

OPUS

28

OPUS

International Journal of
Society Researches

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 16 • Sayı Issue (28) • Ağustos August 2020 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI
28

ADAMOR

ADAMOR

Cilt Volume 16, Sayı Issue – 28

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı *Issue* –28 • Ağustos *August* 2020
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Őti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri M¼d¼r¼ • General Director
Emir OSMANOĞLU

Edit¼rler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Edit¼r Yardımcısı • Assistant Editor

Özg¼r TÜLEBAĞA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Edit¼rleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŞLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergun Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç.Dr.Fikret G¼LAÇI (Erzincan Binali Yıldırım University)
Doç. Dr.Jolanta BİELÁUSKAİTÉ (European Humanities University)
Doç. Dr.Ayřeg¼l DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Savaş KARAG¼Z (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden TAŐĐIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. M¼jdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr.Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)
Dr. ÖĞr. Üyesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Ása Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Tař (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özg¼ler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

- Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyayın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 28, 2020

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Nisan *April* 2020

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

•
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•
OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

*OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net*

İçindekiler / Contents

- 846 *Bülent GÜVEN*
Intrapreneurship in terms of Change Management
İçgirişimcilik Açısından Değişim Yönetimi
- 864 *Zeynep ÖZEL, Mustafa Agah TEKİNDAL, Mehmet Emin TEKİN*
Assessment of Social Support Effect on Selcuk University Students
Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal Destek Etkisinin Değerlendirilmesi
- 879 *Aslı AŞÇIOĞLU ÖNAL, Binnur YEŞİLYAPRAK*
Pozitif Psikolojije Dayalı Kariyer Danışmanlığı Grup Uygulamasının Etkliliği- nin İncelenmesi
An Investigation of the Effectiveness of Positive Psychology-Based Career Counseling Group Practice
- 909 *Hasan BOZGEYİKLİ, Mustafa ÇALIŞKAN*
Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi oluşlarının Yordayıcısı Olarak İyimser- lik-Kötümserlik Düzeyi ve Dini Yönelimler
Religious Orientations and Optimism-Pessimism Level as Predictors of Secondary School Students' Psychological Well-Being
- 929 *Feride BACANLI, Abdullah Mücahit ASLAN*
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Lisans Programı Öğrencilerinin Bu Programı Tercih Nedenlerinin İncelenmesi
Examining Preference Reasons of Undergraduate Students In Psychological Counseling and Guidance Programme
- 962 *Nezir EKİNCİ, Erdal HAMARTA*
Azım Eğitim Programının Azım ve Motivasyonel Kararlılık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi
The Effect of Grit Training Program on Grit and Motivational Stability Levels
- 997 *Hale ALAN*
Genç Girişimciliği ve Sosyal Girişimcilik: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma
Youth Entrepreneurship and Social Entrepreneurs-hip: A Research on University Student
- 1028 *Yasin AVAN, Sevilay ŞAHİN*
Akran Koçluğu ve Portfolyo Kullanımı: Etkili Öğretim Denetiminde İki Yöntem
Peer Coaching and Portfolio Usage: Two Methods in Effective Instructional Supervision

- 1054 Gönül ŞENER, Seda GÜNDÜZALP
Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğrencilerin Meslek Tercihlerine İlişkin Görüşleri
Opinions on the Taking Pedagogical Formation Education Students of the Job Preferences
- 1076 Özlem ALTINDAĞ KUMAŞ, Sedef SÜER
Öğretmen Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Metaforik Algıları
Preservice Teachers' Metaphoric Perceptions of Special Education
- 1102 Devran TEMEL, Aynur B.BOSTANCI
Okul Müdürlerinin Farklılıkları Yönetme Becerileri ile Öğretmenlerin Örgütsel Sinizim Düzeyleri Arasındaki İlişki
The Relationship Between School Administrators' Differences Management Skills and Teachers' Organizational Cynicism Levels
- 1129 Abdulvahap AKINCI
Türkiye'de "Darbe" Konusunda Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi
Bibliometric Analysis of Graduate Thesis Regarding "Coup" Written in Turkey
- 1154 Tümer ULUS
Kuşaklararası Çatışma Bağlamında Gençlerin Yaşlılara Eleştirel Bakışı: Bir Örneklem, Sorunlar ve Çözüm Önerileri
The Critical Approach of Young People to the Elderly within the Context of Intergenerational Conflict: A Sample Group, Problems and Suggestions for Solutions
- 1183 Şule ERÇETİN, Sait AKBAŞLI, Ercan BAYSÜLEN
Devletin Yükseköğretim Öğrencilerine Yönelik Yaptığı Karşılıksız Harcamalarının Mali Boyutu
Financial Aspects of Unpaid Spending by the State for Higher Education Students
- 1200 Fatma YALÇIN, Ayşe Tuba CEYHUN, Fatih BAL
Bilişsel Davranışçı Terapi Yönteminin Zihinsel Engelli Çocukların Zihin Kuramı Becerisine Etkisinin İncelenmesi
Investigation Of The Impact Of The Cognitive Behavior Therapy Method On The Theory of Mind Skills Of Mentally Disabled Children
- 1223 Asena Gizem YİÇİT, Mehmet YİÇİT
Kompulsif Satın Alma Davranışının Y ve Z Kuşaklarında Cinsiyetler Arası Analizi
Intergender Analysis Of Compulsive Buying Behavior in Y And Z Generations
- 1241 Mustafa KILINÇ, Kıvanç UZUN
Ergenlerin Yaşam Doyumlarının Yordayıcıları Olarak Direkt ve Dolaylı Akran Baskısı
Direct and Indirect Peer Pressure as the Predictors of Life Satisfaction of Adolescents

- 1272 *Ayşe Elif YAZGAN, Ebru ÖZER TOPALOĞLU*
Örgütsel Belirsizliğin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Stresin Aracılık Rolü
The Mediator Role of Organizational Stress on The Effect of Organizational Uncertainty on Organizational Commitment
- 1296 *Yakup ALAN*
Robin Hood İsimli Eserlerde Çocuğa Göre Olmayan Ögeler
Elements that are Not for the Child in Robin Hood
- 1319 *Ferhat Bayram, Eyyüp Özkamalı*
Sinema Terapi: Aile Danışmanlığı Alanında Sinema Terapi Çalışmalarının İncelenmesi
Cinema Therapy: Investigation of Cinema Therapy Studies in Family Counseling
- 1342 *Ahmet Alper SAYIN, Ümmü KÜÇÜK*
Lojistik Bölümünü Tercih Eden Öğrencilerin Lojistik Sektöründen Beklentileri: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği
Expectations of Students Who Prefer Logistics Department from Logistics Sector: Example of Karamanoğlu Mehmetbey University
- 1374 *Leyla AFŞAR DOĞRUSÖZ, Şehrinaz POLAT, Azime KARAKOÇ KUMSAR*
Hemşirelerde Hasta Güvenliği Kültürü: Bir Üniversite Hastanesinde Kesitsel Bir Araştırma
Patient Safety Culture for Nurses: A Sectional Study at a University Hospital
- 1396 *İkram DAŞTAN*
Canlı Yayın Platformlarında Ürün Marka Uygulamaları
Product / Brand Placements on Live Broadcasting Applications
- 1416 *Serdar AKYILDIZ, Kadri YILMAZ*
Sosyal Medya Konulu Araştırmaların Bilim Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi
Bibliometric Analysis Of Research On Social Media With Science Mapping Technique
- 1452 *Gökhan KONAT, Ahmet ARSLAN*
Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Olan Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz
The Effects Of Corruption On Economic Growth: An Econometric Analysis
- 1480 *Şekibe ŞANAL, Fatma Handan GİRAY*
Kırsal Kalkınmada Kültürel Ekoloji Yaklaşımı: Isparta İli Eğirdir İlçesi Göktaş Mahallesi Uygulaması
Cultural Ecology Approach in Rural Development: An Empirical Study in Göktaş District of Eğirdir Town of Isparta Province

- 1508 *Mustafa Evren BERK*
Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake"
The New Threat Of The Digital Age "Deepfake"
- 1524 *Yıldız ATMACA, Eray GÖÇ*
Türkiye'de 1960 ve 1980 Kurucu Meclisleri: Demokratik Nitelikleri Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
Constituent Assemblies 1960 and 1980 in Turkey: A Comparative Evaluation in the Context of Democratic Qualities
- 1541 *Anil Kaan UÇAR*
Postmodernizm ve Özne Bağlamında Dövüş Kulübü Filminin Değerlendirilmesi
Postmodernism and Evaluation of the Film of Fight Club in the Context of Subject
- 1562 *Aytekin DEMİRCİOĞLU*
İbn Sina ve Gazalî'nin Bazı Değer Kavramları Yönünden Karşılaştırılması
Comparison of Avicenna and Ghazali for Some Value Concepts

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 16 Issue 28)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Abdullah AKBULUT	Dumlupınar Üniversitesi
Abdullah MERT	Selçuk Üniversitesi
Abdullah Nuri DİCLE	SİNOP ÜNİVERSİTESİ
Abdurrahman AKMAN	Üsküdar Üniversitesi
Abdurrahman GÜMRAH	Selçuk Üniversitesi
Ali KABLAN	Trakya Üniversitesi
Ayten KAYA KILIÇ	Akdeniz Üniversitesi
Beyhan ZABUN	Gazi Üniversitesi
Bünyamin ÇETİNKAYA	Giresun Üniversitesi
Cem YILDIRIM	
Cemal GÜVEN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Cemalettin AKTEPE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Demet DEMİRALP ŞENOL	Munzur Üniversitesi
Elif MUTLU	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Emre YAKUT	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Erdoğan KAYGIN	Kafkas Üniversitesi
Erhan TUNÇ	Gaziantep Üniversitesi
Erkan EFİLTİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ertuğ CAN	Kırklareli Üniversitesi
Feride TAŞKIN YILMAZ	Cumhuriyet Üniversitesi
Gamze Temiz	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Gulsun ŞAHAN	Bartın Üniversitesi
Gül COŞKUN DEĞİRMEN	Akdeniz Üniversitesi
Gülbahtiyar DEMİREL	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Günseli BAYRAKTUTAN	Giresun Üniversitesi
Halime Miray SÜMER DODUR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Harun KIRILMAZ	Sakarya Üniversitesi
İdris KAYA	Gaziantep Üniversitesi
İlknur MAYA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Kursat DEMİRYUREK	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Mehmet AK	
Mehmet AKKURT	Erciyes Üniversitesi
Mehmet GÖKÜŞ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Mehmet Saltuk ARİKAN	Fırat Üniversitesi

Metehan TOLON	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Mukaddes YEŞİLKAYA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Murat ÖZ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Mustafa Ercan KILIÇ	İnönü Üniversitesi
Mustafa Güçlü	Sinop Üniversitesi
Mustafa ŞANAL	Balıkesir Üniversitesi
Mutlu YORULDU	Balıkesir Üniversitesi
Müjdat AVCI	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Nurşat BİÇER	Amasya Üniversitesi
Nüket ELPEZE ERGEÇ	Çukurova Üniversitesi
Onur ÖNÜR MEN	Erciyes Üniversitesi
Ramin ALİYE V	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Remzi ALTUNIŞIK	Sakarya Üniversitesi
Rıfat ATAY	Akdeniz Üniversitesi
Sahra SAYĞAN TUNÇAY	Kastamonu Üniversitesi
Seda ATTEPE ÖZDEN	Başkent Üniversitesi
Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Seval KOÇAK	Uşak Üniversitesi
Sezgin DEMİR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Şahin KESİCİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Şenyurt Yenipınar	Aksaray Üniversitesi
Tansel YAZICIOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Teceli KARASU	Muş Alparslan Üniversitesi
Tuncay Yavuz ÖZDEMİR	Fırat Üniversitesi
Ufuk UĞUR	Ordu Üniversitesi
Ümit KAHRAMAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Yasemin YULAF	Marmara Üniversitesi
Yıldız BİRİNCİOĞLU	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Yusuf BOZGEYİK	Gaziantep Üniversitesi
Yusuf UYSAL	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Zehra TÜRK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Üniversitesi
Zekeriya ÇAM	Muş Alparslan Üniversitesi
Zeliha TRAŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi

Editörden

2020 yılının sekizinci sayısıyla yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2020 yılının sekizinci sayısı olan 28. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

28. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş güne sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 28. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Intrapreneurship in terms of Change Management

DOI: 10.26466/opus.644237

*

Bülent Güven*

* Dr., Özel Sektör, Malatya/Türkiye

E-Posta: guvenbul@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0321-9414](https://orcid.org/0000-0003-0321-9414)

Abstract

Intrapreneurship, which represents entrepreneurial activity within an existing enterprise, is a means of sustaining businesses' activities in a highly competitive environment. Certain mechanisms are necessary to support and sustain the development of entrepreneurship spirit within the organization. An organization that wants a creative and innovative workforce that will be appropriate to develop and change the organization in this respect. The aim of this research is to determine the relationship between intrapreneurship and change management. In accordance with this purpose, determining the level of intrapreneurship in the enterprises and determining the level of organizational change constitute another aim of the research. In the research, a survey was conducted with the managers (white-collar) in the textile sector. As a result of these analyzes, it is found that there is a positive relationship between intrapreneurship and organizational change. In addition to that the perception of organizational change of employees increases, the entrepreneur behavior increases.

Keywords: *Intrapreneurship, Entrepreneurship, Change, Organizational Change.*

İçgirişimcilik Açısından Değişim Yönetimi

*

Öz

Mevcut bir işletme içerisinde girişimcilik faaliyetlerini ifade eden içgirişimcilik, şiddetli rekabet ortamında işletmelerin faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerinin bir vasıtasıdır. Örgüt içerisinde girişimcilik ruhu oluşabilmesi için onu destekleyen ve sürekli gelişmesini sağlayan belli başlı mekanizmalar gereklidir. Yaratıcı ve yenilikçi bir işgücüne sahip olmayı amaçlayan bir örgütün öncelikle örgütün bu yönde geliştirilmesi ve değiştirilmesi uygun olacaktır. Bu araştırmanın amacı içgirişimcilik anlayışı ile değişim yönetimi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda işletmelerdeki içgirişimcilik düzeyini belirlemek ve örgütsel değişim düzeyini belirlemek araştırmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Demografik değişkenler açısından içgirişimcilik ve örgütsel değişim düzeylerindeki farklılığı belirlemek de çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda veri toplamak amacıyla anket uygulanmıştır. Araştırma da tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir fabrika da yönetici(beyaz yakalı) pozisyonunda çalışanlarla anket yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda içgirişimcilik ile örgütsel değişim arasında pozitif ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Çalışanların örgütsel değişim algısı yükseldikçe içgirişimcilik davranışı arttığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçgirişimcilik, , Girişimcilik, Değişim, Örgütsel Değişim..

Introduction

In today's world, where resistance to change has become impossible, to gain sustainable competitive advantage in the global competitive environment, intrapreneurship activities, in which employees are encouraged, have become more and more important in order to reach the targeted business performance and organizational goals. Today's organizations are looking for different solutions in order to be able to sustain their economic lives, extend their life span in the competitive and dynamic business environment conditions. The ability of businesses to maintain their competitive edge, success, and even ability to sustain their activities, depends on being proactive, taking risks, and innovating in terms of product, market and technology.

For the organizations, it is important to capture the change in terms of effectiveness of the system and even to make constant change part of its reality. Growing up to the pace of change for organizations, the concept of intrapreneurship is important for employees in terms of issues such as taking risks, being competitive, aggressive, and autonomous.

Technological changes in the customer's needs and demands affect the organizations and their structures. Changes make the field of activity more complex and push organizations to innovate by forcing them to venture. The basic ability that organizations need to have in order to adapt and respond to change is the ability to differentiate in product and service fields and evaluate new opportunities. The organization can maintain its position and even be successful in the economic system as long as it is unusual.

An organization that is devoid of organizational and intrapreneurial skills cannot adapt to change. Intrapreneurship is a necessary path to achieve desired change and opportunities by achieving sustainable competitive advantage. In order to provide active competitive advantage for organizations that are not able to meet the customer needs and demands of the markets that are shrinking under dynamic competition conditions and existing products and services, it is of great importance that different strategies are introduced in the name of intrapreneurship in product, service and process management. The emergence of new chances and opportunities that appear within the organization as new services and products, and keep pace with change, gives the organizations a competitive edge.

Organizations with the highest levels of intrapreneurship move towards customer-oriented innovations that can adapt to change and teamwork. It is crucial for the success of the organization to provide support to employees by providing a workable environment for the employees who have the spirit of intrapreneurship in the organization. Intrapreneurship can only be achieved by encouraging employees with an innovative attitude to be able to develop to the desired level. An efficient and dynamic organizational change management within the organization is inevitable in order for the intrapreneurship to reach the desired level and emergence of new intrapreneurs.

The aim of this research is to reveal the relationship between change management and intrapreneurship. In this study, the information obtained on the axis of the literature review will be put into a conceptual framework and the empirical research will shed light on the practicality of the theoretical information. Despite the fact that change and entrepreneurship are interrelated issues in the theoretical framework it needs to be supported by empirical studies. In line with this purpose, a factory operating in the textile sector operating in the province of Malatya has been selected in the survey. The demographic findings will be explained. The hypotheses about change management and intrapreneurship will be tested. Finally, the evaluation and conclusion will be the last part of the study.

Intrapreneurship

Entrepreneurship is a term generally used in an individual sense. However, for businesses, it has become a matter of importance for employees to contribute to innovation, service and product development. In 1983, Giffort Pinchot described intrapreneurship as a concept related to a group instead of individuals within the organization (Hisrich and Peters, 1995, p.15). Intrapreneurship is defined as entrepreneurship within the existing business structure of organizations (Müftüoğlu, Ürper, Başar and Tosunoğlu, 2005 p. 65). Intrapreneurship focuses on innovations that are visible or emerging creativity of employees in business in issues like motivation, skills and experience in gathering resources, innovation, creativity, and risk taking (Öktem, Leblebici, Arslan, Kılıç and Aydın, 2003, p. 173). Intrapreneurship, also referred to as company entrepreneurship, aims to activate or reinvigorate the existing

organization through risk taking, innovation and active competition behaviors (Zahra and Covin, 1995, p. 44).

Intrapreneurs are creative individuals who have an entrepreneurial spirit within the organization, who can see and capture the opportunity to innovate, but in the meantime transform these ideas and models into real activities that will increase the profitability and competitive power of the business they are in (Morris and Kuratko, 2002, p.85). Intrapreneurs are those who bring creative and new solutions to the problems encountered by firms (Antoncic and Hisrich, 2000, p. 22). Intrapreneur, revives and sustains his or her entrepreneurial talent and introduces new opportunities in the present enterprise (Top, 2006, p.9). Intrapreneurs develop new investments, inventions, ideas and behaviors and employ these innovations in products, services, management programs, new plans and programs (Naktiyok, 2004, p.64).

Rapidly increasing global competition, inadequacy of traditional business methods, loss of talented personnel, and issues like productivity and efficiency has increased the importance of intrapreneurship (Başar and Tosunoglu, 2006, p.126). Through intrapreneurship activities of motivating business owners and employees, supporting their creativity; it is possible to increase the performance of the business with innovation activities and to provide a competitive edge (Güner ve Serinkan, 2017, p. 494). Organizations that do not attach importance to intrapreneurship is likely to face problems such as stagnation, loss of personnel and decline (Kuratko and Hodges, 1998, p. 55-56).

The Dimensions of Intrapreneurship

Researchers have studied intrapreneurship and its peculiar characteristics in different models and dimensions. As shown in Table 1, intrapreneurship consists of seven dimensions:

Table 1. The Dimensions of Intrapreneurship

Renewal Period	Process of creating new products, services, processes, technologies and methods	Covin and Slevin(1991); Lumpkin and Dess(1996); Knight(1997); Antoncic and Hisrich(2001); Morris and Kuratko(2002)
Risk Taking	Making investment decisions and taking strategic actions in an uncertain environment to evaluate new opportunities despite the risks	Miller and Friesen(1983); Covin and Slevin(1991); Lumpkin and Dess(1996-2001); Hornsby et al.(2002); Morris and Kuratko(2002); Antoncic and Hisrich(2003)
Proactive Behavior	The tendency of the organization to pioneer and initiate the first venture, especially by the top management	Miller and Friesen(1983); Covin and Slevin(1991); Lumpkin and Dess(1996-2001); Knight(1997); Morris and Kuratko(2002); Antoncic and Hisrich(2003)
Autonomy	The independence that an individual, group or organization demonstrates an idea or vision	Zajac vd.(1991); Lumpking and Dess(1996); Culhane(2003)
New Venture	Creating new products, new jobs and new autonomous units or semi-autonomous firms within existing organizations	Zahra(1991, 1993, 1995); Stopford and Baden-Fuller(1994); Zahra and Covin(1995); Antoncic(2000); Antoncic and Hisrich(2001)
Renovation	Reformulation of purpose and strategy, re-definition of business concept, reorganization and organizational change	Guth and Ginsberg(1990); Zahra(1991, 1993); Stopford and Baden-Fuller(1994); Antoncic(2000); Antoncic and Hisrich(2001, 2003)
Competitiveness	Attacking aggressively against the racquet or challenging the competitors directly and intensely	Covin and Covin(1990); Lumpkin and Dess(1996); Antoncic(2000); Antoncic and Hisrich(2003)

Source: Ağca and Kurt, 2007, p. 92

Organizational Change

With the impact of economic, technological and social developments, organizations are constantly and rapidly changing and it becomes increasingly difficult to keep pace up with this change. Changing environmental conditions necessitate an effective and strategic management. It is important for the future of the organizations to capture the change and to consider how the organizations can influence it.

If the targeted results are not reached in the organizations and if the organization loses its organizational value and weakens, the change within the

organization is inevitable. The most important reason for this change in terms of private sector enterprises is the intense competition environment (Eren, Alpkın, and Ergün, 2003, p.59). Moreover, changes in the organization may be needed to protect the organization against changes in the outside environment or to provide development (Halis, 2001, p.120). Sadler (1999) lists organizational change objectives as flexibility, changing or restructuring the organizational system, building learning organizations, supporting organizational change and development, and achieving the ideal and individual organizational wages (Dolaşır, 2005, p.12).

Change implies the emergence of new concepts, and development implies that these innovations are positive (Yıldırım, 1998, p.122). Schein (2009, p.134) stated that the organizational change will be occur in two ways: "the general evolution" if all departments and members within the organization participates in the process and uses "specific evolution" only when a specific change is made to a particular area in a certain area. According to this definition, it can be inferred that the process of organizational change constitutes an important step in determining what will be changed in that business, how much of it will be changed, how the change in the internal environment will be met and the roadmap to be followed. Businesses are trying to understand, develop, or change the basic values, behaviors and attitudes and organization of the workplace in order to realize the causes of existence such as increasing profit and market share, increasing production and capacity (Murat ve Açıköz, 2007, p.1).

It is impossible to resist change in dynamic structured organizations whose external environment is constantly changing (Genç, 1993, p.306). When the change is examined in the organizational dimension; a system, a process or an environment in an unplanned way can be expressed as a transition from an existing state to another (Durna, 2002, p.9). On the other hand, making the appropriate decisions requires rapid and consistent action (Genç, 1994, p.379). Therefore, for the organization to change, making the organization ready and willing as a whole will enable both the planned change to be efficient and to be done in a shorter time. The organizational change aimed at a planned change can be regarded as the preparations for restructuring the organization against some important changes that affect its organizational resources such as new competitors, technological changes and leadership styles (İnançoğlu, 2002, p.147).

Accepting change within an organization with a strong culture structure and based on a long history is a challenging process. First of all, the key point of the change process is that the members of the organization should see it as a necessity. Also they have to understand if the change does not occur, the continuity of the organization will be jeopardized and will not be successful in the market. The reasons for the failure of organizational change are that the factors require change are not well defined; a good and strong strategic planning has not been done; there is a lack of continuity of exchange activities or they remain as a short term enthusiasm, and there is a lack of active role of members of the organization in this process (Dolaşır, 2005, p.15). While a hierarchy based on a strong culture in a stable environment is adequate in change, organizations should be open to innovative and risky activities in a cultural change where there is a dynamic and uncertain environment (Halis, 2001, p.119).

Relationship Between Change Management and Intrapreneurship

Competitive global economy causes great changes in organizations. These changes need to be carefully re-formulated while the concept of intrapreneurship that leads them to success and gains a sustainable competitive advantage should be taken into consideration. Firms are trying to find a dynamic balance point between the dilemmas of control, freedom of movement, change and continuity in order to make the entrepreneurship important and internalize within the organization (Şeşen, 2010, p. 35). The intrapreneurship represents efforts that tries to find a way out of the tradition and to change the strategy and organizational structure by risk taking, efficacy and aggressive posture (Demirci, 2006, pp.51-52). Entrepreneurship allows organizations to maintain their dynamism and change in a positive sense, to increase their capacity, to create resources, to improve their performances, to avoid downturns by avoiding stagnation and defeating inertia, and to maintain dynamism and change and to sustain their activities in internal and external markets in a healthy manner (Onay and Cavaşoğlu, 2010, p.59) .

The uncertainty and dynamism of the environment may support or hamper organizations' initiative tendency (Naktiyok and Kök, 2006, p.83). Organizations operating in a dynamic environment often try to be successful by creating effective and proactive capitalist strategies for changes in their sectors.

The changes in the competition and the technological developments that cause those changes are the factors that affect the density of the of intrapreneurship activities (Demirci, 2006, p.77). Ross (1987) has argued that enterprises with a spirit of intrapreneurship will have more effective and longer life, whatever the size of organization is, when compared to the enterprises that fail to take the necessary steps in change and innovation (Şeşen, 2010, p.36).

The main purpose of intrapreneurship is to create a dynamic, flexible and competitive organizational structure and culture that can cope with high market dynamism and competitiveness (Büte, 2008, p.528). By adopting the activities of intrapreneurship, the organizational structure that does not provide benefit will be abandoned or the restructure of the organization will be reinstated. The organization structure which will be more innovative and serving the purposes by better understanding the change process.

Methodology

The aim of this research is to reveal the relationship between change management and intrapreneurship. In other words, the emergence of behavior of intrapreneurship will be analyzed in the context of change. In line with this purpose, an enterprise in textile sector operating in the province of Malatya has been selected in the survey. The participants are in managerial positions (white-collar). A questionnaire was applied in order to collect data in line with the aims of the study. The number of executives (white-collar) employed is 65. The questionnaires were used in the study. The questionnaires developed by Serinkan and Arat (2013, pp. 161-163), which is used in the research of change management and intrapreneurship scale, was developed from various studies. The sample size to be selected was calculated as 56 (The Survey System, 2018) with a 5% margin of error within 95% reliability limits of the research universe. A total of 70 questionnaires were distributed randomly, in consideration of the fact that some participants would not respond with complete or correct answers. However, 54 of the questionnaires answered and returned. The return rate is 90%.

In this study, the answers to the questionnaire related to intapreneurship were as follows; reliability questionnaire for the 29 questions with 5 likert scale; Cronbach Alpha reliability coefficient was 0.966. The reliability analysis for change management were calculated as 0.977 (Cronbach Alpha Value)

for the 33 questions with the likert scale of 5. According to these datas, both scales are highly reliable. The following hypotheses have been developed to explore the relationship between change management and internal entrepreneurship, and the degree level of this relationship.

- H1: There is a meaningful and positive relationship between change management and intrapreneurship and their dimensions.
- H2: Effective change management affects intrapreneurship positively.

Findings Related to the Research

In terms of demographic variables, determining the level of intrapreneurship and organizational change is also among the aims of the study. In line with the demographic information given in Table 2, most of the intrapreneurs working at the firm are between the age range of 36-45 years, and the ratio of undergraduate is 65%. The majority of the intrapreneurs are working in the same business for a long period of time. 89% of the intrapreneurs working in the business stated that the organizational structure has changed.

Table 2. Demographic Findings

Gender	N	%	Educational Status	N	%
Male	41	75,9	High- School	9	16,7
Female	13	24,1	Undergraduate	35	64,9
			Graduate	9	16,7
			Doctorate	1	1,9
Ages	N	%	Time Spent in the Organization	N	%
18-25 years	4	7,4	Less than 1 year	5	9,3
26-35 years	15	28,8	1-3 years	8	14,8
36-45 years	26	48,1	4-6 years	4	7,4
46-55 years	9	16,7	7-9 years	3	5,6
			10 years and above	34	63,0
Change in the Organization	N	%	...workplace she /he is working	N	%
Organization completely changed	2	3,7	1.	23	42,6
A major change took place in the organization	46	85,2	2.	18	33,3
I am indecisive	3	5,6	3.	12	22,2
No major change in business	2	3,7	4.	1	1,9
No change took place in the organization	1	1,9			

As given in Table 3, the arithmetic average of organizational change is 3.93 and intrapreneurship is 3.88. These values reveal that organizational change

and intrapreneurship activities exist intensively in the enterprises among participating intrapreneurs.

Table 3. The Values of Standard Deviation and Arithmetic Mean on Organizational Change and Intrapreneurship

	Number of Questions	Average	Standard Deviation
Intrapreneurship	29	3,8831	0,62424
Organizational Change	33	3,9282	0,70051

Findings Related to Hypothesis

In the light of information presented in Table 4, the organizational change reveals 58.7% of the intrapreneur behavior. As the perception of organizational change of employees increases, the intrapreneur behavior increases. The H2 hypothesis was accepted in the direction of the results in the table.

Table 4. The Regression Analysis of Organizational Change and Intrapreneurship

Independent Variables	B Value	T	P
Stable	1,202	3,793	0,000**
Organizational Change	0,683	8,592	0,000**
Straight. R ²	0,587		
F	73,828		
P	0,000*		
Durbin-Watson	2,229		

As seen in table 5, as a result of the Pearson correlation analysis, there is a significant positive correlation between organizational change and intrapreneurship scale ($r = 0,766$, $p < 0,05$). In addition, significant positive correlations were found between organizational change and all dimensions of intrapreneurship scale ($p < 0,05$). If the results in Table 5 are noted, there is a high positive correlation between organizational change and intrapreneurship and its seven dimensions, and a moderately positive relationship with risk taking and competitive assertiveness dimensions can be observed. The H1 hypothesis has been accepted.

Table 5. Correlation Analysis between Intrapreneurship Dimensions and Change Management

	Organizational Change	Intrapreneurship	New Venture	Autonomy	Competitiveness	Proactive Behavior	Innovation Tendency	Innovation	Risk Taking
Organizational Change	1								
Intrapreneurship	0,766	1							
New Venture	0,667	0,944	1						
Autonomy	0,727	0,901	0,794	1					
Competitive Entrepreneurship	0,630	0,799	0,741	0,652	1				
Proactive Behavior	0,734	0,894	0,807	0,795	0,629	1			
RenewalPeriod	0,716	0,924	0,832	0,858	0,664	0,823	1		
Renovation	0,780	0,864	0,760	0,775	0,590	0,832	0,811	1	
Risk Taking	0,458	0,761	0,708	0,661	0,608	0,540	0,649	0,571	1

Discussion and Conclusion

Intrapreneurship and organizational change are important issues for businesses. Because of its significance, those two issues were discussed in this research. Despite the fact that change and entrepreneurship are interrelated issues in the theoretical framework it needs to be supported by empirical studies. In this study, the information obtained on the axis of the literature review will be put into a conceptual framework and the empirical research will shed light on the practicality of the theoretical information. It turns out that in the research conducted, there is a strict and positive relationship between intrapreneurship and change management. It has been observed that the success of the business is due to its continuous change and its preoccupation with intrapreneurship.

The phenomenon of intrapreneurship has emerged as a response to the rapidly developing market structures and competitive products of the globalizing world. Growing of organizations, opening up to new markets, turning opportunities and possibilities into new products and services make the issue of intrapreneurship more important in terms of organizations. There is a pos-

itive relationship between change in organizational structure and intrapreneurship in order for organizations to grow and achieve their organizational goals.

Intrapreneurship topic affecting the goals and objectives of enterprises is influenced by certain factors in an environment where knowledge and technology develop, the complexity and acceleration of change. Where the changes are expressed and the change is a rule, businesses are forced to take an opportunity and avoid threats from these environments, depending on their wishes and desires for change. Organizations cannot achieve the targeted results, and if the organization loses organizational value, it is inevitable to change within the organization. Change in the organizational system is a long time process. The change, internalization and development of members' behavior, values and attitudes is a long-term process. While tangible elements of organization can change in a short time, the change of tangible aspects may require a long process.

For further development of intrapreneurship, it is necessary to provide employees with an innovative work environment. To increase market value, organizations should focus on specific changes in organizational structure in order to reshape the structure of intrapreneurship thinking. The organizational change process must be well planned and well managed. The acceptance of the principle of openness, continuous change and development within the enterprise are important. Establishment of an institutional structure in the organization that promotes intrapreneurship and provides certain changes will be effective in the professional management of this change process.

It is not so easy to see organizational change in large businesses with a long history. For instance, in terms of intrapreneurship, if a business is involved in business relationship with a company that has never been in a new market, a new business, or an organization with a system that is different from itself, then this enterprise will inevitably experience a change as a result of the relationship between them.

The fact that intrapreneurs play an active role in change will facilitate and shorten the process. The transition phase of intrapreneurship would not be complete without internalization. Internalization, on the other hand, is a phase that is not easy at all, it is even spreadable over the years, and may even result in failure. Moreover, all departments of the organization in change

management should work in a coordination. Also, all departments should be open to communication, act in a responsible manner, and believe that change is both useful and necessary for both themselves and their enterprise. If an employee does not exhibit the desired behavior of change; yet shows an attitude that would cause conflict, other employees should intervene by putting psychological pressure on their friends for the success of change. Because of the damage they cause to the team spirit; employers must apply a variety of sanctions.

Kaynakça / References

- Ağca V. and Yörük D. (2006). Bağımsız girişimcilik ve iç girişimcilik arasındaki farklar: Kavramsal bir çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(2), 155-173.
- Antonic, B. (2000). *Intrapreneurship: Construct refinement and an integrative model development*. Unpublished Thesis for The Degree of Doctor of Philosophy, Department of Marketing and Policy Studies Weatherhead School of Management, Case Western Reserve University, Cleveland.
- Antonic, B. and Hisrich, R.D. (2000). Intrapreneurship modeling intranational economies: A comparison of Slovenia and the United States. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 5(1), 21-40.
- Antonic, B. and Hisrich, R.D. (2001). Intrapreneurship: Construct refinement and cross-cultural validation. *Journal of Business Venturing*, 16, 497-527.
- Antonic, B. and Hisrich, R.D. (2003). Clarifying the intrapreneurship concept. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10 (1), 7-24.
- Başar, M. ve Tosunoğlu, T.(2006). Değer yaratımında iç girişimciliğin değişen boyutu: Bilgi girişimcilerinin rolü. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*,1(1), 123-136
- Büte, M. (2008). İç girişimciliğe verilen önem düzeyi ve çevresel faktörlerin iç girişimcilik üzerine etkileri. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi 2. Uluslararası Girişimcilik Kongresi, 7- 10 Mayıs 2008, Bişkek, 528-535.
- Covin, J.G., and Slevin, D.P. (1989). Strategic management of small firm in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, 10 (1), 75-87.
- Covin, J.G. and Covin, T.J. (1990). Competitive aggressiveness, environmental context, and small firm performance. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14 (4), 35-50

- Covin, J.G. and Slevin, D.P.; (1991). A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16 (1), 7-25.
- Culhane, J. H. (2003). *The entrepreneurial orientation-performance linkage in high technology firms: An international comparative study*. Unpublished Thesis for The Degree of Doctor of Philosophy, Graduate School of the University of Massachusetts Amherst: Amherst.
- Demirci, A. E. (2006). *İşletmelerin yenilik faaliyetlerinde şirket içi girişimciliğin temel faktör olarak incelenmesi: Türkiye ve Polonya'da faaliyet gösteren büyük ölçekli kimya-ilaç sektörü işletmelerinde karşılaştırmalı durum değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dolaşır, S. (2005). Değişim yönetimi ve spor örgütleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 11-15.
- Durna, U. (2002). *Yenilik yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Eren, E., Alpkan L., and Ergün, E. (2003). Kültürel boyutlar olarak işletmelerde içsel bütünleşme ve dışsal odaklanma düzeylerinin performansa etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 55-56.
- Genç, N. (1993). Örgütsel kültürün oluşumu ve örgütsel davranışlar üzerine etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1-2),306-316.
- Genç, N. (1994). Örgütsel davranış, karar süreci ve karşılıklı etkileşim. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 379-383.
- Guth, W. D. and Ginsberg, A. (1990). Guest editors' Introduction: Corporate entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 11 (5), 5-15.
- Güner, F. and Serinkan, C. (2017). İç girişimcilik ve yenilik ilişkisi: Banka çalışanları üzerinde bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(22), 482-499.
- Gürbüz S.,Bekmezci M. and Mert İ. S. (2010). Örgütsel faktörlerin iç girişimciliğe etkisi: İş tatmini aracı değişken mi?. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 127-135.
- Halis, M. (2001). Durumsallığı açısından Türk örgüt kültürlerindeki yönelimler – ampirik bir çalışma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 109-135.
- Hisrich, R. D. and Peters, M. P. (1995). *Entrepreneurship-starting, developing, and managing a new enterprise*. (Third Edition), Chicago: Irwin Publishing.
- Hornsby J.S., Kuratko D.F. and Zahra, S.A. (2002). Middle managers' perception of the internal environment for corporate entrepreneurship: Assessing a measurement scale. *Journal of Business Venturing*, 17 (3), 253-273.

- İnançoğlu, E. (2002). *Çalışma değerlerinin örgütsel değişime dirence etkisi*. 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Antalya, 142-158.
- Knight, G. (1997). Cross-cultural reliability and validity of a scale to measure firm entrepreneurial orientation. *Journal of Business Venturing*, 12 (3), 213-225
- Koçel, T. (1998). Girişimcilik ama hangisi?. *Executive Excellence*, 10, 17-18
- Kuratko D.F., Montagno R.V. and Hornsby J.S. (1990). Developing an intrapreneurial assessment instrument for effective corporate entrepreneurial environment. *Strategic Management Journal*, 11(5), 49-58.
- Kuratko D.F., Hornsby J.S., Naffziger D.W. and Montagno R.V. (1993). Implementation entrepreneurial thinking in established organizations. *SAM Advanced Management Journal*, 58(1), 28- 39.
- Kuratko, D. F. and Welsch, H. P. (1994). *Entrepreneurial strategy text and cases*. Fort Worth, TX: The Dryden Press.
- Kuratko, F. D. and Hodgetts, M. R. (1998). *Entrepreneurship*. Orlando, Florida: The Dreyden Press.
- Kuratko F.K., Hornsby J.S., and Sabatine F.J. (1999). *The breakthrough experience: A guide to corporate entrepreneurship*. Midwest Entrepreneurial Education Center, College of Business Ball State University.
- Kuratko, D. F. and Hodgetts, R. M. (2001). *Entrepreneurship: A contemporary approach*. South-Western Thomson Learning: Mason, Ohio.
- Lumpkin, G.T. and Dess, G.G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), 135-172.
- Lumpkin, G.T. and Dess, G.G. (2001). Linking two dimensions of entrepreneurial orientation to firm performance: The Moderating Role of Environment and Industry Life Cycle. *Journal of Business Venturing*, 16(5), 429-451.
- Miller, D. and Friesen, P.H. (1983). Strategy-making and environment: The third link. *Strategic Management Journal*, 4(3), 221-235.
- Morris, M. H. and Kuratko, D. F. (2002). *Corporate entrepreneurship: Entrepreneurial development within organizations*. Orlando, Florida: Harcourt College Publishers.
- Murat, G. and Açıkgöz, B. (2007). Yöneticilerin örgüt kültürü algılamalarına ilişkin bir analiz: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 1-20.
- Müftüoğlu T., Ürper Y., Başar M. and Tosunoğlu, T. (2005). *Girişimcilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Naktiyok A.(2004). *İç girişimcilik*. 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

- Naktiyok, A. and Bayrak Kök, S. (2006). Çevresel faktörlerin iç girişimcilik üzerine etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(2), 77-96.
- Öktem M.K., Leblebici D.N., Arslan M., Kılıç M. and Aydın, M.D. (2003). Girişimci örgütsel kültür ve çalışanların iç girişimcilik düzeyi: Uygulamalı bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 169-188.
- Ross, J. E. (1987). Intrapreneurship and corporate culture. *Industrial Management*, 22-28.
- Schein, E.H. (2009). *The corporate culture: Survival guide*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Sharma P. and Chrisman J. J. (1999). Toward a reconciliation of the definitional issues in the field of corporate entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 23(3), 11-27.
- Serinkan, C. and Arat, G. (2013). *İşletmelerde örgütsel değişim ve iç girişimcilik*. İstanbul: Beta Basım.
- Stopford, J.M. and Baden-fuller, C.W.F. (1994). Creating corporate entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 15(7), 521- 536.
- Şeşen, H. (2010). *Öncülleri ve sonuçları ile örgüt içi girişimcilik: Türk savunma sanayinde bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Savunma Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- The Survey System (2018). *The sample size calculator*. I was accessed from website of <http://www.surveysystem.com/sscalc.htm> on the date of 15 January 2018
- Top, S. (2006). *Girişimcilik-kesif süreci*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Zahra, S.A (1991). Predictors and financial outcomes of corporate entrepreneurship: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 6(4), 259-285.
- Zahra, S.A. (1993). Environment, corporate entrepreneurship, and financial performance: A taxonomic approach. *Journal of Business Venturing*, 8 (4), 319-340.
- Zahra, S. A. (1995). Corporate entrepreneurship and financial performance: the case of management leveraged buyouts. *Journal of Business Venturing*, 10(3), 225-247.
- Zahra, S.A. and Covin, J.G.(1995). Contextual influences on the corporate entrepreneurship performance relationship: A longitudinal analysis. *Journal of Business Venturing*, 10(1), 43-58.

- Zajac E.J., Golden B.R. and Shortell S.M. (1991). New organizational forms for enhancing innovation: The case of internal corporate joint ventures. *Management Science*, 37(2), 170-1
- Zahra, S.A. (1993). Environment, corporate entrepreneurship, and financial performance: A taxonomic approach. *Journal of Business Venturing*, 8(4), 319-340.
- Zahra, S. A. (1995). Corporate entrepreneurship and financial performance: The case of management leveraged buyouts. *Journal of Business Venturing*, 10(3), 225-247.
- Zahra, S.A. and Covin, J.G. (1995). Contextual influences on the corporate entrepreneurship performance relationship: A longitudinal analysis. *Journal of Business Venturing*, 10(1), 43-58.
- Zajac E.J., Golden B.R. and Shortell S.M. (1991). New organizational forms for enhancing innovation: The case of internal corporate joint ventures. *Management Science*, 37 (2), 170-1
- Yıldırım, R. (1998). *Yaratıcılık ve yenilik*. (5.Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Güven, B. (2020). Intrapreneurship in terms of change management. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 16(28), 846-863.
DOI: 10.26466/opus.644237

Assessment of Social Support Effect on Selcuk University Students

DOI: 10.26466/opus.681954

*

Zeynep Özel* -Mustafa Agah Tekindal** - Mehmet Emin Tekin ***

*Master Student, Selcuk University, Faculty of Veterinary Medicine, Konya, Turkey

E-Mail: ozelzso@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-4072-8760](https://orcid.org/0000-0003-4072-8760)

**Assist. Prof., İzmir Katip Çelebi University, Faculty of Medicine, İzmir/Turkey

E-Mail: matekindal@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4060-7048](https://orcid.org/0000-0002-4060-7048)

***Prof. Dr., Selcuk University, Faculty of Veterinary Medicine, Konya, Turkey

E-Mail: mtekin@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6762-5214](https://orcid.org/0000-0001-6762-5214)

Abstract

The research was planned and implemented to measure the perceived social support by the students of Selcuk University and to measure the problems of the students. 265 (168 Female, 97 Male) students studying at Selcuk University and accepting the research were included in the research. The data were collected between 7 November and 11 December 2019 using the information form containing the demographic characteristics of the students, the Multidimensional Perceived Social Support Scale (MSPSS) consisting of 3 subscale and 12 questions, and a 32- subscale Student Problem Questionnaire. Percentages were determined for each problem area. Considering the job anxiety experienced by students according to their gender; female students were found to be more concerned than male students. When we look at the job anxiety they experienced based on class, it is concluded that 2nd grade students are more anxious than other classes. As a result of the research, when we look at the job anxiety felt according to the faculty, it is concluded that the students of law, science and health Science students have higher anxiety. In order to reduce this anxiety of students they can be supported by establishing advice centers at universities.

Keywords: *Multidimensional scale of perceived social support, undergraduate students, problems experienced.*

Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal Destek Etkisinin Değerlendirilmesi

*

Öz

Araştırmaya Selçuk Üniversitesi'nde eğitim gören ve araştırmayı kabul eden 265 (168 Kadın, 97 Erkek) öğrenci dahil edilmiştir. Veriler, 7 Kasım-11 Aralık 2019 tarihleri arasında öğrencilerin demografik özelliklerini içeren bilgi formu, aile, arkadaş ve özel bir insanın desteği olmak üzere 3 alan ve 12 sorudan oluşan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS) ve 32 soruluk Öğrenci Problem Anketinden yararlanılarak toplanmıştır. Her problem alanları için yüzdeler belirlenmiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre yaşadıkları iş kaygısına bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha fazla kaygı duydukları belirlenmiştir. Sınıf bazında yaşadıkları iş kaygısına bakıldığında ise 2. Sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre daha fazla kaygılı oldukları sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucunda, fakülteye göre hissedilen iş kaygısına bakıldığında ise hukuk, fen ve sağlık bilimleri öğrencilerinin daha yüksek kaygıya sahip oldukları sonucu çıkarılmıştır. Öğrencilerin bu kaygılarının azaltılması için, üniversitelerde danışma merkezleri kurularak öğrenciler desteklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği, üniversite öğrencileri, yaşanan problemler

Introduction

People can communicate their feelings and thoughts with each other interactively. It is thought that this communication state has a positive effect on the personalities of individuals. In other words, social support can be defined as the fact that the individual receives financial and moral help from people around him.

The individuals throughout their life interact with the people around them. They need to establish relationships with people and get their support. The support that individuals receive from people in stressful life events such as; in holding on to life, overcoming the problems, developing the ability to solve problems has a very important value (Gallagher and Vella-Brodrick, 2008).

People may need social support throughout their life. However, the feeling of social support may increase more during adolescence and undergraduate years. Because this period in which individuals have increased responsibilities towards themselves and other people is the transition period to adulthood (Okanlı, 1999).

University admission and being a student in undergraduate is an important period in terms of social support for human life. This period is a beginning for students' occupational dreams. It is a period in which expanding communication with different people, mostly in a different city and away from family (Doğan and Cebioğlu, 2011, p.11; Öztürk and Mutlu 2010 p.1772)

According to Gizir (2005), it can be concluded that this period has an important value for life since students have a different environment and transition process to adulthood. The individual tries to learn to live independently by encountering situations such as adapting to new environments, communicating with different people. This is a pretty and developmental situation for students, but it also covers many problems.

Social support is a situation that cannot be concretely explained and perceived by people as feeling. Because of this situation, the content of social support felt by people has come to the fore rather than the amount of social support perceived by people. In the studies conducted about social support perceived by undergraduate students have revealed that the perceived social support levels of students have a positive effect on their academic suc-

cess and coping with their problems in solving their psychological problems (Baltacı, İşleyen and Özdemir, 2012, p. 25-36).

It was observed that undergraduate students with a high level of social support higher enthusiasm for life and decreased negative thoughts such as “If I feel bad, everyone should feel it” (Avcı and Yıldırım, 2014, p.157).

Academic anxiety, course choices, relationships with peers and teachers, and difficulties in meeting personal and educational needs cause stress in undergraduate students (Grayson and Meilman; transmitters, Perrine, Lisle and Tucker, 1995, p.41).

According to Aydın, Kahraman and Hiçdurmaz (2017), the increase in perceived social support positively affects the individual's overcome with stress, one's thoughts about occupation life and feeling psychologically strong. It is thought that this situation will positively affect the academic development and emotional mood on risky individuals. Since it is known that the social support perceived by people provides a positive perspective in psychological states and increases in performances, it will be appropriate to consider this finding in consultancy.

On the other hand rapid changes in technology, economics and sociology were revealed that not only the school development of the students but also their sociological and personal development should be examined. For this reason, it is necessary to create educational programs that give importance to students' abilities and interests (Demir, 1996, p.24).

According to Lucas (1993), student counseling centers should be considered to account for students' assessments and problems should be presented. If the programs are developed accordingly, it has been observed that individuals will provide significant feedback in dealing with problems.

In recent years, the increase in student diversity in universities, personal and sociological change in students and due to occupation anxiety, problems must be determined clearly and accurately. For this aim, it is necessary to create mentoring programs in universities where students can get support. (Bishop, Bauer and Becker, 1998, p.205; Gallagher, Golin and Kelleher, 1992, p.301).

Methods based on scientific methods are used to determine this social support need.

'The Multidimensional Scale of Perceived Social Support' of Zimet, Dahlem, Zimet and Farley (1988) has three subscales (family, friend and a

special person). The most important feature of the scale is the ease of use and subjective assessment of perceived social support.

Eker and Arkar (1995) in their study by looking at the validity of the scale in Turkey, was concluded availability in Turkey.

The motivation of our study, this scale which determines the level of social support perceived by students and valid in our country have not been applied to the students of Selcuk University which have different cultural wealth because of the high number of formal students.

Undergraduate students have some problems such as stress, environmental change and social anxiety. Students in this state need social support. The aim of this study is to determine the perceived social support levels of Selcuk University students to examine.

Method

The material of the research was obtained through online and face-to-face survey methods for students studying formal education at Selcuk University in the 2019-2020 academic year.

With the stratified random sampling method, a sufficient number of enterprises were determined by the students studying at Selcuk University (Classes and gender were determined as layers).

The stratified sampling method reported by Sümbüloğlu, Sümbüloğlu, (2005) was used to evaluate the different sizes in the population to collect the data to be collected in determining the sample size. In the study, the sample volume was determined in the 95% Confidence interval with a 5% margin of error. For this purpose, two new questionnaire forms were prepared based on the questionnaire forms applied in previous studies in similar or nearby areas.

In the research; developed by Zimet, Dahlem, Zimet and Farley (1988) in which to, adapted by Eker and the Arkar to Turkey Multidimensional Scale of Perceived Social Support has been applied. The scale consists of 12 questions and includes 3 sub-factors related to the resource, each of which consists of 4 questions. 11, 4, 3, 8 for the family factor; 10, 5, 2, 1 for a Significant other and 7, 6, 12 for the Friend factor only 9. By collecting the points of the questions, the scores of the subscales were determined.

In the research, the Student Problem Questionnaire, developed by Gizir (2005) and consisting of 32 questions, was applied.

SPSS 25 (IBM Corp. Release Date 2017. IBM SPSS Statistics, Version 25.0. Armonk, NY: IBM Corp.) statistical software was used to evaluate the data descriptive statistics (mean, standard deviation, median, minimum, maximum, number and percentage value) are given for categorical and continuous variables in the study. In addition, the homogeneity of variances, which is one of the prerequisites of parametric tests, was controlled by the "Levene" test. The normality assumption is examined by the Shapiro-Wilk test. When the differences between the two groups meet the prerequisites of the parametric test, "Student's Test"; If there are no prerequisites, "Mann Whitney - U test" was used. One-way Variance Analysis and Tukey HSD test, which is one of the multiple comparison tests, were used for group comparison of three or more. In cases where the prerequisites of the parametric test could not be provided Kruskal Wallis; Bonferroni-Dunn test, which is multiple comparison tests, were used. If the relationship between the two continuous variables does not meet the prerequisites of the parametric test with the Pearson Correlation Coefficient, it was evaluated with the Spearman Correlation Coefficient. Relationships between categorical variables were analyzed with Fisher's Exact Test and Chi Square test. In cases where the expected frequency is less than 20%, "Monte Carlo Simulation Method" was evaluated to include these frequencies in the analysis. $p < 0.05$ and $p < 0.01$ levels were accepted as statistically significant. The study was approved by the Local Ethics of Selcuk University, Faculty of Veterinary Medicine (Approval number: 2020/05 Date: 16/01/2020).

Results

The descriptive statistics results of the students participating in the study using one scale and question form are presented in Table 1.

Table 1. Descriptive statistics of undergraduate students

		n	%
Gender	Female	168	63,4
	Male	97	36,6
The place where you live the longest	Province	174	65,7
	District	64	24,2
	Town	10	3,8
	Other	17	6,4
Faculty	Faculty of veterinary medicine	156	58,9
	Engineering faculty	19	7,2
	Communication faculty	16	6,0
	Faculty of Economics and Administrative Sciences	8	3,0
	Faculty of Sciences	8	3,0
	Faculty of Literature	15	5,7
	Faculty of Health Sciences	21	7,9
	Faculty of Law	8	3,0
Class	Other Faculties	14	5,3
	Preparatory	52	19,6
	1	93	35,1
	2	85	32,1
	3	27	10,2
	4	2	0,8
	5	1	0,4
Accommodation	6	5	1,9
	Dorm	135	50,9
	Homestay	66	24,9
	Student House	60	22,6
	With relatives	4	1,5
Total		265	100,0

Female students constitute 63,4% of the students participating in the research. 65,7% of the students lived in the longest city. 58,92% of them are students of the Faculty of Veterinary Medicine and 35,1% of the first class students. 50,9% of the students continue their education by staying in the dormitory.

Table 2. Comparison Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale and its sub-factors in terms of gender variable belonging to students

	Female n=168	Male n=97	Test Statistic	p
Family	23,59±4,35	22,78±5,53	-0,674	0,500 ^ε
Friends	22,29±5,27	21,51±5,75	-1,040	0,298 ^ε
Significant Other	18,30±8,28	16,60±7,95	-1,602	0,109 ^ε
Total Scale	64,19±12,66	60,90±15,64	-1,427	0,154 ^ε

*p<0,05 ^ε Mann Whitney-U test

There is no statistically significant difference in the total scale in terms of the gender variable of students ($p < 0,05$). However, when the total scale and other sub-factors are analyzed, it is seen those female students get higher scores than male students.

Table 3. Comparison Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale and its sub-factors in terms of a place where you live the longest variable belonging to students

Group	Province	District	Town	Other	Test	p
Variable	n=174	n=64	n=10	n=17	Statistic	
Family	23,42±4,84	23,29±4,43	23,6±3,02	21,82±6,77	0,564	,905 ^ψ
Friends	21,90±5,67	22,4±5,32	20,9±3,17	22,23±4,91	2,972	,396 ^ψ
Significant Other	18,01±8,45	17,4±7,55	16,5±7,97	16,05±8,31	1,795	,616 ^ψ
Total Scale	63,34±14,22	63,10±13,08	61,0±8,75	60,11±16,24	1,277	,735 ^ψ

** $p < 0,05$ ^ψ Kruskal Wallis Test;

There no statistically significant difference was found in the Total Scale in terms of the longest living variable of the students ($p < 0,05$).

Table 4. Comparison Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale and its sub-factors in terms of faculty variable belonging to students

Group	Faculty of veterinary medicine	Engineering Faculty	Communication Faculty	Faculty of Economics and Administrative Sciences	Faculty of Sciences	Faculty of Literature	Faculty of Health Sciences	Faculty of Law	Other Faculties	Test Statistic	P
Variable	n=156	n=19	n=16	n=8	n=8	n=15	n=21	n=8	n=14		
Family	23,62±4,27	21,74±6,09	22,56±6,3	22,62±8,6	24,37±4,03	25,33±2,35	23,71±3,27	19,75±4,52	22,0±7,50	4,489	,611 ^ψ
Friends	22,12±5,24	20,94±5,88	25,0±3,98	20,37±8,22	21,87±5,43	23,26±3,91	21,61±5,13	17,87±7,58	21,28±6,61	8,295	,217 ^ψ
Significant Other	17,74±8,12	14,42±7,70	21,18±8,05	18,25±1,03	22,37±7,04	18,26±8,96	17,09±7,06	12,25±8,86	17,85±8,28	8,483	,205 ^ψ
Total Scale	63,49±12,88	56,84±15,13	68,75±12,75	61,25±22,96	68,62±13,94	66,86±11,77	62,42±10,86	49,87±11,70	61,14±19,78	8,581	,199 ^ψ

* $p < 0,05$ ^ψ Kruskal Wallis Test;

There is no statistically significant difference in the Total Scale in terms of Faculty variable belonging to students ($p < 0,05$). However, the highest score on the family subscale was the Faculty of Letters, the highest score on the

friend subscale was the Faculty of Communication, the science faculty students on a special human subscale and the highest score on the total scale were Science faculty students.

Table 5. Comparison Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale and its sub-factors in terms of class variable belonging to students

Group	Preparatory	1	2	3	4-5	6	Test Statistic	p
Variable	n=52	n=93	n=85	n=27	n=3	n=5		
Family	23,44±4,59	22,73±4,65	23,78±4,88	23,92±5,84	23,6±0,5	20,4±4,56	8,845	,115 ψ
Friends	21,21±5,90	21,66±5,50	22,70±4,99	22,25±6,43	24,0±0,0	22,20±2,8	3,480	,626 ψ
Significant Other	16,13±8,11	17,35±8,29	18,71±8,03	19,11±8,31	23,6±0,5	11,2±7,19	7,924	,160 ψ
Total Scale	60,78±14,05	61,75±13,7	65,21±13,1	65,29±16,4	71,3±1,1	53,8±6,26	11,004	,051 ψ
		8	7	6	5			

*p<0,0 ψ Kruskal Wallis Test;

There is no statistically significant difference in the Total Scale in terms of the Class variable belonging to the students (p <0.05).

Table 6. Comparison Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale and its sub-factors in terms of accommodation variable belonging to students

Group	Dorm	Homestay	Student House	With relatives	Test Statistic	P
Variable	n=135	n=66	n=60	n=4		
Family	23,58±4,7	23,59±4,73	22,33±5,18	23,25±4,27	3,656	,301 ψ
Friends	22,29±4,95	21,95±5,53	21,33±6,52	23,25±3,30	0,164	,983 ψ
Significant Other	16,68±8,34	17,60±8,12	19,98±7,78	18,5±5,19	6,341	,096 ψ
Total Scale	62,56±13,24	63,15±14,79	63,65±14,87	65,0±4,89	0,893	,827 ψ

*p<0,05 ψ Kruskal Wallis Test;

No statistically significant difference was found in the Total Scale in terms of the variable of accommodation for students (p<0,05).

The relationship between gender and overlapping of exams was statistically significant ($\chi^2=9,709$, $p=0,046$) (p<0,05). With 39,9%, female students stated that they were more affected by overlapping exams than male students.

The relationship between faculty and exams based on memorization is statistically significant. 57.1% of veterinary faculty students and 52,1% of 265

students participating in the research think that the exams are based on memorization with the answer "I totally agree" ($\chi^2=64,991$, $p=0,001$) ($p<0,05$).

The relation between the class and inconsistency in the evaluation of exams was found to be statistically significant. 71.0% of the students participating in the research stated that they thought there was an inconsistency in the evaluation of the exams with the answer "I agree". Similarly, there was a significant relationship with faculty and the elective courses and the curriculum intense. 43.6% of the students of the Faculty of Veterinary Medicine think that the curriculum is overloaded ($\chi^2=46,213$, $p=0,004$); ($\chi^2=47,704$, $p=0,037$), ($\chi^2=63,276$, $p=0,001$).

It was concluded that the relationship with the class and the excessive course load and the intensive curriculum was statistically significant. 62.4% of the 2nd year students think that the lessons are overloaded ($\chi^2=56,483$, $p=0,001$), ($\chi^2=38,42$, $p=0,031$) ($p<0,05$).

Both the relation gender and faculty with the anxiety of not finding a job, anxiety to be financially unable to find a job and anxiety about not finding a job for the oriented to the profession were found statistically significant. Female students stated that they were worried about not finding more jobs than male students. This anxiety was determined to be high among students of the Faculty of Law, Science and Health Sciences. In addition, both the relationship between class and accommodation with anxiety to be financially unable to find a job and anxiety about not finding a job for the oriented to profession were found statistically significant. In terms of class, it was observed that second grade students were more concerned about not finding a job. They stated that the students staying at the dormitories had more anxiety not to find a job. ($\chi^2=20,654$, $p=0,001$), ($\chi^2=15,398$, $p=0,004$), ($\chi^2=12,738$, $p=0,013$); ($\chi^2=51,885$, $p=0,015$), ($\chi^2=73,595$, $p=0,001$); ($\chi^2=36,581$, $p=0,048$), ($\chi^2=38,222$, $p=0,033$); ($\chi^2=22,460$, $p=0,033$), ($\chi^2=27,395$, $p=0,007$) ($p<0,05$).

The relationship between the class and the lack of time due to the density of the courses was found statistically significant. Grade 2 students stated the insufficiency of time due to the intensity of the lessons with 55,3% ($\chi^2=54,369$, $p=0,001$) ($p<0,05$).

Table 7. Problems experienced frequency table

		I totally disagree		I do not agree		I'm undecided		I agree		I totally agree	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Problems I Have at the Faculty	Giving too many homework away from creativity	34	12,8	62	23,4	58	21,98	70	26,4	41	15,5
	Exams based on memorization	13	4,9	10	3,8	73	27,5	31	11,7	138	52,1
	Evaluation is inconsistent	18	6,8	37	14	70	26,4	71	26,8	69	26
	Exam questions not parallel with the courses	35	13,2	75	28,3	57	21,5	63	23,8	35	13,2
	Overlapping of exams	35	13,2	35	13,2	67	25,3	32	12,1	96	36,2
	Unhealthiness of the relative system	45	17	52	19,6	46	17,4	72	27,2	50	18,9
Problems With Courses	Too much theoretical knowledge	13	4,9	33	12,5	74	27,9	33	12,5	112	42,3
	The lectures that don't be related to profession	32	12,1	49	18,5	49	18,5	48	18,1	87	32,8
	Excessive lecture intensity	17	6,4	30	11,3	55	20,8	32	12,1	131	49,4
	Superficial teaching of some courses	37	14	44	16,6	59	22,3	42	15,8	83	31,3
	Elective courses are inadequate	45	17	51	19,2	54	20,4	46	17,4	69	26
	Curriculum intensity	17	6,4	37	14	63	23,8	47	17,7	101	38,1
Future Concerns	I'm concerned about finding work	51	19,2	40	15,1	39	14,7	37	14	98	37
	I'm concerned about finding a financially viable job	42	15,8	31	11,7	57	21,5	33	12,5	102	38,5
	I'm anxiety about not finding a job for the oriented to profession	57	21,5	42	15,8	46	17,4	31	11,7	89	33,6
	I'm concerned about not having enough professional training	35	13,2	27	10,2	61	23	50	18,9	92	34,7
	I don't know what to do after graduation.	61	23	33	12,5	49	18,5	60	22,6	62	23,4
	To be superficial the relationship's	18	6,8	23	8,7	85	32,1	69	26	70	26,4
In Friendship Relations Problems You Have	Relationships based on benefit	18	6,8	19	7,2	83	31,3	42	15,8	103	38,9
	Extreme competition	21	7,9	31	11,7	66	24,9	59	22,3	88	33,2
	Excessive individualism and selfishness	16	6	22	8,3	74	27,9	42	15,8	111	41,9
	The grouping among the students	10	3,8	28	10,6	80	30,2	27	10,2	120	45,3
	Not having time to develop friendships	31	11,7	35	13,2	76	28,7	51	19,2	72	27,2
	Miscommunication	20	7,5	40	15,1	77	29,1	49	18,5	79	29,8
With Social Activities Related Problems	Lack of time due to the intensity of the lessons	15	5,7	39	14,7	75	28,3	27	10,2	109	41,1
	Insufficient sports facilities and activities	13	4,9	28	10,6	55	20,8	50	18,9	119	44,9
	The activities are not announced adequately	13	4,9	34	12,8	74	27,9	51	19,2	93	35,1
	The grouping in community	12	4,5	25	9,4	65	24,5	59	22,3	104	39,2
	Other Problems	22	8,3	20	7,5	51	19,2	73	27,5	99	34,7

When we look at the problems experienced by the students in the faculty, 52,1% of the students stated that the exams are based on memorization and when they look at the problems related 49,4% of the students stated that the courses are extremely intense related to the.

Considering the concerns students have with the future, it that 38,5% of them are anxious about finding a financial, looking at the problems in friendship relations, 45,3% of them have problems due to grouping among students and it has been concluded that 44,9% of students experience problems related to social activities due to the lack of sports facilities and activities.

Table 8. Relationships between Students' Multidimensional Perceived Social Support Scale and its sub-Factors

n=265		Family	Friends	Significant Other
Friends	r	,477*		
	p	0,001		
Significant Other	r	,293**	,271**	
	p	0,001	0,001	
Total Scale	r	,708**	,719**	,799**
	p	0,001	0,001	0,001

There is a statistically significant relationship of 47,7% between friends and family positively.

There is a statistically significant relationship in the positive direction between significant other/family (29,3%) and significant other/friend (27,1%).

There is a statistically significant relationship in the positive direction between total scale/family (70,8%), total scale/friend (71,9%) and total scale/significant people (79,9%).

Discussion and Conclusion

When the results of the research are examined, it is seen that the family support, which is one of the social support sub-factors perceived by the students of Selcuk University, is higher than that of a friend and a private person. Similarly, there are studies showing that the support that students receive from the family is higher. In the study carried out by Aydın, Kahraman and Hiçdurmaz (2017) on nursing students, they concluded that

students received support from a special person during the year due to the intensive curriculum.

When the problems experienced at the faculty are examined in the Student Problem questionnaire, it is seen that female students are more affected by the fact that the exams overlap. It is concluded that the students of the Faculty of Veterinary Medicine have the idea that the exams are based on memorization.

In the problems related to the lessons, it was revealed that the 2nd year students had the thought that the course load was too high in the curriculum. Regarding this result, regardless of the faculty, it can be thought that the 2nd class students have a high course density and students are negatively affected by this situation.

Looking at their future concerns, it is seen that students are concerned about not finding a suitable job for their profession. Especially, this anxiety was observed to be higher in female students. In the study of Tayfun and Korkmaz (2016), it can be said that female students are affected by gender discrimination in employment and their job anxiety is higher. It was observed that 2nd class students had higher anxiety to find a job compared to other classes. It can be thought that 2nd grade students have higher stress and job anxiety due to the intensity of the lessons. Since the students in this class are thought to have higher future and professional concerns compared to other classes, it would be useful to provide counseling for occupational awareness in addition to the courses. On the basis of faculties, it is seen that the majority of the Faculty of Law and Science students have anxiety to find a job.

When looking at the problems related to social activities, 2nd grade students stated that they could not spare time for social activities due to the intensive classes. In general, 2nd grade students makeup 32.1% of the students in the study and stated that they have problems due to the intensity of the lessons. The intensity of 2nd grade can be spread to other classes and students can be supported in this class in terms of both job and socially.

Limitations of Research

The results obtained are valid only for these university students since the research involves Selcuk University students. When the faculty distribution

of the students included in the research is examined, there is a difference in the number of students. In addition, it is seen that the students of the Faculty of Veterinary Medicine are intense in the number of students who are sampled since students are taken from each faculty on a voluntary basis. Sampling was created by a stratified random sampling method. The participation of these classes remained low, as the class was determined as a layer and only 5th and 6th grades were found in some faculties.

Kaynakça / References

- Aydın, A., Kahraman, N., and Hiçdurmaz D.(2017). Determining the levels of perceived social support and psychological well being of nursing students. *Journal of Psychiatric Nursing*, 8, 40–47
- Bishop, J. B., Bauer, K. W., and Becker, E.T. (1998). A survey of counseling needs of male and female college students. *Journal of College Student Development*, 39, 205–210
- Demir, A., (1996). Üniversitedeki seçmeli ders uygulamasının öğrenciler ve öğretim üyelerince değerlendirilmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 24-31
- Doğan, A., and Cebioğlu S., (2011). Beliren yetişkinlik: Ergenlikten yetişkinliğe uzanan bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14, 11-21
- Eker D., and Arkar, H., (1995). Perceived social support: Psychometric properties of the mspss in normal and pathological groups in a developing country. *Soc Psychiatry Epidemiol*, 30, 121-126
- Gallagher, E.N., and Vella-Brodrick, D.A., (2008). Social support and emotional intelligence as predictors of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 44, 1551-1561
- Gallagher, R.P., Golin, A., and Kelleher, K., (1992). The personal, career, and learning skills needs of college students. *Journal of College Student Development*, 33, 301-309
- Gizir, C.A., (2005). Orta Doğu Teknik Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin problemleri üzerine bir çalışma. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 1,196-213
- Haskan Avcı, Ö., and Yıldırım, İ., (2014). Violence tendency, loneliness and social support among adolescents. *Hacettepe University Journal of Education*, 29,157-168

- Lucas, M.S., (1993). Personal, social, academic, and career problems expressed by minority college students. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 21, 2-13
- Okanlı, A., (1999). *hemşirelik öğrencilerinin aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile anksiyete düzeyi arasındaki ilişki*. Master Thesis, Atatürk University, Graduate School of Health Sciences, Erzurum, Turkey
- Öztürk, A., and Mutlu, T., (2010). The relationship between attachment style, subjective well-being, happiness and social anxiety among university students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1772–1776
- Perrine, R.M., Lisle, J., and Tucker, D.L., (1995). Effects of a Syllabus offer of help, student age, and class size on college students' willingness to seek support from faculty. *The Journal of Experimental Education*, 64, 41-52
- Sümbüloğlu, K., and Sümbüloğlu, V., (2005). *Klinik ve saha araştırmalarında örnekleme yöntemleri ve örneklem büyüklüğü*. Turkey: Hatiboğlu Yayıncılık.
- Şahin Baltacı, H., İşleyen, F., and Özdemir, S. (2012). The investigation of interaction anxiety and social support perceptions of the faculty of education students according to the romantic relationship status and social network use. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 8, 25-36
- Tekin Tayfun, A.N., and Korkmaz A., (2016). The unemployment anxiety of university students: A research on Süleyman Demirel University Students. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8,534-558
- Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G., and Farley, G.K., (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal Of Personality Assessment*, 52, 30-41

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Özel, Z., Tekindal, M. A. and Tekin, M. E. (2020). Assessment of social support effect of Selcuk University students. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 16(28), 864-878. DOI: 10.26466/opus.681954

Pozitif Psikolojiye Dayalı Kariyer Danışmanlığı Grup Uygulamasının Etkililiğinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.666871

*

Aslı Aşçıoğlu Önal* – Binnur Yeşilyaprak**

* Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: onal@ankara.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1701-5423](https://orcid.org/0000-0002-1701-5423)

** Emekli Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: binnur.yesilyaprak@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8949-6801](https://orcid.org/0000-0002-8949-6801)

Öz

Bu çalışmada pozitif psikoloji yaklaşımına dayalı olarak geliştirilmiş kariyer danışmanlığı grup uygulamasının, üniversite öğrencileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra uygulamanın, katılımcıların kariyer geleceği algıları ve kariyer amaçları belirleme düzeyleri üzerindeki olası etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca derecelendirmeli ve açık uçlu sorular aracılığıyla katılımcıların uygulamaya ilişkin görüşleri belirlenerek sürece dahil edilmiştir. Araştırmada ardışık karma desen çalışmalarından, ardışık açıklayıcı yöntem kullanılmıştır. Uygulama süreci gönüllü 11 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan veri elde etmek amacıyla Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği, Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanan Grupla Kariyer Danışmanlığı Uygulaması Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Elde edilen nicel verilerin analizinde Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ve frekans analizi kullanılmıştır. Katılımcıların uygulamaya ilişkin görüşleri ise içerik analizi aracılığıyla incelenmiştir. Analizler sonucunda uygulamaya katılan öğrencilerin kariyer iyimserliği, iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ve kariyer amacı belirleme düzeylerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda grupla kariyer danışmanlığı sürecinde pozitif psikolojinin temel anlayışı ve tekniklerinden yararlanılmasının, üniversite öğrencilerinin kariyer geleceklerini ve kariyer planlama sürecini daha olumlu ve iyimser bir bakış açısıyla ele almalarına ve kariyer gelişimleri ile ilgili daha belirgin amaçlar belirlemelerine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: kariyer danışmanlığı, pozitif psikoloji, güçlü yanlar, grup

¹ Bu çalışma, 1-3 Aralık 2016 tarihleri arasında Gaziantep'te gerçekleştirilen VI. Ulusal PDR Uygulamaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur

An Investigation of the Effectiveness of Positive Psychology-Based Career Counseling Group Practice

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the effectiveness of the positive psychology-based career counseling group practice on university students. Keeping this general purpose in mind, the possible effects of the group practice on the participants' perceptions about their future career and their setting levels of career goals were evaluated. In addition, participants' opinions about group practice were determined through 5 point Likert type and open-ended questions. In the research, the sequential explanatory method was used. The career counseling group process was carried out with the 11 volunteer university students. In order to obtain data from the participants, the Career Futures Inventory, the Scale of Setting Life Goals with Respect to Positive Psychotherapy and the Career Counseling Group Practice Evaluation Form prepared by the researchers were used. The Wilcoxon Signed Ranks test and frequency analysis were used in the analysis of the quantitative data. The qualitative data were analyzed through content analysis. As a result of the analysis, it was found that there was an increase in the levels of career optimism, perceived knowledge of job markets and determination of career goals. As a result of this study, it can be said that benefiting from the basic principles and techniques of positive psychology in the career counseling process will contribute to the university students' career development.

Keywords: *career counseling, positive psychology, strengths, group*

Giriş

Bireyin, genel olarak tüm yaşamı ve ruh sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunan kariyer gelişimi, 1970'li yıllara kadar sabit ve durağan bir durum olarak kabul edilmiş ve kariyer danışmanlığı hizmetleri de bu anlayışa göre sürdürülmüştür. 1970'li yıllardan sonra, 21. yüzyılın getirdiği değişimler ile birlikte iş dünyasının ve bireylerin ihtiyaçlarının farklılaştığı dikkate alınarak kariyer danışmanlığı alanında yapılandırmacı yaklaşımlar etkili olmaya başlamıştır. Öyle ki, sadece kurumların ya da işverenlerin bireylerin kariyerine yön verebileceğine yönelik sessiz kabulleniş; yerini, bireyin kendi kariyerini yönetebilecek ve yapılandırabilecek yeterliğe sahip olabileceği anlayışına bırakmıştır (Sharf, 2006). 21. yüzyıldaki değişimlerin etkisiyle, insanlar artık yaptıkları işlerden iyi bir kazanç elde etmenin ötesinde bazı beklentiler içerisine girmişlerdir. Bu beklentiler sonucu bireyler, işlerinde anlam aramaya, farklı yaşam rolleri (aile, meslek vb.) arasındaki dengeyi kurmaya, yeni beceriler edinerek değişen iş koşullarına ya da görevlerine uyum sağlamaya daha çok önem vermeye başlamışlardır. Böylece, stresli kariyer yaşantıları ile etkili şekilde baş edebilme, iş çevrelerinin kendilerini kontrol etmesinden önce kendi iş çevresini kontrol edebilecek yeterliklere sahip bireyler olarak yaşamlarını düzenleme çabaları artmıştır (Savickas, 2012).

Küreselleşme ile birlikte yeni bir yüzyılın getirdiği değişimler, kariyer danışmanlığı hizmetlerini de etkilemiş (Lee ve Johnston, 2001) ve süreçte danışanların yalnızca gelişimsel ihtiyaçlarına ya da yaşadıkları kariyer zorluklarına odaklanmak, bireylerin gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaya başlamıştır (Lee ve Johnston, 2001; Strachan, 2008). Danışanların, kariyerlerini etkili bir şekilde yönetebilmeleri için kendi deneyimlerini, kaynaklarını, kişilerarası becerilerini, duygusal zekâlarını ve güçlü yanlarını en iyi şekilde kullanarak kararsızlık durumları karşısında rahat kalabilen ve şans faktöründen yararlanabilen bireyler olmaları konusunda desteklenmeleri önem kazanmıştır (Lee ve Johnston, 2001). Bu durum, kariyer danışmanlığı hizmetlerinde danışanların daha fazla nasıl güçlendirilebilecekleri sorusunu gündeme getirmiştir. Danışanı güçlendirme çabaları, kariyer danışmanlığı hizmeti sunan uzmanların dikkatini pozitif psikoloji yaklaşımına çekmiştir (örn. Chancellor, Layous, ve Lyubomirsky, 2015; Dik vd., 2015; Kaplan vd., 2014; Owens, Allan, ve Flores, 2019; Owens, Flores, Kopperson, ve Allan, 2019; Robertson, 2018; Strachan, 2008; Zikic ve Franklin, 2010).

Pozitif psikoloji yaklaşımıyla birlikte, psikolojik danışma hizmetleri danışanların yalnızca sorunlarından bahsettiği uygulamalar olmaktan uzaklaşmaya başlamıştır (Seligman, Rashid, ve Parks, 2006). 1970'li yıllarda kendini göstermeye başlayan pozitif psikoloji akımı, psikoloji bilimindeki patoloji odaklı bakış açısında kırılmalar yaşanmasına kaynaklık etmiş ve pozitif insan özelliklerini açıklamaya çalışan araştırmalar yaygınlık kazanmıştır. Bilim insanları, hastalıklar ya da insanların yetersiz yanları üzerinde durmak yerine; insanı güçlendirme ve insanın kapasitesini geliştirmeye yönelik çalışmalarla da ilgilenme ihtiyacı hissetmişlerdir (Csikszentmihalyi ve Seligman, 2000). Pozitif psikoloji yaklaşımına dayalı olarak yürütülen müdahale çalışmalarında, danışanların özellikle olumlu duyguları, davranışları, kişilik özellikleri ya da bilişleri üzerinde durularak psikolojik iyi oluş düzeylerinin artırılmasına odaklanılmıştır (Bolier vd., 2013).

Kariyer danışmanlığı hizmetlerine pozitif psikoloji yaklaşımın yansımaları, danışanların umut düzeylerinin artırılması, uyum sağlama becerilerinin geliştirilmesi, güçlü yanlarından nasıl yararlanabileceklerinin fark ettirilmesi ya da danışanların güçlendirilmesi odaklı müdahale çeşitleriyle kendini göstermektedir (Owens vd., 2019). Kariyer danışmanlığı uygulamalarına ilişkin alan yazın incelendiğinde, pozitif psikoloji yaklaşımını temel alarak geliştirilen yöntemlerden biri Zikic ve Franklin (2010) tarafından öne sürülen Kariyer Döngüleri yöntemidir (Career Cycles Method). Yapılandırıcı ve öyküsel yaklaşımı temel alan Kariyer Döngüleri yönteminde kariyer danışmanlığı hizmetlerinin odağı pozitif psikolojiye ve şans teorisine (happenstance theory) dayalıdır. Bu yaklaşımda danışanlar kişisel kariyer öykülerini yeniden yapılandırma, bu öykü içinde kariyer geçişlerine karşı kendilerini güçlendirme ve yeni kariyer fırsatlarına götürecek yollar keşfetme konusunda desteklenirler. Kariyer danışmanlığı sürecinde danışanların kariyer engellerine ya da olumsuz kariyer yaşantılarına odaklanılmayıp, bunları fırsat ya da öğrenme deneyimleri olarak yeniden çerçevelemelerine ve olumlu kariyer seçenekleri bulmaya yönelmelerine katkı sağlanmaya çalışılır. Danışanların kendi kariyerlerini ve yaşamlarını zenginleştirecek olasılıkları beklemek yerine, bu tür olasılıkları kendilerine çekebilecekleri yolları bulmaları konusunda desteklenmeleri ön plana çıkarılır. Etkili bir kariyer danışmanlığı sürecinde, danışanların geçmişteki değerli kariyer yaşantılarına; gelecekteki iş doyumu ve kariyer fırsatlarına yönelik umuda ve iyimserliğe; şimdiki zamanda

sahip oldukları akışa ve mutluluğa odaklanmaları konusunda cesaretlendirilmeleri gerektiğine inanılır. Danışanlar güçlü yanları, istekleri ve tercihleri üzerinde düşünmeye davet edilir ve sorunlarını daha olumlu bir bakış açısıyla ele almalarına destek sunulur. Kariyer Döngüleri yönteminde önem verilen bir diğer nokta, danışanların hem planlanmış hem de planlanmamış kariyer fırsatlarına açık olmalarının ve planlanmamış olayları kariyer fırsatına dönüştürme yollarını öğrenmelerinin sağlanmasıdır.

Kariyer danışmanlığı sürecinde danışanların güçlendirilmesine odaklanan bir diğer yaklaşım ise, Krumboltz (2009)'un şans teorisine dayanmaktadır. Krumboltz (2009)'a göre kariyer danışmanlığı, danışanın seçenekler karşısında karar almasına destek olmanın ötesinde bir amaca sahiptir. Krumboltz, danışanların kendilerine daha fazla doyum verecek kariyere ve yaşama ulaşmak için nasıl harekete geçebileceklerini keşfetmelerine katkı sunulması gerektiğini savunur. Genel olarak beş aşamada yürütülmesi önerilen kariyer danışmanlığı sürecinde, öncelikle danışanın beklentileri üzerinde durulmakta ve beklentileri yapılandırılmaktadır. Daha sonra danışanın kariyer süreci ile ilgili kaygıları ele alınmakta ve temel psikolojik danışmanlık becerileri aracılığıyla yansıtılabilir yapılarak sorunu ve duyguları anlaşılabilir yapılmaktadır. Kariyer danışmanlığı sürecinin ilerleyen evrelerinde danışanlar, geçmişte başarılı oldukları kariyer yaşantılarını düşünmeleri ve bu yaşantılardan neler öğrendikleri ve bu öğrenmelerini geleceğe nasıl yansıtabilecekleri konusunda desteklenmektedirler. Bu noktada özellikle geçmişte planlamadıkları kariyer yaşantılarıyla karşılaşmış karşılaşmadıkları öğrenilmekte ve danışanların planlamadıkları bazı olayları, kariyer fırsatına dönüştürebilecekleri konusundaki farkındalıkları arttırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca danışanların, onları amaçlarına götüreceği yapıcı eylemlerde bulunmalarını engelleyen işlevsel olmayan düşünceleri olup olmadığı incelenmekte ve bunların üstesinden gelmeleri konusunda danışanlara destek sunulmaktadır (Krumboltz, 2009; Krumboltz, Foley, ve Cotter, 2012).

Pozitif psikolojiye dayalı olarak geliştirilen bir diğer yaklaşım Güçlü Yanlara Dayalı Kariyer Danışmanlığı (Strengths-Based Career Counseling) modelidir (Littman-Ovadia, Lazar-Butbul, ve Benjamin, 2014). Uygulama, danışanların kariyerle ilgili hedeflerine ulaşmak için güçlü yanlarını tanıma ve kullanma sürecinden geçtiği dört bireysel danışma oturumundan oluşur. Birinci oturumda öncelikle, danışanların kariyer hedeflerini açık, olumlu ve

ulaşılabilir terimlerle ifade edebilmelerine destek sunulur. Danışanlar, oturma ilerleyen aşamalarında en az üç tane güçlü yanlarını keşfetmeleri konusunda desteklenirler. Ayrıca danışanlar, olumsuz görünen bir yaşam deneyimini yeniden ele alıp, bu deneyimi olumlu ve işlevsel öğelere sahip olarak yeniden çerçevelemeleri konusunda cesaretlendirilirler. Sürecin ikinci oturumu, danışanların kariyer amaçlarına ulaşmak için hangi güçlü yanlarından nasıl yararlanabilecekleri konusunda desteklenmelerini içerir. Bu süreçte kariyer danışmanı, *'Kısa bir süreliğine de olsa senin için neler işe yaradı?'*, *'Amaçlarına ulaşabildiğin bir zamana birlikte gidecek olsak, neler oluyordu sence o süreçte?'* gibi sorularla danışanın umut düzeyini ve sorun olarak gördüğü kariyer zorluklarına çözüm üretme becerilerini arttırmaya çalışır. Ayrıca danışanlarla, kariyer amaçlarına ulaşmaları için güçlü yanlarını kullanmalarını gerektiren ev ödevleri üzerinde anlaşılır. Üçüncü oturumda metaforik teknikler ya da cümle tamamlama gibi uygulamalar aracılığıyla danışanların umut düzeyleri arttırılmaya çalışılır. Danışanlar, amaçlarına ulaşmak için geliştirebilecekleri başka güçlü yanlarını keşfetmeleri konusunda desteklenirler. Dördüncü ve son oturumda ise danışanın kariyer danışmanlığı süreci boyunca neler yaptığı, ilerleyen süreçte güçlü yanlarını geliştirmek için neler yapmayı planladığı, gelecekteki zorlayıcı yaşantılar karşısında mevcut kişisel kaynaklarını nasıl kullanabileceği gibi konular üzerinde durularak süreç sonlandırılır.

Pozitif psikoloji yaklaşımının kariyer danışmanlığı hizmetlerine bir diğer yansıması; bireylerin yaptıkları işte anlam ve amaç arama ihtiyacının artması ile ilgilidir. Dik vd. (2015)'ne göre kariyer danışmanlığı müdahalelerinde danışanların güçlü yanlarına odaklanması ve bunları iş yaşamlarında nasıl yaygınlaştırabilecekleri üzerinde durulması, anlam arayışına katkı sağlayacaktır. Çünkü bireyin sahip olduğu temel karakter güçlerini iş ortamında kullanabilmesi, yaptığı işe tutkuyla bağlanmasını arttıracak bir unsur olarak görülmektedir. Ayrıca bireyin akış yaşadığı etkinlikleri fark etmesi, kendisine katkı sunan birine minnettarlığını ifade etmesi, yaptığı işin kendine kattığı şeyleri görmesi gibi konularda desteklenmesinin de anlam arayışına destek sunacak uygulamalar olduğu belirtilmektedir.

Psikolojik danışma uygulamalarında yaygınlaşmaya başlayan pozitif psikoloji yaklaşımının, yurt dışı alan yazında özellikle iş yaşamına başlamış danışanların iş doyumlarının ve ya mutluluk düzeylerinin arttırılmasına yönelik kariyer danışmanlığı uygulamalarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir

(Chancellor vd., 2015; Kaplan vd., 2014). Kaplan vd. (2014) 67 üniversite çalışanı ile gerçekleştirdikleri çalışmada iki farklı pozitif psikoloji müdahalesinin çalışanların iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma kapsamında bir grup katılımcıdan; iki hafta boyunca haftada üç gün, işyerinde (yaptıkları işlerle, iş ortamıyla, işyerinde kurdukları ilişkilerle vb. ilgili) minnettarlık hissettikleri anlarla ilgili yaşantılarını yazmaları istenmiştir. Katılımcıların bir diğer bölümünden ise işyerinde kurdukları sosyal bağlantıları bilinçli olarak arttıracak bazı etkinliklerde bulunmaları beklenmiştir. Çalışma sonucunda minnettarlık ile ilgili uygulamalar yaptırılan grubun iyi oluş ve minnettarlık düzeylerinde artış, hastalık nedeniyle işe gelmeme düzeylerinde ise azalma olduğu belirlenmiştir.

Chancellor vd. (2015)'nin 32 çalışan ile gerçekleştirdiği bir diğer çalışmada ise deney grubundaki 15 katılımcıdan 6 hafta boyunca, her hafta işyerinde yaşadıkları üç olumlu deneyimi hatırlamaları ve o deneyimin neden onlar için olumlu olduğunu ve o olayla ilgili duygularını yazmaları istenmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılardan ise işyerindeki görevlerini listelemeleri beklenmiştir. Çalışma sonucunda deney grubundaki katılımcıların zaman içinde hissettikleri mutluluk düzeyinde artış olduğu görülmüştür. Littman-Ovadia vd. (2014) ise işsiz yetişkinlerden oluşan bir grupta, geliştirdikleri güçlü yanlara dayalı kariyer danışmanlığı modelinin etkililiğini incelemiştir. Çalışma sonucunda güçlü yanlara dayalı müdahalenin geleneksel yaklaşımın kullanıldığı müdahaleye göre, güçlü yönlerin daha fazla kullanılmasına ve benlik saygısının artmasına katkı sağladığı belirlenmiştir. Ayrıca üç ay sonraki izleme çalışmasında, güçlü yanlara dayalı müdahalenin uygulandığı grubtaki katılımcıların işe yerleşme oranlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Son yıllarda sınırlı sayıda da olsa çalışan bireylerin yanı sıra, üniversite öğrencilerinin kariyer özyeterliği ya da kariyer uyumu düzeylerini arttırmaya yönelik çalışmalarda da söz konusu yaklaşımın tekniklerinden yararlanılabileceği vurgulanmaya başlanmıştır (Owens, Motl ve Krieschok, 2016; Panc, 2015; Strachan, 2008). Strachan (2008) yaşları 18 ile 26 arasında değişen ve kariyer özyeterlik algıları düşük olan bireyler için geliştirdiği pozitif psikolojiye dayalı kariyer danışmanlığı grup programında; danışanların kariyer süreçlerinde kendileri için dönüm noktası olan geçmiş yaşantılarını hatırlamaları, karakter güçlerini ve akış deneyimlerini fark ederek bunların kariyer

gelişimlerine nasıl aktarılabilirliğinin farkına varmaları gibi konulara yer vermiştir. Benzer şekilde Panc (2015) da pozitif psikoloji uygulamalarının üniversite öğrencilerinin kariyer gelişimlerinin desteklenmesinde önemli bir rolü olabileceğini vurgulamıştır. Öğrencilerin karakter güçlerini keşfedecekleri, minnettarlıklarını ifade edecekleri, geçmişteki başarılarına odaklanacakları, olumsuz yaşam deneyimlerinden öğrenebilecekleri yeni şeyler olabileceğini keşfedecekleri etkinliklerle desteklenmelerinin önemine dikkat çekmiştir. Owens vd. (2016) ise 82 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışmada üç farklı kariyer danışmanlığı müdahalesinin etkililiğini karşılaştırmışlardır. İlgilerin değerlendirilmesi, güçlü yönlerin değerlendirilmesi ve her iki değerlendirme türünün bütünleştirilmesini içeren üç farklı uygulama sonucunda; kariyer kararı verme öz-yeterliliği de dahil olmak üzere umut, kariyer keşfi gibi alanlarda her üç grupta da ön test ile son test puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu bulunmuştur.

Türkiye’de yürütülen araştırmalarda, çoğunlukla, çalışan bireylerin iş performansı ya da iş tatmini düzeyleri ile pozitif psikolojik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesine odaklanıldığı görülmektedir. Araştırma sonuçları bireylerin iş performansı ve iş tatmini ile pozitif psikolojik özellikleri arasında olumlu yönde, anlamlı düzeyde ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır (Akçay, 2012; Erkuş ve Fındıklı, 2013; Türesin Tetik, Oral Ata, ve Köse, 2018). Bu durumda danışanların, henüz iş hayatına atılmadan önce pozitif psikolojik özelliklerinin farkına vararak kariyer süreçlerini yapılandırılmalarına katkı sağlayacak uygulamalarla desteklenmeleri önem kazanmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında, pozitif psikolojiye dayalı olarak geliştirilmiş kariyer danışmanlığı grup programının üniversite öğrencileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda uygulamanın, katılımcıların kariyer geleceği algıları (kariyer uyumu, kariyer iyimserliği ve algılanan bilgi düzeyleri) ve kariyer amaçları belirleme düzeyleri üzerindeki olası etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca derecelendirmeli ve açık uçlu sorular aracılığıyla katılımcıların uygulamaya ilişkin görüşleri belirlenerek sürece dahil edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma pozitif psikoloji psikolojiye dayalı kariyer danışmanlığı grup uygulamasının etkililiğini incelemeyi amaçlayan karma desen bir çalışmadır. Araştırmada ardışık karma desen çalışmalarından, ardışık açıklayıcı (sequential explanatory) yöntem kullanılmıştır. Ardışık açıklayıcı araştırma yönteminde, çalışmanın öncelikle nicel verileri toplanmakta ve ardından nitel verilerin elde edilme süreci başlamaktadır. Her iki veri türüne eşit önceliğin verilmediği bu yöntemde, öncelikle nicel verilerle ilgili işlemler yapılmaktadır. Nitel veriler ise, genellikle nicel verilerle ilgili elde edilen bulguların genişletilmesinde ve derinleştirilmesinde kullanılmaktadır (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska ve Creswell, 2005). Araştırma kapsamında geliştirilen kariyer danışmanlığı grup uygulamasında, post modern yaklaşım temel alınmıştır. Kariyer danışmanlığı-na post modern bakış açısıyla bakan yaklaşımlar, yalnızca ölçme araçlarıyla ve nicel yöntemlerle yapılan değerlendirmeleri yeterli bulmamaktadırlar. Nitel değerlendirme yaklaşımıyla daha az sayıda danışandan daha derinlemesine bilgi elde edilebileceğini ya da nitel ve nicel yaklaşımlar bütünleştirilerek daha kapsamlı değerlendirmeler yapılabilirliğini vurgulamaktadırlar (Savickas, 2002, 2005). Bu nedenle araştırmanın modeli tasarlanırken post modern yaklaşımın temel varsayımlarına dayalı olarak grup üye sayısı ve oturum sayısı daha sınırlı tutulmuş ve katılımcıların uygulamaya ilişkin görüşlerini ayrıntılı olarak elde etmeye olanak tanıyan niteliksel değerlendirme süreci de çalışma-ya dahil edilmiştir. Çalışmanın nicel verilerinin elde edilme sürecinde yarı deneysel model, nitel verilerin elde edilmesi sürecinde ise görüş taramasına dayalı veri toplama tekniği kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırma, bir devlet üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan ve kariyer süreçlerini şekillendirme konusunda kararsızlık yaşayan 11 gönüllü öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların belirlenmesi sürecinde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Grupla kariyer danışmanlığı uygulaması gerçekleştirilmeden önce afiş hazırlanarak, duyuru

yapılmıştır. Duyuruda kariyer sürecini şekillendirme konusunda kararsızlık yaşadığını hisseden bireylere yönelik grupla kariyer danışmanlığı uygulaması yürütüleceği belirtilmiştir. Duyuru sonrasında araştırmacı ile iletişime geçen katılımcılarla ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmede katılımcılar uygulamanın genel amacı ve süreç ile ilgili bilgilendirilmiştir. Bireysel görüşmeler sonucunda kariyer kararsızlığı yaşadığı belirlenen ve uygulamaya katılmaya gönüllü olan danışanların demografik bilgileri alınarak, kariyer danışmanlığı grup uygulamasına dahil edilmişlerdir. Katılımcıların 3'ü erkek, 8'i kadındır. Katılımcıların yaşları 19 ile 21 arasında değişmektedir ve yaş ortalamaları 20.41'dir. Öğrencilerin 2'si hukuk, 2'si iletişim, 1'i siyasal bilgiler, 6'sı ise eğitim fakültesinde öğrenim görmekte olan bireylerdir. Üniversite öğrencisi olan katılımcıların 1'i 1. sınıfta, 4'ü 2. sınıfta, 5'i 3. sınıfta, 1'i ise 4. sınıfta öğrenim gördüğünü belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kalafat (2012) tarafından Türkçeye uyarlama çalışmaları yapılan Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği ve Eryılmaz (2012) tarafından geliştirilen Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Ölçeği'nin kariyer amaçları alt boyutu kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların programa ilişkin görüşleri, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Grupla kariyer danışmanlığı uygulaması değerlendirme formu"nda yer alan derecelendirmeli ve açık uçlu sorular aracılığıyla incelenmiştir.

Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği: Araştırmada katılımcıların, olumlu kariyer planlama tutumlarını ölçmek amacıyla Rottinghaus, Day, ve Borgen (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlama çalışmaları Kalafat (2012) tarafından yapılan "Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin orjinal formunda yer alan 3 faktörlü yapısının geçerliği, Türk üniversite öğrencileri üzerinde doğrulayıcı faktör analizi yapılarak incelenmiş ve uyarlanan formun kariyer uyumu, kariyer iyimserliği ve iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi adı verilen üç alt boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve ölçeğin toplamı için .88, alt boyutlar için sırasıyla .83, .82, .63 olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra yapılan test tekrar test uygulaması sonucunda ölçeğin toplamı için

katsayıların .87, alt boyutlar için sırasıyla .75, .81 ve .73 olduğu tespit edilmiştir. Ölçekten elde edilen puanların yüksekliği, katılımcıların kariyerlerini planlamaya yönelik olumlu tutumlara sahip olma düzeylerinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeği Üniversite Öğrencileri Formu: Araştırmada katılımcıların kariyer amaçları belirleme düzeylerini ölçmek amacıyla Eryılmaz (2012) tarafından geliştirilen “Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeği”nin, ‘kariyer amaçları’ alt boyutundan elde edilen puanlar kullanılmıştır. Eryılmaz (2010) ölçeğin ilk geliştirilme çalışmalarını ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yürütmüştür. Eryılmaz, 2012 yılında ölçeğin ergen formunun, üniversite öğrencileri üzerindeki geçerliğini test etmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin toplam varyansın yaklaşık % 69’unu açıklayan; kariyer-başarı amacı belirleme, beden-duyumu amacı belirleme ve ilişki amacı belirleme adı verilen üç alt boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Kariyer amacı belirleme alt boyutu, kişilerin gelecekte kariyerlerinde nasıl bir seyir izleyeceklerine yönelik planlarının olması anlamına gelmektedir ve ölçekten alınan puanların artması katılımcıların yaşam amaçları belirleme düzeylerinin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve ölçeğin bütünü için 0.80; alt boyutlar için sırasıyla 0.85, 0.72 ve 0.72 değerleri elde edilmiştir.

Grupla Kariyer Danışmanlığı Uygulaması Değerlendirme Formu: Katılımcıların uygulamaya ilişkin görüşlerinin elde edilebilmesi için araştırmacılar tarafından değerlendirme formu hazırlanmıştır. Grupla Kariyer Danışmanlığı Uygulaması Değerlendirme Formu’nun birinci bölümünde katılımcıların programdaki kazanımları elde etme düzeylerine yönelik görüşlerini öğrenmeyi amaçlayan 11 tane 5’li derecelendirme (1=Kesinlikle katılıyorum’dan 5=Kesinlikle katılmıyorum’a kadar) sorusuna yer verilmiştir (bkz. Tablo 5). Formda yer alan maddeler, grup programında yer verilen etkinliklerden yarar sağlayıp sağlamadıklarını değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle maddeler, her bir oturumda yer verilen etkinlik ve uygulamaların etkililiği sorgulanacak şekilde oluşturulmuştur.

Formun ikinci bölümünde katılımcıların ayrıntılı görüşlerini içeren nitel verilerin elde edilebilmesi amacıyla 6 tane açık uçlu soruya yer verilmiştir. İlgili sorular şu şekildedir:

- 1- Süreçten beklentileriniz nelerdi? Bu beklentilere ne kadar ulaşabildiğinizi düşünüyorsunuz?
- 2- Kariyer Danışmanlığı Grup Uygulamasından yararlanabildiğinizi düşünüyor musunuz? Eğer düşünüyorsanız hangi açılardan yararlandınız?
- 3- Danışma sürecinden elde ettiğiniz en büyük kazanımın (varsa) ne olduğunu düşünüyorsunuz?
- 4- Program içerisinde katıldığınız etkinliklerden ya da ele alınan konulardan size en çok yarar sağlayan hangileriydi?
- 5- Program içerisinde katıldığınız etkinliklerden ya da ele alınan konulardan size en az yarar sağlayan hangileriydi?
- 6- Sizce katıldığınız grupla kariyer danışmanlığı uygulamasının geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir? (Lütfen varsa grup liderine yönelik önerilerinizi de ekleyiniz).

Veri Toplama Süreci

Katılımcılarla bireysel olarak gerçekleştirilen ön görüşmelerde, katılımcılar uygulamanın genel amacı ve süreç ile ilgili bilgilendirilmiş ve katılmayı kabul eden danışanların onayları alınmıştır. Nicel veri toplama araçları uygulama öncesinde ve sonrasında katılımcılara dağıtılarak ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Ayrıca uygulamaların bitiminde katılımcılara grupla kariyer danışmanlığı uygulaması katılımcı değerlendirme formu dağıtılarak görüşleri elde edilmeye çalışılmıştır.

İşlem: Program Geliştirme ve Uygulama

Uygulamalar, haftada bir gün gerçekleştirilen ve yaklaşık 90 dakika süren beş oturumda tamamlanmıştır. Pozitif psikoloji yaklaşımı temel alınarak geliştirilmiş grupla kariyer danışmanlığı programının genel amacı, kariyer gelişim süreçlerini şekillendirme konusunda sorun yaşayan bireylerin sorunlarını olumlu bir bakış açısıyla yeniden ele almalarını sağlayarak, kariyer süreçlerini planlamaya yönelik öz-yeterlilik algılarını geliştirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda; bireylerin akış yaşantısını deneyimledikleri ilgilerini, çoklu

zeka özellikleri ile bağlantılı yeteneklerini keşfetmeleri, kariyer engellerini veya yaşadıkları olumsuz kariyer deneyimlerini daha iyimser bir bakış açısıyla yeniden anlamlandırmaları, güçlü yönlerini fark ederek şimdiki ya da olası sorunların çözümünde bu özelliklerinden nasıl yararlanacaklarını fark etmeleri, iş yaşamlarında anlam bulma ve beden, maneviyat, kariyer ve ilişki yaşam alanları arasında denge kurmanın mutlulukları ile bağlantısını anlamaları, kariyer eylem planları hazırlamaları ve planlanmamış kariyer fırsatlarına açık bir tutum benimsemeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Programın geliştirilme sürecinde psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki bir profesör ve dört doktora öğrencisinden uzman görüşü alınmıştır. Uygulamalar birinci yazar tarafından, ikinci yazarın süpervizyonu denetiminde yürütülmüştür.

Programın *birinci oturumunda* katılımcıların uygulama sürecini, işleyişini, grup kurallarını öğrenmeleri, grup üyelerinin birbirlerini tanımaları ve grup sürecine alışmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca üyelerin programdan beklentilerini netleştirmelerine ve kariyer gelişiminin bir süreç olduğunu fark etmelerine destek sunulmaya çalışılmıştır. Oturumda araştırmacılar tarafından geliştirilen 'elma ağaçları', 'kariyer tombalası' ve 'kariyer gelişim çizgisi' gibi etkinlikler uygulanmıştır.

İkinci oturumda grup üyeleri akış deneyimledikleri yaşantılarını fark ederek kendi ilgi alanlarını saptamaları, çoklu zeka özellikleri bağlamında yetenekli olduklarını düşündükleri alanları belirlemeleri, duygusal zeka özelliklerini geliştirmenin günümüz iş dünyasındaki önemini fark etmeleri konularında desteklenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda süreçte katılımcılara akış yaşayan bir keman virtüözünün videosu izletilerek kendi ilgi alanlarını keşfetmeleri sağlanmaya çalışılmış ve 'kördüğüm etkinliği' ile kariyer sorunlarına ve engellerine çözülemeyen bir yumak gibi bakmanın sorun çözme becerileri üzerindeki olası etkileri konusunda farkındalıkları arttırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra 'çoklu zeka özelliklerini keşfetme oyunu' gibi çalışmalarla süreç yürütülmeye çalışılmıştır. Ayrıca 'minnettarlık mektubu etkinliği' ile kariyer gelişimlerine katkıda bulunan birine yönelik duygularını yazılı olarak kağıda aktarmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Uygulamanın *üçüncü oturumunda* katılımcıların güçlü yönlerini keşfetmeleri ve bu yönlerinin ileriki iş yaşantılarında kendilerine sağlayabileceği yararların farkına varmaları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda güçlü yönler videosu izletilmiş ve çeşitli formlar aracılığıyla üyeler kendi güçlü yönleri

üzerinde düşünmeye davet edilmiştir. Ayrıca 'Kariyer fuarı etkinliği' ile işveren ve iş mülakatına katılan bireyler olarak rol oynamaları istenmiş ve bu yolla kendi güçlü yönlerinin işlevlerine ve avantajlarına odaklanmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların geleceğe yönelik umut düzeylerini arttırmak amacıyla 'kariyer serüvenim' adlı etkinlik uygulanmış ve üyelere kariyer gelişimleri ile ilgili geçmişte yaşadıkları olumlu iki önemli anıyı ya da başlangıçta onlara olumsuz gelen ancak daha sonra olumlu yanlarını fark ettikleri bir yaşantılarını hatırlamaları ve bu yaşantıların işlevleri üzerinde paylaşımlarda bulunmaları istenmiştir. Bu oturum sonunda üyelere 'Values in Action Institute Inventory of Strengths' isimli dünyaca tanınmış ölçme aracı tanıtılmış ve üyelere internet üzerinden ölçme aracını doldurarak güçlü yönlerini keşfedebilecekleri bir ev ödevi uygulaması verilmiştir (bkz. <https://www.viacharacter.org/survey/account/register>).

Dördüncü oturumda grup üyelerinin hangi özelliklere sahip olursa bir meslek ya da işin onlar için anlamlı hale geleceğini fark etmelerini sağlamak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiş ve kendileri için doyum sağlayıcı ve mutluluk verici bir iş ortamının hangi unsurları içermesi gerektiğini fark etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca katılımcılardan beden, kariyer, maneviyat/gelecek ve ilişki rollerine yaşamlarında hangi oranda zaman ve enerji ayırdıkları üzerinde düşünmeleri istenmiş ve bu yolla roller arasındaki dengenin önemini ve mutlulukla ilişkisini fark etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Beşinci ve son oturumda grup üyelerinin kariyer süreçlerine ilişkin somut hedefler ve bu hedeflerine ulaşmalarına katkı sağlayacak kısa, orta, uzun vadeli amaçlar belirlemeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca 'engeller ve fırsatlar tombalası etkinliği' ile her üyenin gelecekte karşılaşılabileceğini düşündüğü kariyer engelleri ya da planlanmamış fırsatları küçük kâğıtlara yazarak iki ayrı torbaya atmaları istenmiştir. Diğer üyelerin, torbadan rastgele çektikleri engellerle ileride karşılaşırlarsa neler yapacaklarını ya da fırsatlara hazırlıklı olmak için şimdiden ne gibi beceriler geliştirebilecekleri üzerinde düşünmeleri ve fikirlerini grupla paylaşmaları beklenmiştir. Böylece üyelerin hem sorunlarını çözmeye hem de yeni kariyer fırsatlarıyla karşılaşma noktasında neler yapabilecekleri ile ilgili farklı alternatifleri görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Sonuçta grup üyelerinin kariyer danışmanlığı sürecini ve beklentilerine ne ölçüde ulaşmış olduklarını değerlendirmeleri istenerek oturumlar sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel verilerinin analiz sürecinde, parametrik istatistik tekniklerin varsayımları karşılanamadığı için parametrik olmayan teknikler kullanılmıştır. Kariyer danışmanlığı grup uygulamasına katılan bireylerin ön test ve son test ölçümleri arasında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığı Wilcoxon İşaretli Sıralar testi aracılığıyla incelenmiştir. Verilerin analizinde SPSS for Windows programı kullanılmıştır. Değerlendirmede hata payı .05 olarak belirlenmiştir.

Değerlendirme formunda yer alan ve katılımcıların programdaki kazanımları elde etme düzeylerine yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlayan 5'li derecelmeli (1=Kesinlikle katılıyorum'dan 5= Kesinlikle katılmıyorum'a kadar) 11 soruya verilen yanıtların ise frekans dağılımları hesaplanmıştır. Form aracılığıyla elde edilen nitel veriler ise içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizinde, yoğun nitel materyaldeki temel anlamlar ve örüntüleri ortaya çıkarmak için, veriler bir tür nitel indirgeme ve anlamlandırma sürecinden geçirilmektedir (Patton, 2002). Birbiriyle tutarlılık gösteren veri kesitleri, belirli temalar ya da örüntüler altında birleştirilerek organize edilmekte ve okuyucuya incelenen konu ile ilgili anlaşılır bir çerçeve sunulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bulgular

Pozitif psikolojiye dayalı kariyer danışmanlığı grup uygulamasının etkililiğini incelemek üzere katılımcılardan elde edilen nicel ve nitel bulgular aşağıda sunulmuştur.

Uygulamanın Değerlendirilmesine İlişkin Nicel Bulgular

Tablo 1'de araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarından elde edilen puanların betimsel istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 1. Ölçeklerden elde edilen puanların betimsel istatistikleri

	n	X	Ss
Kariyer Amacı Belirleme Ön Test	11	7.72	1.10
Kariyer Amacı Belirleme Son Test	11	9.50	0.82
KARGEL Ön Test	11	93.00	10.51

KARGEL Son Test	11	101.18	10.22
Kariyer Uyumu Ön Test	11	42.54	3.42
Kariyer Uyumu Son Test	11	45.64	4.39
Kariyer İyimserliği Ön Test	11	41.18	6.16
Kariyer İyimserliği Son Test	11	44.82	5.76
Algılanan Bilgi Ön Test	11	9.27	2.17
Algılanan Bilgi Son Test	11	10.73	2.80

Pozitif psikolojiye dayalı grupla kariyer danışmanlığı uygulamasına katılan öğrencilerin, Pozitif Psikoterapi Bağlamında Yaşam Amaçları Belirleme Ölçeği'nin kariyer amacı belirleme alt ölçeği son test puan ortalamalarının, ön test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Uygulama öncesi ve sonrası kariyer amacı belirleme alt ölçeği puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

Son Test-Ön test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	0	0.00	0.00	2.84*	0.005
Pozitif Sıra	10	5.50	55.00		
Eşit	1	-	-		

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 2 incelendiğinde, grupla kariyer danışmanlığı uygulamasına katılan bireylerin kariyer amacı belirleme alt ölçeğinden aldıkları uygulama öncesi ve sonrası puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir ($z = 2.84, p = .005$). Bu sonuçlara göre, grupla kariyer danışmanlığı uygulamasının katılımcıların kariyer amaçları belirleme becerileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Pozitif psikolojiye dayalı grupla kariyer danışmanlığı uygulamasına katılan öğrencilerin Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği son test puan ortalamalarının, ön test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları ise Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Uygulama öncesi ve sonrası KARGEL toplam puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

Son Test-Ön test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	3	2.00	6.00	2.40*	0.016
Pozitif Sıra	8	7.50	60.00		
Eşit	0	-	-		

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 3 incelendiğinde, kariyer danışmanlığı uygulamasına katılan bireylerin KARGEL'den aldıkları uygulama öncesi ve sonrası toplam puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir ($z=2.40$, $p<.05$).

Kariyer danışmanlığı uygulamasına katılan öğrencilerin Kariyer Geleceği Algısı Ölçeği'nin kariyer uyumu, kariyer iyimserliği ve iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi alt ölçeklerinden elde edilen son test puan ortalamalarının, ön test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğine ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları ise Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Uygulama öncesi ve sonrası KARGEL alt ölçek puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

	Son Test-Ön test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Uyum	Negatif Sıra	2	4.75	9.50	1.55	0.120
	Pozitif Sıra	7	5.07	35.50		
	Eşit	2	-	-		
İyimserlik	Negatif Sıra	3	3.33	10.00	2.06*	0.040
	Pozitif Sıra	8	7.00	56.00		
	Eşit	0	-	-		
Bilgi	Negatif Sıra	1	2.50	2.50	2.20*	0.03
	Pozitif Sıra	7	4.79	33.50		
	Eşit	3	-	-		

*Negatif sıralar temeline dayalı

Tablo 4 incelendiğinde, uygulamada yer alan katılımcıların kariyer uyumu alt ölçeğinden aldıkları uygulama öncesi ve sonrası puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($z= 1.55$, $p>.05$). Ancak uygulama sonrasındaki kariyer iyimserliği ($z= 2.06$, $p= .04$) ve iş piyasalarına ilişkin algılanan bilgi ($z= 2.20$, $p= .03$) düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Grupla Kariyer Danışmanlığı Uygulaması Değerlendirme Formu'nun birinci bölümünde yer alan ve katılımcıların programdaki kazanımları elde etme düzeylerine yönelik görüşlerini öğrenmeyi amaçlayan 11 tane derecelendirme sorusuna verdikleri yanıtlarla ilgili nicel bulgular ise Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5'te görüldüğü gibi katılımcıların 8'i akış yaşantısını deneyimlediği ilgileri üzerinde düşünmenin, güçlü yanlarını keşfetmenin, kariyer yaşam alanına yönelik amaçlar belirlemenin, dört temel yaşam alanına ne kadar zaman ve enerji harcadığı üzerinde düşünmenin, karşılaşılabileceği engeller ya

da fırsatlara yönelik gruptan geri bildirim almanın kariyer gelişim süreçlerine kesinlikle katkısı bulunduğunu düşünmektedirler.

Tablo 5. Katılımcıların (n=11) kariyer danışmanlığı programındaki kazanımları elde etme düzeylerine ilişkin görüşleri

Kazanım Maddeleri	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	f	f	f	f	f
1-Kariyer gelişiminin hangi aşamasında olduğumu grup üyeleri ile birlikte bir skala üzerinde değerlendirmek, kariyerin bir süreç olduğunu fark etmemi sağladı.	7	4	-	-	-
2-Akış yaşadığım ilgilimin neler olabileceği üzerinde düşünmek, kariyer sürecimi planlarken bu yaşantılara da yer vermem gerektiğini fark etmemi sağladı.	8	3	-	-	-
3-Hangi çoklu zeka özelliklerine sahip olduğumu fark etmem, kariyer planlama sürecime katkı sağladı.	7	3	1	-	-
4-Güçlü yanlarımı fark etmiş olmam, bu özelliklerimin gelecekteki iş ortamlarında bana nasıl destek sunacağını anlamamı sağladı.	8	3	-	-	-
5-Kariyer gelişimim ile ilgili geçmişte yaşamış olduğum iki olumlu dönüm noktasını hatırlamam, sürecin daha çok bana doyum verecek şekilde ilerleyeceği konusunda beni umutlandırdı.	5	3	3	-	-
6-Kariyerimle ilgili başlangıçta bana olumsuz gelen ancak daha sonra olumlu getirileri olduğunu fark ettiğim bir durumu hatırlamak, sürecin daha çok bana doyum verecek şekilde ilerleyeceği konusunda beni umutlandırdı.	8	1	2	-	-
7-Kariyer gelişimime katkıda bulunmuş birine minnettarlığımı dile getirmek ya da bunun üzerinde düşünmek bana kendimi iyi hissettirdi.	7	3	1	-	-
8-Kariyerimde nasıl mutlu olabileceğime yönelik proje hazırlamam, nasıl bir iş ve çalışma ortamı beklediğimi fark etmemi sağladı.	6	-	5	-	-
9-Beden, kariyer, ilişkiler, maneviyat yaşam alanlarıma ne kadar enerji harcadığımı fark etmem, yaşamımdaki rolleri dengeli bir şekilde yürütmemin önemini fark etmemi sağladı.	8	3	-	-	-
10-Kariyer gelişimimi nasıl sürdürmek istediğime yönelik ana ve alt amaçlar belirleyerek, kariyerimi planlı bir şekilde yürütme konusunda ilk adımı attığımı düşünüyorum.	9	2	-	-	-
11-Amaçlarımı gerçekleştirirken karşılaşılabileceğimi düşündüğüm engellere ve fırsatlara yönelik grup üyelerinden geribildirim almamın, cesaretimi arttırdığımı hissediyorum.	8	3	-	-	-

Katılımcıların 7'si kariyer gelişimlerinin hangi evresinde olduklarını bir skala üzerinde değerlendirmelerinin, kariyerin bir süreç olduğunu fark etmelerine katkı sağladığını ve kariyer gelişimlerine olumlu katkıda bulunmuş birine minnettarlıklarını ifade etme üzerinde düşünmelerinin onlara kendilerini iyi hissettirdiğini düşünmektedirler. Tabloda sunulan bulgular incelendiği zaman, yukarıda belirtilen alanlardaki kazanımların katılımcıların farkındalık kazanmalarına büyük oranda katkı sağladığı görülmektedir. Ancak kariyer gelişimleri ile ilgili geçmişte yaşadıkları ve onlar için olumlu olan iki anıyı hatırlamaları ya da mutlu olabilecekleri bir iş ve çalışma ortamına yönelik beklentilerine ilişkin proje tasarımları istenilen etkinliklerin, bazı katılımcılar için beklenildiği düzeyde etkili bulunmadığı görülmektedir.

Uygulamanın Değerlendirilmesine İlişkin Nitel Bulgular

Katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar üzerinde gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda “*programdan faydalanma*”, “*en çok yararlanan konular*”, “*en az yararlanan konular*” ve “*öneriler*” temel temaları ve bu temalara ilişkin alt temalar belirlenmiştir.

Programdan faydalanma: Bu temel tema altında farkındalık kazanma (f=10), amaç belirleme (f=6) ve pozitif bakış açısı (f=5) alt temaları yer almaktadır. Katılımcı ifadeleri incelendiğinde; tüm katılımcıların programdan farklı şekillerde yararlandıklarını belirttikleri görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu program sonrasında kendi özellikleri, güçlü yönleri, akış yaşantıları, zeka özellikleri ve kariyer gelişimleri gibi konularla ilgili önemli ***farkındalıklar kazandıklarını*** ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

- “*Kendimi tanımamda çok katkısı oldu diyebilirim. Kendimle ilgili farkındalık kazanmam, güçlü yönlerimi, zeka özelliklerimi ve akış yaşadığım şeyleri görmem ve kariyer planıma yerleştirmem açısından yararlı oldu.*” (K5)
- “*Beklentim bu kadar yüksek farkındalıklar kazanmak değildi. Beklediğimden daha fazla kendime ilişkin farkındalık kazandım. İlğilerimi, akış ilğilerimi yeteneklerimi güçlü yanlarımı fark ettim. Kendimi ifade etme konusunda da bana katkı sağladı.*” (K2)
- “*Kendimi tanımak ve geçmiş yaşantılarımı gözden geçirmek kariyerimi şekillendirdi.*” (K10)

- “Kendi kariyer gelişimim konusunda kendimi tanımam konusunda daha fazla düşünmemi sağladı.”(K7)

Katılımcıların bir bölümü (f=6) ise programın **kariyer amaçlarını belirleme ve şekillendirme** konusunda kendilerine katkı sağladığını belirtmişlerdir:

- “Kariyerimde daha kesin çizgiler ve sınırlar çizdim. Kariyer planım isteklerim ve yeteneklerim yönünde daha ayrıntılı artık. Beklentim kariyer planımı yapmış bir şekilde ayrılmaktı, öyle de oldu.”(K11)
- “Yapacaklar listem daha belirsiz iken şu an genelden özele indirgediğimi fark ettim.” (K8)
- “Kendimi fark ettim ve gelecek planlarımda daha somut düşünüyorum artık. Beklentilerim daha soyuttu. Beklediğimden fazla verim aldım.” (K1)

Pozitif bakış açısı alt teması incelendiğinde ise; katılımcıların bazılarının (f=5) program sonucunda kariyer gelişim süreçlerine daha farklı açılardan bakmaya başladıklarını, güçlü yönlerini fark etmelerinin kendilerine güvenmelerine katkı sağladığını ve sorunlarını çözmek için harekete geçme konusunda cesaretlendiklerini ifade ettikleri görülmektedir.

- “Geleceğim kördüğüm gibi gelmiyor bana artık. Kördüğüm etkinliği beni çok etkiledi. Kariyer gelişimine farklı açıdan bakmak iyi geldi...”(K11)
- “Süreci bilmediğim için net bir beklentim yoktu. Yapılan bütün etkinlikler, paylaşımlar farkındalık kazandırdı...Güçlü yönlerimi görmek bana kendimi iyi hissettirdi. Grup içinde kendimi çok rahat hissettim. Farklı açılardan yapılan yorumları görmek farkındalık kazandırdı. Özgüvenimde artış olduğunu hissettim...”(K6)
- “Kariyerim hakkında daha fazla düşünüyorum artık. Önceden düşünmek bile istemiyordum. Harekete geçebilmem konusunda cesaretlendirdi beni.”(K9)

En çok yararlanan konular: En çok yararlanan konular teması incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğu (f=8) güçlü yanlarını keşfetmeyi ve bu özelliklerini kariyer gelişim süreçlerinde nasıl kullanacaklarının farkına varmayı programdan elde ettikleri en önemli kazanımlardan biri olarak görmektedirler. Bu kapsamda özellikle güçlü yanları keşfetmeye yönelik çalışmaları ve iş fuarı etkinliğini katkı sağlayıcı bulduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

- “Yaptığımız iş fuarı etkinliği çok yarar sağlayıcı oldu. Orada güçlü yönlerimi ve özelliklerimi kullanarak kendimi işverenlere beğendirmeye çalışmak çok yarar sağladı.”(K7)
- “Güçlü yönlerimi görmek ve hangisinin kaçınıcı sırada olduğunu belirlemek en etkileyici ve doyum sağlayıcı etkinlikti. Ve kariyerimin geleceği hakkında büyük şeyler elde ettim.”(K3)

Güçlü yanların yanı sıra katılımcıların bazıları (f=6); kariyer, beden, ilişkiler ve maneviyat yaşam alanlarını ve bu alanlara ne kadar zaman-enerji harcadıklarını değerlendirdikleri çalışmayı ve akış yaşantılarını (f=6) fark etmeye yönelik etkinlikleri en çok yararlandıkları konular içerisinde belirtmişlerdir. Konu ile ilgili katılımcı ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

- “4 alan etkinliğiymi sanırım. Kariyer, ilişki, beden gibi alanlara ne kadar zaman ayırdığımıza baktığımız etkinlik. Bana dengeyi nerede bozduğumu ve düzeltmem gereken yanlarımı gösterdi.” (K1)
- “Akış yaşantısı üzerinde konuşmamız aslında neyi daha çok sevip sevmediğime ilişkin fikirler elde etmemi sağladı.” (K2)

Katılımcıların bir kısmı (f=5) ise kariyerlerine yönelik ana hedefler ve bu hedeflere ulaşmalarını sağlayacak kısa, orta, uzun vadeli amaçlar belirlemelerinin kariyer planlama süreçlerine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcılar engeller ve fırsatlar üzerinde düşünmenin ve bu konularla ilgili diğer üyelerden geribildirim almalarının gelişimlerine destek sunduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

- “Öncelikle kariyer planlarım için amaç belirlediğimiz liste bana çok faydalı geldi. Ayrıca tombala etkinliğinde benim tombalaya attığım engeller ve fırsatlara arkadaşlarımdan neler yapacağımı duymak bana çok iyi geldi.” (K2)
- “...kariyer gelişimini planlama etkinliği en çok keyif aldığım etkinliklerdi. Tombalada arkadaşlarımdan fikirler almak bakışımı genişletti. Fırsatlarımı nasıl arttıracığımla ilgili bana güzel önerileri oldu.”(K8)

En az yarar sağlanan konular: Bu tema altındaki katılımcı ifadeleri incelendiğinde; katılımcıların 6’sının yararlanılmayan konu bulunmadığını ifade ettikleri görülmektedir. Ancak katılımcılardan bazıları mutlu olabilecekleri bir iş ve çalışma ortamına yönelik beklentilerine ilişkin proje tasarladıkları (f=3) ve kariyer gelişimindeki olumlu geçmiş deneyimlerini hatırladıkları (f=2) etkinliklerden yeterince yararlanamadıklarını belirtmişlerdir.

Öneriler: Öneriler teması incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun (f=9) programın geliştirilmesine yönelik öneri belirtmedikleri görülmektedir. Katılımcılardan 2'si ise oturum sayısının arttırılmasının konuların daha ayrıntılı ele alınması açısından daha faydalı olacağını ifade etmişlerdir.

Tartışma ve Sonuç

Danışanların ve iş piyasalarının farklılaşan beklentileri, kariyer danışmanlığı hizmetlerini postmodern çağın gereklerine cevap verme arayışına itmiştir. Bu durum, kariyer danışmanlarının, hem danışanların hem de onların içinde buldukları bağlamın dinamik yapısını dikkate alarak hizmetlerini şekillendirmelerini gerekli kılmıştır (Savickas, 2002). Uzun yıllar boyunca kariyer sorunlarına ve engellerine odaklanan bakış açısı yerini, danışanların güçlendirilmesini temel alan uygulamalara bırakmaya başlamıştır (Dik vd., 2015; Krumboltz vd., 2012; Owens, Allan ve Flores, 2019; Owens, Flores, Kopperson ve Allan, 2019; Robertson, 2018; Strachan, 2008; Zikic ve Franklin, 2010).

Lee ve Johnston (2001) kariyer danışmanlarının günümüz dünyasında, danışanların sadece zorlukların üstesinden gelmelerine değil, aynı zamanda daha olumlu bir bakış açısı kazanarak güçlü yanlarından yararlanmayı bilen bireyler olarak ilerlemelerine de katkı sunmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada, kariyer gelişim süreçlerini şekillendirme konusunda sorun yaşadığını hisseden üniversite öğrencilerinin, pozitif psikoloji temelli uygulamalarla güçlendirilerek, sorunlarını olumlu bir bakış açısıyla yeniden ele almaları desteklenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; grupla kariyer danışmanlığı sürecinde pozitif psikolojinin temel anlayışı ve tekniklerinden yararlanılmasının, katılımcıların kariyer geleceklerini daha olumlu ve iyimser bir bakış açısıyla ele almalarına ve kariyer gelişimleri ile ilgili daha belirgin amaçlar belirlemelerine katkı sağladığı söylenebilir. Elde edilen bu bulgular, Strachan (2008) ve Panc (2015)'in pozitif psikoloji uygulamalarının üniversite öğrencileri üzerinde kullanımı ile ilgili öne sürdükleri görüşlerle de tutarlı görünmektedir. Ayrıca uygulamanın, 21. yüzyıl gerçekliğine uyum sağlamış kariyer danışmanlığı müdahalelerinden beklenen sonuçlara da belirli oranda cevap verebilecek nitelikte olduğu düşünülebilir. Savickas (2002, 2005) günümüz toplumundaki etkili müdahalelerin; danışanlar için geleceği daha gerçekçi hale getirerek uyumu ve iyimserliği arttırması, kariyer planlamasına yönelik olumlu tutumlar oluşturması, bireyin şimdiki davranışlarının

gelecekteki sonuçlarını fark ederek kariyer farkındalığını geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Uygulama sonucunda katılımcıların kariyer uyumu düzeylerinde anlamlı düzeyde bir artış olmadığı belirlenmiştir. Ancak kariyer geleceklerine ve kariyer planlama sürecine daha iyimser ve olumlu bir bakış açısıyla bakma ve kariyer amaçları belirleme konusunda programdan faydalandıkları görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen nitel ve nicel bulgular incelendiğinde, pozitif psikoloji yaklaşımının kariyer danışmanlığı uygulamaları ile bütünleştirilmesinin iş yaşamına henüz başlamamış bireylerle yürütülecek hizmetlerde işlevsel sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Katılımcıların özellikle kendi akış yaşantılarını, çoklu zeka özelliklerini, güçlü yönlerini fark ederek kendilerini daha fazla tanıdıkları, bu özelliklerinden kariyer süreçlerini şekillendirirken nasıl faydalanabilecekleri konusunda önemli farkındalıklar elde ettikleri görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun programı değerlendirmeye yönelik ifadelerinde, özellikle güçlü yanları fark etmenin önemine vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Bu durum, katılımcıların kariyerlerine iyimser bakmaları ya da daha belirgin amaçlar belirlemeleri üzerinde güçlü yanlarını fark etmelerinin önemli bir rolü olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde, alan yazındaki bazı çalışmalar, güçlü yanların geliştirilmesine odaklanan kariyer danışmanlığı uygulamalarının danışanların benlik saygılarının ya da kariyer kararı verme öz yeterliklerinin artmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır (örn. Littman-Ovadia vd., 2014; Owens vd., 2016). Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun kariyer planlama ve bu planlar doğrultusunda eyleme geçme konusunda daha fazla cesaretlendiklerini ifade ettikleri dikkat çekmektedir. Her bir üyenin kariyer planlarındaki engeller karşısında neler yapabilecekleri ya da olası planlanmamış fırsatlara karşı nasıl hazırlıklı olabilecekleri konusunda diğer grup üyelerinden geri bildirim almalarının da katılımcılar tarafından etkili bulunduğu görülmektedir. Bu durum, grup sürecinin üyelere sağladığı farklı bakış açıları ve çözüm yolları görebilme kazanımıyla bağlantılı görünmektedir. Bunun yanı sıra dört yaşam alanının değerlendirildiği ve kariyer gelişiminde roller arasındaki dengeyi vurgulandığı uygulamaların da üyeler tarafından yarar sağlayıcı olarak algılandığı dikkat çekmektedir.

Katılımcıların bir kısmının ise kariyer gelişimleriyle ilgili, geçmişte yaşadıkları ve onlar için olumlu olan iki anının işlevini değerlendirdikleri ya da mutlu olabilecekleri bir iş ve çalışma ortamına yönelik beklentilerine ilişkin

proje tasarladıkları çalışmalarını pek etkili bulmadıkları görülmektedir. Uygulamaların etkili bulunmaması etkinliklerin içeriği, yöntemi ya da uygulanış biçimi gibi konularla ilgili olabilir. Bununla birlikte, söz konusu uygulamaların alan yazında daha çok iş hayatındaki bireylerle yürütölen çalışmalarda kullanıldığı görölmektedir (örn. Chancellor vd., 2015; Dik vd., 2015). Etkinliklerin beklenen düzeyde işlevsel sonuçlar doğurmamasının bir diğer kaynağının, üniversite öğrencilerinin içinde buldukları kariyer gelişim sürecindeki ihtiyaçlarına karşılık vermemeleri olduğu söylenebilir.

Çalışma sonucunda pozitif psikolojiye dayalı kariyer danışmanlığı grup uygulamasının belli yönlerden katılımcılara katkı sağladığı görölmektedir ancak bu araştırmanın bazı sınırlılıklara sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın nicel bölümünde, kısıtlayıcı bazı koşullar nedeniyle, yarı deneysel model kullanılmıştır. Konu ile ilgili yürütölecek diğer çalışmalarda kontrol grubunun oluşturulması ve katılımcıların gruplara seçkisiz bir şekilde atanması dikkate alınarak uygulamalar yapılması önerilir. Bunun yanı sıra programda yer alan bazı müdahalelerin katılımcıların bir kısmı tarafından beklenen yönde sonuçlar doğurmadığı dikkat çekmektedir. Bu durumda ilgili etkinlik ya da müdahalelerin yeniden tasarlanarak uygulanması ve etkililiğinin karma araştırma desenleri ile incelenmesi uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye’de iş dünyasındaki bireylere yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı müdahalelerinin yok denecek kadar az olduğu ancak çalışanların iş doyumunu ya da mutluluklarını arttırmaya yönelik uygulamalarda pozitif psikoloji yaklaşımından yararlanılarak, çalışmaların etkililiğinin incelenebileceği düşünölmektedir. Bu uygulamanın, bazı sınırlılıklarına karşın, bu konuda yeni araştırmaları teşvik etme ve pozitif psikolojinin kariyer danışmanlığında kullanılmaya uygun bir yaklaşım olarak ölkemizde ele alınmasına katkı sağlama konusunda işlevsel olması beklenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**An Investigation of the Effectiveness of Positive
Psychology-Based Career Counseling Group
Practice**

*

Aslı Aşçıoğlu Önal – Binnur Yeşilyaprak
Ankara University

The varying expectations of clients and job markets have driven career counseling services to meet the needs of the postmodern era. This circumstance has made it necessary for career counselors to shape their services by considering the dynamic structure of both the clients and the cultural context in which they exist (Savickas, 2002). In career counseling, focusing only on the developmental needs of the clients or the career difficulties they experience have become insufficient to meet the needs of clients (Lee and Johnston, 2001; Strachan, 2008). It has become important to support the clients to become individuals who are comfortable with indecision and can benefit from the chance factor by using their own experience, resources, interpersonal skills, emotional intelligence and strengths (Lee and Johnston, 2001). Efforts in empowering the clients drew the attention of counselors who providing career counseling services to positive psychology approach (e.g., Chancellor, Layous, and Lyubomirsky, 2015; Dik et al., 2015; Kaplan et al., 2014; Owens, Allan, and Flores, 2019; Owens, Flores, Kopperson, and Allan, 2019; Robertson, 2018; Strachan, 2008; Zikic and Franklin, 2010).

The influence of positive psychology movement in career counseling services could be seen within a variety of interventions focused on increasing the level of hope of the clients, improving their adaptation skills or realizing how they can benefit from their strengths (Owens et al., 2019). When the literature on career counseling practices is examined the effects of positive psychology movement could be observed in such as Career Cycles Method (Zikic & Franklin, 2010), happenstance theory (Krumboltz, 2009; Krumboltz, Foley, and Cotter, 2012) and Strengths-Based Career Counseling model (Littman-Ovadia, Lazar-Butbul, and Benjamin, 2014).

In recent years, it has been emphasized that the techniques of positive psychology approach can be used in studies which aim at increasing career self-efficacy or career adaptation levels of university students besides employed people (Owens, Motl, and Krieshok, 2016; Panc, 2015; Strachan, 2008). In these studies; topics such as remembering past experiences which are turning points for them in their career processes, realizing their character strengths and flow experiences and how they can be transferred them to their career development, focusing on their past achievements have been suggested to be taken into consideration (Panc, 2015; Strachan, 2008). Most of the studies conducted in Turkey have mainly focused on possible relationships between job performance, job satisfaction levels and positive psychological characteristics of employed people. The results of the studies have revealed that there is a positive and significant relationship between individuals' job performance, job satisfaction and positive psychological characteristics (Akçay, 2012; Erkuş and Fındıklı, 2013; Türesin Tetik, Oral Ata, and Köse, 2018). In this case, it becomes important that the clients need to be supported with practices that will contribute to their career processes by becoming aware of their positive psychological characteristics before they enter the business life. In this study, it is aimed to examine the effectiveness of the positive psychology-based career counseling group practice on university students. Keeping this general purpose in mind, the possible effects of the group practice on the participants' perceptions about their future career and their setting levels of career goals were evaluated. In addition, participants' opinions about group practice were determined through 5 point Likert type and open-ended questions.

In this study, the sequential explanatory method was used. The career counseling group process was carried out with 11 volunteer university students. In order to obtain data from the participants, the Career Futures Inventory, the Scale of Setting Life Goals with Respect to Positive Psychotherapy and the Career Counseling Group Practice Evaluation Form prepared by the researchers were used. The Wilcoxon Signed Ranks test and frequency analysis were used in the analysis of the quantitative data. The qualitative data were analyzed through content analysis.

The research sum up that there is a significant increase in the levels of determination of career goals ($z = 2.84$, $p = .005$), positive career planning attitudes ($z = 2.40$, $p < .05$), career optimism ($z = 2.06$, $p = .04$) and perceived

knowledge of job markets ($z = 2.20, p = .03$) of participants who attended positive psychology-based career counseling group practice. It is found that there is no significant difference between the scores of the career adjustment subscale ($z = 1.55, p > .05$) of the participants before and after group practice. As a result of the content analysis carried out on the responses of the participants to open-ended questions, four main themes and sub-themes were determined. The main themes are; "benefiting from the program", "the helpful topics", "the unhelpful topics" and "suggestions".

When the qualitative and quantitative findings obtained from the study were examined, it is thought that the integration of the positive psychology approach with career counseling practices may have functional effects on the services to be carried out with individuals who have not yet started their business life. The participants who attended the positive psychology-based career counseling group practice could take the opportunity to know themselves more by realizing their own flow experiences, multiple intelligence features and strengths, and they could gain important awareness about how they can benefit from these features while managing their career processes. It is noteworthy that the majority of the participants have emphasized the importance of recognizing their strengths in their statements about evaluating the program. These statements can be interpreted as realizing their strengths may have an important role to determine more functional career goals or to be more optimistic about their career process. To conclude, it can be said that benefiting from the basic principles and techniques of positive psychology in the career counseling process will contribute to the university students' career development.

Kaynakça / References

- Akçay, V. H. (2012). Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini ile ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 123-140.
- Bolier, L., Haverman, M., Westerhof, G. J., Riper, H., Smit, F. ve Bohlmeijer, E. (2013). Positive psychology interventions: a meta-analysis of randomised controlled studies, *BMC Public Health*, 13, 1-19.

- Chancellor, J., Layous, K. ve Lyubomirsky, S. (2015). Recalling positive events at work makes employees feel happier, move more, but interact less: A 6-week randomized controlled intervention at a Japanese workplace. *Journal of Happiness Studies*, 16, 871-887.
- Csikszentmihalyi, M. ve Seligman, M. E. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Dik, B. J., Duffy, R. D., Allan, B. A., O'Donnell, M. B., Shim, Y. ve Steger, M. F. (2015). Purpose and meaning in career development applications. *The Counseling Psychologist*, 43(4), 558-585.
- Erkuş, A. ve Fındıklı, M. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 302-318.
- Eryılmaz, A. (2010). Yeniden gözden geçirme: Pozitif psikoterapi ve gelişimsel rehberlik bağlamında ergenler için amaçları genişletme programı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20), 53-66.
- Eryılmaz, A. (2012). Pozitif psikoterapi bağlamında yaşam amaçları belirleme ölçeğinin üniversite öğrencileri üzerinde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 15, 166-174.
- Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S. ve Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 224.
- Kalafat, T. (2012). Kariyer geleceği ölçeği (KARGEL): Türk örnekleme için psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(38), 169-179.
- Kaplan, S. Bradley-Geist, C., Ahmad, A., Anderson, A., Hargrove, A. K. ve Lindsey, A. (2014). A test of two positive psychology interventions to increase employee well-being. *Journal of Business and Psychology*, 29, 367-380.
- Krumboltz, J. D. (2009). The happenstance learning theory. *Journal of Career Assessment*, 17(2), 135-154.
- Krumboltz, J. D., Foley, P. F. ve Cotter, E. W. (2013). Applying the happenstance learning theory to involuntary career transitions. *The Career Development Quarterly*, 61(1), 15-26.
- Lee, F. K. ve Johnston, J. A. (2001). Innovations in career counseling. *Journal of Career Development*, 27(3), 177-185.
- Littman-Ovadia, H., Lazar-Butbul, V. ve Benjamin, B. A. (2014). Strengths based career counseling: Overview and initial evaluation. *Journal of Career Assessment*, 22(3), 403-419.

- Owens, R. L., Allan, B. A. ve Flores, L. Y. (2019). The strengths-based inclusive theory of work. *The Counseling Psychologist*, 47(2), 222-265.
- Owens, R. L., Flores, L. Y., Kopperson, C. ve Allan, B. A. (2019). Infusing positive psychological interventions into career counseling for diverse populations. *The Counseling Psychologist*, 47(2), 291-314.
- Owens, R. L., Motl, T. C. ve Krieschok, T. S. (2016). A comparison of strengths and interests protocols in career assessment and counseling. *Journal of Career Assessment*, 24(4), 605-622.
- Panc, I. R. (2015). Positive psychology interventions – evidence-based resources for students' career development. *Journal of Educational Sciences & Psychology*, 5(2), 51-61.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2002).
- Robertson, P. J. (2018). Positive psychology and career development. *British Journal of Guidance & Counselling*, 46(2), 241-254.
- Savickas, M. L. (2002). Career Construction: A Developmental Theory of Vocational Behavior. D. Brown vd. (Der.). *Career Choice and Development (Fourth Edition)* içinde (s.149-206). San Francisco: Jossey-Bass.
- Savickas, M. L. (2005). The Theory and Practice of Career Construction. D. Brown ve R. W. Lent (Der.). *Career Development and Counseling* içinde (s. 42-70). New Jersey: John Wiley.
- Savickas, M. L. (2012). Life design: A paradigm for career intervention in the 21st century. *Journal of Counseling and Development*, 90, 13-19.
- Seligman, M. E. P., Rashid, T. ve Parks, A. C. (2006). Positive psychotherapy. *American Psychologist*, 61(8), 774-788.
- Sharf, R. S. (2006). *Applying Career Development Theory to Counseling*. (4th ed.). Belmont: Wadsworth.
- Strachan, A. C. (2008). *Career self-efficacy psycho-educational group model foremerging adults using positive psychology interventions*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. University of New Hampshire, Durham.
- Türesin Tetik, H., Oral Ataç, L. ve Köse, S. (2018). Psikolojik sermaye ile iş doyumunu ve performans ilişkisi: Türkiye'de yapılan araştırmalar üzerinden bir meta analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(2), 289-314.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zikic, J. ve Franklin, M. (2010). Enriching careers and lives: introducing a positive, holistic, and narrative career counseling method that bridges theory and practice. *Journal of Employment Counseling*, 47(4),180-189.

Values in Action (VIA) Institute on Character. (t.y.). The VIA Character Strengths Survey. 15 Şubat 2016 tarihinde <https://www.viacharacter.org/survey/account/register> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aşçıoğlu-Önal, A. ve Yeşilyaprak, B. (2020). Pozitif psikolojiye dayalı kariyer danışmanlığı grup uygulamasının etkililiğinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 879-908. DOI: 10.26466/opus.666871

Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi oluşlarının Yordayıcısı Olarak İyimserlik-Kötümserlik Düzeyi ve Dini Yönelimler

DOI: 10.26466/opus.734018

*

Hasan Bozgeyikli* - Mustafa Çalışkan **

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: hbozgeyikli@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6762-1990](https://orcid.org/0000-0002-6762-1990)

** Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun/Türkiye

E-Posta: caliskan5542@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-7589-895X](https://orcid.org/0000-0001-7589-895X)

Öz

Ortaöğretim öğrencilerinin iyimserlik-kötümserlik düzeyleri ile dinî yönelimlerinin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını test etmeyi amaçlayan bu çalışmada genel tarama modeline dayalı ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu çalışmanın eurenini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim okullarında öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 472 öğrenci-den oluşmaktadır. Araştırma verilerini elde etmek için kişisel bilgi formu "Dinî Yönelim Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ve Ergenlerde İyimserlik-Kötümserlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği ve doğrusal regresyon analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre psikolojik iyi oluş ile iyimserlik arasında pozitif yönlü, kötümserlik ile ise negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte psikolojik iyi oluş ile içsel, katı kuralcı ve dışsal dinî yönelim arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca psikolojik iyi oluş ile sorgulayıcı dinî yönelim arasındaki ilişki düzeyi manidar bulunmamıştır. İyimserlik ve kötümserlik ile dinî yönelim ölçeği alt boyutlarının birlikte psikolojik iyi oluşu yordama düzeyine ilişkin bulgulara göre iyimserlik düzeyinin psikolojik iyi oluşun en güçlü yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte dışsal dinî yönelim alt boyutunun da psikolojik iyi oluşun anlamlı bir yordayıcısı olduğu, kötümserlik ve diğer dinî yönelimlerin ise psikolojik iyi oluşu yordama düzeyinin manidar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim öğrencileri, İyimserlik-Kötümserlik, psikolojik iyi oluş, Dini yönelim

Religious Orientations and Optimism-Pessimism Level as Predictors of Secondary School Students' Psychological Well-Being

*

Abstract

Relational screening model based on general screening model was used in this study, which aims to test whether the optimism-pessimism levels and religious orientation of secondary school students are a significant predictor of psychological well-being levels. The working universe of the research is high school students studying in secondary schools affiliated to Samsun Provincial Directorate of National Education in the 2019-2020 academic year. The sample of the study consists of 472 students selected by simple random element sampling method. In order to collect research data, personal information form "Religious orientation scale, Psychological well-being scale and Optimism-Pessimism Scale in Adolescents" were used. In addition to descriptive statistics, pearson moments product correlation technique and linear regression analysis technique were used in the analysis of the data. According to the findings obtained from the research, there is a positive relationship with psychological well-being and optimism and a negative relationship with pessimism. In addition, it has been determined that there is a positive relationship between psychological well-being and inner religious orientation, strict normative religious orientation and external religious orientation. On the other hand, the level of relationship between psychological well-being and questioning religious orientation was not significant. According to the findings related to the predictive level of the sub-dimensions of optimism, pessimism, and religious orientation scale, the level of optimism is the strongest predictor of psychological well-being. In addition, it was concluded that the sub-dimension of external religious orientation is a significant predictor of psychological well-being, and the level of predicting that pessimism and other religious orientations are psychological well-being is not significant. Suggestions were made based on the findings obtained from the research.

Keywords: *Secondary school students, Optimism-Pessimism, psychological well-being, Religious orientation*

Giriş

İyilik kavramı; iyi olma durumu, yaşam standardı, yaşam doyumu ve mutluluk gibi terimlerle açıklanmıştır (Foster ve Keller, 2008). Bu terimlerden iyi olma, deneyim ve işlevselliği içeren karmaşık bir yapı olarak bireylerin potansiyellerini geliştirebilme, verimli ve yaratıcı çalışabilme, güçlü ve olumlu kişilerarası ilişkiler kurabilme durumu olarak tanımlanmaktadır (Cross ve Jenkins, 2009). İyi oluş teriminin psikolojiye etki düzeylerinin araştırılması ve literatüre girmesi 20.yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Bradburn (1969) psikolojik iyi oluş kavramını ilk kez "The Structure of Psychological Well-Being" adlı eserinde kullanılmıştır. Fakat araştırmaları ile psikolojik iyi oluş kavramına katkı yaparak, günümüzde kullandığımız tanıma şeklini veren kişi ise Amerikalı psikolog Carol D. Ryff'tir (Ryff, 1989).

Günümüzde psikolojik iyi oluş; bireyin kendini ve geçmiş yaşantılarını olumlu değerlendirmesine, bir birey olarak büyüme ve gelişme hissine, yaşamının amaca ve anlama sahip olduğu duygusuna, başkalarıyla kaliteli ilişkilere sahip olmasına, çevresini etkili bir şekilde yönetmesine ve kendi kararlarını kendisinin vermesine ilişkin yaptığı bütüncül bir değerlendirme olarak ifade edilmektedir (Küçü, 2018). Bireylerin yaşamdan beklentilerini, potansiyelinin farkında olup olmadığını, diğer bireylerle ilişkisinin kalitesini ve bireyin sahip olduğu potansiyeli tam olarak kullanabilme yeteneği olarak da ifade edilebilen psikolojik iyi oluş düzeyinin yüksek olmasının, bireyin hayatını her yönden olumlu etkileyeceği söylenebilir (Polatçı, 2011).

Psikolojik iyi oluşun hangi değişkenleri yordadığı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan birinde Maltby, Lewis ve Day (1999) içsel, dışsal, sorgulayıcı dinî yönelim değişkenlerinin psikolojik iyi olmayla ilişkisini araştırdığı çalışmada en çok içsel dinî yönelimin psikolojik iyi olmayı yordadığını bulmuşlardır. Bu sonuçta bize göstermektedir ki psikolojik iyi oluşu etkileyen değişkenlerden biride dinî yönelimdir.

Din insanlık tarihinde bireyler ve toplumlar nazarında önemli bir yere sahip olmuştur. Bireylerin insanüstü bir kuvvet karşısındaki ihtiyaç, istek, sığınma, inanç, duygu, ilham ve dua gibi çeşitli tezahürlerinin ve iç yaşayışlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır (Dinç, 2007). Farklı din tanımlarının yapılmış olmasına rağmen tanımlardaki ortak nokta, dinin insanın içindeki psikolojik atmosferin ve kendi dışındaki toplumsal atmosferin hangi yönde eğilim gösterdiği üzerinde durmaktadır (Ayten, 2004). Sosyal psiko-

lojinin, bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığı 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren, üzerinde durduğu önemli hususlardan biri yönelim konusudur. 1930'lu yıllarda Gordon Allport yönelimi şöyle tarif etmiştir; kişinin çevresinde bulunan varlıklara ve durumlara vereceği tepki üzerinde canlı bir etkiye sahip deneyimler yoluyla şekillenmiş, düşünsel ve doğal hazır oluş halidir (Onay, 2004). Bu tanım ile yönelim kelimesi bireysel yönelim, toplumsal yönelim, dinî yönelim gibi çeşitli şekillerde tanımlanmaya başlanmıştır.

Bu değişkenlerden dinî yönelim; kişinin dinî inanç ve değerlerini uygulama veya yaşama biçimidir (Batson, Schoenrade ve Ventis, 1993). Literatürde dinî yönelim içsel, dışsal, sorgulayıcı ve katı kuralcı olarak dört biçimde ifade edilmektedir. Bireylerin dinî yaşamında motive edici kaynaklarla ilgili yaklaşımların tespit edilmesi dinî yönelim biçiminin anlaşılmasında etkindir (Erdoğan, 2014). Bireylerin hayatında önemli bir yere sahip olmaya başlayan dinî yönelim 20.yüzyılın sonlarından itibaren üzerinde çalışılan bir konu olmuştur. Yapılan çalışmalarda dindarlığın boyutları belirlenirken bireylerin hayata ve olaylara dair beklentileri, iyimser veya kötümser tavır takınmalarında önemli rol oynadığı söylenebilir. Bu noktada din ile iyimserlik arasındaki bağ, din-psikoloji ilişkisine benzetilmektedir.

Dinî yönelimde önemli etkenlerden biri olan iyimserlik kavramı; içinde yaşanan şartlardan bağımsız sürekli ve tutarlı şekilde bireylerin yaşamında olumlu sonuçlarla karşılaşma eğilimidir (Scheier ve Carver, 1992). İyimserlik kavramının zıttı olarak kötümserlik ise bireylerin yaşamlarında olumsuz durumlar ile karşılaşacaklarına dair bir tutum içinde olmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Çalışkan ve Uzunkol, 2018).

İyimserliğin tarih sahnesine çıkışı ise 1700'lü yıllarda Leibniz tarafından, bir düşünce biçimi olarak tanımlanması ile olmuştur. Voltaire, Candide romanı ile bu kavramı popüler bir hale getirmiştir. Eserinde Voltaire, iyimser bakış açısının sığılğının eleştirisini yapmıştır. Kötümserlik ise ilginç bir şekilde bir asır sonra Schopenhauer ve Coleridge tarafından tanımlanmıştır (Öztürk, 2013). Bu süreçte tarihi gelişiminden ziyade bireyler üzerindeki etkileri ne düzeyde olduğu önemsenmiştir. Kritik aşamalarda farklı stratejiler kullanma açısından iyimserler ve kötümserlerin tutumlarında farklı tepkiler önplana çıkmaktadır. İyimser bireyler, gelecek yaşamları hakkında kendilerine çok güvenmeleri sebebiyle, önemli zorluklara karşı mücadele ederek hedefe ulaşmaya çalışırlar. Kötümser bireyler ise gelecek yaşamları

hakkında şüpheli yapılarından, zorlu yaşam koşullarını ve varlıklarını yok sayarak mücadeleden kaçarlar.

Bu noktalardan hareketle araştırmada öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarının yordayıcısı olarak iyimserlik-kötümserlik düzeyi ve dinî yönelimlerin anlamlılığı önemli sayılmış ve araştırmanın amacını oluşturmuştur.

Araştırmanın genel amacına ulaşmak amacıyla aşağıdaki soruların cevabı aranmıştır.

1. Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik iyi oluş, dinî yönelim ve iyimserlik-kötümserlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ortaöğretim öğrencilerinin iyimserlik-kötümserlik düzeyleri ile dinî yönelimleri psikolojik iyi oluşlarını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim öğrencilerinin iyimserlik-kötümserlik düzeyleri ile dinî yönelimlerinin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını test etmeyi amaçlayan bu araştırmada genel tarama modeline dayalı ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada ilk olarak öğrencilerin iyimserlik-kötümserlik düzeyleri, psikolojik iyi oluş düzeyleri ve dinî yönelimleri arasındaki ilişki düzeyi incelenmiştir. Daha sonra iyimserlik-kötümserlik düzeyleri ile dinî yönelimlerinin öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerini anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığına bakılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın genel evrenini 2019-2020 eğitim- öğretim yılında Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim okullarına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Basit tesadüfi yöntemle seçilen 472 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem grubuna alınan 472 öğrencinin %39'u (184 kişi) kız, %61'i (288 kişi) erkektir. Öğrencilerin %25,6'sı (121 kişi) Fen Lisesi, %25,2'si (119 kişi) Anadolu Lisesi, %20,6'sı (97 kişi) Anadolu İmam Hatip Lisesi ve %28,6'sı (135 kişi) Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencisidir. Sınıf düzeyinde ise öğrencilerin %28,0'ı (132

kişi) 9.sınıf, %20,3'ü (96 kişi) 10.sınıf, %18,6'sı (88 kişi) 11.sınıf ve %33,1'i (156 kişi) 12. sınıf düzeyindedir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verilerini öğrencilerin demografik yapılarını tespit etmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan form kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin dinî yönelimlerini belirlemek amacıyla içsel, katı kuralcı, dışsal ve sorgulayıcı dinî yönelim şeklinde dört faktörü içeren “Dinî Yönelim Ölçeği”, psikolojik iyi oluş düzeylerini saptamak için “Psikolojik İyi Oluş ölçeği”, iyimserlik-kötümserlik düzeylerini ise “Ergenlerde İyimserlik-Kötümserlik ölçeği” kullanılarak tespit edilmiştir.

Kişisel bilgi formu: Verilerin elde edilmesinde öğrencilerin, cinsiyeti, sınıf düzeyi, anne-baba eğitim düzeyleri ve öğrenim gördükleri okul türlerini de kapsayan demografik özelliklerini de belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu form araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Dinî yönelim ölçeği: Bu çalışmada öğrencilerin dinî yönelimlerini belirlemek amacıyla Ercan (2009) tarafından geliştirilen “Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dinî Yönelim Ölçeği (Dinî Yönelim Ölçeği)” kullanılmıştır. Dinî yönelim ölçeği 21 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin amacı bireyin dine bakış açısı ve dinî tutumlarını anlamlandırma tarzını belirlemektir. Dinî yönelim ölçeği yapı geçerliği çalışmaları kapsamında faktör analizine uygunluğu için KMO ve Barlett testi hesaplamaları yapılmıştır. Çalışmada KMO örneklem uygunluk katsayısı .94 bulunmuştur. Verilerin faktör analizi sonucunda KMO değerinin uygun olduğu bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğini tespit etmek amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda 4 alt ölçek elde edilmiştir. Bunlar içsel, katı kuralcı, dışsal ve sorgulayıcı dinî yönelimdir.

Dinî yönelim ölçeğinin güvenirlik çalışması kapsamında ölçeğin maddelerinin iç tutarlılığını tespit eden Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısı ölçeğin alt ölçeklerinden içsel dinî yönelim (İDY) .93, dışsal dinî yönelim (DDY) .83, sorgulayıcı dinî yönelim (SDY) .73, katı kuralcı dinî yönelim (KKDY) .81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği

kapsamında yapılan tüm bu analizler ölçeğin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

Psikolojik iyi oluş ölçeği: Öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerini belirlemek amacıyla Diener, Wirtz, Tov, Kim-Prieto, Choi, Oishi ve Biswas-Diener (2010) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan "Psikolojik iyi oluş ölçeği" kullanılmıştır. Sekiz maddeden oluşan ölçeğin her bir maddesi "Kesinlikle katılmıyorum (1)" ile "Kesinlikle katılıyorum (7)" arasında puanlanmaktadır. Ölçekten en düşük 8, en yüksek 56 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan bireyin pek çok psikolojik kaynağa sahip olduğunu ifade etmektedir. Açıklayıcı faktör analizine göre toplam açıklanan varyansın %41,94 olduğu belirlenmiştir.

Ölçeğin güvenirlik Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test sonucunda ölçeğin uygulamalarında yüksek düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r = .86$, $p < .001$). Psikolojik iyi oluş ölçeği'nin madde korelasyonlarının .41 ile .63 arasında olduğu ve t-değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($p < .001$). Psikolojik iyi oluş ölçeği'nin iç tutarlılık katsayısı .827 olarak hesaplanmıştır.

Ergenlerde İyimserlik Kötümserlik Ölçeği: Gençlerin iyimserlik ve kötümserlik düzeylerini belirlemek amacıyla Çalışkan ve Uzunkol (2018) tarafından geliştirilen "Ergenlerde İyimserlik-Kötümserlik ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde yapılan AFA sonucuna göre toplam varyansın %43,24'ünü açıklamaktadır. DFA sonucuna göre model uyum indekslerinin iyi düzeyde karşılandığından yapının hem kuramsal hemde istatistiksel açıdan da uygunluğu doğrulanmıştır.

Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları iyimserlik .86, kötümserlik .82 olarak saptanmıştır. Ölçek 8 madde iyimserlik ve 8 madde kötümserlik olmak üzere iki faktörlü 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte dereceleme olarak "Hiç uygun değil" (1), ile "Tamamen Uygun (5)" şeklinde 5'li likert dereceleme kullanılmaktadır. Ölçekteki alt faktörlerden alınan yüksek puanlar ilgili boyutta yüksek bir düzeyi ifade etmektedir.

Verilerin Toplanması ve analizi

Çalışmanın veri analizinde betimsel istatistikler ve araştırmanın bağımlı değişkeni (psikolojik iyi oluş) ile bağımsız değişkenleri (iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler) arasındaki ilişki düzeyini belirlemek amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama düzeyini tespit etmek için doğrusal regresyon analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmada anlamlılık düzeyi ,05 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular

Bu kısımda araştırmanın bulguları sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bu kapsamda Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının dinî yönelimler ile iyimserlik-kötümserlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 1’deki pearson korelasyon değerleri incelendiğinde psikolojik iyi oluş ile iyimserlik arasında pozitif yönlü anlamlı düşük bir ilişki ($r=,647$, $p<,05$) bulunurken aynı durum psikolojik iyi oluş ile kötümserlik ($r=,154$, $p<,05$) arasında da gözlenmektedir.

Tablo 1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşlarının, Dinî Yönelimler ile İyimserlik-Kötümserlik arasındaki ilişki düzeyi

		1	2	3	4	5	6	7
İyimserlik	r	-						
	p							
Kötümserlik	r	-,247**	-					
	P	,000						
Psikolojik İyi Oluş	r	,647**	-,154**	-				
	p	,000	,001					
İçsel Dinî Yönelim (İDY)	r	,181**	,112*	,240**	-			
	p	,000	,015	,000				
Kati Kuralcı Dinî Yönelim (KKDY)	r	,147**	,196**	,255**	,517**	-		
	p	,001	,000	,000	,000			
Dışsal Dinî Yönelim (DDY)	r	,075	,255**	,226**	,619**	,666**	-	
	p	,104	,000	,000	,000	,000		
Sorgulayıcı Dinî Yönelim (SDY)	r	,086	,124**	,042	,121**	-,219**	,051	-
	p	,063	,007	,366	,009	,000	,269	

* $p<,05$; ** $p<,001$

Psikolojik iyi oluş ile İDY ($r=,240$, $p<,05$), KKDY ($r=,255$, $p<,05$) ve DDY ($r=,226$, $p<,05$) arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Diğer

tarafından psikolojik iyi oluş ile SDY arasında hesaplanan korelasyon değerinde ($r=,042$, $p>,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin iyimserlik ile dinî yönelim düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 1'deki pearson korelasyon değerleri incelendiğinde iyimserlik ile dinî yönelim arasında negatif yönlü düşük bir ilişki ($r=,247$, $p<,05$) bulunmaktadır. İyimserlik düzeyi ile İDY ($r=,181$, $p<,05$) ve KKDY ($r=,147$, $p<,05$) arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Diğer taraftan iyimserlik ile DDY arasında ($r=,075$, $p>,05$) ve SDY ($r=,086$, $p>,05$) arasında hesaplanan korelasyon değeri $,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin kötümserlik ile dinî yönelim düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 1'deki pearson korelasyon değerleri incelendiğinde kötümserlik düzeyi ile İDY ($r=,112$, $p<,05$), KKDY ($r=,196$, $p<,05$), DDY ($r=,255$, $p>,05$) ve SDY ($r=,124$, $p>,05$) arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Bu veriler kapsamında dinî yönelim değişkenlerinin kötümserlik düzeyinin artmasında etkili bir özellik olabileceği söylenebilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin dinî yönelim düzeyleri alt boyutları arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo 1'deki pearson korelasyon değerleri incelendiğinde dinî yönelim düzeylerinin alt boyutları arasında İDY ile KKDY ($r=,517$, $p<,05$), DDY ($r=,619$, $p<,05$) ve SDY ($r=,121$, $p<,05$) arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca dinî yönelim alt boyutu KKDY ile DDY ($r=,666$, $p<,05$) ve SDY ($r=,219$, $p<,05$) arasında da pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan dinî yönelim alt boyutlarında DDY ile SDY arasında hesaplanan korelasyon değerinde ($r=,051$, $p>,05$) anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Bu veriler ışığında dinî yönelimin alt boyutları düzeyinde DDY ile SDY haricinde diğer boyutlarda az da olsa olumlu yönde birbirini etkilediği söylenebilir.

Ortaöğretim öğrencilerinin iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının, psikolojik iyi oluşlarını açıklama gücüne ilişkin analiz yapılmıştır. Öncelikle iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşlarını açıklama gücünü tespit etmek için çoklu regresyon analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. İyimserlik-Kötümserlik ve Dinî Yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, Psikolojik İyi Oluşlarını açıklama gücü

Model	Değişken	R	R ²	F	P
1	Kötümser, İyimser, İDY SDY KKDY DDY	,675 ^a	,456	64,666	0,000 ^b

*p<0,05

İyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşu açıklama düzeyini belirlemek amacıyla hesaplanan regresyon katsayısı .675 olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değer iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir. Bu bulguya göre iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşlarından alınan puanlara ilişkin varyansın %45,6'sını açıklamaktadır. İyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının her birinin psikolojik İyi oluşu açıklama gücüne ilişkin sonuçlar Tablo 3'de belirtilmiştir.

Tablo 3. İyimserlik-Kötümserlik ve Dinî Yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, Psikolojik İyi Oluşlarını Açıklama Gücü

Alt Boyutları	Std. Hata	β	t	p
Sabit	2,432	10,871	4,469*	,000
İyimserlik	,051	,832	16,426*	,000
Kötümserlik	,053	-,077	-1,470	,142
İDY	,064	,014	,216	,829
KKDY	,071	,119	1,675	,095
DDY	,078	,195	2,4850	,013
SDY	,056	,011	,194	,846

*p<0,05

Tablo 3 incelendiğinde psikolojik iyi oluşun en güçlü yordayıcısının iyimserlik düzeyi ($\beta=,832$, $p<,05$) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte DDY alt boyutunun da psikolojik iyi oluşun yordayıcılarından birisi ($\beta=,832$, $p<,05$) olduğu ancak kötümserlik ile İDY, KKDY ve SDY alt boyutlarının ise

tek başlarına psikolojik iyi oluşu yordama düzeylerinin anlamlı olmadığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının yordayıcısı olarak iyimserlik-kötümserlik düzeyi ve dinî yönelimler arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışmada tespit edilen sonuçlara göre psikolojik iyi oluş ile iyimserlik ve kötümserlik arasında pozitif yönlü anlamlı düşük bir ilişki saptanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bireylerin iyimserlik ve kötümserlik durumunda meydana gelen artışların, onların psikolojik iyi oluş düzeylerinde de artışa neden olduğu söylenebilir. Benzer bir çalışmada ise Terzi (2008) gerçekleştirdiği bir çalışmada üniversite öğrencilerinin iyimserlik düzeylerinin psikolojik dayanıklılığı yordadığını saptamıştır.

Psikolojik iyi oluş ile İDY, KKDY ve DDY arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Elde edilen bulgulardan psikolojik iyioluş ile SDY arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu Göcen (2013)'in "Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dinî yönelim ilişkisi: yetişkinler üzerine bir araştırma" adlı İstanbul'da yaşayan, yaşları 17-60 arasında değişen 611 yetişkin üzerinde yapmış olduğu çalışmanın buğularınca da desteklenmektedir. Göcen (2013)'in yaptığı çalışmada, psikolojik iyi oluş ve dinî yönelim arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatürde yapılmış benzer çalışmalarda da yakın sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Maltby ve diğ. (1999) içsel dinî yönelim, dışsal dinî yönelim, sorgulayıcı dinî yönelimi, kişisel ibadet ve kiliseye katılım değişkenlerinin psikolojik iyi olma ile ilişkisini araştırdığı çalışmada en çok kişisel ibadetlerin ikinci olarak da içsel dinî yönelimin psikolojik iyi olmayı pozitif yönde yordadığı sonucunu bulmuşlardır. Spilka ve Mullin (1977) tarafından lise, üniversite öğrencileri ve çalışanlardan oluşan toplam 689 kişiyle yürüttükleri çalışmaya göre içsel bir dinî yönelime sahip bireylerin kendine, başkalarına ve Tanrı'ya yönelik olumlu bir yaklaşım sergiledikleri, dışsal dinî yönelimli bireylerin ise daha az olumlu bir yönelim sergilediklerini saptamışlardır. Buna ilaveten içsel dindarlık yaratıcı, kutsayıcı, haşmetli, merhametli ve hoşgörülü Tanrı anlayışıyla; dışsal dindarlık ise öfkeli ve hiddetli Tanrı anlayışıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Fakat tek boyutlu sonuçların elde edildiği araştırmalardan birinde (Ge-

nia,1996) ise içsel dinî yönelimin psikolojik iyi oluşun belirgin yordayıcısı olduğu, katı kuralcı dinî yönelim ile psikolojik ve ruhsal iyi oluş arasında da anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bahsedilen bu çalışmalarda psikolojik iyi oluş ile dinî yönelim arasında pozitif yönlü bir ilişkinin tespit edilmiş olması, bu araştırmadan elde edilen bulgularla birebir örtüşmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan bir diğeri iyimserlik ile dinî yönelim arasında negatif yönlü düşük bir ilişki bulunmasıdır. Buna göre iyimserlik düzeyi ile İDY arasında pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Diğer taraftan iyimserlik ile DDY arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Kötümserlik düzeyi ile İDY, KKDY, DDY ve SDY arasında ise pozitif yönlü düşük bir ilişki gözlenmektedir. Bu veriler kapsamında bireylerin iyimserlik ve kötümserlik düzeylerinin dinî yönelimleri ile düşükte olsa bir ilişki gösterdiği söylenebilir.

Bu araştırmanın diğeri bir amacını oluşturan iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşlarını açıklama düzeyini belirlemek amacıyla hesaplanan regresyon hesaplamasında iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluşlarını anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının, psikolojik iyi oluştaki varyansın %45,6'sını açıklamaktadır. Çeçen ve Cenkseven (2007)'in çalışmasında regresyon analizi sonucunda, toplam varyansın %49'unu yordadığı görülmüştür. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak psikolojik iyi olma halini inceledikleri araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile psikolojik iyi oluş boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde Kapıkıran ve Kapıkıran (2009), psikolojik iyi olmayı yordaması açısından sosyal bağlılık değişkeni açısından incelemişlerdir. Bu çalışmada 350 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre sosyal bağlılık ile psikolojik iyi oluşun alt boyutları arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca sosyal bağlılığı yordayan psikolojik iyi oluş değişkenlerini belirlemek üzere gerçekleştirilen aşamalı regresyon analizi sonucunda kendini kabul, bireysel gelişim ve diğerleri ile olumlu ilişkilerin yordayıcı değişkenler olduğu bulunmuştur. Buna göre bu araştırmadan elde edilen bulguların

psikolojik iyi oluşun yordayıcıları kapsamında yapılan diğer araştırmaların bulgularıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

İyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler (İDY, SDY, KKDY, DDY) alt boyutlarının her birinin psikolojik iyi oluşu açıklama gücüne ilişkin bulgulara göre iyimserlik ve DDY alt boyutları için hesaplanan kısmi korelasyon değerleri psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimler ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir araştırma olmadığı tespit edilmiştir. Ancak psikolojik iyi oluşun yordayıcılarına ilişkin yapılmış araştırmalar incelendiğinde yordayıcı değişkenler olarak daha çok dışsal faktörlerin incelendiği görülmüştür. Örneğin Cenkseven ve Akbaş (2007) özellikle ergenlik döneminde önem kazanan arkadaşlık ilişkilerinden alınan hoşnutluğun psikolojik iyi oluşu olumlu yönde etkilediğini bulmuşlardır. Cooper, Okamura ve Mcneil (1995) sosyal etkileşimden algılanan doyumun psikolojik iyi oluş ile anlamlı ilişkisi olduğunu belirlemişlerdir. Silva, Horta, Pontes, Faria, Souza, Cruzeiro ve Pinheiro (2007)'nin 960 ergende psikolojik iyi oluş ile ilişkili faktörleri incelediği araştırma sonuçlarına göre psikolojik iyi oluşun sosyo-ekonomik düzeyden etkilendiği, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek aileye sahip ergenlerin psikolojik iyi oluş puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bir başka araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin sosyal ağ kanalları kullanımının psikolojik iyi oluş ile ilişkisi incelenmiştir. 459 öğrenciden veri toplandığı araştırmada sosyal ağ kullanımını belirlemek amacıyla öğrencilere "Facebook" ve "Twitter" sosyal ağ kanallarında günlük kullanım süreleri sorulmuş ve psikolojik iyi oluş ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal ağ siteleri kullanımının psikolojik iyi oluşu anlamlı ve pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle sosyal ağ sitelerinin kullanımı arttıkça öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri de artmaktadır (Doğan, 2016). Bununla birlikte farklı kişilik özelliklerinin psikolojik iyi oluşu yordamasına ilişkin sınırlı da olsa bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Doğan, Kaya ve Eren (2016) tarafından yapılan bir araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin risk alma davranışları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkisi incelenmiştir. 390 lise öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışmada ergenlerde risk alma ölçeği ile psikolojik iyi oluş ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları ergenlerde risk alma davranışının psikolojik iyi oluşu negatif yordadığı yönündedir. Yine Kermen, İlçin Tosun ve Doğan (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonucunda sosyal

kaygının psikolojik iyi oluşu anlamlı ve negatif yönlü yordadığı bulunmuştur. Ayrıca üniversite öğrencilerinde içsel ve dışsal yaşam amaçlarının psikolojik iyi oluşu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir (Cenkseven Önder, Mukba, 2017).

Özetle bu araştırmanın sonuçları öncelikle ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının yordayıcısı olarak dinî yönelimler ile iyimserlik-kötümserlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koy-muştur. Bununla birlikte iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimleri psikolojik iyi oluşu anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna dayalı olarak psikolojik danışma ve rehberlik alanında bireylerin psikolojik iyi oluşlarının artırılmasına yönelik gerçekleştirilen beceri kazanmaya dönük eğitici programlarda, iyimserlik-kötümserlik ve dinî yönelimlerin dikkate alınmasının programların etkililiğine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Elbette her çalışmanın kendi içinde bir sınırlılığı bulunmaktadır. Bu çalışmanın da en önemli sınırlılığı ortaöğretim öğrencilerinden oluşan küçük bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu kapsamda benzer bir çalışmanın üniversite öğrencileri veya yetişkin gruplar gibi farklı örneklem-ler üzerinde yapılmasının literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Religious Orientations and Optimism-Pessimism Level as Predictors of Secondary School Students' Psychological Well-Being

*

Hasan Bozgeyikli – Mustafa Çalışkan
Selçuk University, Ondokuzmayıs University

Investigation of the effects of well-being on psychology and its entry into the literature coincides with the second half of the 20th century. The concept of psychological well-being was first used by Bradburn. The person who contributes to the concept of psychological well-being and gives the form of recognition we use today is the American psychologist Carol D. Ryff. Since the first half of the 20th century, when social psychology emerged as an independent discipline, one of the important issues that it emphasized is orientation. In the 1930s, Gordon Allport described the orientation. The emergence of optimism on the stage of history was defined as a way of thinking in the 1700s. Pessimism was described interestingly a century later.

The level of optimism-pessimism and the significance of religious orientations were considered as the predictors of students' psychological well-being and constituted the purpose of this research.

In order to reach the general purpose of the research, answers to the following questions were sought.

1. Is there a significant relationship between secondary school students' religious orientation, psychological well-being and optimism-pessimism levels?
2. Do the optimism-pessimism levels and religious orientation of secondary school students significantly predict their psychological well-being?

In this study, which aims to test whether the optimism-pessimism levels and religious orientations of secondary school students are a significant predictor of psychological well-being levels, a relational survey model was used. In the study, firstly, the level of relationship between students' opti-

mism-pessimism levels, psychological well-being levels and religious orientations were examined. Then, it was investigated whether optimism-pessimism levels and religious orientations significantly predicted the psychological well-being levels of the students.

The universe of the research consists of secondary school students studying in secondary schools affiliated to Samsun Provincial Directorate of National Education in the 2019-2020 academic year. The sample of the study consists of 472 students selected through simple random sampling method. Of the 472 students included in the research sample, 39% (184 students) are female and 61% (288 students) are male.

Personal Information Form developed by the researchers in order to collect the research data was used to determine the gender, class level, education levels of parents and the types of schools they study. In addition, “Restructured Muslim Religious Orientation Scale (Religious Orientation Scale)” developed by Ercan (2009) was used to determine the religious orientation of students. The Religious Orientation Scale consists of 21 items and aims to measure the forms of religious orientation of individuals. This scale has 4 subscales: internal religious orientation (İDY), external religious orientation (DDY), strict normative religious orientation (KKDY), and questioning religious orientation (SDY). The aim of the scale is to determine a person’s view of religion and the way of making sense of religion.

In order to determine the psychological well-being levels of students, “Psychological Well-being Scale”, which was adapted to Turkish by Telef (2013), was used. The score of the scale, consisting of eight items, ranges from 8 to 56. The high score obtained from the scale indicates that the individual has many psychological resources and strengths. “Optimism-Pessimism Scale in Adolescents” was developed by Çalışkan and Uzunkol (2018) to determine the level of optimism and pessimism of young people. The scale consists of two factors with a total of 16 items; 8 items for optimism and 8 items for pessimism. A five-point Likert grading is used in the scale. High scores from the sub-factors in the scale indicate a high level in the relevant dimension.

In the analysis of the data, in addition to descriptive statistics, Pearson product-moment correlation technique was used to determine the level of relationship between the independent variables of the research (optimism-pessimism and religious orientations) and its dependent variable (psycholo-

gical well-being). Linear regression analysis technique was used to determine the predictive level of the independent variables. In the study, the level of significance was taken as 05.

According to the findings of the research, it has been revealed that there is a significant relationship between religious orientations and optimism-pessimism level as predictors of psychological well-being of secondary school students. According to the results of the research, there is a low positive relationship between psychological well-being and optimism-pessimism. There is a low negative relationship between optimism and religious orientation. A low positive correlation is observed between the level of pessimism and İDY, KKDY, DDY, and SDY. There is a low positive correlation between İDY and KKDY, DDY, and SDY among the sub-dimensions of religious orientation levels.

In order to achieve the other purpose of this research, the regression analysis done to reveal whether optimism-pessimism and religious orientations sub-dimensions (İDY, SDY, KKDY, DDY) predict psychological well-being concluded that optimism-pessimism and religious orientations sub-dimensions (İDY, SDY, KKDY, DDY) significantly predicted psychological well-being. According to these findings, the sub-dimensions of religious orientations (İDY, SDY, KKDY, DDY) and optimism-pessimism explains 45.6% of the variance in psychological well-being.

It is seen that t values calculated for optimism and DDY subscales significantly explain the psychological well-being dimension. The psychological well-being of optimism and DDY dimensions seems to have a positive power of explanation.

In summary, the results of this study revealed that there is a significant relationship between religious orientations and optimism-pessimism level as predictors of the psychological well-being of secondary education students.

Kaynakça / References

- Ayten, A. (2004). *Kendini gerçekleştirme ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Batson, C.,D., Schoenrade, P. ve Ventis, W.,C. (1993). *Religion and the individual: a social psychological perspective*. Oxford University, New York.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Al-dine.

- Cenkseven Önder, F. ve Mukba, G. (2017). Üniversite öğrencilerinde umut ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide yaşam amacının aracı rolü. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 62, 103-116.
- Cenkseven, F. ve Akbaş, T. (2007). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 43-65.
- Cooper, H., Okamura, L. ve Mcneil, P. (1995). Situation and personality correlates of psychological well-being: Social activity and personal control. *Journal of Research in Personality*, 29, 395-417.
- Cross, S., ve Jenkins R. (2009). Mental capital and wellbeing. *European Psychiatric Review*, 2(1), 59-61.
- Çalışkan, H. ve Uzunkol, E. (2018). Ergenlerde iyimserlik-kötümserlik ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 6(2), 78-95.
- Çeçen R. ve Cenkseven F. (2007). Relationships between loneliness and psychological well-being among Turkish university students. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 109-118.
- Dinç, A. (2007). Ergenlerde anne-baba tutumları ve dinî yönelim. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, U. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının mutluluk, psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumlarna etkisi: Facebook ve twitter örneği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 41(183), 217-231.
- Doğan, U., Kaya, S., ve Eren, D. (2016). Lise öğrencilerinin risk alma davranışlarının yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluş değişkenleri ile ilişkisi. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 11(3), 953-964.
- Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious Orientation*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Erdoğan, E. (2014). *Tanrı algısı dinî yönelim biçimleri ve dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Foster, L.T. ve Keller, C.P. (2008). *British columbia atlas of wellness*. Toronto: Distributed for Western Geographical Press.
- Genia, V. (1996). I, E, quest, and fundamentalism as predictors of psychological and spiritual well-being. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35(1), 56-64.

- Göcen, G. (2013). Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dinî yönelim ilişkisi: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(3), 97-130.
- Kapıkıran, Ş. ve Kapıkıran, N.A. (2009). Sosyal bağlılığın psikolojik iyi olmayı oluşturan değişkenler bakımından yordanması. *XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Sözlü Bildiri*, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kermen, U., İlçin Tosun, N. ve Doğan, U. (2016). Yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşun yordayıcısı olarak sosyal kaygı. *Eğitim Kuram Ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 20-29.
- Kurnaz, M. (2015). *Yetişkinlerde dinî yönelim-mutluluk ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Küçü, E. (2018) *Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik, ihtiyaç doyumu ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Maltby J, Lewis CA. ve Day L. (1999). Religious orientation and psychological well-being: The role of the frequency of personal prayer. *British Journal of Health Psychology*, 4(4), 363-378.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık etkileşim ve değişim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Öztürk, E. E. (2013). *İyimserlik ve dindarlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Polatçı, S. (2011). *Psikolojik sermayenin performans üzerindeki etkisinde iş aile yayılımı ve psikolojik iyi oluşun rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Scheier, M.F. ve Carver, C. S. (1992). Effect of optimism on psychological and physical well-being: Theoretical over-view and empirical update. *cognitive therapy and research*, 16(2), 201-228.
- Silva, R. A., Horta, B. L., Pontes, L. M., Faria, A. D., Souza, L.D.M., Cruzeiro, A. L. S. ve Pinheiro, R. T. (2007). Psychological well-being and adolescence: associated factors. *Cadernos De Saúde Pública*, 23(5), 1113-1118.
- Spilka, B. ve Mullin, M. (1977). Personal religion and psychological schemata: A research approach to a theological psychology of religion. *Character Potential: a Record of Research*, 8(2), 57-66.
- Stoeber, J. ve Corr, P. J. (2016). A short empirical note on perfectionism and flourishing. *Personality And Individual Differences*, 90, 50-53.

- Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374- 384.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 297–306.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozgeyikli, H. ve Çalışkan, M. (2020).). Ortaöğretim öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarının yordayıcısı olarak iyimserlik-kötümserlik düzeyi ve dini yönelimler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 909-928. DOI: 10.26466/opus.734018

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Lisans Programı Öğrencilerinin Bu Programı Tercih Nedenlerinin İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.667847

*

Feride Bacanlı* – Abdullah Mücahit Aslan **

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: fbacanlı@gazi.edu.tr

ORCID: [0000-0001-8008-8441](https://orcid.org/0000-0001-8008-8441)

** Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: abdullahmucahit71@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-7468-6103](https://orcid.org/0000-0001-7468-6103)

Öz

Bu araştırmanın amacı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) anabilimdeki birinci sınıf öğrencilerinin PDR programını tercih nedenlerini incelemektir. Çalışma grubu, 10 farklı üniversitenin PDR ana bilim dalında öğrenime yeni başlayan 200 (kadın ve erkek) öğrenciden oluşmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen 10 açık uçlu sorudan oluşan soru formu kullanılarak toplanmıştır. Veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcılar, psikolojik danışmanları okullarda psikolojik destek sunan kişiler olarak görmektedirler. Psikolojik danışmanların okul dışında daha çok adliye ve özel şirketlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Rehber öğretmen kavramını, okullarda görev yapan kişiler olarak algıladıkları; psikolojik danışman kavramını ise okulların dışında yetişkinlerle çalışan psikoloji mezunu kişiler olarak algılamaktadırlar. Katılımcıların çoğu PDR programını birinci sırada tercih etmişlerdir. Tercih sürecinde en fazla okul psikolojik danışmanlarından ve aile üyelerinden bilgi ve destek kaynağı olarak yararlanmışlardır. PDR programını tercih etme nedenleri olarak ilk sıralarda kişisel faktörleri ifade etmişlerdir. Bunu politik, ekonomik ve eğitim sistemiyle ilgili faktörlerin ve sosyal faktörlerin izlediği görülmüştür. Araştırmanın sonuçları ilgili literatüre dayanarak tartışılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları ve gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, kariyer psikolojik danışmanlığı, tercih nedenleri*

¹ Bu makalenin ilk versiyonu 20. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur. 25-27 Ekim 2018, Canik Kültür Merkezi, Samsun/Türkiye.

Examining Preference Reasons of Undergraduate Students In Psychological Counseling and Guidance Programme

Abstract

The aim of this study is to determine the reasons why undergraduate first year students in the Psychological Counseling and Guidance (PDR) program prefer PDR. The study group consists of 200 (women and men) students who have just started to study in the PDR department of 10 different universities. The phenomenology design from qualitative research methods is used in this research. The research data were collected using a questionnaire consisting of 10 open-ended and closed-ended questions developed by the researchers. Data were analyzed using content analysis. According to the results of the research, psychological counselors are seen by the participants as psychological supporters in schools. They stated that psychological counselors worked outside the school in courthouses and private companies. While perceiving the concept of guidance teacher in the context of school, teacher and student; the concept of psychological counselors is perceived as psychology graduates working with adults and outside school. Most of the participants preferred the PDR program in the first place. They mostly benefited from school psychological counselors and family members as a source of information and support during the choice process. The participants expressed personal factors as the reasons for preference the PDR program. This was followed by political, economic and educational factors and social factors. The results of the research were discussed based on the related literature. The limitations of the research and suggestions for future research are presented.

Keywords: *Psychological counseling and guidance, career psychological counseling, reasons of preference*

Giriş

Bireyin seçtiği mesleğin eğitimine başlayıp bitirmesine kadar geçen süreç onun kariyer gelişiminin önemli bir süresini kapsar. Bireyin kendine uygun mesleği seçmesi ne kadar önemli ise, seçtiği mesleğin eğitimini isteyerek ve başarıyla sürdürmesi de o kadar önemlidir. Ancak özellikle son yıllarda yurt dışında ve ülkemizde yapılan araştırmalarda, pek çok gencin seçtiği mesleğin eğitimini sürdürürken verdikleri karardan vazgeçme eğiliminde oldukları bulunmuştur (Bacanlı, 2018; Bacanlı ve Öztemel, 2017a; Bacanlı ve Öztemel, 2017b; Gati ve Saka, 2001; Salman, 2018; Tien, 2001; Tien, 2005). Salman ve Kan (2018) psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR), fen bilgisi ve matematik öğretmenliği ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerini karşılaştırmışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarını, PDR bilim dalından başka bir alana geçmek veya kariyer karar verme güçlüğüyle başa çıkabilmek için kariyer psikolojik danışma yardımı almak isteyen öğrencilerle yapılan mesleki psikolojik danışma uygulamalarının sonuçları desteklemektedir. Nitekim Bacanlı ve Salman'ın (2018) araştırmasında kariyer karar verme güçlüğü sorunuyla mesleki psikolojik danışma yardımı alan danışanın PDR mesleğini yeterince tanımamasından kaynaklanan kariyer karar verme güçlüğünü daha fazla yaşadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Yıldız Akyol ve Bacanlı'nın (2018) araştırmasında da kariyer karar verme güçlüğü sorunuyla çözüm odaklı kariyer psikolojik danışma yardımı alan danışanın da PDR mesleğini, kendini yeterince tanımamasından kaynaklanan kariyer karar verme güçlükleri yaşadığı belirlenmiştir. Bunların yanı sıra pek çok PDR birinci ve ikinci sınıf öğrencisi bu sınıflarda PDR ağırlıklı derslerden daha çok eğitim ağırlıklı dersler okuduklarından ve bu durumun kendilerinde kariyer kararsızlığına yol açtığından yakınmaktadır. Hatta bu PDR öğrencileri başka bir alana geçme sorunu yaşadıklarından da yakınmaktadır. Aslan, Koç ve Büyüksevindik'in (2018) PDR birinci sınıf öğrencilerinin PDR programından beklentilerini araştırdıkları araştırmanın sonuçları PDR birinci ve ikinci sınıf öğrencileri arasında yaygın olan bu yakınmaları desteklemektedir. Çünkü bu çalışmada, katılımcılar PDR lisans programında birinci ve ikinci sınıfta daha çok öğretmenlik mesleğiyle ve eğitimle ilgili derslerin ve PDR bilim dalıyla ilgili teorik ve uygulamalı derslerin az olduğundan yakınmışlardır. Bu öğrenciler birinci sınıftan itibaren PDR bilim dalıyla ilgili teorik ve uygulamalı derslere öğretmenlik mesleğiyle ve eğitimle ilgili dersler den

daha çok yer yer verilmesini istediklerini belirtmişlerdir. Kısacası, bu bulgular da araştırmaya katılan PDR programındaki öğrencilerin bu programı yeterince tanımadan tercih ettiklerini göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı, PDR programına yeni başlayan birinci sınıf öğrencilerinin PDR programını tercih nedenlerini incelemektir. Böyle bir araştırmanın sonuçlarından öncelikle liselerde ve üniversitelerde sunulacak kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği hizmetlerinin planlanması ve programlanmasında yararlanılacağı beklenilmektedir. Ayrıca, bu araştırmanın sonuçlarının okullarda PDR hizmetlerinin güçlendirilmesi amaçlı gelecekte yapılacak teorik ve uygulamalı araştırmalara ve politika geliştirme çalışmalarına da doğurgular sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. Araştırma deseni olarak ise fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır. Fenomonoloji (olgubilim), farkında olunan ancak derinlemesine, ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olguları inceleyen ve bu olguları yaşayan, bu olguyu dışı vuruabilecek veya yansıtabilecek bireyleri araştırmayı amaçlayan nitel araştırma desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2018; Seggie ve Bayyurt, 2015). Bu araştırmada ele alınan olgu, PDR birinci sınıf öğrencilerinin üniversite tercih dönemi yaşantılarıdır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu, amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Ölçüt örnekleme, araştırmanın amacına uygun olarak önceden belirlenen bir dizi kriteri sağlayan katılımcılardan oluşturulan örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmanın amacı, PDR programına yeni başlayan birinci sınıf öğrencilerinin PDR programını tercih nedenlerini incelemektir. PDR programını tanıtan oryantasyon çalışmaları (PDR'deki mevcut derslerin içerikleri, psikolojik danışmanlık mesleğinin istihdam alanları gibi tanıtım bilgileri) tercih nedenlerini etkileyeceği için, bu araştırmanın katılımcılarının üniversitelerin açıldığı ilk iki hafta

içinde PDR ana bilim dalının tanıtımıyla ilgili oryantasyon çalışmalarına katılmayan öğrencilerden oluşturulması ölçüt olarak alınmıştır. Bu ölçüte göre araştırmanın çalışma grubu, Türkiye'deki Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Alanya Alaaddin Keykubad Üniversitesi, Ahi Evran Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet üniversitesi, Dokuz Eylül üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Anadolu üniversitesi, Mersin üniversitesi, Recep Tayyip Erdoğan üniversitesi olmak üzere 10 farklı üniversitede PDR Anabilim Dalı'nda lisans öğrenimine yeni başlayan ve üniversitesinde PDR programının tanıtımıyla ilgili oryantasyon çalışmasına katılmayan 200 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri toplamak için önce adları verilen üniversitelerin PDR ana bilim dallarına yeni başlayacak öğrencilerin akademik danışmanlarıyla görüşülmüştür. Bu akademik danışmanlar aracılığıyla öğrencilere ulaşılmıştır. Araştırmanın katılımcılarından veriler, araştırmaya çevrimiçi olarak katılmaya gönüllü öğrencilerden toplanmıştır.

Araştırma grubundaki PDR programına yeni başlayan öğrencilerin üniversitelerine göre sayıları ve yüzdeleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılan PDR öğrencilerinin üniversitelere göre sayı ve yüzdeleri

Üniversite	Öğrenci Sayısı	%
Alanya Alaaddin Keykubad Üniversitesi	25	12,5
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	25	12,5
Necmettin Erbakan Üniversitesi	24	12
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	24	12
Ahi Evran Üniversitesi	22	11
Erciyes Üniversitesi	22	11
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi	22	11
Mersin Üniversitesi	22	11
Dokuz Eylül Üniversitesi	7	3,5
Anadolu Üniversitesi	7	3,5

Tablo 1 incelendiğinde; katılımcıların 25'i (%12,5) Alanya Alaaddin Keykubad Üniversitesi, 25'i (%12,5) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 24'ü (%12) Necmettin Erbakan Üniversitesi, 24'ü (%12) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 22'si (%11) Ahi Evran Üniversitesi, 22'si (%11) Erciyes Üniversitesi, 22'si (%11) Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, 22'si (%11) Mersin Ünivrsitesi, 7'si (%3,5) Dokuz Eylül Üniversitesi ve 7'si (%3,5) Anadolu Üniversitesi PDR programına yeni başlayan öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada verileri toplamak için, araştırmacılar tarafından 8’i açık uçlu ve 2’si kapalı uçlu toplam 10 sorudan oluşan soru formu geliştirilmiştir. Bu form, PDR alanında uzman ve araştırmacının konusuna hâkim 2 öğretim elemanına uzman görüşü için sunulmuştur. Bu görüşlerin sonucunda soru formunun son hali oluşturulmuştur. Soru Formu’nda yer alan sorular aşağıda sunulmuştur.

1. “Okullarda görevli psikolojik danışmanın hangi işleri yaptıkları hakkındaki bildiklerinizi kısaca yazar mısınız?”
2. “Psikolojik danışmanlar okullar dışında nerelerde çalışmaktadırlar? Adlarını yazınız.”
3. “ Rehber öğretmen kime denir?”
4. “Psikolojik danışman kime denir?”
5. “PDR lisans programı üniversite tercihinizde kaçınıcı sırada yer alıyordu?”
6. “PDR tercihinizden önce hangi programları tercih etmiştiniz?”
7. “PDR alanını seçmeden önce bu alan hakkında bilgi edindiniz mi?”
8. “Üniversiteye giriş tercihlerinizi yaparken kimlerden ya da nerelerden yardım aldınız? Sırayarak yazınız.”
9. “-PDR alanını seçmenizi aileniz destekledi mi?”
10. “PDR alanını seçmenizin nedenlerini en önemliden daha az önemli olana doğru sıralayarak yazar mısınız?”

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, Türkiye’deki 10 üniversitenin Eğitim Fakültelerinde PDR ana bilim dallarında 2017-2018 öğretim yılı güz döneminin ilk iki haftasında öğretime yeni başlayan birinci sınıf öğrencilerinden toplanmıştır. Araştırmacılar veri toplama aracının çevrimiçi formunu oluşturmuşlar ve bu form üniversitedeki akademik danışmanlar aracılığıyla araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilerin e-maillerine gönderilerek katılımları sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e (2018) göre içerik analizi, içerik ve bağlam olarak birbirine benzeyen verileri,

belirli kavram ve temalar altında toplayarak bunları anlaşılır bir şekilde düzenlemek ve yorumlamaktır. İçerik analizi sonucunda elde edilen bulgular frekans ve yüzdelik gibi sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Araştırmacılar tarafından yapılan kodlama işleminin güvenilirliğini ölçmek amacıyla Miles ve Huberman'ın (1994) belirttiği, Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) x 100 formülüne göre kodlayıcılar arası güvenilirlik değerinin %84 olduğu tespit edilmiştir. Miles ve Huberman'a (1994) göre bu değer en az %80 olması gerekmektedir. Buradan hareketle elde edilen kodlayıcılar arası güvenilirlik değerinin yeterli olduğu söylenebilir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, nicel araştırmalardan farklı olarak Erlandson, Harris, Skipper ve Allen'e (1993) göre (a)inandırıcılık, (b)aktarılabirlik, (c)tutarlık ve (d)teyit edilebilirlik başlıklarında incelenmektedir. Aşağıda bu araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği için yapılan çalışmalar verilmiştir.

İnandırıcılık: Araştırma süreci ve sonuçlarının geçerliğine ilişkin kanıtları ifade etmektedir (Creswell, 2014). İnandırıcılığı sağlamak için Erlandson ve diğ. (1993) tarafından önerilen stratejilerden çeşitleme ve uzman incelemesi kullanılmıştır. Çeşitleme stratejisiyle Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'deki 10 farklı üniversitenin PDR anabilim dallarındaki birinci sınıf öğrencilerine ulaşılmış ve araştırmada incelenen tercih süreci olgusu için farklı deneyimler ve farklı bakış açıları elde edilmiştir. Ayrıca araştırmada uzman incelemesi stratejisiyle tasarım, uygulama, değerlendirme ve raporlaştırma süreçlerinde PDR alanında uzman ve araştırmanın konusuna hâkim 2 öğretim elemanının görüşlerinden yararlanılmıştır.

Aktarılabirlik: Araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek,2018). Ancak sonuçların genellenebilirliği, nitel araştırmalarda nicel araştırmalardaki gibi evrene genellenebilirlikle ilgili değil benzer ortamlara uygulanabilirlikle ilgilidir (Creswell, 2014). Erlandson ve diğ. (1993) tarafından aktarılabirliğin sağlanmasında ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme stratejileri önerilmektedir. Araştırmada tesadüfi olarak seçilen katılımcıların ifadelerine doğrudan yer verilerek ayrıntılı betimleme

stratejisi; araştırmanın amacına uygun verilerin elde edilmesi için amaçlı örnekleme stratejisi kullanılarak oryantasyon programına henüz katılmamış PDR programına yeni başlayan öğrencilere ulaşılmıştır

Tutarlık: Nitel araştırmalarda tutarlılık, mevcut değişkenliği araştırmaya yansıtılabilmek olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek,2018). Erlandson ve diğ. (1993) tutarlığı sağlayabilmek için tutarlık incelemesi stratejisini önermektedir. Tutarlık incelemesi stratejisi ise uzman bir araştırmacının “dışarıdan bir göz” olarak araştırma sürecinin tutarlı olarak yürütülüp yürütülmediğini incelemesidir (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmada PDR alanında uzman ve konuya hâkim iki öğretim elemanından destek alınarak araştırma sürecine ilişkin dönütler alınmıştır. Ayrıca araştırmada Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen kodlayıcılar arası güvenilirlik düzeyine bakılmış ve kodlayıcılar arasında yeterli güvenilirliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Teyit Edilebilirlik: Teyit edilebilirliğin sağlanması için Erlandson ve diğ. (1993) tarafından teyit incelemesi stratejisi önerilmektedir. Bu stratejiye göre araştırmanın ham verileri ile ulaşılan sonuçların dışarıdan bir uzmanın incelemesi için saklanması gerekmektedir. Bu nedenle araştırmada gerektiğinde teyit edilebilirliği sağlamak için elde edilen ham veriler, veri toplama araçları ve analiz sonuçları saklanmaktadır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın verilerine uygulanan içerik analizi sonuçlarında ortaya çıkan bulgular araştırmanın soru sırasına göre sunulmuştur. Bulgular sunulurken araştırmanın her sorusuna katılımcıların doğrudan verdikleri cevaplardan rastgele seçilerek örnek katılımcı ifadeleri verilmiştir. Katılımcı ifadelerine yer verilirken ifadenin kaçınıcı sıradaki katılımcıya ait olduğu belirtmek için katılımcılar kodlanmıştır (örnek: K16 gibi).

“Okullarda Görevli Psikolojik Danışmanın Hangi İşleri Yaptıkları Hakkındaki Bildiklerinizi Kısaca Yazar Mısınız?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Okullarda görevli rehber öğretmenin (psikolojik danışmanın) hangi işleri yaptıkları hakkındaki bildiklerinizi kısaca yazar mısınız?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Okullarda görevli psikolojik danışmanların hangi işleri yaptıklarına ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Psikolojik destek olma	67	21,2
Öğrenci sorunlarını çözme	64	20,2
Verimli ders çalışma becerileri kazandırma	54	17
Yönlendirme	29	9,2
Danışmanlık yapma	27	8,5
Bilgi verme	24	7,5
Kariyer planlama	24	7,5
Seminerler verme	16	5
Öğrencinin kişilerarası ilişkilerini düzenleme	10	3,1
Bilmiyorum	1	0,8

Tablo 2 incelendiğinde, psikolojik danışmanların görevlerinin sırayla psikolojik destek olma (f=67, %21,2), öğrenci sorunlarını çözme (f=64, %20,2), verimli ders çalışma becerileri kazandırma (f=54, %17), yönlendirme (f=29, %9,2), danışmanlık yapma (f=27, %8,5), bilgi verme (f=24, %7,5), kariyer planlama (f=24, %7,5), seminerler verme (f=16, %5), öğrencinin kişilerarası ilişkilerini düzenleme (f=10, %3,1) olarak belirtildiği görülmektedir. Araştırma grubundaki f=1, %0,8 öğrenci ise psikolojik danışmanların okullardaki görevlerini bilmediğini ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K54'ün görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- “Öğrencileri tanımaya çalışıp zamanı geldiğinde onların doğru lise ve üniversiteleri, meslekleri tercih etmeleri için sağlamak. Aynı zamanda da psikolojik olarak onlara zaman zaman destek olup motive edici ve bilgilendirici konferanslar düzenlemek.”

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K76'nın görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- “Öğrencilerin gelecek planlamasına yardımcı olmak, ders çalışmalarında düzene sahip olmaları için destek sağlamak, aile ve arkadaşlarıyla ilgili problemlerini dinleyerek imkan varsa çözüme kavuşturmak”

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K110'un görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- “Öğrencilerin davranış bozukluklarını değiştirmek ve yeni davranışlar kazandırmak onlara geleceğe dair planlarında bilgi ve birikimi ile yönlendirici

olmak okul tercihlerinde yardımcı olmak yaşadığı durumlarda ve sorunlarında onunla bu durum ve sorunlarla ilgili konuşmak”

“Psikolojik Danışmanlar Okullar Dışında Nerelerde Çalışmaktadırlar? Adlarını Yazınız.” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Psikolojik danışmanlar okullar dışında nerelerde çalışmaktadırlar? Adlarını yazınız.” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Psikolojik danışmanların okullar dışında çalıştıkları yerlere ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Adliye	77	14,3
Özel Şirketler	43	9,1
Rehberlik Araştırma Merkezleri	39	8,2
Türk Silahlı Kuvvetleri	36	7,6
Hastaneler	34	7,2
Rehabilitasyon Merkezleri	34	7,2
Özel Psikolojik Danışma Merkezleri	29	6
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	28	5,9
Çocuk Esirgeme Kurumları	20	4,2
Özel Klinikler	20	4,2

Tablo 3 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrenciler psikolojik danışmanların okullar dışında sırasıyla adliye (f=77, %14,3), özel şirketler (f=43, %9,1), rehberlik araştırma merkezleri (f=39, %8,2), Türk Silahlı Kuvvetleri (f=39, %8,2), hastaneler (f=34, %7,2), rehabilitasyon merkezleri (f=34, %7,2), özel psikolojik danışma merkezleri (f=29, %6) ve aile-sosyal politikalar bakanlığında (f=28, %6) çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra Tablo 3’de öğrenciler psikolojik danışmanların hastaneler (f=34, %7,2), klinikler (f=20, %4,2), sevgi evleri (f=2, %0,4) ve adli tıp kurumları (f=2, %0,4) gibi yerlerde de çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K63’ün görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Aile mahkemelerinde, emniyette çocuk şube müdürlüğünde, çocuk esirgeme kurumlarında, askeriye, özel danışmanlık kurumlarında çalışabilirler.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K81'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Rehabilitasyon merkezleri, özel hastaneler, sosyal hizmetler ve yüksek lisansla klinik psikolog olarak çalışabiliyorlar.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K84'ün görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Rehberlik araştırma merkezlerinde, adliyelerde, çocuk esirgeme kurumlarında ve özel yerlerde çalışabilirler.”*

“Rehber Öğretmen Kime Denir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Rehber öğretmen kime denir?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Rehber öğretmen algısına ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Öğrenciye yol gösteren kişi	80	40,9
Psikolojik sorunları çözmeye yardımcı olan öğretmen	50	23,8
Okul psikolojik danışmanı	36	18,2
PDR mezunu	23	11,6
Sınıf rehber öğretmeni	3	1,5
Derslerle ilgili destek sunan öğretmen	3	1,5
Öğrencilere her türlü yardımı yapan kişi	2	1
Özel odası olan öğretmen	2	1
Tercih sürecinde yardımcı olan öğretmen	1	0,5

Tablo 4 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrenciler “Rehber öğretmen kime denir?” sorusuna sırayla öğrenciye yol gösteren kişi (f=80, %40,9), öğrencilerin psikolojik sorunlarını çözmeye yardımcı olan öğretmen (f=50, %23,8), okul psikolojik danışmanı (f=36, %18,2), PDR mezunu (f=23, %11,6), sınıf rehber öğretmeni (f=3, %1,5), derslerle ilgili destek sunan öğretmen (f=3, %1,5), öğrencilere her türlü yardımı yapan kişi (f=2, %1), özel odası olan öğretmen (f=2, %1) ve tercih sürecinde yardımcı olan öğretmen (f=1, % 0,5) cevabını vermişlerdir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K58'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünden mezun olan ve öğretmen olmayı tercih eden kişidir.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K170'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Adı üzerinde sanırım, yol gösteren, kişiye rehber olan kimseler olmalıdır. Dert ve sıkıntıların çözümünü veyahut hafifletilmesi hakkında çalışmalar yaparlar. Okulda boş boş oturmazlar. Stres yönetimi, ders çalışma teknikleri üzerine çalışırlar diye düşünüyorum ben.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K180'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Öğrencilerin sorunları olduğunda ilk başvuracakları kapı diyebiliriz aslında yalnız öğrencilerin değil velilerin yeri geldiğinde hocaların ve idarenin de sorunlarına yardımcı olan kişidir.”*

“Psikolojik Danışman Kime Denir?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Psikolojik danışman kime denir?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Psikolojik danışman algısına ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olan	91	42,8
PDR mezunu	37	17,4
Okul dışındaki kurumlarda çalışan PDR mezunu	25	12,3
Psikoloji mezunu	20	9,3
Yol gösteren kişi	18	8,4
Rehberlik öğretmeni	7	3,3
Yetişkinlerin sorunlarıyla çalışan kişi	5	2,3
Psikolojik danışma yapan kişi	5	2,3
İnsan davranışlarını inceleyen kişi	2	0,9

Tablo 5 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrencilerin “ Psikolojik danışman kime denir?” sorusuna sırayla psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olan (f=91, %42,8), PDR mezunu (f=37, %17,4), okul dışındaki kurumlarda çalışan PDR mezunu (f=25, %12,3), psikoloji mezunu (f=20, %9,3), yol gösteren kişi (f=18, %8,4), rehberlik öğretmeni (f=7, %3,3) ve yetişkinlerin sorunlarıyla çalışan kişi (f=5, %2,3) olarak görülmektedir. Bu bulgulara ek olarak psikolojik danışmanın psikolojik danışma yapan kişi (f=5, %2,3), insan davranışlarını inceleyen kişi (f=2, %0,9), kendini gerçekleştiren kişi (f=1, %0,5)

olarak cevap vermişlerdir. Bir öğrenci ise bilmiyorum (f=1, %0,5) cevabını vermiştir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K66'nın görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Her türlü problemimizde danışabileceğimiz, şartsız kayıtsız ve yargılamadan destek olan yol gösteren ve bize farklı bakış açıları kazandıran kişiye denir.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K42'nin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Eğitim kurumlarıyla sınırlamadan belli durumlardaki her insana yardım edebilen yaşam koçu da denilen mesleği yapan kişi.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K61'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“İnsanların sorunlarıyla ilgilenen, onlara çare bulmaya çalışan, toplumdaki itilmiş insanları topluma yeniden kazandırmaya çalışan ve bunları kendine meslek edinmiş insanlara denir.”*

“PDR Lisans Programı Üniversite Tercihinizde Kaçmıcı Sırada Yer Alıyordu?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (PDR) lisans programı üniversite tercihinizde kaçmıcı sırada yer alıyordu?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. PDR programının tercih listesinde kaçmıcı sırada olduğuna ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Birinci	63	31,5
İkinci	31	15,5
Üçüncü	19	9,5
Dördüncü	17	8,5
Beşinci	12	6
Altıncı	11	5,5
Dokuzuncu	8	4
On Birinci	5	2,5
On İkinci	5	2,5

Tablo 6'ya bakıldığında araştırmaya katılan PDR Anabilim Dalı öğrencilerinin üniversite tercihlerinde PDR programını kaçınıcı tercihlerine yazdıklarına ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre çoğunlukla birinci (f=63, %31,5), ikinci (f=31, %15,5), üçüncü (f=19, %9,5), dördüncü (f=17, %8,5), beşinci (f=12, %6), altıncı (f=11, %5,5) ve dokuzuncu (f=8, %4) tercihlerine yazdıkları görülmektedir.

“PDR tercihinizden önce hangi programları tercih etmiştiniz?” sorusuna ilişkin bulgular

“PDR tercihinizden önce hangi programları tercih etmiştiniz?” Sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. PDR’ den önce hangi programların tercih edildiğine ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
İlk ve tüm tercihleri PDR	95	38,6
Hukuk	88	35,7
Psikoloji	53	22,1
Siyaset bilimi	2	0,8
Sosyal hizmetler	2	0,8
Mimarlık	2	0,8
Fizyoterapi	1	0,4
Sosyoloji	1	0,4
Uluslararası ilişkiler	1	0,4
Özel eğitim öğretmenliği	1	0,4

Tablo 7 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrencilerin %38,6’sı (f=95) ilk ve tüm tercihlerinin PDR programı olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin ilk tercihlerine sırasıyla %35,7’si (f=88) hukuk, %22,1’i (f=53) psikoloji, %0,8’i (f=2) siyaset bilimi, %0,8’i (f=2) sosyal hizmetler, %0,8’i (f=2) mimarlık, fizyoterapi (f=1, %0,4), sosyoloji (f=1, %0,4), uluslararası ilişkiler (f=1, %0,4) ve özel eğitim öğretmenliği (f=1, %0,4) gibi programları PDR programlarından önce tercih ettikleri görülmektedir.

“PDR Alanını Tercih Etmeden Önce Hakkında Bilgi Edindiniz Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“PDR alanını tercih etmeden önce hakkında bilgi edindiniz mi?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. PDR alanını tercih etmeden önce hakkında bilgi edinmeye ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Evet	186	93
Hayır	14	7

Tablo 8'e bakıldığında araştırma grubundaki öğrencilerin PDR programını tercih etmeden önce %93'ünün (f=186) programa ilişkin bilgi topladığı, %7'sinin ise (f=14) bilgi toplamadığı görülmektedir.

“Üniversiteye Giriş Tercihlerinizi Yaparken Kimlerden Ya Da Nerelerden Yardım Aldınız? Sırayolarak Yazınız.” Sorusuna İlişkin Bulgular

“Üniversiteye giriş tercihlerinizi yaparken kimlerden ya da nerelerden yardım aldınız? Sırayolarak yazınız.” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Üniversiteye giriş tercihlerini yaparken kimlerden ya da nerelerden yardım almadığına ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Okul psikolojik danışmanları	91	28,1
Aile üyeleri	91	28,1
Branş öğretmenleri	54	17,2
İnternet	32	9,9
Yardım almadım	18	5,5
Arkadaş	11	3,4
PDR öğrencileri	7	2,1
Mezun öğrenciler	6	1,8
Akademisyenler	5	1,5
Tercih stantları	4	1,2

Tablo 9'a bakıldığında, araştırma grubundaki öğrencilerin üniversite tercihlerini yaparken okul psikolojik danışmanlarından (f=91, %28,1), aile üyelerinden (f=91, %28,1), branş öğretmenlerinden (f=54, %17,2), internette (f=32, %9,9), arkadaşlardan (f=11, %3,4), PDR öğrencilerinden (f=7, %2,1), mezun öğrencilerden (f=6, %1,8), akademisyenlerden (f=5, %1,5), tercih stantlarından (f=4, %1,2), RAM psikolojik danışmanlarından (f=3, %0,9), televizyon programlarından (f=1, %0,3) yardım aldıkları görülmektedir. Araştırma grubundaki öğrencilerin %5,5'i (f=18) ise üniversite tercihi yaparken herhangi bir yardım almadığını belirtmiştir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K33'ün görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Eğitim gördüğüm okuldaki rehberlik öğretmenimden. Ailemden. Ailemde eğitimci olarak çalışan kişilerden ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık okuyan arkadaşlarımdan yardım almıştım.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K70'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Rehber öğretmenimden, babam ve annemden, beni en iyi tanıyan öğretmenimden, internette, bu bölümü okuyan kişilerden ve en yakın arkadaşımın destek aldım.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K120'nin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“İnternette araştırma yaptım, rehber öğretmenimden yardım aldım ve aileme danıştım.”*

“PDR Alanını Seçmenizi Aileniz Destekledi Mi?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“PDR alanını seçmenizi aileniz destekledi mi?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. PDR alanını seçmede ailenin desteğinin olup olmadığına ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
Evet	186	93
Hayır	14	7

Tablo 10'a bakıldığında, araştırma grubundaki öğrencilerin %93'ü (f=186) PDR programını tercih etmelerini ailelerinin desteklediklerini, %7'sinin (f=14) ise ailelerinin desteklemediğini belirtmişlerdir.

“PDR Alanını Seçmenizin Nedenlerini En Önemliden Daha Az Önemli Olana Doğru Sıralayarak Yazar Mısınız?” Sorusuna İlişkin Bulgular

“PDR alanını seçmenizin nedenlerini en önemliden daha az önemli olana doğru sıralayarak yazar mısınız?” sorusuna verilen cevaplara uygulanan içerik analizi sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. PDR alanını seçmenizin nedenlerine ilişkin bulgular

Kategoriler	f	%
İnsanlara yardım etmekten hoşlanma	74	20,4
Psikolojiye ilgi duyma	60	16,6
Kişiliğe uygunluk	53	14,6
Kolay istihdam imkânı	38	10,5
Puan yetersizliği	25	6,8
Kişisel gelişim	20	5,5
Gelecekteki ideallere uygunluk	18	4,9
Popülerlik	16	4,4
Çalışma koşullarının rahatlığı	15	4,1
Aile isteği	12	3,3
Çalışma alanının genişliği	13	3,6
Öğretmen olmayı istemek	8	2,2
Eğitiminin kolaylığı	4	1,1
Maddi kazançlarının iyi olması	3	0,8
Okulundaki psikolojik danışmanın model alınması	2	0,5

Tablo 11 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrencilerin PDR programını tercih nedeni olarak sırasıyla insanlara yardım etmekten hoşlanma (f=74, %20,4), psikolojiye olan ilgi (f=60, %16,6), kişiliğe uygunluk (f=53, %14,6), kolay istihdam imkânı (f=38, %10,5), kişisel gelişim (f=20, %5,5), gelecekteki ideallere uygunluk (f=18, %4,9), popülerlik (f=16, %4,4), puan yetersizliği (f=16, %4,4), çalışma koşullarının rahatlığı (f=15, %4,1), aile isteği (f=12, %3,3) ve çalışma alanının genişliğini (f=13, %3,6) belirtmişlerdir. Araştırma grubundaki öğrencilerin %2,2'si (f=8) öğretmen olmak istedikleri, %1,1'i (f=4) eğitiminin kolay olduğunu, %0,8'i (f=3) maddi kazançlarının iyi olduğunu, %0,5'i (f=2) okulundaki psikolojik danışmanı model aldıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K66'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“İnsanları dinlemeyi çözüm yolları önermeyi ve onlara farklı açılardan bakarak problemlerini aşabileceklerini göstermeyi seviyorum. Karakter ve yeteneklerime uygun olduğunu düşündüğüm için tercih ettim.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K93'ün görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“Açıkta kalma olasılığının öteki alanlara göre daha az olduğu için, sıralamamdan dolayı, çalışma alanının geniş olması, seçebileceğim çok fazla olanağın olmaması nedeniyle seçtim.”*

Yukarıdaki bulgulara örnek olarak K155'in görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

- *“İnsanlara yardım etmeyi seviyorum.Bölüm aktif ve uygulamalar içeriyor. Diğer öğretmenliklere göre daha rahat ve atamaları çok da zor değil.”*

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, PDR lisans programına yeni başlayan birinci sınıf öğrencilerinin PDR programını tercih nedenleri araştırılmıştır. Çalışma grubundaki öğrenciler okullarındaki psikolojik danışmanların görevlerinin neler olduğu sorusuna; sırasıyla psikolojik destek olma, öğrenci sorunlarını çözme, verimli ders çalışma becerileri kazandırma, yönlendirme ve bilgi verme cevaplarını vermişlerdir. Bu bulgular alan yazındaki önceki benzeri araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Şöyle ki; Meşeci, Dinçer ve Çırakoğlu (2006) ortaokul ve lise öğrencilerinin psikolojik danışmanı daha çok psikolojik yardım veren, olumsuz davranışları düzeltmeye yardımcı olan ve verimli ders çalışma, zaman yönetimi konularında bilgi veren kişiler olarak gördüklerini belirlemişlerdir. Eren- Gümüş (2018) okul yöneticilerinin, psikolojik danışmanların rol ve görevlerine ilişkin algılarını incelediği araştırmasında, okul yöneticilerinin psikolojik danışmanı öğrenci problemlerini ve gereksinimlerini tanımlama ve çözüme okul yönetimine yardımcı olan kişi olarak algıladıklarını bulmuştur. Korkut Owen ve W. Owen'in (2008) araştırmasında da okul yöneticilerinin psikolojik danışmanların rol ve işlevlerini öğrencilerin iyilik hallerini artırma olarak algıladıklarını belirlemişlerdir. Karataş ve Şahin-Baltacı'nın (2013) çalışmasında ise, lise öğrencileri, psikolojik danışmanların ve PDR hizmetlerinin işlevlerini sorun çözme, yardım etme, yönlendirme, yol gösterme ve bilgi verme olarak sıralamışlardır. Dolayısıyla, bu önceki araştırmaların bulguları bu sunulan araştırmanın bulgularıyla karşılaştırıldığında; bu araştırmaya katılan PDR programına yeni başlayan öğrencilerin de psikolojik danışmanların görevlerini alanyazındaki önceki araştırmalarda tanımlananlara oldukça benzer olarak tanımladıkları söylenebilir. Ancak hem bu sunulan araştırmanın bulgularında hem de yukarıda sözü edilen alanyazındaki önceki araştırmaların bulgularında yer alan psikolojik danışmanın “problem çözücü” olduğuna ilişkin görevi, psikolojik danışmanların rol ve görevlerini tanımlayan bilimsel görüşlerle bağdaşmamaktadır.

Çünkü ilgili literatürde, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetinin asıl amacı bireylerin kişiliklerini daha iyi tanımaları ve problemlerine çözüm yolları bulmaları için onların kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmelerini sağlamaktır (Kepçeoğlu, 1994). Kuzgun'a (2008) göre ise, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, bireye sorunlarını çözmesi ve içinde yaşadığı toplumun özgür ve sorumlu bir üyesi olabilmesi için sunulan bir yardımdır. Bu hizmetleri de üniversitelerin PDR programlarından mezun profesyonel meslek mensupları yani psikolojik danışmanlar yapabilirler. Dolayısıyla, psikolojik danışmanların görevleri, bireylerin problemlerini onlar adına çözmek değildir, bireylerin problemlerini kendi kendilerine çözebilmeleri için gereken bilgi ve becerileri onlara kazandırmaya yardımcı olmaktır. Kısacası bu araştırmanın birinci sorusuna ilişkin bu bulgu, bir yandan araştırma grubundaki öğrencilerin okullardaki psikolojik danışmanların görevleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşündürmektedir. Diğer yandan bu bulgu, okullardaki psikolojik danışmanların, okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yeterince tanıtmadıklarını da akla getirmektedir. Bu bulguya dayanarak okul psikolojik danışmanlarının öncelikle okullarda PDR hizmetlerindeki rol ve işlevlerini tanıtmaya yönelik çalışmalara öncelik vermeleri gerektiğinden söz edilebilir.

Araştırmaya katılan öğrenciler, psikolojik danışmanların okullar dışında nerelerde çalıştıkları sorusuna sırasıyla; adliye, özel şirketler, Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM), Türk Silahlı Kuvvetleri, hastaneler, rehabilitasyon merkezleri, özel psikolojik danışma merkezleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, çocuk esirgeme kurumları, özel klinikler, emniyet, ceza evleri, huzurevleri ve üniversiteler gibi çok çeşitli kurum ve kuruluşların adlarını söylemişlerdir. Öcal'ın (2010) araştırmasındaki katılımcılar PDR programından mezun psikolojik danışmanların okullar dışında en fazla sırasıyla RAM'larda, üniversitelerde, kendine ait iş yerinde, özel rehabilitasyon merkezlerinde, MEB dışındaki diğer bakanlıklarda, özel eğitim merkezlerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Zimpfer (1996) ise Amerika'daki danışman eğitimi ve danışma psikolojisi mezunlarının çalışma alanlarını belirlemeyi amaçladığı çalışmada, mezunların daha çok özel danışma merkezlerinde, üniversitelerde ve yüksek okullarda, hastanelerde çalıştıklarını bulmuştur. Dolayısıyla bu araştırmanın bulguları önceki araştırmaların bulgularını desteklemektedir. Ancak Zimpfer'in (1996) araştırmasının katılımcıları tarafından ifade edi-

len, psikolojik danışmanların hastanelerde ve özel kliniklerde çalışabileceklerine ilişkin görüşün Türkiye’de uygulaması henüz bulunmamaktadır. Bunun yanısıra bu araştırmaya katılan öğrenciler, PDR mezunlarının istihdam edildikleri alanlar arasında adliyelere ve özel şirketlere ilk sıralarda yer vermişlerdir. Ancak, Türkiye’de PDR mezunlarının adliyelerde ve özel şirketlerde istihdamları henüz son yıllarda yapılmaktadır. Üstelik bu alanlarda istihdam edilen psikolojik danışman sayıları da oldukça azdır. Benzer durum, Türk Silahlı Kuvvetleri, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için de geçerlidir. Kısacası bu bulgular, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunun öncelikle Türkiye’de PDR mezunlarına açık mevcut istihdam alanları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını hatta bazı bilgilerinin de yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulara dayanılarak araştırmaya katılan öğrencilerin, PDR programından mezun olduklarında çalışmak için başvurabilecekleri istihdam alanları hakkında bilgi edinmelerine ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Buna ilaveten liselerde çalışan psikolojik danışmanların psikolojik danışmanlık ve diğer mesleklerin istihdam alanlarını ve geleceklerini tanıtan kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği hizmetlerinin sunmaları gerektiği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrenciler, rehber öğretmen kime denir? sorusuna sırasıyla; öğrenciye yol gösteren kişi, öğrencilerin psikolojik sorunlarını çözmeye yardımcı olan öğretmen, okul psikolojik danışmanı, PDR mezunu, sınıf rehber öğretmeni, derslerle ilgili destek sunan öğretmen, öğrencilere her türlü yardımı yapan kişi, özel odası olan öğretmen ve tercih sürecinde yardımcı olan öğretmen cevaplarını vermişlerdir. Bu bulgular, araştırma grubundaki öğrencilerin rehber öğretmeni, daha çok okul ve öğrenci ile ilgili eğitim öğretim hizmetlerine yardımcı görevliler olarak tanımladıklarını göstermektedir. Bu bulguların okullarda rehberlik servislerinde çalışan psikolojik danışmanların rehber öğretmen veya rehberlik öğretmeni ünvanlarını taşımalarının öğrencilerde öğretmen ünvanını daha çabuk ve kolay çağrıştırdığını ve bunun sonucu olarak da öğrencilerin bu ünvanları taşıyanları ders öğretmenlerine yardımcı olan öğretmen olarak tanımladıkları düşünülebilir. Böyle algılamalar ve tanımlamalar doğal olarak liselerdeki öğrencilerin hem okul PDR servislerindeki rehber öğretmen veya rehberlik öğretmeni ünvanıyla görevlendirilen psikolojik danışmanların rol ve işlevlerini hem de okul PDR hizmetlerinin amacını kolay ve çabuk anlamalarını ve bu hizmetlere yönelik olumlu tutum geliştirmelerini engelleyebilir. Üstelik rehber öğretmen ve

rehberlik öğretmeni ünvanları okul psikolojik danışmanlarının rol ve görevlerini sınırlandırmaktadır (Özgülven, 1990). Bu durumun ise, psikolojik danışmanlık mesleğinin gelişimini engelleyici bir rol oynayacağı söylenebilir. Kısacası, okullarda çalışan PDR mezunlarının rehber öğretmen veya rehberlik öğretmeni gibi öğrenciye sadece öğretimi veya öğretmeni hatırlatan ünvanlarla değil istihdam edilmemeleri, asıl hizmetlerini hemen hatırlatan ve çağrıştıran okul psikolojik danışmanı ünvanıyla istihdam edilmeleri önerilmektedir.

Psikolojik danışmanın kim olduğuna ilişkin soruya, çalışma grubundaki öğrencilerin çoğu, psikolojik danışmanı psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olan, PDR mezunu, okul dışındaki kurumlarda çalışan PDR mezunu, psikoloji mezunu kişi cevaplarını vermişlerdir.. Bazı katılımcılar ise, psikolojik danışmanı, yol gösteren kişi, rehberlik öğretmeni, yetişkinlerin sorunlarıyla çalışan kişi, psikolojik danışma yapan kişi ve insan davranışlarını inceleyen kişi olarak tanımlamışlardır. Ülkemizde rehber öğretmen ve psikolojik danışman ünvanlarının kullanımına ilişkin halen bir karışıklık yaşansa da, “Rehber Öğretmen” ünvanının, tahsis edilen kadronun adı olduğu, “Psikolojik Danışman” ünvanının ise mesleki kimlik ünvanı olduğu, alanda çalışanlarca benimsenmektedir (Yeşilyaprak, 2007). Özgülven (1990), psikolojik danışman ünvanının daha kapsayıcı olduğunu çünkü toplumun psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine duyduğu gereksinime dayalı olarak, PDR mezunlarının sadece Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değil, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, üniversiteler, mediko sosyal merkezleri gibi diğer kamu ve özel kuruluşlar ile endüstri alanında da istihdam edildiklerini ifade etmektedir.

PDR programının tercih listesinde kaçınıcı sırada yer aldığına ilişkin bulgular katılımcıların PDR programını sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı sırada tercih ettiklerini göstermektedir. Alanyazına bakıldığında Özer ve Avcı (2015) Hacettepe, Ankara, Boğaziçi ve Başkent üniversitelerinde öğrenim gören PDR birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada Hacettepe üniversitesindeki öğrencilerin PDR programını birinci sırada; Boğaziçi ve Ankara üniversitelerindeki öğrencilerin ise ikinci sırada tercih ettiklerini belirlemişlerdir.. Sarıkaya ve Khorshid'in (2009) araştırmasında ise, öğrencilerin üniversiteye yerleşme tercih sıralamasını yaparken 1ve 6.tercihleri arasına en çok istedikleri ve hakkında olumlu düşünceler

lere sahip oldukları meslekleri yazdıklarını, 13- ve 18. Tercihler arasına başkalarının önerdikleri meslekleri, 19ve-24.tercihler arasına da herhangi bir mesleğe girmek,açıkta kalmamak için meslek adları yazdıklarını,çaresizlik duyguları yaşadıklarını ifade etmişlerdir.. Bu bulgularla bu sunulan araştırmanın PDR programını tercih nedenleri karşılaştırıldığında; bu araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun PDR programını tercih listelerinde ilk üç sıraya ve istedikleri için yazdıkları söygörülmektedir.

Çalışma grubundaki katılımcıların yaklaşık üçte biri ilk ve tüm tercihlerini PDR programını yazdıklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan diğer üçte biri ise ilk tercihlerine hukuk, bunu takiben sırasıyla psikoloji, siyaset bilimi, sosyal hizmetler, mimarlık, fizyoterapi sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve özel eğitim öğretmenliği programlarını sonar da PDR programlarını yazdıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; PDR'yi ilk tercihleri olarak belirtenlerin yüzdelikleri ile hukuk olarak belirtenlerin yüzdeliklerinin birbirine çok yakın olduğum dikkati çekmektedir. Bu durumun PDR ve hukuk programlarının aynı puan türünden(eşit ağırlık) öğrenci almalarından ve bu programları tercih eden öğrencilerin benzer başarı sıralamalarına sahip olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

PDR programını tercih etmeden önce hakkında bilgi topladınız mı? sorusuna öğrencilerin %93'ü bilgi topladığını, %7'si ise bilgi toplamadığını ifade etmiştir.. Bu bulguların Yelken'in (2008) lise öğrencilerinin %73,4'ünün seçeceği meslekle ilgili bilgi edindiklerini,%26,6'sının ise herhangi bir bilgi edinmediklerini belirttikleri araştırmasının bulgularına genel olarak benzediği söylenebilir.Bu iki araştırmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde de üniversite tercihi yapan öğrencilerin genellikle çoğunun tercih edecekleri bölümle ilgili bilgi topladıklarıhatta bu sunulan araştırmada görüldüğü üzere öğrenciler arasında tercih edilecek meslekler hakkında bilgi toplama mesleki gelişim görevinin (Super,1990) giderek lise öğrencileri arasında üstlenildiği söylenebilir. Ancak öğrencilerin üniversiteler, üniversitelerdeki programlar ve meslekler hakkında bilgileri hangi kaynaklardan edindikleri önemlidir. Özellikle online toplanan bilgilerin güvenilirliklerinin ve güncelliklerinin mutlaka incelenmesi gereklidir. Bu konuda da okullardaki psikolojik danışmanların sorumluluklar almalarına gereksinim olduğu düşünülmektedir. bilgi toplarken hangi kaynaklardan yararlanıldığı ve bu kaynakların güvenilir bilgiler sunup sunmadıkları önemlidir.

Araştırma grubundaki öğrencilerin pek çoğu üniversite tercihlerini yaparken okul psikolojik danışmanlarından ve aile bireylerinden yardım aldıklarını belirtmektedirler. Bu bulguları sırayla branş öğretmenleri, internet, arkadaşlar, PDR öğrencileri, mezunlar, akademisyenler, tercih stantları izlemektedir. Hamamcı, Bacanlı ve Doğan (2013) çalışmalarında öğrencilerin mesleki ve eğitimsel kararlarını verme sürecinde sırasıyla babalarına, annelerine, kitap dergi vb. yayınlara, okuldaki öğretmenlerine başvurdukları, bunları arkadaşlarının, diğer aile üyelerinin, dershanedeki öğretmenlerin, okul rehber öğretmenlerinin, dersane rehber öğretmeninin ve sınıf rehber öğretmeninin izlediğini bulmuşlardır. Özyürek ve Kılıç-Atıcı (2002) ise öğrencilerin en çok ailelerden, okuldaki ve dershanelerindeki, öğretmen ve rehber öğretmenlerinden, ÖSYM Yükseköğretim Programları ve Meslekler Rehberi (YPMR) kitabından ve dergilerden yararlandıklarını belirlemiştir. Vurucu (2010) ise öğrencilerin sırasıyla aile, öğretmenler ve diğer okul personeli, arkadaş, çevresindeki kişilerden, mezunlar ve akrabalar gibi kaynaklardan yararlandıklarını belirtmektedir. Bu araştırmaların bulguları değerlendirildiğinde; öğrencilerin tercih sürecinde sırasıyla aileleri, okul psikolojik danışmanları, öğretmenleri, arkadaşları, mezunlar gibi kaynaklardan daha çok yararlandıkları görülmektedir. Bu özetlenen iki araştırmanın bulgularını bu sunulan araştırmanın bulguları desteklemektedir. Bulgular arasında en çok dikkat çeken, ailelerin en az psikolojik danışmanlar kadar tercih sürecinde yararlanan ya da etkili olan kaynaklar arasında yer almasıdır. Bu bulgu, kolektif kültüre sahip toplumlarda daha sık karşılaşılan ebeveynlerin çocuklarının karar verme süreçlerine müdahale etme ya da çocukların kararlarını ebeveynleriyle birlikte verme tutum ve davranışları sergilemelerinin sonuçlarıdır (Hamamcı, Bacanlı ve Doğan, 2013;). Dolayısıyla bu bulgu, Türkiye’de lokul psikolojik danışmanlarının özellikle meslek ve okul seçimi kararlarını verme süreçlerinde kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetlerini sunarken bu hizmetlerin ailelere yönelik olanlarını mutlaka yapmaları gerektiği önerilmektedir. Katılımcıların tercih sürecinde yaralandıkları kaynaklara ilişkin diğer bir dikkat çekici bulgu ise internetin ve diğer görsel-yazılı medya araçlarının sıklıkla yararlanan kaynaklar arasında yer almasıdır. Ancak bu kaynaklar bilgiye erişim kolaylaştırırken doğru bilgi kaynağına ulaşmanın önemini de artırmaktadır. Bu nedenle tercih sürecinde öğrencileri YÖK ATLAS gibi güvenilir kaynaklara ve İŞKUR’un hizmetlerine yönlendirmek gerekmektedir.. Ayrıca bu

araştırmanın bulguları, herhangi bir kaynaktan yardım almadan PDR programını tercih eden öğrencilerin de göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, bu öğrencilerin eğitim sürecinde bölüm değiştirme ya da derslerde başarısızlık yaşama olasılıklarını ortaya koymaktadır. Araştırma grubundaki öğrencilerin, pek çoğunun tercihlerini yaparken ikincil kaynak olarak ailelerinden yardım almaları da ilgili yerli ve yabancı literatürde lebeveynlerin ve diğer aile bireylerinin çocuklarının kariyer tercihlerine müdahale ettiklerini ortaya koyan araştırmaların bulgularıyla uyumludur (Bacanlı, 2016; Gati ve Saka, 2001; Hamamcı ve diğ., 2013; Sürücü, 2005; Tien, 2001; Leung, Hou, Gati, ve Li, 2011).

Çalışma grubundaki öğrencilerin %94'ünün aileleri PDR programını tercih etmelerini desteklerken, %6'sının aileleri desteklememiştir. Bu bulgu, araştırmanın katılımcısı öğrencilerle aileleri arasında kariyer seçimi açısından uyum olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular tercihlerini yaparken öğrencilerin pek çoğunun ailelerinden yardım aldıklarına ilişkin araştırmanın bir önceki bulgusuyla da uyumludur. Alan yazında aile desteğinin önemine dikkat çeken bazı araştırmalar bulunmaktadır. Sürücü (2005), lise öğrencilerinin ailelerinden den algıladıkları sosyal destek arttıkça mesleki uygunluklarının arttığını bulmuştur. McNair ve Brown (1983) ise anne-baba teşvikinin kariyer uygunluğu, mesleki umu ve beklentilerin yordanmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler. Bu bulgular aile desteğinin tercih sürecinde öğrencilerin kendilerine uygun kariyer kararı vermelerinde olumlu etkiler yaptığını işaret etmektedir.

Bu araştırmada çalışma grubundaki öğrenciler PDR alanını seçme nedenleri olarak insanlara yardım etmekten hoşlanmaya ve psikolojiye ilgi duymaya ilk sıralarda yer vermişlerdir. Bunları kişilik özelliklerine uygunluk, kolay istihdam imkanı, kişisel gelişim, gelecekteki ideallere uygunluk, mesleğin popülerliği, diğer tercihlere puanın tutmaması, çalışma koşullarının rahatlığı, aile isteği ve çalışma alanının genişliği gibi nedenler takip etmektedir. PDR programını tercih nedeni olarak son sıralarda ise, okul rehber öğretmeni olmak,, PDR eğitiminin kolay olması, maddi kazancının iyi olması ve okullarındaki psikolojik danışmanın model alınması yer almaktadır.. Bu sonuçlar önceki benzeri amaçla yapılan araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir. Özer ve Avcı'nın (2013) araştırmasında PDR öğrencileri PDR programını iş bulma/atanma olasılığının fazla olması, kişiliklerine uygun olması,

psikoloji bilimine ilgi duymaları, rehber öğretmenlerini örnek almaları, eğitiminin kolay olması, mesleğin saygınlığı, çalışma koşullarının rahatlığı, cinsiyete uygunluğu ve puanlarının PDR'yi seçmek için yeterli olması nedenleriyle seçtiklerini belirtmişlerdir. Aslan ve diğ. (2018) araştırmasında da PDR öğrencileri bu programı insanlara yardımcı olabilme, kişisel gelişimi sağlama, insan psikolojisini doğru olarak anlama, istihdam olanaklarının geniş olması ve eğitiminin ilgi çekici olması beklentileriyle tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. TED (2017) çalışmasında ise PDR öğrencilerinin bu programı istihdam olanaklarının fazlalığı, alana ilgi duyma, insanlara yardımcı olup topluma yarar sağlama, kendini tanımaya/geliştirmeye yardım etmesi, insanlara-olaylara (nedenlerine) çok yönlü açılardan bakmayı öğrenmek, insanların problemlerini çözerek mutlu olmak ve psikoloji alanına yakın olması nedenleriyle seçtiklerini bulmuşlardır. Sarıkaya ve Khorshid (2009) ise üniversite öğrencilerinin eğitimini aldıkları mesleği; sevdikleri,, ilgi duydukları,kendi istek ve ideallerini gerçekleştireceği,, mesleğe yeteneklerinin uygunluğuaileleri istediği için, puanları yettiği için, toplumda saygın bir meslek olduğu için ve eğitimi basit ve kolay olduğu için seçtiklerini belirtmişlerdir. Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz (2012) ise, üniversite öğrencilerinin bölümlerini daha çok o mesleğe olan ilgileri, puanının o bölüme yetmesi, kişilik özelliklerine uygunluğu, iş bulma olasılığının yüksekliği, gelecekle ilgili amaçlarına uygunluğu, geçmişte bu alanda çalışan kişilerden etkilendikleri, kazanç sağlayabilecekleri ve prestijli bir meslek olduğu için seçtiklerini belirtmişlerdir. Gerek bu sunulan araştırmanın gerekse önceki araştırmaların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; PDR öğrencilerinin PDR programını seçme nedenlerinin daha çok kişilik özelliklerine uygunluk, ilgilere uygunluk, gelecekteki ideallere uygunluk gibi kişisel faktörlerle ilgili olduğu görülmektedir. Bunu PDR mezunlarının istihdamlarının kolay olması, çalışma alanının geniş ve eğitiminin kolay olması gibi politik, ekonomik ve eğitim sistemine ilişkin faktörlerin izlediği görülmektedir. Bu faktörlerin yanısıra aile isteği ve mesleğin popülerliği gibi sosyal faktörlere de yer verilmektedir.PDR öğrencilerinin PDR programını tercih nedenleri arasında bireysel faktörlere ilk sıralarda yer verilmesi önemli bir bulgudur. Çünkü teorisyenler ve uygulayıcılar, bireyin kendine uygun meslek seçimi yapabilmesi için öncelikle ilgi, yetenek, değerleri gibi kişilik özelliklerini dikate almasını önermektedirler (Bacanlı, 2019). Bu araştırmanın katılımcıları-

nın büyük bir kısmının bu kuramsal görüşlere uygun meslek seçimi yaptıkları söylenebilir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, PDR'yi tercih nedenleri olarak YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) puanlarının sadece bu alana yeterli olduğu için seçtiklerini belirtmektedirler. Bu bulgu ise bazı öğrencilerin PDR programını sadece akademik başarılarını dikkate alarak tercih ettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla bu bulgu, bu araştırmaya katılan öğrencilerin öncelikle dört yıllık PDR lisans programındaki dersleri ve içeriklerini, psikolojik danışmanlık mesleğinin temel özelliklerini tanıma gereksinimleri olduğunu düşündürmektedir..

Araştırmanın sonuçlarına dayanılarak, liselerde ve üniversitelerde sunulacak kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetlerine ve ilerde yapılacak araştırmalara yönelik sunulabilecek bazı öneriler bulunmaktadır. Öncelikle, liselerde görev yapan okul psikolojik danışmanları, PDR hizmetlerini ve bu hizmetlerin rol ve işlevlerini tanıtmaya yönelik çalışmalara öncelik vermelidirler. Lise öğrencilerine yönelik kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği hizmetlerinde, PDR lisans programındaki dersleri, istihdam alanlarını ve bu alanlardaki güncel istihdam oranlarını tanıtan hizmetlerin sunulması önerilmektedir. Bu bilgileri edinmek için okul psikolojik danışmanları üniversitelerin PDR ana bilim dallarıyla işbirliği yaparak yardım alabilirler. PDR 'nin istihdam alanları ve oranları hakkında İŞKUR'un ve benzerleri kurum ve kuruluşların kaynaklarından yararlanabilirler. Okul psikolojik danışmanlarının mesleklerin tanıtımıyla ilgili kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği hizmetlerini, öğrencilerin yanı sıra müşavirlik (konsültasyon) hizmetleri kapsamında öğretmenlere, okul yöneticilerine ve ailelere sunmaları önerilmektedir. psikolojik danışmanların iş yaşamında öğrencilere etkili kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği hizmetleri sunabilmeleri için üniversitelerin PDR ana bilim dallarında kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği alanıyla ilgili teorik, uygulamalı derslerin, süpervizyon eğitiminin ve okullarda yapılan uygulamalı derslerin çağdaş yöntem ve tekniklerle sunulması önerilmektedir. Özellikle MEB'nin ilgili birimlerinin ve üniversitelerin kariyer gelişimi merkezlerinin psikolojik danışman aday öğrencilere kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliğiyle ilgili teorik ve uygulamalı derslerin çağdaş yöntem ve tekniklerle sunulması konularında destek vermeleri, gerekli durumlarda işbirliği yapmaları önerilmektedir. Ayrıca üniversitelerin PDR ana bilim dallarında, eğitim öğretimin başladığı ilk hafta birinci sınıf

öğrencilerine oryantasyon hizmetlerinin sunulması önerilmektedir. Bu oryantasyon hizmetleri kapsamında, PDR ana bilim dalındaki öğretim üyelerini, PDR lisans programındaki teorik ve uygulamalı dersleri, PDR nin istihdam alanlarını tanıtmaya ve benzeri etkinlikleri içeren hizmetlerin yapılması önerilmektedir. Okullarda çalışan PDR mezunlarının, rehber öğretmen veya rehberlik öğretmeni gibi öğrenciye psikolojik danışma hizmetlerinden çok öğretimi veya öğretmeni hatırlatan unvanlarla istihdamları yerine daha kapsayıcı olan ve PDR hizmetlerini sınırlandırmadan yansıtan okul psikolojik danışmanı unvanıyla istihdam edilmeleri önerilmektedir. Ayrıca ilerde yapılacak araştırmalarda, PDR lisans programı birinci ve son sınıf öğrencilerinin tercih nedenlerine göre programdan memnuniyet düzeyleri boylamsal bir çalışma ile incelenebilir. Bunun yanında farklı lisans programlarını tercih eden öğrencilerin tercih nedenleri, tercih sürecinde programa ilişkin sahip olduğu bilgiler ve bilgi kaynaklarını incelemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

Bu sunulan araştırmanın ilgili literatüre teoriye ve pratiğe yönelik katkılarına rağmen bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın verileri çevrimiçi/online ortamda toplandığından veriler, katılımcıların kendi motivasyonları ve soruları anlama düzeyleri ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmaya yalnızca internet erişimi olan ve bilgisayar kullanabilen öğrenciler katılmışlardır. Diğer bir sınırlılık, araştırma katılımcıların öz bildirimlerine dayalı olduğundan sosyal beğenirlik faktörü sonuçları etkilemiş olabilir. Araştırma nitel bir araştırma olduğundan PDR ana bilim dalına yeni başlayan tüm birinci sınıf öğrencilerine genellenemez.

EXTENDED ABSTRACT

Examining Preference Reasons of Undergraduate Students In Psychological Counseling and Guidance Programme

*

Feride Bacanlı – Abdullah Mücahit Aslan
Gazi University

The process from which the individuals chooses the profession until they finish their education comprise an important period of their career development. The more important it is for an individual to choose the right profession for him / herself, the more important it is for him / her to pursue his / her education successfully. However, especially in recent years, researches studied various countries and in Turkey found that many young people tend to give up their career decision while continuing their education (Bacanlı, 2018; Bacanlı and Öztemel, 2017a; Bacanlı and Öztemel, 2017b; Salman, 2018; Tien, 2001; Tien, 2005). It is observed that most of the students who have just started training have chosen this programme without searching enough in the Psychological Counseling and Guidance (PDR) Program. These observations also are supported by researches (Salman and Kan, 2018). In the study of Bacanlı and Salman (2018) found that the client who was undergraduated student at the PDR programme had career decision making difficulties choosing the PCG without necessary and sufficient information. It is also seen that most students at the PDR want to change their preferences at the first grade and two grade (Aslan, Koç and Büyüksevindik, 2018). Department change desire of students decreases through the third grade. Nevertheless, the career indecision in first two years negatively affects the adjustment to university and training programme, and naturally also negatively affects their academic success. Therefore, the aim of this study is to determine the reasons why undergraduate first year students in the Psychological Counseling and Guidance (PDR) program prefer PDR. It is thought that the results of this research will be used in career guidance and counseling services to be offered in high schools and universities. Besides, it is expected that the results of this research will suggest several implications for future theoretical research and practice.

The phenomenology design from qualitative research methods is used in this study. The criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used to form the study group. In the study, it was taken as a criterion that the first grade students of PDR did not participate in the orientation studies conducted by the PDR programs at the beginning of the academic year. Students who met this criterion were included in the research group. The study group consisted of 200 volunteer students in PDR program of 10 universities in Turkey. The data was collected using the online question form in the days prior to orientation studies in PDR program. The question form was developed by researchers. It consists of 10 questions, 8 open-ended and 2 closed-ended. Data were analyzed using content analysis, and data were converted to numerical values such as frequency and percentage.

The results showed that the participants perceive the school counselors perform their duties at school by providing psychological support, solving problems of students, efficient study skills. The results showed that school counselors work outside school at the courthouses, private companies, Guidance Research Centers, Turkish Armed Forces, hospitals and private clinics. The participants defined the guidance teacher as the person who graduated from the PDR program, who helped solve psychological problems and guided the student. Findings regarding the order of preference of the PDR program showed that the PDR program was the first choice of the majority of the participants. Their subsequent preferences are law and psychology. Findings about the institutions and persons from where/who they get help during their university program preference showed that the participants got help from the school counselors, family members, branch teachers, and internet. The findings of the participants' reasons for choosing the PDR program showed that personal factors such as helping people and interest in psychology were most influential in their choice. This was followed by political, economic and educational factors such as ease of employment, good financial gain, and easy education. In addition to these factors, social factors such as family influence and the popularity of the profession affected the preferences of the participants.

The aim of this research is to determine the reasons of preference of first grade students in PDR program. Generally, the results of the study indicated that the majority of participants have some misperceptions and knowledge about the duties of the counselors, the institutions they work outside of

school, the conceptions of guidance teacher and psychological counselor, but they generally have sufficient knowledge. In addition to these, it found that some participants have mixed conceptions about the PDR program and psychology program. The majority of participants stated the PDR as first preference. This results indicate that they have preferred the PDR program consciously. Besides, most of the participants stated that they preferred the PDR program because it was compatible with their own interests and personalities. Personal factors are followed by political, economic and educational factors such as the possibility of easy employment, wide possibilities of employment and easy education. Besides these factors, it was reached that social factors such as family desire and popularity have effect. As a recommendation, it may be suggested that school counselors working in high schools should prioritize studies to introduce their roles and functions in PDR services in schools. In addition, it is recommended that the PDR programs in the universities providing psychological counseling training should provide more equipped trainings in the field of vocational guidance and career counseling and give more importance to practice, internship and supervision.

Kaynakça / References

- Aslan, A. M., Koç, H. ve Büyüksevindik, B. (2018). Psikolojik danışma ve rehberlik lisans programı 1.sınıf öğrencilerinin programa ilişkin beklentileri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (3), 143-160.
- Bacanlı, F. (2016). Career decision-making difficulties of turkish adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 16, 233-250. doi: 10.1007/s10775-015-9304-8.
- Bacanlı, F. ve Öztemel, K. (2017a, Ekim). Kariyer karar verme güçlükleri ve kariyer karar verme profilleri arasındaki ilişkiler. II. *INES Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi'nde* sunulmuş bildiri, Alanya.
- Bacanlı, F. ve Öztemel, K. (2017b, Nisan). Kariyer karar verme güçlükleri ölçeğinin genç yetişkin örnekleminde faktör yapısının ve güvenilirliğinin incelenmesi. 26. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde (ICES/UEBK-2017)* sunulmuş bildiri, Antalya.
- Bacanlı, F. ve Salman, N. (2018, Ekim). Üç aşamalı kariyer karar verme modeline dayalı kariyer psikolojik danışma: Vaka çalışması. 20. *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde (PDRkongre2018)* sunulmuş bildiri, Samsun.

- Bacanlı, F. (2018, Haziran). Hope and social-contextual variables as predictors of career adaptability in turkish young adult. *Society for Vocational Psychology 13th Biennial Conference*'da sunulmuş bildiri, The Sagura Hotel, Scottsdale, Arizona, USA.
- Bacanlı, F. (2019). Özellik faktör uyumlu kuramlar. Binnur Yeşilyaprak (Ed.). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya* (10. Baskı) içinde (s. 90-127). Ankara: Pegem Akademi.
- Eren-Gümüş, A. (2018). Okul psikolojik danışmanlarının rollerine ilişkin okul yöneticilerinin algıları: Bir karma yöntem araştırması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-168.
- Erlanson, D.A., Harris, E.L., Skipper, B. L., ve Allen, S. T. (1993). Doing naturalistic inquiry: A guide to methods. Beverly Hills, CA: Sage.
- Gati, I., ve Saka, N. (2001a). High school students' career related decision-making difficulties. *Journal of Counseling and Development*, 79, 331-340. doi:10.1002/j.1556-6676.2001.tb01978.x.
- Hamamcı, Z., Bacanlı, F. ve Doğan, H. (2013). İlköğretim ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 284-299.
- Karataş, Z. ve Şahin-Baltacı, H. (2013). Ortaöğretim kurumlarında yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine yönelik okul müdürü, sınıf rehber öğretmeni, öğrenci ve okul rehber öğretmeninin (psikolojik danışman) görüşlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 427-460.
- Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Özerler.
- Korkut-Owen, F. ve W.Owen, D. (2008). School counselor's role and functions: school administrators' and counselors' opinions. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 207-221.
- Korkut-Owen, F., Kepir, D. D., Özdemir, S., Ulaş, Ö. ve Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 135-151.
- Kuzgun, Y. (2008). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Nobel.
- McNair, D. ve Brown, D. (1983). Predicting the occupational aspirations, occupational expectations, and career maturity of black and white male and female 10th graders. *The Vocational Guidance Quarterly*, 32, 29-36.
- Mersin, S. ve Öksüz, E. (2014). Üniversite öğrencilerinde aile desteğinin kaygı düzeyine etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 643-650.

- Meşeci, F., Dinçer, D. ve Çırakoğlu, B. (2006). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin okul psikolojik danışma ve rehberlik servisine ve çalışanlarına yönelik algıları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 175-186.
- MEB. (1981). *Onuncu milli eğitim şurası raporu*. Ankara: MEB Yayınları.
- Öcal, G. (2010). *Hacettepe üniversitesi psikolojik danışma ve rehberlik lisans programı mezunlarının mezun oldukları programa ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe üniversitesi, Ankara.
- Özer, A. ve Avcı, D. (2015, Ekim). Psikolojik danışma ve rehberlik öğrencilerinin üniversite seçimini etkileyen faktörler. 13. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*'nde sunulan bildiri. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özgüven, B.E. (1990). Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerinin dünü ve bugünü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1 (1), 4-15.
- Özyürek, R. ve Kılıç-Atıcı, M. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 33-42.
- Salman, N. ve Kan, A. (2018, Nisan). Üniversite öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. III. *INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresi*'nde sunulmuş bildiri, Antalya.
- Salman, N. (2018). *Kariyer karar verme güçlüklerinin, kariyer engelleri, kariyer karar verme öz yeterliliği ve karar durumu ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi üniversitesi, Ankara.
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Super, D. E. (1990). A life span, life-space approach to career development. In D. Brown, ve L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed). 197-261. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sürücü, M. (2005). *Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- T.E.D., (2017). *Programa ilişkin öğrenci görüşleri anket sonuçları*. TED Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Araştırma Raporu.
- Tien, H. -L. S. (2001). Career decision-making difficulties perceived by college students in taiwan. *Bulletin of Educational Psychology*, 33(1), 87-98.
- Tien, H.-L. S. (2005). The validation of the career decision-making difficulties scale in a chinese culture. *Journal of Career Assessment*, 13, 114-127. doi:10.1177/1069072704270327.

- Ültanır, E. (2005). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik (pdr) mesleği ve psikolojik danışman eğitimi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 102-111.
- Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe üniversitesi, İstanbul.
- Yelken, K. (2008). *Orta öğretim son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerini ve meslek seçimini etkileyen faktörler: Sakarya il merkezi örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya üniversitesi, Sakarya.
- Yeşilyaprak, B. (2007). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik alanının gelişiminde türk psikolojik danışma ve rehberlik derneğinin yeri ve önemi. R. Özyürek (Yay. Haz.). *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik* (Cilt 1) içinde (s. 55-66). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B. (2013). *21. yüzyılda eğitimde rehberlik hizmetleri: Gelişimsel yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zimpfer, D. G. (1996). Five year follow up doctoral graduates in counseling. *Counselor Education and Supervision*, 35(3), 218-230.
- Leung, S. A., Hou, Z.-J., Gati, I. ve Li, X. (2011). Effects of parental expectations and cultural-values orientation on career decision-making difficulties of Chinese university students. *Journal of Vocational Behavior*, 78, 11–20. doi:10.1016/j.jvb.2010.08.004.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bacanlı, F. ve Aslan, A. M. (2020). Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı öğrencilerinin bu programı tercih nedenlerinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 929-961. DOI: 10.26466/opus.667847

Azim Eğitim Programının Azim ve Motivasyonel Kararlılık Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi ¹

DOI: 10.26466/opus.691887

*

Nezir Ekinci* - Erdal Hamarta**

* Öğr. Gör., Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kazım Karabekir MYO, /Karaman/ Türkiye
E-Posta: ekincinezir@gmail.com ORCID: [0000-0002-2065-2992](https://orcid.org/0000-0002-2065-2992)

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üni., Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Meram / Konya/ Türkiye
E-Posta: erdalhamarta@gmail.com ORCID: [0000-0003-0925-3824](https://orcid.org/0000-0003-0925-3824)

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaya yönelik hazırlanan psiko-eğitim programının etkisini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturmak amacıyla, 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 128 kız, 196 erkek olmak üzere toplam 324 onuncu sınıf öğrencisine Kısa Azim Ölçeği, Motivasyonel Kararlılık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Ölçek sonuçları azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri düşük olan, psiko-eğitim programına katılmaya gönüllü ve çalışma grubuna katılım için gerekli ölçütleri sağlayan öğrenciler ile bireysel olarak yapılan görüşmeler sonucunda, 12 öğrenci deney grubuna ve 12 öğrenci kontrol grubuna atanmıştır. Araştırmanın deney grubuna 10 hafta süre ile haftada bir kez olmak üzere azim psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna herhangi bir işlem yapılmamıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 21.0 istatistik programı kullanılarak t testi, tekrarlı ölçümler için ANOVA ve nonparametrik tekniklerden Friedman ve Wilcoxon istatistik analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular göre, Azim psiko-eğitim programı, deney grubunda yer alan ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir artışa neden olduğu ve psiko-eğitim programının tamamlanmasından 2 ay sonra yapılan izleme ölçümleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ilgili alan yazın kapsamında tartışılmış ve bulgulara dayalı olarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azim, Motivasyonel Kararlılık, Psikoeğitim

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Erdal HAMARTA danışmanlığında Dr. Nezir EKİNCİ tarafından hazırlanan Doktora tezinden çıkarılmıştır.

The Effect of Grit Training Program on Grit and Motivational Stability Levels

*

Abstract

The purpose of this study is to examine the effect of the psychoeducational program prepared to increase the level of grit and motivational commitment of secondary school students. In order to form the study group of the research, Short Grit Scale, Motivational Stability Scale and Personal Information Form were applied to a total of 324 tenth students, 128 girls and 196 boys studying in the secondary education institution in the 2018-2019 academic year. 12 students were assigned to the experimental group and 12 students to the control group as a result of individual interviews with students whose scale results were low in grit and motivational determination, volunteering to participate in the psycho-education program and providing the necessary criteria for participation in the study group. Grit psycho-education program was applied to the experimental group of the research once a week for 10 weeks. No action was taken on the control group. In the analysis of the data obtained, using the SPSS 21.0 statistical program, t test, ANOVA and nonparametric techniques, Friedman and Wilcoxon statistical analysis techniques were used for repeated measurements. According to the findings obtained in the study, it was concluded that the grit psycho-education program caused a significant increase on the levels of grit and motivational stability of the secondary school students in the experimental group and that there was no significant difference between the monitoring measurements made 2 months after the completion of the psycho-education program. The results of the research were discussed within the scope of the related literature and suggestions were made based on the finding.

Keywords: *Grit, Motivational Stability, Psychoeducation*

Giriş

Eğitim toplum içinde yaşayan bireylerin sahip oldukları ve topluma fayda sağlayabilecek yetenek, ilgi, değer, duygu, düşünce, davranışlarını kendi tecrübesi yoluyla fark etme, geliştirme ve değiştirme süreci olarak ifade edilebilir. Eğitim kurumları bir toplumun en önemli ve değerli kurumlarından biridir. Bu kurumların işlevi ve etkinliği toplumu doğrudan etkilemektedir, çünkü eğitim kurumları bir toplumdaki güçlerin ve olanakların dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve bireylerin statülerini dikey yönlü ve en hızlı değiştiren faktörlerden biridir (Duman, 2000; Zencirkıran, 2018). Eğitim kurumlarının temel amacı tarih boyunca tartışılan en önemli konulardan biridir. Örgün eğitim kurumlarının tarih boyunca iki temel amacı vardır. Hem akademik becerilerinin geliştirilmesi hem de sosyal ve duygusal becerilerin gelişimini içermektedir. Başka bir ifade ile hem ilgi ve yeteneklerini geliştirerek bir mesleğe hazırlamak hem de önce kendine karşı sorumluluk taşıyan, kendini gerçekleştirme çabası içerisinde olan, daha sonra topluma karşı sorumluluk duyan ve toplumun iyilik haline katkı sunacak nesiller yetiştirmektedir (Duckworth, 2006; Hoerr, 2012).

Akademik olarak başarılı olmanın ya da daha zeki olmanın ve iyi olmanın ya da kendine ve topluma karşı sorumlu olmanın iki farklı amaç olduğunun anlaşılmasıyla, eğitimciler okulların vizyonunda, misyonunda ve öğrenme hedeflerinde farklı öğrenci hedeflerini belirleyebilmelidir. Akademik olarak başarılı olan bir öğrenci standart sınavlarda yüksek puanlar alabilen, içerik alanındaki derslerde mükemmel bir performans sergileyen, iyi okuyabilen ve açıkça yazabilen öğrencidir. Diğer yandan, iyi bir öğrenci, kendine ve topluma karşı sorumluluk duyan ve kişisel karakteri ile ailesinde ve toplumunda bir değişim aracı haline gelebilecek kişidir (Gamel, 2014; Lickona, 1991).

Her iki amacın gerçekleşmesi, ideal olana ulaşmak insanın temel istekleri arasındadır. Fakat isteklerimizin gerçekleşmesi için hayaller ile gerçekler arasında köprü vazifesi gören “çaba” gerekmektedir. Hayat çabaladığımızın karşılığında ibarettir; çabalamadan da başarıya ulaşmak, hayallere, hedeflere ulaşmak mümkündür; fakat çabalayarak ulaşmamak çok zor bir durumdur. Bizim ülkemizde bir parça çaba bile büyük önem taşımaktadır (Baltaş, 2016; Kuzuloğlu, 2019). Eğitimden sanata, ekonomiden siyasete tüm alanlarda yapılan çalışmalara bakıldığı zaman, başarının sürekli bir çaba sonucunda geldiği görülmektedir. İnsanın sorumlu olduğu bir iş ya da görevde

başarılı olması, kişinin o iş üzerindeki azmi ve kararlılığına bağlı bir durumdur (Baltaş, 2012; Duckworth, 2006, 2016; Sarıçam, Çelik ve Oğuz, 2016).

James (1906), Amerikan Felsefe Birliği'ne yaptığı konuşmasında psikolojinin tüm alanını kapsayacak şekilde özen gösterilebilecek bir çalışma programı önermiştir (James, 1906; akt. Duckworth, 2006). James psikologları iki geniş sorunu ele almaya teşvik etmiştir: birincisi, insan yeteneklerinin türleri neler, ikincisi bireyler bu yetenekleri açığa çıkarmada ne çeşit araçlar kullanmaktadır. James'in önerisinden bu yana geçen yüzyılda, psikoloji bilimi bu iki sorunun ilkine cevap vermede etkileyici bir ilerleme kaydetmiştir. Özellikle, zekâ veya genel zihinsel yetenek hakkında çok şey biliyoruz. Zekanın boyut ve kökenleri hakkındaki güçlü tartışmalara rağmen IQ güvenilir ve kesin bir şekilde nasıl ölçüleceği ile ilgili kuramlara sahibiz. Buna karşılık James'in söylediği gibi çoğu kişinin neden kaynaklarının sadece küçük bir kısmını kullandığını ya da bazı istisnai bireylerin ise kendi sınırlarını zorladığı ile ilgili göreceli olarak çok az şey bilinmektedir (Duckworth, 2006).

Eğitim kurumlarında özveri ile çalışan eğitim personelinin, öğretmenlerin, psikolojik danışmanların ve idari personelin temel felsefesi ya da görevi öğrencileri okulda başarıya mı yoksa yaşamda başarıya mı hazırlamalı sorusuna nasıl cevap verileceği neyi ve nasıl öğrettileceğini güçlü bir şekilde etkilemektedir. Çok uzun bir süre boyunca, eğitim çalışanları ve uzmanları yalnızca öğrencileri bir sonraki teste, bir sonraki sınıfa, mezuniyetine, okula vb. için hazırlamaya odaklandılar. Geçilen on yıl boyunca çalıştığımız test puanları yüzdeler dilimlerinde değerlendirilen öğrenciler, öğretmenler ve okullar sonucunda kısa vadeli odağımızı daha da kötüleştirmektedir (Hoerr, 2012). Yüzde 5 ya da 10'luk dilimlere giren öğrenciler, öğretmenler ve okullar eğer başarılı ise daha sınav yapılmadan kesinleşen bir sonuç var. Sınavı girecek olan öğrenciler ve onların öğretmenleri ve okullarının yüzde 90 ya da 95'ini başarısız olmaya mahkûm edilmektedir (Selçuk, 2019).

Elbette öğrenciler okulda başarılı olmak için hazırlıklı olmalı; okumayı, yazmayı ve hesaplamayı öğrenmeleri gerekir. Ama bu sadece bir başlangıç olmalıdır. Eğitim çalışanlarının görevi, öğrencileri gerçek dünyada başarıya hazırlamaktır. Yaşamdaki başarıya odaklanmak, okuma, yazma ve hesaplamanın ötesinde, karakter, sosyal ve duygusal zekâ, sorumluluk ve insan çeşitliliğinin karmaşıklığı içinde öğretilmesi anlamına gelir. Ayrıca, azim erdemlerini, dayanıklılık, sebat ve asla vazgeçme yeteneğini de öğretmelidir (Hoerr, 2012).

Bazı aksaklıklarla karşılaştığında olumlu cevap vermeyi öğrenmek esastır. Akademik performanslarına bakılmaksızın, öğrenciler gerçek dünyadaki sıkıntı ve başarısızlıklarla yüzleşmek zorundadır; herkes er ya da geç bir durvara çarpacak ve başarısızlık ile karşılaşacaktır. Bu hayat içinde insanın deneyimleyeceği olağan bir durumdur. Önemli olan bu durumdan sonra insanın nasıl bir tepki verdiği; duygu, düşünce ve davranışta bulunduğudur (Baltaş, 2012). İşler ters gittiğinde uygun şekilde karşılık vermek, bir sorunu, engeli öğrendiğimizde, bu başarısızlığı iyi bir başarısızlığa dönüştürmek, yaşamdaki başarının anahtarıdır. Başka bir ifade ile başarısızlık, başarı için gerekli bir durumdur (Baltaş, 2012; Hoerr,2012).

Bu bağlamda öğrencinin akademik başarısına katkıda bulunan ya da daha büyük bir rol oynayabilecek başka faktörler araştırılmaktadır. Artan araştırmalar, sosyal ve duygusal değişkenlerin akademik başarıyla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal ve duygusal değişkenlere artan ilgi, bu değişkenlere duyarlı müdahale ve psiko-eğitim programlarının eğitim faaliyetlerinde yer alması, öğrencilerin akademik ve sosyal becerilerinin gelişimi açısından daha faydalı ve etkin olmaktadır (Steinbeck, 2018). İlgili programlar karakter geliştirme eğitimi (Soutter ve Seider, 2013), esneklik programları (Perkins-Gough, 2013) ve gelişim odaklı zihniyet programlarını (Dweck, 2010) içermektedir. Sosyal ve duygusal değişkenlere duyarlı müdahale ve psiko-eğitim programlarından biri de “azim”dir (Collaço, 2018; Duckworth, 2016; Fitzgerald ve Lauren-Fitzgerald, 2016; Hochanadel ve Finamore, 2015).

Alan yazında azim kavramını ilk olarak Duckworth (2006), uzun vadeli bir hedefe ulaşmak için gösterilen tutku ve sebat olarak tanımlamıştır. Duckworth azim kavramının bileşenlerini “ilgi”, “uygulama”, “amaç” ve “umut” olarak belirtmiştir. Yıllar boyunca çaba ve ilgi gösterme eğilimi olan azim, akademik başarının öngörücüsü olan sosyal ve duygusal becerilerden biri olarak göze çarpmaktadır (Kwon, 2018). Ayrıca insanların uzun vadeli hedefler için ilgi ve sebatlarını sürdürdüğü bir psikolojik özellik, karakter gücü, sosyal zekâ olarak tanımlanan azim, akademik başarı da dâhil olmak üzere birçok alanda başarı, olumlu duygulanım, mutluluk, umut, ruhsal sorunlara karşı daha dirençli olmak, geleceğe yönelik daha iyimser bakabilme gibi değişkenlerinde bir belirleyicisi olarak tanımlanmıştır (Bogin, 2017; Farroll, 2016; Yoncalık, 2018).

Azım, okul hayatında ve diğer zorlu gayret gerektiren kişisel, mesleki ve yüksek zorluk dereceli rekabetçi durumlarda öğrenci başarısının iyi bir yordayıcısı olarak ortaya çıkmaktadır (Bogin, 2017; Robinson, 2015; Wallace, 2015). Akademisyenler son zamanlarda California okul bölgelerinden başlayıp ülke çapında yaygınlaşan hatta dünya çapında, azım içeren bir hareket ve ölçütler içerisinde diğer sosyal ve duygusal beceriler dâhil olmak üzere, çocukların azimini geliştirmeye büyük ilgi duymaktadır (Kwon, 2018).

Akademik becerileri akranlarından daha geride, düşük olan öğrenciler uyumlu motivasyonel bir örüntü gösterebilir ve yüksek başarılı bireyler haline gelebilir. Bununla birlikte, akademik becerileri akranlarından ileride, yüksek olan öğrencilerin düşük başarıları olabilir ve akademik hayatları problemlili uyumsuz bir duruma gelebilir (Siyez, 2012). Bu nedenle öğrencilerin sahip oldukları azım düzeyleri incelenmeli, azım içeren davranış, düşünce ve duygular onlara fark ettirilmelidir. Öğrencilerin azım düzeylerinin geliştirilmesi için müdahale ve psiko-eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, özellikle uluslararası alan yazında hem betimsel hem de deneysel çalışmaların ilgi odağı haline gelen azım hakkında bilgi veren psiko-eğitim programı anlamlı hale gelmektedir. Bu araştırmada; azım ile ilgili evrensel bilgiler rehberliğinde hayatlarının önemli bir evresinde olan ortaöğretim öğrencilerine yönelik azım farkındalığını oluşturmak ve seviyelerini yükseltmeye yönelik bir psiko-eğitim çalışması ortaya konmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmamızın temel sorusu: azım psiko-eğitim programının lise öğrencilerinin azım ve motivasyonel kararlılık düzeylerinin artırılmasında etkili midir? olarak ifade edilmektedir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmamızın modeline, araştırma gruplarının oluşturulmasına, veri toplama araçlarına, verilerin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlere, ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, araştırmacı tarafından hazırlanan Azım Psiko-Eğitim Programı'nın, ortaöğretim öğrencilerinin azım ve motivasyonel kararlılık düzey-

lerine etkisinin incelendiği yarı deneysel bir çalışmadır. Araştırmancının bağımsız değişkenini azim psiko-eğitim programı, bağımlı değişkenini ise azim ve motivasyonel kararlılık ölçeklerinden hesaplanan azim ve motivasyonel kararlılık puanları oluşturmaktadır.

Öntest-sontest-kontrol ve izleme gruplu yarı deneysel desene göre gerçekleştirilen bu çalışmada bir deney grubu ve bir kontrol grubu oluşturulmuştur. 2x3'lük karışık (split-plot) desen kullanılan bu çalışmada, birinci etmen deneysel işlem gruplarını (deney ve kontrol grupları); ikinci etmen ise bağımlı değişkene ilişkin zamana bağlı tekrarlı ölçümleri (ön-test, son-test ve izleme ölçümleri) göstermektedir (Büyüköztürk, 2002).

Tablo 1. Araştırma Deseni

Gruplar	Öntest	İşlem	Sontest	İzleme testi
Deney	KAÖ-MKÖ	Azim Psiko-Eğitim Programı	KAÖ-MKÖ	KAÖ-MKÖ
Kontrol	KAÖ-MKÖ	X	KAÖ-MKÖ	KAÖ-MKÖ

KAÖ: Kısa Azim Ölçeği **MKÖ:** Motivasyonel Kararlılık Ölçeği

Deneysel araştırmalarda elde edilen sonuçların bir etken ya da etkenler tarafından açıklanabilirliği ve örneklem grubundan daha büyük gruplara genellenebilirliği araştırmacı tarafından dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biridir. İç geçerlik deneysel bir çalışmada bağımlı değişkende ortaya çıkan ve gözlemlenen bir farklılığın bağımsız değişkene bağlı olup olmadığıdır. Dış geçerlik ise araştırma sonuçlarının örneklem grubundan daha büyük evrene genellenebilirlik derecesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğ. 2012).

Araştırma Grubu

Araştırmancının çalışma grubunu, 2018-2019 Eğitim ve Öğretim yılında Konya ilindeki bir ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 10. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında azim psiko-eğitim uygulamasının deney ve kontrol gruplarını oluşturmak amacıyla 128 kız, 196 erkek toplam 324 öğrenciye kısa azim ölçeği, motivasyonel kararlılık ölçeği ve kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

Araştırmancının çalışma grubunu azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri ortalamasının altında, yüzde 70'lik bölümden, aynı zamanda gönüllü olan ve

psikiyatrik bir rahatsızlığı bulunmayan ortaöğretim 10. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Tablo 2. Azim Puanı ve Yüzdeler Oranları

Yüzdeler	Azim Puanı
%10	2.5
%20	3.0
%30	3.3
%40	3.5
%50	3.8
%60	3.9
%70	4.1
%80	4.3
%90	4.5
%95	4.7
%99	4.9

*Örneğin azim puanınız 4.1 çıkarsa, örneklemdaki yetişkinlerin %70'inden daha azimlisiniz demektir (Duckworth, 2018).

Deneyssel araştırma ile yarı deneyssel araştırmalar arasındaki en önemli fark; deney ve kontrol gruplarının seçkisiz (yansız) atama tekniği kullanılarak oluşturulmamasından kaynaklanmaktadır. Uygulama alanlarında benzer yaş ve özelliklere sahip çalışma grupları ile araştırmalar yapıldığı için seçkisiz atama tekniği yapılması mümkün olmayabilir. Araştırma, denekler seçkisiz atanmadığından ve çalışma laboratuvar ortamında gerçekleştirilemediğinden dolayı yarı deneyssel bir araştırmadır (Bulduk, 2003; Shaughnessy, Zechmeister ve Zechmeister, 2016).

Deney ve kontrol grubunu oluşturan üyelerin sayılarına ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubu Üye Sayıları

Gruplar	Psiko-eğitim grubu başlangıç oturumu üye sayısı	Cinsiyet		Psiko-eğitim grubu sonlandırma oturumu üye sayısı	Toplam
		Kadın	Erkek		
Deney	12	6	6	12	12
Kontrol	12	6	6	12	12
Toplam	24	12	12	24	24

Tablo 3 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan toplam 24 öğrencinin cinsiyet açısından 12 kadın ve 12 erkekten oluştuğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet, yaş, sınıf, psikiyatrik ilaç kullanımı ve psikiyatri tanısı, tedavisi bulunup bulunmadığına ilişkin bilgilerden oluşmaktadır.

Kısa Azim Ölçeği: Kısa Azim Ölçeği Duckworth ve Quinn (2009) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinal dili İngilizcedir. Türkçe uyarlaması Sarıçam, Çelik ve Oğuz (2016) tarafından yapılan ölçek öz değerlendirilmeye yöneliktir. Orijinal kısa azim ölçeği beşli likert olarak geliştirilmiştir. Katılımcılardan (1) Hiç bana göre değil, (2) Çok az bana göre, (3) Biraz bana göre, (4) Oldukça bana göre ve (5) Tam bana göre seçeneklerinden kendilerine en yakın ya da uygun olanı işaretlemeleri araştırmacı tarafından istenmektedir. Uzun azim ölçeği formu 12 maddeden oluşmaktadır. Uzun form ile kısa azim ölçeği formu arasındaki korelasyon katsayısı .91 olduğu için ve ölçeği geliştiren araştırmacı tavsiyesi (Angela Lee Duckworth) üzerine Sarıçam ve diğerleri tarafından ölçeğin kısa formunun uyarlama çalışmasının yapılmasına karar verilmiştir (Sarıçam ve diğ.,2016).

Kısa azim ölçeği, toplam 8 maddeden ve 2 alt boyut; ilginin tutarlılığı ve gayrette ısrar alt boyutlarından oluşan bir yapıya sahiptir. İlginin tutarlılığı alt boyutu (1.3.5. ve 6.) maddelerinden oluşmakta olup bu maddeler ters kodlanmaktadır. Gayrette ısrar alt boyutu (2.4.7. ve 8.) maddelerinden oluşmakta olup normal olarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek toplam azim puanı, yüksek düzeyde azimi ifade etmektedir.

Kısa azim ölçeğinin uyarlama çalışmasında ilk olarak Türkçe çevirisi yapılmıştır. Çeviri her iki dile hâkim iki İngilizce uzmanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra hem İngilizce hem de Türkçe seviyesi ileri düzeyde olan 29 katılımcı İngilizce ve Türkçe kısa azim ölçeğini doldurmuştur. Ölçeğin dilsel eşdeğerlik çalışması 2 hafta arayla sürmüştür. Dilsel eşdeğerlik sonuçları Türkçe ve İngilizce formlar arasında $r=.89$ ($p=.00$) olarak bulunmuştur.

Dilsel eşdeğerlik çalışmasından sonra yapı ve benzer ölçek geçerliği çalışması yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde ilk olarak çalışma grubunun sayısı ve uygunluğuna bakılmıştır. Çalışma grubu uygunluk katsayısı .83 ve Bartlett Sphericity testi $\chi^2=503,877$ ($p<.001$, $sd=24$) sonuçları ile çalışma grubu

sayısının ve uygunluğunun yeterli olduğu tespit edildikten sonra analiz gerçekleştirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucu kısa azim ölçeği maddelerinin orijinal formda olduğu gibi iki faktör altında toplandığı görülmüştür. İlginin tutarlılığı alt boyutu için .46 ile .65 arasında, gayrette ısrar alt boyutu için .67 ile .80 arasında sıralanmaktadır. Bununla birlikte iki alt boyut toplam varyansın %53'ünü açıkladığı sonucuna varılmıştır. Bir diğer yapı geçerliği çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi sonucu 2 boyutlu modelin uyum indeksi değerleri ($\chi^2(19, N = 1,554) = 188.52, p < .001; RMSEA = .076$ (90% CI = .066-.086), CFI = .96) olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .37 ile .80 arasında sıralanmaktadır. Ayrıca benzer ölçek geçerliliği çalışmasında kısa azim ölçeği ile motivasyonel kararlılık ölçeği arasında $r = .68, p < .01$ önem düzeyinde ilişki bulunmuştur (Sarıçam ve diğ.,2016).

Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları ilginin tutarlılığı alt boyutu için .80 iken gayrette ısrar alt boyutu için .71, olarak tespit edilmiştir. Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .82 olarak bulunmuştur. Madde analizi çalışmasında düzeltilmiş madde korelasyon katsayılarının .33 ile .65 arasında sıralandığı bulunmuştur. Özet olarak Kısa Azim Ölçeğinin bireylerde azim, kararlılık, ilgide ısrar (tutku) ve sebat (çaba) etme düzeyini ortaya çıkarabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir (Sarıçam ve diğ.,2016).

Motivasyonel Kararlılık Ölçeği: Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Constantin, Holman ve Hojbotă (2011) tarafından geliştirilmiştir. Motivasyonel Kararlılık Ölçeğinin Türkçe uyarlaması Sarıçam, Akın, Ü. Akın ve İlbağ (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinal formu 13 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Uzun vadeli hedefleri takip alt boyutu (2.5.8. ve 11.) madde mevcut hedefleri takip alt boyutu (3.6.9. ve 12.) madde ve ulaşılamayan hedefleri yineleme alt boyutu (1.4.7.10. ve 13.) maddelerinden oluşmakta olup, ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek toplam motivasyonel kararlılık puanı, yüksek düzeyde motivasyonel kararlılığı ifade etmektedir.

Motivasyonel kararlılık ölçeğinin uyarlama çalışmasında ilk olarak Türkçe çevirisi yapılmıştır. Çeviri her iki dile hâkim üç İngilizce uzmanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra hem İngilizce hem de Türkçe seviyesi ileri düzeyde olan 36 İngilizce hazırlık sınıfı öğrencisine İngilizce ve Türkçe

motivasyonel kararlılık ölçeği uygulanmıştır. Ölçeğin dilsel eşdeğerlik çalışması 2 hafta arayla sürmüştür. Dilsel eşdeğerlik sonuçları Türkçe ve İngilizce formlar arasında uzun vadeli hedefleri takip alt boyutu $r=.81$, mevcut hedefleri takip alt boyutu $r=.79$, ve ulaşılamayan hedefleri yineleme alt boyutu $r=.80$ olarak bulunmuştur. Dilsel eşdeğerlik sonucu ölçeğin tamamı için ise $r=.88$ olarak tespit edilmiştir.

Dilsel eşdeğerlik çalışmasından sonra yapı ve benzer ölçek geçerliği çalışması yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde ilk olarak çalışma grubunun sayısı ve uygunluğuna bakılmıştır. Çalışma grubu uygunluk katsayısı .87 ve Bartlett Sphericity testi χ^2 değeri 611.798 ($p<.001$, $sd=78$) bulunmuştur. Açıklayıcı faktör analizi sonucu motivasyonel kararlılık ölçeği maddelerinin orijinal formda olduğu gibi üç faktör altında toplandığı görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi sonucu kısa azim ölçeği maddelerinin orijinal formda olduğu gibi iki faktör altında toplandığı görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi sonucu kısa azim ölçeği maddelerinin orijinal formda olduğu gibi iki faktör altında toplandığı görülmüştür. Temel bileşenler tekniği ile oblik döndürme tekniği kullanılarak elde edilen bulgulara göre; uzun vadeli hedefleri takip alt boyutu için toplam varyansın %19,44'ünü, mevcut hedefleri takip alt boyutu için toplam varyansın %20,17'sini ve ulaşılamayan hedefleri yineleme alt boyutu için toplam varyansın %23,70'ini açıkladığı sonucuna varılmıştır. Bir diğer yapı geçerliği çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi sonucu 3 boyutlu modelin uyum indeksi değerleri ($\chi^2=141.85$, $sd= 60$, $RMSEA= .058$, $CFI=.85$, $GFI=.95$, $AGFI=.92$, $SRMR=.057$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .30 ile .61 arasında sıralanmaktadır. Ayrıca benzer ölçek geçerliliği çalışmasında motivasyonel kararlılık ölçeği ile bütünleyici umut ölçeği arasında pozitif ($r= .41$) ilişki olduğu saptanmıştır (Sarıçam ve diğ.,2013).

Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayıları uzun vadeli hedefleri takip alt boyutu için .72, mevcut hedefleri takip alt boyutu için .70, ve ulaşılamayan hedefleri yineleme alt boyutu için .71 olarak tespit edilmiştir. Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .69 olarak bulunmuştur. Madde analizi çalışmasında düzeltilmiş madde korelasyon katsayılarının .31 ile .56 arasında sıralandığı sonucuna ulaşılmıştır. Özet olarak Motivasyonel Kararlılık Ölçeğinin bireylerde motivasyonel kararlılık düzeylerini ortaya çıkarabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir (Sarıçam ve diğ.,2013).

Ön Ölçüm Puanlarının Analiz Sonuçları

Verilerin analizi sürecinde ilk olarak kısa azim ölçeği ve motivasyonel kararlılık ölçeği puanlarının parametrik testlerin varsayımlarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek için homejenlik testi ve normallik testleri yapılmıştır.

Tablo 4. Grupların Kısa Azim Ölçeği Ön Ölçüm Puanlarının Dağılımına İlişkin Analiz Sonuçları

GRUPLAR	Ort	Ss	Ortanca	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Shapiro-Wilk İstatistik	p
Deney	25.00	4.11	26.00	-.32	-.54	.92	.29
Kontrol	24.08	4.85	24.50	.19	-1.14	.92	.18

Tablo 4 incelendiğinde, deney grubunun kısa azim ölçeği ön test aritmetik ortalaması ile kontrol grubunun ön test aritmetik ortalaması birbirine yakındır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile $+1$ arasında olması puanların normalden aşırı bir şekilde sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Shapiro-Wilk Testi analiz sonuçları (deney grubu $p=.29$, kontrol grubu $p=.18$, $p>.05$) anlamlı olmadığından dolayı her bir grubun ön test puanlarının normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 5. Grupların Kısa Azim Ölçeği Puanları İçin Levene Hata Varyansları Eşitliği Testi Sonuçları

	Ölçümler	F	df1	df2	p
Azim Toplam	Ön Test	.67	1	22	.42
	Son Test	1.07	1	22	.32
	İzleme Test	.26	1	22	.61

Tablo 5 incelendiğinde p değerlerinin kısa azim ölçeği toplam puanları için de .05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre grupların elde edilen puanlarının varyansları arasında bir fark olmadığı ve varyansların eşitliği koşulunun sağlandığı söylenebilir.

Tablo 6. Grupların Azim Toplam Puanları Box's Kovaryans Matrislerinin Eşitlik Testi Değerleri

	Box's M	F	df1	df2	p
Azim Toplam	8.55	1.21	6	3506.72	.29

Tablo 6 incelendiğinde, tekrarlı ölçümlerin koşullarından biri olan ölçüm gruplarının ikili kombinasyonları için grupların kovaryansları arasında anlamlı fark olmamasıdır. Box's Kovaryans Matrislerinin Eşitlik Testi analiz sonucuna göre ($p>.05$) anlamlı olmadığından dolayı "her bir grubun kovaryansları arasında anlamlı bir fark yoktur" şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 7. Grupların Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Ön Ölçüm Puanlarının Dağılımına İlişkin Analiz Sonuçları

GRUPLAR	Ort	Ss	Ortanca	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Shapiro-Wilk	
						İstatistik	p
Deney	37.83	7.29	39.50	-.92	.	.90	.18
Kontrol	36.17	7.54	36.50	.09	-.35	.97	.92

Tablo 7 incelendiğinde deney grubunun motivasyonel kararlılık ölçeği ön test aritmetik ortalaması ile kontrol grubunun motivasyonel kararlılık ölçeği ön test aritmetik ortalaması birbirine yakındır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile $+1$ arasında olması puanların normalden aşırı bir şekilde sapma göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Shapiro-Wilk Testi analiz sonuçları (deney grubu $p=.18$, kontrol grubu $p=.92$, $p>.05$) anlamlı olmadığından dolayı her bir grubun ön test puanlarının normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 8. Grupların Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Puanları İçin Levene Hata Varyansları Eşitliği Testi Sonuçları

	Ölçümler	F	df1	df2	p
Motivasyonel Kararlılık Toplam	Ön Test	.03	1	22	.87
	Son Test	2.40	1	22	.14
	İzleme Test	2.22	1	22	.15

Tablo 8 incelendiğinde, p değerlerinin motivasyonel kararlılık ölçeği toplam puanları için de $.05$ 'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre grupların elde edilen puanlarının varyansları arasında bir fark olmadığı ve varyansların eşitliği koşulunun sağlandığı söylenebilir.

Tablo 9. Grupların Motivasyonel Kararlılık Toplam Puanları Box's Kovaryans Matrislerinin Eşitlik Testi Değerleri

	Box's M	F	df1	df2	p
Motivasyonel Kararlılık	42.81	6.07	6	3506.72	.00

Tablo 9 incelendiğinde, tekrarlı ölçümlerin koşullarından biri olan ölçüm gruplarının ikili kombinasyonları için grupların kovaryansları arasında anlamlı fark olmamasıdır. Box's Kovaryans Matrislerinin Eşitlik Testi analiz sonucuna göre ($p>.05$) anlamlı olduğundan dolayı "her bir grubun kovaryansları arasında anlamlı bir fark yoktur" koşulu sağlanamamıştır şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu koşulun sağlanmamasının test sonucu üzerindeki etki mekanizması da tek yönlü değildir. Çünkü bu test kovaryans matrislerinin farklılığı nedeniyle değil, dağılımın normallikten fazlasıyla sapması nedeniyle de anlamlı sonuçlar verebilir (Field, 2009, akt. Can, 2016). Ancak anlamlılık düzeyi 0.001 düzeyine yakın olursa, test sonucu üzerindeki olumsuz etki kabul edilebilirlik sınırlarını aşar. Bu durumda koşullar sağlanmadığı zaman başvurulacak alternatif çok değişkenli testlerden Pillai's Trace kullanılabilir. Araştırmanın 3. denencesini test etmek amacıyla Pillai's Trace ölçütü kullanılmıştır.

Tablo 10. Grupların Kısa Azim Ölçeği ve Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Puanlarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Ort	S	t	p
Kısa Azim Ölçeği	Deney	12	25.00	4.11	.49	.623
	Kontrol	12	24.08	4.85		
Motivasyonel Kararlılık Ölçeği	Deney	12	37.83	7.29	.55	.558
	Kontrol	12	36.17	7.54		

Tablo 10 incelendiğinde, kısa azim ölçeği ($t= .49$, $p= .623$) ve motivasyonel kararlılık ölçeği ($t= .55$, $p= .588$) puanlarına göre deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Deney ve kontrol grupları azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri açısından denk oldukları söylenebilir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın denencelerinin test edilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizlere ve bu analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Azim Psiko-Eğitim Programının Ortaöğretim Öğrencilerinin Azim Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Tablo 11. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Ön, Son ve İzleme Testi Ölçümlerine Göre Kısa Azim Ölçeği Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Deney Grubu			Kontrol Grubu			
	Ölçümler	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Azim Toplam Puanları	Ön Test	12	25.00	4.11	12	24.08	4.85
	Son Test	12	32.08	4.96	12	23.92	3.55
	İzleme Testi	12	34.17	4.30	12	25.83	4.86

Tablo 11 incelendiğinde, deney grubunun kısa azim ölçeği analiz sonuçlarına göre son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=32.08, Ss=4.96), ön-test puanlarının aritmetik ortalamasından (Ort=25.00, Ss=4.11) yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubunun ise kısa azim ölçeği son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=23.92, Ss=3.55) ile ön-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=24.08, Ss=4.85) arasındaki farkın düşük olduğu görülmektedir.

Azim psiko-eğitim programının tamamlanmasının ardından yapılan son-test ölçümü puanlarının aritmetik ortalaması ile (Ort=32.08, Ss=4.96) ile 2 ay sonra gerçekleştirilen izleme testi puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=34.17, Ss=4.85) ise birbirine yakındır. Bununla birlikte, psiko-eğitim kontrol grubunun kısa azim ölçeği analiz sonuçlarına göre son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=23.92, Ss=3.55) ile izleme ölçümü puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=25.83, Ss=4.86) arasındaki farkın düşük olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarını puan ortalamaları arasında gözlenen farkın anlamlı olup olmadığı tekrarlı ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (2x3 Split-Plot ANOVA) ile test edilmiş ve analiz sonuçları toplam puana göre değerlendirilmiştir.

Tablo 12. Mauchly Eş Değerlik Testi Sonuçları

Gruplar Arası	W	X	Sd	P	Greenhouse-Geisser	Epsilon Değerleri	
						Huynh-Feldt	Lowerbound
Ölçüm	.94	1.15	2	.56	.94	1.000	.500

Tablo 12 incelendiğinde, Mauchly Eş Değerlik Testi analiz sonuçlarına göre ($W=.94$, $X^2(2) = 1.15$, $p > .05$), küresellik varsayımının sağlandığı görülmektedir. Daha sonra uygulanan azim psiko-eğitim programının etkililiğinin incelenmesi amacıyla ortaöğretim öğrencilerinin Kısa Azim Ölçeği'nden aldıkları ön-test, son-test ve izleme ölçümleri puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığının anlaşılması için tekrarlı ölçümler gerçekleştirilmiş, sonuçlar tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Ön, Son ve İzleme Testi Ölçümlerine Göre Azim Toplam Puanlarının İki Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları

Etki Değeri		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P	Np2
Ölçüm	Sphericity Assumed	366.028	2	183.014	20.398	.000	.48
Ölçüm* Grup	Sphericity Assumed	215.194	2	107.597	11.992	.000	.35
Hata (Ölçüm)	Sphericity Assumed	394.778	44	8.972			

* $p > .05$ ** $p > .001$

Tablo 13 incelendiğinde, deney grubuna uygulanan azim psiko-eğitim programının, ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmada etkili olduğu ifade edilebilir [$F(2-44) = 11.99$, $p < 0.01$, $\eta^2 = 0.35$]. Bu analiz sonucu deney ve kontrol grupları arasında ölçümler boyunca (öntest, sontest, izleme) azim toplam puanlarında görülen değişimin %35'i deneysel işlem tarafından açıklanabilmektedir ($\eta^2 = 0.35$). Bu sonuç araştırmanın ilk denencesi olan "azim psiko-eğitim programı, ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmaktadır" hipotezini doğrulamaktadır. Tekrarlı ölçümler analizi sonuçlarının anlamlı çıkması nedeniyle ölçüm (öntest, sontest ve izleme testi) sonuçlarında ortaya çıkan farklılığın kaynağının belirlenmesi için Friedman ve Wilcoxon non-parametrik istatistiksel analiz yöntemleri test edilmiştir.

Tablo 14. Friedman Testi Sonuçları

Ölçüm	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Sd	p
Öntest	1.08	16.12	2	.000*
Sontest	2.29			
İzleme Testi	2.63			

* $p < .001$

Tablo 14 incelendiğinde, Friedman Testi analiz sonucuna göre ön-test, son-test ve izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir ($\chi^2 = 16.12, p < .001$). Bununla birlikte Friedman testi modülünde anlamlı farkların hangi ölçümler arasında olduğunu ortaya koymak için bir karşılaştırma testi yoktur. Anlamlı farkların kaynağını ortaya koymak için Wilcoxon Testi (ilişkili örneklem için iki ölçüm sonucunun kıyaslandığı parametrik olmayan test) ile ikili ölçüm karşılaştırmaları yapılabilir (Can, 2016). Bu bağlamda ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Wilcoxon non-parametrik testi gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar Tablo 15'te sunulmaktadır.

Tablo 15. Deney Grubunun Kısa Azim Ölçeği Öntest- Sontest ve Son-test ve İzleme Testi Puanlarının Karşılaştırılması

	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Ortalamalarının Toplamı	Z	p
Öntest- Sontest	Negatif	0	.00	.00	-3.07	.00*
	Pozitif	12	6.50	78.00		
	Eşit	0				
	Toplam	12				
Sontest- İzleme Testi	Negatif	3	5.67	17.00	-1.43	.15
	Pozitif	8	6.13	49.00		
	Eşit	1				
	Toplam	12				

* $p < .001$

Tablo 15 incelendiğinde, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi analiz sonucuna göre ön test ve son test ölçüm puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu ($Z = -3.07, p < 0.001$), bununla beraber son-test ve izleme testi arasında anlamlı bir farkın olmadığı ortaya konmuştur ($p > 0.05$). Bu sonuç araştırmanın ikinci denencesi olan “Deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerinin azim psiko-eğitimi sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur” denencesinin doğrulandığı görülmektedir.

Azım Psiko-Eğitim Programının Ortaöğretim Öğrencilerinin Motivasyonel Kararlılık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Tablo 16. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Ön, Son ve İzleme Testi Ölçümlerine Göre Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Deney Grubu			Kontrol Grubu			
	Ölçümler	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Motivasyonel Kararlılık	Ön Test	12	37.83	7.29	12	36.17	7.54
	Son Test	12	47.67	4.88	12	37.33	7.61
Toplam Puanları	İzleme Testi	12	47.58	6.67	12	38.17	5.20

Tablo 16 incelendiğinde, deney grubunun motivasyonel kararlılık ölçeği analiz sonuçlarına göre son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=47.67, Ss=4.88), ön-test puanlarının aritmetik ortalamasından (Ort=37.83, Ss=7.29) yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubunun ise kısa azım ölçeği son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=37.33, Ss=7.61) ile ön-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=36.17, Ss=7.54) arasındaki farkın düşük olduğu görülmektedir.

Azım psiko-eğitim programının tamamlanmasının ardından yapılan son-test ölçümü puanlarının aritmetik ortalaması ile (Ort=47.67, Ss=4.88) ile 2 ay sonra gerçekleştirilen izleme testi puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=47.58, Ss=6.67) ise birbirine yakındır. Bununla birlikte, psiko-eğitim kontrol grubunun motivasyonel kararlılık ölçeği analiz sonuçlarına göre son-test puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=37.33, Ss=7.61) ile izleme ölçümü puanlarının aritmetik ortalaması (Ort=38.17, Ss=5.20) arasındaki farkın düşük olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarını puan ortalamaları arasında gözlenen farkın anlamlı olup olmadığı tekrarlı ölçümler için İki Faktörlü Varyans Analizi (2x3 Split-Plot ANOVA) ile test edilmiş ve analiz sonuçları toplam puana göre değerlendirilmiştir.

Tablo 17. Deney Grubu ve Kontrol Grubunun Ön, Son ve İzleme Testi Ölçümlerine Göre Motivasyonel Kararlılık Toplam Puanlarının İki Faktörlü Varyans Analizi Sonuçları

Etki Değeri		Value	Hypothesis df	Error df	F	P	Np2
Ölçüm	Pillai's Trace	.443	2.000	21.000	8.352	.002	.44
Ölçüm*	Pillai's Trace		2.000	21.000	6.330	.007	.38
Grup							

*p>.05 **p>.001

Tablo 17 incelendiğinde, deney grubuna uygulanan azim psiko-eğitim programının, ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmada etkili olduğu ifade edilebilir [$p < 0.05$, $\eta^2 = 0.38$]. Bu analiz sonucu deney ve kontrol grupları arasında ölçümler boyunca (öntest, sontest, izleme) motivasyonel kararlılık toplam puanlarında görülen değişimin %38'i deneysel işlem tarafından açıklanabilmektedir ($\eta^2 = 0.38$). Bu sonuç araştırmanın 3. denencesi olan “azim psiko-eğitim programı, ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaktadır” hipotezini doğrulamaktadır. Tekrarlı ölçümler analizi sonuçlarının anlamlı çıkması nedeniyle ölçüm (öntest, sontest ve izleme testi) sonuçlarında ortaya çıkan farklılığın kaynağının belirlenmesi için Friedman ve Wilcoxon non-parametrik istatistiksel analiz yöntemleri test edilmiştir.

Tablo 18. Friedman Testi Sonuçları

Ölçüm	Sıra Ortalaması	Ki-Kare	Sd	p
Öntest	1.33	8.68	2	.01*
Sontest	2.50			
İzleme Testi	2.17			

* $p < .05$

Tablo 18 incelendiğinde, Friedman Testi analiz sonucuna göre ön-test, son-test ve izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir ($\chi^2 = 8.68$, $p < .05$). Bununla birlikte Friedman testi modülünde anlamlı farkların hangi ölçümler arasında olduğunu ortaya koymak için bir karşılaştırma testi yoktur. Anlamlı farkların kaynağını ortaya koymak için Wilcoxon Testi (ilişkili örneklem için iki ölçüm sonucunun kıyaslandığı parametrik olmayan test) ile ikili ölçüm karşılaştırmaları yapılabilir (Can, 2016). Bu bağlamda ortaya çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Wilcoxon non-parametrik testi gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar Tablo 19’te sunulmaktadır.

Tablo 19. Deney Grubunun Motivasyonel Kararlılık Ölçeği Ön-test Son-test ve İzleme Testi Puanlarının Karşılaştırılması

	Sıralar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Ortalamalarının Toplamı	Z	p
Öntest- Sontest	Negatif	1	2	2	-2.91	.00*
	Pozitif	11	6.91	76		
	Eşit	0				
	Toplam	12				
Sontests- İzleme Testi	Negatif	7	5.07	35.50	-.28	.78
	Pozitif	5	8.50	42.50		
	Eşit	0				
	Toplam	12				

* $p < .001$

Tablo 19 incelendiğinde, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi analiz sonucuna göre ön test ve son test ölçüm puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu ($Z=-2.91$, $p<0.001$), bununla beraber son-test ve izleme testi arasında anlamlı bir farkın olmadığı ortaya konmuştur ($p>0.05$). Bu sonuç araştırmanın dördüncü denencesi olan “Deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerinin azim psiko-eğitimi sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur” denencesinin doğrulandığı görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerinin geliştirilmesinde pozitif psikoloji kuramına dayalı hazırlanmış olan azim psiko-eğitim programının etkilerine ait bulguların tartışma, sonuç ve önerilerine yer verilmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada azim psiko-eğitim programının öğrencilerin azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, araştırmacı tarafından geliştirilen azim psiko-eğitim programı uygulama öncesinde kısa azim ölçeği ve motivasyonel kararlılık ölçeği ortaöğretim öğrencilerine uygulanarak deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından psiko-eğitim programı 10 hafta süreyle haftada bir kez olmak üzere ortaöğretim öğrencilerine uygulanmıştır. Psiko-eğitim uygulaması tamamlandıktan sonra son test ve 2 ay sonra izleme ölçümleri yapılmıştır. Elde edilen verilerin analiz sürecinde ön-test, son-test ve izleme çalışmaları ile geliştirilen programın, öğrencilerin azim ve motivasyonel kararlılık düzeyleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Azim psiko-eğitim programının etkisine yönelik yapılan analizler sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin ön test ve son test azim toplam puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olmasına karşın, kontrol grubu öğrencilerinin ön testten aldıkları azim toplam puanları ile son test puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Bu sonuç ile araştırmanın ilk denencesi olan 'azim psiko-eğitim programı, ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmaktadır' ifadesinin doğrulandığını göstermektedir.

Bununla birlikte izleme çalışması verilerinin analizi sonucunda hem deney grubu hem de kontrol grubu son test ve izleme testi azim toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu sonuç ile araştırmanın ikinci denencesi olan 'deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerinin psiko-eğitim sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur' ifadesinin doğrulandığını göstermektedir.

Azim psiko-eğitim programının etkisine yönelik yapılan analizler sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin ön test ve son test motivasyonel kararlılık toplam puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olmasına karşın, kontrol grubu öğrencilerinin ön testten aldıkları motivasyonel kararlılık toplam puanları ile son test toplam puanları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ile araştırmanın üçüncü denencesi olan 'azim psiko-eğitim programı, ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaktadır' ifadesinin doğrulandığını göstermektedir.

Bununla birlikte izleme çalışması verilerinin analizi sonucunda hem deney grubu hem de kontrol grubu son test ve izleme testi motivasyonel kararlılık toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu sonuç ile araştırmanın son denencesi olan 'deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerinin psiko-eğitim sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur' ifadesinin doğrulandığını göstermektedir.

Bu araştırmanın önemli bir sonucu azim psiko-eğitim programı ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmış olmasıdır. Alan yazın incelendiği zaman ülkemizde ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmaya yönelik deneysel ya da yarı deneysel psiko-eğitim olarak hazırlanan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bununla birlikte alan yazında ise sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır (Gamel, 2014; Perez, 2015; Steinbeck, 2018). Alan yazında yer alan deneysel ve betimsel çalışmalar ile tartışmaya devam edilecektir.

Gamel (2014), araştırmasında gelişim odaklı zihniyet programının ergenlerin azim ve esneklik düzeyleri üzerine etkisini incelemiştir. Gelişim odaklı zihniyet programının temel amaçları her şeyin mümkün olabileceği, tutku ile

çalışma, sorumluluk, şükran duyma, başkalarının esenliğine katkı verme düşüncesi ve anın gücünden faydalanma şeklinde sıralanmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin azim ve esneklik algı düzeylerinde program öncesi ve sonrasına göre anlamlı düzeyde artış olduğu ve azim düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır. Azim psiko-eğitim programının umut, tutku ile çalışma, önce kendinin sonra başkalarının esenliğine katkıda bulunma amaçları gelişim odaklı zihniyet programı ile benzerlik göstermektedir. Azim psiko-eğitim programı ile gelişim odaklı zihniyet programı hedef kitlesi birbirine benzer gruplardır; her iki programda ergenler, ortaöğretim öğrencileri ile çalışılmıştır. Bununla birlikte araştırma sonuçları program etkisine yönelik olarak öğrencilerin azim seviyelerinin geliştiğini vurgulamaktadır. Bu durumlar; örneklem, amaç ve sonuç benzerliği açısından azim psiko-eğitim programını destekler niteliktedir.

Perez (2015), araştırmasında genel not ortalaması 4,00 üzerinden 2,00'ın altında olan üniversite öğrencilerine Azim Etkisi psiko-eğitim programını uygulamıştır. Programın odak noktaları sırası ile dikkat, değer verme, görev yönetimi, sebat, kaygı, başarısızlıktan kaçınma ve belirsizlik kontrolünü içermektedir. Uygulanan psikoeğitim sonrasında deney grubu öğrencilerinin azim puanlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin azim seviyeleri arttıkça akademik not ortalamalarının yükseldiği de gözlemlenmiştir. Azim psiko-eğitim programının bilinçli uygulama, tutku ile çalışma, sebat etme ve umut amaçları ile azim etkisi psiko-eğitim programının amaçları benzerlik göstermektedir. Bu durumlar; amaç ve sonuç benzerliği açısından azim psiko-eğitim programını destekler niteliktedir.

Steinbeck (2018), araştırmasında lise özel eğitim öğrencilerine yönelik azim derslerini içeren 10 haftalık bir program uygulamıştır. Program süresince dersler özellikle sebat, esneklik ve motivasyon gibi sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. Bu yarı deneysel çalışmanın sonuçları, katılımcı öğrencilerin azim seviyesinin 10 haftalık azim eğitimi aldıktan sonra arttığını göstermektedir. Azim psiko-eğitim programının bilinçli uygulama, çaba ve başarı, sebat etme ve umut amaçları ile azim derslerinin amaçları benzerlik göstermektedir. Bu durumlar; amaç ve sonuç benzerliği açısından azim psiko-eğitim programını destekler niteliktedir.

Azim psiko-eğitim programının bilinçli uygulama amacı ile Farroll'un (2016), azim ile bilinçli uygulama değişkenlerinin atletizm öğrencilerinin sı-

nav başarısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmesi uygulanan deneysel çalışmayı destekler niteliktedir. Ayrıca iki değişkenli (azim ve bilinçli uygulama) kombinasyon analizi, sınav sonuçlarının %91,3'ünde doğru bir şekilde tahmin ettiği sonucuna varmıştır. Bir diğer araştırmada Duckworth, (2006), azim ile IQ arasında istatistiki açıdan pozitif bir ilişki kurmamakta, daha zeki bireylerin mutlaka daha uzun süre çalışmadıklarını ve hedeflerine yönelik daha fazla çalışma yapmadıkları sonucuna ulaşmaktadır. Araştırmalar sonucunda, bu bulgular son derece zor hedeflere ulaşılmasının sadece yetenek ile değil, aynı zamanda yeteneklerin zaman içinde sürekli ve odaklanmış bir şekilde bilinçli uygulanmasını, çaba gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, akademik başarının yüksek azim seviyesi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak öğrencilerin akademik çalışmalarında bilinçli uygulama tekniğini kullanmaları ve azim seviyeleri performanslarını olumlu olarak geliştirdiği şeklinde ifade edilebilir.

Azim psiko-eğitim programının umut amacı ile Çelik ve Sarıçam (2018), ve Ekinci ve Hamarta'nın (2019), Singh ve Jha (2008), Yoncalık (2018), araştırmalarında azim ile mutluluk, olumlu duygulanım ve düşünme becerileri arasında istatistiksel olarak pozitif düzeyde anlamlı ilişkiyi tespit etmesi uygulanan deneysel çalışmayı destekler niteliktedir. Diğer taraftan azim ile depresyon, stres, anksiyete, olumsuz yaşantılar ve intihar düşüncesi (Blalock, Young ve Kleiman, 2015; Özhan ve Boyacı, 2018) gibi değişkenler arasındaki istatistiksel olarak negatif düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğunu tespit edilmesi, umut etme becerilerin geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin umut etme becerilerin geliştirilmesi, azim seviyelerine olumlu katkı sağladığı şeklinde ifade edilebilir.

Azim psiko-eğitim programının sebat etme ve ilgilerin farkında olma, onları geliştirme ve derinleştirme amacı ile Collaço'nun (2018), azim hakkında gerçekten ne biliniyor sorusuna araştırmasında cevap olarak; azimin yapı geçerliliği birinci olarak sebat ve ilgi tutarlılığından oluşan iki faktörlü yapı, ikinci olarak hedefe ulaşma, odaklanma ve sebatan oluşan üç faktörlü yapı, üçüncü olarak sebat (çaba), ilgi tutarlılığı, uyumlu tutku ve obsesif tutkudan oluşan dört faktörlü yapı, dördüncü olarak ise kararlılık ve tutkudan oluşan iki faktörlü yapı sonucu psiko-eğitim uygulamasını destekler niteliktedir. Azimin yapı geçerliliği bulguları ile azim psiko-eğitim programının amaçları benzerlik göstermekte olup, psiko-eğitim uygulama çalışması için önemli niteliktedir.

Azım psiko-eğitim programının tutku amacı ile Robertson-Kraft ve Duckworth'un (2014) stajyer öğretmenlerin azım düzeyleri ile okulda gösterdikleri performanslarının yükselmesi, öğretmenlik mesleğine devam etme düşüncelerine ve mesleklerine yönelik olumlu bir tutuma sahip olmaları sonucu uygulanan deneysel çalışmayı destekler niteliktedir. Azımın bileşenleri arasında yer alan ve hazırlanan psiko-eğitim programının temel amaçları içerisinde olan tutku, bireylerin faaliyet alanlarında gösterdikleri performanslarını ve tutumlarını pozitif anlamda etkilediği anlaşılmakta olup, azım psiko-eğitim çalışmasını destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın önemli bir diğer sonucu azım psiko-eğitim programı ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmış olmasıdır. Alan yazın incelendiği zaman ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaya yönelik deneysel ya da yarı deneysel psiko-eğitim olarak hazırlanan bir çalışmaya ulaşılammıştır. Bununla birlikte alan yazında ise sınırlı sayıda azım ve motivasyonel kararlılıkla ilgili betimsel araştırmaya ulaşılmıştır (Boatman, 2016; Collaço, 2018; Ekinci, Yılmaz ve Hamarta, 2018; Sarıçam, 2015; Wallece, 2015;). Alan yazında yer alan betimsel çalışmalar ile tartışmaya devam edilecektir.

Azım psiko-eğitim programının ortaöğretim öğrencilerinin hem azım seviyelerini hem de motivasyonel kararlılık düzeylerini artırması sonucu alan yazında farklı çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Wallece'in (2015), araştırmasında geleneksel olmayan teknik lise ile geleneksel lise öğrencilerinin azım düzeyleri arasında fark olup olmadığını incelemiştir. Geleneksel olmayan liseye devam eden öğrencilerin ve geleneksel liseye devam eden öğrencilerin istatistiki olarak farklı bir azım seviyesine sahip olmadığı sonucu bulunmuştur. Bununla birlikte araştırma sonucunda üç ortak tema olduğu tespit edilmiştir. İlk tema sebat ve öz motivasyona dayanan bir azım tanımı olduğu, ikinci tema, yetişkinlerin öğrencilerinin yararı için azım modellemesi ihtiyacı olduğu ve üçüncü tema, algılanan azımdaki ya da akademik beklentilerdeki cinsiyetler arasındaki bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda sebat ve öz motivasyona dayalı tema ile uygulanan psiko-eğitim arasında amaç benzerliği açısından benzerlik bulunmaktadır.

Bir diğer araştırmada Boatman (2016), öğrencilerin akademik başarı ile ilişkilerinde umut ve azımın rolünü nasıl tanımladığını incelemiştir. Öğrenciler akademik başarıda umudu ilk olarak bir aydınlanma ya da idrak etme süreci ile başlaması, ikinci tema duygusal destek sağlayan öğretim üyeleri ve

uzmanlar aracılığıyla umudun güçlendirilmesi, üçüncü tema aile ve okul olanakları ile umudun güçlendirilmesi, dördüncü tema ise umut, hedef odaklı, öz motivasyonlu ve iyimser olarak tanımlanmaktadır. Uygulanan psiko-eğitim programının umut etmenin önemi fark etme, umut etme becerilerini geliştirilmesinin önemini fark etme, sebat, hedef odaklı uygulama yapma amaçları ile benzerlik göstermekte olup azim psiko-eğitim programını destekler niteliktedir.

Alan yazında motivasyonel kararlılık ile akademik kontrol odağı ve yaşamın anlamı arasında ilişkinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Motivasyonel kararlılık ile iç akademik kontrol odağı ile motivasyonel kararlılık ölçeğinin tüm alt boyutları (uzun vadeli hedefleri takip, mevcut hedefleri takip, ulaşılamayan hedefleri yineleme) arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir (Sarıçam, 2015). Bir diğer araştırmada öğrencilerin motivasyonel kararlılık düzeyleri ile yaşamın anlamı düzeyleri arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu bulunmuştur (Ekinci, Yılmaz ve Hamarta, 2018). İç akademik kontrol odağı azim psiko-eğitim programının bilinçli uygulama amacı ile, yaşamın anlamı ise tutku amacı ile benzerlik göstermekte olup azim psiko-eğitim programı için önemli niteliktedir.

Bir diğer önemli araştırmada Collaço (2018), sorumluluk kavramının okul başarısını bilişsel yetenek ve azim düzeylerinden daha fazla yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte hem azim ve sorumluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir pozitif ilişki hem de ilgi, öz yeterlilik, kontrol odağı, sorumluluk ve azim değişkenlerinin tümü arasında istatistiksel olarak anlamlı ve çok güçlü pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları azimin sadece sorumluluk ve diğer motivasyonel yapılardan ayırt edilemeyeceğini, ayırt etme çabalarının tamamen ortadan kalktığını göstermektedir. Üniversite başarısının baskın belirleyicisi sorumluluktur ve azim etrafındaki popülerlik sadece onun adına olabilir sonucu bulunmuştur. Genel olarak, bu çalışmanın sonuçları azimin sadece sorumluluk ve diğer motivasyonel yapılardan ayırt edilemeyeceği önerisini sunmuştur.

Özet olarak; bu çalışmada elde edilen bulgulardan araştırmacı tarafından geliştirilen pozitif psikoloji temelli azim psiko-eğitim programının ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerine pozitif etkisi görülmektedir. Bununla birlikte yurt içi alan yazında ortaöğretim öğrencilerine ya da diğer eğitim kademelerine yönelik benzer bir çalışma bulunmaması çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu nedenle uygulanan ve etkinliği

sınanan azim psiko-eğitim programı rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında ve özellikle uygulama bölümünde önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Azım psiko-eğitim programı uygulama çalışmasından elde edilen bulgulara dayalı araştırmanın sonuçları aşağıda sıralanmıştır.

1. Azım psiko-eğitim programı, deney grubunda yer alan ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerini artırmaktadır.
2. Deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin azim düzeylerinin psiko-eğitim sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur.
3. Azım psiko-eğitim programı, deney grubunda yer alan ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaktadır.
4. Deney grubundaki ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeylerinin psiko-eğitim sonrası yapılan son test ölçümleri ile izleme testi ölçümleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Sonuç olarak; pozitif psikoloji temelli hazırlanan azim psiko-eğitim programı ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaktadır. Programının öğrenciler üzerindeki pozitif etkisi izleme ölçümlerinde görülmektedir.

Öneriler

Aşağıda azim psiko-eğitim programının etkililiğinin sınındığı bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak psikolojik danışmanlar ve akademisyenler için alan yazına fayda sağlayabilecek önerilere yer verilmiştir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler:

1. Ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaya yönelik hazırlanan azim psiko-eğitim programına benzer çalışmalar farklı eğitim kademelerine göre de hazırlanması önerilir.

2. Ortaöğretim öğrencilerinin azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerini artırmaya yönelik hazırlanan azim psiko-eğitim programına benzer çalışmalar özel eğitim öğrencileri için hazırlanması araştırmacı tarafından özellikle önerilir.
3. Türk kültürüne uygun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan azim ile ilgili ölçme araçları geliştirilmesi önerilir.
4. Azim kavramının Türk kültürü bağlamında yapı geçerliliği üzerine çok değişkenli istatistiksel analizler yapılarak ne anlam ifade ettiği araştırılabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler:

1. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında önemi son yıllarda artan psiko-eğitim uygulamalarında, azim temalı programların öğrencilere yönelik hazırlanması ve uygulanması araştırmacı tarafından önerilir.
2. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında önemi son yıllarda artan psiko-eğitim uygulamalarında, motivasyonel kararlılık temalı programların öğrencilere yönelik hazırlanması ve uygulanması araştırmacı tarafından önerilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Grit Training Program on Grit and
Motivational Stability Levels**

*

Nezir Ekinci- Erdal Hamarta

Karamanoğlu Mehmet Bey University, Necmettin Erbakan University

Education can be expressed as the process of recognizing, developing and changing the abilities, interests, values, emotions, thoughts, behaviors of individuals living in the society that can benefit society. Educational institutions are one of the most important and valuable institutions of a society. The function and effectiveness of these institutions directly affect the collective, because educational institutions have a significant impact on the distribution of powers and opportunities in a society and are one of the factors that change individuals' status in a vertical and fastest direction (Duman, 2000; Zencirkıran, 2018). The main purpose of educational institutions is one of the most important issues discussed throughout history. Formal education institutions have two main objectives throughout history. It includes both the development of academic skills and the development of social and emotional skills. In other words, it is to prepare a profession by developing its interests and abilities, as well as to raise generations that are responsible for themselves, are in an effort to realize themselves, then are responsible for the society and will contribute to the well-being of the society (Duckworth, 2006; Hoerr , 2012).

Educators should be able to identify different student goals in the vision, mission and learning goals of schools, with the understanding that being academically successful or being smarter and well-being or being responsible for self and society are two different goals. An academically successful student is a student who can score high on standardized exams, perform perfectly in courses in the content area, can read well and write clearly. On the other hand, a good student is a person who is responsible for himself and the society and can become a tool of change in his family and society with his personal character (Gamel, 2014; Lickona, 1991).

Increasing research reveals that social and emotional variables are related to academic success. Increasing interest in social and emotional variables, intervention sensitive to these variables, and involvement of psycho-education programs in educational activities are more beneficial and effective for the development of students' academic and social skills (Steinbeck, 2018). Related programs include character development training (Soutter and Seider, 2013), flexibility programs (Perkins-Gough, 2013) and development-oriented mentality programs (Dweck, 2010). One of the intervention and psychoeducational programs sensitive to social and emotional variables is "grit" (Collaço, 2018; Duckworth, 2016; Fitzgerald and Lauren-Fitzgerald, 2016; Hochanadel and Finamore, 2015).

This section includes information about the model of the research, the creation of research groups, data collection tools, the methods used in the evaluation of the data, and related information.

This research is a semi-experimental study examining the effect of the Grit Psycho-Education Program prepared by the researcher on the level of grit and motivational determination of secondary school students. The independent variable of the research is determined by the grit psycho-education program and the dependent variable from the scales of grit and motivational determination and grit and motivational stability scores.

In this study carried out according to the semi-experimental pattern with pretest-posttest-control and monitoring groups, an experimental group and a control group were created. In this study where 2x3 mixed-plot pattern is used, the first factor is the experimental process groups (experiment and control groups); The second factor shows time-dependent repeated measurements (pre-test, post-test and follow-up measurements) of the dependent variable (Büyüköztürk, 2002).

According to the results of Wilcoxon Signed Ranks Test analysis, it was revealed that there was a significant difference between the pretest and post-test measurement scores ($Z = -3.07$, $p < 0.001$), however there was no significant difference between the posttest and follow-up test ($p > 0.05$). This result is the second study of the study, which shows that the balance between the post-test measurements performed after the grit psycho-education of the perseverance levels of the secondary school students in the experimental group and the follow-up test measurements was confirmed.

According to the results of Wilcoxon Signed Ranks Test analysis, it was revealed that there was a significant difference between the pretest and post-test measurement scores ($Z = -2.91$, $p < 0.001$), however, there was no significant difference between the posttest and follow-up test ($p > 0.05$). This result is the fourth hypothesis of the study, and it seems that the balance between the post-test measurements performed after grit psycho-education and the follow-up test measurements of the secondary school students in the experimental group was confirmed.

The results of the research based on the findings obtained from the grit psycho-education program implementation study are listed below.

1. Grit psycho-education program increases the grit levels of secondary school students in the experimental group.
2. There is no significant difference between the post-test measurements performed after psycho-education and the follow-up test measurements of the grit levels of the secondary school students in the experimental group.
3. Grit psycho-education program increases the motivational commitment levels of secondary school students in the experimental group.
4. There is no significant difference between the post-psychometry post-test measurements and the follow-up test measurements of the motivational stability levels of secondary school students in the experimental group.

As a result; The grit psychoeducational program based on positive psychology increases the level of perseverance and motivational commitment of secondary school students. The positive effect of the program on students can be seen in the monitoring measurements.

Based on the findings obtained from this study, in which the effectiveness of the grit psycho-education program is tested below, suggestions are given for psychological counselors and academicians who may benefit from the literature.

Suggestions for Researchers:

1. It is recommended that studies similar to the grit psychoeducational program prepared to increase the level of grit and motivational commitment of secondary school students should be prepared according to different educational levels.
2. Studies similar to the grit psychoeducational program prepared to increase the level of grit and motivational commitment of secondary

school students are especially recommended by the researcher to prepare them for special education students.

3. It is recommended to develop measurement tools related to perseverance in which validity and reliability studies are made in accordance with Turkish culture.
4. The meaning of the concept of perseverance can be investigated by means of multivariate statistical analyzes on construct validity in the context of Turkish culture.

Kaynakça / References

- Akın, A., ve Akın, Ü. (2015). *Güncel psikolojik kavramlar I: Pozitif psikoloji*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan, S., Akın, A. ve Çitemel, N. (2013). The predictive role of grit on metacognition in Turkish university students. *Studia Psychologica*, 55(4), 311-321. <https://doi.org/10.21909/sp.2013.04.645>
- Baltaş, A. (2012). *Hayalini yorganına göre uzat*. 6. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baltaş, A. (2016). *Stres altında ve ezilmeden öğrenmede ve sınavlarda üstün başarı*. 29 Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bazalais, P., Lemay, D. J. ve Doleck, T. (2016). How Does grit impact college students' academic achievement in science?. *European Journal of Science and Mathematics Education*, 4(1), 33-43.
- Blalock, D. V., Young, K. C. ve Kleiman, E. M. (2015). Stability amidst turmoil: Grit buffers the effects of negative life events on suicidal ideation. *Psychiatry research*, 228(3), 781-784. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2015.04.041>
- Boatmun, T. (2016). *Hope, grit, and academically successful non-traditional students at a regional, rural university: A narrative inquiry* (Order No. 10038708). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1775722631). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1775722631?accountid=159111>
- Boatmun, T. (2016). *Hope, grit, and academically successful non-traditional students at a regional, rural university: A narrative inquiry* (Order No. 10038708). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1775722631). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1775722631?accountid=159111>
- Bogin, L. (2017). *A portrait of college success: Grit, theories of intelligence, and cumulative life adversity*. ETD Collection for Pace University. AAI10689593. <https://digitalcommons.pace.edu/dissertations/AAI10689593>
- Bulduk, S. (2003). *Psikolojide deneysel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Çantay Yayıncılık.

- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 12. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Can, A. (2016). *Spss ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Collaco, C. M. (2018). *What do we really know about grit? A multivariate statistical investigation on the construct validity of grit*. Unpublished doctoral dissertation. The University of San Francisco, San Francisco.
- Constantin, T., Holman, A., Hojbotă, Ma. (2011). Development and validation of a motivational persistence scale. *Psihologija*, 45(2), 99-120. <https://doi.org/10.2298/PSI1202099C>
- Duckworth, A. (2018). *Azim sabır, tutku ve kararlılığın gücü*. (Çev. Öyküm Taner). İstanbul: Pegasus Yayıncılık.
- Duckworth, A. L. (2006). *Intelligence is not enough: Non -IQ predictors of achievement*. Dissertations available from ProQuest. AAI3211063. <https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3211063>
- Duckworth, A. L. ve Quinn, P. D. (2009). Development and validation of the short grit scale (Grit-S). *Journal of Personality Assessment*, 91(2), 166-174. <https://doi.org/10.1080/00223890802634290>
- Duckworth, A. L., Peterson, C., Matthews, M. D. ve Kelly, D. R. (2007). Grit: Perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1087-1101. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.6.1087>
- Duckworth, A. ve Gross, J. J. (2014). Self-control and grit: related but separable determinants of success. *Current directions in psychological science*, 23(5), 319-325. <https://doi.org/10.1177/0963721414541462>
- Duman, A., (2000), *Yetişkinler eğitimi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dweck, C. S. (2010). Mind-sets and equitable education. *Principal Leadership*, 10(5), 26- 29.
- Ekinci, N., Yılmaz, H. ve Hamarta, E. (2018). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin motivasyonel kararlılık düzeyleri ile yaşamın anlamı düzeylerinin incelenmesi. Presented at the III. *International Academic Research Congress*. 28 Nisan- 1 Mayıs 2018, Alanya/Antalya.
- Farroll, J. C. (2016). *Grit, deliberate practice, and athletic training education: Factors that determine board of certification exam success* (Order No. 10307061). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1873447170). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1873447170?accountid=25089>.

- Fitzgerald, C. J. ve Laurian-Fitzgerald, S. (2016). Helping students enhance their grit and growth mindset. *Journal Plus Education*, 14, 52-67.
- Gamel, M. (2014). *Impact of character development and empowerment program on grit and resilience growth in early and middle adolescents*. Unpublished doctoral dissertation. Kennesaw State University, Georgia.
- Hochanadel, A. ve Finamore, D. (2015). Fixed and growth mindset in education and how grit helps students persist in the face of adversity. *Journal of International Education Research*, 11(1), 47-50. <https://doi.org/10.19030/jier.v11i1.9099>
- Hoerr, T.R. (2012). *Fostering grit: how do I prepare my students for the real world?* Alexandria, VA: ASCD.
- Kuzuloğlu, M. S. (2019). Limonata bardağındaki başarı sırrı. *Youtube* [VideoBlog] 19.04.2019 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=KiBAN99KjwM> adresinden erişilmiştir.
- Kwon, H. W. (2018). *The sociology of grit: Cross-cultural approaches to social stratification* (Order No. 10811496). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2115839979). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/2115839979?accountid=25089>.
- Lickona, T. (1997). A comprehensive approach to character building in Catholic Schools. *Catholic education. A Journal of Inquiry and Practice*, 1(2). Retrieved from <https://ejournals.bc.edu/index.php/cej/article/view/22>
- Özhan, M. B. ve Boyacı, M. (2018). Üniversite öğrencilerinde depresyon, anksiyete ve stresin yordayıcısı olarak azim: bir yapısal eşitlik modellemesi [Grit as a predictor of depression, anxiety and stress among university students: A structural equation modeling]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 370-376.
- Perez, M. (2015). Obtaining academic success: Nurturing grit in students. *Journal of Interpersonal Relations Intergroup Relations and Identity*, 8(Hiver/Winter), 56-63.
- Perkins-Gough, D. (2013). The significance of grit: A conversation with Angela Lee Duckworth. *Educational Leadership*, 71(1), 14-20.
- Robertson-Kraft, C. ve Duckworth, A. L. (2014). *True grit: Trait-level perseverance and passion for long-term goals predicts effectiveness and retention among novice teachers*. *Teachers College record* (1970), 116(3).
- Robinson, W. L. (2015). *Grit and demographic characteristics associated with nursing student course engagement* (Order No. 3718182). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1708647383). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1708647383?accountid=25089>.

- Sarıçam, H., Çelik, İ. ve Oğuz, A. (2016). Kısa azim (sebat) ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2016; 5(2), 927-935. <https://doi.org/10.7884/teke.622>
- Sarıçam, H. (2015). Academic locus of control and motivational persistence: Structural equation modeling [Akademik Kontrol Odağı ve Motivasyonel Kararlılık: Yapısal Eşitlik Modellemesi]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Journal of Educational Sciences Research*, 5(1), 79-92. <http://ebadjesr.com/>
- Sarıçam, H., Akın, A., Akın, Ü. ve İlbay, A. B. (2013). Motivasyonel kararlılık ölçeğinin Türkçe formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Journal of Education*, 3(1), 60-69. <https://doi.org/10.17121/ressjournal.109>
- Selçuk, Z. (2019). Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk merak edilen her şeyi 40'ta anlattı. *Youtube*[VideoBlog] 23.04.2019 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=X2AabpoUB2s> adresinden erişilmiştir.
- Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E.B. ve Zechmeister, J. S. (2016). *Psikolojide araştırma yöntemleri*. 10. Baskı. (Çev. Ed. İlyas Göz). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Singh, K. ve Jha, S. D. (2008). Positive and negative affect, and grit as predictors of happiness and life satisfaction. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 34(Spec Issue), 40-45.
- Soutter, M. ve Seider, S. (2013). College access, student success, and the new character education. *Journal of College and Character*, 14(4), 351-356. doi:10.1515/jcc-2013-0044. <https://doi.org/10.1515/jcc-2013-0044>
- Steinbeck, K. M. (2018). *The impact of grit and non-cognitive skills on high school special education student success* (Order No. 13423045). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2158870695). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/2158870695?accountid=25089>.
- Steinbeck, K. M. (2018). *The impact of grit and non-cognitive skills on high school special education student success* (Order No. 13423045). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2158870695). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/2158870695?accountid=25089>.
- Wallace, R. L. (2015). *Grit and student performance: A mixed-method analysis of a non-traditional technical high school and a traditional high school* (Order No. 10036393). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1775742276). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1775742276?accountid=25089>.

Yoncalık, O. (2018). *Lise öğrencilerinde azim, mutluluk ve umutsuzluğun yaşam doyumları ve akademik başarılarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ekinci, N. ve Hamarta, E. (2020). Azim eğitim programının azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerine etkisinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 962-996. DOI: 10.26466/opus.691887

Genç Girişimciliği ve Sosyal Girişimcilik: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.679627

*

Hale Alan*

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

E-Posta: halealan@akdeniz.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2444-1551](https://orcid.org/0000-0002-2444-1551)

Öz

Genç girişimciliği ilk kez bir girişim sürecinde yer alan veya yeni olarak bir işi başlatmış ve yaş olarak genç grubunda bulunan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de genç girişimciliği son yıllarda stratejik önemi olan bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, birçok farklı konuda projeler geliştirerek sosyal dönüşümü sağlamayı ve sosyal değer üretmeyi amaçlayan sosyal girişimcilik çalışmaları da ülkeler için kalkınma ve toplumsal refahın yükselmesi için önemli bir etkidir. Bu çalışmanın amacı genç girişimciliğinin güncel durumu ve genç girişimciliği engellerinin tespit edilmesi ve son yıllarda çok sık gündeme gelen sosyal girişimcilik kavramı hakkında gençlerin algı ve bilgi düzeylerini belirlemektir. Bu amaçla belirlenmiş araştırma sorularına dayalı olarak yazına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırma bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 18-35 yaş arası genç nüfus üzerinde yapılmış olup, örneklem olarak seçilmiş 600 öğrenciden yazından derlenerek oluşturulan anket kullanılarak veri toplanmıştır. Sonuç olarak bu araştırma ile üniversite öğrencisi gençlerin girişimciliğe bakışı, girişimcilik hakkındaki fikirleri, girişimcilikten neden çekindikleri ve örnek aldıkları bir girişimci olup olmadığı belirlenmiştir. Genel olarak bulgulara bakıldığında katılımcı gençlerin girişimcilik algılarını engelleyen çok sayıda unsur olduğu görülmüştür. Girişimciliğin sosyal ve toplumsal boyutu olan sosyal girişimcilik hakkında hiçbir bilgi ve fikirlerinin olmaması ise diğer bir araştırma konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Genç Girişimciliği, Sosyal Girişimcilik, Gençlik, Üniversite Öğrencisi

Youth Entrepreneurship and Social Entrepreneurship: A Research on University Student

*

Abstract

People who are in the entrepreneurial process, who have started a business for the first time, and who are in the young group as an age group carry out youth entrepreneurship. In recent years, as in the whole world, young entrepreneurship in Turkey has been considered a strategic area recently. However, social entrepreneurship works, which aim to achieve social transformation and generate social value by developing projects on many different subjects, are also progressing as an important factor for the development and promotion of social welfare for countries. This study aims to identify the status of young entrepreneurship and factors hindering young entrepreneurship and to measure the perception and knowledge levels of young people about the concept of social entrepreneurship that has been on the agenda very often in recent years. For this purpose, it is aimed to contribute to the literature based on the research questions determined. The research was conducted on a young population between the ages of 18-35 who were studying at a State University and the data was collected from 600 students selected as samples using a survey compiled from both domestic and foreign literature. According to the results of the research, it was revealed that university students' view of entrepreneurship, their ideas about entrepreneurship, why they are afraid of entrepreneurship and whether they take an example. Considering the findings in general, it is seen that there are many factors that hinder young people's perception of entrepreneurship. The fact that there is no information and ideas about social entrepreneurship, which is the social and social dimension of entrepreneurship, is considered to be another research topic.

Keywords: *Entrepreneurship, Youth Entrepreneurship, Social Entrepreneurship, Youth, University Student*

Giriş

Son yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye de girişimcilik, sosyal girişimcilik, inovasyon ve sosyal inovasyon ekosisteminde yaratıcılık ve yenilikçilikle çözümlenebilecek sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır. Diğer yandan son yıllarda bu tür sorunlara çözüm bulmak isteyenlerin katılımı olduğu programların, yarışmaların, etkinliklerin sayısı giderek artmaktadır. Girişimcilik kavramı ortaya çıkan bir ihtiyaç veya sorunu gidermek için yenilikçi iş fikirleri bularak mevcut kaynakları amaçlara ulaşmak için kullanma becerisidir. Adam Smith (1776) Milletlerin Zenginliği (Wealth of Nations) adlı kitabında kapitalist ve girişimciyi aynı kavramlar olarak ele almıştır. Daha sonra 18. yüzyılda girişimcilik kavramı yazında yer edinmiştir. Girişimciliğin önemi 20. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır.

Girişimcilik kavramı hakkında yazına bakıldığında üzerinde çok sayıda tanım yapıldığı görülmektedir. Bu tanımların en genel olanında girişimci, her türlü riski göze alan, çevredeki ihtiyaç ve isteklere göre mal veya hizmet üreten kişi olarak tanımlanmaktadır (Bruton, Ketchen ve Ireland, 2013). Girişimcilik ise kaynakları ve mevcut kapasiteyi etkin kullanma faaliyetlerinin tümünü kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir. Dünya’da ve ülkemizde genel olarak kabul görmüş genç ve genç girişimci tanımı yoktur. Öncelikle genç kavramı göreceli bir kavramdır, çünkü kimisine göre genç 18-36 yaş aralığını ifade edebilir, kimisine göre de 15-49 yaş aralığını ifade. Girişimcilik engelleri üzerine yerli ve yabancı yazın incelendiğinde yüzden fazla engel olduğu belirtilmiştir (Jain ve Ali, 2013: 133; Finnerty ve Krzystofik, 1985, s.53). Hatala (2005) tarafından yapılan araştırmada girişimcilerin karşılaştığı en büyük engellerin sırasıyla başarısız olma korkusu, özgüven eksikliği, geleceğin belirsiz olması, kişisel sorunlar, beceri eksikliği, lojistik sorunlar, finansal ve ekonomik ihtiyaçlar ve zaman ayıramama sıkıntıları olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan Choo ve Wong’a (2006) göre girişimcilik engelleri maddi engeller, beceri eksikliği ve güven eksikliği olmak üzere üç boyut altında toplanmıştır. Girişimciliğin engel ve zorlukları makro ve mikro düzeyde ayrı ayrı incelenmiştir. Makro boyuttaki engeller genel olarak devlet yaptırımları, mevcut yasalardaki eksiklikler ve sektörel özellikleri kapsarken, mikro boyuttaki engeller girişimcilerin kendi çevrelerinden ve kişilik özelliklerinden kaynaklandığı vurgulanmıştır (Kutunis, 2006, s.48).

Bu çalışmada üzerinde durulan genç girişimciliği kavramı bir girişimci türü olarak son yıllarda yoğun ilgi gören ve odak çalışma konuları arasında olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle genç nüfusu fazla olan gelişmekte olan ülkelerde gençlerin girişimciliğe yönlendirilmesi, işsizliğin önlenmesi ve istihdamın artırılması üzerinde çok fazla durulan konuların başında geldiği söylenebilir. Genç girişimciliğinin önündeki engeller de diğer girişimcilik engelleri ile benzerlik göstermektedir. Bu engeller genç girişimcileri korkutmakta ve gelecekte girişimci olmalarını engellemektedir. Aynı zamanda mevcut girişimciler için yeni girişimleri kısıtlayıcı tehdit olarak görülmektedir (Jain ve Ali, 2013, s.91). Bu engelleri tamamen ortadan kaldırmak ya da azaltmak yeni girişimcilerin önünü açacak ve faaliyet halindeki girişimcilere de kolaylık sağlayacağı için önemlidir. Bu nedenle, bu engellerin öncelikle neler olduğunu tespit etmek önce gelir ve daha sonra sebeplerini araştırmak ve başka unsurlarla ilişkilerini incelemek fayda sağlayacaktır. Bu çalışmada üzerinde durulan diğer bir kavram da sosyal girişimcilik kavramı olup, toplumu oluşturan bireylerin, katmanların toplumu ilgilendiren sorunlar için çözüm odaklı bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir. Sosyal girişimler dünya genelinde çok sık gündeme gelmekte ve toplumların sosyal ihtiyaçları için, problem çözümlene kadar, bir hayat amacı olarak, sürdürülebilir sistemler kuran, yürüten kişilerin kurdukları yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal girişimcilik kavramının temel amacı sosyal değer üretmektir.

Bu anlatılanlar doğrultusunda bu çalışmanın amacı bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 18-35 yaş aralığındaki gençlerin öncelikle girişimcilik kavramı hakkındaki düşüncelerini, girişimci olma konusundaki eğilimlerini ve sosyal girişimcilik kavramını nasıl algıladıklarını belirlemek daha sonra da genç girişimciliğine karşı engel olarak gördükleri unsurlar hakkında düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada cevap aranan üç araştırma sorusu ile hem yazına katkı sağlanması hem de mevcut durumun belirlenmesi hedeflenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Genç Girişimciliği

Dünya üzerindeki ülkelerin karşılaştıkları ekonomik dalgalanmalar işsizlik oranlarına, kalkınma durumlarına, ekonomik göstergelerin devamlı değişmesine ve insanların ekonomik, sosyal, psikolojik durumlarına ve teknoloji

ile ilişkilerine yansımakta ve bunların sonucu olarak “girişimcilik” kavramı özellikle son yıllarda üzerinde durulan ve önem verilen bir kavram haline gelmiştir. Son dönemlerde hem dünya genelinde hem de ülkemizde girişimciliğin yaygın olmasının nedenlerine bakıldığında girişimciliğin her bakımdan öneminin ve faydalarının yeni anlaşılması ön plana çıkmaktadır. Dünyanın dört bir yanında hükümetler ve yerel topluluklar refah düzeyini artırmanın ve bölgesel kalkınmaya teşvik etmenin anahtarı olarak, özellikle genç nüfus olmak üzere tüm yaş grubundaki insanların girişimciliğe teşvik edilmesini kabul etmiştir (Chigunta, 2002).

Genç girişimciliği, araştırmacıların, akademisyenlerin ve iş geliştirmeyi amaçlayan uzmanların ilgisini çeken bir konu olmakla birlikte aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler için büyük bir endişe konusu haline de gelmiştir (Med ve Lukyamuzi, 2019). Girişimcilerin yerine getirdikleri temel görevler: yeni ürün ve hizmet üretimi, yeni üretim yöntemleri geliştirme, yeni kaynaklar bulmak ve yeni pazarlara girmektir. Çok sayıda girişimci çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan genç girişimciliği ilk kez bir girişim sürecinde yer alan ve yeni olarak bir işi başlatmış olan ve de demografik özellik olarak genç grubunda (18-35 yaş arası) yer alan kişiler tarafından gerçekleştirilen girişimciliktir (Chigunta, 2002). Girişimci, bir ihtiyacı teşhis ederek, iş fikrine dönüştüren ve gerekli riskleri üstlenerek, ticari işletme kuran kişi olarak tanımlanır. Bunlardan girişim için gerekli riskleri almak genç yaştaki bireylere zorlayıcı ve korkutucu görünebilir. Günümüzde gençlerin, küresel ekonomiye büyük katkı sağlayacak ve yeni girişimler yaratacak güç ve cesarete sahip olduğu bilinmektedir. Gençlerin çoğunun tüm hayatlarını ve kariyerlerini tek bir işte veya işyerinde çalışarak geçirmeyi düşünmelerini ummak günümüz şartlarında imkânsız görünüyor. Genç girişimciliği yeterince araştırılmayan bir alan olmakla birlikte, verilen önemin giderek dikkat çekmesinin ana nedeni, genç işsizlik oranlarının dünya genelinde artış yönümlü olmasıdır diyebiliriz. Genç işsizliği, son on yılda dünya genelinde aşılması gereken başlıca sosyal ve ekonomik zorlukların başında gelmektedir. Dünya genelinde işsizliğin ortalama 28-33 yaşları arasında artış gösterdiği belirtilmektedir (Gregg, 2001). Diğer taraftan işsizler üretimi ve ekonomik büyüme potansiyelini düşüren önemli bir atıl durumda ekonomik kaynak stoğunu temsil etmektedir (Gregg, 2001). Bu sorunun çözümü için girişimcilik, çok iyi eğitilmiş gençlerin yeteneklerini keşfetmeleri ve iş zekâsı kazanmaları için bir araç olarak görülmektedir.

En başarılı yeni iş girişimlerinin gençlerden, hatta çok genç yaştaki bireylerden geldiği fikri yaygındır. Genç insanların genellikle mevcut düşünceye daha az dikkat ettiği ve dolayısıyla daha doğal ve yenilikçi olduğu düşünülmektedir. Çocuk sorumluluğu ve aile geçindirme gibi ailevi sorumlulukları olmadığından gençler daha çok zaman ve enerjiye sahiptir. Gençlerin girişimcilikte daha yetenekli ve başarılı olacağı düşüncesinin baskın olduğu söylenebilir. Dünya genelinde genç girişimcilerin sahip oldukları etkileyici hayat hikâyelerinin onları başarıya teşvik ettiği görülmektedir. Ekonomik zorluk ve imkânsızlıklar nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kalmış ve sonrasında bir arkadaş grubuyla yeni bir iş kurmanın peşine düşmüş gençlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Örneğin, Silikon Vadisi'nde girişim kapitalistleri, daha genç kuruculara yatırım yapma konusunda belirgin bir önyargı sergilerler ve genellikle eski kurucuları dışta bırakırlar. Gençlik ve başarı arasındaki algılanan bağlantı o kadar yaygın ki, bazı teknoloji çalışanlarının daha genç görünmek için estetik ameliyat yaptırdıkları da sosyal medyada rastlanan haberlerdendir.

Küresel ekonomi şartları, gençlerin işgücüne yalnızca üniversite diplomasına sahip olarak değil, aynı zamanda her iş veya endüstride başarılı olmalarına yardımcı olabilecek insiyatif alma, sorunları eleştirel bir şekilde çözme ve etkili iletişim kurma becerisini içeren bir dizi girişimcilik becerisi ve tutumuna sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Bunları ve girişimcilik zihniyetinin bir parçası olan diğer becerileri öğrenerek, kariyere hazır olmak önemlidir. Sonuç olarak, girişimci düşünme gençliği geleceğe hazırlamakla ilgilenen birçok kuruluş için kilit hale gelmiştir.

Gençleri girişimciliğe teşvik ederek, kaynak ve fırsatlar sağlayan çok sayıda Avrupa Birliği programı ve girişimcilik ağı projesi bulunmaktadır. Avrupa Genç İşletmeciler Konfederasyonu (European Confederation of Junior Enterprises-JADE)¹ ve Avrupa Genç Girişimciler Konfederasyonu (European Confederation of Young Entrepreneurs)² genç insanlar adına konuşmayı ve gençleri ekonomik ve politik hayata katılmaları için teşvik etmeyi amaçlayan iki ana organizasyondur. Avrupa Sosyal Fonu (ASF-The European Social Fund), Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF-European Regional Develop-

¹ <https://www.jadenet.org/>

² <http://www.yesforeurope.eu/>

ment Fund) tarafından doğrudan genç girişimcilere veya gençlik girişimciliğini ve serbest meslek desteğini teşvik etmek için çalışan bölgesel kuruluşlara finans sağlayan programlar ve ağ faaliyetleri bulunmaktadır. 2010'da Avrupalı gençlerin eğitimini ve istihdam edilebilirliğini artırarak gençlerin işsizliğini azaltma stratejisinin bir parçası olarak başlatılan ASF programı "Hareket Halindeki Gençlik"³ dâhil Avrupa çapında ASF ve ABKF tarafından finanse edilmektedir. Bu programın çalışma yöntemi, Avrupa'da çalışmak, öğrenmek, eğitilmek ve iş bulmak için gençler arasında uluslararası bir hareketlilik oluşturmak ve AB ve ulusal düzeyde tespit ve eylemde bulunma politikalarını koordine etmektir. Genç girişimciler için Erasmus⁴, proramının bileşenleri özellikle Avrupa'da küçük bir işletme kurma veya yönetme becerisine sahip gençleri hedeflemektedir. Tecrübeli girişimcilerin çalışmaları ile bilgi ve iş fikirlerini yeni girişimcilere aktarmalarını hedeflemektedir.

Gençlik Girişimcilik Stratejileri⁵, bölgesel ekonomik büyümeyi hızlandırmak için gençlerin girişimcilik faaliyetlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Öğrencileri "Avrupa Öğrenci Girişimleri Yarışması" gibi iş hayatına taşımayı hedefleyen yarışmalarda düzenlenmektedir. Bazı programlar hizmetlerini internet üzerinden sunar. Örneğin, eğitim almak isteyen gençleri başka bir ülkedeki eğitim, burs, staj imkânlarıyla ilişkilendirmek için çevrimiçi hizmet sunan "Hareket Halindeki Gençlik" programına benzer şekilde, "Gençlik işte" (Youth@Work) programı aynı zamanda uluslararası hareketliliğe ve gençler arasında bilgi alışverişine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu kuruluşların, ağların ve programların amacı ulusötesi, ulusal ve yerel düzeylerde gençlik girişimciliği ile ilgili, Avrupa çapında bilgi ve öğrenme ağları oluşturmak, genç girişimciler arasında bilgi alışverişi, deneyim ve en iyi uygulamaları oluşturmak, işbirliğini teşvik etmek, genç girişimciliği konusunda araştırma yapmak, sınır ötesi değişim programları hazırlayarak bölgesel politikaları gözden geçirmektir. Ayrıca, öğrencileri ve mezunları işgücü piyasasına ve Avrupa'daki genç girişimcilerin (18-30 yaşındaki öğrenciler) önderlik ettiği "EntEx" gibi girişimcilik faaliyetlerine⁶ bütünleştirmek için desteklemeye çalışan çok sayıda kuruluş ve girişim vardır.

³ http://ec.europa.eu/youthonthemove/index_en.htm

⁴ <https://www.erasmus-entrepreneurs.eu/page.php?cid=2#.U2v0FIFdVYU>

⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=836>

⁶ <http://ent-ex.eu/#!/partners/c224u>

Üniversite ortamında kurulan işletmeler ile ilgili yazında, fakülte personeli tarafından yeni teknolojilerin ticari kullanımı yoluyla kurulan akademik firmalar olarak bilinen “spin-off” firmalar ile öğrenciler tarafından kurulan firmalar (student spin-off) arasında bir fark vardır. Öğrenci şirketi olarak bilinen firmalar öğrencilerin lisans derslerinde edindikleri ticari bilgileri uyguladıkları çalışmaları kapsar (Mosey, Noke ve Binks 2012). Yaşam tarzı şirketler olarak görülmesine rağmen, öğrenci kesintileri hem mutlak sayılar hem de kalite açısından en önemli spin-off şirkettir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT), öğrencilerin kurucusu olduğu şirket sayısı akademi üyelerinin kurduğu şirketleri aştığı görülmektedir (Astebro, Bazzazian ve Braguinsky, 2012). Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en önemli 100 araştırma kurumuna göre, fakülte personelinin kurucusu olduğu şirketlerinin sayısı çok azdır ve yeni mezunların öğretmenler ve araştırmacılara kıyasla yeni şirketler yaratma ihtimalinin iki katı fazla olduğu belirtilmektedir (Astebro, Bazzazian ve Braguinsky, 2012). Bu nedenle, öğrenciler tarafından oluşturulan şirketlerin sayısı akademisyenler tarafından oluşturulanların sayısından çok daha fazladır. Bununla birlikte, üniversite kuluçka merkezlerine yönelik araştırmaların çoğu, yalnızca akademisyenlerin ve araştırmacıların oluşturduğu şirketler olan akademik bölümlere odaklandığı belirtilmektedir (Mosey, Noke ve Binks 2012).

Genç girişimciliğinin şimdiye kadar yeterince araştırma konusu olmamasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlk neden üniversitelerin öğrenciler tarafından yeni girişimler kurulmasını desteklemede zayıf bir anlayışa sahip olması ve diğer neden ise yürürlükteki girişimcilik politikalarının öğrencilerin oluşturduğu şirketleri kapsamalarının bir parçası olarak görmede yetersiz kalmasıdır. Bu nedenle, üniversitelerde ve özellikle de öğrencilerinin kurduğu ve yürüttüğü girişimcilik faaliyetlerinin çoğu yeterince önemsenmemektedir (Astebro vd., 2012). Ayrıca, girişimci ekosistemlerin gençler tarafından oluşturulan işletmeler için nasıl geliştirildiğine dair çok az bir yazın vardır (Wright, Siegel ve Mustar, 2017). Öğrenci girişimciliği ile ilgili yazının çoğu özellikle girişimcilik eğitime odaklanmakta ve öğrencilerin yeni işletmeler yaratma şeklindeki bağlamsal etkilerini göz ardı etmektedir (Bergmann, Hundt ve Sternberg, 2016). Girişimcilik genç insanlar için, özellikle yoksulluk bağlamında ve genç işsizliği ile mücadelede bir yol olarak önemli bir güçlendirme faktörü olarak değerlendirilmektedir (Bruton, Ketchen ve Ireland, 2013; Dash ve Kaur, 2012). Hem kamu hem de özel sektörün desteği

gençler tarafından oluşturulan küçük işletmelerin sürdürülebilir büyümesi için çok önemlidir (Nasser, Du Preez ve Herrmann, 2003). Gerekli desteklerin sağlanması çok önemlidir, çünkü girişimcilik olgusu ülke düzeyinde belirgin bir öneme sahip olsa da, bölgesel düzeyde sorunlar çözülmezse girişimciliğin etkinliği azalmaktadır (Acs, Autio ve Szerb 2014). Genç girişimciliğini geliştirme sürecinde belirsiz hedeflerin ve zayıf kontrol mekanizmalarının kaldırılması ile birlikte yerel paydaşların yanı sıra daha geniş bir toplum dâhil olmak üzere tüm paydaşların katılımlarının artırılmasını teşvik etmek etkilidir (Arshed, Carter ve Mason, 2014).

Genç Girişimciliğinin Önündeki Engeller

Genç girişimciliğinin önündeki engeller ile girişimciliğin önündeki engeller hemen hemen aynı olsa da genç girişimcilerin ya da genç girişimci adaylarının daha fazla engelle karşılaştığı ve bunun sonucu olarak da genç girişimci sayısının az olduğu söylenebilir. Son zamanlarda gençlerin kaliteli iş bulma veya kendi işlerini kurma konusundaki yaşadıkları zorlukların farkına varılmış ve inceleme konusu yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki olumlu ekonomik büyüme belirtilerine rağmen, genç işsizliği ve istihdam sıkıntıları devam eden ve artan zorlukların başındadır. Türkiye dünya genelinde en genç nüfusa sahip ülkelerden biri olarak bu zorlukların üstesinden gelme konusuna özellikle önem vermelidir. Genç ve dinamik nüfus özelliğine sahip olan Türkiye için bu insanları nitelik kazandırarak ve onları girişimciliğe yönelik olarak en iyi şekilde eğiterek, bu potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmenin yollarını aramalıdır. Genç girişimciliği bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel yapı ile şekillenmektedir. Aile, toplumsal davranış örüntüleri, eğitimin kalite ve düzeyi ile genel ekonomik koşullar, bireyin girişimcilik ruhunu geliştirmesini ve sahip olduğu girişimci niteliklerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir (Yetim, 2014:80). Kayıtlı istihdam olanaklarının bulunmamasına cevap olarak, Türkiye'deki gençlerin çoğu kayıt dışı sektöre dönüşmekte ve mikro işletmelerde istihdam aramaktadır veya kendi küçük işletmelerini zorlukla kurmaktadır. Genel olarak bakıldığında istihdamı ve mikro işletmelerin kurulmasına engel olan en önemli ve en yaygın yaşanan zorluklar şunlardır;

1. Büyümeyen ve ilerleme kaydedemeyen işletmeler: Bu işletmelerin büyüme hızı çok azdır. Bu sektördeki birçok girişimci başarılı olmak için

gerekli güce ve enerjiye sahip olsa bile, krediye erişimin yetersiz olması ve iyi yönetim uygulamalarının sınırlı olması gibi engeller nedeniyle işleri kötü durumdadır. Bu durumdaki sektörlerdeki işletmeler daha fazla genç istihdamı ve girişimciliği için fırsat yaratma ve yeni işletmeler kurulması konusunda potansiyele sahip değildir.

2. Yetenek ve bilgi yetersizliği: Büyüyen sektörlerdeki işletmeler, bir çalışan olarak başarılı olmak için doğru beceri ve davranışlara sahip personeli işe almak ve bunları tutmakta zorlanmaktadır. Büyüme yaşayan girişimcilerin önündeki en büyük engellerden biri, mükemmel işler sunmak için yetenek ve bilgisine güvenebilecekleri personeli bulmaktır.
3. Gelişmekte olan girişimcilere destek eksikliği: Yeni girişimci olarak kayıt dışı sektöre giren gençler, girişimlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için gereken bilgiye sahip değillerdir (bilgi, tecrübe, zihin kurusu vb.). Gençleri girişimciliğe yönlendirecek ve destekleyecek tecrübeli ve bilgili destekçilerin olmaması çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir (Arshed, Carter ve Mason, 2014; Buchert, 2014; Hayes ve Richmond, 2017).

Ülkemizde girişimcilerin karşılaştıkları engellerin başında kamu teşviklerinin az olması gelmektedir. Bununla birlikte genç girişimciliğinin belli başlı karşılaştığı engeller; girişimcilik eğitiminin eksikliği veya yetersiz olması, gençlerin yeterli sermayeye sahip olmamaları, gerekli yetenek ve sorumluluğa sahip olmamaları, girişim yapılacak iş fikrine sahip olunmaması, aile ve çevre desteğinin olmamasıdır (Pihie ve Akmaliah, 2009).

Girişimcilik eğitimi Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere tüm dünyada giderek yaygınlaşmaktadır. Bu büyümenin büyük kısmı, son on yılda girişimcilik merkezlerinin ve kulüplerinin sayısının oldukça arttığı kolej ve üniversite düzeyinde gerçekleşmiştir. Girişimcilik programları aynı zamanda geleneksel işletme bölümlerinin dışında büyümekte ve üniversiteler arasında işlevselliği arttırmaktadır. Avrupa Birliği girişimciliği sekiz yaşam boyu öğrenme yeterliliğinden biri ve bilgi temelli bir toplum için gerekli olan bir unsur olarak tanımlamasından yola çıkarak okullarda girişimcilik eğitimi teşvik eden girişimcilik çalışmalarını tüm paydaşlar arasında fikir birliği sağlamayı ve eğitim ve iş dünyası arasında bir köprü oluşturmayı amaçlamaktadır (Moberg, 2012).

Gençler girişimcilik eğitimine sahip olsalar bile farkında olmadıkları ya da dikkate almadıkları engeller nedeniyle girişimciliğe yönelemeyebilirler. Girişimci gençlerin oranı, engeller ve fırsatlar ile işgücü piyasası koşullarındaki farklılıklar nedeniyle ülkelere göre değişmektedir. Her ülkenin tarihsel gelişimindeki farklılıklardan ötürü meydana gelen sosyal, ekonomik, teknolojik ve politik yapılar gibi farklılıklar nedeni ile bir ülkede girişimciliği açıklayan faktörler diğer ülkeler için geçerli olmayabilir. Gelişmiş ülkelerde gençlerin girişimcilik seviyelerinin yüksek olması daha muhtemeldir. Bunun yanı sıra ücretli istihdam olanaklarına sahip işgücü piyasalarına sahip gelişmiş ülkelerde, girişimciliğe teşvik etme oranı daha az olabilir ve bu nedenle bu ülkeler düşük girişimcilik seviyelerine sahip olabilir. Tüm bunlara rağmen genç girişimciliğine yönelik toplumsal bakış açısı da belirleyici bir faktördür.

Genç girişimcilerin girişimcilik faaliyetlerine bakıldığında benzer özelliklere sahip olma eğilimlerinin yanı sıra, genellikle farklı yaklaşımlara ve farklı işletme türlerine sahip oldukları görülmektedir. Genç girişimcilerin genellikle yetişkinlerden daha küçük işletmeleri tercih ettikleri söylenebilir. Gençlerin işlettiği işletmelerin, inşaat, bilgi ve iletişim teknolojileri şirketleri gibi sektöre girişin kolay olduğu ve düşük sermaye gereksinimlerine karşı engelleri düşük olan bazı sektörlerde yoğunlaştığı ve dar ürün gruplarına odaklanma eğilimi daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, birçok genç girişimci, yalnızca tanıdık olmaları nedeniyle ve diğer pazarlardaki fırsatlar ve bunlardan nasıl yararlanılacağı konusunda bilgi sahibi olmadıkları için yalnızca yerel pazarlara odaklanmaktadır (Chigunta, 2002).

Özetle, gençlerin iş fikirlerini hayata geçirecek projelere dönüştürmesini engelleyen unsurlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu engellerin başlıcaları, sosyal tutum, beceri eksikliği, yetersiz girişimcilik eğitimi, iş tecrübesi eksikliği, sosyal ağ ve bağlantı eksikliği ve pazar engelleri alanlarında ortaya çıkmaktadır. Gençler, aileleri, öğretmenleri ve bir bütün olarak tüm toplumsal paydaşlardan etkilenir. Ebeveynler ve öğretmenler gibi önemli rol modelleri, girişimcilik gereksinimlerinin ve fırsatlarının genellikle farkında değildir. Bu farkındalık eksikliği, girişimcilik faaliyetlerinin teşvik edilmemesine veya hatta genç girişimciliğine engel teşkil eden olumsuz sosyal tutumlara yol açmaktadır. Eğitim ve öğretim programlarının girişimci tutum ve becerileri kazandırmak ve geliştirmek için yeterli olmaması, ancak bu alandaki bazı gelişmelere rağmen öğrencileri ücretli istihdam olarak hazırladıkları halen tartışılmaktadır (Potter, 2008). Önceki iş ve girişimcilik deneyimi, iş kurma ve

girişimcilik performansının önemli bir belirleyicisidir. Gençler genellikle yeni bir iş kurmak ve başarılı bir şekilde işletmek için gerekli olan insani, finansal ve sosyal sermayeden yoksundur. Bu nedenle, işlerini kurmak veya işletmek için gerekli becerilerden yoksun olabilirler. Daha büyük finansal kaynaklara sahip girişimcilerin başarılı olma olasılıkları daha yüksektir. Gençler dezavantajlı durumdadır, çünkü bankalar, kredi geçmişi, geçmiş iş performansı ve teminat gibi kredi tekliflerinin değerlendirilmesinde bir dizi parametre uyguladığından, dış finansman elde etmeyi yetişkinlerden daha zor sağlarlar. Gençlerin muhtemelen sınırlı iş ağı ve işle ilgili sosyal sermayeleri vardır. Bu durumun işlerini kurmak ve işletmek için olumsuz sonuçları olabilir. Piyasa engelleri ayrıca genç girişimciliğini de çok yakından etkilemektedir. Finansal piyasalar, genç girişimciliğini desteklemede önyargılı olabilir. Yukarıdaki engellerin birbiriyle ilişkili olduğuna dikkat etmek aynı derecede önemlidir; bu tek bir seferlik bir çözümden ziyade bir politika araçları paketine duyulan ihtiyacı ifade eder.

Sosyal Girişimcilik

Sosyal girişimcilik kavramının gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru hızla akmakta olan bir akım olarak girişimcilik çalışmalarına yeni bir boyut kazandırdığı söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde toplumsal sorunların çözüm bulması ve olumsuz şartların düzeltilmesi amacıyla halkın ve sivil toplum kuruluşlarının bu olumsuzlukları iyileştirmek için ticari fayda ummadan gerçekleştirdikleri faaliyetleri kapsamaktadır. İşletmelerin ve kurumsal firmalarında bu çalışmalara destek vermeye başlamasıyla birlikte giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Sosyal girişimciliğin en önemli isimlerinden biri “mikro kredi” kavramını bulan Bangladeşli akademisyen ve bankacı olan Muhammed Yunustur. “Grameen Bank” isminde kurduğu banka ile yoksullara 30-40 dolara denk gelen desteklerle küçük işler kurmasına sebep olmuştur. Bu yardımdan faydalananların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Sadece 2016 yılı verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde 170 milyon kişi mikro krediden faydalanmıştır.

Sosyal girişimcilik kavramının, sosyal sorumlulukla karıştırılmaması gerekmektedir. Çünkü her ikisi birbirini destekleyen kavramlar olsa da birbirinden çok farklıdır. Sosyal sorumluluk kuruluşların alacakları kararların

toplumu nasıl etkileyeceğine odaklanan çalışmalar yaparken sosyal girişimcilik ise sosyal sorumluluk faaliyetlerini tamamlamaya odaklanan geniş çaplı çalışmaları barındırır. Sosyal girişimcilik insanları fakirleştiren toplumsal kaynaklı şartları değiştirmeye veya iyileştirmeye odaklanan pratik, yenilikçi ve toplum odaklı yaklaşımları ifade eder. Bu bağlamda sosyal girişimciliğin tamamlayıcı özelliklerinin başında küresel, ulusal veya bölgesel düzeyde yaşanan toplumsal sorunlara sürdürülebilir çözümler bulunması, toplumsal sorunların hızlı bir şekilde fark edilmesi ve çözümüne yönelik işbirliği, dayanışma ve farklı taraflar arasında beyin fırtınası ile öneriler geliştirilmesi gelmektedir.

Sosyal girişimciliğin birbirinden farklı birçok tanımında anlam karmaşasına maruz bırakıldığı belirtilmektedir (Trexler, 2008). Kavram hakkında ortak bir tanım veya anlam eksikliği konuyla ilgili bilimsel araştırmaların ilerlemesinin önündeki en büyük engellerden biridir (Zahra, Gedajlovic, Neubaum ve Shulman, 2009). Muhasebe, ekonomi, girişimcilik ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerle ilgili bilim adamlarından çok sayıda tanım ortaya atılmıştır (Short, Moss ve Lumpkin, 2009). Tanım çokluğu ve anlam karmaşasına rağmen sosyal girişimcileri normal girişimcilerden ayıran özellikler belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bir sosyal misyonun baskınlığı hissedilmeli, sosyal girişimcilik örgütlerinin açık ve yerleşik bir sosyal amacı olmalıdır. Sosyal girişimcilerin doğrudan mevcut ekonomik veya sosyal kurumlar tarafından karşılanamayan temel insan ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan ürün ve hizmetler geliştirmesi anlamına gelmektedir (Seelos ve Mair, 2005, s.243-244).

Normal girişimcilikten farkı, sosyal girişimcilerin sosyal değer yaratılmasında öncelikli olduğu, girişimciliğin ise ekonomik değer yaratmanın finansal olarak uygulanabilirliğini sağlamak için gerekli bir koşul olduğudur (Mair ve Martı, 2006:38). Kar amacı güden bir firmanın amacının müşterileri için üstün değer yaratmak iken sosyal girişimcinin öncelikli misyonunun müşterileri için üstün sosyal çözüm yaratmak olduğu ifade edilmektedir (Dees, 1998).

Şu anda ülkeler arasında sosyal girişimciliğin yaygınlığı kapsamındaki farklılıklarla ilgili bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Birkaç görüş öne sürülmüş olsa da, bu görüşleri ispatlayacak anlamlı veri sağlanamamıştır. Sosyal girişimcilik, tanım gereği devlet, sivil toplum veya toplum tarafından yeterince çözülmeyen yoksulluk, çevresel sorunlar, yolsuzluk, eğitim veya

sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve savaş gibi sosyal sıkıntıları ele alan bir faaliyet olduğu için gelişmiş ülkelerde sosyal girişimciliğin daha yüksek düzeyde olması beklenir. Öte yandan, farklı bir görüşte, daha büyük düzeydeki sosyal sorunların bir sonucu olarak, insanların hayatta kalmaya daha fazla dikkat etmesi gerektiği ve bu nedenle de kendilerini sosyal girişimlerin üzerinde normal girişimciliği destekleyen yani finansal olarak kar sağlayan bir bağlamda bulmaları gerektiği yönündedir. Bunun için gelişmekte olan ülkelerde sosyal girişimciliğin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Bosma ve Levie 2010). Yazına bakıldığında sosyal girişimciliğin henüz yeni bir kavram olduğu, araştırılması ve geliştirilmesi gereken çok fazla boşluğun olduğu dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde normal girişimciler için çalışmalar yeni yeni belirli bir düzeye ulaşmıştır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde daha az sosyal girişimci bulunması normal karşılanması vurgulanmıştır (Smith ve Stevens, 2010).

Genç Girişimciliği Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Ülkemizde araştırmacıların, uzmanların ve akademisyenlerin son yıllarda yoğun olarak odaklandığı konuların biri genç girişimciliği olduğu söylenebilir. Genç girişimciliğiyle ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde çoğunda üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ve bu eğilimlerini etkileyen faktörlerin araştırıldığı görülmektedir. Gençlerin girişimcilik eğilimleri ile ilişkilendirilen değişkenlerin başında demografik özellikler ve sosyo-kültürel farklılıklar gelmektedir (Örücü vd., 2007; Kayalar ve Ömürbek, 2007; İpçioğlu ve Taşer, 2009; Yılmaz ve Günel, 2011; Solmaz vd., 2014; Yüksel vd., 2015; Salik ve Kaygın, 2016; Hancıoğlu ve Tekin, 2018; Arslan, E., Kendir ve Türkmən, 2018).

Girişimcilik eğilimini araştıran çalışmaların fazla olmasının nedeni Hancıoğlu ve Tekin'e (2018) göre gençlerin bireysel girişimcilik eğiliminin açık bir tanımının yapılmamış olması ve ölçümü için sistematik ve güvenilir olarak türetilmiş bir ölçüm sisteminin geliştirilmemesidir. Bundan dolayı araştırmalar girişimcilikle ilgili mikro ve makro çevre koşulları, bireysel bilgiler, kişilik özellikleri, kişisel durumların tanımlanma süreci üzerine odaklanmıştır (Hancıoğlu ve Tekin, 2018). Girişimcilik eğilimini ölçmek amacıyla ölçekler geliştirilmiş (Thompson, 2009; Koh, 1996; Autio vd., 2001; Yılmaz ve Sünbül,

2009) ve araştırmalarda çoğunlukla bu ölçekler kullanılmıştır. Tiftik ve Zircirran'ın (2014) çalışmasında Yılmaz ve Sünbül'ün (2009) geliştirdiği üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimi ölçeği kullanılmış ve girişimcilik eğiliminin kendine güven, fırsatlardan yararlanma, risk alma, kontrol odağı, karar verme, yenilikçilik, başarıya ihtiyacı olmak üzere yedi alt boyutu belirlenmiştir. Bu çalışmaların dışında genç girişimciliğiyle farklı değişkenleri ilişkilendiren çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar dikkat çekici niteliktedir. Hancıoğlu ve Tekin'in (2018) araştırmalarında girişimcilik özelliklerinden özellikle yenilikçilik boyutunun günümüz bilgi çağında oldukça önemli olduğu düşünüldüğünde genç girişimci adaylarının bu bilincinin artırılması gerektiği belirtilmiştir. Uygun, Mete ve Güner'in (2012) çalışmalarında gençlerin girişimcilik eğilimi ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Benzer olarak Sarıtaş ve Duran (2017) üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimini etkileyen kişisel özellikleri, aile yapıları, toplum kültürü ve aldıkları eğitimin etkisini araştırmışlardır. Yazına bakıldığında gençlerin girişimciliğe yakınlıkları, girişimcilik engelleri ile ilgili düşünceleri ve sosyal girişimcilik ile ilgili bilgilerini belirlemeye yönelik algı ve düşünce ölçmeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın genç girişimciliğini hem kavramsal hem de araştırma yöntemi olarak farklı bakış açısıyla değerlendirdiği söylenebilir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'nin en küçük şehrindeki Bayburt Üniversitesinde okuyan gençlerin girişimcilik kavramına ait düşüncelerini, girişimciliğinin önündeki engellerin belirlenmesine ve sosyal girişimcilik hakkındaki bilgi düzeylerini ölçmektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplama aracı olarak hazırlanan anket formu hem oluşturulan bağlantı ile internet üzerinden hem de elden dağıtılmıştır. Anket formu oluşturulurken gerekli yazın taraması yapılarak girişimcilik kavramı, ülkemizdeki girişimcilik engelleri ve sosyal girişimciliğin durumunu belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan ve sadece bu araştırma için hazırlanan anketin birinci bölümünde yer alan ilk yedi soru anket formunu yanıtlayan öğrenciler hakkında tanımlayıcı ve demografik bilgileri içermektedir. Bu sorular araştırmaya katılanların yaşı, cinsiyeti, bölümü, ailelerinin sos-

yal ve ekonomik durumlarına ilişkin sorulardır. Anketin ikinci bölümü araştırma amacına ve araştırma sorularına cevap aramak doğrultusunda yirmi yedi adet soruyu kapsamaktadır. Anketin son bölümünde sosyal girişimcilik algısını belirlemek amacıyla beş soru bulunmaktadır. Son bölümde öğrencilerin açık uçlu sorulardan oluşan ankete verdikleri cevaplar, nitel araştırma yöntemlerinden sistematik analiz ve betimsel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak, 600 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için SPSS programından faydalanılmıştır. Bu çalışma ile cevap aranan araştırma soruları şu şekildedir:

- Girişimcilik kavramı hakkında gençlerin bilgi düzeyi ne kadardır?
- Genç girişimciliği kavramının önündeki engeller nelerdir?
- Sosyal girişimciliği tanımlayan en önemli öğeler ve bilinen sosyal girişimcilik örnekleri nelerdir?

Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yaş		
18-24 Aralığı	420	70
25-29 Aralığı	180	30
Toplam	600	100
Cinsiyet		
Kadın	201	33,5
Erkek	399	66,5
Toplam	600	100
Fakülte/Yüksekokul		
İİBF	132	22
Mühendislik	204	34
Eğitim	84	14
Meslek Yüksekokulu	90	15
İlahiyat	30	5
Sağlık Bilimleri	30	5
Beden Eğitimi ve Spor	30	5
Toplam	600	100

Verilere frekans ve sıklık analizleri yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan 600 öğrencinin demografik özellikleri frekans analizi yapılarak incelenmiştir. Analizlere göre öğrencilerin yaşları incelendiğinde

%70'ünün 18-24, %30'unun 25-29 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında katılımcıların %66,5'i erkek ve %33,5'inin kadın olduğu görülmüştür. Öğrencilerin eğitim gördükleri bölümlere bakıldığında %22'sinin İİBF, %34'ünün Mühendislik Fakültesi, %14'ünün Eğitim Fakültesi, %15'inin Meslek Yüksek Okulu, %5'inin İlahiyat Fakültesi, %5'inin Sağlık Bilimleri Fakültesi ve %5'inin Beden Eğitimi Yüksek Okulunda okudukları belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri oranları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Katılımcıların %16'sına göre genç girişimciliğin önündeki en önemli engel bilgi sahibi kalifiye personel bulamamadır. %32'lik ve en büyük kesim ise sermaye ve kredi bulamamayı en önemli engel olarak görmektedir. Özellikle girişimcilik eğitimi eksikliği %15, başarısız olma korkusu ise %12 oranındadır. %15'si bürokratik engelleri, %10'u ise girdi maliyetlerini en önemli engel olarak görmektedir. Genç girişimciliğinin önündeki en önemli engellere ait oranlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Genç Girişimciliğinin Önündeki En Önemli Engeller

Engeller	Frekans	Oran (%)
Sermaye ve Kredi Bulamama	192	32
Nitelikli Eleman Eksikliği	96	16
Girişimcilik Eğitimi Eksikliği	90	15
Bürokratik Engeller	90	15
Başarısız Olma Korkusu	72	12
Girdi Maliyetleri	60	10
Toplam	600	100

Katılımcıların %50'si girişimcilik kavramı hakkında bilgi sahibi iken %25'lik kesim girişimcilik kavramı hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. %25'lik kesim ise girişimcilik hakkındaki bilgilerinin az miktarda olduğunu belirtmişlerdir. Girişimcilik kavramı hakkında bilgi sahibi olma oranları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Girişimcilik Kavramı Hakkında Bilgi Sahibi Olma

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Bilgi Sahibi Olan	300	50
Az Miktarda Bilgi Sahibi Olan	150	25
Bilgi Sahibi Olmayan	150	25
Toplam	600	100

Gençlerin sadece %10'u girişimcilik eğitimlerini yeterli bulmakta olup, özellikle girişimcilik eğitim programlarının artırılması ve mevcut eğitimlerin daha iyi gerçekleştirilmesi gereğini vurgulamışlardır. Girişimcilik eğitimlerini yeterli bulma oranları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Girişimcilik Eğitimlerini Yeterli Bulma

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yeterli Bulan	60	10
Yeterli Bulmayan	540	90
Toplam	600	100

Araştırmaya katılanlar üniversite öğrencilerinin neredeyse tamamı (%98'i) devletin girişimcilere yönelik teşvik ve desteklerinin yetersiz olduğunu ve artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca mevcut destek ve teşviklerden gençlerin haberdar edilmesi sağlanmalıdır. Devlet girişimlerine yönelik teşvik ve desteklerin durumuna ait oranlar Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5. Devletin Girişimlerine Yönelik Teşvik ve Destekler

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yetersiz Bulan	588	98
Yeterli Bulan	12	2
Toplam	600	100

Genç girişimciliğinin en önemli sorunlarının başında sermaye yani para eksikliği gelmektedir. Sermaye temin edilebilecek kuruluşlar olan bankaların kredi miktarlarının az olması ve faizlerin yüksek olması araştırmaya katılanların %80'i tarafından en büyük sorun olarak belirtilmiştir.

Tablo 6. Banka Kredileri ve Faizler

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yetersiz Bulan	480	80
Kararsız Olan	120	20
Toplam	600	100

Yapılacak girişim için bilgi ve eğitim düzeyinin uygun olmaması genç girişimcilik engeli olarak belirlenmiştir. Gençlerin %60'ı aldıkları eğitim ile girişimci olamayacaklarını düşünmektedirler. Gençlerin sadece %10'u ekonomik durum açısından kendi girişimlerini kurabilecek durumda olduklarını

belirtmiştir. Bu nedenle gençlerin tamamı gençleri devletin desteklemesi ve gençlerin önünün açılması gereğini belirtmiştir.

Tablo 7. İlgili ve Eğitim Düzeyinin Uygun Olması

Açıklama	Frekans	Oran (%)
Yeterli Bulan	60	10
Yeterli Bulmayan	540	90
Toplam	600	100

Bir girişim fikrine sahip olan katılımcıların oranı çok azdır (%5- 30 kişi). Buna rağmen gençlerin %90'ı devlet kadrosunda veya düzenli maaşlı olan bir işte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %90'ının ailesinde girişimci bulunmamaktadır. Katılımcı gençlerin ailelerinin aylık gelir ortalaması 1750-2000 TL. aralığındadır. Ailesinde girişimci olanların %10'unun ise babalarının girişimci olduğu ve küçük ölçekli işletme sahibi oldukları belirlenmiştir.

Genç nüfusun girişimcilik üzerindeki bilgisi ve düşünceleri ölçüldükten sonra yeni ve farklı bir girişimcilik türü olan sosyal girişimcilik bilgileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda gençlerin bildikleri veya kamuoyundan duydukları sosyal girişimcilik örnekleri sorulmuştur. Gençlerin sosyal girişimcilikle ilgili bilgileri yok denecek kadar az olduğu ve çalışma kapsamında değerlendirilebilecek anlamlı bir bulgunun olmadığı belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Gençlik girişimciliği son yıllarda daha fazla ön plana çıkmıştır, ancak üniversite ortamında öğrenci girişimlerini veya "ekosistem" olarak da bilinen şirketlerin özelliklerini inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Buna paralel olarak, üniversitelerin bu şirketlerin yerel kalkınmadaki rolünü araştıran daha fazla araştırmaya teşvik ettikleri söylenebilir. Gelişen dünyada üniversitelere sadece gençlerin eğitim gördükleri mekânlar olarak yaklaşılmasının ötesinde genç nüfusun uygulamada bilgi, beceri ve yaratıcılıklarını tümüyle değerlendirerek iş dünyasıyla etkileşime girmeleri ve yerel bağlamda yer almaları için artan bir talep sağlama görevi de düşmektedir.

Başarılı girişimciler iş fikirlerine değer katmak ve etkili çözümler geliştirmek amacı güderler. Günümüzde bilim ve teknolojiye ilerlemelerle henüz

ortaya çıkmamış birçok girişimcilik fikri mevcut sorunlara çözüm olma fırsatını beklemektedir. Bu yeni teknolojileri yaratan ve bunları farklı uygulama alanlarına yönlendiren genç girişimciler ise geleceğimizi şekillendirenlerdir.

Sosyal girişimcilik olarak bilinen yeni bir hareket ise küresel olarak 1980'lerde ortaya çıktı. Bu hareket, yenilikçi, sürdürülebilir ve değerlendirilebilir iş fikirleri ile toplumsal sorunları çözmeye yönelik yeni nesil girişimciler tarafından sahiplenildi. Bu hareketin büyümesi, oyuncuların ticari, sosyal ve kamu sektörlerinden davranışlarında, onları sektörler arası diyaloga ve ortak girişimlere yönlendiren bir dönüşümü tetiklemiştir. Sosyal girişimcilerden esinlenerek, şirketler geleneksel kurumsal sosyal sorumluluk politikalarını, toplumun yararına olan etki girişimlerine ve uygulamalarına giderek daha fazla katılarak değiştirmeye başlamışlardır. Sosyal girişimcilerin giderek artan görünürlüğü ve başarısı göz önüne alındığında, son on yılda, bu yenilikçi inisiyatifleri ve organizasyonları finanse etmek için bir yatırım alanı yaratılmakta ve 2008 mali krizinden bu yana hız kazanmış olan finans sektöründe bir dönüşüm başlamıştır. Toplumsal girişimcilik, bu nedenle toplumda daha geniş bir alanı işgal eden ve gerçek anlamda etki odaklı bir ekonominin temellerini oluşturan bir harekettir. Her birimiz bu hareketin bir parçası olabiliriz. Bunun için toplum tarafından ihmal edilen, derinden anladığımız, soruna yeni bir çözüm geliştiren ve çözümü uygulamaya koyan, önemseydiğimiz toplumsal bir soruna odaklanmamız gerekiyor.

Girişimcilik ile sosyal girişimcilik birbiriyle yakından ilişkili olarak üzerinde son zamanlarda sıkça durulan kavramlardır. Girişimcilik ister kar amacı gütsün ister gütmesin her bakımdan gençlerin gelişimine olumlu katkılar sağlamaktadır. Öncelik olarak kazanç sağlamaya yönelik girişimlere önem daha fazla verilse de zamanla sosyal girişimlere doğru eğilim artacak ve sosyal inovasyonlar da hak ettiği öneme kavuşacaktır.

Bu çalışma ile girişimcilik kavramı hakkında gençlerin bilgi düzeyi, genç girişimciliği kavramının önündeki engeller ve sosyal girişimciliği tanımlayan en önemli öğeler ve bilinen sosyal girişimcilik örneklerinin neler olduğuna dair oluşturulan araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bayburt üniversitesinde öğrenim gören 600 öğrenciye uygulanan anket ile veriler toplanmıştır. Katılımcıların çok az bir kısmının ailelerinde girişimci olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle girişimciliğe kendilerini uzak hissettiklerini vurgulamışlardır. Katılımcıların yarısı girişimcilik kavramı hakkında bilgi sahibi iken %25'lik

kesim girişimcilik kavramı hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılara genç girişimciliğinin önündeki en önemli engeller sorulduğunda sermaye eksikliği ve banka kredilerinden faydalanamadıklarını ilk sırada belirtmişlerdir. Gençlerin sadece %10'u girişimcilik eğitimlerini yeterli bulmakta olup, özellikle girişimcilik eğitim programlarının artırılması ve mevcut eğitimlerin daha iyi gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Üniversite öğrencileri devletin girişimcilere yönelik teşvik ve desteklerinin yetersiz olduğunu ve artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca mevcut destek ve teşviklerden gençlerin haberdar edilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına bakıldığında yapılacak girişim için gençlerin bilgi ve eğitim düzeyinin uygun olmaması genç girişimcilik engeli olarak belirlenmiştir. Katılımcılara girişimcilik fikrine sahip olup olmadıkları sorulmuş fakat çok azı bir girişim fikrine sahip olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen gençlerin %90'ı devlet kadrosunda veya düzenli maaşlı olan bir işte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Genç girişimciliğinin durumunu belirledikten sonra girişimciliğin toplumsal boyutunu ilgilendiren sosyal girişimcilik ile ilgili sorular sorulmuştur. Genç nüfusun girişimcilik üzerindeki bilgisi ve düşünceleri ölçüldükten sonra yeni ve farklı bir girişimcilik türü olan sosyal girişimcilik bilgileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda gençlerin bildikleri veya kamuyundan duydukları sosyal girişimcilik örnekleri sorulmuştur. Gençlerin sosyal girişimcilikle ilgili bilgileri yok denecek kadar az olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu araştırma ile üniversite öğrencisi gençlerin girişimciliğe bakışı, girişimcilik hakkındaki fikirleri, girişimcilikten neden çekindikleri ve örnek aldıkları bir girişimci olup olmadığı belirlenmiştir. Genel olarak bulgulara bakıldığında katılımcı gençlerin girişimcilik algılarını engelleyen çok sayıda unsur olduğu görülmüştür. Girişimciliğin sosyal ve toplumsal boyutu olan sosyal girişimcilik hakkında hiçbir bilgi ve fikirlerinin olmaması ise diğer bir araştırma konusu olabileceği değerlendirilmektedir. Girişimcilik fikrine sahip olan öğrencilerin iş fikirleri de aile işletmelerine bağlı olarak oluştuğu görülmüştür. Gençleri en fazla girişimcilikten uzaklaştıran etmenlerin başında sermaye bulamama ve devlet yaptırımlarının fazla olduğu gelmektedir. Bu bağlamda bu gibi durumların önlenmesi için bu araştırma gibi çalışmalar dikkate alınarak bazı tedbirler alınması önerilebilir. Önerilerin başında gençlere girişim yapabilmeleri için imkân ve şartların düzenlenmesi gerektiği söylenebilir. Girişimcilik eğitimi okullarda ve üniversitelerde geliştikçe, ek araştırma ve değerlendirmelerin etkili programların geliştirilmesinde

önemli bir rolü vardır. Umarız bu bulgular verimli bir diyalog ve daha fazla araştırma için bir başlangıç noktası olacaktır.

Çalışmanın sonuçlarının yanı sıra hem eğitimsel hem de toplumsal ve kurumsal bakış açısıyla daha fazla genç girişimciliğinin önemini vurgulayacak araştırma ve projelerin yapılması önerilebilir. Girişimcilik, istihdam yaratma ve işgücü piyasasına bağlılığın desteklenmesinde rol oynayabilir ve bunu son on yılda çeşitli programlarla gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, yılların deneyiminden, tüm gençlerin işgücü piyasasına entegre edilmesini sağlayacak hızlı bir çözüm olmadığı bilinmektedir. Bazı ülkeler diğerlerinden daha iyi bir iş çıkarsa da, tüm ülkeler sahip oldukları genç nüfusa yardım etme konusunda baskı ve zorluklarla karşı karşıyadır. Ekonomik büyüme ve makroekonomik düzeyde iş yaratma, kendi içinde yeterli olmamakla birlikte bu sorunların çözümünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Genç nüfus farklı gruplardan oluşmakta ve bu gruplar arasında girişimcilik potansiyelleri ve karşılaştıkları engeller bakımından bazı önemli farklılıklar vardır. Özellikle etnik azınlıklar, yoksul bölgelerde yaşayanlar, düşük gelirli ailelerden gelenler ve düşük eğitim seviyesine sahip olan gençlerin karşılaştıkları işgücü piyasası zorluklarıyla başa çıkması daha zor olmaktadır. Bununla beraber genellikle en büyük engellerle karşı karşıya olduğu tespit edilen grup, istihdam, eğitim veya öğretime sahip olmayan gruptur (OECD, 2018). Bu grubun tehlike arz etmesinden dolayı politika yapımcılar için kilit öneme sahip hedef gruptur. Etnik farklılıklara sahip gençliğin girişimcilik için daha fazla engelle karşı karşıya olduğunu düşünebiliriz, ancak bu durumun gerçekten doğru olup olmadığı konusunda araştırma sonuçları kesin değildir (Osterbeek, Van Praag ve Ljsselstein, 2010).

Tüm gruplar için tamamen aynı olan bazı engeller ve politika önlemleri olsa da, farklı gençlik grupları için desteğin ölçeklerini ve niteliklerini değiştirmeye ihtiyaç duyulabilir. Özellikle, dezavantajlı gençler, zor bir ortamda yaşayanlar veya finansal, insan ve sosyal ağ sermayesinde önemli boşluklar bulunan gençler arasında bir ayırım yapılabilir. Ayrıca uygun politika müdahalesiyle başarılı öğrencilerin girişimcilik katılımını artırma fırsatı da sunulabilir.

Öncelikle girişimciliğin geliştirilmesi için gençlere girişimci bir zihniyet kazandırılması gereklidir. Yaşları 18 ile 30 arasında olan gençler arasında girişimci zihniyetin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi ve iş bulma veya küçük işletmelerin yaratılması için gerekli becerilerin kazandırılması, başarılı gençlik

girişimcileri geliştirmek için uzun bir yol kat edilmesi gerekmektedir. Gençlerin yeni şeyler denemek için teşvik edilmesi gerekmektedir. Çünkü yaş büyüdükçe risk almaktan giderek daha da uzaklaşmak istenmekte ve güven ve cesaret kalmayacaktır. Bu nedenle, toplumu gençliğin girişimcilik ile hem paranın hem de başarının kazanılabileceği gerçeğine göre harekete geçirmek ve hassaslaştırmak gerekir.

Girişimcilik eğitimlerinin önemli olduğu düşünülse de bunun geçerliliği hakkında yani girişimlerin başlamasına yol açtığını gösteren kanıtlar yetersizdir. Belçika, Danimarka, Almanya ve ABD'de yapılan birçok çalışmanın ortak sonucuna göre, öğrencilerin girişimciliğe ilgisi okullarında girişimcilik konusu onlara anlatıldıktan sonra artış göstermektedir (ILO, 2006; Lepoutre ve diğerleri, 2010).

Sosyal ağ ilişkileri ile bilgi ve beceri eksikliği, tesis, ekipman ve finansman gibi girişimlere başlangıç aşamasında karşılaştıkları eksiklikleri kapsayan tüm engellerin üstesinden gelmede gençlere yardımcı olacak destekleyici bir altyapı sağlayarak ülkelerin genç girişimcileri desteklemesi gerekir. Bunun için yapılması gereken önlemler arasında teknoloji merkezleri, biyoteknoloji sahaları, serbest bölgeler, sanayi siteleri, girişimci ağları ve işletme kuluçka merkezleri bulunmaktadır. Gençlik iş ağları ve dernekleri genç girişimciler için önemlidir, çünkü gençlerin beklenti ve hedeflerini devlete ve sanayiye göstermek için karşılıklı öğrenme fırsatları, iş bağlantıları ve ortak fırsatlar sağlarlar (Chigunta, 2002).

Girişimlere başlamak isteyen gençlerin, bilgi ve beceri boşluklarını doldurmaya yardımcı olmak için bilgi, tavsiye, koçluk ve mentorluk gibi destek sağlayanlara ihtiyaçları vardır. Başlangıç sermayesi bulamama ve finansman sağlama zorluğu, girişimciler için iş kurma girişimlerinin önündeki ciddi bir engel olarak tanımlanmaktadır.

Güven temelli insan ilişkileri geliştirme, hedef belirleme, yaratıcı problem çözme ve eleştirel düşünme gibi yaşam becerileri, genç girişimcilerin hedeflerine ulaşmasında esastır. Bu beceri eksikliğini, yoğun bir eğitim ile yürütülen ve daha sonraki aşamalarda da sürdürülen bir sosyal içirme süreciyle tamamlamak için yaşam becerileri ve girişimcilik konularında genç girişimciler için eğitimler sağlanmalıdır. Kurulan ve gelişen girişimcilere beceri eğitimi, iş geliştirme yardımı ve sorun giderme konularında bilgi sağlama için imkânlar sunulmalıdır. Bununla birlikte gençlerin yaratıcılığını teşvik etmek ve gençlik gruplarını yenilikçi iş fikirleriyle aydınlatmak için yarışmalar ve

toplantılar düzenlemeye ihtiyaç vardır. Tüm bu gereksinimlerin yanında ürünlerin fizibilitesini değerlendirmek, pilot çalışmalar yürütmek ve işletme sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak için bilgi teknolojileri ve sistemleri kullanılarak çözümler geliştirmek için araştırma yapmak katkı sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Youth Entrepreneurship And Social
Entrepreneurship: A Research On University
Student**

*

Hale Alan
Akdeniz University

This study aims to identify the status of youth entrepreneurship and factors hindering youth entrepreneurship and to measure the perception and knowledge levels of young people about the concept of social entrepreneurship that has been on the agenda very often in recent years. For this purpose, it is aimed to contribute to the literature based on the research questions determined. The research was conducted on youth population between the ages of 18-35 who were studying at a State University and the data was collected from 600 students selected as samples using a survey compiled from both domestic and foreign literature.

In this study, the concept of youth entrepreneurship, which has been emphasized as a type of entrepreneur, has been the focus of the studies, which have received great interest in recent years. Particularly in developing countries with a high number of young people, it can be said that directing youth to entrepreneurship, preventing unemployment and increasing employment are among the most emphasized issues. Barriers to youth entrepreneurship are similar to other entrepreneurship barriers. These obstacles frighten young entrepreneurs and prevent them from becoming entrepreneurs in the future. At the same time, it is seen as a restrictive threat for existing entrepreneurs (Jain and Ali, 2013: 91). Eliminating or reducing these barriers is important as it will encourage new entrepreneurs and facilitate existing entrepreneurs. Therefore, first of all, these barriers come first to determine what is happening, and then it will be useful to investigate their causes and examine their relationship with other variables. Another concept emphasized in this study is the concept of social entrepreneurship and it can be defined as the solution-oriented gathering of the individuals and the layers of society for the problems concerning society. Social initiatives come to the agenda very often in the world and for social needs of societies, until the problem is solved, they

appear as the structures established by the people who establish and implement sustainable systems as a life objective. The main purpose of social entrepreneurship is to produce social value.

The research questions are as follows:

- What is the level of knowledge of young people about the concept of entrepreneurship?
- What are the barriers to youth entrepreneurship?
- What are the most important factors defining social entrepreneurship and examples of known social entrepreneurship?

The article is based on quantitative analyses. The online questionnaire and hardcopy questionnaire form were used as data collection tools. While preparing the questionnaire, a necessary literature review was conducted and questions related to the concept of youth entrepreneurship, entrepreneurship barriers and social entrepreneurship in our country were included. The first seven questions used in the study and included in the first part of the questionnaire prepared exclusively for this study contain descriptive and demographic information about the students who answered the questionnaire. These questions are related to the age, sex, and department, social and economic status of the participants. The second part of the questionnaire covers twenty-seven questions for the research and the search for answers to the research questions. In the last part of the survey, there are five questions to determine the perception of social entrepreneurship. In the last section, the answers of the students to the questionnaire consisting of open-ended questions were evaluated using systematic analysis and descriptive analysis methods. Using a random sampling method and 600 students participated in the study.

In this study, the level of knowledge of young people about the concept of entrepreneurship, the obstacles to the concept of young entrepreneurship and the most important elements defining social entrepreneurship and the examples of known social entrepreneurship were searched. Data were collected with a questionnaire applied to 600 students studying at Bayburt University. Very few of the participants were found to be entrepreneurs in their families. Therefore, they emphasized that they felt distant from entrepreneurship. While half of the participants had information about the concept of entrepreneurship, 25% stated that they did not know about the concept of entrepreneurship. When the participants were asked about the most important barrier to youth entrepreneurship, they stated that they did not benefit from the lack

of capital and bank loans. Only 10 % of young people find entrepreneurship training sufficient and emphasized the need to increase entrepreneurship training programs and better the existing training. University students indicated that the government's incentives and supports for entrepreneurs were insufficient and needed to be increased. They also stated that young people should be informed of the current support and incentives. According to the findings of the study, the lack of knowledge and education level of young people was found to be a young entrepreneurship barrier. Participants were asked if they had the idea of entrepreneurship, but few indicated that they had an idea of entrepreneurship. However, 90% of the youth stated that they wanted to work in the state staff or a regular salary. After determining the status of young entrepreneurship, questions were asked about the social entrepreneurship that concerns the social dimension of entrepreneurship. After the knowledge and thoughts of the young population on entrepreneurship were measured, it was tried to measure social entrepreneurship that is a new and different type of entrepreneurship. In this context, examples of social entrepreneurship that young people know or heard from the public were asked. It is determined that young people have very little knowledge about social entrepreneurship.

As results, it was determined that university students' perspective on entrepreneurship, their ideas about entrepreneurship, why they are afraid of entrepreneurship and whether they are an entrepreneur or not. In general, when the findings are examined, it is seen that many factors prevent the participants' perception of entrepreneurship. It is considered that the lack of knowledge and ideas about social entrepreneurship which is the social dimension of entrepreneurship may be another research subject. It is seen that the business ideas of the students who have the idea of entrepreneurship are formed depending on the family businesses. Lack of capital and state sanctions are the most important factors that keep young people away from entrepreneurship. In this context, it may be suggested to take some measures to prevent such situations by taking into consideration studies such as this research. At the beginning of the proposals, it can be said that the opportunities and conditions should be arranged for young people to make initiatives.

Kaynakça / References

- Acs, Z. J., Autio, E., Szerb, L. (2014). National systems of entrepreneurship: Measurement issues and policy implications. *Research Policy*, 43(3), 476-494.
- Akyurt, N. (2018). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: sağlık örneği. *Medical Sciences*, 13 (2) , 43-57.
- Arshed, N., Carter, S., Mason, C. (2014). The ineffectiveness of entrepreneurship policy: Is policy formulation to blame? *Small Business Economics*, 43(3), 639-659.
- Astebro, T., Bazzazian, N., Ve Braguinsky, S. (2012). Startups by recent university graduates and their faculty: Implications for university entrepreneurship policy. *Research Policy*, 41(4), 663-677.
- Bergmann, H., Hundt, C., ve Sternberg, R. (2016). What makes student entrepreneurs? On the relevance (and irrelevance) of the university and the regional context for student start-ups. *Small Business Economics*, 47(1), 53-76.
- Bosma, N. S., ve Levie, J. (2010). *Global Entrepreneurship Monitor 2009: Executive Report*. Babson Park, MA: Babson College, Universidad del Desarrollo, Ha'sko'linn Reykjavík University and Global Entrepreneurship Research Association.
- Bruton, G. D., Ketchen, D. J., ve Ireland, R. D. (2013). Entrepreneurship as a solution to poverty. *Journal of Business Venturing*, 28(6), 683-689.
- Buchert, L. (2014). Learning needs and life skills for youth: An introduction. *International Review of Education*, 60(2), 163-176.
- Chigunta, F. (2002). *Youth entrepreneurship: Meeting the key policy challenges*. Oxford, UK: Oxford University.
- Choo, S. ve Wong, M. (2006). Entrepreneurial Intention: Triggers and Barriers to New Venture Creations in Singapore. *Singapore Management Review*, 28(2), 47-64.
- Dash, M., ve Kaur, K. (2012). Youth entrepreneurship as a way of boosting Indian economic competitiveness: A study of Orissa. *International Review of Management and Marketing*, 2(1),10-21.
- Dees, J. G. (1998a). Enterprising nonprofits. *Harvard Business Review*, 76, 55-67.
- Finnerty, J. F. ve Krzystofik, A. T. (1985). Barriers to Small Business Formation. *Journal of Small Business Management*, 23(3), 50-58.
- Gregg, P. (2001). The impact of youth unemployment on adult unemployment in the NCDS. *The Economic Journal*, 111(475), F623-F653.
- Hancıoğlu, Y., ve Tekin, E. (2018). Genç girişimci adaylarının girişimcilik eğilimlerinin değerlendirilmesi: Uygulamalı girişimcilik kampüsü üzerine bir araştırma. *Cankırı Karatekin University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 8(1), 213-246.

- Hatala, J. P. (2005). Identifying barriers to self employment: The development and validation of the barriers to entrepreneurship success tool. *Performance Improvement Quarterly*, 18(4), 50-70.
- Hayes, David Ve Richmond, William. (2017). Using an online assessment to examine entrepreneurship student traits and to measure and improve the impact of entrepreneurship education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 20 (1), 88-107.
- İpçioğlu, I. ve Taşer, A. (2009). İşletme bölümlerinde verilen eğitimin girişimci adayı öğrenciler üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(10), 13-25.
- Jain, R. ve Ali, S. W. (2013). Self-efficacy beliefs, marketing orientation and attitude orientation of Indian entrepreneurs. *Journal of Entrepreneurship*, 22(1), 71-95.
- Kayalar, M. ve Ömürbek, N. (2007). Girişimci adaylarının risk almaya yatkınlık özelliğinin cinsiyet bağlamında incelenmesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 185-200.
- Kutanis, Ö. R. (2006). *Girişimci kadınlar*. İstanbul: :Değişim Yayınları
- Lepoutre, J., Van Den Berghe, W., Tilleuil O., ve Crijns, H. (2010). A new approach to testing the effects of entrepreneurship education among secondary school pupils. *Vlerick Leuven Gent Working Paper Series* 2010/01.
- Lepoutre, J., Justo, Terjesen, S. ve Bosma, N. (2013). Designing a global standardized methodology for measuring social entrepreneurship activity: the Global Entrepreneurship Monitor social entrepreneurship study, *Small Business Economics*, 40, 693-714
- Mair, J., ve Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41(1), 36-44.
- Med, T., ve Lukyamuzi, A. (2019). Addressing pedagogical usability and mobility barriers in e-learning systems: A case of youth entrepreneurship skill development, plan international Uganda. *International Journal of Sustainable Development Research*. 5(3), 56-70
- Moberg, K.. (2012). The impact of entrepreneurship education and project-based education on students' personal development and entrepreneurial intentions at the lower levels of the educational system: Too much of two good things?. *SSRN Electronic Journal*. 10.2139/ssrn.2147622.
- Mosey, S., Noke, H. ve Binks, M. (2012). The influence of human and social capital upon the entrepreneurial intentions and destinations of academics, *Technology Analysis & Strategic Management*, 24(9), 893-910

- Nasser, M. E., Du Preez, J., ve Herrmann, K. (2003). Flight of the young flamingoes: alternative futures for young entrepreneurs in South Africa. *Futures*, 35(4), 393-401.
- OECD. (2018). *Off to a good start, jobs for youth*. Paris, France: OECD.
- Osterbeek, H., Van Praag, M., ve Ijsselstein, A. (2010). The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation. *European Economic Review*, 54(3), 442-454.
- Örücü, E., Kılıç, R. ve Yılmaz, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinde ailesel faktörlerin etkisi üzerine bir uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2), 27-47.
- Pihie, Z. A. L. ve Akmaliah, Z. (2009). Entrepreneurship as a career choice: An analysis of entrepreneurial self-efficacy and intention of university students. *European Journal of Social Sciences*, 9(2), 338-349.
- Potter, J. (Ed.). (2008). *Entrepreneurship and higher education*. Paris, France: OECD.
- Salık, N. ve Kaygın, E. (2016). Demografik değişkenler açısından üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi: Kafkas Üniversitesi örneği. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 145-162.
- Seelos, C., ve Mair, J. (2005). Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor. *Business Horizons*, 48(3), 241-246
- Short, J. C., Moss, T. W., ve Lumpkin, G. T. (2009). Research in social entrepreneurship: Past contributions and future opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 3(2), 161-194.
- Smith, B. R., ve Stevens, C. E. (2010). Different types of social entrepreneurship: The role of geography and embeddedness on the measurement and scaling of social value. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(6), 575-598
- Solmaz, S. A., Aksoy, Ö., Şengül, S. ve Sarıışık, M. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin belirlenmesi: Turizm lisans ve ön lisans öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 41-55.
- Trexler, J. (2008). Social entrepreneurship as an algorithm: Is social enterprise sustainable? *Emergence: Complexity and Organization*, 3(10), 65-85.
- Thompson, E.R. (2009). Individual entrepreneurial intent: Construct clarification and development of an internationally reliable metric. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(3), 669-694.
- Yetim, N., (2014). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği, Ege Üniversitesi Ege Akademik Bakış,

- Wright, M., Siegel, D. S., ve Mustar, P. (2017). An emerging ecosystem for student start-ups. *The Journal of Technology Transfer*, 42(4), 909-922
- Yılmaz, B.S. ve Günel, Ö.D. (2011). Üniversite eğitimi ve girişimcilik: Bireyleri girişimciliğe yönlendiren etkenler üzerine bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-20.
- Yüksel, H., Cevher, E. ve Yüksel, M. (2015). Öğrencilerin girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 143-156.
- Zahra, S. A., Gedajlovic, E., Neubaum, D. O., ve Shulman, J. M. (2009). A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges. *Journal of Business Venturing*, 24(5), 519-532.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Alan, H. (2020). Genç girişimciliği ve sosyal girişimcilik: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 997-1027. DOI: 10.26466/opus.679627

Akran Koçluğu ve Portfolyo Kullanımı: Etkili Öğretim Denetiminde İki Yöntem¹

DOI: 10.26466/opus.676497

*

Yasin Avan* - Sevilay Şahin **

* Maarif Müfettişi / Milli Eğitim Bakanlığı / Sivas

E-Posta: y.avan@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2622-2982](https://orcid.org/0000-0003-2622-2982)

** Doç Dr, Gaziantep Üniversitesi /Eğitim Fakültesi, Gaziantep /Türkiye

E-Posta: ssahin@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7140-821X](https://orcid.org/0000-0002-7140-821X)

Öz

Araştırmanın amacı, öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo yöntemleri kullanılmasının etkililiğinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olacağı düşünülerek, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması seçilmiştir. Araştırma verileri, odak grup görüşmesi yapılarak toplanmıştır. Araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında yapılmıştır. Çalışma grubunu, Sivas ili merkezinde görev yapan 25 okul müdürü ve 25 öğretmen oluşturmaktadır. Veri analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar öğretim denetiminde, akran koçluğu ve portfolyo kullanılmasının etkili yöntemler olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca yöntemlerin, öğretmenin sınıf içi uygulamalarda karşılaştığı sorunların çözümüne katkı sunan, mesleki gelişim sağlayan denetim araçları olduğunu belirtmişlerdir. Ortaya çıkan sonuçlar bağlamında araştırma için şu öneriler getirilebilir: Öğretmenler, öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo yöntemlerini kullanarak sınıf içi uygulamalardaki karşılaştığı sorunların çözümüne katkı sunabilir ve bu yöntemleri mesleki gelişim veya denetim aracı olarak da kullanabilirler. Öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo gibi daha demokratik yaklaşım biçimlerinin kullanılması konusunda pilot çalışmalar yapılarak araştırmacı ve uygulamacılara ışık tutulabilir.

Anahtar Kelimeler: akran koçluğu, portfolyo, öğretim denetimi, öğretmen gelişimi

¹ Makale Gaziantep Üniversitesi'nde yapılmakta olan "Öğretimsel denetim uygulamaları yoluyla öğretmenin sınıf içerisinde geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması" konulu doktora tez çalışması kapsamından üretilmiştir.

Peer Coaching and Portfolio Usage: Two Methods in Effective Instructional Supervision

*

Abstract

The aim of the research is to examine the effectiveness of peer coaching and portfolio methods in instructional supervision with through the opinions of teachers. In this study qualitative research method was used. Considering that the research will be suitable for its purpose, case study was chosen from qualitative research methods. The data of the research was collected through a focus group interview. The research was conducted in 2017-2018 academic year. The study group consists of 25 school principals and 25 teachers working in Sivas city center. Descriptive analysis method was used in content analysis. As a result of the research, the participants think that the use of peer coaching and portfolio are effective methods in instructional supervision. They also state that the methods are supervision tools that contribute to the solution of problems faced by the teacher in the classroom practices and provide professional development . In the context of the resulting results the following suggestions can be made: Teachers, peer coaching and portfolio in teaching supervision methods to contribute to the solution of the problems faced in classroom applications and use these methods as a tool for professional development or supervision. More democratic approaches such as peer coaching and portfolio in teaching supervision can shed light on researchers and practitioners by conducting pilot studies.

Keywords: *peer coaching, portfolio, instructional supervision, development of teacher*

Giriş

Eğitim kurumlarında denetim çıktıların değerlendirilmesi, kurumun gelişiminin sağlanması ve geleceğinin görülmesi açısından önemlidir. Eğitim denetimi, kamu faydası adına faaliyetleri kontrol etme süreci (Bursalıoğlu, 2000) olarak görülmüştür. Denetimle beraber okulların amaçlarından sapması engellenerek gerekli iyileştirmelerin yapılmasına fırsat verilir (Lunenburg ve Ornstein, 2014). Bu süreçle beraber okulda ve sınıf içerisinde öğrenmeye katkı sağlayan ortamlar oluşturularak öğretmene yardımcı olunur (Henson, 2010). Öğretime ilişkin faaliyetlerin okul işleyişi ile eşgüdümlü olarak yürütülmesi (Wiles ve Bondi, 2000) sağlanır ve öğrenmeyi daha etkili kılmak adına okul işleyişi ve öğretim gerektiğinde yeniden biçimlendirilebilir (Aydın, 2011).

Günümüzde yeni yönetim anlayışlarının gelişmesi ve örgütsel öğrenmenin öne çıkması, denetim anlayışlarının değişimine neden olmuştur (Senge, 2006; Sullivan ve Glanz, 2009). Bu çerçevede; klinik denetim, öğretimsel denetim, farklılaşmış denetim, gelişimsel denetim, yansıtıcı denetim (özdenetim), mentörlük, koçluk (bilişsel koçluk, akran koçluğu), portfolyo, eylem araştırması gibi denetim anlayışları zamanla ortaya çıkmıştır. Katı kuralcı bürokratik anlayışın terkedilmesi, insancıl anlayışa doğru yönelme, öğretmenin motive edilmesi, öğretmenin mesleki gelişimi, bireysel farklılıkların temel alınması, denetimde iletişim kanallarının açık tutulması, demokratik tutum geliştirilmesi ve öğrenci başarısına odaklanması eğitim denetiminde ön plana çıkan durumlardır (Aydın, 2013; İlğan, 2012; Marzano, Frontier ve Livingston, 2011). Bu yöntemlerden olan akran koçluğu, Bandura (1986) tarafından geliştirilen sosyal öğrenme teorisine dayanmakta olup teori akran koçluğunun anahtar özellikleri olan gözlem ve modellemeyi içerip karşılıklı öğrenme esasına dayanır (Zepeda, 2016). Joyce ve Showers'ın (1982), hizmet içi eğitimle öğretmenlerin mesleki gelişiminin sağlanması için akran çalışmalarına ağırlık vermesi modelin ilk temelini teşkil etmiştir. Robbins (1991), akran koçluğunu karşılıklı güvene dayalı, yeni beceri kazanarak öz değerlendirme yaptıkları, paylaşımcı, öğretici, sorunları çözücü, meslektaşların birlikte yaptığı uygulamalar, Zepeda (2016), öğretmenlerin birbirini desteklediği, hem kendilerinin hem de öğrencilerin öğrenme süreci hakkında gerçekçi tartışma yaptığı, bir mesleki gelişim ve öğretim denetimi modeli; Browne (2006), akran koçluğunu paydaşlara geniş görüşlülük kazandı-

ran motivasyonu olumlu yönde etkileyen bir çeşit değişim modeli olarak tanımlamıştır. Bu değişim süreci kişiyi, durumu, olayı ve davranışı değiştirmeye odaklı olup birtakım taktikleri kapsamaktadır. Kişilerde duygusal, teknik farkındalık odaklı bir ihtiyaç oluşturulması durumunda, yetersizlikleri ve sorun alanlarının aşılabileceği düşünülmektedir (Browne, 2006).

Akran koçluğu eşitlikçi, hiyerarşik olamayan eşit düzeyde ortaklığı, değerlendirme olmadan mesleki gelişimi ve yardımlaşmayı amaç edinir (Aydın, 2013; Bowers, 1999; Knight, 2011; Sullivan ve Glanz, 2000). Buna benzer şekilde Anderson (2013), akran koçluğunu bir öğrenme stratejisi olarak tanımlamış, kuramsal bir çerçeveye oturtmuştur. Bu anlayışta koçlar, öncelikli olarak sorun alanlarını danışanla beraber tespit ederler. Koç yardım isteğine karşılık verirken, alana yönelik yaptığı çalışmalarla farkındalığı arttırmaya öncelik verir (Anderson, 2013; Rhodes ve Beneicke, 2002). Böylece sorun alanı; çözüm sürecine giden, öğrenme fırsatı sağlayan bir forma büründürülmüş olur. Akran koçluğu, disiplinler arası stratejilerin uygulanmasını sağladığından inovasyonu tetikleyip güçlendirmektedir (Browne, 2006; Robbins, 1991; Xun ve Land, 2004). Ayrıca yeni öğrenilen becerilerin ve fikirlerin paylaşıldığı rahat bir ortam sunmaktadır (Joyce ve Showers, 1982; Robbins, 1991).

Akran koçluğu modeli üç aşamalı bir döngüyü takip etmektedir (Zepeda, 2016). Bu aşamalar gözlem öncesi görüşme, sınıf gözlemi ve gözlem sonrası görüşme şeklindedir. *Gözlem öncesi görüşme*; gözlenecek öğretim becerilerinin seçilmesi, ders planının ele alınması, öğretim becerileri hususunda nasıl bilgi toplanacağına karar verilmesi, gözlemci durumunda bulunan koç ile öğretmenin ortak hedefler belirlemesi, okulun, danışanın, öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda hedef oluşturulması ve kullanılacak stratejilerin belirlenmesini içerir (Guskey, 2014). İşbirlikçi olan bu denetim sürecinde, öğretmen ve akran koçu hedefleri belirlemek için gayret gösterirler. Kullanılabilecek stratejiler birlikte değerlendirilmektedir. *Sınıf gözlemi*; koçun görüşmede belirlenen bu becerilere odaklanması öğretmen veya öğrencilerin söylediği ya da yaptığı etkinliklerin nesnel olarak yapılması faaliyetlerini içerir (Rice, 2012). Bu aşamada daha önce hedeflenmiş ve tespit edilen öğretim davranışlarına yönelik oluşturulan gözlem formları, verilerin toplanmasına katkı sağlamaktadır (Centra, 1993). *Gözlem sonrası görüşme*; akran koçluğunun üçüncü aşaması olup veriler birlikte tartışılıp analiz edilmektedir. Uygulama sonrası hangi değişimlerin yapılacağına öğretmenle birlikte

karar verilip gelecekte yapılacak çalışmalar birlikte planlanmaktadır. Bu aşamalarda eleştirel düşünceden yansıma yapma, işbirlikçi konuşma, soru sorma, geleceği planlama, koçluk sürecinde yargılayıcı dil kullanmama süreçlerin ortak noktasıdır (Brookhart ve Moss, 2015; Hanson ve Hoyos, 2015).

Portfolyo tüm eğitim öğretim kademeleri ve yetişkin eğitimlerinde kullanılabilir. Terfi alacak çalışanların belgelenmesi, mesleki gelişimin izlenmesi, işgören performansının ölçülmesi, eğitim ve öğretim süreçlerine yön verilmesi, öğrenci gelişimi için bir araç oluşturma, öğretime ilişkin etkinliklerinin ve başarılarının kapsamlı bir kaydının tutulması, öğrenci öğrenmesini zenginleştirme gibi birçok faydası bulunmaktadır (Chitpin ve Simon, 2009; Lorenzo ve Ittelson, 2005). Özellikle öğretim süreçlerinde kullanılan portfolyolar, öğrenci öğrenmesini zenginleştirirken, öğretmen portfolyoları öğretime ilişkin etkinliklerin ve başarıların kapsamlı bir kaydının tutulması yönüyle etkilidir (Mues ve Sorcinelli, 2000; Wright ve Miller, 2000). Campbell vd., (1997) portfolyoyu mesleki gelişimin sistematik olarak belgelendirilmesi olarak tanımlarken, Doolittle (1994) öğretmeni eğitim öğretim süreçlerinde geliştiren belgelerin toplanması olarak ifade etmiştir. Bu belgeler problem çözme raporları, gözlem kayıt listeleri, ders planları, öz değerlendirmeler, belirlenen hedefler, deney sonuçları, video, ses kayıtları, okunan bilimsel makaleler, öğretmen ve öğrenci anekdotları, değerlendirme kağıtları, fotoğraflar, günlükler, sanatsal çalışmalar, gezi sonrası değerlendirme, öğretimle ilgili inançlar, öğretim programı, öğrenci çalışma örnekleri, mesleki yetiştirme içerikleri ve mesleki gelişim etkinlikleri olarak sıralanabilir (Aydın, 2013 ; Erbil, 2003; Kışla ve Uzun, 2005; Wolf, 2006). Akran koçluğu diğer denetim yöntemleriyle birleştirilebilir. Zepeda' ya (2016) göre akran koçluğuyla beraber portfolyo yöntemi kullanan eğitimciler, sınıf içi öğretimde yapılan uygulamalarının sonuçlarını daha somut olarak görebilmektedirler. Portfolyolar, bir tür öğrenci değerlendirme biçimi olarak kullanılmasına (Snadden, 2002) rağmen son zamanlarda yetişkinler tarafından da kullanılan bir tür denetim ve değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır (Lorenzo ve Ittelson, 2005; Shulman, 1988; Toptaş, 2017).

Araştırmanın Amacı

Özetle, akran koçluğu öğretmen meslektaşları ile çalışmasını esas alıp daha rahat düzeyde iletişim kurmasını sağlamakta ayrıca mentörlük veya diğer denetim modellerinde yer alan hiyerarşik bir konumu içermemektedir (Knight, 2011; Sullivan ve Glanz, 2000). Eşitlikçi, iletişimci, insancıl, karşılıklı güvene dayalı, öğretmen odaklı, öğretmenin kişisel ve mesleki gelişimini esas almaktadır. Portfolyo yöntemi ise öğretmenin, sınıf içi uygulamalarda karşılaştığı sorunlarda araştırma yapmasına olanak verip, öğretim yöntem ve teknikleri konusunda kendini kontrol edebilmesini sağlamakta ve gerçekleştirdiği uygulamaları kayıt altına almasına yardımcı olmaktadır. Portfolyo ve akran koçluğu meslektaşlarıyla deneyim ve bilgi paylaşımı yapabilmesi, süreç bazlı bir denetim ve performans değerlendirme yöntemi olması (Chitpin ve Simon, 2009; Mues ve Sorcinelli, 2000; Shulman, 1988; Wolfson ve Willinsky, 1998) nedeniyle bu yöntemlere odaklanılarak araştırma yapılması önemli bulunmuştur. Alanda yapılan mevcut araştırmalarda öğretim denetiminde denetleyici kişinin hiyerarşik bir konuma oturtulması halinde, öğretim denetimi etkililiği ve öğretmen gelişimini olumsuz etkileyen bir durum olduğu belirtilmiştir. Bu soruna çözüm bulmak adına demokratik ve eşitlikçi olan bu yöntemlerde araştırma yapmak ayrıca önemli bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde öğretim denetimi temelinde akran koçluğu ve portfolyo yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların fazla olmadığı, portfolyo yönteminde özellikle öğrenci temelli çalışmaların çok olmasına rağmen öğretmenin aktif olarak kendisinin sürece katıldığı çalışmaların olmaması bu çalışmayı önemli kılan bir başka nedendir. Araştırılan bir hususta kapsamlı ve derinlemesine bir anlayış kazandırmak amacıyla nitel araştırma yönteminin seçilerek çalışmanın gerçekleştirilmiş olması bakımından da araştırmanın ilgili alan yazına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Araştırmada temel amaç öğretim denetiminde, akran koçluğu ve portfolyo yöntemleri kullanılmasının etkililiğinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi şu şekilde tanımlanmıştır: Öğretimin denetiminde akran koçluğu ve portfolyo yöntemlerinin kullanılmasının etkililiği nedir? Araştırma kapsamında şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Öğretim denetiminde kullanılan yöntemlerden hangisinin öğretmenin gelişimine daha fazla katkı sağlayacağını düşünmektesiniz?

- a) Klinik Denetim b) Akran Koçluğu c) Portfolyo d) Mentörlük
e) Eylem Araştırması f) Gelişimsel Denetim
2. Sizce öğretim denetiminde “akran koçluğu yöntemi” kullanmanın etkililiği nedir? Nedenleriyle açıklayınız.
 3. Öğretimin denetimine yardımcı bir yöntem olan “portfolyo yöntemi- nin” etkililiği nedir? Nedenleriyle açıklayınız.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma algıları ve olayların doğal ortamları içerisinde betimleme yapmaya imkân sunan, katılımcıların bakış açısından yansıtma esasına dayalı gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik bir süreç izler. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, güncel yaşanan bir durumun kendi yaşamı bağlamında değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. En belirgin özellikleri ise araştırılan problemin bütüncül bir yaklaşımla ele alınabilmesi, olayın derinlemesine çalışılmasına imkân vermesi, daha çok neden, nasıl, niçin sorularına cevabın arandığı bir ya da birkaç durumu kendi sınırları içinde analiz etme fırsatı sunması olarak sıralanabilir (Creswell, 2016; Merriam, 1998; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmamanın çalışma grubunu Sivas ili merkezinde görevli 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, farklı okullarda görevli 25 ilkokul müdürü ve 25 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem yönteminden olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacı tarafından belirlenen kaideler çerçevesinde bilgi kaynağının zengin olduğu, nitelikli veri sağlayan örneklemedir (Marshall ve Rosmann, 2016; Patton, 2005). Okul müdürlerinin ilkokul kademesinde görev yapması ve öğretmenlerinde sınıf öğretmenliği branşın da olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılar çalışmaya kendi istekleri doğrultusunda katılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri şu şekildedir: Görüş bildiren katılımcıların %46'sı kadın, %65'i

erkek olup, %88'i lisans, %12'si yüksek lisans mezunudur. Mesleki kıdemi incelendiğinde katılımcıların %36'sı (1-10) yıl, % 46'sı (11-20) yıl, %10'u (21-30) yıl, %8'i (31- üstü) yıl arasındadır. Katılımcıların %50'si sınıf öğretmeni %50'si okul müdürüdür. Katılımcıların % 28'i (20-30), % 44'ü (31-40), %20'si (41-50), %8'i (51- 60) yaş aralığına sahiptir.

Verilerin Toplanması

Veri toplama yöntemi olarak odak grup görüşmesi seçilmiştir. Bu görüşme yönteminin seçilme nedeni aynı anda birden fazla insanla toplama imkânı, moderatör eşliğinde yürütülmesi, veri miktarını ve çeşitliliğini arttıran bir yöntem (Robson, 2015) olmasıdır. Odak grup görüşmesinde kişilerin düşüncelerini özgürce ifade edebileceği, ortaya atılan hipotezi onaylatmaya dayanmayan rahat bir tartışma ortamı oluşturulması esastır (Creswell, 2016; Krueger, 1994). Özellikle çalışmada bu kurala dikkat edilmiştir. Çalışmada araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranmış ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturularak yönlendirilmiştir. Görüşme soruları eğitim yönetimi denetimi alanından iki uzman tarafından incelenerek, gerekli olan düzeltmeler yapılarak son şekli verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel hedef, elde edilen verileri daha açıklanabilir hale getirmektir. Fark edilemeyen birçok kavram ve temalar bu analizle daha kolay keşfedilebilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Katılımcılara yöneltilen görüşme soruları, çalışmanın alt amaçlarını teşkil etmektedir. Bu alt problemlerin her biri ayrı tema olarak kabul edilmiştir. Katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak çalışma betimlenmiştir. Katılımcıların görüşleri aktarılırken okul müdürleri için "M" öğretmenler için "Ö" kısaltması kullanılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu çalışmada verilerin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. İç geçerliliğin (inandırıcılık) sağlanması için, katılımcılardan elde edilen verilerden oluşturulan sonuçlar, ilgili alan yazısındaki diğer çalışma sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Toplanan verileri katılımcıların görmesi sağlanmış, veriler teyit ettirilmiş, gerektiğinde düzeltilmiştir. Dış geçerliğin (aktarılabirlik) sağlanması için elde edilen verilerden doğrudan alıntılar yapılarak verileri doğrulayan görüşler örneklenmiş yeterli düzeyde betimleme yapılmaya çalışılmıştır. Dış güvenirliliğin (teyit edilebilirlik) sağlanması için çalışmada yer alan katılımcıların demografik özellikleri açık bir şekilde tanımlanmış, veri toplama, analiz etme, tartışma ve sonuç aşamaları açık ve net bir şekilde ortaya konulmuş, elde edilmiş ham veriler gerektiğinde incelenmek üzere saklanmıştır (Creswell, 2016). İç güvenirliliğin (tutarlık) sağlanmasında veri toplamak için oluşturulan soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiş, veriler ayrıntılı ve amaca uygun bir şekilde toplanmıştır (Merriam, 1998).

Bulgular

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve tablolaştırılarak bunlara yönelik yorumlar yapılmıştır.

Öğretmen Gelişimine Katkı Sağlayan Öğretim Denetimi Yöntemlerine İlişkin Bulgular

Tablo.1 Öğretmen Gelişimine Katkı Sağlayan Öğretim Denetimi Yöntemlerine İlişkin Bulgular

Tema		Frekans
<i>Öğretmen Gelişimine</i>	Akran Koçluğu	31
<i>Katkı</i>	Portfolyo	19
<i>Sağlayan Öğretim</i>	Eylem Araştırması	9
<i>Denetimi</i>	Mentörlük	6
<i>Yöntemleri</i>	Gelişimsel Denetim	3
	Klinik Denetim	3

Tablo.1 incelendiğinde katılımcılar genel olarak akran koçluğu ve portfolyoyu sınıf içi uygulamalar yoluyla öğretmen gelişimine katkı sağlayan

öğretim denetimi yöntemleri olarak görmektedir. Buna ilişkin katılımcı görüşleri detaylı olarak çalışmanın ilerleyen kısımlarında sunulmuştur.

Öğretimin Denetiminde Akran Koçluğu Yönteminin Etkililiğine İlişkin Bulgular

Tablo. 2. Öğretimin Denetiminde Akran Koçluğu Yönteminin Etkililiğine İlişkin Bulgular

Tema	Alt Tema	Kod	Frekans
Akran Koçluğu Yönteminin Etkililiği	Olumlu yönler	Deneyimli öğretmenden tecrübe aktarımının olması	15
		Öğretmen işbirliği ve iletişiminin artması	12
		Sorunlara yönelik farkındalığın oluşması ve çözüm yollarının çoğalması	10
		Yenilik ve değişimle üretken olunması	5
		Öğretmenin özgüveninin artması	2
		Öğretimin niteliğinin artması	2
	Olumsuz Yönler	Rekabetle sorunların oluşması	5
		Akran çalışmalarında denetim etkililiğinin sağlanamaması	4
		İletişimin bozulması	3

Tablo.2 incelendiğinde “akran koçluğunun etkililiği”ne olumlu görüş bildiren katılımcılar genel olarak; Akran koçluğu yöntemi ile deneyimli öğretmenlerden tecrübe aktarımının olduğu, öğretmenler arasında işbirliği ve iletişimin arttığı, sorunlara yönelik farkındalığın artmasıyla çözüm yollarının çoğaldığı, öğretmenin değişimle beraber yenileneceği ve üretken olacağı şeklinde olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu çerçevede katılımcıların bu yöndeki ifadeleri örneklenirse; Akran koçluğu yönteminin öğretmenler arasında tecrübe paylaşımını sağladığı, iletişimi artırdığı, sorunların çözümüne katkı sunduğunu M7: “...Bir öğretmenin deneyimli başka bir meslektaşından öğreneceği çok şey vardır. Çünkü deneyimli öğretmen daha önceden benzer sorunları yaşadığı için tecrübe sahibidir... Öğretmen süreçte yardım isteyecek birisini bulamadığında sorunlara çözüm üretmeleri uzun zaman alabilmektedir...” şeklinde dile getirirken, Ö7 ise, “Akran koçluğunun eğitimin kalitesini arttıracığına ve sorunlara büyük oranda çözüm olacağına inanıyorum. Çünkü farklı bilgi ve tecrübeye sahip meslektaşların ortak çalışması söz konusudur. Kişilerin olaylara farklı bir bakış açısı geliştirmesini sağlayarak öğretmenleri daha fazla araştırmaya sevk edeceğine inanıyorum.” şeklinde dile getirmiştir. Ö9 ise, “Öğretmenler sınıfın durumuna göre farklı uygulamalar yaparak zaman içerisinde deği-

şik tecrübeler edinmektedir. Bu uygulama ve tecrübeler paylaşılarak sorunlara çözüm yolu bulunabilir. Bu şekilde akran öğretmen kendini geliştirir.” diyerek tecrübe paylaşımının sınıf içi sorunların çözümüne katkı sunacağını belirtmiştir. Ö12, akran koçluğu yönteminin sınıf içerisinde öğretmen etkililiğini arttırabileceğini: “Akran koçluğuyla sınıf içi uygulamalarla verimliliğin kesinlikle artacağını düşünüyorum. Zaten ders zümre öğretmenleri sınıf dışı etkileşim halinde olan tecrübe paylaşımı yapan öğretmenlerdir. Bu tecrübeleri sınıf içine taşımaları ve birbirlerini gözlemlemeleri, eksik olan şeylerde kafa kafaya vermeleri “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” misali eksikliklerin giderilmesi sayesinde öğretimin daha etkili olması yolunda güzel bir uygulama olacaktır.” şeklinde belirtmiştir. Akran koçluğu ile öğretmenler arasında işbirliğinin gelişeceğini ve değişimi teşvik edeceğini Ö2: “Öğretmenler arasında ki karşılıklı saygı, güven ve iletişimi sağlayabilir. Farklı fikir ve tecrübeye sahip kişilerin ortak çalışması farklı bakış açısı kazandırarak araştırmaya ve gelişmeye sevk edebilir.” şeklinde açıklamıştır.

Akran koçluğunun etkililiğine olumsuz yönde görüş bildiren katılımcılar; Meslektaşlar arasında rekabetin oluşması, akranlar arasında yapılan çalışmalarda denetim etkililiğinin sağlanamaması, iletişimin bozulması şeklinde gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Bu çerçevede M11: “Akran koçluğu öğretmenler arasında yarışı arttırır. Birbirlerine baskınlık kurmaktan kaynaklı ağır eleştiriler ortaya çıkabilir. Bu durum da iletişim problemleri ve çatışmaya sebebiyet verilebilir..” demiştir. Ö19, öğretmenlerin eleştiriye açık olmadıklarını iletişimin bozulacağını “Zamanla rekabete dayalı sıkıntılar oluşabilir. Öğretmenler eleştiriye ve gelişime açık değiller...” M10, ise “Meslektaşlar arasındaki yakın ilişkiler nedeniyle gerçek anlamda denetim sağlanamaz. Meslektaşların denetim bağlamında gerçek bir etki oluşturması mümkün değildir.” şeklinde belirterek akran koçluğu yönteminin etkili bir öğretim denetim yöntemi olmadığını ifade etmiştir.

Öğretimin Denetiminde Portfolyo Yönteminin Etkililiğine İlişkin Bulgular

Tablo.3 incelendiğinde katılımcıların portfolyo yönteminin etkililiği konusunda; Bilgi ve tecrübe aktarımı sağlayan; öğretmenlerin sınıf içi sorunlara yönelik farkındalığı arttıran; bireysel ve mesleki gelişimine katkı sunan; sınıf içi sorunların ve çözüm yollarını kayıt altına alan; öğretmenin bir bütün olarak değerlendirildiği uzun süreli bir denetim yöntemi olduğu gibi görüşlerin öne çıktığı söylenebilir.

Tablo 3. Öğretimin Denetiminde Portfolyo Yönteminin Etkililiğine İlişkin Bulgular.

Tema	Alt Tema	Kod	Frekans
Portfolyo Yönteminin Etkililiği	Olumlu Yöneler	Bilgi ve tecrübe aktarımı sağlaması	14
		Bireysel ve mesleki gelişime katkı sunması	13
		Sorunları ve çözüm yollarını kayıt altına alması	11
		Sınıf içi sorunlarda farkındalığın artması	10
		Uzun süreli bir denetim imkanı sağlaması	9
		İşbirlikçi çalışmanın ve iletişimin artması	4
		Öğretimin niteliğine katkı sunması	2
	Olumsuz Yöneler	Gerçek anlamda uygulanamaması	8
		Öğretimdeki sorunları tespit etmemesi	5
		Öğretimi aksatması	2
		Gelişime istekli olunmaması	2
		İş yükü olarak görülmesi	2
		Öğretmen niteliğine bağlı olması	2

Bu çerçevede M11, “Portfolyo denetimi sayesinde öğretmen bir bütün olarak değerlendirilecektir. Öğretmenin kendini denetlemesi, sorunlara çözüm bulması açısından faydalı olacaktır...” diyerek yöntemle sınıf içi sorunlara çözüm bulunacağını ve özdenetim sağlayabileceğini ifade ederken; M16 ise portfolyo ile öğretmenin etkili olan çözüm yollarını seçme şansına sahip olacağını, sorunlar karşısında farkındalığının artacağını şu şekilde açıklamıştır: “Öğretmen portfolyo denetimi ile zaman içerisinde karşılaştığı problemleri ve çözüm yollarını kayıt altına alacak, problem-çözüm eşleşmesinde hangi çözümün daha etkili olduğu konusunda ön bilgisi oluşacak, bu yolla öğretmen kendisinin güçlü ve zayıf yönlerini de anlama fırsatı yakalamış olacaktır..”. Portfolyonun mesleki yenilenme ve gelişim sağladığını Ö21:“Çağımız sürekli değişmektedir. Biz de çağın getirdiği yeniliklere ayak uydurmalı, eksikliklerimizi görmeli, geliştirme yolları aramalıyız. Eğer bir sorun yaşıyorsak üstünü örtmeden çözüm yolu bulmalıyız ve mesleğimizde yenilenmeliyiz. Bunu portfolyo ile sağlayabiliriz...” sözleriyle açıklık getirmiştir. Ö12 ise “ Portfolyo yöntemiyle sınıf içi uygulamalar bazında kesinlikle gelişeceğimizi düşünüyorum. Maalesef öğretmen mezun olduktan sonra eğitim camiasında sistemden kaynaklı tekdüzelik ve hantallıktan dolayı sürekli olarak gerilemektedir. Öğretmenin uzun yıllar boyunca kendini geliştirme kapsamında uygulanabilecek en güzel çalışmalardan birinin de portfolyo denetimi olabileceğini düşünüyorum.” sözleriyle portfolyonun mesleki gelişime ve yenilenmeye katkı sunacağına vurgu yapmıştır. Ö17 ise: “ ..Portfolyo süreciyle araştırma yaparak bazı şeyleri kaydetmek tecrübemize ve bilgimize katkı sunabilir. Öğretmenin iş

yükünü arttıracığından göstermelik hazırlamanın da önüne geçilmelidir...” sözleriyle portfolyo ile öğretim sürecinde sorunların kayıt altına alabileceğinden bahsetmiştir.

Olumsuz yönde görüş bildiren katılımcılar genel olarak; Portfolyo yönteminin gerçek anlamda uygulanamayacağı; öğretimdeki sorunların tespit edemeyeceği; angarya ve iş yükü olarak algılanacağı; öğretimi aksatacağı; öğretmenin araştırma ve gelişime açık olmadığı; öğretmen niteliğine bağlı olduğu şeklinde görüş ifade etmişlerdir. Bu çerçevede M14: “*Portfolyo denetimini incelediğimiz zaman çok etkileyici gözüküyor. Fakat teoride düşündüğümüz şekliyle uygulanabileceğini düşünmüyorum. Öğretmenlerimizin araştıran, okuyan, akademik çalışmalara önem veren kesiminin çok az olduğunu görmekteyiz. Küçük bir eleştirimizde bile hemen tepki verdiğini de düşünürsek birçok kişinin eksikliğini kabul edip bunu ortadan kaldırmak için araştırmalar yapıp formlar geliştirip kendi eksikliklerini gidermeye çalışacağını düşünmek açıkçası çok akılcı değildir...*” diyerek öğretmenlerin kendilerini geliştirmediklerini, araştırma yapmadıklarını, eleştiriye açık olmadıklarını, formlarla yapılan çalışmalarını angarya olarak gördüklerini ve öğretmen niteliğinin istenen düzeyde olmadığını ifade ederken; Ö7: “...Öğretmen verimli zamanını bu tür işlere harcamak zorunda kalır. İş yükünü arttırır. Daha verimli işlere imza atamaz. İşteki sorunları belirleyebilir fakat sorunları çözemez...” şeklinde oluşabilecek iş yükü konusuna ve sınıf içi sorunların bu yöntemle çözülemeyeceğine dikkat çekilmiştir. Benzer şekilde M 20 ise, “*Yöntemin faydalı olması güçtür. Öğretmen ders dışı araştırma inceleme ve çalışmaları angarya olarak görmektedir. Öğretmende evrak işleri her zaman fazladan iş yükü getirebilir düşüncesi hâkimdir. Okul ders çalışma saatleri ve okul çalışma ortamı bu türden çalışmalara fırsat vermiyor. MEB’ in bu konuda çok iyi çalışması ve ön hazırlık yapması yasal alt yapıyı güçlendirmesi gerekir. Çalışan öğretmen ile çalışmayan öğretmen arasında farklılık yoktur. İdarecinin konumu ayrıca güçlendirilmeli yaptırım yetkisi olmalı ki bu tür çalışmalar iyi işleyebilsin ve idare tarafından takip edilebilsin...*” diyerek bazı endişelerini dile getirmiş olup portfolyo yönteminin etkililiği bağlamında olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı; öğretim denetiminde, akran koçluğu ve portfolyo yöntemleri kullanılmasının etkililiğinin öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Araştırmanın gerçekleştiği il, katılımcılardan elde edilen

verilerle kısıtlı olmak suretiyle çalışma neticesinde elde edilen sonuçlar alanda bulunan araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma neticesinde diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. “*Öğretmen gelişimine katkı sağlayan öğretim denetimi yöntemleri*” konusunda katılımcı okul müdürleri ve öğretmenler özellikle akran koçluğu ve portfolyo yöntemlerini, öğretmene katkı sunan öğretim denetimi yöntemi olarak ön plana çıkartmışlardır. Çalışma sonuçlarını destekleyen araştırmaların bazıları şu şekilde verilebilir: Deborah, Edward, Mercey (2017) öğretim denetimi uygulamalarıyla müfredat kapsamı, öğretim süreçlerinin iyileştirilmesi konularında öğretmenlere mesleki yarar sağladığını araştırmada belirtmiştir. Oja (2002) işbirlikçi denetim sürecine (Akran koçluğu vb.) katılan katılımcıların hem okul uygulamalarını hem de teorik bilgileri geliştirdiğini, işbirlikçi çalışma isteğinde olduğu ve bu tür öğretim denetimi ortaklığında çalışanların mesleki gelişim sağladığını göstermiştir. Chalong , Tawisook, ve Ratanaolarn, (2018) Tayland'daki özel bir ilköğretim okulunda mesleki gelişimi kolaylaştırmak ve ilköğretim matematik ve fen bilgisi öğretmenlerinin öğretim yeterliklerini artırmak için bir koçluk sistemi geliştirmiş ve uygulamıştır. Koçlar, öğretmenler ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ve anketler, sonucunda akran koçluğu çalışmalarından öğretmenlerin yüksek derecede memnun oldukları, bu sistemin yeni alternatif yöntemleri keşfetmelerini sağladığını ve becerilerini ve etkinliklerini desteklediğini ifade etmiştir. Bowers (2017), öğretmen adaylarına akran koçluğu eğitimi vermiş, sınıf içi uygulamalar yaptırmıştır. Araştırma sonucunda akran koçlarının öğrenci ve öğretim çıktıklarına yönelik yansımalarına vurgu yaparak, öğretmen gelişimine olumlu katkısını açığa çıkarmıştır. Özmen (2018) öğretmenlerle yaptığı araştırmada, koçluk becerileri göstermenin öğretmen açısından önemli olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir sonuç ise Darling (2001)'in yaptığı çalışmada görülmektedir. Darling (2001) öğretmen adaylarının mesleki gelişiminde portfolyo kullanımının faydalı ve etkili bir yöntem olduğunu belirtmiştir. Tüm bu sonuçlar “*Öğretmen gelişimine katkı sağlayan öğretim denetimi yöntemleri*” bağlamında ortaya konan sonuçlarla tutarlılık arz etmektedir.

“*Akran koçluğu yönteminin etkililiğine*” ilişkin olarak; Akran koçluğu yöntemi ile deneyimli öğretmenlerden tecrübe aktarımının olacağı, öğretmenler arasında işbirliği ve iletişimin artacağı, sorunlara yönelik farkındalığın artmasıyla çözüm yollarının çoğalacağı, öğretmenin değişimle beraber yenile-

neceği ve üretken olabileceği şeklinde katılımcı görüşleri ön plana çıkmıştır. Alan yazında ortaya konulan çeşitli araştırmalarda benzer sonuçlar dile getirilmiştir. Tarakçı (2019), koçluk seans sayısının bireysel performansı ve kişilerin öz yeterliliğini pozitif yönde etkilediğini analizlerde ortaya koymuştur. Benzer şekilde Truesdale (2003), öğretmen yetiştirme sürecinde akran koçluğu yöntemini kullanmıştır. Akran koçluğu eğitimi alan öğretmenlerin, eğitim almayan öğretmenlere göre sınıf içi teorik bilgileri uygulamalara daha iyi taşıdıklarını göstermiştir. Akran koçluğunun hizmetçi eğitimlerde bilginin uygulamaya dönüştürülmesinde önemli bir faktör olduğunun ortaya konulması çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Akran koçluğu yöntemiyle işbirliği ve iletişiminin sağlanmasının yanı sıra sorunlara yönelik farkındalıkta artma görüldüğü, bireysel ve mesleki gelişim sağlandığı ifade edilmişti. Bu sonuçla Prince, Snowden ve Matthews (2010)'in yaptıkları çalışma karşılaştırıldığında, paralel sonuçlara ulaşıldığı ifade edilebilir. İngiltere'de eğitim kursunda lisansüstü bir sertifikaya kayıtlı otuz sekiz öğretmenle hizmet öncesi eğitim araştırması yapılmış ve öğrenciler üniversite ders oturumlarında, okul sitesi yoluyla akran koçları ile çalışma yapmıştır. Çalışma neticesinde akran koçluğu yöntemi ile güçlü insani ilişkilerin oluştuğu, öğrenci öğretmen iletişiminin arttığı ve öğretim uygulamaları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, akran koçluğunun mesleki gelişim sağladığı, öğrencilerin uygulamalarını geliştirmek için yeni stratejiler sunduğu gösterilmiştir. Ayrıca Özmen (2018) tarafından yapılan çalışmada koçluk ölçeği kullanılmış, koçluk eğitimine katılan öğretmenlerin sınıf içi çalışmalarda farkındalık yaratma boyutunun uygulama düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermesi çalışmamız sonucunda ortaya çıkan "koçluğun öğretim uygulamaları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu" sonucuyla örtüştüğü söylenebilir. Araştırmada katılımcılar akran koçluğu ile denetimin daha etkili ve verimli hale geleceğini belirtmişlerdir. Lee ve Choi (2013), on kişiden oluşan beden eğitimi öğretmenleri ile dört haftalık hizmet öncesi eğitim ve on iki haftalık mikro öğrenme uygulamaları yaptırmıştır. Araştırmayla akran koçluğunun adaylarda bilgiyi yansıtmayı kolaylaştırdığı, engelleri kolay şekilde aşmasını sağladığı, olumlu yönde dönütler verilerek iyi ve etkili bir denetim modeli olduğunun belirtilmesi, çalışmada yer alan "akran koçluğu denetiminin etkililiği" sonuçlarıyla çakışmaktadır. Kısaca Bowers (2017), Lee ve Choi's (2013), Prince vd., (2010), Truesdale (2003), Tarakçı (2019), Özmen (2018)'nin elde ettikleri çalışma sonuçlarının, öğretmenler

arasındaki bilgi ve tecrübenin taşınması, sorun ve engellerin çözümüne katkı sunması, güçlü ilişki ve iletişimin artması, bireysel ve mesleki gelişimin sağlanması ve denetimim etkililiği yönüyle ulaştığımız araştırma sonuçlarıyla örtüştüğü söylenebilir. Bazı çalışmalarda akran koçluğu uygulamalarında ortaya çıkabilecek olumsuz durumların; akran koçu eşleştirmelerinden kaynaklı iletişim sorunu, akrana destek sağlama yerine rakip olma, eleştiri düzeyinin ayarlanamamasından kaynaklı denetimde objektifliğin kaybedilmesi, koçluk uygulamalarının istenilen nitelikte yapılmaması, branş farklılıkları, işbirlikçi çalışmayı sevmeme, zaman baskısı, iş yükü ve stres oluşturması olarak sıralanmıştır (Bruce ve Ross, 2008; Frazier, 2011; Grant, Green ve Rynsaardt, 2010; Gottschalk, 2014; Tarakçı, 2019). Uygulamalarda görülen bu durumun, araştırmada ortaya konulan “rekabetle sorunların oluşması, akran çalışmalarında denetim etkililiğinin sağlanamaması, iletişimin bozulması” verileriyle tutarlılık gösterdiği ifade edilebilir.

“Portfolyo yönteminin etkililiğine” ilişkin olarak; Öğretmenlerin sınıf içi sorunlara yönelik farkındalığı artarak çözüm yollarının çoğalacağı, güçlü ve zayıf yönlerini görerek mesleki gelişimine katkı sunabileceği, sınıf içi sorunların ve çözüm yollarının kayıt altına alınabileceği, öğretmenin bir bütün olarak değerlendirilebileceği uzun süreli bir denetim yöntemi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Alan yazında ortaya konulan çeşitli araştırmalarla benzer sonuçlar birçok kez dile getirilmiştir. Bu araştırmalardan bazıları sıralanırsa: Orbaç (2018) portfolyo uygulamaları yaptığı çalışmasında, portfolyonun kişiye doğru sunum imkânı sağlayan, becerileri ve deneyimleri yansıtan iyi bir yöntem olduğunu çalışmasında ortaya koymuştur. Rolheiser ve Schwartz (2001), katılımcı olarak öğretmen adaylarını seçtiği ve portfolyo değerlendirmelerinin yapıldığı araştırmada, mesleki yaklaşım ve planlamada iyileşmelerin görüldüğü, sorunların etkili şekilde çözüldüğü, öğretmen adaylarının öğrencilere yönelik mesleki eksikliklerini gördüklerini, öğretmenlerin görev ve sorumluluk bilincinin arttığı sonuçlarına ulaşması araştırmada yer alan “portfolyo yöntemi ile öğretmenlerin sınıf içi sorunlara yönelik farkındalığı artırarak çözüm yollarının çoğalacağı” ve “öğretmenin güçlü ve zayıf yönlerini görerek mesleki gelişimine katkı sunabileceği” sonuçlarıyla benzerlik taşıdığı söylenebilir. Driessen ve Vermunt (2005), gerçekleştirdiği araştırmada, öğretmen portfolyo dosyaları, mentörler tarafından denetim ve değerlendirme aracı olarak kullanılmıştır. Portfolyonun değerlendirme süreçlerinde kullanımının öğretmen gelişimine katkı

sunduğu bu çerçevede etkili bir denetim yöntemi olduğu ortaya konulmuştur. Jeevaratnam (2013) portfolyonun öğretmenlerin sınıf içi sorunlarına yönelik çözüm bulmasına katkı sunan, mesleki gelişimi sağlayan uzun süreli değerlendirme ve denetim aracı olduğunu araştırma sonucunda belirtmiş, çalışma neticesinde ulaştığımız “portfolyonun öğretmenin bir bütün olarak değerlendirileceği uzun süreli bir denetim aracı olduğu” görüşünü destekler mahiyettedir. Demirkan (2019), öğretmen portfolyosu sayesinde, öğretmenin kendi öğrenmelerini değerlendirme ve sürdürülebilir mesleki gelişimin önemine dair farkındalık kazanma fırsatı yarattığını, yaşadıkları sorunların hızla çözümüne katkı sunduğunu, tecrübe paylaşımı sağlandığını, güçlü ve zayıf yönlerini gördüğünü, paylaşımcı bir anlayışın geliştiğini belirtmiştir. Demirkan’ın (2019) ulaştığı sonuç çalışmamızda öne çıkan “portfolyo yöntemiyle sınıf içi sorunların ve çözüm yollarının kayıt altına alınabileceği” ve “öğretmenin güçlü ve zayıf yönlerini görebilerek mesleki gelişimine katkı sunabileceği” sonucuyla örtüştüğü ifade edilebilir. Zepeda (2016), portfolyo denetiminin denetmen ya da meslektaş tarafından yapılacağı gibi öz yönelimli olarak da yapılabileceğini, farklı denetim modelleriyle birleştirilmesiyle mesleki öğrenmeyi destekleyeceğini ifade etmesi, yapılan çalışmanın amacına ve ulaşılan verilerin olumlu yöndeki niteliğine uygun düşmektedir. Toptaş (2017), öğretmen dosya değerlendirmesinin (portfolyo) bir denetim yaklaşımı olarak kullanım alanlarını, amacını, faydaları ve sınırlılıklarını tartıştığı çalışmada ağırlıklı olarak hizmet öncesi aday öğretmenleri değerlendirmek için kullanıldığını, yurt dışında yükseköğretimde öğretmen adaylarının değerlendirilmesinde kullanılmasına rağmen Türkiye’de ise bu kullanım biçiminin yaygın olmadığını, hizmet öncesi aday öğretmenlerde kullanımının etkililiği konusunda da araştırmaların yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca alanda yapılan çalışmalarda portfolyonun evrak yükü oluşturduğu, zaman kaybına neden olduğu, ekstra çalışma yüküyle stres oluşturduğu, değerlendirme sürecinde nesnellik ve etkililikte yetersizlik gibi bazı olumsuz değerlendirmelerin yapıldığı görülmüştür (Demirkan, 2019; Ersoy, 2006; Orbaç, 2018; Toptaş, 2017). Bu değerlendirmelerin araştırmada ortaya konulan “portfolyonun; gerçek anlamda uygulanamaması ve kağıt üstünde kalması, zaman ayrılması gerektiğinden öğretimi aksatması, angarya ve iş yükü olarak görülmesi” sonuçlarıyla tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Çalışma neticesinde katılımcı okul müdürü ve öğretmenler; Genel anlamda öğretim denetiminde akran koçluğu ve port-

folyo yöntemlerinin kullanılmasının etkili yöntemler olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca bu yöntemlerin öğretmenin sınıf içi uygulamalarda karşılaştığı sorunların çözümüne katkı sunan, mesleki gelişim sağlayan öğretim denetimi araçları olduğunu belirtmişlerdir.

Ortaya çıkan sonuçlar bağlamında şu öneriler getirilebilir: Öğretmenler, öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo yöntemlerini kullanarak sınıf içi uygulamalardaki karşılaştığı sorunların çözümüne katkı sunabilir ve bu yöntemleri mesleki gelişim veya denetim aracı olarak kullanabilirler. Öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo gibi daha demokratik yöntemlerin kullanılması konusunda pilot çalışmalar yapılarak araştırmacı ve uygulamacılara ışık tutulabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Peer Coaching And Portfolio Usage: Two Methods In Effective Instructional Supervision

*

Yasin Avan – Sevilay Şahin

Ministry of National Education, Gaziantep University

Assessment of supervision outputs in educational institutions is substantial in terms of ensuring the improvement of the institution and seeing its future. Today, the development of new management approaches and the prominence of organizational learning have caused a change on the stand points of supervision (Senge, 2006; Sullivan and Glanz, 2009). New situations have emerged, such as abandoning the bureaucratic standpoint that is strict normative, orientation to humanist perceptive, motivating the teacher, vocational development of the teacher, and grounding on individual differences. Peer coaching provides the teacher to communicate with his colleague on a more comfortable level by grounding on cooperation with them. Also, it does not include a hierarchical position in mentoring or other supervision models (Knight, 2011; Sullivan & Glanz, 2000). It is based on the personal and professional development of the teacher in respect to egalitarian, communicational approach, mutual trust, and teacher-oriented. Portfolio method, on the other hand, allows the teachers to make researches about the problems encountered in classroom practices and control themselves about teaching methods and techniques, and helps to record his practices. In the current researches in the field, it is stated that if the supervisor is placed in a hierarchical position in the teaching supervision, it is a situation that negatively affects the teaching supervision effectiveness and teacher development. It is also important to research these methods that are democratic and egalitarian in order to find a solution to this problem. When the literature is examined, the studies using peer coaching and portfolio methods on the basis of teaching supervision are not much. In the portfolio method, the absence of the studies in which the teacher actively participates in the process, although there are many student-based studies, is another reason that makes this study important. It is foreseen that the research will contribute to

the literature in terms of the study by selecting the qualitative research method in order to gain a comprehensive and in-depth standpoint of a researched subject. The main purpose of the research is to examine the effectiveness of peer coaching and portfolio methods in teaching supervision in line with the opinions of the teachers. Accordingly, the problem statement of the research is defined as follows: "What is the effectiveness of using peer coaching and portfolio methods in the teaching supervision?" Qualitative research method was used in the study. It follows a process for the realization of the qualitative research perceptions and events in a natural and holistic way, based on reflection with the perspective of the participants, which allows to describe in their natural environment. Case study pattern, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. The study group of the research consists of 25 primary school principals and 25 classroom teachers who work in different schools in 2017-2018 academic year in Sivas city center. Criteria sampling, which is one of the purposeful sampling methods, was used in the research. Focus group discussion was chosen as the data collection method. The reason for choosing this discussion method, since it meets with more than one person at the same time, is carried out with a moderator, and increases the amount and diversity of data (Robson, 2015). In the focus group discussion, it is essential to create a comfortable discussion environment where people can express their thoughts freely, not based on affirming the hypothesis put forward (Creswell, 2016; Krueger, 1994). In particular, this rule was made point of the study. In the study, the related literature was scanned by the researchers and guided by creating semi-structured discussion questions. The discussion questions were examined by two experts from the field of education management supervision, and the necessary corrections were made and finalized. Content analysis method was used in the research. The main objective in content analysis is to make the obtained data more explicable. Many unnoticeable concepts and themes can be discovered more easily with this analysis. The discussion questions addressed to the participants constitute the sub-objectives of the study. Each of these sub-problems is accepted as a separate theme. The study is described by quoting directly the participants' views. The province where the research took place was limited with the data obtained from the participants, and the results which was obtained as a result of the study were compared with the researches in the field. As a result of comparison, it

is seen that it is similar to results of other research. The participant school principals and teachers have brought forward peer coaching and portfolio methods as the teaching supervision method, which contributes to the teachers, about the subject " *Teaching supervision methods that contribute to development of the teacher*". Regarding " *The effectiveness of the peer coaching method*", the views of participant such as there will occur experience transfer from experienced teachers with peer coaching method, cooperation and communication among teachers will increase, the solutions will increase with increasing awareness of the problems, the teacher will be renewed and productive with the change, became prominent. Regarding the " *effectiveness of the portfolio method*"; It has been concluded that teachers' awareness of in-class problems will increase and solutions will increase, they are able to contribute to their professional development by seeing their strengths and weaknesses, In-class problems and solutions are able to be recorded, and it is a long-term method of supervision where the teacher could be evaluated as a whole. In addition, it has been observed in the studies conducted in the field that the portfolio creates a burden of paperwork, causes time loss, creates stress with extra workload, and some negative evaluations such as inadequate objectivity and effectiveness in the evaluation process. As a result of the study, the participant school principals and teachers, in general terms, think that using peer coaching and portfolio methods in teaching supervision are effective methods. They also stated that these methods are instructional supervision tools that contribute to the solution of the problems faced by the teacher in classroom practices and provide professional development. In the context of the results, the following suggestions could be made: Teachers are able to contribute to the solution of problems faced in classroom practices by using peer coaching and portfolio methods in teaching supervision and use these methods as professional development or supervision tools. Researchers and practitioners are able to be shed light about the use of more democratic methods such as peer coaching and portfolio in teaching supervision by making pilot surveys.

Kaynakça / References

Anderson, D. (2013). Untying the knots. In *the chisymposium coaching in the moment*.

- Aydın, İ. (2013). *Öğretim denetimi: durum saptama, değerlendirme ve geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aydın, M. (2011). *Çağdaş eğitim denetimi*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Bowers, D. L. (1999). *Teachers' use of peer observation and feedback as a means of professional development*. Southern California University. Doctoral Thesis . California.
- Bowers, K. J. (2017). *The impact of peer coaching on peer relationships and the distribution of knowledge in pre-service teachers*. University of Northern Iowa. Electronic theses and dissertations. Iowa.
- Browne, L. (2006). Proposing a proximal principle between peer coaching and staff development. *International Journal of Evidence Based Coaching and Mentoring*, 4, 31-44.
- Brookhart, S. M. ve Moss, C. M. (2015). How to give professional feedback. *Educational Leadership*, 72, 24-30.
- Bruce, C.D. ve Ross, j A. (2008).A model for increasing reform implementation and teacher efficacy:teacher peer coaching in grades 3 and 6 mathematics. *Canadian Journal Of Education*, 31(2), 346-370
- Bursahioğlu, Z. (2000). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Campbell, D.M ., Cignetti ,P.B., Melenyzer, B.J., Nettles, D.H. ve Wyman, R.M. (1997) . *How to develop a professional portfolio: A manual for teachers*. MA: Needham Heights.
- Centra, J. A. (1993). *Reflective faculty evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Chalong, G., Tawisook, M., ve Ratanaolarn, T. (2018). Development of Mathematics and Science Teacher Competencies through Coaching. *Creative Education*, 8, 2049-2063
- Chitpin, S. ve Simon, M. (2009). Even if no-one looked at it, it was important for my own development: Pre-service teacher perceptions of professional portfolios. *Australian Journal of Education*, 53(3), 277-293.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev. Ed. Bütün. M). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Darling, L. F. (2001). Portfolio as practice: The narratives of emerging teachers. *Teaching and Teacher Education*, 17(1), 107-121.

- Deborah, K., Edward, K. ve Mercey, M.M.(2017). Secondary School Principals' Work Load And Instructional Supervision Practices İn Kenya: A Case Of Lower Yatta Sub-County, *International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE)*, 4(2), 68-80 <http://dx.doi.org/10.20431/2349-0381.0402007> adresinden 02/11/2019 tarihinde erişildi.
- Demirkan, S. (2019).Eğitim yönetiminde alternatif denetim yaklaşımı, öğretmen portfolyosu değerlendirme: Bir literatür taraması. *Karamanoğlu Mehmetbey Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1(1), 49-62
- Driessen, E. ve Vermunt, J. (2005). The use of qualitative research criteria for portfolio sssessment as an alternative to reliability evaluation:a case study. *Medical Education*, 39, 214–220.
- Doolittle, P. (1994). *Teacher portfolio assesment. Cleraringhouse on asesment and evulation*. Washington Dc .
- Erbil, O. (2003). *Öğrenci merkezli eğitim uygulama modeli*. Ankara: Milli Eğitim Basmıevi
- Ersoy, A.F.(2006).Öğretmen adaylarının gelişim dosyasına dayalı değerlendirme ye ilişkin görüşleri. *İlköğretim online*, 5(1),85-95.
- Grant, A. M., Green, L. S., and Rynsaardt, J. (2010). Developmental coaching for high school teachers: Executive coaching goes to school. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 62(3), 151-168. <https://psycnet.apa.org/record/2010-19800-001> adresinden 03/11/2019 tarihinde alındı.
- Gottschalk, M.G. (2014). *How do business leaders learn in peer-group coaching?* Oxford University. Doktora Tezi. İngiltere.
- Guskey, T. (2014). *Planning professional learning. Educational, school, and counseling psychology faculty publications*. 15. 12.05.2019 tarihinde https://uknowledge.uky.edu/edp_facpub/ adresinden erişildi.
- Hanson, H. and Hoyos, C. (2015). The shift from-me- to-we: Schools with a coaching culture build individual and collective capacity. *The Journal of Staff Development*, 36(2), 42-45.
- Henson, K. T. (2010). *Supervision: A collaborative approach to instructional improvement*. Waveland: Pr. Inc.
- İlğan, A. (2012). *Öğretmenlerin mesleki gelişimi ve denetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Jeevaratnam, G. (2013). Portfolio as an assessment tool in the french foreign language classroom. *International Journal of Scientific Research*, 2(11), 155-156.

- Joyce, B. and Showers, B. (1982). The coaching of teaching. *Educational Leadership*, 40(1), 4-10.
- Kışla, S.V. ve Uzun E. (2005). Okul öncesi dönemde portfolyo değerlendirilmesi. Çocuk-veli-öğretmen görüşmeleri, *Eğitimde iyi örnekler konferansı*. Sabancı Üniversitesi. İstanbul.
- Knight, J. (2011). What good coaches do. *Educational Leadership*, 69(2), 18-22.
- Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide For Applied Research*. London: Sage.
- Lee, O. and Choi, E. (2013). Utilizing peer coaching to facilitate pre-service physical education teachers reflection. *The Asia Pacific Education Researcher*, 22(2), 147-154.
- Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A. C. (2013). *Eğitim yönetimi* (Çev Edit. Arastaman, G). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Lorenzo, G. and Ittelson, J. (2005). *An overview of e-portfolios. Educase learning initiative*. <https://library.educause.edu/media/files/library/2005/1/eli3001-pdf> adresinden 24/08/2019 tarihinde erişildi.
- Marzano, R. J., Frontier, T. ve Livingston, D. (2011). *Effective supervision supporting the art and science of teaching*. Virginia: Ascd Member Book.
- Marshall, C. and Rossman, G. (2016). *Designing qualitative research*. Sage, Thousand Oaks.
- Merriam, S.B. (1998). *Case study research in education, a qualitative approach*. Jossey Bass Publications,
- Mues, F. ve Sorcinelli, M. D. (2000). Preparing a teaching portfolio. <https://cndls.georgetown.edu/media/documents/teachingportfolio> Adresinden 12.10.2019 tarihinde erişildi.
- Oja, S.N. (2002). Shared accountability in creating and managing collaborative supervision partnerships university of new hampshire paper presented in the symposium titled: sharing accountability in school-university partnership with a common goal of preparing, *Inducting, and Retaining the Best Teachers ACTE February 25, 2002*.
- Orbaç, (2018). *Moda tasarımcıları için portfolyo hazırlama ve örnek uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi üniversitesi, Ankara
- Özmen, Ö. (2018). *Lise öğretmenlerinin koçluk davranışlarını benimseme ve uygulama durumlarına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.

- Prince, T., Snowden, E. ve Matthews, B. (2010). Utilizing peer coaching as a tool to improve student-teacher confidence and support the development of classroom practice. *Literacy Information And Computer Education Journal*, 1,49-51
- Rhodes, C. ve Beneicke, S. (2002). Coaching, mentoring and peer networking: Challenges for the management of teacher professional development in schools. *Journal of Service Education*, 28(2), 297-309
- Rice, G. (2012). Formative dialogues in teaching nonthreatening peer coaching. *The Journal of Chiropractic Education*, 26(1), 62.
- Robbins, P. (1991). How to plan and implement a peer coaching program. *Association for Supervision and Curriculum Development*, 2714-2798.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri. Gerçek dünya araştırması.* (Çev. Edit Ş. Çınkır, N. Demirkasımoğlu). Anı Yayıncılık.
- Rolheiser, C. ve Schwartz, S. (2001). Pre-service portfolios: A base for professional growth. *Canadian Journal of Education*, 26(3), 283-30
- Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: the art and practice of the learning organization.* New York: Century Business.
- Shulman, L.S. (1988). A union of insufficiencies: Strategies for teacher assessment in a period of educational reform. *Educational Leadership*, 46(3), 36-41 <http://www.ascd.org> adresinden 06/04/2019 tarihinde erişildi.
- Snadden, D. (2002). Portfolios attempting to measure the unmeasurable? *Medical Education*, 33,478
- Sullivan, S. ve Glanz, J.(2000). Alternative approaches to supervision: Cases from the field. *Journal of Curriculum and Supervision*, 15(3), 212-235
- Sullivan, S. ve Glanz, J. (2009). *Supervision that Improves Teaching and Learning.* California: Corwin.
- Tarakçı, U. A.(2019). *Örgütlerde öz yeterlilik algısı ve performans ilişkisinde kişilik profillerinin düzenleyici rolü ve koçluk hizmeti alan çalışanlar üzerine bir araştırma.* Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir
- Truesdale, W. T.(2003). *The implementation of peer coaching on the transferability of staff development classroom practice in two selected Chicago public elementary schools.* Doktora tezi. Loyola Üniversitesi, Chicago.
- Toptaş, B. (2017). A contemporary approach to performance evaluation: Teacher portfolios. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4155-4170.
- Wiles, J. ve Bondi, J. (2000). *Supervision a guide to practice.* New Jersey: Prentice Hall.

- Wolf, K. (2006). Portfolios in teacher evaluation Stronge, J. H. (Ed.) *Evaluating teaching: A guide to current thinking and best practice* içinde (s. 168-184). California: Corwin Press.
- Wolfson, L. ve Willinsky, J. (1998). What service learning can learn from situated learning. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 5, 22-31.
- Wright, W. A. ve Miller, J. E. (2000). The educational developer's portfolio. *The International Journal for Academic Development*, 5(1), 1-5.
- Xun, G. ve Land, S. (2004). A conceptual framework for scaffolding ill-structured problem-solving processes using question prompts and peer interactions. *Educational Technology Research and Development*, 52(2), 5-22.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zepeda, S.J. (2016). *Instructional supervision: Applying tools and concepts*. (Çev. Edit. Apaydın Ç, Balcı, A). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Avan, Y. ve Şahin, S. (2020). Öğretim denetiminde akran koçluğu ve portfolyo kullanımının etkililiğinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1028-1053. DOI: 10.26466/opus.676497

Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğrencilerin Meslek Tercihlerine İlişkin Görüşleri¹

DOI: 10.26466/opus.677100

*

Gönül Şener* – Seda Gündüzalp**

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tunceli/Türkiye

E-Posta: gonulsener@munzur.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3212-7703](https://orcid.org/0000-0003-3212-7703)

** Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi/ Pertek Sakine Genç MYO, Tunceli/Türkiye

E-Posta: sedagunduzalp@munzur.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3546-5644](https://orcid.org/0000-0003-3546-5644)

Öz

Geçmişten günümüze kadar popüleritesi devam eden mesleklerden biri olan öğretmenlik, bir yandan sevgi ve gönül işi olması diğer yandan da ülkelerin geleceği ve toplumların gelişiminde kritik bir role sahip olması sebebiyle meslek olarak tercih edilme nedenleri arasında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Bireyin kişiliğine uygun meslek tercihi bulunması, işini severek yapması ve işine bağlılığında önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle doğru meslek seçimi ve süreçleri konusunda bilgi sahibi olmak kişinin gelecekteki yaşam biçiminin belirlenmesini etkileyecektir. Araştırmanın amacı öğretmen olma niyetiyle formasyon eğitimi alan öğrencilerin seçtikleri öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Eğitim Bilimleri Bölümü'nde formasyon eğitimi alan 60 öğrenci çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Çalışma verilerinin toplanması görüşme formuyla sağlanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşleri dikkate alınarak toplanan verilerin analiz edilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; öğretmen adayları sıklıkla ilk tercihlerinin yine öğretmenlikten yana olduğu yönünde görüş bildirirken bu görüşü sırasıyla doktor, sosyolog, sanatçı, hukukçu, mühendis, gazeteci, yazar ve psikolog izlemiştir. Öğretmenlik, meslek tercihleri arasında ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçmede; bir şeyler öğretmenin verdiği hazzı yaşamak, meslek sevgisi, daha iyi bir nesil yetiştirmek, mesleğin kutsallığı, çocuk sevgisi, bütün meslek mensuplarını öğretmenlerin yetiştirmesi, hayalindeki meslek olduğu, başkalarının hayatını değiştirmek istediği, tatilinin çok olduğu, şartlarının iyi olduğu ve çocukları geleceğe hazırlamak gibi birçok nedeni sıralamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen adayı, meslek tercihi, öğretmenlik

¹ Bu çalışma 10-12 Mayıs 2018 tarihleri arasında yapılan "13. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresinde" sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Opinions on the Taking Pedagogical Formation Education Students of the Job Preferences

*

Abstract

Teaching, which is one of the most popular occupations from the past to the present, has an important place among the reasons why it is preferred as a profession because it has a love and heart work on the one hand and a critical role in the future of countries and the development of societies. Choosing a profession appropriate for the personality of the individual to do his job lovingly has an important effect on his commitment to the job. Therefore, knowledge of the right career choice and processes will affect the determination of a person's future lifestyle. The aim of the research is to determine the opinions of the students who take the formation education with the intention of becoming a teacher. The study was carried out with a scientific pattern, one of the qualitative research methods. In the 2017-2018 academic year, 60 students in the Department of Educational Sciences were identified as study groups. The collection of the study data was provided by the interview form. Content analysis method used in analyzing the data collected by taking into consideration the opinions of prospective teachers. As a result of the research; pre-service teachers frequently commented on the fact that their first choice was in favor of teaching, and followed this with the doctors, sociologists, artists, lawyers, engineers, journalists, writers and psychologists. Students who are in the first place among the preferences of teaching, profession, choosing this profession; to experience the pleasure of the teacher, to love the profession, to raise a better generation, to love the profession, to love children, to train teachers of all professions, to be a profession in their dreams, to want to change the lives of others, to have a lot of holiday, to have a good time and to prepare the children for the future. the reasons are listed.

Keywords: Candidate teacher, job choice, teaching

Giriş

Bir meslek sahibi olma ihtiyacı, her bireyin dünyaya gelip büyüdüğü toplumda yaşamını devam ettirebilmesi aynı zamanda kendini gerçekleştirebilmesi için zorunludur (Yüksel Şahin ve Hotaman, 2009). Kendini gerçekleştirme konusu bireyin hayatındaki temel işlevlerden biridir. Bu işlev kişinin amacına ulaşması, potansiyelinin farkına varması, kişisel tatmin, kişisel başarı ve bilimsel buluşları tanımlanır (Kuzgun, 1985; Maslow, 1943). Kişinin icra ettiği meslek, onun yaşamında geniş bir yer tutan ve yaşam kalitesini etkileyen önemli bir unsurdur. Kendine uygun olan bir mesleği seçmesi, mesleğine karşı tutumlarının olumlu olması hem kendi hem de başkalarının mutluluğu ve çalışma verimi açısından önemlidir (Çelik ve Üzmez, 2014, s. 95). Meslek kavramı, kişinin kendini gerçekleştirmesi, bireysel gelişimini sağlama, toplum yapısı içerisinde kendini tanıması ve görünür kılmasında etkili bir faktör olarak bilinmektedir (Elchardus ve Smiths, 2008; İlhan, 2008; Sarıkaya ve Khorshid, 2009; Ünsar, Akgün Kostak, Kurt ve Erol, 2011). Kavramsal olarak meslek, TDK sözlüğünde, “belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş” olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr).

Bireyin kişiliğine uygun meslek tercihinde bulunması işini severek yapması işine bağlılığında önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle doğru meslek seçimi ve süreçleri konusunda bilgi sahibi olmak kişinin gelecekteki yaşam biçiminin belirlenmesini etkileyecektir. Bu olmadığı takdirde kişi sevmediği, kendisine uygun olmayan mesleği seçecek ve yaptığı iş işkenceye dönüşecektir. Bu nedenle meslek tercihi, kişinin gelişim süreci olarak meslek seçimini, gelişigüzel bir anlık kararı sonucu değil, hayatı süresince oluşan ve gelişen, vazgeçilmez olan davranış örüntüleri olarak görülmelidir (Polly ve Jimmy, 2002). Meslek seçimi insanın hayatında vereceği en önemli kararlardan biridir. Çünkü insanlar hayatlarının büyük bir kısmını yaptıkları işin başında geçirmektedir. Bireylerin meslek tercihi gelir, statü, çevre, yetenek, olanaklar ve kişilik gibi pek çok değişkenden etkilenmektedir (Püsküllüoğlu, 1986, akt. Hotaman, 2011). Genel olarak bakıldığında meslek seçimini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; bireyin karar sürecinde etkisi altında kaldığı değer yargısı, ilgi ve inançları, mevcut bilgi birikimi, bireyin bu kararında mesleğe yönelik olarak duyduğu ilgi, sahip olduğu değerler ve elde

edeceği tatmin gibi faktörle birlikte kişisel özellikleridir (Tokar, Fisher ve Subich, 1998).

Literatürde mesleklere yönelim ve yükseköğretim kurumlarının seçimine yönelik değişik kuramsal modeller mevcuttur. Bu modeller; eğitim öğretim sürecinin başından itibaren bireysel ilgi ve yetenekler ile bunlar arasındaki uyuma, bireyin gereksinmelerine, bireyin çevresiyle olan etkileşimine, kimlik gelişimine, kişilik özelliklerine odaklanmış, iş gücünün mesleklere doğru akışını ekonomik açıdan değerlendirmişler. (Blau, Gustad, Jessor, Parnes ve Wilcock, 1956; Ginzberg, Ginsburg, Axelrad ve Herma, 1951; Holland, 1959, 1997; Roe, 1954, 1957; Super, 1957; Tiedeman ve O'Hara, 1963).

Alan yazında meslek seçimi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; bireyin icra ettiği mesleğinden duygusal anlamda tatmin sağlayamaması ve mesleğe olan bağlılığının düşük olması mesleği bırakmada diğer tatmin ve bağlılık faktörlerine kıyasla daha etkili olabildiği sonucuna ulaşılmıştır (Arıkan Saltık, Avcı ve Kaya, 2016). Wildes (2004) de bireylerin sahip olduğu mesleki algı ve mesleğe yönelik tutumu ile mesleği sürdürme ve işten ayrılma niyeti arasında önemli düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan çalışanların mesleğinin gerektirdikleri ile kendi birikimleri ve uzmanlığı, ilgileri ve sahip olduğu değerlerinin uyumlu olması ve mesleğe yönelik sosyal statü algılarının yüksek düzeyde olması mesleki bağlılıkları ile doğru orantılı olarak artacağı (Carless, 2005; Edwards, 1991; Ehrhardt ve Makransky, 2007; Goulet ve Singh, 2002; Saks ve Ashfort, 1997), birey-iş uyumunun (Chellen ve Nonkoo, 2010; Edwads, 1991; Erdoğan, 1990, s. 30; Wildes, 2004) ve mesleğe ilişkin sosyal statü algısının (Çakır, 2001; Gündüz, 2005; Hall, 1969) ön planda yer aldığı ilgili çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Geçmişten günümüze kadar popüleritesi devam eden mesleklerden biri olan öğretmenlik, bir yandan sevgi ve gönül işi olması diğer yandan da ülkelerin geleceği ve toplumların gelişiminde kritik bir role sahip olması sebebiyle meslek olarak tercih edilme nedenleri arasında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Bishay, 1996; Ekici, 2015; Kızıldaş, Harmatov ve Sarıçam, 2012). Yapılan bir çalışmada, öğrencilerin öğretmenlik mesleğini seçmelerinde mesleğini kendi özelliklerine uygun görmeleri, sevmeleri, öğretmenlik yaparak mutlu olacaklarına inanmaları ve ebeveynlerinin istekleri neden olarak gösterilmektedirler (Şahin, 2011). Öğretmenlik mesleğini tercih eden adayların öğretmenlik mesleğine ilişkin mesleki bilgi (alan bilgisi, alan eği-

timi bilgisi, mevzuat bilgisi), mesleki beceri (eğitim öğretimi planlama, öğrenme ortamları oluşturma, öğretme ve öğrenme sürecini yönetme, ölçme ve değerlendirme), tutum ve değerlere (milli, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve işbirliği, kişisel ve mesleki gelişim) sahip olmaları (MEB, 2017), liderlik gücünü ve becerilerini ortaya koymaları gerekmektedir (Gündüzalp ve Şener, 2018). Bu niteliklere ulaşabilmek için öğretmen adaylarında yüksek öğrenim görme şartı aranmaktadır.

Ülkemizde öğretmenlik mesleği, yakın geçmişe kadar daha çok saygı duyulan bir meslek durumundaydı. Ancak, son yıllarda öğretmenlik mesleğinin saygınlığına karşılık gelen toplumsal görüş hissedilir derecede azalmaya başlamıştır. Bunun yanında atanması yapılan öğretmenlerin bir kısmının sözleşmeli atanması ve belli bir süre sonra kadroya alınması öğretmen atama ve istihdamında karmaşa yaratmaktadır. Bu durum hem halen sözleşmeli çalışan öğretmenler hem de öğretmen adayları için önemli bir sorun olma özelliğini korumaktadır (Şahin, 2011). Ayrıca verilen formasyon eğitimleri ile öğretmen olma isteğiyle bekleyen işsizler ordusunun var olması öğretmenlik mesleğini seçenlerin bakış açısını ortaya koymayı önemi kılmaktadır. Bu noktadan hareketle, araştırmanın amacı öğretmen olma niyetiyle pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin seçtikleri öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel paradigma içerisinde değerlendirilen olgubilim (fenomenoloji) deseni ile şekillendirilmiştir. Olgubilim farkında olduğumuz ancak tam olarak anlam veremediğimiz olguları araştırmamıza yardımcı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Olgubilim araştırmalarda olgunun oluşturulma boyutları belli aşamalarda gerçekleştirilmektedir. Ersoy (2016), bu aşamaları aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Fenomen (olgu) ya da deneyimi tanımlama,
2. Sabit temaları belirleme
3. Belirlenen temalara ilişkin çarpıcı yansımalar oluşturma
4. Yansımaları temalarla betimleme

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi içinde yer alan tipik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Eğitim Bilimleri Bölümü'nde formasyon öğrenimi gören 60 öğrenci çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Tipik örnekleme; örneklemin araştırma problemi ile ilgili olarak evrende yer alan çok sayıdaki durumdan tipik olan biriyle oluşturulmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu yöntemin seçilmesindeki neden ise incelenen konuyu en iyi yansıtacak elemanların seçimini öngörmesidir. Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	Toplam	
Cinsiyet	Kadın Erkek									
	N	43	17							60
	%	71.67	28.33							100
Bölüm	Tarih	Coğrafya	TDE	Felsefe	Kamu Yön.	Yaşayan Diller	Sağlık	Gazetecilik	-	
	N	12	11	11	9	8	4	3	2	60
	%	20	18.33	18.33	15	13.34	6.66	5	3.34	100
Yaş	20-25		26-30	31+..					-	
	N	51	4	5					60	
	%	85	6.66	8.34					100	

Verilerin Toplanması

Çalışma verilerinin toplanması görüşme formuyla sağlanmıştır. Hazırlanan görüşme formu araştırmanın amacına uygun ve alan yazın derinlemesine incelenerek geliştirilmiştir. Öğretmen adaylarının öğretmen olma niyetiyle formasyon eğitimi alan öğrencilerin seçtikleri öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri belirlemeye dönük iki şıktan oluşan bir adet açık uçlu sorunun yer aldığı görüşme formu hazırlanmıştır. Kapsam ve görünüş geçerliği için uzman görüşü alınmış bu doğrultuda form üzerinde öngörülen değişiklikler yapılmıştır. Görüşme formunun anlaşılabilirliğini belirlemek üzere beş öğrenciye ön

uygulama yapılmıştır. Yapılan uygulamanın ardından dil yapısı tekrar gözden geçirilen yarı yapılandırılmış form ana uygulama için hazır duruma getirilmiştir. Görüşleri alınmak üzere öğretmen adaylarına aşağıdaki sorular sorulmuştur:

- a) Meslek seçiminde mevcut alternatifleriniz arasında seçim yapma imkânınız olsaydı ilk tercihiniz ne olurdu?
- b) Öğretmenlik mesleği olurdu, çünkü.....
- c) Diğer (ne olduğunu yazınız.) mesleği olurdu, çünkü.....

Çalışma grubu içinde yer alan öğretmen adaylarına görüşme formu önceden verilerek incelemeleri istenmiş, gerekli açıklamalar yapılarak formların doldurulması sağlanmıştır. Veriler Şubat-Mayıs 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Her bir görüşme ortalama 15 dakika, olarak belirlenmiştir. Elde edilen formlar araştırma için temel veri seti olarak kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının görüşleri dikkate alınarak toplanan verilerin analiz edilmesinde araştırmanın amacına uygunluğundan dolayı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi aşamalarını Robson (2015); veri setindeki bir ya da daha fazla parçasını betimlemek ve ilişkilendirmek amacıyla kodlama, kodları gruplandırılarak küçük sayıda kategorilere ayırma ve ilişkili olduğu düşünülen kategorilerle temaların uyumunu belirleme şeklinde ifade etmektedir.

Bu araştırma da ulaşılan verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, kategorilerin oluşturulup uygun temalara yerleştirilmesi, bulguların ortaya çıkarılması ve yorumlanması olarak dört aşamada analiz edilmiştir. Kodlama süreci ile genel düzeyde görüşleri açıklayabilen ve kodları belirli alt temalar altında toplayabilen temalar ortaya çıkarılabilmektedir. Çalışmada ilk olarak öğretmen adaylarının görüşme formuna verdikleri cevaplar incelenmiş ve öğretmen adaylarından toplanan verilerin hepsi (60 adet form) geçerli olarak kabul edilmiştir. Daha sonra bu veriler üzerinden analizler yapılmıştır. 60 formdan her birine sayı numaraları kodlanarak Word belgesine aktarılmış ve cevaplar veri analiz programında çözümlenmeye hazır hale getirilmiştir. Elektronik ortamda yer alan veriler satır satır okunarak önemli kodlar ve bo-yutlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılar ÖA:1, ÖA:2, ÖA:3... şeklinde

kodlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için Miles ve Heberman'ın (1994) geliştirdiği aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$UzlaşmaYüzdesi = \frac{GörüşBirliği(Na)}{GörüşBirliği(Na) + GörüşAyrılığı} \cdot 100$$

Nitel araştırmalarda, araştırmacı ve uzman değerlendirmeleri sonucunda elde edilen uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda araştırmanın güvenilirliği sağlanmış kabul edilmektedir. Bu doğrultuda değerlendirme yapması istenen uzman on ifadeyi araştırmacılardan farklı bir kategoride uygun bulmuştur. Böylece yapılan hesaplamalarla araştırmanın güvenilirliği; $P=161/(161+10) \times 100 = \%94$ olarak bulunmuş ve güvenilirlik sağlanmıştır.

Bulgular

Öğretmen olma niyetiyle formasyon eğitimi alan öğrencilerin seçtikleri öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini belirlemek için yapılan bu çalışmada, öğrenciler öğretmenlik mesleğinin dışında 8 farklı mesleği kendilerine daha uygun görmüşlerdir. Öğrenciler tarafından kendilerine uygun olan meslekler frekans değerleriyle Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri

Öğrencilere sorulan “Meslek seçiminde mevcut alternatifler arasında seçim yapma imkanınız olsaydı ilk tercihim. olurdu” sorusuna ilişkin öğrenciler çoğunlukla ilk tercihlerinin yine öğretmenlikten yana olduğunu görüş olarak bildirmişlerdir. Bu görüşü sırasıyla doktor, sosyolog, sanatçı, hukukçu, mühendis, gazeteci, yazar ve psikolog izlemiştir. Bu durum çoğunlukla öğrencilerin doğru yerde olduğunu göstermektedir. Kendine uygun mesleği bulan öğrencilerin meslek yaşamlarında daha başarılı olacakları umulmaktadır. Dolayısıyla yeni nesil yetiştirme misyonunu yüklenen öğretmenlik, zoraki yapılacak bir meslek değildir. Sıklıkla tercihler arasında yer alan öğretmenlik mesleğine ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 2’de sunulmuştur.

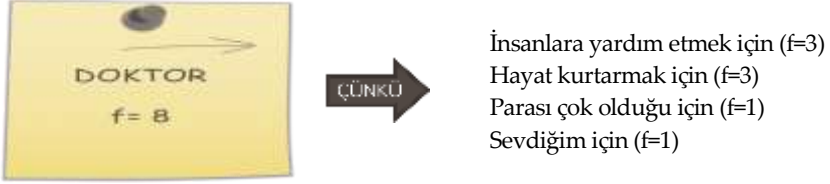

- Bir şeyler öğretmek için (f=22)
- Mesleği sevdiğim için (f=15)
- Daha iyi bir nesil yetiştirmek için (f=14)
- Kutsal bir meslek olduğu için (f=6)
- Çocukları sevdiğim için (f=5)
- Bütün meslek mensupları öğretmenler tarafından yetiştirildiği için (f=4)
- Hayalindeki meslek olduğu için (f=4)
- Başkalarının hayatını değiştirmek istediğim için (f=4)
- Tatili çok olduğu için (f=4)
- Şartları iyi olduğu için (f=4)
- Çocukları geleceğe hazırlamak için (f=3)

Şekil 2. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Öğretmen)

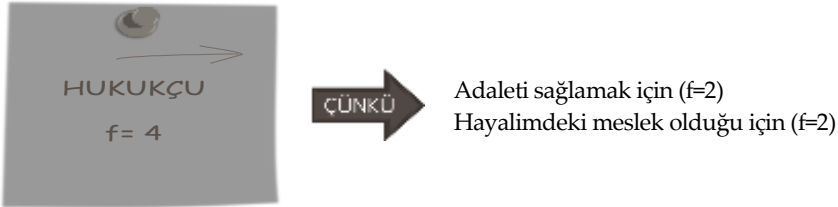
Öğretmenlik meslek tercihleri arasında ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçmede; bir şeyler öğretmenin verdiği hazzı yaşamak, meslek sevgisi, daha iyi bir nesil yetiştirmek, mesleğin kutsallığı, çocuk sevgisi, bütün meslek mensuplarını öğretmenlerin yetiştirmesi, hayalindeki meslek olduğu, başkalarının hayatını değiştirmek istediği, tatilinin çok olduğu, şartlarının iyi olduğu ve çocukları geleceğe hazırlamak gibi birçok neden sıralamışlardır. Meslek seçiminde tercihler arasına öğretmenlikten sonra en çok yer verilen

doktorluk mesleğine ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Doktor)

Doktorluk meslek seçiminde ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; insanlara yardım etmek, hayat kurtarmak, parasının çok olması ve sevdiği için bu mesleği yapmak istemesi görüşlerine yer vermişlerdir. Gerçekten de toplumumuzda doktorluk mesleği kazanılması ve eğitimi zor olan meslekler arasındadır ve popüleritesi devam etmektedir. Tercihler arasında yer alan mesleklerden biri de hukuktur. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Hukukçu)

Hukukçu olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; adaleti sağlamak ve hayalindeki meslek görüşlerine yer vermişlerdir. Bireylerin kendini gerçekleştirebilmeleri için doğru meslek seçimleri önem taşımaktadır. Doğruluğu ve adaleti önceleyen kişilerin bu meslek grubunda yer alması toplumun geleceği açısından önem arz etmektedir. Tercihler arasında yer alan bir diğer meslek sosyologdur. Sosyolog mesleğine ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 5'te yer almaktadır.

Topluma ve toplumsal sorunlara duyarlı olduğum için (f=3)
Kendi branşım olduğum için (f=1)

Şekil 5. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Sosyolog)

Sosyolog olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler topluma ve toplumsal sorunlara duyarlı ve kendi branşı olmasını mesleği seçme gerekçesi olarak göstermişlerdir. Toplumsal duyarlılığın ön planda olduğu sosyolog mesleğini tercihleri arasında gösteren öğrencilerin bu mesleği yerine getirirken mesleki doyum yaşamaları ve mesleklerinde başarılı olmaları kaçınılmazdır. Tercihler arasında gösterilen önemli mesleklerden biri de sanatçıdır. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 6'da sunulmuştur.

Yetenekli olduğum için (f=2)
Şarkı söylemeyi sevdiğim için (f=1)
Duygularımı resim yaparak dile getirdiğim için (f=1)

Şekil 6. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Sanatçı)

Sanatçı olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; yetenekli olmak, şarkı söylemeyi sevmek ve duygularını resim yaparak dile getirmek gibi gerekçeleri sıralamışlardır. Toplumumuzda yeteneklerinin peşinden koşmak isteyen ancak erken yaşlarda aileler tarafından engellenen, farklı meslek gruplarına yönlendirilen çocukların olduğuna hepimiz şahit olmuşuzdur. Bunun yanında yeteneklerini meslek olarak değil de hobi olarak gösteren, ailesi istediği için başladığı okulunu yarım bırakıp yeteneklerine dönen bireylerin varlığından hepimiz haberdar olmuşuzdur. Tercihler arasında gösterilen bir diğer meslek mühendistir. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 7'de yer almaktadır.

Şekil 7. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Mühendis)

Mühendis olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; çocukluk hayalinin olması, çeşitli icatlarla uğraşmayı sevmesi ve teknolojiye ilgisinin olmasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Geçmişte popülaritesi yüksek olan mesleklerden biri olarak görülen mühendislik günümüzde popülaritesi azalmaya yüz tutmuş mesleklerden biri durumuna gelmiştir. Öğrenciler içinde azınlıkta da olsa küçük bir grubun tercihlerinde ilk sırada gazetecilik mesleği yer almaktadır. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 8’de sunulmuştur.

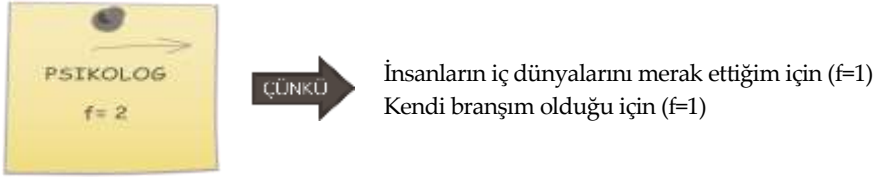
Şekil 8. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Gazeteci)

Gazeteci olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; hayalindeki meslek olduğu, doğru ve gerçekleri dile getirmek istemesi bu mesleği seçmede gerekçe olarak belirtilmiştir. Yine öğrenciler içinde küçük bir grubun tercihlerinde ilk sırada yer alan mesleğin yazarlık olduğu görülmektedir. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 9’da gösterilmiştir.

Şekil 9. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Yazar)

Yazar olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; hayalindeki meslek olduğu ve yazmayı sevmesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Tercih sıralamasında yine az görüş olan diğer meslek ise psikologdur. Bu mesleğe ilişkin frekanslar ve tercih nedenleri Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10. Meslek seçimine ilişkin öğrenci görüşleri (Psikolog)

Psikolog olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; insanların iç dünyalarını merak etmesi ve kendi branşı olmasını gerekçe olarak göstermiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Öğretmen olma niyetiyle pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin seçtikleri öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini belirlemek için yapılan bu çalışmada, öğrenciler öğretmenlik mesleğinin dışında sekiz farklı mesleği de kendilerine daha uygun olarak görmüşlerdir. Öğrencilerin çoğu ilk tercihlerinin yine öğretmenlikten yana olduğu yönünde görüş bildirirken bu görüşü sırasıyla doktor, sosyolog, sanatçı, hukukçu, mühendis, gazeteci, yazar ve psikolog izlemiştir. Bu durum öğrencilerin çoğunlukla doğru yerde olduğunu göstermektedir. Kendine uygun mesleği bulan öğrencilerin meslek yaşamlarında daha başarılı olacakları bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla yeni nesil yetiştirme misyonunu yüklenen öğretmenlik, zoraki yapılacak bir meslek olmamalıdır. Öğretmenlik mesleğini kendi isteğiyle ve severek seçen adayların öğretmenliğe yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu (Aslan ve Köksal Akyol, 2006; Aydın ve Yıldırım, 2007; Bozdoğan, Buldur ve Bursal, 2015; Eret Orhan ve Ok, 2014; Şahin, 2011; Ünal ve Şimşek, 2008; Üstüner, Demirtaş ve Cömert, 2009) diğer bazı araştırma sonuçlarıyla da ortaya konulmuştur.

Öğretmenlik, meslek tercihleri arasında ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçmede; bir şeyler öğretmenin verdiği hazzı yaşamak, meslek sevgisi, daha iyi bir nesil yetiştirmek, mesleğin kutsallığı, çocuk sevgisi, bütün meslek mensuplarını öğretmenlerin yetiştirmesi, hayalindeki meslek olduğu, başkalarının hayatını değiştirmek istediği, tatilinin çok olduğu, şartlarının iyi olduğu ve çocukları geleceğe hazırlamak gibi birçok nedeni sıralamışlardır. Öğretmenlik programlarında öğrenim gören öğrencilerin öğretmenlik mesleğini tercih etme sebeplerini belirlemeyi amaçlayan araştırmacılar, öğretmenlik mesleğini kendi isteğiyle seçen birçok öğretmen adayının meslek tercih nedenlerinden birisi olarak geçmişte onlar üzerinde iz bırakan öğretmenleri örnek almaları olarak ifade edilmiştir (Montecinos ve Nielsen, 1997). Ayrıca öğretmenlik mesleği tercihiyle ilgili nedenlerin birçok faktörün devreye girmesiyle çok boyutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Brookhart ve Freeman, 1992). Meslek tercihinde etkili olan diğer nedenler; bireysel özellikler, mesleğe duyulan ilgi, öğretmenliğin toplumsal statüsü, topluma faydalı olma isteği, tecrübeler, bireyler arası iletişim becerileri, ekonomik sebepler ve yaşama ait gereksinimler gibi farklı başlıklar altında incelenmiştir (Bursal ve Buldur, 2016).

Doktorluk meslek seçiminde ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; insanlara yardım etmek, hayat kurtarmak, parasının çok olması ve sevdiği için bu mesleği yapmak istemesi görüşlerine yer vermişlerdir. Gerçekten de toplumumuzda doktorluk mesleği kazanılması ve eğitimi zor olan meslekler arasında olmasına rağmen popülaritesi devam etmektedir. Hukukçu olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada olan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; adaleti sağlamak ve hayalindeki meslek olduğu görüşlerine yer vermişlerdir. Bireylerin kendini gerçekleştirebilmeleri için doğru meslek seçimleri önem taşımaktadır. Doğruluğu ve adaleti öncelleyen kişilerin bu meslek grubunda yer alması toplumun geleceği açısından önem arz etmektedir. Sosyolog olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler topluma ve toplumsal sorunlara duyarlı ve kendi branşı olmasını mesleği seçme gerekçesi olarak göstermişlerdir. Toplumsal duyarlılığın ön planda olduğu sosyolog mesleğini tercihleri arasında gösteren öğrencilerin bu mesleği yerine getirirken mesleki doyum yaşamaları ve mesleklerinde başarılı olmaları kaçınılmazdır. Sanatçı olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; yete-

nekli olmak, şarkı söylemeyi sevmek ve duygularını resim yaparak dile getirmek gibi gerekçeleri sıralamışlardır. Toplumumuzda yeteneklerinin peşinden koşmak isteyen ancak erken yaşlarda aileler tarafından engellenen, farklı meslek gruplarına yönlendirilen çocukların olduğu bilinmektedir. Bunun yanında yeteneklerini meslek olarak değil de hobi olarak gösteren, ailesi istediği için başladığı okulunu yarım bırakıp yeteneklerine dönen bireylerin olduğunu söylemek mümkündür. Mühendis olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; çocukluk hayalinin olması, çeşitli icatlarla uğraşmayı sevmesi ve teknolojiye ilgisinin olmasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Geçmişte popüleritesi yüksek olan mesleklerden biri olarak görülen mühendislik günümüzde popüleritesi azalmaya yüz tutmuş mesleklerden biri durumuna gelmiştir. Öğrenciler içinde küçük bir grup da olsa tercihinde ilk sırada gazetecilik mesleği yer almaktadır. Gazeteci olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; hayalindeki meslek olduğu, doğru ve gerçekleri dile getirmek istemesi bu mesleği seçmede gerekçe olarak belirtilmiştir. Yine öğrenciler içinde küçük bir grubun tercihlerinde ilk sırada yer alan yazarlık mesleği görülmektedir. Yazar olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler bu mesleği seçme nedenleri olarak; hayalindeki meslek olduğu ve yazmayı sevmesini gerekçe olarak gösterilmiştir. Psikolog olmak meslek tercihleri arasında ilk sırada yer alan öğrenciler ise bu mesleği seçme nedenleri olarak; insanların iç dünyalarını merak etmesi ve kendi branşı olmasını gerekçe olarak gösterilmiştir.

Farklı bölümleri okuyan ve formasyon eğitimi alan öğrencilerin, meslek tercihlerinin nedenleriyle birlikte bilinmesi gelecek nesil öğretmenleri için umut verici olarak düşünülebilir. Öğrencilerin seçtikleri meslek hakkında olumlu duygular içinde olmaları onların başarılı bir şekilde mesleklerini yerine getirecekleri anlamına gelmektedir. Bu bağlamda formasyon öğrencilerine tercih ettikleri meslekteki görevlerini yerine getirme konusunda fırsatlar verilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Opinions on the Taking Pedagogical Formation
Education Students of the Job Preferences**

*

Gönül Şener – Seda Gündüzlap
Munzur University

It is stated that teaching, which is one of the professions that has continued to be popular from the past to the present, has an important place among the reasons for being preferred as a profession because it has a critical role in the development of communities and the future of countries (Bishay, 1996; Ekici, 2015; Kızıldaş, Harmatov ve Sarıçam, 2012). In a study conducted, students are shown as the reason for choosing the teaching profession according to their own characteristics, loving them, believing that they will be happy by teaching and their parents' wishes (Şahin, 2011). Professional knowledge (field knowledge, field education knowledge, legislative knowledge), professional skills (planning, teaching education, creating learning environments, managing the teaching and learning process, measuring and evaluating), candidates who prefer the teaching profession. they must have values (national, spiritual and universal values, student approach, communication and cooperation, personal and professional development) (MEB, 2017). In order to reach these qualifications, pre-service teachers are required to have higher education.

The teaching profession in our country was a more respected profession until the recent past. However, in recent years, the social view of the teaching profession has started to decrease significantly. In addition, the appointment of some of the teachers appointed to the contract and their appointment after a certain period of time creates confusion in the appointment and employment of teachers. This situation remains an important problem for both contract teachers and prospective teachers (Şahin, 2011). In addition, the existence of the army of unemployed people who wait with the desire to become a teacher with the training training provided makes it important to reveal the perspective of those who choose the teaching profession. From this point, the

aim of the research is to determine the opinions of the students who have received pedagogical training with the intention of becoming a teacher about the chosen teaching profession.

For the purpose of the study, it was shaped by the phenomenology pattern evaluated within the qualitative paradigm. Phenomenology helps us to investigate cases that we are aware of but cannot fully understand (Yıldırım ve Şimşek, 2011). In the 2017-2018 academic year, 60 students who received training in the Department of Educational Sciences were determined as study groups. Collecting the study data was provided by the interview form. Content analysis method was used to analyze the data collected by considering the opinions of the teacher candidates due to the suitability of the research. The data obtained were analyzed in four stages as coding, determining themes, creating categories and placing them in appropriate themes, revealing and interpreting the findings. The formula developed by Miles and Heberman (1994) was used to ensure the reliability of the research. In this regard, the expert who was asked to evaluate has found ten statements suitable in a different category than the researchers. Thus, the reliability of the research with the calculations made; $P = 161 / (161 + 10) \times 100 = 94\%$ and reliability was provided.

As a result of the research, by analyzing the data obtained in this study to determine the opinions of the students who have received pedagogical training education with the intention of being a teacher, the students saw eight different professions more suitable for them besides the teaching profession. While most of the students expressed their opinion that their first choices were for teaching again, this opinion was followed by a doctor, sociologist, artist, lawyer, engineer, journalist, writer and psychologist respectively.

Teaching, the students who are in the first place among their profession choices are choosing this profession; experiencing the pleasure of teaching something, love of profession, raising a better generation, holiness of the profession, love of children, educating all members of the profession, teachers are their dream professions, they want to change the lives of others, they have a great holiday, their conditions are good and their children They listed many reasons such as preparing for the future. The students who are in the first place in the choice of profession of medicine are the reasons for choosing this profession; They included opinions of helping people, saving lives, having a lot of money and wanting to do this profession because they love it. Being the

lawyer, the students who rank first among their professional preferences are the reasons for choosing this profession; They provided opinions that it is the job of their dreams and to provide justice. Being the sociologist, the students, who rank first among their profession choices, are sensitive to the society and social problems and have shown their own branch as the reason for choosing the profession. Students who rank first among the professional preferences to be an artist are the reasons for choosing this profession; They listed the rationale for being talented, loving singing, and expressing their emotions by painting. Being the engineers, the students who rank first among their professional preferences were the reasons for choosing this profession; They have cited childhood dreams, love to deal with various inventions and interest in technology. Being a journalist, students who rank first among their job preferences are the reasons for choosing this profession; it is a dream job, the desire to express the truth and the truth is stated as a reason for choosing this profession. Being the author, the students who rank first among the profession preferences are the reasons for choosing this profession; it was shown as the reason for his dream job and to love writing. Being a psychologist, the students who rank first among the profession choices are the reasons for choosing this profession; It has been cited as the reason why people wonder their inner world and have their own branch.

The knowledge of students studying different departments and training in education together with the reasons of their professional preferences can be considered as promising for the next generation of teachers. Öğrencilerin seçtikleri meslek hakkında olumlu duygular içinde olmaları onların başarılı bir şekilde mesleklerini yerine getirecekleri anlamına gelmektedir. In this context, formation students should be given opportunities to fulfill their preferred profession.

Kaynakça / References

- Anıkan Saltık, I., Avcı, U. ve Kaya, U. (2016). Mesleki bağlılık ve mesleği bırakma niyeti üzerinde etken faktörler olarak birey-meslek uyumu ve mesleğin sosyal statüsü: turizm sektöründe görgül bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 42-63.
- Aslan, D. ve Köksal-Akyol, A. (2006). Okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve mesleki benlik saygılarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 51-60.

- Bishay, A. (1996). Teacher motivation and job satisfaction: A study employing the experience sampling method. *Journal of Undergraduate Sciences*, 3,147-154.
- Blau, P. M., Gustad, J. W., Jessor, R., Parnes, H. S., ve Wilcock, R. C. (1956). Occupational choice: A conceptual framework. *Industrial & Labor Relations Review*, 9(4), 531-543.
- Bozdoğan, A. E., Aydın, D. ve Yıldırım, K. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(2), 83-97.
- Brookhart, S. M. and Freeman, D. J. (1992). Characteristics of entering teacher candidates. *Review of Educational Research*, 62(1), 37-60.
- Buldur, S. ve Bursal, M. (2015). Fen bilgisi öğretmen adaylarının meslek tercih nedenlerinin etki düzeyleri ve mesleki geleceğine yönelik beklentileri. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9(1), 81-107.
- Bursal, M. ve Buldur, S. (2016). İlköğretim öğretmen adaylarının meslek tercih nedenleri ve geleceğine yönelik beklentileri: Karşılaştırmalı bir analiz. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 351-376.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. PegemA: Ankara.
- Carless, S.A. (2005). The influence of fit perceptions, equal opportunity policies, and social support network on pre-entry police officer career commitment and intentions to remain. *Journal of Criminal Justice*, 33, 341-352.
- Chellen, H. and Nunkoo, R. (2010). Understanding students' commitment to employment in the tourism and hospitality industry. *International Research Symposium in Service Management*, 24-27 Ağustos, Mauritius.
- Çakır, Ö. (2001). *İşe bağlılık olgusu ve etkileyen faktörler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çelik, N. ve Üzmez, U. (2014). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: çağrı merkezi hizmetleri örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 94-105.
- Edwards, J. R. (1991). Person-job fit: a conceptual integration, literature review, and methodological critique, *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, 6, 283-357.
- Ehrhart, K. H. and Makransky, G. (2007). Testing vocational interests and personality as predictors of person-vocation and person-job fit. *Journal of Career Assessment*, 15(2), 206-226.
- Ekici, F. Y. (2015). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 658-665.

- Elchardus, M. and Smits, W. (2008). The vanishing flexible: ambition, selfrealization and flexibility in the career perspectives of young belgian adults. *Work, Employment and Society*, 22(2), 243-262.
- Erdoğan, İ. (1990). *İşletmelerde kişi değerlemede psikoteknik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No: 243.
- Eret Orhan, E. ve Ok, A. (2014). Öğretmenlik programlarını kimler tercih ediyor? Adayların giriş özellikleri ve öğretmenliğe yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 75-92.
- Ersoy, A. F. (2016). *Fenomenoloji*. Saban, A. ve Ersoy, A. (Edt.), Eğitimde nitel araştırma desenleri. (ss. 51- 110). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ginzberg, E., Ginsburg, S. W., Axelrad, S. and Herma, J. L. (1951). *Occupational choice, an approach to a general theory*. New York: Columbia University Press.
- Goulet, L. R. and Singh, P. (2002). Career commitment: a reexamination and an extension, *Journal of Vocational Behavior*, 61, 73-91.
- Gündüz, H.B. (2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gündüzalp, S. ve Şener, G. (2018). Öğretmen adaylarına göre lider öğretmen, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 668-680.
- Hall, R.H. (1969). *Occupations and the social structure*. New Jersey Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc.
- Holland, J. L. (1959). A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 6(1), 35-45.
- Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3. b.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Hotaman, D. (2011). Eğitim fakülteleri kendi öğrencilerini seçebilir mi? *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 4(1), 126-136.
- İlhan, S. (2008). Yeni kapitalizm ve meslek olgusunun değişen anlamları üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 313-328.
- Kızıldaş, E., Halmatov, M. ve Sarıçam, H. (2012). Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 173-189.
- Kuzgun, Y. (1985). Psikolojide insanlı yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-18.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.

- MEB. (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRET-MENLYK_MESLEY_YENEL_YETERLYKLERY.pdf 18 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage Publication.
- Montecinos, C. and Nielsen, L. E. (1997). Gender and cohort differences in university students' decisions to become elementary teacher education majors. *Journal of Teacher Education*, 48, 47-54.
- Polly, A. and Jimmy, S-C. (2002). The toolbox and the mirror: reflection and practice in progressive teacher education. *Radical Teacher*.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Gerçek dünya araştırması*. Ş. Çınkır ve N. Demirkasımoglu (çev. ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Roe, A. (1954). A new classification of occupations. *Journal of Counseling Psychology*, 1(4), 215-220.
- Saks, A. M. and Ashforth, B. E. (1997). A longitudinal investigation of the relationships between job information sources, applicant perceptions of fit, and work outcomes. *Personnel Psychology*, 50, 395-426.
- Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2),393-423.
- Super, D.E. (1957). *The psychology of careers*. New York: Harper & Brothers.
- Şahin, İ. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmen istihdamı ve mesleki geleceklerine ilişkin görüşleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(3), 1167-1184.
- Tiedeman, D.V. and O'Hara, R. (1963). *Career development: Choice and adjustment*. New York: College Entrance Examination Board.
- Tokar, D.M., Fisher, A.R. and Subich, L.M. (1998). Personality and vocational behavior: a selective review of the literature, 1993-1997. *Journal of Vocational Behavior*, 53,115- 153.
- Ünal, E. ve Şimşek, S. (2008). İlköğretim bölümü anabilim dallarında öğrenim gören öğretmen adaylarının mesleki benlik saygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 7(1), 41-52.
- Ünsar, S., Akgün Kostak, M., Kurt, S. ve Özgül, E. (2011). Hemşirelerin kendini gerçekleştirme düzeyleri ve etkileyen etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4 (1), 2-6.

- Üstüner, M., Demirtaş, H. ve Cömert, M. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları (İnönü üniversitesi eğitim fakültesi örneği). *Eğitim ve Bilim*, 34(151), 140–155.
- Wildes, V. J. (2004). Stigma in food service work: how it affects restaurant servers' intention to stay in the business or recommend a job to another. *Tourism and Hospitality Research*, 5(3), 213-233.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel Şahin, F. ve Hotaman, D. (2009). Vocational guidance aid in the orientation to teaching profession and teacher education, *European Journal of Social Sciences*, 10(1), 25-35.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şener, G. ve Gündüzalp, S. (2020). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin meslek tercihlerine ilişkin görüşleri. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1054-1075. DOI: 10.26466/opus.677100

Öğretmen Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Metaforik Algıları

DOI: 10.26466/opus.676175

*

Özlem Altındağ Kumaş* – Sedef Süer **

* Dr., Dicle Üniversitesi/Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Diyarbakır/Türkiye

E-Posta: ozlemaltindag@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6104-2381](https://orcid.org/0000-0002-6104-2381)

** Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Böl., Diyarbakır/Türkiye

E-Posta: sedefsuer@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1833-9286](https://orcid.org/0000-0002-1833-9286)

Öz

Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algılarının incelendiği bu çalışma 2019–2020 eğitim –öğretim yılında toplam 85 öğretmen adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya Eğitim Fakültesi'nin İngilizce, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Resim-iş öğretmenliği bölümü programlarında eğitim gören 4. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. Veriler öğretmen adaylarından "Özel eğitim gibidir/benzer, çünkü" ifadelerin tamamlamasıyla elde edilmiştir. Toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmanın bulgularında öğretmen adaylarının ürettikleri 85 metafor "İhtiyaç olarak özel eğitim", "Eğitimde fırsat eşitliğini sağlama aracı olarak özel eğitim", "Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim", "Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim" ve "Farklılık olarak özel eğitim" olmak üzere toplam 5 tema altında gruplanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının "Özel Eğitim'e ilişkin metaforik algılarının olumlu yönde olduğu görülmekle beraber öğretmen adayların kaynaştırma eğitimine yönelik herhangi bir görüş bildirmedeği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda kaynaştırma dersinin ayrı bir ders olarak uygulamalı şekilde verilmesi ve bu dersin farklı anabilim dallarında zorunlu ders olarak yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, öğretmen adayları, metaphor analizi

Preservice Teachers' Metaphoric Perceptions of Special Education

*

Abstract

This study examining the preservice teachers' metaphoric perceptions about special education was conducted with the participation of 85 preservice teachers in 2019-2020 academic year. Senior students studying in English teaching, Turkish teaching, Social Studies and Art Teaching programs of an education faculty were included in the study. The required data for the study were obtained by asking the preservice teachers filling a survey form containing the statement of "Special education looks like alan.....because.....". The obtained data were analyzed and interpreted by using content analysis method. Findings showed that preservice teachers produced 85 metaphors categorized under 5 themes: "Special education as a need", "Special education as a means of ensuring equal opportunities in education", "Special education as a special interest and aid tool", "Special education as a means of providing general acceptance" and "Special education as a differences". The results of the study showed that preservice teachers' metaphoric perceptions about "Special Education" are positive even though they do not touch on the topic of inclusive education. As a result, it is suggested that an inclusive education should be included and expanded as a compulsory course in the programs of different departments.

Keywords: *Special education, preservice teachers, metaphoric analysis*

Giriş

Her çocuk bedensel, zihinsel, sosyal özellikleri yönünden bireysel farklılıklar gösterir. Eğer çocuk tüm bu gelişim özellikleri yönünden akranlarıyla ciddi farklılıklar gösteriyorsa, alacağı eğitim hizmetleri de farklılaşabilmektedir. Bu farklılıklar “özel eğitim” hizmetlerine gereksinimi doğurmaktadır. Özel eğitim, özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların gereksinim ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitime denilmektedir (Ataman, 2005). Özel gereksinimli bireylerin eğitimi bireylerin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda kendilerine sağlanan eğitim faaliyetlerinden en üst düzeyde yararlanmalarını sağlamak amacıyla önceden belirlenen ortamlarda yürütülmektedir. Bu ortamlar bireylerin akranları ile aynı ortamı paylaştığı kaynaştırma sınıfları olabileceği gibi kendisiyle benzer özellikler taşıyan ve eğitim gereksinimleri aynı olan akranlarıyla ayrı okullar da olabilmektedir (Çakıroğlu, 2018).

Özel eğitimin temel ilkeleri 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2005 tarihli 5378 sayılı Özürlüler Kanunu, engelli tanısı almış çocukların özel eğitim kurumlarında eğitim alabileceğini ve eğitim giderlerinin de devlet tarafından ödeneceğini hükme bağlamıştır. Ülkemizde, 2002 yılında 15 bin 381 öğrenci özel eğitim alırken, 2016 yılında bu sayının 44 bin 278’e yükseldiği bildirilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2015). Bu bireylerin yetersizlikleri ise kendine özgüdür ve tanınması, ihtiyaçlarının belirlenmesi, eğitimlerinde daha uygun düzenleme ve planlamaya yol gösterici olması için ortak özellikleri ve eğitim ihtiyaçlarına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Özel eğitim gerektiren bireyler genellikle şu gruplar altında toplanmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2005): Zihinsel yetersizliği olan bireyler. Görme yetersizliği olan bireyler. İşitme yetersizliği olan bireyler. Ortopedik yetersizliği olan bireyler. Dil ve konuşma güçlüğü olan bireyler. Öğrenme güçlüğü olan bireyler. Duygusal, davranışsal ve uyum güçlüğü olan bireyler. Otizmlili bireyler. Üstün zekâ ve üstün yeteneği olan bireyler.

Özel eğitim, özel gereksinimli bireylerin toplumda bağımsız bir yaşam sürmesinde oldukça önemli ve ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Özel eğitimin gerçekleştirilmesi için tanımından da anlaşılacağı gibi, özel olarak eğitilmiş personel gerekmektedir. Özel eğitim süreçlerinde fizyoterapistler-

den rehberlik ve psikolojik danışmanlara kadar birçok farklı profesyonel olabilir. Bu profesyoneller arasında, öğretmenler önemli bir rol oynamaktadır (Ergül, Baydık ve Demir, 2013). Özellikle öğretmen adaylarının mesleğe geçmeden önce genelde özel eğitim, özeldede kaynaştırma hakkında bilgi sahibi olmaları özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada önemlidir.

Öğretmen yetiştirme programlarının hemen her bölümünde son sınıf öğrencilerin aldığı özel eğitim dersinin amacı şu şekilde açıklanmaktadır: Özel eğitimdeki temel kavramları doğru kullanan; özel eğitimin tarihsel sürecini açıklayan; alandaki yasal mevzuatı bilen; özel gereksinimli öğrencilerin değerlendirilmesi, bireysel eğitim programları hazırlanması ve kaynaştırma sürecini kavrayan; zihinsel yetersizlik, işitme yetersizliği, görme yetersizliği, fiziksel yetersizlikler/süreğen hastalıklar, dil ve konuşma bozukluğu, öğrenme güçlüğü, duyu davranış bozukluğu, otistik bozukluk, çoklu yetersizlik ya da üstün zekânın tanımını, özelliklerini ve bu özelliklere sahip öğrencilerin eğitim yaklaşımlarını tanıyan ve sınıfında bu öğrenciler için öğretimsel düzenlemeler yapabilen bireyler yetiştirmek (YÖK, 2019). Dolayısıyla öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik ilk algıları bu dersi almaya başladıktan itibaren oluşmakta ve özel eğitim hizmetlerinin başarısı, bu hizmetleri sağlayan personelin kalitesine, dolayısıyla öğretmen kalitesine bağlanmaktadır (Vuran, 2013). Ayrıca özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumların öğretmen adaylarının özel eğitim ve kaynaşturmaya yönelik bilgileri ile doğrudan ilişkili olduğu da belirtilmektedir (Bek, Gülveren ve Başer, 2009; Kim, 2011; Orel, Zerey ve Töret, 2004; Şahin ve Güldenoğlu, 2013).

Türkiye’de 1980 yılından itibaren kaynaştırma uygulamaları başlatılmıştır. Bu uygulamaların başlaması ile özel gereksinimli çocukların genel eğitim sınıflarına yerleştirilme oranı her geçen gün artmaktadır (MEB, 2015). Kaynaştırma uygulamalarının özel gereksinimli öğrenciler için yasal bir hak olmasından sonra ülkemizde, her sınıf seviyesinde hemen hemen tüm okullarda bir ya da birden fazla özel gereksinimli öğrenci yer alabilmektedir (Akalin, 2015). Dolayısıyla her sınıf seviyesinde görev alan öğretmenlerin mesleğe başlamadan önce özel eğitim/kaynaştırma hakkında bilgi sahibi olması kaynaştırma uygulamalarının etkili bir şekilde yürütülmesinde ve özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli görülmektedir (Vuran, 2013).

Kaynaştırma uygulamalarının etkili şekilde yürütülmesinde birincil sorumlu olan öğretmenlerin meslek hayatına başlamadan önce özel eğitime ilişkin olumlu algı ve tutum geliştirmeleri önemlidir. Alan yazın incelendiğinde öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin tutum ve algılarını inceleyen çalışmalar (Atay, 1995; Gökdere, 2012; Fırat Durdukoca, 2015; Özbaba, 2000; Soyuyiğit, 2013; Yazıcıoğlu, 2019) olmasına karşın öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin algılarını daha özgür, yaratıcı ve karmaşık şekilde ele alan niteliksel çalışmalara rastlanılmamıştır. Öğretmen adaylarının özel eğitim ile ilgili algılarının daha az sözcük kullanarak daha etkili bir şekilde ortaya koymasını sağlayan metaforların (Girmen, 2007) öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik algılarına ilişkin daha net bilgi vereceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla tespit etmektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının özel eğitim kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Ortaya çıkan metaforlar ortak özellikleri açısından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmıştır?

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve elde edilen verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Deseni

Eğitim fakültesi son sınıfında özel eğitim dersi alan öğretmen adaylarının özel eğitim dersine yönelik derin ve ayrıntılı görüş ve düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma olgu bilim (fenomenoloji) deseninde tasarlanmıştır. Olgu bilim (fenomenoloji), sosyal gerçekliğe dayanan bir duruma ilişkin insan deneyimlerinden hareketle oluşturulan bakış açısını inceleyen bir nitel araştırma yöntemidir (Ersoy, 2017: 83).

Çalışma Grubu

Bu çalışma 2019-2020 eğitim öğretim güz yarısında, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi Türkçe, İngilizce, Sosyal Bilgiler ve Resim-iş öğretmenliği bölümü özel eğitim dersini alan son sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Çalışma kapsamında İngilizce, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Resim-iş öğretmenliği bölümlerinde özel eğitim dersini ve çalışmaya katılım gösterme konusunda gönüllülük gösteren toplam 85 (52 kadın ve 33 erkek) öğrenciye ulaşılmıştır. Çalışmada yer alan katılımcılara ilişkin betimsel istatistik sonuçları Tablo 1. de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma kapsamına alınan katılımcılara ilişkin betimsel istatistik sonuçları

Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam		
N	52	33	85		
%	61,2	38,8	100		
Bölüm	İngilizce	Türkçe	Sosyal Bilgiler	Resim-iş	Toplam
N	13	28	30	14	85
%	15,3	32,9	35,3	16,5	100

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2019-2020 eğitim öğretim yılı güz yarısında, ilgili eğitim fakültesindeki özel eğitim dersi kapsamında anlatılan “Özel Eğitimle ilgili Temel Kavramlar” konusunun tamamlanmasının ardından anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmaya gönüllü katılım gösteren öğretmen adaylarına 3 kişisel bilgi ve “Özel eğitim.....gibidir, çünkü.....” ibaresinden oluşan anket formu oluşturulmuş ve biri özel eğitim ikisi eğitim programları alanında uzman 3 öğretim elemanına görüş belirtmesi için sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler neticesinde anket formu üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Öğretmen adaylarından anket formunda yer alan kişisel bilgileri (cinsiyet, bölüm ve sınıf düzeyi) ve özel eğitime ilişkin metaforu (canlı/ cansız fark etmeksizin) düşünerek doldurmaları istenmiştir. Anket formunu doldurmaları için öğretmen adaylarına 20 dakika süre verilip, bu sürecin ardından doldurulmuş anket formları ilgili öğretim elemanı tarafından toplanmış ve araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada elde edilen anket formları öncelikle incelenmiştir. Eksiksiz doldurulduğu tespit edilen toplam 85 öğretmen adayından elde edilen veriler numaralandırılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, nitel yöntemle elde edilmiş bir metin içinde tekrar eden kelime veya temaların belirlenmesi (Patton, 2014) olarak ifade edilmektedir. İçerik analizi yapılırken, Saban (2008), Aydın ve Ünalı (2010), Uçuş (2016) ve Beyoğlu ve Ergin (2019) tarafından yapılan çalışmalardan yararlanarak beş adımda analiz edilmiştir. Bu aşamalar sırasıyla: (1) adlandırma aşaması, (2) eleme aşaması, (3) kategori geliştirme aşaması, (4) geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması (5) verileri bilgisayar ortamına aktarma aşamasıdır.

Adlandırma aşaması: Nitel veri yapısı itibariyle hacimce çok büyük olduğundan (Strauss, 1987) nitel ağırlıklı verilerle yürütülen çalışmalarda veri analizi verilerin düzenlenmesi ve indirgenmesi süreci diğer bir ifadeyle kodlanması ile başlanmaktadır (Wiersma, 1995). Bu sebeple bu araştırmada elde edilen anket formları öncelikle incelenip düzenlenip kodlanmıştır. Nitel analizlerde gerçekleştirilen ilk kodlama veri setine ilişkin sınırlı bir çıkarımda bulunmaya olanak tanıdığından bu ilk kodlama sadece betimleyici nitelikte olup analizi başlatan motivasyon aracı görevindedir (Baltacı, 2017).

Eleme aşaması: Bu aşamada araştırmacılar her bir anket formunu tek tek okuyup üretilen metaforun imgesi, konusu ve kaynağı incelenerek aralarındaki ilişki mantıksal tutarlılık açısından incelenmiştir. Eksiksiz doldurulduğu tespit edilen toplam 85 öğretmen adayından elde edilen veri formu elde edilmiştir.

Geliştirme Aşaması: Bu aşamada öğretmen adaylarının ürettikleri metaforları olası kategorilere ayırma çalışması yürütülmüştür. Bunun için araştırmacılar her bir anket formunu tek tek okuyup öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin bakış açılarındaki ortak noktalara ilişkin notlar almıştır. Alınan notlar ortak temalar altında toplanmış ve ikinci bir kodlama yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanan veriler öğretmen adaylarının belirttiği açıklama ifadeleriyle birlikte okunup ilgili tema altında toplanırken

üzerinde görüş birliğine varılamayan kod ve temalar için alan yazındaki benzer çalışmalar incelenerek ilgili tema altına yerleştirilip yorumlanmıştır. Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin ürettikleri metaforlar ve bu metaforlara ilişkin öne sürülen gerekçeler incelenerek toplam da 5 ayrı kategori oluşturulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması: Çalışmanın geçerlik, güvenilirlik ve objektiflik ölçütlerini karşılamasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın iç geçerliğini arttırmak için anket formu geliştirilirken ilgili alan yazın ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve konu ile ilgili bir kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın dış geçerliğini arttırmak için çalışma grubunda yer alan katılımcılara ilişkin detaylı bilgi sunulmuştur (Miles, Huberman ve Saldana, 2014). Araştırmanın iç güvenirlğini arttırmak için araştırma soruları açıkça ifade edilmiştir ve araştırma deseni bu sorulara yanıt verebilecek şekilde seçilmiştir. Araştırmada dış güvenirlği (objektifliği) sağlamak için süreç boyunca yapılanlar ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Veri toplama aracı, verinin nasıl toplandığı ve verilerin nasıl analiz edildiği hakkında bilgiler ve katılımcılardan elde edilen doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Wiersma, 1995). Kodlayıcı güvenirlği için Miles ve Huberman (2014)'ın önerdiği Uzlaşma Yüzdesi = $\frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} * 100$ formülü kullanılmıştır. Bu formül kullanılarak hesaplanan güvenirlık yüzdesi % 93 olarak belirlenmiştir. Bu yüzde güvenirlık katsayısına dönüştürüldüğünde güvenirlık katsayısı .93 olarak hesaplanmıştır. Miles-Huberman güvenirlık formülü değerinin .70'den yukarı olması durumunda kodlamaların güvenirl olduğu kabul edildiğinden, bu çalışma için yapılan kodlamaların yüksek düzeyde güvenirl olduğu söylenebilir.

Verileri Bilgisayar Ortamına Aktarma Aşaması: Öğretmen adayları tarafından üretilen metaforlar ve bu metaforların yer aldığı kavramsal kategoriler belirlendikten sonra, her bir kategori altındaki formlar sırasıyla ÖA1, ÖA2, ÖA2.....ÖA85 şeklinde numaralandırılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu araştırma kapsamında İngilizce, Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Resim-iş öğretmenliği bölümü son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitim kavramına yönelik toplam 81 metafor ürettikleri görülmektedir. Söz konusu metaforlar araştırmacılar tarafından “İhtiyaç olarak özel eğitim” “Eğitimde fırsat eşitliğini sağlama aracı olarak özel eğitim”, “Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim”, “Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim” ve “Farklılık” olarak özel eğitim” olmak üzere toplam 5 tema altında gruplanmıştır. Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının belirlenen temalara ilişkin ürettikleri metaforların dağılımı Tablo 2. de gösterilmektedir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforlarının temalara göre dağılımı

Temalar	N	%
İhtiyaç olarak özel eğitim	14	16,5
Eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim	32	37,6
Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim	12	14,1
Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim	21	24,7
Farklılık olarak özel eğitim	6	7,1
Toplam	85	100,0

Öğretmen adaylarının özel eğitim kavramına ilişkin ürettikleri metaforların temalara göre dağılımına bakıldığında en fazla metaforun (n= 32) “eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim” teması altında toplandığı, en az ise (n=6) “farklılık olarak özel eğitim” teması altında toplandığı görülmektedir.

Tema 1. İhtiyaç Olarak Özel Eğitim

Bu tema altında toplam 14 öğretmen adayı 7 metafor üretmiştir. Üretilen metaforlar içerik olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının özel eğitimi temel bir ihtiyaç olarak olumlu bir şekilde algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından bu tema altında üretilen metafor ve her bir metaforun kaç defa kullanıldığı Tablo 3. de verilmiştir.

Tablo 3. İhtiyaç olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlar

Tema 1	Metafor	F
İhtiyaç olarak özel eğitim	Su	4
	İhtiyaç	5
	Doğadaki farklı bir çiçek	1
	Fidan	1
	Ekmek	1
	Trafik ve ilk yardım	1
	Toplumsal bir görev	1
	Toplam	14

İhtiyaç olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlara bakıldığında son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitimi en çok ihtiyaç (5), su (4), ekmek (1) ve fidan (1) gibi insan yaşamı için önemli ve gerekli görülen unsurlara benzettikleri gözlenmektedir. Bu tema altındaki metaforların ortak özelliklerine bakıldığında özel eğitim dersinin insan hayatı için olmazsa olmazı olarak görüldüğü, insan yaşamının devam edebilmesi için gerekli görülen temel ihtiyaçlar kadar önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. İhtiyaç olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metafor ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- *Nasıl ki insanlar hayatlarını idame etmek için en temel ihtiyaç olan suya gereksinim duyarlar, özel gereksinimi olan bireyler de özel eğitime ihtiyaç duyarlar. Günümüz toplumunda maalesef ki engelli olan ya da normalden farklı kişilere iyi bakılmıyor ve bu sırada özel eğitim devreye girmesi gerekiyor....[ÖA2].*
- *Nasıl ki insan su olmadan yaşayamaz, özel eğitim de olmazsa noksanlıklar tamamlanamaz...[ÖA3].*
- *...İnsanı hayatta tutan en temel besinimiz ekmek olduğu gibi hayatta da var olmamızı, insan değerlerine tabi olabilmemiz için eğitime ihtiyacımız vardır. Bir eksiklik nedeniyle bu değerden mahrum bırakılmamalı, özel eğitim ile topluma kazandırılmalı...[ÖA9].*
- *Özel eğitim yalnızca öğretmen adayları için değil toplumun her kesimine verilmesi gereken bir eğitim olduğu için bence zorunluluktur... [ÖA13].*
- *Özel eğitim, özel durumu olan bireylerin ihtiyaçlarına yardımda bulunmaktır. Özel eğitimin bir ülkede gelişimi o ülkedeki özel eğitime muhtaç olan bireylerin gelişimi için belirleyici bir rol oynar...[ÖA14].*

Tema 2. Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlama Aracı Olarak Özel Eğitim

Bu tema altında toplam 32 öğretmen adayı 30 metafor üretmiştir. Üretilen metaforlar içerik olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının özel eğitimi eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından bu tema altında üretilen metafor ve her bir metaforun kaç defa kullanıldığı Tablo 4. de verilmiştir.

Tablo 4. Eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlar

Tema 2	Metafor	N	Metafor	f	
	Anne-baba	1	Bir tür ayna	1	
	Anne-baba şefkati	1	Futbol	1	
	Tuvale resim çizme	1	Eşitlik	1	
	Kişinin sosyalleşmesi	1	Şans	1	
	Heykel sanatı	1	Hareketsiz madde	1	
	Kişiye özel eğitim	1	Meyve veren bir ağaç	2	
Eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim	Biyoloji dersi	1	Arı	1	
	Farkındalık	2	Fidan	1	
	Ay	1	Eğitimin temel taşlarına	1	
	Işık	1	Yeni yeşeren bir çiçek	1	
	Umut	1	Hayat kurtarmak	1	
	Zor	1	Bir ağacın gelişimi	1	
	Program	1	Yeniden yapılandırma	1	
	Müzik	1	Özel ilgi	1	
	Yol haritası	1	Bir tür ayna	1	
	Toplam	32			

Eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlara bakıldığında son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitimi en çok farkındalık (2) ve meyve veren bir ağaca (2) benzettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmen adayları özel eğitime ilişkin anne-baba (1), ışık (1), umut (1), şans (1), eşitlik (1) ve hayat kurtarma (1) şeklinde metaforlar da kullandıkları görülmektedir. Üretilen metaforlar incelendiğinde öğretmen adaylarının özel eğitimi özel gereksinimli çocukların yetenek ve becerileri dâhilinde eğitime tabi tutulmasına yardımcı olarak eğitimde fırsat eşitliği sağlamaya katkıda bulunduğu görüşüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlama aracı olarak özel eğitim olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metafor ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- *Özel eğitime gereksinimi olan çocuklara en iyi şekilde ancak bilimsel olarak yaklaşıp yardımcı olunabilir. Tabi bu bilimsel yaklaşımların yanı sıra anne-baba şefkati, iyi niyet ve üstün çaba tamamlayabilir...[ÖA16].*
- *Psikolojik ve kalıtsal olarak sıkıntısı olan bireylerin normal olarak aileden göreceği eğitim çok yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla kişinin sosyalleşmesi veya kültür açısından yetersiz olmasına sebebiyet vermektedir. Özel eğitim bu açıdan öğrencilerin sosyalleşmesini ve var olan yeteneklerinin inkişaf edilmesine büyük katkı sağlamaktadır...[ÖA19].*
- *İnsan sağlığını temel alan özel eğitim dersi sağlık ve yaşam adına gelişimi sağlar. Karşılaştığımız kişilerin özel durumlarını anlamamızı, bu özel durumlar karşısında bilinçli davranmamızı sağlar...[ÖA22].*
- *Özel eğitime muhtaç çocukların hayatına bir nebze olsun ışık saçar. O çocukları anlamayan insanlar çevrelerinde oldukça hayatları gece gibi kararır. Oysa özel eğitim sayesinde onlara özel eğitim verecek olan kişiler sayesinde ufakta olsa hayatlarında birşeyler değişir. O karanlığı biraz da olsa özel eğitim bir ay gibi aydınlatır...[ÖA24].*
- *Özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler içinde buldukları durumdan dolayı normal bireylerden daha geridedirler. İlerleyişleri ve gelişimleri de normal bireylere oranla daha yavaştır. Bu açıdan normal bireyler aydınlık birgeleceğe ilerlerken, özel eğitim “ışık” rolü oynayarak özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler hayata hazırlanmaktadır...[ÖA25].*
- *Hasta olan çocukların nasıl eğitim alacakları, onlarla nasıl ilgilenileceğine dair bilgi veren bir yol haritasıdır...[ÖA30].*

Tema 3. Özel İlgi ve Yardım Sağlama Aracı Olarak Özel Eğitim

Bu tema altında toplam 12 öğretmen adayı 10 metafor üretmiştir. Üretilen metaforlar içerik olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının özel eğitimi özel ilgi ve yardım aracı olarak algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından bu tema altında üretilen metafor ve her bir metaforun kaç defa kullanıldığı Tablo 5. de verilmiştir.

Tablo 5. Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlar

Tema 3	Metafor	F
Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim	Yüzüklerin efendisi serisi	1
	Çiçek	2
	Nazik bir bebek	1
	Ağaç	1
	Bakıma muhtaç bahçe	2
	Dalından kopmuş gül	1
	Bir bitki	1
	Canlı	1
	Toprak	1
	Kızılay	1
	Toplam	12

Özel ilgi ve yardım sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlara bakıldığında son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitimi en çok bakıma muhtaç bahçe (2) ve çiçeğe (2) benzettikleri, yine ağaç (1), dalından koparılmış gül (1), toprak (1), bir bitki (1) gibi metaforlar kullandıkları görülmektedir. Üretilen metaforlar incelendiğinde öğretmen adaylarının özel eğitimin, özel gereksinimli bireylere yönelik özel ilgi ve yardım sağlamaya dönük bilgiler sağladığı görüşüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Özel ilgi ve yardım sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metafor ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- *Her zaman yeri özeldir. İlgiyle izlenmeli ve takip edilmelidir. Üstünde uğraş verilmelidir...[ÖA47].*
- *Bakıma, ilgiye, önemsenmeye ve kazanılıp yaşatılmaya muhtaçtır. Diğerlerine göre farklı olmak ya da zayıf olmak onların suçu değildir. Normalden biraz daha özenmek gerekir ki en güzel şekilde onlar da açılabilirsin...[ÖA48].*
- *Bebekler sürekli ilgi, şefkat ister özel eğitime muhtaç çocuklar da büyük bir sabır ve çaba ister...[ÖA49].*
- *Her bahçede özel gereksinimlere ihtiyaç duyan eksikliklerini özel bir ilgiyle tamamlayan çiçekler vardır. Çocuklarda bu şekildedir...[ÖA51].*
- *Canlı bir varlık düşünün. Bu varlık çevresinden gelen tepkilerden çokça etkilenir. Eğer biz bu canlı varlığa olumlu davranışlarda bulunursak kendisinden aynı olumlu davranışları görürüz. Bunun için özel eğitime ihtiyaç duyan bir bireye ona uygun bir program dâhilinde ders verilirse biz bu bireyi topluma yararlı bir hale dönüştürebiliriz. Aksini sergilersek, onu görmez-*

den gelirse, onu umursamazsak o tıpkı canlı bir çiçek gibi bir kenarda solup gidecektir...[ÖA54].

- Toprak ekilmediği ve sulanmadığı zaman herhangi bir verim elde edemezsiniz. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerde de toprağın ekilip, sulanıp biçildiği gibi bakıma ihtiyaçları vardır. Bu bakım, sevgi, bilgi, tecrübe, ihtiyaç karşılama, umut vb.dir...[ÖA56].

Tema 4. Koşulsuz Kabul Sağlama Aracı Olarak Özel Eğitim

Bu tema altında toplam 21 öğretmen adayı 20 metafor üretmiştir. Üretilen metaforlar içerik olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının özel eğitimi koşulsuz kabul sağlama aracı olarak algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından bu tema altında üretilen metafor ve her bir metaforun kaç defa kullanıldığı Tablo 6. da verilmiştir.

Tablo 6. Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlar

Tema 4	Metafor	f	Metafor	f
	Bizler	1	Normal birey	1
	Tutku	1	Anne	1
	Işık	1	Aile	1
Koşulsuz kabul aracı olarak özel eğitim	Sempati	1	Sevgi	1
	Beyaz bir tablo	1	Dışardan gözlenen bir tablo	1
	Farkındalık yaratma	2	Kapalı bir kutu	1
	Taşın içinden filizlenen bir bitki	1	Kutsallık	1
	Sanatsal dokunuş	1	Melek	1
	Kelebek	1	Cennet bekçileri	1
	Direniş	1	Piyano	1
	Toplam	21		

Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlara bakıldığında son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitimi en çok farkındalık yaratmaya (2) benzettikleri yine anne (1), aile (1), sevgi (1), sanatsal dokunuş (1), kutsallık (1) gibi metaforlar kullandıkları görülmektedir. Üretilen metaforlar incelendiğinde öğretmen adaylarının özel eğitimin, özel gereksinimli bireylere yönelik koşulsuz kabul ve saygı sağlamaya dönük bilgiler sağladığı görüşüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metafor ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- Özel eğitime gereksinimi olan bireyler öncelikle saygıya, hoşgörüye ve dışlanmamaya, toplumda kabul görülmeye ihtiyaç duyarlar. Bizler de geleceğin birer öğretmen adayı olarak özel eğitim öğrencilerine daha fazla önem vermeli, onlarla ilgilenmeliyiz. Ama bunu yaparken normal öğrencilerden ayrı tutarak değil onlarla birlikte aynı ortamda, onları incitmeden eksikliklerini kapatmaya çalışmalıyız. Bunun için de dikkatli hareket etmeliyiz...[ÖA59].
- Bedensel, zihinsel, fiziksel yetersizliği olan çocuklar özeldir. Bu çocuklar dünyaya sunulmuş farklı tatlardır, gizemli renklerdir. Bu çocukları anlamak, anlamlandırmak, hayatlarına müdahil olabilmek, herkesten farklı dünyalarını ufak bir pencereden görebilmek sanatsal bir dokunuş gibidir...[ÖA66].
- Ne kadar hassas ve dikkatli davranırsanız/yaklaşırsanız o kadar güzel olur, ilerler ve yaşamaya devam eder. Sert etkileşimde ise parçalanır, yok olur ve ölür...[ÖA67].
- Özel eğitim, özel eğitime muhtaç bireylerin toplumda normal sayılan bireyler tarafından kabul görme mücadelesine yardımcı olur. Özel eğitime muhtaç bireylerin var olma mücadelesi için yol göstericidir. Bu zorlu süreçte onların direnişine katkı sağlar. Yani özel gereksinimli bireylerin direniş parçasıdır özel eğitim...[ÖA68]
- Özel eğitim gereksinimi olan bireyleri, normal bireylerden ayırmadan, ötekileştirmeden hoşgörü, saygı ve sevgiyle karşılamak önemli noktalardan biridir. Toplumda kabul görmeleri gerekir farklı bir durumda ya da özellikte olduğunu onlara hissettirmemeliyiz. Onların da bizler gibi duyguları olduğunu unutmamalı ona göre davranmalı ve ötekileştirmemeliyiz...[ÖA69].
- Özel eğitime muhtaç bireyler her zaman toplum içinde kabul görmeyi bekler. Bunu aynı zamanda okul ortamlarında, eğitim görecekları yerden de isterler. Öğretmenlerinin, arkadaşlarının da tıpkı aile gibi onları desteklemesini isterler...[ÖA72].

Tema 5. Farklılık Olarak Özel Eğitim

Bu tema altında toplam 6 öğretmen adayı 6 metafor üretmiştir. Üretilen metaforlar içerik olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının özel eğitimi bir farklılık olarak algıladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından bu tema altında üretilen metafor ve her bir metaforun kaç defa kullanıldığı Tablo 7. de verilmiştir.

Tablo 7. Farklılık olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlar

Tema 5	Metafor	f
Farklılık olarak özel eğitim	Sosyal aktivite	1
	Tamamlanmamış ev	1
	Beş parmak	1
	Dört yapraklı yonca	1
	Bir resim	1
	Gökkuşağı	1
	Toplam	6

Farklılık olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metaforlara bakıldığında son sınıf öğretmen adaylarının özel eğitimi sosyal aktivite (1), bir resim (1), gökkuşağı (1), tamamlanmamış ev (1), dört yapraklı yonca (1), beş parmak (1) gibi metaforlar kullanarak özel gereksinimli bireylerin farklı oldukları ve özel eğitimin ise bu farklılıklara yönelik bir farkındalık oluşturmaya yönelik bilgiler sağladığı görüşüne sahip oldukları anlaşılmaktadır. Farklılık olarak özel eğitim teması altında oluşturulan metafor ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

- *Öğrenciler kendi farklılıklarını görürler. Özel olduklarını hissederler, özgür olurlar...[ÖA80].*
- *Farklı farklı hastalıklar ve sorunlara rağmen tedavi sürecinde bile hep beraber eğlenip öğrenebiliyorsun hatta mutluluğu beraber yaşıyorsun...[ÖA82].*
- *Aslında hayatımızda vardır ama bulunması nadirdir. Çok sık görülmez. Görüldüğü zaman bizim için özeldir, tektir, biriciktir, farklılıktır...[ÖA83].*
- *Bir resimde farklı renkler vardır. Renkler nasıl bir arada uyumlu ise özel eğitim de öyledir. Onlar farklı ama hayat farklılıklarıyla güzeldir...[ÖA84].*
- *Özel eğitim farklılıkları bir araya getirir...[ÖA85].*

Tartışma

Bu araştırma öğretmen adaylarının, özel eğitime ilişkin görüşlerini metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmak için gerçekleştirilmiştir. Araştırmada özel eğitim ile ilgili toplam 85 metafor elde edilmiştir. Katılımcılar tarafından üretilen bu metaforlar “ihtiyaç olarak özel eğitim”, “eğitimde fırsat eşitliğini sağlama aracı olarak özel eğitim”, “özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim”, “koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim” ve “farklılık olarak özel eğitim” olmak üzere 5 kategoride toplanmıştır.

Öğretmen adayları tarafından en fazla metaforun üretildiği kategoriler eğitimde fırsat eşitliği ve koşulsuz kabul kategorileridir. Toplamda 5 kategori altında yer alan 85 adet metafordan 43 tanesi bu iki kategoride yer almaktadır. Ayrıca katılımcılar tarafından en çok üretilen “ihtiyaç (n=5)” metaforu ise *ihtiyaç olarak özel eğitim* kategorisinde yer almaktadır. Bunun dışında ‘su (n=4), meyve veren ağaç (n=2), çiçek (n=2), farkındalık (n=4) ve bakıma muhtaç bahçe (n=2) üretilen diğer en sık metaforlardır. Araştırma verileri doğrultusunda öğretmen adaylarının ‘özel eğitim’ kavramına yönelik olumsuz bir metafor üretmedikleri belirlenmiştir. Araştırmanın bu sonucu Uçuş (2016) tarafından sınıf ve okul öncesi öğretmen adaylarının “Özel Eğitim’e ilişkin genel olarak algılarının olumlu yönde olduğu belirlenen araştırmanın bulguları ile benzerlik taşımaktadır. Ayrıca elde edilen metaforlar Uçuş (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, “çiçek, meyve veren ağaç, su, anne, ağaç” metaforların ortak olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda en fazla metaforun üretildiği *eğitimde fırsat eşitliği* kategorisinde öğretmen adayları normal gelişim gösteren öğrenciler gibi özel eğitim gerektiren her bireyin de eğitim haklarının olduğunu, gerekli sabır ve sevgi ile bu çocukların gelişimlerinin en üst düzeye çıkabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmanın verileri öğretmen adaylarının özel eğitim dersini almaya başladıktan iki hafta sonra toplanmıştır. Özel eğitim dersinin ilk iki ünitesinde özel eğitim ile ilgili genel kavramlar ve özel eğitimin neden gerekli olduğu gibi konular anlatılmaktadır. Ayrıca özel gereksinimli her bireyin eğitim görme haklarının yasalar ile güvence altına alındığı da “özel eğitimde yasal düzenlemeler” başlığı altında bu dersin ilk konuları arasında ele alınmaktadır. Öğretmen adaylarının görev başladıktan sonraki tutumları üzerinde öğrenim sürelerince aldıkları dersler ve bilgilendirmelerin etkili olabileceği bildirilmektedir (Kayhan, Şengül ve Piştav-Akmeşe, 2012). Dolayısıyla farklı öğretmenlik bölümlerinde okuyan aday öğretmenlerin eğitimde fırsat eşitliğine yönelik daha çok metafor üretmelerinin nedeninin özel eğitim dersinin içeriğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının ikinci olarak en fazla metafor ürettikleri tema “*koşulsuz kabul sağlama aracı olarak özel eğitim*” temasıdır. Bu kategoride öğretmen adayları özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren çocuklardan bir farkı olmadıklarını belirtmişler ve onları ötekileştirmeden, hoşgörüle saygı ve sevgiyle toplumda kabul etmenin öneminden bahsetmişler-

dir. Araştırmanın bu sonucu İlgar (2017) tarafından gerçekleştirilen öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalıklarının incelendiği çalışmanın bulguları ile benzerlik taşımaktadır. Bu çalışmada da öğretmen adayları tüm öğrencilere eşit davranılması gerekliliğini ve özel gereksinimli çocuk ile normal gelişim çocuklar arasında ayırım yapılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çalışmada öğretmen adayları tarafından üçüncü ve dördüncü sırada *“ihtiyaç olarak özel eğitim ve özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim”* temalarında metafor üretilmiştir. İhtiyaç olarak özel eğitim temasında, özel eğitimin özel gereksinimli çocukların hayatındaki öneminden bu çocukların özel eğitim almazsa ileride yaşayabilecekleri sorunlardan bahsedilmiştir. Özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha çok ilgi ve desteğe ihtiyacı olduğu da bu tema altında yer almıştır. İhtiyaç temasında öğretmen adayları özel gereksinimli bireylerin *“özel eğitime”* temel gereksinimler kadar ihtiyaç duyduklarından bahsetmişlerdir. Özel ilgi ve yardım aracı olarak özel eğitim temasında ise özel gereksinimli bireylerin bakıma, ilgiye, önemsenmeye ve yardıma ihtiyaçları olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının en az metafor ürettikleri tema ise *“farklılık olarak özel eğitim”* temasıdır. Bu temada özel gereksinimli her bireyin farklı özellik ve ihtiyaçları olduğundan bahsedilmiştir.

Öğretmen adaylarının görüşleri genel olarak incelendiğinde daha çok özel eğitimin genel amacı ve özel gereksinimli çocukların özellikleri üzerine metafor ürettikleri belirlenmiştir. Öğretmen adayların kaynaştırma eğitimine çok değinmedikleri ve özel gereksinimli çocukların eğitim ihtiyaçlarından ise daha az bahsettikleri görülmüştür. Araştırmanın bu sonucunun öğretmen adaylarının kaynaştırma ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Türkiye’de 2006 yılında Yükseköğretim Kurulu tarafından öğretmen yetiştirme programları incelendiğinde öğretmen adaylarının iki saatlik zorunlu özel eğitim dersi aldıkları görülmektedir. Buna karşın, kaynaştırma dersi seçmeli olmak ile beraber sadece sınıf ve özel eğitim öğretmenliği lisans programlarında zorunludur. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin kaynaştırma hakkında bilgi sahibi olmadan mezun oldukları belirtilmektedir (Orel, Töret ve Zerey; 2004; Sucuoğlu, Bakkaloğlu, İşcen Karasu, Demir ve Akalın, 2014). Dolayısıyla öğretmenlerin adaylarının kaynaştırmaya yönelik bilgileri ileride mesleki hayatlarında kaynaştırma uygulamalarını etkili bir şekilde gerçekleştire-

tirmelerinde ve özel gereksinimli çocukların sınıfın daima bir üyesi olduklarını kabul etmede önemlidir.

Öğretmen adaylarının özel eğitim dersinde kazandıkları bilgileri kullanabilecekleri en önemli ortam, öğretmenlik hayatlarına başladıklarında kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü sınıflar olacaktır. Kaynaştırmanın başarısı, eğitimin her kademesinde görev yapan öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkında bilgi sahibi olmasından etkilenmektedir (Kayhan ve ark., 2012). Dolayısıyla öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrenciler ile ilgili aldıkları tek ders olan “özel eğitim dersinin” içeriğinin kaynaştırma uygulamalarına daha çok yer verilecek şekilde geliştirilmesi önemli bir adım olarak görülmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi hakkında bilgi, beceri ve deneyimlerin sınırlı olması nedeniyle; sınıflarında özel gereksinimli olan çocukların ihtiyaçlarını karşılamada etkili olmadıkları belirtilmiştir (Batu, 2010; Sucuoğlu ve ark., 2014). Lisans eğitiminde kaynaştırma ile ilgili ders alan öğretmen adaylarının ise mesleki yaşantılarında kaynaştırmaya yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu bildirilmiştir (Orel, Töret ve Zerey; 2004). Dolayısıyla kaynaştırmaya yönelik lisans döneminde herhangi bir ders almayan öğretmenlerin mesleki yaşantılarında özel gereksinimli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlamada, öğretimi bireyselleştirmede, sınıf yönetimini üstlenmede ve sorunlu davranışlarla başa çıkmada problem yaşamaları kaçınılmazdır (Gök ve Erbaş, 2011; Saraç ve Çolak, 2012; Varlıer ve Vuran, 2006). Alan yazında etkili kaynaştırma uygulamalarının önündeki en büyük engelin öğretmenler ve öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik bilgi eksikliğinden ortaya çıkan olumsuz tutumlar olduğu dile getirilmektedir (Gözüün ve Yıkınış, 2004; Sarı, 2002; Şahbaz ve Kalay, 2010). Tüm bunlar göz önüne alındığında, özel eğitim dersinin YÖK tarafından yapılan yeni düzenleme ile özel eğitim ve kaynaştırma olarak geliştirilmesinin önemli olmasının yanı sıra “kaynaştırma uygulamaları” dersinin ayrı bir ders olarak uygulamalı şekilde verilmesi ve bu dersin farklı anabilim dallarında zorunlu ders olarak yaygınlaştırılması önemli görülmektedir.

Son olarak bu araştırmanın göz önüne alınması gereken bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu araştırma Dicle Üniversitesinde eğitim görmekte olan İngilizce Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Resim-İş Öğretmenliği ve Türkçe Öğretmenliği bölümlerinde 4. Sınıfta öğrenimine devam eden 85 öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Bulguların genellenebilirliğinin arttı-

rılması amacıyla farklı eğitim fakültelerinin diğer anabilim dallarında öğretmen adaylarının özel eğitim alguları metafor yoluyla incelenebilir. Ayrıca öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik alguların özel eğitim dersi aldıktan sonra değişip değişmediği araştırılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Prospective Teachers' Metaphoric Perceptions of
Special Education**

*

Özlem Altındağ Kumaş – Sedef Süer

Dicle University

Inclusive education has been applied in Turkey since the year of 1980. With the introduction of inclusive education, the rate of educating the children with special needs in classrooms of students with normal development has been increasing day by day (Ministry of National Education [MEB], 2015). After inclusive education became a legal right for students with special needs, one or more students with special needs can be educated in almost all schools at every grade level in our country (Akalin, 2015). Therefore teachers who can be assigned at every grade level need to have knowledge about special education / inclusive education before strating the profession in order to be able to implement effectively inclusive practices and meet the needs of students with special needs (Vuran, 2013).

It is important that teachers who are primarily responsible for the effective implementation of inclusive education develop positive perceptions and attitudes towards special education before starting their career. When the literature is examined, there are studies examining the attitudes and perceptions of pre-service teachers about special education (Atay, 1995; Gökdere, 2012; Fırat Durdukoca, 2015; Özbaba, 2000; Soyyiğit, 2013; Yazıcıoğlu, 2019), however Anyqualitative study that address pre-service teachers' perceptions about private education in a more free, creative and sophisticated way has not been found yet. Thereby, the metaphors which reveal more effectively the pre-service teachers' perceptions about special education by using less words (Girmen, 2007), are thought to provide clearer information about the pre-service teachers' perceptions about special education. Therefore, the aim of this research is to examine the pre-service teachers' perceptions of special education with the help of metaphors.

This study examining the prospective teachers' metaphoric perceptions about special education was conducted with the participation of 85 prospec-

tive teachers in 2019-2020 academic year. Senior students studying in English teaching, Turkish teaching, Social Studies and Art Teaching programs of an education faculty were included in the study. The required data for the study were obtained by asking the prospective teachers filling a survey form containing the statement of "Special education looks like a/an.....because.....". The obtained data were analyzed and interpreted by using content analysis method.

Findings showed that prospective teachers produced 85 metaphors categorized under 5 themes: "Special education as a need", "Special education as a means of ensuring equal opportunities in education", "Special education as a special interest and aid tool", "Special education as a means of providing general acceptance" and "Special education as a differences". When the opinions of the pre-service teachers were examined in general, the produced metaphors were determined to be mostly on the general purpose of special education and the characteristics of children with special needs. It was observed that pre-service teachers did not touch the inclusive education and talked less about the educational needs of children with special needs. This result is thought to due to the lack of sufficient knowledge of preservice teachers about inclusive education. The teacher training programs, which were developed by the Higher Education Council in Turkey in 2006, offered only two hour elective courses for special education. What is more, inclusive education course was offered as an optional for most of branches except from undergraduate programs of classroom and special education which offered elective inclusive education course for their students. The related studies also showed that teachers graduated without knowledge of inclusive education (Orel, Töret and Zerey; 2004; Sucuoğlu, Bakkaloğlu, İşcen Karasu, Demir and Akalın, 2014). Therefore, the preservice teachers' knowledge about inclusive education is important to carry out inclusive educational practices effectively in their professional life and to accept that children with special needs are always members of their classrooms.

The most important context for pre-service teachers to use the knowledge gained in the special education course will be the classrooms where inclusive practices are carried out when they start their profession. The success of inclusive education is based on teachers' knowledge about inclusive education, who will be working at all levels of educational institutions (Kayhan et al., 2012). Therefore, it is seen as an important step to enrich the content of

the “special education course” with more knowledge and practices related to inclusive education. The fact that the studies conducted in Turkey denoted limited skills and experience of preservice teachers about inclusive education; the teachers stated that they are not effective in meeting the needs of children with special needs in their classrooms (Batı, 2010; Sucuoğlu et al., 2014). Pre-service teachers taking undergraduate courses in their undergraduate training were reported to have more positive attitudes towards inclusion in their professional lives (Orel, Töret and Zerey; 2004). Therefore, it is inevitable that the teachers having not taken any courses related to inclusive education in their undergraduate training process have problems in preparing individualized education programs for students with special needs, individualizing the teaching, undertaking classroom management and dealing with problematic behaviors (Gök and Erbaş, 2011; Saraç and Çolak, 2012; Varlier and Vuran, 2006). It is stated that the biggest obstacle to effective inclusion practices in the literature is negative attitudes, which arise from the teachers’ and prospective teachers’ insufficient knowledge about inclusive education (Gözün and Yıkıncı, 2004; Sarı, 2002; Şahbaz and Kalay, 2010). Considering all these, it is important that special education course is reformed as “special education and inclusion course” with the new regulation made by Higher Education Council (YOK) in 2018. Besides inclusive education course needs to be separated from the special education course and offered as an elective course for different branch of teaching.

This research has some limitations to consider. This study was conducted with 85 senior students studying in English Language Teaching, Turkish Language Teaching, Social Studies and Art Teaching programs of an education faculty in Dicle University. In order to increase the generalizability of the findings, preservice teachers’ perceptions of special education in other departments of different education faculties can be examined through metaphors. In addition, whether the perceptions of preservice teachers towards special education change after having taken special education course can also be investigated.

Kaynakça / References

Akalın, S. (2015). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin görüşleri ve gereksinimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(3), 215-236.

- Ataman, A. (2005). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Atay, M. (1995). *Özel gereksinimli çocukların normal yaşlıları ile birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programlarına karşı öğretmen tutumları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Batu, E. S. (2010). Factors for the success of early childhood inclusion & related studies in Turkey. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(1), 57-71.
- Bek, H., Gülveren, H. ve Başer, A. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 160-168.
- Cavkaytar, A., ve Diken, H. I. (2005). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık, 11-12.
- Çakıroğlu, O. (2016). *Özel eğitimde temel kavramlar*. V. Aksoy (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s. 1-19). Ankara: Pegem Akademi.
- Ergül, C., Baydık, B., ve Demir, Ş. (2013). Özel eğitim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin zihin engelliler öğretmenliği lisans programı yeterliklerine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 499-522.
- Ersoy, F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Eds), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri içinde* (s. 81-134). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fırat-Durdukoca, Ş. (2015). Özel eğitim dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies*, 10(11), 651-666.
- Kayhan, N., Şengül, A. ve Akmeşe, P.P. (2012). İlköğretim birinci ve ikinci kademe öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 268-278, ISSN: 2146-9199.
- Kim, J. R. (2011). Influence of teacher preparation programmes on preservice teachers' attitudes toward inclusion. *International Journal of Inclusive Education*, 15(3), 355-377
- Girmen, R (2007). *İlköğretim öğrencilerinin konuşma ve yazma sürecinde metaforlardan yararlanma durumları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir
- Gök, G., ve Erbas, D. (2011). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 66-87.
- Gökdere, M. (2012). A comparative study of the attitude, concern, and interaction levels of elementary school teachers and teacher candidates towards inclusive education. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(4), 2800-2806.

- Gözün, Ö., ve Yıkmaş, N. (2004). İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2).
- İlgar, Ş. (2017). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalığının incelenmesi: İÜ Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi örneği. *HAYEF Journal of Education*, 14(1), 313-338.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı 2014 yılı faaliyet raporu*. Ankara.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., ve Saldana, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. (3rd edition). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Orel, A., Zerey, Z. ve Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(1), 23-33.
- Özbaba, N. (2000). *Okul öncesi eğitimcilerin ve ailelerin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) karşı tutumları*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S.B. Demir (Çev eds.). Ankara: Pegem Akademi.
- Sarı, H. (2002). Etkili bir öğretim için bir öğretmenin planlaması gereken stratejiler. *Eğitime Yeni Bakışlar*. 227-248.
- Saraç, T., ve Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 13-28.
- Soyyigit, T. (2013). *'Sınıf öğretmenlerinin değer tercihleriyle kaynaştırmaya yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Pendik İlçesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Şahbaz, U., ve Kalay, G. (2010). Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(19), 116-135.
- Şahin, F. ve Güldenoğlu, B. (2013). Engelliler konusunda verilen eğitim programının engellilere yönelik tutumlar üzerindeki etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 214-239.
- Sucuoglu, B., Bakkaloglu, H., Iscen Karasu, F., Demir, S., ve Akalin, S. (2014). Preschool Teachers' Knowledge Levels about Inclusion. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(4), 1477-1483.
- Uçuş, Ş. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının ve okul öncesi öğretmeni adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 360-388.

- Varlier, G., ve Vuran, S. (2006). Theviews of preschool teachers about integration. *EducationalSciences: Theory&Practice*, 6(2), 578-585.
- Vuran, S.(2013). *Özel eğitim*. Ankara: Maya Akademi.
- Yazıcıoğlu, T. (2019). Öğretmen adaylarının özel eğitim dersine yönelik tutumlarının incelenmesi. III. *Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Nevşehir.
- Wiersma, W. (1995). *An introduction: Researchmethods in education*. Boston: Allyn Bacon Inc.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altındağ Kumaş, Ö. ve Süer, S. (2020). Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algıları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1076-1101. DOI: 10.26466/opus.676175

Okul Müdürlerinin Farklılıkları Yönetme Becerileri ile Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeyleri Arasındaki İlişki¹

DOI: 10.26466/opus.734066

*

Devran Temel* – Aynur B.Bostancı**

* Şube Müdürü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Manisa /Türkiye

E-Posta: devran_temel_78@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-8629-0114](https://orcid.org/0000-0001-8629-0114)

** Doç. Dr. Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Uşak/ Türkiye

E-Posta: aynur.bozkurt@usak.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7927-6063](https://orcid.org/0000-0002-7927-6063)

Öz

Bu araştırmanın amacı, okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki durumunu ortaya koymaktır. Araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Uşak ilinde görev yapan öğretmenler, örneklemini ise 557 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada kolay ulaşılabılır örnekleme yoluna gidilmiştir. Araştırma verileri "Okul Yöneticilerinin Öğretmenler Arasındaki Farklılıkları Yönetme Yeterlilikleri Ölçeği" ve "Öğretmenlere Yönelik Örgütsel Sinizm Ölçeği" ile toplanmıştır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, tek yönlü varyans analizi, Pearson Momentler Çarpımı Katsayısı ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerini yüksek düzeyde bulmaktadırlar. Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerine yönelik öğretmenlerin algıları, görev yaptıkları okul düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermektedir. Yine araştırmaya göre, öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri düşüktür. Öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyine bağlı olarak örgütsel sinizm düzeyleri farklılaşmaktadır. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, okul müdürlerinin farklılıkları yönetim becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında negatif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin tespit edilmesidir. Son olarak araştırmada, okul müdürlerinin farklılıkları yönetim becerilerinin ilkökul ve ortaokul-larda öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini anlamlı bir şekilde yordadığı, liselerde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farklılıkların yönetimi, öğretmenler arasındaki farklılıklar, örgütsel sinizm

¹ Bu makale, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde ikinci yazarın danışmanlığında yürütülen aynı konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Relationship Between School Administrators 'Differences Management Skills and Teachers' Organizational Cynicism Levels

*

Abstract

The aim of this research is to reveal the relationship between school administrators' ability to manage differences and teachers' organizational cynicism levels. The research is in relational survey model. The universe of the research consists of teachers working in the city of Uşak in the 2018-2019 academic year and the sample is 557 teachers. Easily accessible sampling method was used in the research. In the study, the data were collected with "The Scale of School Administrators' Competencies in Managing the Differences Between Teachers" and "The Organizational Cynicism Scale for Teachers". In analyzing the data, arithmetic mean, one-way variance analysis, Pearson Moments Product Coefficient and Multiple Regression Analysis were used. According to the results of the research, teachers find high the school management skills of school administrators. Teachers' perceptions of school administrators' ability to manage differences show a significant difference in terms of the level of school they work. Again, according to the research, the organizational cynicism of teachers is low. Teachers' organizational cynicism levels differ depending on the level of schools they work at. Another result of the research is to determine a negative and moderately significant relationship between school administrators' management skills and teachers' organizational cynicism levels. Finally, in the research, it was concluded that school administrators' differences management skills significantly predicted the levels of organizational cynicism of teachers in primary and secondary schools, but not in high schools.

Keywords: Diversity management, differences among teachers, organizational cynicism

Giriş

Örgütlerdeki çalışanlar, birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Çalışanların farklılıklarını fark eden, kabul eden, yöneten ve bu farklılıklardan yararlanan örgütlerin başarılı olması kaçınılmazdır. Çetin ve Bostancı'ya (2011) göre çalışanları hakkında bilgiye sahip olan, onların kişiliklerine saygı gösteren, gelişmelerine, yetişmelerine fırsat veren örgütler diğerlerine göre daha mükemmel işlemektedir. Sürekli değişimin yaşandığı dünyada, örgütlerin varlıklarını sürdürebilmesi kendini örgütüyle özdeşleştirebilen çalışanlarına bağlı olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu gerçeği gören yöneticiler, çalışanların örgüte sağlayacağı yararları fark edip, çalışanların farklı yeteneklerini değerlendirmeyi ve bu farklılıklardan faydalanmayı benimsemektedirler (Aksu, 2008; Çakır, 2011; Çako, 2012; Çelik ve Keskinlikç-Kara, 2019; Öncer, 2004; Memduhoğlu, 2007; Taşlıyan, Hırlak, Çiftçi ve Yılmaz, 2016)

Örgütlerde farklılıkların desteklenmesi, örgütlerin amaçlarına yönelik hedef ve stratejilerinin gerçekleştirilmesi için önemlidir. Farklılıkların yönetimi, örgütte çalışanların farklılıklarını örgüt yararına kullanmayı amaç haline getiren bir yönetim biçimi olarak görülmektedir (Baruçugil, 2010 ; Eren, 2004; Gökçen ve Çavuş, 2014; Öncer, 2004; Tozkoparan ve Vatanserver, 2011; Uzunçarşılı ve Uzunçarşılı Soydaş, 2007). Baruçugil (2010) farklılıkların yönetiminin amacını, çalışanların farklılıklarından kaynaklanan yeteneklerini örgütün ortak amaçlarına ulaşma doğrultusunda kullanmayı sağlamak olarak açıklamaktadır.

Farklılıkların yönetimi, örgütlerde temelde insan hakları ve ayrımcılığa karşı oluşturulan olumlu eylem ve eşitlikçi yaklaşımdır. Farklılıkların yönetimi, 1960'ların başında Amerika'da ortaya çıkan eşitlikçi yaklaşıma yönelik yasal uygulamalarla önemli görülmeye başlanmıştır. Bu uygulamaların amacı, örgütlerde çalışanların bireysel özellikleri nedeniyle ayrımcılığa uğramadan eşit muamele görmesini içermektedir. 1960-1970 yıllarında örgüt yönetimi anlayışında etkili değişiklikler yapan örgüt sayısı az olsa da, 1980'li yıllardan sonra bu anlayış milletlerarası ve çok uluslu örgüt yapılanmalarıyla yaygınlaşmıştır. R. Roosevelt Thomas 1990 "farklılıkları yönetmek" kavramını icat eden kişi olarak anılmaktadır. Son yüzyılda küreselleşen dünya ile birlikte örgütlerdeki benzer demografik yapılar, farklılıklara sahip yapılara dönüşmüştür. Bu demografik değişikliklerin çatışma ve ay-

rımcılık hareketlerine neden olmaması için "farklılıkların yönetimi" kavramı ortaya atılmıştır (Balay ve Sağlam, 2004; Öncer, 2004; Memduhoğlu, 2008, Sürgevil ve Budak, 2008).

Günümüzde örgütlerin rekabet avantajı elde edebilmelerinin ve ilerleyebilmelerinin yolu, farklılıkları örgütün amaçları doğrultusunda kullanmaktan, yani farklılıkların yönetilmesinden geçmektedir. Örgütte öncelikle farklılıkların neler olduğu tanımlanmalı ve bu farklılıkları etkin yönetebilme yolları üzerinde durulmalıdır. Farklılıkların yönetimi, örgüt çalışanlarının farklılıklarını ve benzerlikleri onaylayıp bunlardan yararlanmayı barındıran değerlerin yön verdiği, stratejik, iletişime dayalı ve örgüt için hedef belirleyerek fark ve katma değer yaratan bir yönetim sürecinin kullanılması ve geliştirilmesidir (Özkaya, Özbilgin ve Şengül, 2008; Sürgevil ve Budak, 2008). Farklılıkların yönetildiği örgütlerde insanlar birbirine yakınlaşmakta, ortak değerler yaratılarak çalışanların birbiriyle iletişim kurmaları sağlanmaktadır. Farklılıkların yönetilmesi örgütlerde karşılıklı güven duygusunun artmasını ve örgüt içi sağlıklı iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Farklılıkların yönetilmesinde amaç, gruptaki sosyal farklılıkları bir ön yargı ve çatışma olmadan yönetmek, çatışmacı durumları azaltmak ve çalışanlara ve örgütlere katkı sağlamaktır (Eren, 2004; Barutçugil, 2007; Öncer, 2004). Farklılıkların yönetim süreci farklılıkları fark etme, farklılıkları kabullenme, farklılıkları yönetme ve farklılıklardan yararlanma boyutlarında ele alınabilmektedir. Farklılıkları yönetebilen okul müdürleri örgütlerinde sinerji yaratabilmektedirler. Öğretmenleri bir takım ruhu ile hedefe yönlendirebilmektedirler (Bostancı ve Çetin, 2011). Memduhoğlu'na (2007) göre de farklılıkları bir tehdit olmaktan çıkaran örgütler, yönetişime açık bir örgütsel yapı oluşturarak bireylerin farklılıklarını olumsuz sonuçlarını minimuma düşürmektedirler. Bu nedenle farklılıkların yönetildiği eğitim örgütlerinde örgütsel sinizm düzeyinin düşük olması beklenebilmektedir.

Araştırmanın diğer değişkeni örgütsel sinizmin, çalışanların örgüt içerisindeki tecrübeleri ve belli bir süre içinde edindiği yaşantıları sonucu meydana geldiği kabul edilmektedir. Örgütsel sinizm özellikle 1990'lı yılların ilk dönemlerinden beri araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Dean ve arkadaşları (1998), çalışanların, örgütlerine karşı geliştirdikleri ve gitgide arttığı görülen aşırı olumsuz tutumlarını sorgulayarak, "örgütsel sinizm" kavramını ortaya atmışlardır (Mete, 2013; Sağır ve Oğuz, 2012; Sancak, 2014). Sinizm kavramının içinde yer alan; sıkıntı, hayal kırıklığı, umutsuzluk v.b. duygu-

ları meydana getiren önemli sebepler, çalışanların örgüte, örgüt strateji ve politikalarına, iş arkadaşlarına, çalıştığı kuruma ve yöneticilerine duydukları güven noksanlığından kaynaklanmaktadır (Özler, Atalay ve Şahin, 2010). Örgütsel sinizm kavramı, negatif manadaki çatışma, stres düzeyinde artış, psikolojik şiddet gibi davranış şekilleri ile de beraber anılabilecek bir kavramdır (Fettahlıoğlu, 2015). Genel olarak örgütsel sinizm, Dean ve arkadaşları (1998) tarafından örgütte bir bütünlük olmadığı inancı ve çalışanların kurumlarına karşı olumsuz tutumu olarak açıklanabilmektedir. Örgütsel sinizm örgütün doğruluk, dürüstlük, adalet, samimiyet ve içtenlikten yoksun olduğuna yönelik inançtır. Bu anlamda örgütsel sinizm, örgüte dair olumsuz küçük düşürücü ve eleştirici davranışta bulunma eğilimindeki düşünce ve duyguları içermektedir (Polat, Meydan ve Tokmak, 2010; Sağır ve Oğuz, 2012).

Örgüt içinde sinizme yol açan pek çok faktör vardır. Bunlar, bireysel ve örgütsel beklentilerin yerine getirilmemesi, iletişimsizlik, aşırı stres, iş yükü, çalışanlara eşit hak ve fırsatların sunulmaması, mobing, örgütsel desteğin olmaması, bireysel yada örgütsel amaç çatışması v.b gibi nedenlerdir. Ayrıca örgütte başarısız olan her değişim, yenileşme faaliyetleri ve işten çıkarılma korkusu örgütsel sinizm düzeyini artırmaktadır. Bunun sonucunda çalışanlarda tükenmişlik, işten doyumsuzluk, yabancılaşma, itaatsizlik, devamsızlık oranındaki artış, örgüte bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışlarında ve örgütsel güvende azalma görülebilmektedir (Baz, Kaya ve Savaş, 2011; Çalışkan ve Erim, 2010; Gül ve Ağıröz, 2011; Pelit ve Pelit, 2014; Kılıçarslan ve Kaya, 2017, Turan, 2011). Anlaşılacağı üzere alan yazında örgütsel sinizmin, birçok örgütsel etmenle ile bağlantısı olduğu ve tecrübe sonucunda meydana gelen öğrenilmiş bir inancı temsil ettiği ve çalışanların pozitif olmayan inançlarında, duygularında ve tutumlarında biçimlendiği görülmektedir (Uzun, 2018; Kalağan, 2009; Kabataş, 2010).

Örgüte yönelik sinik inanç ve olumsuz duygular ile davranışlar, gizli ya da açık şekilde meydana gelebilmektedir (Karacaoğlu ve İnce, 2012; Kalağan ve Güzeller 2010; Yetim ve Ceylan, 2011). Çalışanlar tarafından örgütsel sinizm, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üç boyutta gösterilmektedir. Sinik çalışanlar, örgütsel sinizmin bilişsel boyutunda; örgütün bütünlük ve doğruluğunun olmadığına, örgütteki uygulama ve eylemlerin doğruluk, dürüstlük, samimiyet gibi prensipleri taşımadığını düşünmektedirler. Duyuşsal boyutunda; örgütlerinin kendilerine karşı ihanet ettiklerini düşün-

mekte ve örgütlerini düşündükleri zaman üzüntü, nefret ve utanç duygusu yaşamaktadırlar. Davranışsal boyutta ise, çalışanlar genellikle örgüte karşı alaycı, küçük düşürücü, eleştirel ve negatif tutum ve davranışa sahiptirler. Örgütteki sinik davranışlar; var olan belli davranışlardan farklı olarak, birtakım davranış çeşitlerine karşı meyilleri içermektedir (Akman, 2018; Kart, 2014; Özler, Atalay ve Şahin, 2010).

Örgütlerde yaşanan sinizmin bireysel ve örgütsel bakımından pek çok negatif sonucunun olduğu varsayıldığında, okulda sinizmin meydana çıkmadan önlemek ve bu durumu yönetmek için etkili stratejiler geliştirip uygulamak önemlidir. Bu stratejilerinden birinin de farklılıkların yönetimi olabilecektir. Yapılan çalışmalarda okullarda farklılıkların yönetiminin, okulda verimliliği, öğretmenlerin iş tatminini, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışlarını ve örgütsel özdeşleşmelerini arttırdığı tespit edilmiştir (Balay, Kaya ve Geçdoğan-Yılmaz, 2014; Kurtulmuş ve Karabıyık, 2016; Şahin, 2015; Taşlıyan, v.d, 2016).

Farklılıkların yönetilmediği eğitim ortamlarında olumsuz bir iklim, güvensizlik ve örgütte yalnızlaşma kendini göstermektedir (Hatch,1997). Bunun yanında örgütlerde farklılıkların yönetilmemesi, çalışanlarda örgüte karşı itibar ve güven kaybı oluşmaktadır (Kandemir, 2006; Memduhoğlu, 2007; Öncer, 2004). Eğitim örgütlerinde de öğretmenler arasındaki farklılıkların yönetilmesiyle yukarıda bahsedilen örgütsel sinizmine yol açabilecek olumsuz durumların engellenebileceği düşünülebilmektedir. Öğretmenler arasındaki farklılıkların fark edilmesi, kabul edilmesi, yönetilmesi ve farklılıklardan yararlanılması kendilerini okul için değerli hissetmelerini, mutlu ve güçlü olmalarına katkı sağlayacaktır. Böyle bir eğitim ortamında öğretmenlerin sinik tutumlardan uzaklaşması beklenebilmektedir. Eğitim sisteminin amacına ulaşmasındaki en önemli role sahip öğretmenlerdir. Bu nedenle okul müdürlerinin farklılıkları yönetme yeterliliğine sahip olmaları okulun etkililiği için çok önemlidir (Çetin ve Bostancı, 2009). Bu amaçla bu çalışmada okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerine yönelik algı düzeyleri nedir? Öğretmenlerin algıları çalıştıkları okul düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

2. Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri nedir? Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri çalıştıkları okul düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğretmenlerin, okul müdürlerinin öğretmenlerin farklılıklarını yönetme becerilerine yönelik algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki bir ilişki var mıdır?
4. Okul müdürlerinin öğretmenlerin farklılıklarını yönetme becerileri, öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini yordamakta mıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesi kısımlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi hedefleyen araştırma, ilişkisel tarama modelindedir. İlişkisel tarama modeli, iki veya ikiden fazla sayıdaki değişken arasındaki değişimin varlığının, müdahale edilmeden incelenmesidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Uşak ilindeki ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan toplam 4700 öğretmen oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde kuramsal örneklem büyüklüğü çizelgesinden yararlanılmıştır. Evrenden %95'lik güven düzeyi, $\alpha=.05$ anlamlılık ve %5'lik hoşgörü düzeyi için örneklem büyüklüğü 356 öğretmen olarak belirlenmiştir (Balcı, 2011). Araştırmanın örneklemini ise, Uşak ilinde görev yapan 557 öğretmen oluşturmıştır. Araştırmada kolay ulaşılabilir örnekleme yoluna gidilmiştir. Örneklemi oluşturan öğretmenlerin demografik verileri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma örneklemine ilişkin demografik veriler

Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	268	48.1
	Erkek	289	51.9
Kıdem	1-10 Yıl	281	50.4
	11-20 Yıl	166	29.8
	21 Yıl ve Üzeri	110	19.7
Okuldaki öğretmen sayısı	1-10 Kişi	80	14.4
	11-20 Kişi	219	39.3
	21 Kişi ve Üzeri	258	46.3
Çalışılan okul düzeyi	İlkokul	168	30.2
	Ortaokul	177	31.8
	Lise	212	38.1

Tablo 1'e bakıldığında, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre 268'inin (%48,1) kadın, 289'unun (%51.9) erkek olduğu görülmektedir. Buna göre kadın ve erkek sayıları birbirine yakındır. Kıdem değişkenine göre, kıdemi 1-10 yıl olan öğretmen sayısı 281, oranı %50.4; 11-20 yıl olan öğretmen sayısı 166, oranı %29.8 ve 21 yıl ve üzeri olan öğretmen sayısı 110, oranı %19.7 olarak tespit edilmiştir. Öğretmenlerin okullarında çalışan öğretmen sayısına göre, 1-10 olan öğretmen sayısı 80, oranı %14.4; 11-20 öğretmen olan öğretmen sayısı 219, oranı % 39.3; 21 ve daha fazla öğretmen olan öğretmen sayısı 258, oranı % 46.3'dir. Çalışılan okul düzeyine göre, çalıştığı okul düzeyi ilkokul olan öğretmen sayısı 168, oranı %30.2; çalıştığı okul düzeyi ortaokul olan öğretmen sayısı 177, oranı %31.8; çalıştığı okul düzeyi lise olan öğretmen sayısı 212, oranı %38.1 olarak tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, "Okul Yöneticilerinin Öğretmenler Arasındaki Farklılıkları Yönetme Yeterlilikleri Ölçeği" ve "Öğretmenlere Yönelik Örgütsel Sinizm Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır.

Okul Yöneticilerinin Öğretmenler Arasındaki Farklılıkları Yönetme Yeterlilikleri Ölçeği: Bostancı ve Çetin (2009) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek dört boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar "farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme, farklılıkları yönetme ve farklılıklardan yararlanma boyutlarıdır. Ölçek (1) hiçbir zaman, (2) nadiren, (3) arasına, (4) çoğunlukla ve (5) her

zaman şeklinde beşli Likert tipindedir. Ölçeğin bu araştırma için, Cronbach's Alpha Güvenilirlik katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin yine belirlenen faktör yapılarına yönelik doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre de, $X^2/df= 2.840$, RMSEA= 0.086, IFI= 0.917, CFI=0.917 ve TLI= 0.904 olmak üzere uyum iyiliği indeksi değerlerinin istenilen düzeyde olmasıyla ölçeğin doğrulandığı görülmüştür.

Öğretmenlere Yönelik Örgütsel Sinizm Ölçeği: Sağır ve Oğuz (2012) tarafından geliştirilmiştir. Örgütsel Sinizm Ölçeği'nin alt boyutları "uzaklaşma, performansı düşürücü etkiler, olumsuz tutum ve karara katılma"dır. Ölçek (1)kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kısmen katılıyorum, (4) çok katılıyorum ve (5) tamamen katılıyorum şeklinde beşli Likert şeklindedir. Ölçeğin bu araştırma için hesaplanan Cronbach's Alpha Güvenilirlik katsayısı .85'dir. Ölçeğin belirlenen faktör yapılarına yönelik doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre de, $X^2/df= 2.299$, RMSEA= 0.072, IFI= 0.936, CFI=0.936 ve TLI= 0.928 olmak üzere uyum iyiliği indeksi değerlerinin istenilen düzeyde olması nedeniyle ölçeğin doğrulandığı görülmüştür. Her iki ölçek için Cronbach Alpha Güvenilirlik katsayılarının literatürde kabul gören .70 (Büyüköztürk, 2012; Seçer, 2013) değerinin üstünde olduğu tespit edilmiştir. Her iki ölçekten de toplam puan alınabilmektedir.

Verilerin Analizi

Verilere hangi tür analizlerin yapılması gerektiğini tespit etmek için normallik testi için çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılmıştır. Tablo 2 de görüleceği üzere verilerine yönelik çarpıklık ve basıklık katsayısının istenen değerler arasında olduğu görülmüştür (Kalaycı, 2009).

Tablo 2. Araştırma verilerinin normallik dağılım durumuna ilişkin veriler

Değişkenler	Basıklık	Çarpıklık
Farklılıkları Fark Etme	1.448	-1.571
Farklılıkları Kabul Etme	2.348	-1,363
Farklılıkları Yönetme	1.557	-1,580
Farklılıklardan Yararlanma	1.146	-1.494
Farklılıkların Yönetimi Toplam	1.396	-1.529
Çalıştığı Kurumdan Uzaklaşma	1.986	1.257
Performansı Düşüren Etkenler	.614	.996
Okula Karşı Olumsuz Tutum	2.279	2.150
Çalışanların Kararları Uygulamalara Katılımı	-.050	1.051
Örgütsel Sinizm Toplam	.807	.862

Tablo 2'ye göre, verilerin normal dağıldığı görüldüğünden, okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerine yönelik betimsel istatistikleri aritmetik ortalama ve standart sapma ile ortaya konulmuştur. Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin okul düzeyi değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla da ANOVA testi kullanılmıştır. Farkın anlamlı olduğu boyutlarda farkın hangi grup veya gruplardan meydana geldiğini saptamak için TUKEY testi yapılmış, anlamlılık düzeyi 05 olarak alınmıştır. Yine araştırmanın değişkenleri arasında çoklu bağlantılılık problemine bakmak için VIF ve tolerans değerleri incelenmiştir. VIF değerlerinin 3.453 ile 6.418 arasında, tolerans değerlerinin de .156 ile .290 arasında olduğu görülmüştür. Tolerans değerlerinin .02'den büyük, VIF değerlerinin ise 10'dan küçük olması nedeniyle çoklu bağlantılılık problemi olmadığı anlaşılmıştır. Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm seviyeleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını tanımlamak ve saptamak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ve Çoklu regresyon analizi kullanılmıştır

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri çerçevesinde elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkların yönetimine ilişkin algıları ile örgütsel sinizm düzeylerine yönelik betimsel bulgular aşağıdaki Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları yönetimine ilişkin algıları ile örgütsel sinizm düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler

Değişkenler	\bar{X}	Ss	Düzye
Farklılıkların yönetimi	4.24	0.70	Çok Yüksek
Farklılıkları Fark Etme	4.27	0.74	Çok Yüksek
Farklılıkları Kabul Etme	4.21	0.78	Çok Yüksek
Farklılıkları Yönetme	4.26	0.72	Çok Yüksek
Farklılıklardan Yararlanma	4.16	0.82	Yüksek
Örgütsel sinizm	1.91	0.65	Düşük
Okuldan Uzaklaşma	1.88	0.73	Düşük
Performansı Düşürücü Etkenler	2.03	0.91	Düşük
Okula Karşı Olumsuz Tutum	1.56	0.83	Çok düşük
Çalışanların Kararları	2.12	1.24	Düşük
Uygulamalara Katılımı			

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere; öğretmenler, okul müdürlerinin farklılıkları yönetme düzeylerini ($\bar{X} = 4.24$) "çok yüksek" düzeyinde bulmaktadırlar. Öğretmenler, okul müdürlerinin, farklılıkları yönetmenin, fark etme ($\bar{X} = 4.27$), farklılıkları kabul etme ($\bar{X} = 4.21$) ve farklılıkları yönetme ($\bar{X} = 4.26$) boyutlarında "çok yüksek" düzeyde; farklılıkları yararlanma ($\bar{X} = 4.16$) boyutunda ise, "yüksek" düzeyde beceriye sahip olduklarını düşünmektedirler. Yine öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin ($\bar{X} = 1.91$) düşük olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin, okula karşı olumsuz tutum ($\bar{X} = 1.56$) boyutunda çok düşük iken; uzaklaşma boyutunda ($\bar{X} = 1.88$), performans düşürücü etkenler boyutunda ($\bar{X} = 2.03$) ve karara katılma boyutunda ise ($\bar{X} = 2.12$) düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 4'te öğretmenlerin çalıştıkları okul düzeyi değişkenine göre okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerine yönelik algılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4. Görev yapılan okul düzeyi değişkenine göre öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerine yönelik algılarına ilişkin ANOVA testi sonuçları

Farklılıkların Yönetimi	Okul Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	Fark
Farklılıkları Fark Etme	İlkokul	168	4.44	0.59	G.Arası	14.004	2	7.002	13.466	.000	1-3
	Ortaokul	177	4.35	0.66	G.İçi	288.057	554	.520			2-3
	Lise	212	4.08	0.84	Toplam	302.061	556				
Farklılıkları Kabul Etme	İlkokul	168	4.38	0.64	G.Arası	16.971	2	8.48	14.753	.000	1-3
	Ortaokul	177	4.31	0.66	G.İçi	318.073	553	.575			2-3
	Lise	212	3.99	0.90	Toplam	335.044	555				
Farklılıkları Yönetme	İlkokul	168	4.46	0.56	G.Arası	18.658	2	9.32	19.211	.000	1-3
	Ortaokul	177	4.35	0.61	G.İçi	269.024	554	.486			2-3
	Lise (3)	212	4.04	0.83	Toplam	287.682	556				
Farklılıklardan Yararlanma	İlkokul	168	4.39	0.63	G.Arası	20.839	2	10.42	16.187	.000	1-3
	Ortaokul	177	4.22	0.76	G.İçi	356.591	554	.644			2-3
	Lise	212	3.93	0.94	Toplam	377.430	556				

Tablo 4'de de görüleceği gibi, öğretmenlerin çalıştığı okul düzeyi değişkenine göre okul müdürlerinin farklılıkların yönetilmesine yönelik; farklılıkları fark etme [$F(2,554)=13.466$; $p<0.05$], farklılıkları kabul etme [$F(2,553)=14.75$; $p<0.05$], farklılıkları yönetme [$F(2,554)=19.21$; $p<0.05$] ve farklılıklardan yararlanma [$F(2,554)=16.18$; $p<0.05$] boyutlarında algılarının farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık ilkökul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenler ile lise-

lerde görev yapan öğretmenler arasındadır. İlkokul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkların yönetilmesine yönelik algıları, lisede görev yapan öğretmenlere göre daha yüksektir. Tablo 5'te çalışılan okul düzeyi değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 5. Görev yapılan okul düzeyine göre öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerine yönelik ANOVA testi sonuçları

Örgütsel Sinizm	Okul Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	Fark
Çalıştığı Kurumdan Uzaklaşma	İlkokul	168	1.78	.73	G.Arası	6.394	2	3.197	6.089	.002	1-3
	Ortaokul	177	1.81	.65	G.İçi	290.887	554	.525			2-3
	Lise	212	2.01	.76	Toplam	297.281	556				
Performans Düşme Etkenleri	İlkokul	168	1.94	.90	G.Arası	2.863	2	1.431	1.731	.178	Yok
	Ortaokul	177	2.02	.91	G.İçi	458.047	554	.827			
	Lise	212	2.11	.90	Toplam	460.910	556				
Okula Karşı Olumsuz Tutum	İlkokul	168	1.52	.81	G.Arası	1.901	2	.950	1.384	.252	Yok
	Ortaokul	177	1.51	.84	G.İçi	380.504	554	.687			
	Lise	212	1.63	.83	Toplam	382.404	556				
Çalışanların Kararları Uygulamalara Katılımı	İlkokul	168	2.09	1.35	G.Arası	14.783	2	7.392	4.798	.009	2-3
	Ortaokul	177	1.91	1.10	G.İçi	853.533	554	1.541			
	Lise	212	2.30	1.24	Toplam	868.316	556				

Tablo 5'te öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre, örgütsel sinizmin çalıştığı kurumdan uzaklaşma [$F(2-554)=6.08$; $p<0.05$] ve çalışanların kararları uygulamaları katılım [$F(2-554)=4.798$; $p<0.05$] boyutlarına yönelik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Çalıştığı kurumdan uzaklaşma boyutunda lise öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerine göre daha yüksektir. Çalışanların kararları uygulamalara katılımı boyutunda ise, farklılık ortaokullarda görev yapan öğretmenler ile lisede görev yapan öğretmenler arasındadır. Lisede görev yapan öğretmenlerin çalışanların kararları uygulamalara katılımı boyutuna yönelik sinizm düzeyleri daha yüksektir. Öğretmenlerin çalıştıkları okul düzeyine göre örgütsel sinizmin, performansı düşüren etkenler boyutuna [$F(2-554)=1.731$; $p>0.05$] ve okula karşı olumsuz tutum boyutuna yönelik puan ortalamaları [$F(2-554)=1.384$; $p>0.05$] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Tablo 6 da okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel si-

nizm düzeyleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bulgular ve yorumlar verilmiştir.

Tablo 6. Okul müdürlerinin farklılıkları yönetim becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi tablosu

Sinizm	Çalıştığı Kurumdan Uzaklaşma	Performans Düşüren Etkenler	Okula Karşı Olumsuz Tutum	Çalışanların Kararları Katılma	Sinizm Toplam
Farklılıkları	-.407**	-.405**	-.308**	-.183**	-.463**
Fark Etmeye					
Farklılıkları	-.412**	-.419**	-.266**	-.166**	-.456**
Kabul Etmeye					
Farklılıkları	-.469**	.444**	-.278**	-.190**	-.496**
Yönetmeye					
Farklılıklardan Yararlanma	-.438**	-.390**	-.258*	-.201**	-.458**
Farklılıkların Yönetimi (Toplam)	-.471**	-.450**	-.298**	-.200**	-.508**

*0,05 düzeyinde anlamlıdır. **0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 6'da görüleceği üzere, okul müdürlerinin farklılıkları fark etmeye yönelik becerileri ile öğretmenlerin sinizm düzeyleri arasında ($r=-.463$), farklılıkları kabul etmeye yönelik becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında ($r=-.456$), farklılıkları yönetmeye yönelik becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında ($r=-.496$) ve farklılıklardan yararlanma beceri düzeyleri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında ($r=-.458$) anlamlı negatif yönlü ve orta düzeyde bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır. Okul müdürlerinin toplamda farklılıkları yönetmeye becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeyleri arasında da ($r=-.508$) yine anlamlı negatif yönlü orta düzeyde korelasyon ilişkisi bulunmuştur. Tablo 7 de, ilkokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin, öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini yordayıp yordamadığını belirlemek için yapılan çoklu regresyon analizlerine dayalı bulgular yer almaktadır.

Tablo 7. İlkokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini yordama durumuna ilişkin regresyon analizi sonuçları

Yordanan Değişken: Örgütsel Sinizm							
Yordayıcı Değişken	B	S. Hata	β (Beta)	t	p	Kısmi	İkili
Sabit	3.810	.380		10.028	.000		
Farklılıkları Fark etme	.096	.148	.088	.649	.517	.051	-.301
Farklılıkları Kabul etme	-.011	.165	-.011	-.066	.947	-.005	-.340
Farklılıkları Yönetme	-.240	.205	-.210	-1.174	.242	-.092	-.388
Farklılıklardan Yararlanma	-.291	.137	-.284	-2.121	.035	-.164	-.405
R=.417	R ² =.174						
F(1,166)=8,583							

Tablo 7 de yapılan regresyon analizi sonucunda ilkokullarda okul müdürlerinin farklılıklardan yararlanma becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (R=.417, R²= .174, p <.05). İlkokullarda okul müdürlerinin farklılıklardan yararlanma becerisinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerinin değişimin yaklaşık %17' sini açıklamaktadır. Okul müdürlerin farklılıklardan yararlanma becerilerindeki 1 birimlik artış öğretmenlerin sinizm düzeyini .29 kadar azaltmaktadır. İlkokullarda okul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme ve farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamamaktadır. Tablo 8 de ortaokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini yordayıp yordamadığını belirlemek için yapılan çoklu regresyon analizlerine dayalı bulgular yer almaktadır.

Tablo 8. Ortaokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini yordama durumuna ilişkin regresyon analizi sonuçları

Yordanan Değişken: Örgütsel Sinizm							
Yordayıcı Değişken	B	S. Hata	β (Beta)	t	p	Kısmi	İkili
Sabit	4.268	.289		14.780	.000		
Farklılıkları Fark etme	-.188	.103	-.202	-1.815	.071	-.137	-.487
Farklılıkları Kabul etme	.093	.119	.100	.784	.434	.060	-.448
Farklılıkları Yönetme	-.393	.141	-.392	-2.783	.006	-.208	-.534
Farklılıkları Yararlanma	-.070	.082	-.087	-.848	.397	-.065	-.447
R=.549	R ² =.301						
F(4,172)=18,531							

Yapılan regresyon analizi sonucunda, ortaokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini

yordadığı görülmektedir ($R = .549$, $R^2 = .301$, $p < .05$). Ortaokullarda okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerindeki değişimin yaklaşık %30' unu açıklamaktadır. Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerindeki 1 birimlik artış, öğretmenlerin sinizm düzeyini -.39 kadar azaltmaktadır. Ortaokul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme ve farklılıklardan yararlanma boyutları öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini yordamamaktadır. Tablo 9 da lise okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini yordayıp yordamadığını belirlemek için yapılan çoklu regresyon analizlerine dayalı bulgular yer almaktadır.

Tablo 9. Liselerde okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini yordamasına ilişkin regresyon analizi sonuçları

Yordanan Değişken: Örgütsel Sinizm							
Yordayıcı Değişken	B	S. Hata	β (Beta)	t	p	Kısmi	İkili
Sabit	3.847	.203		18.937	.000		
Farklılıkları Fark etme	-.189	.097	-.236	-.956	.520	-.135	-.115
Farklılıkları Kabul etme	-.067	.099	-.089	-.678	.499	-.047	-.040
Farklılıkları Yönetme	-.135	.124	-.167	-1.094	.275	-.076	-.064
Farklılıklardan Yararlanma	-.059	.082	-.082	-.714	.476	-.164	-.042
R=.540	R ² =.291						
F(4,206)=21,154							

Tablo 9'a göre yapılan regresyon analizi sonucunda, liselerde okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamadığı anlaşılmaktadır ($R = .540$, $R^2 = .291$, $p > .05$).

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki durumu incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, okul müdürlerinin öğretmenlerin farklılıklarını yönetme becerilerine yönelik öğretmenlerin algı düzeyleri yüksektir. Okul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme, farklılıkları yönetme boyutlarındaki becerilerine yönelik öğretmenlerin algı düzeyleri çok yüksek iken; farklılıklarından yararlanma boyutuna yönelik algı düzeyleri yüksektir. Kılıçlar-Şahin'in (2015) yapmış olduğu araştırmada da öğret-

menler, ilköğretim okullarında farklılıkların yönetiminin yüksek düzeyde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Memduhoğlu da (2007) lise okullarında yaptığı araştırmada; okul yöneticilerinin farklılıkları yönetme konusunda yeterli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Genç de (2017) yapmış olduğu araştırmasında öğretmenlerin farklılıkların yönetimine ilişkin görüşlerinin olumlu olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte Çako (2012), Çetin ve Bostancı (2009) ve Akman (2018), yapmış oldukları araştırmalarında, öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları yönetme yeterliliklerini “orta” düzeyde algıladıklarını tespit etmişlerdir. Balyer ve Gündüz (2010) ise, araştırmalarında öğretmenlerin okullarda farklılıkların yönetiminin düşük düzeyde algıladıklarını bulmuşlardır.

Araştırmaya göre öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlere ait algıları; okul düzeyinde farklılık göstermektedir. Okul düzeyine göre, öğretmenlerin okul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme, farklılıklardan yönetme ve farklılıklardan yararlanma becerilerine yönelik algıları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark ilkokul ve ortaokul öğretmenleri ile liselerde görev yapan öğretmenler arasındadır. İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin, lise öğretmenlerine göre okul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme, farklılıkları yönetme ve farklılıklardan yararlanma becerilerine yönelik algı düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın nedeni ilkokul ve ortaokulların daha az öğretmen sayısına sahip olması nedeniyle okul müdürlerinin öğretmenlerini yakından tanıma fırsatı bulmaları olabilir. Liselerin ise, ilkokul ve bunlara kıyasla daha büyük ve kalabalık öğretmen grubuna sahip olması, bu sebeple de okul müdürlerinin öğretmenlerini yeterli tanıma fırsatı bulamadıkları düşünülebilir. Aynı zamanda ilkokul ve ortaokullarda branş öğretmen sayısının liselere göre az olması, öğretmenlerin okulda okul müdürleri ile geçirdikleri zamanın daha fazla olması nedeniyle okul müdürleri öğretmenlerin farklılıklarını daha iyi yönetiyor olabilirler. Alabay ve Keskinliç-Kara (2016) yaptıkları çalışmada elde edilen sonuçlarda bu araştırmayı destekler niteliktedir. Ancak, Memduhoğlu, (2007) ve Özan ve Polat (2013) araştırmalarında öğretmenlerin farklılıkların yönetimine ilişkin öğretmenlerin algılarının branşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.

Araştırmanın diğer değişkeni olan öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri incelendiğinde, öğretmenlerin sinizm düzeylerinin düşük olduğu tespit

edilmiştir. Örgütsel sinizm boyutları arasında karşılaştırma yapıldığında, öğretmenlerin okula karşı olumsuz tutum boyutunda çok düşük, okuldan uzaklaşma, performans düşürücü etkenler ve çalışanların kararları uygulamalara katılımı boyutlarında ise düşük düzeyde örgütsel sinizme sahip oldukları görülmektedir. Araştırma sonuçları Aksoy ve Bostancı (2019), Aslan (2016), Abaslı (2018) ve Bulut (2019) tarafından yapılan araştırmalarla da desteklenmektedirler. Bahsedilen araştırmalarda da öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri düşük bulunmuştur. Bununla birlikte Güzeller ve Kalağan (2010), Uzun ve Ayık (2016), Güçlü, Kalkan ve Dağlı (2016) ise, araştırmalarında öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin “orta” düzeyde olduğunu saptamışlardır.

Araştırmaya göre öğretmenlerin çalıştığı okul düzeyine göre örgütsel sinizmin okuldan uzaklaşma boyutuna yönelik sinizm düzeylerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılık ilkökul ve ortaokul öğretmenleri ile lisede görev yapan öğretmenler arasındadır. İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin örgütsel sinizmin okuldan uzaklaşma boyutuna yönelik sinizm düzeylerinin lise öğretmenlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Yine öğretmenlerin görev yaptıkları okul düzeyine göre örgütsel sinizm düzeyleri, örgütsel sinizmin çalışanların kararları uygulamalara katılım boyutunda farklılık göstermektedir. Bu farklılık ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenler arasındadır. Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel sinizmin örgütsel sinizmin çalışanların kararları uygulamalara katılım boyutuna yönelik sinizm düzeyleri lise öğretmenlerine göre daha düşüktür. Bunun nedeni liselerin yüksek öğretime geçiş okulları olması nedeniyle, öğrencileri sınava hazırlama kaygıları öğretmenlerin okuldan uzaklaşmalarına yol açmış olabilir. Liselerde bulunan ders sayısı ile orantılı olarak öğretmen sayısının fazlalığıyla oluşan kalabalık ortamda birbiriyle yönetim bağının zayıf olmasından dolayı, öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyi puan ortalamaları yüksek olabilir. Çağımızda küresel rekabet ortamında sadece yöneticilerin karar vermesi yetmemekte, örgütte çalışanların da görüş ve önerilerinin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Durak, 2012). Araştırmada öğretmenlerin okul düzeyine göre örgütsel sinizmin performansı düşüren etkenler ve okula karşı olumsuz tutum boyutuna yönelik algı düzeyleri arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Aksoy ve Bostancı (2019) ve Kılıç (2012) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları da araştırmayla benzerlik taşımaktadır. Kılıç (2011), ortaokullarda görev

yapan öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin diğer okullarda görev yapanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir Aksoy ve Bostancı (2019) da araştırmalarında ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinin örgütsel sinizm düzeyi, lise öğretmenlerine göre daha düşük bulmuştur. Öğretmenlerin çalıştıkları okul düzeyine göre performans düşüren etkenler boyutu ve okula karşı olumsuz tutum boyutuna yönelik sinizm düzeyleri arasında ise, anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Araştırmada okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin sinizm düzeylerindeki ilişkilere yönelik sonuçlara bakıldığında da; okul müdürlerinin farklılıkları fark etme, farklılıkları kabul etme, farklılıkları yönetme ve farklılıklardan yararlanma beceri düzeyleri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı negatif yönlü, orta düzeyde bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Okul müdürlerinin toplamda farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeyleri arasında da yine anlamlı negatif yönlü orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Polat, Meydan ve Tokmak (2010) tarafından yapılan araştırmada personel güçlendirme ve örgütsel özdeşleşmenin, örgütsel sinizm üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisinin olduğunu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Şirin (2011) çalışmasında ilköğretim okullarındaki öğretmenlerin okul kültürü ile örgütsel sinizm algılamaları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çetin ve Bostancı'ya (2011) göre de çalışanlarını tanıyan, çalışanlarını kabullenen, onların gelişmeleri ve yetişmeleri için fırsat veren ve bir birey olarak ilgilenen örgütlerin diğerlerine göre kusursuz işlediğini söylemiştir. Araştırma sonuçları da okul müdürlerinin farklılıkları yönetebildiklerinde öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin azalacağını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre son olarak ilkokullar ve ortaokul okul müdürlerinin öğretmenlere yönelik farklılıkları yönetme becerilerinin öğretmenlerin örgütsel sinizmin düzeylerini anlamlı bir şekilde yordadığı, liselerde ise yordamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak şu öneriler dile getirilebilmektedir.

Çalışılan okul düzeyine göre, okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerine yönelik öğretmen algılarının farklılaştığı görülmektedir. İlkokul ve ortaokul öğretmenleri, lise öğretmenlerine göre okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerilerinin daha yüksek olduğunu düşünmektedirler. Lise müdürlerinin öğretmen farklılıklarının yönetmelerine engel oluşturan durumların ortaya çıkarılmasına ve yönelik çalışmalar yapılabilir. Lise müdür-

lerinde öğretmenlerin farklılıklarının yönetebilme becerilerinin geliştirilmesine yönelik farkındalık oluşturuvcu eğitimler yapılabilir. Ayrıca bu okullarda öğretmenlerin farklılıklarına yönelik yönetici gözlemi yanında, çeşitli öğretmen tanıma formları oluşturulabilir. Yine lise öğretmenlerinin okuldan uzaklaşma ve çalışanların kararları uygulamalara katılımı boyutuna yönelik sinizm düzeyleri, diğer okul düzeylerinde görev yapan öğretmenlere göre daha yüksektir. Bu boyutlara yönelik öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini artıran etkenler araştırılmalıdır. Öğretmenlerin liselerde yönetsel kararlara katılımları konusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca liselerde öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerini düşürmeye yönelik birlikte çalışma, duygusal destek, çalışanların desteklenmesi gibi uygulamalar yapılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Relationship Between School Administrators
'Differences Management Skills and Teachers'
Organizational Cynicism Levels**

*

Devran Temel – Aynur B. Bostancı
Ministry of National Education, Uşak University

Employees in organizations have different characteristics. It is inevitable that organizations that recognize, accept, manage and benefit from the differences of employees are successful. Organizations that have knowledge about their employees, respect their personalities, and allow them to develop and grow, operate more perfectly than others (Çetin & Bostancı, 2009). According to Memduhoğlu (2007), organizations that make the difference a threat, minimize the negative results of individuals by creating an organizational structure open to governance. In this context, the level of organizational cynicism is expected to decrease in educational organizations where differences are managed. The other variable of research is considered to be the result of organizational cynicism, employees' experiences within the organization, their experiences within a certain period of time. is directed (Mete, 2013; Sancak, 2014; Sağır and Oğuz, 2012). Dean et al. (1998) described organizational cynicism as a “negative attitude of the employee towards the functioning organization” and stated that it consists of three components. These are the individual; the belief that the organization lacks integrity, its negative attitude towards the organization and its humiliating behavior towards the organization (Sağır and Oğuz, 2012). Assuming that cynicism in organizations has many negative results in terms of individual and organizational, it is important to take effective measures to prevent organizational cynicism before it occurs and to manage this situation. One of these strategies can be thought to be management of differences. In educational environments where differences are not managed, a negative climate, insecurity and loneliness in the organization manifests itself (Hatch, 1997). Negative situations that may lead to organizational cynicism will be prevented by managing differences

between teachers in educational advice. Therefore, recognizing the differences between teachers, identifying and feeling this, and enabling employees to express themselves will contribute to their being happy and strong in their educational environment. In such an educational environment, it can be expected that the level of organizational cynicism will decrease and employees will be away from cynical attitudes. The school administrators' ability to manage differences is important for the effectiveness of the school (Çetin and Bostancı, 2009). For this purpose, the relationship between school administrators' managing differences and the organizational cynicism levels of teachers was tried to be answered.

1. What are teachers' perceptions of school administrators' ability to manage teachers' differences? Do teachers' perceptions differ according to the level of school they work at?
2. What are the organizational cynicism levels of teachers? Do the organizational cynicism levels of teachers differ according to the school level they work at?
3. Is there a relationship between teachers' perceptions of school administrators' ability to manage teachers' differences and organizational cynicism?
4. Do school administrators' ability to manage teachers' differences predict teachers' organizational cynicism levels?

This research is in the relational survey model that aims to determine the relationship between school administrators' managing differences and teachers' organizational cynicism levels for teachers working in Uşak. The universe of the research is teachers working in public schools across Uşak in the 2018-2019 academic year. A total of 4700 teachers working in primary, secondary and high schools in the city of Uşak cover the universe of the research. The sample of the study consists of 557 teachers working in the city of Uşak. Easily accessible sampling method was used in the research. Theoretical sample size chart was used in sample selection. The research data were collected with "The Scale of School Administrators' Competencies in Managing the Differences Between Teachers" and "The Scale of Organizational Cynicism for Teachers." To determine what kind of analysis should be done for the data, the skewness and kurtosis coefficients were examined for the normality test. VIF and tolerance values were examined. In the data analysis, arithmetic mean, one way variance analy-

sis, Pearson Moments Product Coefficient and Multiple Regression Analysis were used in the analysis of the data.

The aim of the research is to reveal the relationship between the administrators' managing differences and the organizational cynicism levels of teachers. According to the results of the research, the perception level of the teachers' school administrators' towards the management of differences is high. Teachers' perceptions of school administrators' ability to manage differences show a significant difference according to the level of school they work. This difference is between teachers working in primary and secondary schools and teachers working in high school type. Teachers working in primary and secondary schools have higher perception levels of school administrators' management of differences than high school teachers. Again, according to the research, it was found that teachers had low levels of organizational cynicism. Organizational cynicism levels differ according to the level of school where teachers work. This is the difference between primary and secondary school and high school teachers. Organizational cynicism levels of high school teachers are high. Another result of the research is to determine a negative and moderately significant relationship between school administrators' management skills and teachers' organizational cynicism levels. Finally, in the research, it was concluded that school administrators' differences management skills significantly predicted the levels of organizational cynicism of teachers in primary and secondary schools, but not in high schools.

Kaynakça / References

- Abaslı, K. (2018). *Örgütsel dışlanma, işe yabancılaşma ve örgütsel sinizm ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akman, Y. (2018). Öğretmenlerin algılarına göre okul müdürlerinin farklılıkları yönetme yeterlikleri ile örgütsel adalet ilişkisinin incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 611-626.
- Aksoy, E.ve Bostancı, A. B. (2019). Öğretmenlerin okullardaki paylaşılan liderlik uygulamalarına yönelik algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 3(4),49-59.

- Aksu, N. (2008). *Örgüt kültürü bağlamında farklılıkların yönetimi ve bir uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Aslan, Ö. (2016). *Okul müdürlerin paternalist liderlik becerilerine ile öğretmenlerin örgütsel sinizm algıları arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uşak.
- Balay, R., Kaya, A. ve Geçdoğan-Yılmaz, R. (2014). Eğitim yöneticilerinin hizmetkâr liderlik yeterlikleri ile farklılıkları yönetme becerileri arasındaki ilişki. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi Uluslararası E-Dergi*, 4 (1). 229-249.
- Balay, R. ve Sağlam, M. (2004). Eğitimde farklılıkların yönetimi ölçeği'nin uygulanabilirliği. *SDÜ Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8; 32-46.
- Balcı, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Balyer A. ve Gündüz Y.(2010) Yönetici ve öğretmenlerin okullarında farklılıkların yönetimine ilişkin algılarının incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 32, 25 -43.
- Barutçugil, İ. (2010). Kültürlerarası farklılıklar ve insan kaynakları yönetimi (Editör: A. Yelboğa) *Yönetimde İnsan Kaynakları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Baz, M. Kaya, S. ve Savaş, K. (2011). İşveren ve işgören ilişkileri. *Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1),72-95.
- Bulut, R. C. (2019). *Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin iletişim becerileri ile örgütsel sinizm düzeylerine arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni*. SPSS uygulamaları ve yorum. Ankara: Pegem Akademi
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları
- Çakır, E. (2011). *Farklılıkların yönetimi ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: karaman vali'liğinde bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Çako, G. (2012). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin algılarına göre yöneticilerin farklılıkları yönetimi becerileri ile değişime dirençleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Çalışkan, S. C. ve Erim, A. (2010). Pozitif örgütsel davranış değişkenleri (POD) ile yeni araştırma modelleri kurma arayışları: POD'nin işe adanmışlık, tükenmişlik ve sinizm üzerindeki etkileri.. 18. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 658-670, Adana.
- Çelik, A. ve Keskinlik Kara, S. B. (2019). Örgütsel yabancılaşmanın yordayıcısı olarak farklılıkların yönetimi. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 333-356.
- Çetin, N. ve Bostancı, A. B. (2011). İlköğretim okullarında okul yöneticilerinin öğretmenler arasındaki farklılıkları yönetme durumu. *Sakarya University Journal of Education*. 1(2), 7-15.
- Eren, E. (1998). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta.
- Fettahlıoğlu, Ö. O. (2015). Günümüz işletmelerinin temel hastalığı: örgütsel sinizme yönelik algulamaların, tükenmişlik boyutları üzerine etkisi *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 178-191.
- Genç, Ö. N. (2017). *İlkokullarda görev yapan yöneticilerin öğretmenler arasındaki farklılıkları yönetme durumlarının incelenmesi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Gökçen, A. ve Çavuş, M. F. (2014). Farklılık yönetimiyle örgütlerde yabancılaşmanın önlenmesi: Yazınsal derleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 525-533.
- Güçlü, N., Kalkan, F., ve Dağlı, E. (2017). Mesleki ve teknik ortaöğretim okulu öğretmenlerinin algularına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile örgütsel sinizm arasındaki ilişki. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 177-192.
- Güzeller, C. O. ve Kalağan, G. (2008). Örgütsel sinizm ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve çeşitli değişkenler açısından eğitim örgütlerinde incelenmesi. 16. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Hatch, M. J.(1997) *Organization Theory:modern symbolic and postmodern perspectives*. Oxford: Newyork.
- İnce, F. ve Karacaoğlu, K. (2013). Pozitif örgütsel davranışın örgütsel sinizm üzerindeki etkileri: Kayseri ilindeki imalat sanayi işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 181-202.
- Kabataş A. (2010). *Örgütsel sinizm ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkilerin incelenmesi ve bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

- Kalağan, Ş. (2009). *Araştırma görevlilerinin örgütsel destek alguları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Kalağan, Ş. ve Güzeller, C. O. (2010). Öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 83-97.
- Kandemir, A. (2006). *Ortaöğretim okullarında yöneticilerle öğretmenler arasındaki örgütsel çatışma ve uzlaşma alanları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalayci, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. İstanbul: Asil Yayın Dağıtım Ltd.Sti.
- Kart, M. E. (2014). *Örgütsel sinizm, bağlamsal performans ve etik ideoloji*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Keskinkılıç-Kara, S. ve Alabay, E. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin farklılıkların yönetimine ilişkin algılarının incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 721-742.
- Kılıçaslan, S.ve Kaya, A. (2017). Mobbingin örgütsel sinizm üzerine etkisi hemşireler üzerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 9-25
- Kılıçlar-Şahin, E. (2015). *İlköğretim kurumlarında farklılıkların yönetimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kılıç, Ş. (2011). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel sinizm ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Kurtulmuş, M. ve Karabıyık, H. (2016). Farklılıkların yönetiminin öğretmenlerin örgütsel özdeşleşmesine ve işten ayrılma niyetine etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 13 (1), 1324-1341.
- Memduhoğlu, H. (2007). *Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre Türkiye’de kamu liselerinde farklılıkların yönetimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Memduhoğlu, H. (2008). *Ulusal, küresel ve örgütsel bağlamda farklılıkları yönetme*. Pegem Akademi
- Memduhoğlu, H. B. (2011). Liselerde farklılıkların yönetimi: Bireysel tutumlar, örgütsel değerler ve yönetsel politikalar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2),37-53.

- Mete, Y. A. (2013). Relationship between organizational cynicism and ethical leadership behaviour: A Study at higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 89, 476-483.
- Öncer .A.Z.(2004). *İşletmelerde bireysel, örgütsel, yönetsel farklılık kaynakları ve farklılaşma stratejileri :Univeleever Unity Projesi Kapsamında bir araştırma.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Özan, M ve Polat, M. (2013).İlköğretim öğretmenlerinin farklılıkların yönetimine yönelik algıları.*e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 55-77.
- Özler, D. E. Atalay, C. Ş. ve Şahin, M. D. (2010). Örgütlerde sinizm güvensizlikle mi bulaşır? *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 47-57.
- Özkaya, M. A., Özbilgin, M. ve Şengül, C. M. (2008). Türkiye’de farklılıkların yönetimi: Türk ve yabancı ortaklı şirket örnekleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 359-375.
- Pelit, E. ve Pelit, N. (2014). *Örgütlerde kanser yapıcı iki başat faktör: Mobbing ve örgütsel sinizm.* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Polat,M. Meydan,C.MveTokmak,İ(2010).Personel güçlendirme, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sinizm ilişkisi üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi* . 20(2), 1-22.
- Sağır, T. ve Oğuz, E. (2012). Öğretmenlere yönelik örgütsel sinizm ölçeğinin geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 1094-1106.
- Şahin, E. K. (2015). *İlköğretim kurumlarında farklılıkların yönetimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi.* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şirin, E. (2011). *İlköğretim okullarındaki öğretmenlerin okul kültürü algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Sürgevil, O. ve Budak, G. (2008). İşletmelerin farklılıkların yönetimi anlayışına yaklaşım tarzlarının saptanmasına yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (4), 65-96.
- Taşlıyan, M., Hırlak, B., Çiftçi, G. Eve Yılmaz , Ö.i.(2016). Farklılık yönetiminin örgütsel özdeşleşme üzerine etkisi: Akademik ve idari personel üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1339-1359.

- Tozkoparan, G.ve Vatansver,Ç. (2011). Farklılıkların yönetimi: insan kaynakları yöneticilerinin farklılık algısı üzerine bir odak grup çalışması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 21, 89- 109.
- Turan, Ş. (2011). *Küreselleşme sürecinde örgütsel değişimi etkileyen bir unsur olarak örgütsel sinizm ve Karaman İli kamu kurumlarında bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Uzun, T. (2018). Öğretmenlerin örgütsel sinizm tutumlarının iş performanslarına etkisi: Örgütsel vatandaşlık davranışının aracı rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1800-1821.
- Uzun, T. ve Ayık, A. (2016). Okul müdürlerinin iletişim becerileri ile öğretmenlerin genel ve örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 672-688.
- Uzunçarşılı, Ü. ve Uzunçarşılı Soydaş, A. (2007). *Farklılıkların yönetimi ve cinsiyet ayrımcılığı: iş dünyasında kadın olmak. İşgücündeki Farklılıkların Yönetimi* (Edi. Dereli, B.). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Yetim, S. A. ve Ceylan, Ö. Ö. (2011). Örgütsel sinizm ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemeye ilişkin bir araştırma. *e-Journal Of New World Sciences Academy*, 6 (1), 682-695.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Temel, D. ve Bozkurt Bostancı, A. (2020). Okul müdürlerinin farklılıkları yönetme becerileri ile öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1102-1128. DOI: 10.26466/opus.734066

Türkiye’de “Darbe” Konusunda Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi

DOI: 10.26466/opus.643705

*

Abdulvahap Akıncı *

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Umuttepe / İzmit / Kocaeli

E-Posta: abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9973-1118](https://orcid.org/0000-0001-9973-1118)

Öz

Türk siyasal hayatının en belirgin özelliklerinden birini askeri darbeler oluşturmaktadır. Yapılmış olan farklı darbelerin toplumun değişik kesimleri üzerinde olumsuz etkileri görülmüştür. Toplumsal kesimlerin tamamı darbelere aynı şekilde tepki vermemiştir. Hatta bir kesim askeri darbelere olumlu yaklaşım sergilemiştir. Askerin sistem üzerindeki belirleyici rolü üniversitelerde de olumsuz etki yapmıştır. Her konuda özgür bir şekilde çalışma yapmak mümkün olamamıştır. Bu durum üniversitelerde yazılan lisansüstü tezler de yansımıştır. Darbe konusunda yazılmış olan tezlerin bibliyometrik analizi yoluyla, darbelerin hangilerinin, hangi yönleriyle irdelendiği konusunda katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu yolla hangi konuların irdelendiğinin yanında henüz çalışılmamış konular da ortaya konmuş olacaktır. Böylece darbe konusunda çalışacak araştırmacılara kolaylık sağlanmış olacaktır. Türkiye’de yazılan lisansüstü tezlerin tamamına ulaşmak maalesef çok zor. Bu çalışmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı doktora ve yüksek lisans tezleri bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Sistemde mevcut olan fakat erişim izni olmayan tezleri analize tabi tutmak mümkün olmamıştır. Buna rağmen incelenen tezler darbe konusundaki çalışmalar ile ilgili önemli verilere ulaşmaya yetecek sayıdadır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Darbe, Bibliyometrik, Doktora ve Yüksek Lisans Tezi

Bibliometric Analysis of Graduate Thesis Regarding “Coup” Written in Turkey

*

Abstract

One of the most prominent features of Turkish political life is military coups. The negative impacts of the coups on different segments of society in Turkey were more common. Not all social groups reacted to the coups in the same way. In fact, some people showed a positive approach to the coups. The decisive role of the military in the system has also had a negative impact on universities. It was not possible to work freely on every subject. This was and has been reflected in the postgraduate theses written at the universities. Through bibliometric analysis of the theses written on coups, it is aimed to contribute to which of those coups aspects of the coups are examined. In this way, in addition to which issues are examined, the subjects that have not been studied yet will be revealed. Thus, it will be provided that the researchers will have the chance to work on the coups. To reach all of the post-graduate thesis written in Turkey, unfortunately, is very difficult. In this study, doctorate and master theses registered in the database of National Thesis Center of Higher Education Council have been subjected to bibliometric analysis. It was not possible to analyze the theses that exist in the system but do not have open access. Nevertheless, the theses examined are sufficient to reach important data for the studies about the coup.

Keywords: *Military Coup, Bibliometric, Doctorate and Master Theses*

Giriş

Asker-sivil ilişkisi, demokrasisini oturtamamış toplumların ortak sorun alanlarından birini oluşturmaktadır (Akıncı, 2013a, s.40). Demokrasinin kurum-sallaştığı ülkelerde seçilmişlerin asker üzerindeki pozisyonu tartışma konusu değildir.

Türk siyasal hayatının en önemli olgularından birisi, hatta siyasetin şekillenmesinde belki etkilisi askeri darbeler olmuştur. Siyaset üzerindeki darbelerin ve askeri vesayetin etkisi büyük ölçüde etkili olmuştur. Türkiye’de gerek siyasi partilerin kurumsallaşması üzerinde gerekse aynı bağlamda demokrasinin yerleşmesi ve uzlaşma kültürünün gelişmesinde darbeler etkili olmuştur.

Darbeler sadece siyaset üzerinde etkili kalmamış, toplumsal hayatın hemen her alanında belli ölçüde etki yapmıştır. Bu etki kendini eğitimden, ekonomi, kültür, sosyal yaşam, sanat ve diğer alanlarda da göstermiştir.

Askeri darbeler sadece Cumhuriyet sonrası döneme ait bir olgu olarak görülmemelidir. Osmanlı Devleti döneminde de askerin talebi ve baskısı ile birçok padişahın, sadrazamın veya bürokratin görevlerinden uzaklaştırıldığı ve hatta bazen canlarından olduğu görülmüştür (Dursun, 2005, s.176; Çitçi, 2006, s.19-20; Akıncı, 2013b, s.95).

Bilimsel bilginin üretilmesinin gerçekleştiği lisansüstü eğitimde de darbelerin etkisi olduğu söylenebilir. Ülkede darbe gerçeği bu kadar ortadayken, üniversitelere yansımalarının olmaması düşünülemez. Sosyal bilimlerin hemen her alanının araştırma konuları ile darbelerin etkisinin kesiştiği noktalar mevcuttur. Bu bağlamda üniversitelerde de darbelerin farklı yansımalarına dönük çalışmaların yapılması kadar doğal bir şey olamaz.

Her hangi bir konuda yapılan çalışmaların veya akademisyenlerin başarısını belirlemeye dönük tek ölçüt bibliyometrik analiz değildir (Hornbostel ve Möller, 2015, s.7). Eğitim araştırmalarının, araştırma alanları ilk PISA çalışmasından bu yana hızla genişlemiştir. Bununla birlikte bu alanda yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan analizler insan kaynakları, finansman araştırma projeleri veya yayınlar gibi çeşitli konularda ortaya konan genel bakışlar ile sınırlı kalmıştır (Dees, 2014, s.vii).

İlk bibliyometrik çalışma 1917’de Anatomi üzerine literatürü 1550-1860 dönemini kapsayacak şekilde yayınlanmıştır. 1969’da icat edilen bibliyometri kavramı, ilk kez Alan Pritchard tarafından kullanmıştır (Ball ve Tunger, s.15).

Juan Gorraiz'a göre bibliyometri, matematik ve istatistik yöntemlerinin kullanılması ile yazılı bültenlerin açıklanması olarak tanımlanmaktadır (Tunger, 2013, s.6).

Bibliyometrik çalışmalar, herhangi bir alanda yaşanan evrimi anlamaya dönük farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmalar, araştırmacıları mikro odaktan uzaklaştırarak makro odağa yönlendirmektedir (Demir ve Erigüç, 2018, s.97). Bibliyometrik araştırmalar, bir alandaki zaman içerisindeki gelişmeleri görmenin yanında, söz konusu bilimsel alanın gelecekte nereye doğru evrileceği konusunda da bilgi vermektedir (Denktaş Şakar ve Cerit, 2013, s.38; Çatı ve Öcel, 2018, s.509). Hornbostel ve Möller'e göre (2015, s.28), bibliyometrik çalışmaların yapılabilmesi için belli bir sürenin geçmesi zorunludur. Bu sayede yazarın veya yazdığı eserin ne kadar etkili olduğunun, kaç atıf aldığı ölçmek mümkün olacaktır.

Bilimsel yayınların sistematik ve amaç odaklı olarak analizi olarak (Frietsch ve diğ., 2016, s.9) tanımlanabilecek olan bibliyometrik araştırmalar sonucunda belli konularda yapılan çalışmalar sınıflandırılır ve analiz edilir. Böylece aynı konunun farklı alanlarında yapılan çalışmalar ortaya konulur. Hangi alanlarda çalışılmamış olduğu da ortaya konmuş olur. Bu sayede konuya dönük yeni çalışmalara katkı sunmuş olur. İçerik analizi yöntemi ile yapılan çalışmalar incelenir ve aralarındaki ilişki düzeyi ortaya konmaya çalışılır. Hangi konularda çalışılmamış olduğu veya eksiklikler olduğu da bu sayede görülebilir (Alkan, 2012, s.41, 44; Güney, 2019, s.573). Bibliyometrik çalışmalar sonucunda ülkelerin, kurumların ya da araştırmacıların performansı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Elde edilen veriler söz konusu kurum ve kişilerin performansı ile ilgili somut veriler ortaya konmasını sağlamaktadır (Al, 2008, s.265). Bundan dolayı bibliyometrik çalışmaların sunduğu bilgilerin dikkate alınması gerekiyor (Moritz, 2013, s.9-3). Belli bir yazara veya onun herhangi bir yayınına yapılan atıfların yoğunluk derecesi, yazarın ve/veya yazdığı makalenin kalitesini ortaya koymaktadır (Frietsch ve diğ., 2016, s.10). Dolayısıyla bibliyometrik çalışmalar, hangi alanlarda ne kadar yol alındığını ve çalışıldığını ve hangi konularda yetersiz kaldığını da ortaya koymaya yararmaktadır.

Farklı alanlara dönük lisansüstü tezleri irdeleyen bibliyometrik çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, Türkiye siyasal hayatında en belirleyici etkiyi yapmış olan olguların başında gelen askeri darbeler konusunda herhangi bir ça-

alışma yapılmamıştır. Bu konudaki çalışmaların bibliyometrik analizi sayesinde, darbe konusunun hangi yönleriyle, ne kadar ele alındığını görmek mümkün olacaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın önemi ve amacı, araştırmada başvurulan yöntem, araştırmanın kapsamı ve araştırmanın soruları ele alınacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bilimsel bilginin üretilmesinde lisansüstü çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Bilimsel bilginin sistematik üretimi yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile sağlanır. Bu dönemlerde yapılan araştırmalar ve yazılan tezler ile bilimsel alanda bir adım daha ileri gidilmesi sağlanır.

Bibliyometrik analizler yoluyla hangi konunun ne kadar çalışıldığı ortaya konmaya çalışılır. Böylece herhangi bir alanda çalışmak isteyen bilim insanlarına yol gösterir. Aynı konuların tekrar çalışılmasından ziyade, daha önceden yapılmış çalışmalardan faydalanılarak, bunun üzerine bir şeyler eklenmesi veya hiç çalışılmamış alanların tespitine katkı sunulmuş olur.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de “Darbe” konusunda yapılmış olan yüksek lisans ve doktora çalışmalarını bibliyometrik analize tabi tutmaktır. Böylece askeri darbelerin hangi yönleri ile irdelenmiş olduğu da ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Verilerin elde edilmesinde belge inceleme – doküman analizi – içerik analizi yöntemleri bu çalışmada uygulanmıştır. İçerik analizi yönteminde, yapılan araştırma sonucunda elde edilen verileri yorumlamak ve veriler arasında ilişki kurma yoluna gidilmektedir.

Bu çalışmada 168 yüksek lisans ve 33 doktora olmak üzere toplamda 201 tez incelenmiştir. Yazılan tezlerin yazım dili, üniversitesi, dili, kullanılan kaynak sayısı ve konusu gibi noktalarda sınıflandırılmıştır. M.S. Excel programından faydalanılarak grafikler oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı tezler ile sınırlıdır. Yapılan çalışmada 2018'in sonuna kadar sisteme girilmiş olan tezlerle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda toplam 201 lisansüstü tez incelenmiştir.

Araştırma Soruları

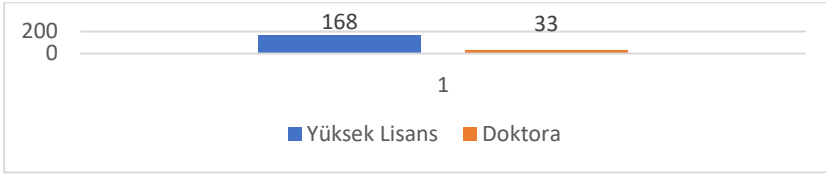
Yapılan araştırma çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır.

1. "Darbe" konulu tezlerin türlerine göre dağılımı nasıldır?
2. "Darbe" konulu doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. "Darbe" konulu yüksek lisans tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
4. Yapıldığı üniversiteye göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
5. Yapıldığı üniversiteye göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
6. Yapıldığı enstitüye göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
7. Yapıldığı enstitüye göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
8. Yapıldığı anabilim dalına göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
9. Yapıldığı anabilim dalına göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
10. Kullanılan yöntemlere göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
11. Kullanılan yöntemlere göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
12. Tez konusuna göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
13. Tez konusuna göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
14. Sayfa sayısına göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
15. Sayfa sayısına göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
16. Tezin diline göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
17. Tezin diline göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
18. Kullanılan kaynak sayısına göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
19. Kullanılan kaynak sayısına göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
20. Türkçe ve yabancı dilde kaynak sayısına göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
21. Türkçe ve yabancı dilde kaynak sayısına göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
22. Danışmanın unvanına göre doktora tezlerinin dağılımı nasıldır?
23. Danışmanın unvanına göre yüksek lisans tezlerinin dağılımı nasıldır?
24. Anahtar kelimelere göre doktora tezlerinin kelime bulutu nasıldır?
25. Anahtar kelimelere göre yüksek lisans tezlerinin kelime bulutu nasıldır?

Bulgular

Darbe konusunda yapılan doktora ve yüksek lisans tezleri tür, enstitü, yıl, sayfa sayısı, kaynakça sayısı gibi farklı kriterlerle ve yukarıdaki araştırma sorularına cevap olacak şekilde grafikler yardımıyla yorumlanmıştır.

Tezlerin Türlerine Dönük Bulgular

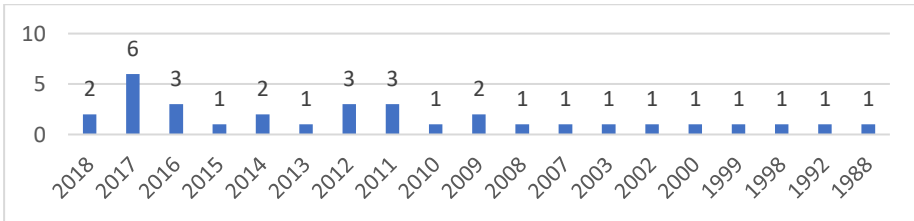

Şekil 1. “Darbe” Konulu Lisansüstü Tezlerin Türleri

Darbe konusunda 2018’e kadar yapılmış olan ve YÖK Ulusal Tez Merkezinde kayıtlı olan 201 lisansüstü tezdən 33’ü doktora, 168’i ise yüksek lisans tezidir. Yüksek lisans tezleri lisansüstü tezlerin yaklaşık %84’ünü, doktora tezleri ise %16’sını oluşturmaktadır. Oransan olarak değerlendirildiğinde, doktora tezlerinin düşük olduğu söylenebilir. Nitekim Güney (2019: 579) “Vergi Denetimi” konusundaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yaptığı çalışmasında, bu konuda doktora tezlerinin lisansüstü tezler içindeki payının %25 olduğunu tespit etmiştir.

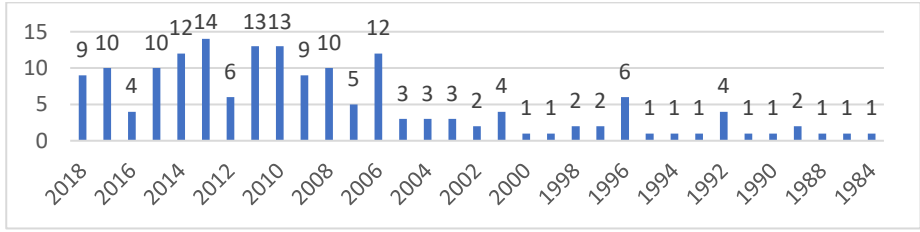
Türk siyasal hayatında bu kadar önemli bir yere sahip olan darbelerle ilgili yapılan lisansüstü tezlerin sayısının düşük olduğu, farklı boyutlarıyla darbelerin irdelenebileceği söylenebilir.

Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 2. “Darbe” Konulu Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

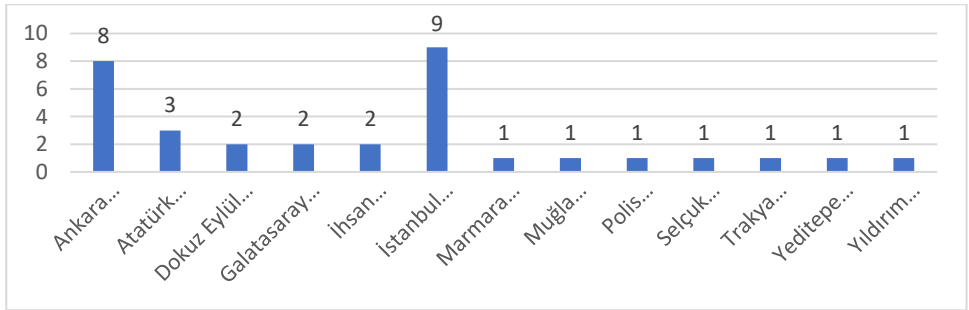
Darbe konusunda yazılan doktora tezlerinde 2011 tarihinden itibaren bir artış olduğu söylenebilir. Bunda muhtemelen 2000’li yıllarda darbe girişimlerine dönük toplumdaki bilinçlenmenin ve özgürlük alanlarının artması etkili olmuştur. 2018’de tamamlanmış olan çalışmaların bir bölümü bu çalışma yapılırken henüz daha sisteme girilmemiş olduğundan, 2018 rakamı yılın tamamını kapsamamaktadır.

Şekil 3. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezlerinde de 2000’li yıllarda hızlı bir ivme yakalandığı söylenebilir. Yazılan tezlerin sayılarının artmasında yeni üniversitelerin kurulmasının yanında, darbeye karşı toplumsal bir duruşun artmasının ve vesayet kurumu olmaktan ordunun çıkmasının da büyük payı olduğu söylenebilir.

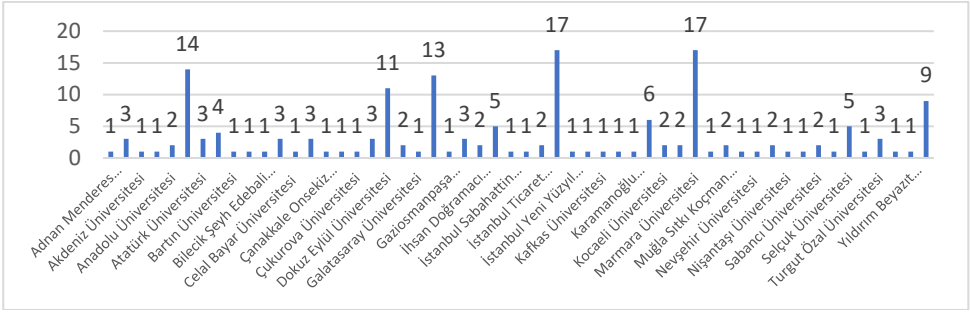
Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Şekil 4. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Darbe konusunda yazılmış olan 33 doktora tezinden 9 tanesi İstanbul Üniversitesi, 8 Tanesi de Ankara Üniversitesi’nde yapılmıştır. Türkiye’nin iki köklü üniversitesinde doktora tezlerinin yarısının yazılmış olmasının farklı

nedenleri olduğu düşünülmektedir. Hem yetmişmiş hoca sayıları hem de enstitüleri ile bu konuda da belirleyici olmuştur. Daha sonradan kurulan birçok üniversitede doktora programlarının az olması ve akademik kadronun zayıflığı temel etkenler arasında yer almaktadır.

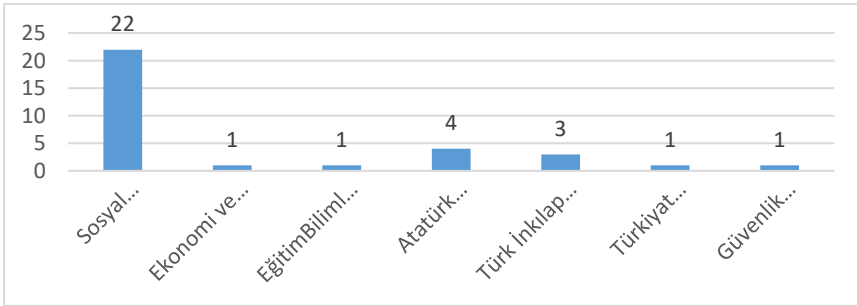

Şekil 5. “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Ortaya çıkan bu tabloda darbe konusunda birçok üniversitede yüksek lisans tezlerinin yazılmış olması, yeni kurulan üniversitelerde de yüksek lisans programlarının açılmış olmasıyla ve akademik kadronun yüksek lisans programlarının açılması için gerekli kriterleri sağlamasının etkili olduğu kanaatine varılmıştır.

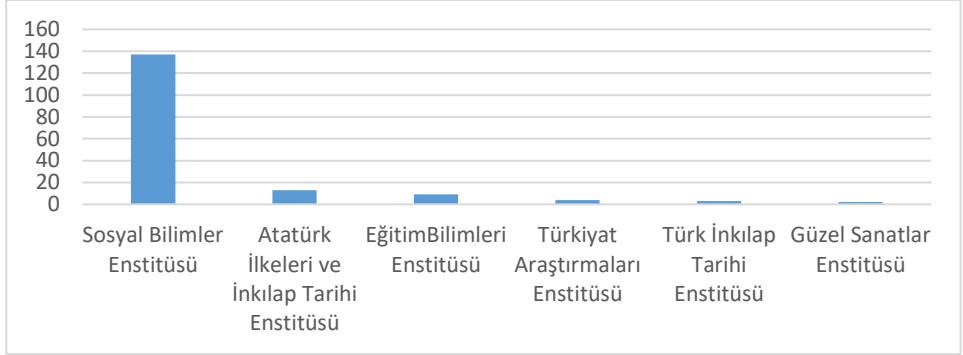
En fazla yüksek lisans tezinin İstanbul, Marmara, Ankara, Gazi ve Yıldız Teknik Üniversitelerinde yazıldığı görülmektedir. Söz konusu üniversitelerin gelenekleri ve zengin akademik kadrosu olduğu söylenebilir.

Enstitüye Göre Lisansüstü Tezlerin Dağılımı

Şekil 6: “Darbe” Konulu Doktora Tezlerinin Enstitülere Göre Dağılımı

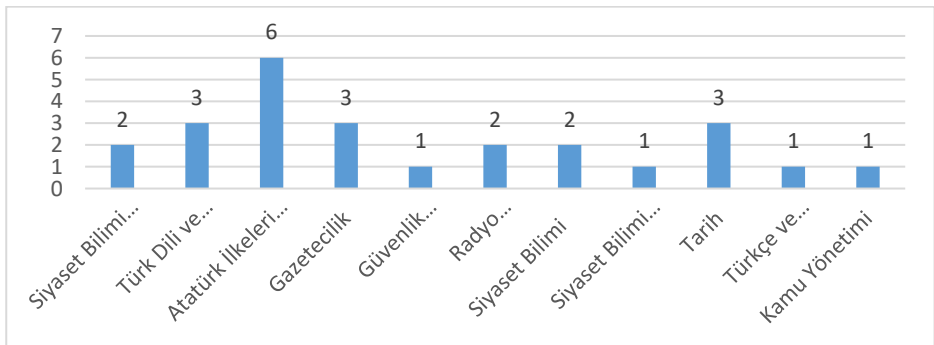
Darbe konusundaki 33 tezden 22'si sosyal bilimler enstitülerinde yazılmıştır. Bunun yanında Atatürk İlkeleri Enstitüsü, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü gibi farklı enstitülerde darbe konusuna ilgi göstermişlerdir.

Şekil 7. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Enstitülere Göre Dağılımı

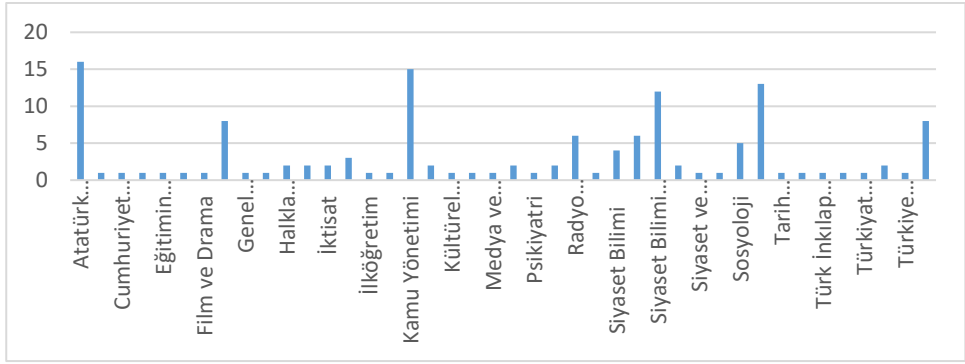
Yüksek lisans tezlerinde darbe konusunda en büyük paya sosyal bilimler enstitüleri sahiptir. Sosyal bilimlerle ilgili diğer enstitülerin de konuya belli ölçüde duyarlılık gösterdiği söylenebilir. Askeri darbelerin şu veya bu şekilde etki etmediği toplumsal alan olmaması dolayısıyla konu üzerinde daha fazla çalışma yapmak mümkün olsa gerek.

Anabilim Dalına Göre Lisansüstü Tezlerin Dağılımı

Şekil 8. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinin Anabilim Dallarna Göre Dağılımı

Darbe konusunda yazılan doktora tezlerinin farklı anabilim dallarında çalışıldığı görülmektedir. Üniversitelerde bölüm ve anabilim dalı isimlendirmelerinde farklılıklar olması dolayısıyla, isimlendirme karmaşası dikkati çekmektedir. Atatürk İlkelerinden siyaset bilimine, kamu yönetiminden gazeteciliğe kadar geniş bir yelpaze dikkati çekmektedir. İşletme, Çalışma Ekonomisi gibi bölümlerin konuya gerekli özeni göstermedikleri, bu alanlar başta olmak üzere çok sayıda anabilim dalında darbe konusunun farklı yönlerinin irdelemesi gerektiği söylenebilir.

Şekil 9: “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezlerinin yazıldığı anabilim dalları doktora ile kıyaslandığı zaman çok daha geniş bir yelpazeyi kaplamaktadır. Yelpazenin daha da genişlemesi ve daha fazla çalışılması gereklidir.

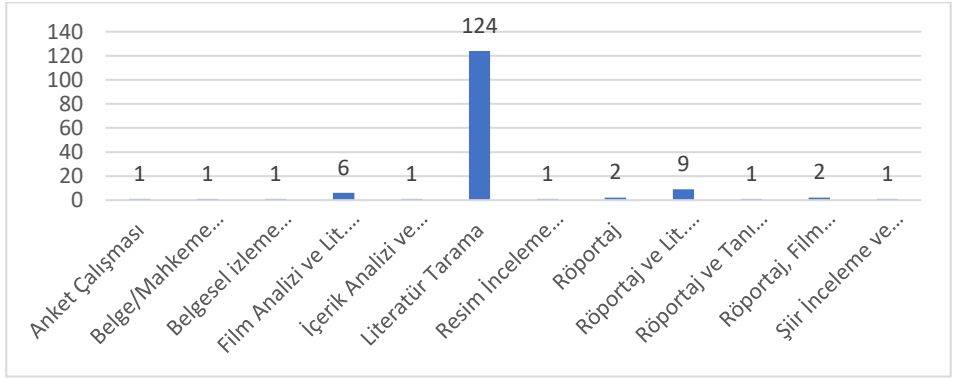
Kullanılan Yönteme Göre Lisansüstü Tezlerin Dağılımı

Şekil 10. “Darbe” Konulu Doktora Tezlerinin Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nin bünyesinde bulunan 33 doktora tezinden 9’unun erişim izni olmaması dolayısıyla kullandığı yöntem

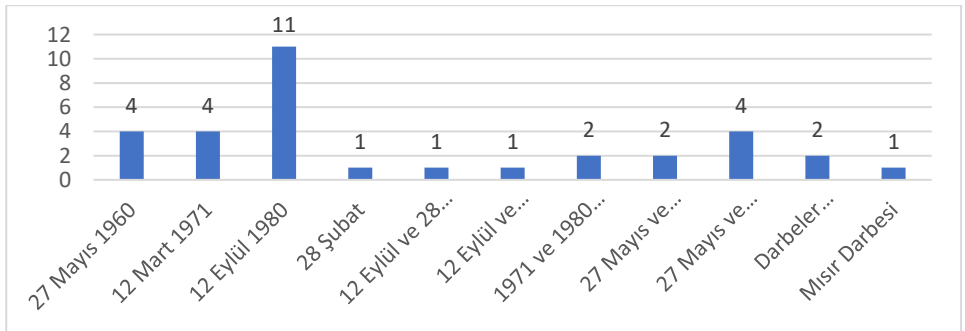
tespit edilememiştir. Diğer tezlerin tamamında literatür taraması yapılmış olmakla birlikte, bunların 2'sinde mülakat yönteminden de faydalanılmıştır. Doktora tezlerinde literatür taramasının bu kadar yaygın kullanılmış olması anlaşılabilir olmakla birlikte, yükseköğretimde bilgi üretimi konusundaki kısmi sığığın da göstergesidir. Farklı yöntemler ile darbe konusunda daha fazla çalışmanın yapılması faydalı olacaktır.

Şekil 11. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı

168 tezin 18'inin bilgilerine erişim izni verilmemiş olduğu için ulaşılamamıştır. Geriye kalan 150 tezdten 124'ü literatür tarama yöntemi ile yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde farklı yöntemlerden faydalandığı da görülmektedir. Nicel ve nitel yöntemlere başvurulmuştur.

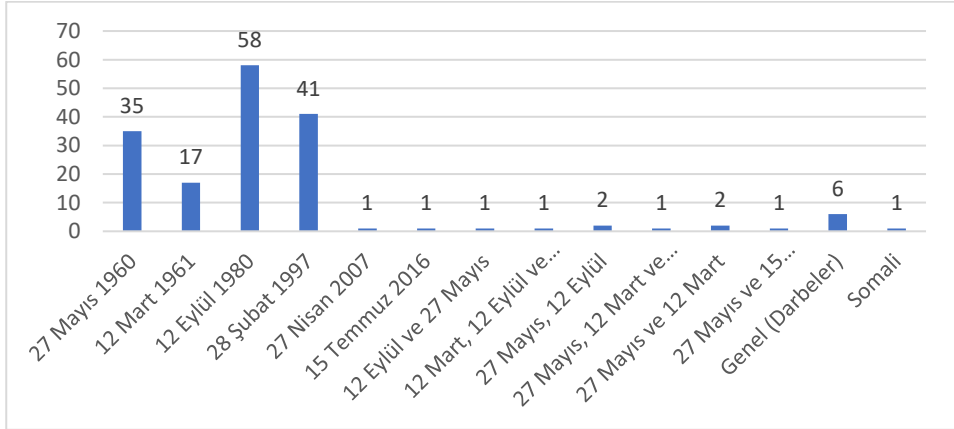
Konusuna Göre Lisansüstü Tezlerin Sınıflandırılması

Şekil 12. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinin Konusuna Göre Dağılımı

Ulusal Tez Merkezi üzerinden incelenen doktora tezlerinden üzerinde en fazla çalışmanın yapıldığı askeri darbenin 12 Eylül 1980 Darbesi olduğu görülmektedir. Çok daha eski tarihli olan 27 Mayıs ve 12 Mart Darbelerine dönük çalışmalar daha az ilgi çekmiştir. Bunun farklı gerekçeleri olsa gerek. Her şeyden önce 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin toplumun bir kesimine yapılmış olması ve diğer bir kesim tarafından, özellikle de aydınlar ve bu arada üniversiteler tarafından büyük ölçüde destek görmesi, bu konuya daha az yönelmesine neden olmuş olabilir. 27 Mayısın uzun yıllar bir bayram olarak kutlanması da bu durumun bir başka göstergesidir.

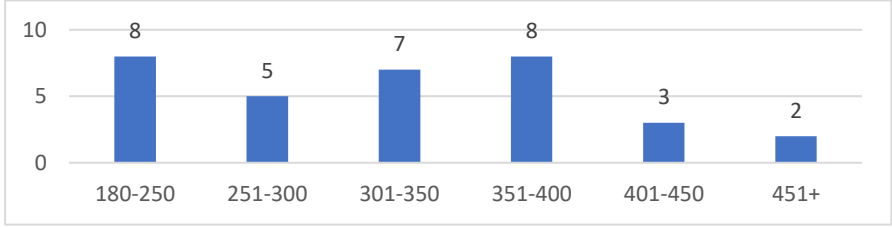
12 Eylül darbesi ise toplumun hemen bütün katmanlarına baskı ve zulüm şeklinde kendini göstermiştir. Dolayısıyla sağ-sol hemen bütün kesimler 12 Eylül Darbesine karşı duruş konusunda duygudadır. 12 Eylül sürecinin daha fazla irdelenmesine bu durum etki etmiştir. Sonraki darbeler ile ilgili henüz çok az doktora çalışmasında yer verilmiştir.

Şekil 13. “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Konusuna Göre Dağılımı

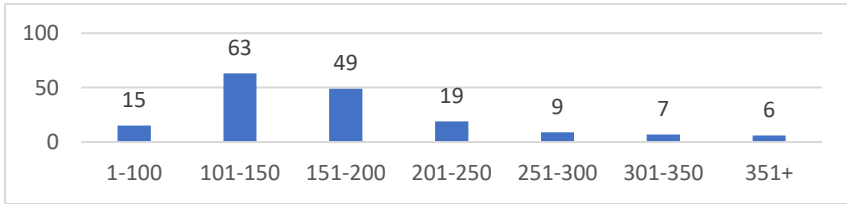
Yüksek lisans tezlerinde 2016’da gerçekleştirilen 15 Temmuz kalkışmasına kadar hemen bütün darbelerin farklı yönleriyle irdelenmeye çalışıldığı görülmektedir. Toplumda darbelere karşı genel bir karşı çıkış anlayışının yerleşmesiyle birlikte, darbe konusunda daha cesur çalışmalar ortaya konmaya başlanmıştır. Fakat hala daha darbelerle ilgili irdelenmesi gereken çok farklı konular akademisyenlerin ilgisini beklemektedir.

Sayfa Sayısına Göre Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi

Şekil 14. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinin Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

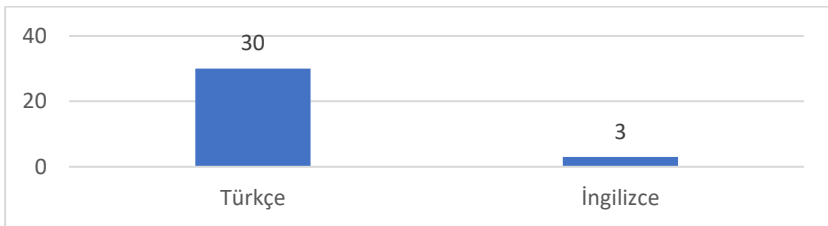
Ulusal Tez Merkezi bünyesinde yer alan doktora tezleri ortalama 326 sayfadır. 180 sayfadan daha kısa bir tez mevcut değildir. Tezlerden 2 tanesi 450 sayfadan daha uzundur.

Şekil 15. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezlerinin ortalama sayfa sayısı 173'tür. Söz konusu tezlerden 15 tanesi 100 sayfadan daha kısadır. Yüksek lisans tezlerinin 112'si 100 ile 200 sayfa arasında bir uzunluğa sahiptir. Bu tezlerden 6 adedi 350 sayfadan daha uzundur.

Lisansüstü Tezlerin Yazım Diline Göre Değerlendirilmesi

Şekil 16. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinin Yazım Diline Göre Dağılımı

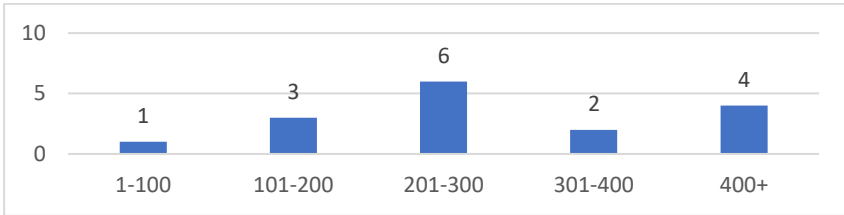
Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi üzerinden elde edilen 33 tezdən 30’u Türkçe, 3’ü ise yabancı dilde (İngilizce) yazılmıştır. Yazılan doktora tezlerinin sayısının düşüklüğü dolayısıyla yüzde 10’a yakın bir yabancı dil oranı, genelleme yapmak açısından yanıltıcı olacaktır.

Şekil 17. “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Yazım Diline Göre Dağılımı

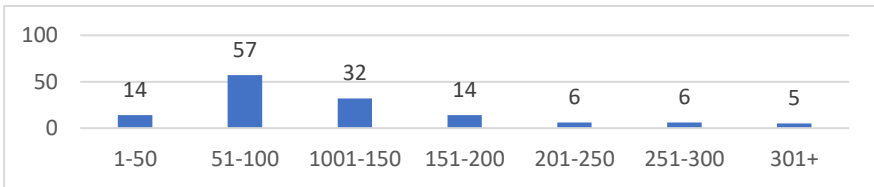
Yüksek lisans tezlerinden 168’inden 154’ü (%91.6) Türkçe, 14’ü ise (%8.4) İngilizce olarak yazılmıştır. Oransal olarak Türkçe tezler yüksek lisans tezlerinin %91.6’sını, İngilizce olanlar ise %8.4’ünü oluşturmaktadır.

Lisansüstü Tezlerin Kaynakça Sayılarına Göre Değerlendirilmesi

Şekil 18. “Darbe” Konulu Doktora Tezlerinin Kaynakça Sayısına Göre Dağılımı

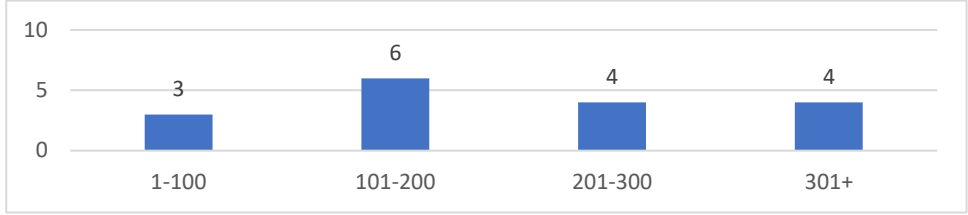
33 doktora tezinin 17 tanesinin kaynakçasına ulaşılabilmiştir. Doktora tezlerinde ortalama olarak 237 kaynak kullanılmıştır. Doktora tezlerinden birinde 1-100 arası kaynak kullanılmıştır. 4 tezde kullanılan kaynak sayısı 400’ün üzerindedir.

Şekil 19. “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Kaynakça Sayısına Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezlerinden 134 tanesinin kaynakçasına ulaşılabilmektedir. Bunlardan 14 tanesi 50 veya daha az kaynak kullanmıştır. 5 tezde 300'ün üzerinde kaynaktan faydalanılma yoluna gidilmiştir.

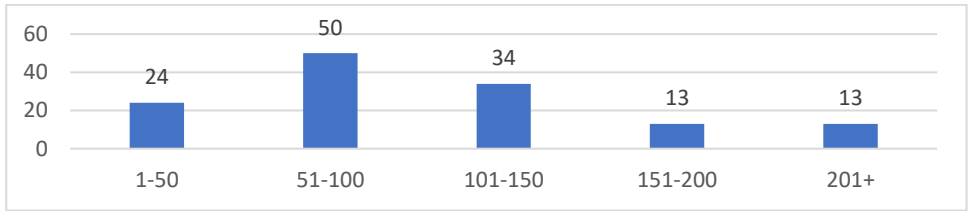
Lisansüstü Tezlerin Kullanılan Kaynakların Diline Göre Değerlendirmesi

Şekil 20. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinde Kullanılan Türkçe Kaynaklara Göre Dağılımı

33 Doktora tezinden 17'sinin kaynakçasına ulaşılabilmektedir. Doktora tezlerinde ortalama 270 Türkçe kaynak kullanılmıştır. 3 tezde 100'den az Türkçe kaynak kullanılmışken, bu sayı 4 doktora tezinde 300'ün üzerindedir.

17 Doktora tezinden 12'sinde yabancı kaynaktan faydalanılma yoluna gidilmiştir. Söz konusu 12 tezde kullanılan yabancı dilde kaynak ortalaması 87'dir.

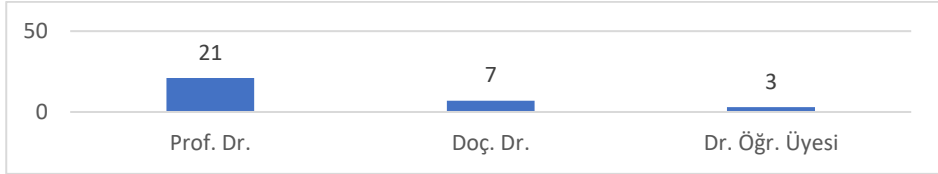
Şekil 21. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinde Kullanılan Türkçe Kaynaklara Göre Dağılımı

Türkçe kaynaklardan faydalanan ve Ulusal Tez Merkezi'nde ulaşılabilen 134 yüksek lisans tezi mevcuttur. 134 yüksek lisans tezinde ortalama 108 Türkçe kaynak kullanılmıştır.

134 yüksek lisans tezinden sadece 61 tanesinde yabancı kaynak kullanılmıştır. Yabancı dilde kaynak kullanmış olan tezlerde ortalama 19 yabancı

kaynak yer almaktadır. Bu tezlerden 11 tanesinde sadece bir, 5 tanesinde ise 2 yabancı kaynak kullanılmıştır.

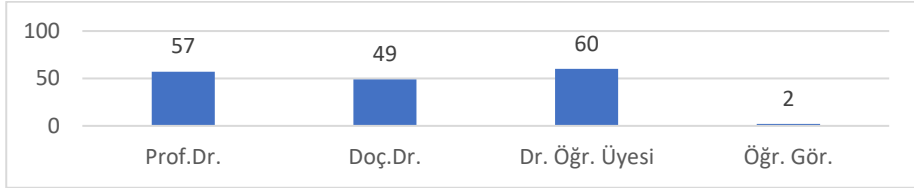
Danışmanın Unvanına Göre Lisansüstü Tezlere İlişkin Bulgular

Şekil 22. “Darbe” Konulu Doktora Tezlerinin Danışman Unvanına Göre Dağılımı

33 doktora tezinden 31 tanesinin danışman bilgisine ulaşılabilmektedir. Bunlardan 21’inde danışmanlık Profesör iken 7’si Doçent Doktor, 3’ü ise Doktor Öğretim Üyesidir. Doktora tezlerinde danışmanların büyük bölümünün Profesör unvanında olmasının farklı gerekçeleri vardır. Bazı üniversite/bölgelerde Doktor Öğretim Üyelerinin doktora danışmanlığına olumlu yaklaşmamaktadır. Ayrıca YÖK tarafından yapılan bir düzenlemeye göre yüksek lisans tezi danışmanlığı yaparak tez bitirtmemiş bir Dr. Öğr. Üyesi doktora danışmanlığı yapması yasaklanmıştır. Doktora tezleri tek danışman tarafından yürütülmüştür.

Doktora ve yüksek lisans tezleri tek danışman ile yürütülmüştür.

Şekil 22: “Darbe” Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Danışman Unvanına Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezlerinden 168’inin danışman bilgilerine ulaşılmıştır. Bunlarda en fazla danışmanlığın Dr. Öğr. Üyeleri tarafından yapılmıştır. Yüksek lisans danışmanlıkların 2’sini öğretim Görevlisi unvanlı hocaların yürüttüğü görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinin tamamı tek danışmanla yürütülmüştür.

Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimelere Dair Bulgular

Şekil 23. "Darbe" Konulu Doktora Tezlerinde Anahtar Kelimelere İlişkin Kelime Bulutu

Doktora tezlerinin sayısının fazla olmaması dolayısıyla ortaya çıkan kelime bulutu yüksek lisans tezleri ile kıyaslandığı zaman ciddi farklılıklar göstermektedir. Bir anahtar kelimenin birkaç doktora tezinde yer alması, kelime bulutunda ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Doktora tezlerinde en fazla kullanılan anahtar kelimeler, roman, darbe, Pakistan, Bellektir.

Şekil 24. "Darbe" Konulu Yüksek Lisans Tezlerinde Anahtar Kelimelere İlişkin Kelime Bulutu

Yüksek Lisans tezleri yazılan tezlerin çok daha fazla olması dolayısıyla ortaya darbeyi daha fazla çağrıştıran veya darbeye daha fazla ilintili olan kavramlar çıkmaktadır. Yüksek lisans tezlerinde en fazla kullanılan anahtar kelime demokrasidir. Türkiye’de demokrasiye en büyük zararı veren ve onu bazen devre dışı bırakan bazen de vesayet altında tutan bir olgu olmasından dolayı ön plana çıkmaktadır.

Yüksek lisans tezlerinde darbe, medya, ordu, mayıs, eylül, sansür, sivil gibi anahtar kelimeler ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Türkiye’de yazılan ve Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan askeri darbeler ile ilgili 33 doktora ve 168 yüksek lisans tezinin incelenmesi bir taraftan lisansüstü bilgi üretimi ile ilgili veriler verirken, diğer taraftan ise çalışılmamış konular, Ulusal Tez Merkezi’nde ki bazı eksiklikler de tespit edilmiştir.

Türk siyasal hayatında çok önemli bir yere sahip olan askeri darbelerin gerektiği kadar irdelenmediği çok net bir şekilde söylenebilir. Bunda, ülkenin yeterince demokratikleşmemiş olmasının da şüphesiz etkisi olmuştur. Sık sık gerçekleşen darbeler ve inşa edilmiş olan askeri/bürokratik vesayet sistemi bilim insanlarının özgür bir şekilde konuya eğilmesine engel olmuştur.

Üniversitelerde akademik kadronun yetersiz sayıda olması da lisansüstü çalışmaları ve bilgi üretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Son yıllarda gerek kamu gerekse vakıf üniversitelerinin sayısı artması beraberinde artan bir bilgi üretimini de getirmektedir.

Toplumun belli konularda radikal bir şekilde bölünmüşlüğü kendini sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda özellikle göstermektedir. İdeolojik farklılıklar bazı durumlarda darbeleri toplumun bazı kesimlerine meşru gösterebiliyor. Dolayısıyla bu tür darbelere karşı negatif bir bakış en azından bilim camiasında kendini gerektiği kadar gösteremeyebiliyor. Özellikle 27 Mayıs ve 28 Şubat darbeleri toplumun bazı kesimlerini ezerken, başka bazı kesimlerde olumlu karşılanmıştır. Üniversitelerin büyük ölçüde söz konusu darbelerle uyumlu bir performans ortaya koymaları, bu alanda çalışacak öğrencileri ve akademik personeli ürkütmüştür.

12 Eylül darbesi, en fazla doktora ve yüksek lisans çalışması yapılan darbedir. 12 Eylül sürecinde toplumun hemen bütün kesimlerine büyük acılar

yaşatılmıştır. Bu durumdan üniversiteler de nasibini almıştır. Bundan dolayı, toplumun hemen her kesimi bu darbeyi vicdanında lanetlemiştir. 12 Eylül darbesinin farklı yönleri ile etkisi üzerinde duran çalışmalar ortaya konmuştur.

2000'li yıllarda askeri/sivil vesayetin aşamalı olarak ortadan kaldırılması ve demokrasinin derinleşmesi, darbe konusunda lisansüstü çalışmaların artmasına neden oldu. Özellikle 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen ve halkın direnişi ile bastırılan kalkışma, bu konudaki bilincin artmasına neden olmuştur. Darbe ile ilgili çok farklı kongreler düzenlenmiştir. Bazı dergiler ise özel sayılarında darbe konusunu işlemişlerdir. Dolayısıyla bu gelişmeler lisansüstü çalışmalarda da bir canlanmayı beraberinde getirmektedir.

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nin kurulmuş olması ve tezlere erişim imkânının sunulmuş olması, hem bilimsel çalışmalar yapan akademisyenlerin hem de öğrencilerin bilgiye erişimini kolaylaştırmıştır. Bu sayede hangi konularda yeterince çalışılmamış olduğunu da tespit etmek mümkündür.

Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan bazı tezlere ulaşım izninin verilmemiş olması üzerinde durulması gereken bir konudur. Bütün tezler ulaşılabilir olmalıdır. Tezlerin önemli bir bölümünde belli bilgilerin eksik girilmiş olması veya ortak bir standarda sahip olmamaları da üzerinde durulması gereken başka bir sorundur. Bazı tezlerde anabilim dalı, anahtar kelimeler gibi noktalarda gerekli bilgiyi taşımadığı tespit edilmiştir. Bu durum daha ziyade eski tezlerde kendini gösteriyor. Son yıllarda yazılan tezlerin bu noktalarda durumun çok daha iyi olduğu söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Bibliometric Analysis of Graduate Thesis Regarding
“Coup” Written in Turkey**

*

Abdulvahap Akıncı
Kocaeli University

One of the most prominent features of Turkish political life is military coups. The negative impacts of the coups on different segments of society in Turkey were more common. Not all social groups reacted to the coups in the same way. In fact, some people showed a positive approach to the coups. The decisive role of the military in the system has also had a negative impact on universities. It was not possible to work freely on every subject. This was and has been reflected in the postgraduate theses written at the universities. Through bibliometric analysis of the theses written on coups, it is aimed to contribute to which of those coups aspects of the coups are examined. In this way, in addition to which issues are examined, the subjects that have not been studied yet will be revealed. Thus, it will be provided that the researchers will have the chance to work on the coups.

The military-civilian relationship constitutes one of the common problem areas of societies that have not established their democracy. The position of the elected on the military in countries where democracy is institutionalized is not a matter of debate.

One of the most important phenomena of Turkish political life, even the most effective one has perhaps been the military coups shaping the politics. The impact of the coups and military tutelage on politics has been largely influential. In Turkey, political parties need to settle in the same context as well as on the culture of institutionalization of democracy and development of reconciliation, the military coups have been effective.

The coups not only had an impact on politics, they had a certain effect on almost all areas of social life. This effect has also shown itself in education, economy, culture, social life, art and other fields.

Military coups should not only be seen as a phenomenon belonging to the post-Republic era. It was seen that many sultans, grand viziers, or bureaucrats were removed from their posts and sometimes even lost their lives by the request and pressure of the soldier during the Ottoman Empire.

It can be said that coups also have an impact on postgraduate education where scientific knowledge is produced. While the fact of the coup in the country is so obvious, it is unthinkable that it is not reflected in the universities. There are points where almost every field of social sciences intersects the research topics and the impact of the coups. In this context, it is not as natural as doing studies on different reflections of coups in universities.

33 doctoral and 168 master's thesis written in Turkey and located in the National Council of Higher Education Thesis Center related to military coups has been viewed. With this study, on the one hand, the data related to the production of postgraduate information were obtained, while on the other hand, unrelated subjects and some deficiencies in the National Thesis Center were also identified.

It can be said very clearly that military coups, which have a very important place in Turkish political life, are not examined as much as necessary. The fact that the country has not been democratized enough has undoubtedly affected this. Frequent coups and the built-in military / bureaucratic guardianship system prevented scientists from freely addressing the subject.

The insufficient number of academic staff at universities also negatively affected postgraduate studies and knowledge production. The increase in the number of public and foundation universities in recent years also brings an increasing knowledge production.

The radical division of society on certain issues shows itself especially in studies in the social sciences. Ideological differences can in some cases justify coups to certain segments of society. Therefore, a negative view of such coups may not show itself as much as necessary, at least in the scientific community. Especially the coups of 27 May and 28 February crushed some parts of the society and were welcomed positively by some other groups. The universities' performance to a great extent in line with the coups frightened students and academic staff to work in this field.

The September 12 coup was the one on which most doctorate and master's studies were conducted. In the process of September 12, great suffering was experienced in almost all segments of the society. Universities also got their

share from this situation. Therefore, almost every segment of the society has cursed this coup in their conscience. Studies focusing on the different aspects and the impact of the September 12 coup have been presented.

The gradual elimination of military / civil guardianship and deepening of democracy in the 2000s led to an increase in postgraduate studies on the coup. The uprising, which took place especially on July 15, 2016 and was suppressed by the people's resistance, caused an increase in awareness on this issue. Many different congresses about the coup were organized. Some magazines covered the issue of coups in their special issues. Therefore, these developments also bring a revival in postgraduate studies.

The fact that the Higher Education Council National Thesis Center was established and provided access to theses facilitated the access of both academics and students to scientific studies. In this way, it is possible to determine which subjects have not been studied sufficiently. The issue that permission is not given to access to some theses in the National Thesis Center needs to be emphasized. All theses should be accessible. Another problem that should be emphasized is that certain information is missing in a significant part of theses or they do not have a common standard. In some theses, it has been determined that the department does not carry the necessary information at points such as keywords. This situation manifests itself in old theses. It can be said that the theses written in recent years are much better at these points.

To reach all of the post-graduate thesis written in Turkey, unfortunately, is very difficult. In this study, doctorate and master theses registered in the database of National Thesis Center of Higher Education Council have been subjected to bibliometric analysis. It was not possible to analyze the theses that exist in the system but do not have open access. Nevertheless, the theses examined are sufficient to reach important data for the studies about the coup.

Kaynakça / References

- Akıncı, A. (2013a). Türk siyasi hayatında 1980 sonrası darbeler ve e-muhtura. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 39-58.
- Akıncı, A. (2013b). Türkiye’de askeri vesayetinin tesisi ve demokratikleşmeye olan etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 93-123.

- Alkan, G. (2012). Türkiye’de muhasebe alanında yapılan lisansüstü tez çalışmaları üzerine bir araştırma (1984-2012). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 61, 41-52.
- Al, U. (2008). Bilimsel yayınların değerlendirilmesi: h-endeksi ve Türkiye’nin performansı. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 263-285.
- Ball, R. ve Tunger, D. (2005), *Bibliometrische analysen – Daten, fakten und methoden; grundwissen bibliometrie für wissenschaftler, Wissenschaftsmanager, forschungseinrichtungen und hochschulen, forschungszentrum jülich gmbh, zentralbibliothek, schriften des forschungszentrums jülich reihe bibliothek*. Band 12, Jülich.
- Çatı, K. ve Öcel, Y. (2018). Türkiye’de pazarlama ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 508-519.
- Çitçi, O. (2006). Ordu-siyaset ilişkileri. *Amme İdare Dergisi*, 39(4), 17-44.
- Dees, W. (2014). *Bildungsforschung - eine bibliometrische analyse des forschungsfeldes*. Dissertation, Humboldt Universitaet, Berlin.
- Demir, H. ve Erigüç, G. (2018). Bibliyometrik bir analiz ile yönetim düşünce sisteminin incelenmesi. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 91-114.
- Denktaş Şakar, G. ve Güldem Cerit, A. (2018). Uluslararası alan indekslerinde Türkiye pazar yazını: Bibliyometrik analizler ve nitel bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 37-62.
- Dursun, D. (2005) Türk demokrasisinde kurumsallaşma sorunu ve krizleri çözme yöntemi olarak askeri darbeler. *Muhafazakâr Düşünce*, 3,175-196.
- Frietsch, R., Rothengatter, O., Neuhäusler, P., Helmich, P. ve Gruber, S. (2016), *Hintergrundbericht für das bundesministerium für bildung und forschung (bmbf) bibliometrische analyse des asiatisch-pazifischen raums 2016*; Herausgeber: Fraunhofer-Institut für System- und Innovationsforschung ISI, Karlsruhe.
- Güney, C. (2019). Türkiye’de “vergi denetimi” konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi (1984-2018). *Türkiye Vizyonu: Multidisipliner Çalışmalar 2019* içinde (s.572-595), Bursa:Ekin yayınevi.
- Hornbostel, S. ve Torger M. (2015). *Die exzellenzinitiative und das deutsche wissenschaftssystem; eine bibliometrische wirkungsanalyse*. Herausgeber: Der Präsident der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- Moritz, A. (2013). *Bibliometrische analysen von open-access-zeitschriften; instrumente, ergebnisse und zukunftsfelder von impactbewertungen*, Bibliometrie – Praxis und Forschung, 27.09.2019 tarihinde <http://www.bibliometrie-pf.de/article/view/172/220> adresinden erişilmiştir.

Tunger, D. (2013). *Möglichkeiten und grenzen bibliometrischer analysen, forschungszentrum jülich*. 27.09.2019 tarihinde https://www.vdb-online.org/veranstaltungen/591/tunger_bibliometrie_moeglichkeiten_grenzen.pdf adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akıncı, A. (2020). Türkiye’de “darbe” konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1129-1153. DOI: 10.26466/opus.643705

Kuşaklararası Çatışma Bağlamında Gençlerin Yaşlılara Eleştirel Bakışı: Bir Örneklem, Sorunlar ve Çözüm Önerileri

DOI: 10.26466/opus.677142

Tümer Ulus*

*Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü

E-Posta: tumerulus@gmail.com

ORCID: [0000-0001-7482-0974](https://orcid.org/0000-0001-7482-0974)

Öz

Tarihin başlangıcından bu yana gençlerle yaşlılar arasında iletişim sorunları ve bir kuşak çatışması meselesi olduğu bir gerçektir. Bu çatışmalar, sadece kişisel değil sosyal bir sorun olarak da varlığını sürdürmektedir; genç ve yaşlı bireylerin kişisel hayatlarını olduğu kadar onları çevreleyen toplumsal işleyişi de verimsizleştirmektedir. Bu durum, birbirinden aslında çok yararlanabilecek ve yararlanması gereken bu iki grubu birbirinden uzaklaştırmakta ve birbirine yabancılaştırmaktadır. Bu çerçevede, bu makalenin amacı, taraflardan biri olan gençlerin yaşlılara nasıl baktığını, örnek bir grup üzerinde çalışarak incelemektir. Gençlerin yaşlıları nasıl değerlendirdiği, hangi açılardan eleştirdiği mercek altına alınmakta, tartışılmakta ve saptanan sorunlara çözüm önerileri sunulmaktadır. Bu amaçla, özellikle Gerontoloji (Yaşlanma ve Yaşlılık Bilimi), Sosyal Hizmet ve FTR (Fizyoterapi ve Rehabilitasyon) Bölümlerinde okuyan bir grup üniversite öğrencisi ile çalışılmıştır. Örneklem için seçilen bu öğrenciler, almakta oldukları eğitim gereği, yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili zorunlu ve/ya seçmeli derslere katılmış olan ve konuyla ilgili bilgiye sahip olması beklenen öğrencilerdir. Bu gençlere, yapılandırılmış soru-cevap tekniği ile yaşlılarla ilgili eleştirileri sorulmuştur. Makalede, öncelikle öğrencilere sorulan bu sorunun ne olduğu ile ilgili bilgi verilmiş ve sonra da gençlerin verdikleri cevaplarla ilgili ayrıntılar sunulmuştur. Ardından da alınan cevaplar doğrultusunda durum değerlendirmesi yapılmış ve sorunlar saptanmıştır. Sonuç olarak da, saptanan sorunların çözümünü için tartışma ve öneriler sunulmuştur

Anahtar Kelimeler: Yaşlılar, gençler, kuşaklararası çatışma, ayrımcılık, yaş ayrımcılığı

The Critical Approach of Young People to the Elderly within the Context of Intergenerational Conflict: A Sample Group, Problems and Suggestions for Solutions

*

Abstract

It is a fact that since the beginning of history, there have been communicational problems and intergenerational conflict between young and elderly people. This has caused both personal and social problems, weakening the potential productivity not only in the personal lives of young and elderly individuals but also in the workings of society surrounding them. It has created distance and alienation between these two groups, who can and should benefit from one another. This article, by working on a sample group, aims to analyse how young people see elderly people. It tries to understand from which aspects young people criticize elderly people, to discuss the problems and to suggest solutions. The members of the sample group were especially selected from among the university students studying at the departments of Gerontology, Social Work, and Physical Therapy and Rehabilitation. Thus, they had already taken compulsory and/or elective courses on aging and old age and were expected to have knowledge on the subject. Through the question-answer method, they were asked questions about their negative views on elderly people. The article first presents data on the question asked and the answers received. Then, it discusses the observed problems and offers suggestions for the solution.

Keywords: *Elderly people, young people, intergenerational conflict, discrimination, agism*

Giriş

“Bilmek yetmez, bilginizi kullanmalıyız da; istemek yetmez, yapmalıyız da.”

Johann Wolfgang von Goethe

Toplumun her anlamda sağlıklı ve verimli işleyebilmesi için yaşlı bireylerin ve gençlerin birbirini tanınması, anlaması ve doğru bir iletişim içinde olması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, aslında birbirinden çok yararlanabilecek olan ve yararlanması gereken bu iki grup arasındaki iletişim sorunları ve kuşak çatışmaları tarih boyunca pek çok farklı kültür ve coğrafyada önemli bir kişisel ve toplumsal sorun olmuştur. Konunun çok eski zamanlardan bu yana varlığını sürdürdüğünü ve yaygınlığını vurgulayan Lamia Levent'in de belirttiği gibi, “Eski Mısır papirüslerinde ve Hitit tabletlerinde gençler ve yetişkinler arasında yaşanan kuşak çatışmasını konu edinen bölümlerin yer alması; hangi çağda olursak olalım, gençleri anlama mevzuu üzerine daha fazla çaba göstermemiz gerektiğinin önemli bir işareti sayılmalı.” (Levent, 2015, s.5)

Yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki sorunların ve birbirini tanıma ve anlama meselesinin başlangıç noktasında, tarafların birbirlerini nasıl gördükleri konusu ele alınmalıdır. Bu makale, tarafların birbirlerini nasıl gördükleri ve hangi açılardan eleştirdikleri konusu bağlamında, özellikle “gençlerin yaşlıları nasıl gördükleri” meselesini incelemektedir. Çalışmanın özel olarak odaklandığı nokta ise, “gençlerin yaşlıları hangi açılardan eleştirdikleri” konusudur. Makale, konunun bu boyutunu anlamayı ve tartışmayı amaçlamaktadır. (Bunun tersi, yani “yaşlıların gençleri nasıl gördükleri ve hangi açılardan eleştirdikleri” konusu ise, yine bu makalenin yazarı tarafından yayıma hazırlanmakta olan ikinci bir makalede ele alınmaktadır.)

Gençlerin, “yaş almanın, yaşlanmanın ve yaşlılığın” ne anlama geldiğini anlaması ve bu konuda farkındalık kazanması, genel anlamda önemli bir konudur. “Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu” başlıklı makalelerinde Uçun, Mersin ve Öksüz'ün de belirttiği gibi, “Bugünün öğrencisi, yarının uygulamacılarının sorumlusu ve uygulayıcıları olan üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere karşı tutumlarının araştırılması eksikleri gidermek açısından önemli olacaktır” (Uçun, Mersin ve Öksüz, 2015, s.1147). Daha özel anlamda ise, “yaşlılık ve yaşlanma” konularında meslekî faaliyet gösterecek olan ve hali hazırda bu yönde bir yüksek öğretim kurumunda eğitim almakta olan

genç bireylerin bu konudaki bilgi ve farkındalık düzeyleri çok büyük önem taşımaktadır. Bu genç grubunun zihninde “yaşlılığın”, “yaş almanın”, “yaşlanmanın” ve “yaşlıların” ne anlama geldiğinin net bir şekilde anlaşılması önemlidir.

Bu makalede, bu yönde bilgi sağlamaya yönelik olarak, bir örneklem grubu ile, bu makalenin yazarı tarafından yapılan uygulamalı bir çalışmanın ayrıntıları ele alınacak. “Gençlerin gözünde yaşlılığın ne olduğu”, “gençlerin yaşlıları nasıl gördüğü” ve özellikle de “gençlerin yaşlıları hangi açılardan eleştirdikleri” ile ilgili ulaşılan veriler sunulacak, tartışılacak ve değerlendirilecektir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, gençler ve yaşlılar arasında yaşanmakta olan kuşak çatışması sorununun anlaşılmasına ve çözümüne katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda, önce kuşak çatışması sorununun bir boyutu olarak, genç bireylerin yaşlı algısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Genç bireylerin yaşlı algısına ulaşmak üzere, konuyla ilgili olarak doğrudan doğruya gençlerin kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine fırsat tanınmıştır. Daha sonra ise, ulaşılan verilerin ayrıntılı analizi ile, çatışmaya yol açan faktörler ve bu faktörlerin ortaya çıkış sebepleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle, sorunların giderilmesine yönelik tartışma ve öneriler ortaya koyularak, kuşak çatışması meselesinin çözümüne katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, lise mezunu, yaşları 17-22 arasında değişen, (Kars’tan Edirne’ye, Muğla’dan Trabzon’a) ülkenin pek çok farklı bölgesinden yüksek öğrenim amacıyla İstanbul’a gelmiş olan ve hali hazırda bir devlet üniversitesi ve bir vakıf üniversitesinde üç farklı bölümde okuyan bir grup öğrenci ile yapılmıştır. Bu öğrencilerle, sınıf ortamında, iki soru yazdırılması ve bu sorulara yine yazılı olarak cevap vermelerinin istenmesi şeklinde bir soru-cevap uygulaması yapılmıştır. Öğrencilerin okudukları söz konusu bu bölümler, “Gerontoloji”, “Sosyal Hizmet” ve “Fizyoterapi ve Rehabilitasyon” bölümleridir. Seçilen bu öğrenciler, eğitimlerinin birinci, ikinci, dördüncü ve sekizinci yarıyıl-

larında okuyan öğrencilerdir ve zorunlu ya da seçmeli olarak temel “yaşlanma ve yaşlılık bilimi” konulu çeşitli dersler almışlardır ya da almaktadırlar. Öğrenciler, bu makalenin yazarının verdiği “Sosyolojik Yaşlanma”, “Psikolojik Yaşlanma”, “Biyolojik Yaşlanma”, “Yaşlılarda Boş Zaman Değerlendirmesi”, “Yaşlı Bakımı” ve “Sağlıklı Yaşlanma”, “Antropoloji”, “Kuşaklararası İlişkiler” “Yaşlılıkta Eğitim”, “Yaşlı Bakım Modelleri” başlıklı dersleri almışlardır ya da almaktadırlar. Dolayısıyla, bu öğrenciler, bu dersler kapsamında “yaşlılık nedir” ve “yaşlanma nedir” temel konularında bilgilendirilmiş olan gençlerdir.

Veri toplama aracı olarak, öğrencilerin yukarıda sözü edilen yapılandırılmış sorulara verdikleri cevaplar kullanılmıştır. Öncelikle, bu öğrencilere soru-cevap uygulaması yapılmadan önce, öğrencilerin gerçek duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerine imkan sağlanmasına büyük önem verilmiştir. Öğrencilerin, kendilerini herhangi bir sosyal-kültürel baskı altında hissetmemesi ya da kendilerine oto-sansür uygulama zorunluğu duymaması için çaba sarf edilmiştir. Bu nedenle, öğrencilerden ad, soyadı ya da kimlik bilgileri istenmemiştir. Kendilerine o sırada dağıtılan boş kâğıtlara, sadece (kadın/erkek şeklinde) “cinsiyetlerini” ve de “yaşlarını” yazmaları istenmiştir. Sonrasında da, “gençlerin yaşlılarla ilgili olumsuz düşüncelerini ve eleştirdikleri yönleri” ifade etmeleri istenmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi, bu öğrenciler, “yaşlılık” ve “yaşlanma” konularında bilgilenmelerine imkân tanıyan dersler almışlardır, fakat bu çalışma kapsamında kendilerine sorulan bu soru, daha önce derslerde hiç gündeme getirilmemiş bir sorudur. Öğrencilere, hiçbir ön hazırlık yapmalarına ya da konu ile ilgili daha önceden düşünüp fikir ya da yorum geliştirmelerine fırsat vermeden, sade ve net bir soru sorulmuştur. Öğrencilere sorulan soru şudur: “Yaşlılarda en beğenmediğiniz, sevmediğiniz, şikâyetçi olduğunuz iki özelliği, çok kısaca, içinizden geldiği gibi, iki madde halinde yazınız”. Soru ve cevap aşaması sadece 5 dakika olarak sınırlandırılmıştır. Bu soru-cevap çalışmasına, yukarıda belirtilen iki bölümden toplam 323 öğrenci katılmış ve soruları cevaplamıştır. Öğrencilerin 251’i kadın, 72’si ise erkektir. Öğrencilerin % 99’u, kendilerine sorulan soruya, istenilen şekilde, iki madde halinde cevap vermiştir. Öğrencilerden alınan ve aşağıda ayrıntıyla değerlendirilecek olan toplam 642 cevap ortaya çıkmıştır.

Veri analizi aşamasında, öğrencilerin verdikleri cevaplar yaşlılara yaklaşımları açısından üç ana kategoriye ayrılmıştır; sonrasında ise incelemeler ve tartışmalar bu çerçeveye üzerine inşa edilmiştir.

Bulgular

Yukarıda belirtilen 642 cevap tarandığında, bu araştırmanın ana problem olan kuşaklararası çatışma ve alt problem olarak ele alınan gençlerin yaşlılara yaklaşımı konularında elde edilen bulguların, ana hatlarıyla üç grup altında sınıflandırılabilceği görülmüştür. Öğrencilerin, cevaplarında ortaya koydukları yaklaşımlar, şu üç grup altına dahil edilebilecek özellikler taşımaktadırlar: İlk grupta, gençlerin yaşlılarla aralarında bir kuşak farkı ve çatışması olduğunu dile getiren cevaplar yer almaktadır. Bu cevapları veren öğrenciler, yaşlılarla aralarındaki bu kuşak farkından ve çatışmalardan şikayet etmektedirler. İkinci grupta toplanabilecek cevaplar ise, yukarıda verilen alışılmış kuşak çatışması anlaşmazlığı meselesinin sınırlarını aşan, daha ağır bir soruna işaret etmektedir. Bu gruptaki öğrencilerin “yaşlılarda sevmedikleri özellikleri” sıraladıkları cevaplar; sert, dışlayıcı, hatta aşağılayıcı ve kimi zaman da düşmanca bir tutumu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ikinci grupta yer alan bu cevapların özellikle dikkatle analiz edilmesi gerektiği açıktır. Çok az sayıda öğrenciden oluşan üçüncü grupta ise, öğrencilerin, şikayet ettikleri yaşlı özelliklerine bir ölçüde empati ve anlayışla yaklaşma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin cevaplarında daha olumlu ve yapıcı bir bakış açısı görülmektedir. Çalışmanın aşağıda yer alan bölümünde, burada ana hatlarıyla verilen bu üç gruba ait bulgu ve değerlendirmeler sırasıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır:

Öncelikle, birinci grupla ilgili şu ayrıntılar öne çıkmaktadır: Birinci grupta yer alan öğrencilerin cevapları, bu gençlerin, yaşlılarla olan ilişkisinin çok zayıf olduğunu göstermektedir. Bu öğrencilerin cevapları, ana hatlarıyla, yaşlılar ve gençler arasında birbirini anlama, dinleme, tanıma ve sağlıklı bir iletişim kurma ve sürdürme konularında çok önemli eksiklikler olduğunu dile getirmektedir. Öğrenciler, bir yandan bu farklılıklardan ve yaşlılarla birbirlerini anlayamamaktan duydukları rahatsızlığı dile getirmekte; öbür yandan da, yaşlıların çeşitli hal ve davranışlarından da şikayet etmektedirler. Aşağıda, bu grubun yaklaşımını en belirgin şekilde örnekleyen bazı öğrenci cevapları ardı ardına sıralanarak sunulmaktadır. (Bu çalışmada yer verilen tüm

öğrenci cevapları, tamamen öğrencilerin yazdığı biçimiyle sunulacaktır. Cevaplar, doğrusuyla-yanlışıyla, yazım ve ifade biçimlerine hiç müdahale edilmeden, tamamen öğrencilerin yazdığı şekliyle verilmektedir. Öğrencilerin duygu, düşünce ve fikirleri; yine öğrencilerin kendilerinin seçtikleri dil, ifade tarzı, duygusal ton, üslup, bilgi ve dil bilgisi birikimi içinde sunulmaktadır. Dilbilgisi, noktalama ya da yazım hatalarına dahi müdahale edilmemiştir):

- *“Yaşlılarda hoş bulmadığım bir ... özellik ... değişen dünyaya ayak uyduramayıp gelişen yeni nesili hoş görmemeleri ve kendi düşünce tarzlarını yeni nesle empoze etmeye çalışmaları”*
- *“Yaşlıların kendi dönemleri ile şimdiki dönemi karşılaştırıp memnuniyetsiz olması ve kendi dönemlerine göre bizimde şekillenmemizi istemeleri.”*
- *“Zamanın koşullarına ayak uydurmak istemiyorlar”*
- *“Kendi jenerasyonlarının en iyisi olduğunu şimdiki gençlerin çok bozulduğunu söyleyip insanların morallerini düşürmeleri”*
- *“her şeyin en iyisini bildiklerini iddia etmeleri ve sürekli öğüt vermeleri”*
- *“Kendinden daha genç bireyleri aşırı sert bir şekilde eleştirme, yerme, aşağılama”*
- *“her şeyi bildiklerini sanmaları. Cahilliklerini kabul etmiyorlar”*
- *“Kendilerini güncellememeleri. Bilim hakkında herhangi fikirlerinin olmaması. Hayata tek açıdan bakmaları”*
- *“Hemen hemen hepsinin huysuz ve hayattan bezmiş olup hep kötü anılarını anlatmaları”*
- *“Her şeye karışmalarını sevmiyorum”*
- *“geçmişe takılı kalmaları”*
- *“Yeni bir şey öğrenmeye çok kapalı olmaları”*
- *“her şeye karışmaları”*
- *“sürekli nasihat vermelerini*
- *“öğütvermesini sevmem”*
- *“çok konuşmalarını sevmem”*
- *“Çok soru sormalarını sevmiyorum”*
- *“Çok konuşmalarını sevmiyorum”*
- *“İnsanlara mesafeli durmalarını sevmiyorum”*
- *“Dinlemeden konuşan dedim dediklik çocukça davranış”*

Bu grupta yer alan cevaplarda, gençler, yaşlıların geçmişte kalan bazı düşünce ve değer sistemlerine bağlı olduklarına vurgu yapmaktadırlar. Yaşlıların, “aksi”, “inatçı”, “huysuz”, “geçimsiz” olduklarını öne sürmektedirler. Yaşlıların “gençleri anlamadıkları ve anlamak için çaba göstermedikleri” konusunu sıkça dile getirmektedirler. Ayrıca, yaşlıların “çok ve tekrarlı konuşmalarından” ve hatta “dedikoducu” olmalarından yakınanların sayısı da dikkat çekecek kadar yüksektir. Gençler ayrıca, “yaşlıların çok ilgi beklediğinden”, “aşırı hassas ve alıngan olduklarından” ve “kendilerine acıyarak bakmalarından, kendilerine acındırmalarından” da şikâyet etmektedirler.

Verilen cevapları değerlendirirken “ikinci bir grup” oluşturduğu fark edilen öğrenci cevapları ise, öncelikle, birinci grupta gözlemlenen “kuşak çatışması” sorununu vurgulamaktadır. Fakat bu cevaplarda aynı zamanda, “kuşak farklılığı ve çatışması” tanımlarının da çok ötesine geçen başka ve çok daha olumsuz bir bakış açısı görülmektedir. Bu gruptaki öğrenciler, yaşlılarda sevmedikleri özellikleri sıralarken, kuşak farkı sonucu ortaya çıkan mesafeden ve iletişim zorluklarından şikâyetçi olmanın ötesine geçen bir rahatsızlık belirtmektedirler. Üstelik de öğrencilerin bazıları bu rahatsızlıklarını çoğu kez sert, saygıdan yoksun, ötekileştirici, ayrımcı, hatta kimi durumlarda nefret dahi içeren ve acımasız bir üslupla dile getirebilmektedirler.

Bu grupta, açıkça ortaya koyulan dışlayıcı bir yaklaşım görülmektedir. Yaşlıların, yaşlanma ve sağlık durumu etkisiyle yaşadıkları fiziksel bazı sorunlar “itici” bulunmaktadır. Hareket kısıtlılığı, görme ve işitme bozukluğu, hafıza kaybı, vb. zorluklar, zayıflıklar ve engeller rahatsız edici bulunmakta ve anlayışla karşılanmamaktadır. Bu grupta yer alan gençler, yaşlıları, günlük yaşam içinde varlığına dahi tahammül edilmesi çok zor olan ve istenmeyen kişiler olarak görmektedirler. Bu öğrenciler, bu tahammülsüzlüklerini ifade ederken, özensizce ve belki de bazen anlamını tam da bilemeden yanlışlıkla çok sert ifadeler kullanabilmektedir. Bu durum, gençlerle yaşlılar arasındaki ilişkiyi daha da kırıncı ve saygıdan yoksun bir hale getirmektedir. Yine hiçbir müdahalede bulunmadan, tamamen öğrencilerin kâğıtlarından alındığı biçimiyle, tüm yazım özellikleri ve yanlışları ile birlikte, bu yaklaşımı örnekleyen birkaç görüş aşağıda sunulmaktadır:

- *“Yaşlılarda sevmediğim şey çoğunun dişleri yok yemek yerken yanlarında olmak istemiyorum”*
- *“Ben yaşlılarda yemek yerken çıkardıkları şapırtı sesini sevmiyorum”*

- “Ağızlarını şapırdatmalarını sevmem.”
- “Babaannemin yemek yerken takma dişlerinden ses çıkarması ve ağzını şapırdatması”.
- “Dedemin çorbayı ses çıkararak içmesi ve her şey hakkında çok fazla soru sorması”
- “hijyen kurallarına uymamaları”
- “Az banyo yapıp kokmaları (kişisel temizlik)”
- “Midesinde sorun olduğu için yemekte geçiriyor”
- “Çok ıslak öpmeleri” ... “sulu öpmelerini sevmem”
- “Sesli balgam çıkarıp yere tükürmeleri”
- “yaşlıların yolun ortasında balgam çıkarıp yola atmasından rahatsızlık duyuyorum”
- “Burun ve kulak karıştırmaları (toplum içinde)”
- “Gaddarlık “
- “ukalalık “

Bu cevapların yer aldığı gruptaki öğrenciler, çevrelerindeki yaşlıları, saygı ile yaklaşılması gereken birer yetişkin birey olarak görmediklerini ortaya koymaktadırlar. Yaşlıları, birer yük ve sorun olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

Bu yaklaşımı gösteren bu ikinci grubun ifade ettiği diğer bir yaygın yorum ise, yaşlıların yaşadıkları sağlık sorunları ve buna bağlı ihtiyaçları ile ilgilidir. Bu öğrencilerin bazıları, yaşlıların, yaşlılıklarını ve sağlık sorunlarını, gençler üzerinde bir baskı unsuruna dönüştürdüklerini ifade etmektedirler. Yaşlıların, sağlık durumlarını bir “suistimal” malzemesi olarak kullandıklarını iddia etmektedirler. Böylece, yaşlıların bu özelliğinin kendilerine yük olduğunu dile getirmektedirler. Bu görüşü örnekleyen birkaç cevap aşağıda verilmektedir:

- “Ben yaşlıların kendilerini acındırmalarını sevmem”
- “Sağlığı yerinde olup, kendi işini yapabilecek durundayken hastaymış gibi davranıp ailesini sürekli kendisine bakmak zorunda bırakan yaşlılardan hoşlanmıyorum”
- “Hastalık hastası olmaları sürekli oram buram ağrıyor demeleri”
- “Yaşlıların hastalık hastası olmasını sevmiyorum yaşlandıklarını çok çabuk kabul edip o modda davranıyorlar”

- *“Aslında iyiyken, hasta değilken hastaymış gibi yapmaları”*
- *“Yaşlanmanın getirdiği fiziksel olumsuzlukları barındırmasa da bunu bahane ederek iyi niyet suistimali”*

Bu yaklaşıma sahip öğrenciler, yaşlılıkla birlikte kaçınılmaz olarak ortaya çıkan fiziksel zayıflıkları, engelleri ve sağlık sorunlarını, yaşlı insanı “mağdur eden” bir sorun değil de yaşlıların kendi “kabahati” gibi görmektedirler:

- *“Zor duymaları beni rahatsız eder.”*
- *“işlerine geleni duyup, istemediklerini duymamaları”*
- *“Yavaş olmalarından hoşlanmam.”*
- *“Unutkanlıklarını sevmem”*
- *“Yaşlılarda unutkanlık beğenmediğim bir hastalık”*
- *“Çok sese katlanamamak”*
- *“bağırarak konuşuyorlar”*
- *“Hastalanmaları”*
- *“Sürekli hastalıklarından bahsetmeleri”*
- *“Çok geç hareket etmeleri”*

Bu yaklaşım, toplumda zaman zaman karşılaşılan, “engelli ve yaşlıların evlerinde oturması ve toplum içine çıkmaması gerektiği” yönündeki yanlış ve haksız tutumu yansıtmaktadır. Yine ikinci grubun bir bölümü de, yaşlıların, dışarıda, sosyal yaşam içinde, kamusal alandaki varlıklarını da rahatsız edici bulmaktadır. Buna en belirgin ve yaygın örnek, yaşlıların toplu taşıma araçlarını kullanmalarından duyulan rahatsızlık olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta, bazı durumlarda, yaşlıların dışarıda yaya olarak dahi bulunmaları bir rahatsızlık unsuru olarak görülmektedir. Örneğin:

- *“çok gezip otobüsleri işgal etmeleri”*
- *“Yaşlıların toplu taşımada yer kapmak için etrafa sataşmalarından hoşlanmıyorum”*
- *“Toplu taşıma araçlarında sürekli gençleri eleştirmeleri. Bizimde bazı sebeplerle çok yorgun olduğumuz zamanlar olabilir. Bunla düşünmeden yorum yapmaları”*
- *“Gençlerden toplu taşımada yer, sırada öncelik beklerken öğrencilere evlerine kiraya vermek istemezler.”*

- *“Yaşlıların yaya yolundan giderken ortadan gidip kimseye yer vermemesi. Olur olmadık yerde birden durup yolu kapatıp düşünmeleri”*

Bu grupta yer alan öğrencilerin cevaplarından, yaşlıların yalnızca dışarıda, sosyal yaşam içinde değil, ev içindeki ortak yaşam alanlarında da rahatsızlık verici “yükler” olarak görülebildikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, yaşlıların, “TV seyrederken sürekli kanal değiştirmek istemeleri”ni sevmediğini belirten öğrencinin cevabı bu tutumu yansıtmaktadır. Ev ve ortak yaşam alanları içinde, aile bireylerinden herhangi birinin bir isteği ya da tercihi normal karşılanabilecekken, bir yaşlının aynı tercihi belirtmesinin bir hak olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Bu gruptan öğrencilerin, hem sosyal yaşam içinde hem de evde özel ortak alanlarda tahammül edemedikleri yaşlı bireyleri saygın birer yetişkin olarak görmedikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerden bazılarının ise, yaşlıları, yalnızca gençlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek, yararlanılabilecek birer kaynak olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu öğrencilerin, bu beklentileri gerçekleşmediği zaman, yaşlılara karşı daha da sert bir tutum takınabildikleri görülmektedir. Yaşlıların “sanki cebinde akrep var gibi cimrileşmeleri”ni sevmediğini belirten öğrencinin tutumu bu durumu örneklemektedir. Yaşlıların “çirkef olmaları”ndan rahatsız olduğunu belirten bir diğer öğrencinin cevabı da aynı sert yaklaşımı yansıtmaktadır. Yaşlıların konuşmasını, kendilerini cevaplamasını, “çemkirme” olarak tanımlayan öğrenci cevabı da bu doğrultudadır.

Sayıları çok az olsa da, “üçüncü bir grup” oluşturduğu görülen öğrenci cevapları ise, birinci ve ikinci gruplardan farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar. Bu öğrencilerin, yaşlıların durumu ile ilgili daha anlayışlı bir yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir. Bu grubun cevaplarında, yaşlıları anlama çabası, durumlarına ve sorunlarına hassasiyet gösterme gibi bazı özellikler öne çıkmaktadır.

Bu üçüncü grupta yer alan öğrenciler, yaşlıların sosyal yaşamın dışında kalmalarından üzüntü duyduklarını ifade etmektedirler. Yaşlıların toplumdaki soyutlanmalarını ve yalnız kalmalarını doğru bulmadıklarını söylemektedirler. Örneğin, bir öğrenci şöyle demektedir: “Genel olarak ülkemizde yaşlılar aktivite ve sosyal hayatın dışında hareket ediyorlar bu durumu yanlış buluyorum”. Bu yaklaşımı ortaya koyan öğrenciler, yaşlıların yaşamdan el etek çekmelerini, kendilerine güvenmemelerini, sosyal ve kültürel her türlü faaliyetten ve diyalog ortamından mahrum olmalarını üzücü bulduklarını

dile getirmektedirler. Yaşlıların daha fazla yaşamın içinde olmasını istediklerini belirtmektedirler. “Yaşlıların kendilerini küçük görmelerinden rahatsız oluyorum” diye cevap veren öğrencinin tutumu bu durumu yansıtmaktadır. Bu öğrenciler, yaşlıların kendi birikim ve becerileri ile ilgili özgüvensiz olmalarından üzüntü duyduklarını ifade etmektedirler.

Bu açıdan bakan öğrencilerin bazıları da, ikinci grubu hatırlatan bir şekilde yaşlılardan şikayet etmekte ve onlarla ilgili rahatsızlık duyduklarını dile getirmektedirler. Fakat, ikinci grubun yaklaşımından farklı olarak, üçüncü grubun şikayetleri aynı zamanda bir ölçüde empati çabasını da içermektedir. Durumla ilgili olarak duydukları üzüntüyü ve anlayışı da ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımı örnekleyen bu üçüncü grup cevaplarından bazıları, yine tüm önceki cevap alıntılarında da olduğu gibi, tamamen öğrencilerin kendi yazımları, ifadeleri ve yazım hataları korunarak aşağıda sıralanmaktadır:

- *“Yaşım var gibi düşünüp elini ayağımı her şeyden çekmeleri biraz canımı sıkıyor. Aslında bunu her insan için gereksiz olduğunu düşünüyoruz. Belki rahatsızlıkları vardır ancak ona uygun bir şeyler bulabilirler. Tabiki yardımlarımızla :)”*
- *“biraz fazla konuşuyorlar ama o da iletişim kurmaya çalıştıkları için gün içinde genelde yalnız kaldıkları için bu konuda hak veriyorum”*
- *“Biliyorum ki özellikle eşi vefat etmiş olanlarda yalnızlık daha çok yaşıyorlar. Bu yüzden yanlarına biri geldiğinde sürekli konuşuyor ve dönüp dolaşıp aynı anıları anlatıyorlar. İnsan bir yerden sonra sıkılıyor ama tabii ki empati kurup anlamalıyız. Eskiden daha çok rahatsızdım ancak şu an daha olumlu düşünüyorum.”*

Yine bu üçüncü grupta yer alan cevaplardan dikkate değer bir kısmı ise, öğrencilerin yaşlılarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda duydukları rahatsızlığı ve üzüntülerini dile getirmektedir. Bu yöndeki cevapların, erkek ve kadın öğrenciler arasında hemen hemen eşit dağıldığı görülmektedir. Bu öğrenciler, yaşlılığın getirdiği soyutlanmaya ve yalnızlığa ek olarak, yaşlı kişinin bir de cinsiyeti açısından, yani kadın olması nedeniyle yaşadığı zorluğa dikkat çekmektedirler. Çok önemli bir farkındalığa işaret eden bu yaklaşıma örnek olarak, aşağıda verilen şu cevaplar dikkate değer niteliktedir:

- *“Mesela anneannemin her şeye susup kendini savunması gereken zamanda savunamaması, içine atıp kendi kendine üzülmesini istemiyorum. Kendi ayakları üzerinde duramayan güçsüz bir kadının erkekler veya çocukları karşısında ezilmesini istemiyorum”*
- *“Tanıdığım bir kişi 74 yaşında ve yetiştirilme şekline dolayı eşini bazı konularda fazlasıyla yermesi. Genel olarak kadınları ezmeleri yani.”*

Bu öğrenciler, yaşlı bireylerin ayrımcı ataerkil bakış açısına sahip olabildiğini dile getirmektedirler. Üstelik, eleştirdikleri bu bakış açısının hem kadın hem de erkek yaşlı bireylerde görülebildiğini ifade etmektedirler. Örneğin, bir öğrenci şöyle söylemektedir: “Bazı yaşlılar erkek ve kız çocuk ayrımı yapıyor ve ben bunu doğru bulmuyorum”. Bu üçüncü grup üyeleri, baskın ataerkil toplum düzeninde “erkek” bireylerin tutum ve davranışlarını eleştiren cevaplar da vermektedir. Örneğin, aşağıdaki cevapları veren öğrenciler, öfkelerini sert bir şekilde yansıtmaktadırlar:

- *“Eşinden boşanmış dul erkeklerin daha kırkı çıkmadan yeni bir eş arayışına girmeleri “*
- *“Yaşlı bazı erkeklerin genç kızlara öküz gibi bakmalarından nefret ediyorum.”*

Tartışma, Değerlendirme ve Öneriler

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, örneklem grubu öğrencilerinin yaşlılarda eleştirdikleri özellikleri ifade ederken gösterdikleri olumsuz ve bazen de açıkça dışlayıcı tutuma sebep olan faktörler ele alınacaktır. Bu faktörler anlaşılmalı çalışılacak ve saptanan sorunların çözümlenebilmesi için bazı öneri ve değerlendirmeler sunulmuştur.

Öncelikle, bu üç türden yaklaşımla ilgili olarak ele alınabilecek en önemli noktalardan biri, her üç grubun da ortak olarak ifade ettiği “iletişim kopukluğu ve kuşak farklılığı” meselesidir. Genç ve yaşlı kuşaklar arasındaki bu kopukluk ve mesafe çok büyük bir önem taşımaktadır ve toplumun tamamının iyiliği için mutlaka çözümlenmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü, Lofti, Sabor ve Ghasemlou’nun da belirttiği gibi, “Kuşaklararası çatışma aslında toplumsal çatışmadır” (Lofti, Kabiri ve Ghasemlou, 2013, s.96). Bu nedenle de, hem bireysel ilişkilerin ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı olabilmesi, hem de

toplumsal yapının bir bütün olarak sağlıklı işlemesi açısından kuşaklar arasındaki sorunların giderilebilmesi zorunludur. Bu tür çatışmalar, daha önce de belirtildiği gibi, sadece tarafların kişisel ve sosyal durumlarına değil, tüm toplumun sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal yapısını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle de, bu türden çatışmalar, tüm toplumun bedensel ve ruhsal sağlığına da zarar vermektedir. Canatan'ın da belirttiği gibi,

... bütün yaş gruplarının toplumsal yaşama ve toplumsallaşmanın sürdürülmesine karşılıklı olarak katkıları vardır ve hiçbiri ihmal edilebilir değildir. Ancak büyük bir hızla gerçekleşen toplumsal değişim sürecinde özellikle yaşlıların biriktirdikleri deneyimler çok kıymetlidir ve toplumun devamı açısından kültürel rehber konumundadır. Bu nedenle, toplumsal değerleri korumak ve sürdürmek için kuşaklar arası ilişkileri güçlendirecek, aktarımları kolaylaştıracak yaşlı ve genci, yaşlı ve çocuğu bir araya getirecek projelerin geliştirilmesi önemlidir.” (Canatan, 2008, s.69).

Gençler ve yaşlılar arasında mevcut olan ve çalışmanın ilk bölümünde sunulan örneklem öğrenci grubu cevaplarının da yansıttığı kopukluk, ciddiye ele alınıp çözümlenmeye ihtiyaç duyan bir sorundur. Bu iletişim kopukluğu sorununun sınırlar ötesi nitelikte olması da durumun ciddiyetini vurgulamaktadır. Örneğin, İrlanda'da yayımlanan “Gençlerin Yaşlanmaya ve Yaşlılara Yaklaşımı” başlıklı bir raporda yer alan bir bilgi, gençlerle yaşlılar arasındaki iletişimin azlığını ya da hiç mevcut olmadığını göstermesi bakımından dikkate değer niteliktedir. Bu raporda, bir örneklem grubu oluşturan gençlere, hayatlarında (aile ya da okul çevresindeki yaşlılar dışında), yaşlılarla herhangi bir sosyal iletişim ya da ilişkilerinin olup olmadığı sorulduğunda, gençlerin yüzde altmış altısı, tek bir yaşlı birey ile bile herhangi bir iletişimlerinin olmadığını belirtmişlerdir (Power, 1992, s.19-20).

Kuşaklar arasındaki uzaklığa sebep olan ve toplumun tüm yaş gruplarıyla bir bütün olarak sağlıklı işleyişini engelleyen koşulların neler olduğunu saptamak, önemli bir başlangıç olacaktır. Bu koşulları incelerken ortaya çıkan önemli konulardan biri, önyargılardır. Yaşlılarla ilgili önyargılar, kalıpyargılar ve yanlış inanışlar, toplumdaki yaşlı algısını büyük ölçüde belirlemektedir. Çünkü, gençlerin yaşlılarla ilgili olarak şikayetçi oldukları, hatta bazen de küçümseyerek dışladıkları bazı özelliklerin çoğunlukla sadece yaşlılarla

ilgili bazı önyargılardan ibaret olduğu görülmektedir. Hatta yaşlılığın ne olduğu ve ne zaman başladığı konusunun bile toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterdiği düşünülecek olursa, “yaşlı” algısının kurgusal niteliği anlaşılacaktır. Bunun bir sonucu olarak da, aslında mücadele edilmesi gereken asıl faktörün önyargılar olduğu görülecektir. Kenan Çayır’ın da belirttiği gibi, “Yaş kategorileri birer toplumsal kurgudur” (Çayır, 2011, s.2). Buna bağlı olarak, belli yaştaki bireylerin nasıl davranması ve yaşaması gerektiğine dair tanımlar da birer kurgu olarak ortaya çıkabilmektedir. Yaşlılık tanımlarının kültürlerarası değişiklik gösterdiğini ele alırken, Çayır şu örneği vermektedir: “Türkiye’de insanlar gençliğin 34,2 yaşında bittiğini, 55 yaşından sonrasının ise yaşlılık dönemi olduğunu düşünmektedirler. Buna karşın Yunanlıların yaşlılığın 68 yaşında başladığını düşünmeleri, iki komşu ülke arasında bu açıdan büyük bir kültür ve algı farkı olduğunu göstermektedir.” (Çayır, s.3) Benzer şekilde, “yaşlılık” tanımlarının kültürden kültüre değişebildiğine vurgu yapan Wilfried Ferchhoff tartışmasını Hipokrat’a, Roma ve Orta Çağ tanımlarına gönderme yaparak derinleştirir:

Tüm tarihsel çağlarda ve kültürlerde, en azından antik çağdan itibaren insan ömrünün dönemleri, yaşam aşamaları değişik kavramlarla belirtilmiş ve her zaman kesin ve açık sınıflandırmalar yapılmamıştır. Hipokrat, Çocuk (paidion), oğlan (Pais), delikanlı (Ephebos), genç erkek (neaniskos), adam (aner), yaşlı adam (presybytes)’dan moruka (geros)’a kadar yaşları sınıflarken, Romalılarda yaşamı üçe veya dörde bölme düşüncesi hakimdi. Orta Çağ Avrupa’sında yaşam evrelerinin yedi, hatta sekize bölündüğünü görüyoruz: 7 yaşına kadar infantia, 14 yaşına kadar pueritia, 15 ile 28 arası adolentia, 29 dan 49 kadar iuventus ve 50 den 77’ye kadar senectus ve sonrasında ölüme kadar senium kavramları kullanıldı. (Ferchhoff, 85)

Ait oldukları dönemlerin ataerkil düzenlerini yansıtan bir şekilde tamamen eril kavramlar üzerinden yapıldığı dikkat çeken bu bölümlerinin yüzyıllar içinde ve farklı coğrafyalarda pekçok değişime uğradığı görülmektedir.

Bununla birlikte, toplumda yaşlıların nasıl davranması ve yaşaması gerektiğine dair oluşan tanımlar büyük ölçüde bu türden bölümlere dayalı olarak üretilmiştir. Çoğunlukla genellemelere dayalı bu türden toplumsal önyargılar, yaşlı bireylerin gerçekliğini yansıtmayan, kurgusal bir yaşlı ve yaşlılık tanımı ortaya koyabilmektedir. Sonra da yaşlıların özelliklerini, toplumdaki yerini ve rolünü, bu kurgusal tanımlar geçmiş gibi kabul ederek belirlemektedir. Bunlar toplumda, hiç sorgulanmadan kabul gören gerçekler

olarak süregelmektedir. Yaşlılara uygun görülen bu kurgusal rollere şu birkaç yaygın örneği sunmakla başlanabilir:

- Yaşlılar geçmişe dönük ve gelişime kapalıdır.
 - Gençleri anlayamazlar.
 - Yaşlıların bilgileri eskimiştir; bugünün gerçekliğinden kopuktur.
 - Yaşlılar her zaman ağırbaşlıdırlar; ağırbaşlı olmalıdırlar.
 - Yaşlılar hem zihinsel hem de fiziksel olarak yavaşlamışlardır ve bu nedenle de sosyal hayatın dışında kalmışlardır.
 - Yaşlıların zihinleri hep bir ölçüde bulanıktır ve bu nedenle de kavramaları yetersizdir.
 - Yaşlıların cinsel hayatı yoktur.
 - Yaşlılar bakıma muhtaç ve bağımlıdırlar.
- vs...

“Yaşlılıkla İlgili Yaygın İnanç, Tutumlar ve Sağlık Hizmetlerine Yansıması” başlıklı çalışmalarında Özlem Sinan ve Naile Bilgili'nin de ifade ettiği gibi:

Toplumumuzda yaşlı olarak; bakıma muhtaç, olumsuz fiziksel ve ruhsal değişikliklerin görüldüğü, huzursuz, uyumsuz ve sosyal ilişkileri zayıf bireyler akla gelebilmektedir. Genellikle yaşlanma sürecinin olumlu yönleri ihmal edilmekte ve yaşlılık ile ilgili olumsuzluklar ön plana çıkarılarak sağlıklı yaşlanma süreci geçiren bireyler göz önünde bulundurulmamaktadır ... Bu toplumsal yargılar yaşlı bireylerin yaşamları üzerindeki kontrollerini kaybetme ya da toplumdaki dışlanma gibi çeşitli korkular yaşamalarına neden olmaktadır. Fiziksel güç kaybı ve bedeninde değişen durumlara uyumda güçlükler yaşayan yaşlı birey, aynı zamanda toplumun beklentilerine uyum sağlamaya çalışmaktadır ... Yaşlı bireylerin, toplumun kendilerine yüklediği olumsuz özellikleri içselleştirerek yaşamlarına yansıtmaları ve günlük ihtiyaçların karşılanmasında bir başkasına bağımlı olma korkuları yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. (Sinan ve Bilgili, 2019, s.247).

Bu türden inanışlar toplumda yerleştikçe ve yaşlılardan bu önyargılar doğrultusunda davranışları beklendikçe, yaşlı bireyler de bu beklentiye uyma eğilimi göstermektedirler. Bunun bir sonucu olarak da, yaşlı bireyler

aktif yaşamdan giderek geri çekilmektedirler. Böylece, kurgusal birer önyargı olan fikirler, yaşlıların gerçek hayatını şekillendirmektedir. Sonuç olarak, toplumsal düzen de bu etki altında belirlenmektedir. Yaşlılara dair yerleşen önyargılar da böylece giderek daha da güçlenmekte ve yerleşmektedir. Yaşlılar, giderek aktif toplumdan ayrı bir grup olarak sınırlandırılmaktadır. Üstelik, yaşlıların yaşamdan kopuk olduğu önyargısı, farklı kültür ve coğrafyalarda da görülebilen yaygın bir sorundur. Örneğin, Roux, Gobet, Clemence, Höpflinger, bambaşka bir kültür olan İsviçre kültüründe de “yaşlıların yalnız, izole ve bağımlı yaşadıkları” şeklinde bir önyargının olduğunu vurgular (1996, s.16¹). Toplumun bu kadar dışında ve pasif tahayyül edilen yaşlı bireyler; ayrımcılığa maruz kalan tüm dezavantajlı grupların bireyleri gibi, suistimale de açık olarak algılanmaktadır. Sema Buz’un ifadesiyle, “İstismar etme önemli diğer bir yaş ayrımcılığı tutumudur. Cinsel, fiziksel, finansal açılardan yaşlılar zarara uğratılabilir.” (Buz, 2015, s.271) Yaşlı, bu açıdan da zayıf, savunmasız ve korunmaya muhtaç olarak algılanır.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Dünya nüfusunun % 9,1’ini, Türkiye nüfusunun ise % 8,7’sini oluşturan yaşlı nüfusu bu kadar pasif ve etkisiz olarak tanımlayan bu yaşlı imajı, yalnızca yaşlı bireylere değil, toplumun bütününe de zarar vermektedir. Bu nedenle, her yıl daha da büyüyen bu sorunun giderilmesine yönelik olarak ciddi bir değerlendirme yapmak ve çözüm önerileri ortaya koymak büyük önem taşımaktadır.

Bu sorunun çözümüne katkı sağlayabilecek değerlendirme ve öneriler düşünülürken, en başta ele alınması gereken faktörlerden biri “aile ortamı” olarak ortaya çıkmaktadır. Aile ortamında bilgi ve farkındalık kazanma konusu ciddiyetle ele alınmalıdır. Çocuğun içinde yetiştiği aile ortamındaki tutum ve davranışlar, gencin yaşlılara karşı daha sonraki tutumunun belirlenmesinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde ayrıntıyla verilen genç cevaplarının, büyük ölçüde, bu gençlerin şahsi ve aile içi özel hayat gözlemlerine ve tecrübelerine dayanmakta olması dikkat çekicidir. Gençlerin gözünde yaşlılığın ve yaşlıların nasıl algılandığı konusu, büyük oranda, daha çocukluk aşamalarından itibaren aile içindeki gözlem ve öğrenme süreçle-

¹ Bu makalenin kaynakçasında yer alan yabancı dildeki kaynaklardan yapılan alıntıların çevirileri makale yazarı tarafından yapılmıştır.

rinde belirlenmektedir. Bu açıdan, anne ve babaların, çocuklarının gözlemlediği tüm ortamlarda, ailedeki ya da çevredeki yaşlı bireylere nasıl yaklaştığı çok önemlidir. Çocuk, anne ve babasının yaşlılara nasıl yaklaştığını gözlem yoluyla öğrenecektir. Çocuk, ailesinin yaşlılara ayırım gözetmeden saygıyla mı yoksa onları bir yük olarak gören bir tarzda mı yaklaştığını görerek öğrenecek ve benimseyecektir. Sonra da, bu öğrendikleri çocuğun gelecekte bu konudaki tutumunun temel belirleyici unsuru olacaktır. Bu tutumda daha sonra eğitim yoluyla farklılaşmalar olabilse de, ailede edinilen temel yaklaşımın etkisi devam edecektir. Ailenin bu anlamdaki model olma etkisini vurgulayan Çiftçi'nin de belirttiği gibi:

Ana-babanın değişik davranış kalıplarına sahip olması, çocukların da zamanla bilerek veya bilmeyerek bu kalıpları benimsemelerine yol açar... Çocuğun annesiyle kuracağı ilişki, onun, ömrü boyunca kuracağı insan ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu nedenle psikologlar çocuğun aile içinde geçen (0-6) yaşının üzerinde dururlar. Yapılan araştırmalar bir çocuğun bu dönemde aldığı eğitimin, ondan sonraki eğitimine temel teşkil ettiğini ortaya koymuştur. (Çiftçi, 1991, s.3)

Bu nedenle de, yaşlılara karşı aile içinde başlatılıp geliştirilen önyargılar, kalıpyargılar ve yanlış inanışlar sorunu, kritik bir öneme sahiptir. Çocukluk aşamasında ailede edinilen tutum ve davranışlar, daha sonra eğitim kurumlarında, sosyal yaşam içinde, gelenekler ve toplumsal kurullarla, medyada ve daha pekçok toplumsal ve kültürel alanda güçlendirilmektedir. Bu nedenle de, bu aşamaların her birinde bu açıdan iyileştirilmeye gidilmelidir.

Öncelikle, ailelerin bu konuda bilgi ve farkındalık kazanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu gibi konularda önemli çalışmalar yapan ve destek sunan "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı"nın aile eğitim programları listesinde "yaşlılık ve yaşlılarla iletişimimiz" konularına da özel bir yer verilmesi çok yararlı olacaktır. Bu konularda yapılacak yayın ve programlara bireylerin ulaşabilmesinin sağlanması; özellikle de anne-babaların bu kaynaklar üzerinden bilgilendirilmesi çok faydalı olacaktır. Bu bakanlık şemsiyesi altında Büyük Şehir ve diğer belediyelerin de bu türden eğitim faaliyetlerine katkı sunmaları ile faaliyetin tüm ülkeye yayılması sağlanmalıdır. Bu çerçevede, Yaşlılık ve Yaşlanma Bilimi (Gerontoloji) bölümlerinde lisans eğitimi almış üniversite mezunları, bu önemli faaliyetin asıl uygulayıcı ve eğiticileri olmalıdır. Ataması Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılacak Yaşlılık ve Yaşlanma Bilimi (Gerontoloji) bölümü mezunları

bu belediyelerde görevlendirilmelidir. Bu konuda, kanun yapıcıya ve yürütme organına bilim insanlarının katkısı gecikmeden sunulmalıdır.

Çocukların, aile içinde öğrendiklerinin geliştireceği alan, eğitim kurumlarıdır. Bu nedenle, çözüm önerilerine konu olarak, aileden sonra ele alınması gereken alan, eğitim kurumları olacaktır. Bu bağlamda, öncelikle, çocuklar ilköğretime başladıkları andan itibaren, kendilerine sunulan müfredatta, “yaşlılık”, “yaş alma” ve “yaşlanma” konularını tanıtan konu başlıklarına yer verilmelidir. Böylece öğrencilerin bu kavramlar konusunda temel bilgi ve farkındalık kazanması sağlanmalıdır. Buna paralel olarak; ilköğretim aşamasında, örneğin her yarıyılıda bir kez olmak üzere, yaşa göre hazırlanmış çok sade yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili bilgilendirici faaliyetler organize edilebilir. Bu bilgilendirme faaliyetlerinin, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde, Yaşlanma ve Yaşlılık Bilimi (Gerontoloji) Bölümü mezunları tarafından organize edilmesi, başarılı olunmasına büyük katkı sağlayacaktır. Yine bu bilgilendirme faaliyetleri çerçevesinde, Yaşlanma ve Yaşlılık Bilimi çalışanlarının birikimleri doğrultusunda ve kontrolünde, yaşlı bireylerle gençlerin bir araya getirilmesini amaçlayan buluşmaların gerçekleştirilmesi de çok yararlı olacaktır. Yukarıda tanımlanan ders ve bilgilendirme oturumlarına, belli aralıklarla, yaşlı bireyler davet edilerek, kendilerinin meslekî ya da genel anlamda hayatla ilgili tecrübelerini öğrencilerle paylaşmaları sağlanabilir. Örneğin, “okul temelli kuşaklararası dayanışma modelleri”ni ayrıştırması ile tartıştığı makalesinde Filiz Yıldırım, gençlerle yaşlıları müfredat kapsamında verimli bir şekilde biraraya getirme yöntemlerini tanımlarken şöyle der:

Bu model kapsamında yaşlıların eğitime yönelik alan deneyiminden yararlanılmaktadır. Bu amaçla yaşlılar; okullarda öğretmen, kütüphane ya da kafeterya görevlisi, idari personel yardımcısı, kariyer danışmanı, matematik ya da ya da herhangi bir derse ilişkin gönüllü kurs veren, dinleyici, öğretmen, ders asistanı gibi daha pek çok rolü gerçekleştirerek çocukların yaşamına dahil olmaktadır. Bu modellerde sıklıkla spor, sanat, müzik, yabancı dil dersleri ve uyuşturucuyu önleme ve buna yönelik eğitim programları için yaşlılar tercih edilmektedir. Bununla birlikte yazı yazmayı öğretme gibi akademik amaçlar konusunda da yaşlılar öğrencilere yardımcı olabilmektedirler. (Yıldırım, 2015, s.281)

Aynı şekilde, ilköğretim sonrası aşamalarda da, hiç kopukluğa uğratmadan, Yaşlanma ve Yaşlılık ile ilgili bilgi ve farkındalık sağlayacak ders ve faaliyetler sürdürülmelidir. Meslek Lisesi ve Lise seviyesinde, müfredata, örneğin sosyoloji derslerinin içine yerleştirilerek, Yaşlanma ve Yaşlılık bilimini tanıttacak konular, öğrencilerin ilgisini uyandıracak şekilde dahil edilmelidir. Ayrıca, eğitim kurumlarının müfredatları ve sosyal faaliyet planları çerçevesinde, öğrencilerle birlikte her yıl bir veya iki defa Huzur Evi ziyaretleri düzenlenmesi, öğrenciler üzerinde etki bırakacak bir farkındalık kazanma ve öğrenme vesilesi olacaktır. Yine okullardaki dersler ve faaliyetler bünyesinde, belli aralıklarla, yarım günlük organizasyonlar yapılabilir ve bu organizasyonlar kapsamında, her kesimden yaşlı bireyler okullara davet edilerek öğrencilerin birer ikişer bu yaşlı bireylerle görüşmeleri teşvik edilebilir. Bir diğer faaliyet ise, Lise seviyesi eğitim ve öğretimde her branş dersinin sene bir veya iki kere konunun uzmanı yaşlı, emekli öğretmen veya öğretim üyeleri tarafından verilmesi olabilir. Böylece gençler emekli öğretmenlerinin bedensel, zihinsel aktivitelerinin yerinde ve yeterli olduğunu görecekle ve onlardan öğrenecekleri çok şey olduğunu bizzat yaşayarak öğreneceklerdir.

Geliştirilerek sayıları artırılabilir bu türden uygulamalarla; hayatın doğal akışı içinde birbirinden kopuk, uzak, hatta habersiz olabilen gençlerle yaşlılar, birbirini tanıyacak ve yaklaşabileceklerdir.

Aile ve eğitim kurumları dışında, sosyal yaşam içinde ve kamusal imkanlar çerçevesinde de çözüme katkı sağlayacak girişimlerde bulunulabilir. İlk olarak, çok önemli bir kurumsal yapılanma ögesi olarak; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı desteği ve denetiminde, büyük şehir belediyeleri ve tüm belediyeler bünyesinde, Yaşlanma ve Yaşlılık Daire Başkanlığı veya Müdürlüğü benzeri birimler oluşturulabilir. Halen birçok belediye yaşlılara hizmet vermektedir ve bu hizmetler çok yararlı ve değerlidir. Hali hazırda verilmekte olan bu hizmetler kapsamında, yaşlı bireyler için dinlenme ve sosyalleşme ortamları sağlanması, günlük hayatlarını sürdürme konusunda yardıma ihtiyaç duyan yaşlılara destek olunması, sağlık ve bakım hizmetleri sağlanması gibi pek çok önemli katkı sunulmaktadır. Tüm bunlar artırılarak, çeşitlendirilerek devam etmelidir. Bunlara ek olarak ise, özellikle yaşlılarla gençleri biraraya getirecek faaliyetleri de bu hizmetlere dahil edebilmek çok önemli olacaktır. Belediyelerde, özellikle Yaşlılık ve Yaşlanma konusuna odaklanmış ve bu başlık altında faaliyet gösteren birimler oluşturulmalıdır.

Tüm bu faaliyetler, bu birimlerin bünyesinde ve koordinasyonunda gerçekleştirilmelidir. Bu anlamlı ve gerekli çabalar tüm ülkede evrensel bilimin ışığında, belli ilke ve ölçütler çerçevesinde ortak olmalı ve doğal olarak halkın gelenek ve göreneklerine de saygılı olmalıdır. Bu gibi oluşumlar aracılığı ile ve saygı ve değer verme temelinde yaşlılara ulaştırılacak bu hizmetler, yaşlıların gözünde de özel manevi bir tecrübe olacaktır ve kuşaklar arası çelişkileri azaltmaya katkıda bulunacaktır.

Bu hizmetlerde, belediyelerin organizasyonunda ve kontrolünde, hem lise ve üniversite öğrencileri, hem de sözkonusu belediye sınırları içinde yaşayan bölge sakinlerinden seçilecek istekli ve gönüllü gençler, ücretli ve/ya ücretsiz olarak katkı sunabilirler. Bu şekilde bu çalışmalara dahil edilecek olan gençlere, belli bir düzende bu gençler biraraya getirilerek eğitimler sunulmalı ve çalışmaların içeriği ve gereklilikleri ile ilgili temel bilgiler verilmelidir. Böylece, gençlerin yaşlılarla bir araya gelmelerinin zemini sağlam ve bilinçli bir şekilde hazırlanmalıdır. Gençlerle yaşlıları biraraya getirecek bu düzenlemeler kapsamında, gençlerin belli aralıklarla kızılı erkekli yaşlıları ziyaret etmeleri sağlanabilir. Bu ziyaretler dahilinde, gençler yaşlılarla sohbet edebilir; yaşlılarla hal-hatır sormak şeklinde ilgilenebilir; yaşlılarla birlikte, özellikle de yalnızlık sorunu olan yaşlılarla, yürüyüş yapma, parka gitme, vb türden faaliyetler yapabilirler.

Ayrıca, bu türden faaliyetleri genişletebilmek için yerel yönetimler, amaca ve ölçütlere uygun sivil toplum kuruluşlarını da çalışmalara dahil etmenin yol ve yöntemlerini geliştirmelidir. Böylece, çalışmaların etki ve erişim alanı daha da kapsamlı bir hale getirilebilecektir. Tüm bu faaliyetler neticesinde, gençlerle yaşlılar arasında, hayatın doğal akışı içinde sağlam bir köprünün kurulabilmesi mümkün olacaktır.

Çok çeşitli biçimleriyle “Medya”nın çok sayıda insana kolayca ulaştığı ve çok yaygın etki alanı olduğu düşünüldüğünde, medyanın bu makalede ele alınan sorunlar açısından da çok önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Bu önemli faktör, bir yandan kuşaklararası mesafe ve çatışmaları güçlendirerek olumsuz etki yapabilmektedir. Fakat medya, aynı zamanda, bu mesafe ve çatışmaların giderilmesi için de çok etkili bir çözüm aracı potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, medyanın nasıl kullanıldığı çok büyük önem taşımaktadır.

Burada, hem medyanın ele alınan sorunlara yol açma biçimleri ele alınacaktır, hem de bu sorunların çözülmesinde nasıl aktif bir rol oynayabileceği, nasıl yararlı bir araç olarak kullanılabileceği ortaya koyulacaktır.

Öncelikle, medyanın, yaşlılarla ilgili olarak yukarıda tartışılan önyargıların oluşturulmasına katkı sağlayan olumsuz etkisi görülmelidir. Televizyon, radyo, gazeteler gibi çok yaygın etkiye sahip araçlarda, yaşlıların belli bazı kalıp tipler şeklinde yansıtılması çok önemli bir sorun oluşturmaktadır. Yaşlılarla ilgili yukarıda tartışılan önyargılar çerçevesinde çizilen yaşlı figürleri kurgusal olarak oluşturulmakta ve tekrar tekrar sunulmaları yoluyla yaygınlaştırılmakta ve kalıcılaştırılmaktadır. Medyada yaşlıların nasıl ve ne oranda yansıtıldığı konusunda Kuroğlu ve Salman'ın da belirttikleri gibi:

Toplumların önemli bir kesimini meydana getiren bu grup, dünyada ve Türkiye'de medya tarafından ya görmezden gelinmekte ya da gerçek hayatta olduğundan çok daha farklı ve uzak bir şekilde temsil edilmektedir. Bir başka deyişle, yaşlıların medyada yeterince temsil edilmediği, ya da eksik ve/veya yanlış temsil edildiği gözlemlenmektedir" (Kuroğlu ve Salman, 2017, s.1).

Bu türden farklı temsillerde, yaşlılar kimi kez karikatürize edilerek ya da komikleştirilerek sunulabilmektedir. Örneğin, herhangi bir bireyin hayatında olabilecek sıradan faaliyet ve durumlar (ilişkiler, cinsellik, evlilik, eğlenmek, sosyal faaliyetler, vb), yaşlıların hayatında olduğunda komikleştirilerek sunulabilmektedir.

Oysa, medyada yaşlılar, kalıpyargılardan kurtulmuş, saygın bireyler olarak tanımlanmalıdır. Özel yaşam, sosyal yaşam, başarılı ya da başarısız olma, vb her türlü yetişkin insan tecrübesi açısından yaşlılar, saygın yetişkinler olarak sunulmalıdır. Herhangi bir yetişkin insan tecrübesi ile ilgili bir tanımlama, sözkonusu birey yaşlı olduğunda, farklı bir üsluba büründürülmemelidir. Yaşlılık tanımının da gerçekçi yapılması, sıradan insana hitap eden gerçekçi tanımlar sunulması büyük önem taşımaktadır.

Bununla bağlantılı olarak, yaşlıları, mazlum, hasta, engelli olarak tasavvur etme eğilimine son verecek bir algı oluşturmak, yaşlıları bu farkındalık içinde temsil etmek çok önemlidir. Bu özelliklerin yaşlıya özgü değil, tüm yaş gruplarından kişilerde görülebilecek dezavantajlar olduğu gerçeği de vurgulanmalıdır. Bunun sonucu olarak da, yaşlılara karşı takınılacak tutumda, acıyarak yaklaşmak yerine, sorumluluk alarak ortaya koyulacak pozitif ayrımcılık fikri gündeme getirilmelidir. Yaşlıları temsil ederken; yaşlılar acınacak ya da gülünç bulunacak, adeta çocuklaştırılarak yaklaşılacak kişiler olarak değil de tüm artıları ve eksileri ile saygın yetişkin bireyler olarak yansıtılmalıdır.

Yine medyada da yerini alan bir başka yanlış temsil biçimi ise, daha genç kuşaklar ile yaşlılar arasındaki ilişkilerle ilgili olabilmektedir. Temsilleri sunulan bu sorunlu ilişki biçiminde, yaşlılar adeta çocuklaştırılmaktadır. Gençlerin, yaşlıların ebeveynleriymişler gibi davranması, yaşlıları kontrol etmeye çalışması, onlar adına kararlar vermeye kalkması gibi durumlar, hem bu yaklaşımı olağanlaştırılmakta hem de, sonuç olarak, konu edilen yaşlı karakterleri gülünçleştirilmektedir.

Örneğin, “cömert ve tonton” sevimli yaşlılar ya da torunlarının sürekli olarak kendisinden bir şekilde harçlık almaya çalıştığı “cimri” büyükanne-büyükbaba tiplmesi, kalıplaşmış pekçok yaşlı-geç ilişkisi türüne bir örnek olarak gösterilebilir. Bu örnek, yukarıda öğrenci cevaplarını tartışırken, ikinci grup öğrencilerinden birinin, yaşlıların “sanki cebinde akrep var gibi cimrileşmeleri”ni sevmediğini belirtmesini hatırlatmaktadır ve bu klişelerin gerçek yaşamdaki beklentilerde kendini yansıttığını ortaya koymaktadır. Yaşlılar ile gençler arasındaki ilişkinin temsili, bu iki grubun mensuplarını, karşılıklı saygı çerçevesinde bir araya gelmiş iki yetişkin olarak sunmalıdır.

Medyada olumsuz olarak göze çarpan bir diğer konu ise, radyo, televizyon, gazeteler gibi çeşitli medya araçlarında sağlık konusunda özellikle yaşlılara yönelik bilgilendirici programların neredeyse yok denecek kadar az olmasıdır. Genel olarak sağlıkla ilgili pekçok program olmasına rağmen, özellikle yaşlılıkla ilişkili sağlık meselelerine odaklanan haber ve programlar bulunmamaktadır. Oysa yaşlıların, bu gibi sunumlara çok ihtiyaçları olduğu açıktır. Bu konularda, mutlaka bir uzman tarafından ya da uzman denetiminde hazırlanacak yaşlılara yönelik çok yönlü programlar, haberler yayımlanmalıdır. Bu türden imkanların, onların hayatlarına hem çok katkıda bulunacağı hem de kendilerini toplumda önemli ve değerli bireyler olarak hissetmelerini sağlayacağı muhakkaktır.

Sağlıkla ilgili haber ve programların dışında da, yaşlı bireylerin ihtiyaç ve ilgileri doğrultusunda, özellikle kendilerine yönelik haber ve programların yapılması ve yayımlanması çok önemli bir boşluğu dolduracaktır. Uzman bilgisi ve denetimi çerçevesinde gerçekleştirilecek spor, sosyal yaşam, zamanını verimli geçirme, faaliyetler, kültür-sanat, vb konularda özellikle yaşlı bireylere yönelik bilgilendirici programların neredeyse yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu eksiklik, hızla ve nitelikli olarak doldurulmalıdır.

Sosyal medya ise, günümüzde etkisi giderek büyümekte ve yaygınlaşmakta olan bir alan olarak, konumuz kapsamında da önemle ele alınması gereken bir alandır. Öncelikle vurgulanması gereken nokta, bu alanın özellikle gençlerin çok aktif olarak var olduğu bir alan olduğudur. Bu nedenle de, sosyal medya, gençlerin ve yaşlıların dünyalarının büyük bir çoğunlukla bir arada bulunmadığı ve sunulmadığı bir zemin olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak da, bu zemin, bu iki grup arasındaki mesafenin ve karşılıklı yabancılaşmanın güçlendiği bir ortam olarak görülebilir.

Bu alan, genellikle fikirlerin çok rahatça dile getirilebildiği, hatta bazen isimsiz olarak ya da takma adlarla fikirlerin sunulabildiği bir zemin olduğundan, genellikle tüm kontrol ve sınırlamalar devre dışı kalabilmektedir. Bu nedenle de bu alan, kontrolsüzce eleştirel, sert, uyumsuz, hatta saldırgan olabilmeye de imkan tanımaktadır. Bu açıdan da, bu zeminde, kuşaklararası uyumsuzluğun da en sert ve kontrolsüz biçimlerde tanımlanabildiği görülebilmektedir. Bu ortamda, yüzyüze görüşmelerde ortaya koyulamayacak ve kabul edilemez tavırlar serbestçe kendine yer bulabilmektedir. (Öte yandan, şu da belirtilmelidir ki, sosyal medyanın yukarıda değinilen özelliklerinin yol açtığı sorunlar, aslında sadece yaşlılara karşı tutumun olumsuz olabilmesi ile sınırlı değildir. Bunun dışında pekçok başka konuda da çözüme ihtiyaç duyan meseleler içermektedir.)

Bu nedenle de, fikirlerin çok hızla çok büyük kitlelere ulaşabildiği ve etkisinin yaygınlaşabildiği bu ortamın sağlıklı, uygarca, yapıcı bir iletişim ortamına dönüştürülebilmesi çok büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle, okullarda, gençlerin çok aktif ve yoğun olarak ilişki içinde oldukları bu alanla ilgili bilinçlendirici çalışmalar yapılması çok önemli bir başlangıç noktası olacaktır. Dijital ortamın ve sosyal medyanın sağlıklı, verimli ve yapıcı amaçlarla kullanımına yönelik çok ciddi, planlı ve disiplinli çalışmaların yapılması, eğitim kurumları için bir zorunluluktur. Yaşlı insanların, eğitim kurumları çerçevesinde gençlerle daha fazla biraraya getirilmesine yönelik olarak makalenin daha önceki bölümlerinde yapılan öneriler de bir açıdan bu amaca hizmet edecektir. Ayrıca, yaşlı insanların da sosyal medyaya daha fazla dahil edilebilmesine yönelik çaba ve çalışmalar da hem bu meseleye önemli bir katkı olacaktır, hem de yaşlı bireylerin yaşamlarının daha fazla sosyal imkanla buluşturulması anlamına gelecektir.

Çok yaygın ve olumlu etkisi olabilecek bir diğer faaliyet ise, medya organlarında konuya ilişkin doğru, bilgilendirici ve yapıcı yönde harekete geçirici

kamu spotlarının yayımlanması olacaktır. Bu yayınlarda, gençlerle yaşlı bireyler arasında saygıya dayanan ilişkiler yansıtılmalıdır. Yaşlı bireylerin ihtiyaçların karşılanması için sorumluluk duygusuyla ve saygıyla harekete geçilmesine katkıda bulunacak sunumlar yapılmalıdır. İzleyicilerde, okurlarda yaşlılık ve yaşlılarla ilgili hassasiyet, bilinç ve sorumluluk uyandıracak içerikler oluşturulmalıdır. Bu kamu spotlarında, yaşlılarla gençlerin aktif ve uyumlu beraberliğini örnekleyen temsiller sunulmalıdır. Yaşlıları korumaya ya da desteklenmeye muhtaç aciz kişiler gibi göstermeden onlara saygıyla destek olunduğu sahneler bilinçle üretilmeli ve izleyicilerle, okurlarla buluşturulmalıdır. Böylece, yaşlılarla toplumun geri kalanı arasında sağlıklı bir ilişki tesis edilebilmesine yönelik çok işlevsel çalışmalar ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Bu çalışmanın başında ayrıntısıyla verilen ve bir örneklem grubunu oluşturan gençlerin yaşlılara bakışındaki olumsuzluğu gösteren cevaplar, yukarıda da tartışıldığı üzere, çok büyük bir ciddiyetle ele alınmalıdır. Çünkü bu cevapların çok büyük bir çoğunluğu, sadece belli bazı eleştirileri içeren sade cümlelerden oluşmamaktadır. Yaşlılarla ilgili olarak eleştiri ortaya koymanın çok ötesine geçen, çok sert ve açıkça dışlayıcı bir tutumun bazı gençler arasında yaygınlaşmakta olduğu görülmektedir. Bu nedenle de, bu cevaplar, bir tür uyarı gibi, bir tür acil durum ifadesi gibi etki yaratmalıdır. Bireylerarası ilişkilerin ve toplumun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi; bireysel ve toplumsal hoşnutluğun ve mutluluğun var olabilmesi için; bu cevaplarda varlığı hissedilen dışlayıcı, yabancılaşan, bağları koparan tutumun analiz edilerek çözümlenmesi çok acil bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu amaca yönelik olarak da, makalenin tartışma ve öneriler başlığı altında sunulan türden çözüm önerileri sadece bir başlangıç çabası olarak kabul edilebilir. Bu tanımlama ve önerilerden yola çıkılarak üretilebilecek pekçok başka yeni farklı önerilerin ciddiyetle ele alınması ve uygulanma imkanlarının yaratılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, farkına varılan bu sorunların çözümüne ilişkin eyleme geçme zorunluluğu ortadadır. Yani, makalenin başında verilen Goethe sözünün ifade ettiği gibi: "Bilmek yetmez, bilgimizi kullanmalıyız da; istemek yetmez, yapmalıyız da". Sağlıklı genç ve yaşlı bireylerin, sağlıklı toplumsal ilişkilerin, sağlıklı ve verimli bir sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal düzenin var olabilmesi, bunları yapabilmekle mümkün olabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

The Critical Approach of Young People to the Elderly within the Context of Intergenerational Conflict: A Sample Group, Problems and Suggestions for Solutions

*

Tümer Ulus

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa

It is a fact that since the beginning of history, there have been communicational problems and intergenerational conflict between young and elderly people. This has caused both personal and social problems, weakening the potential productivity not only in the personal lives of young and elderly individuals but also in the workings of society surrounding them. It has created distance and alienation between these two groups, who can and should benefit from one another. This article, by working on a sample group, aims to analyse how young people see elderly people (leaving the other side of the issue, namely the subject of how elderly people see young people to another article which is currently being prepared by the writer of this article). This article tries to understand from which aspects young people criticize elderly people, to discuss the problems and to suggest solutions.

The members of the sample group were especially selected from among the university students studying at the departments of Gerontology, Social Work, and Physical Therapy and Rehabilitation. They are students studying in their first, second, fourth and eighth semesters. Accordingly, they had already taken compulsory and/or elective courses on aging and old age and were expected to have knowledge on the subject. (They have taken, among others, the following courses taught by the writer of this article: "Sociological aging", "Psychological aging", "Biological aging", "Free time activities in the old age", "Elderly care", "Healthy aging", "Anthropology", "Intergenerational relations", "Education for the elderly", and "Elderly care models".) Through the structured question-answer method, these sample group students were asked a question about their negative

views on elderly people: In the classroom, without any prior preparation, students were asked to write down two points that they are most critical of with regard to the elderly people. They were asked not to write any personal information that would make their identities known (their names, student IDs, etc) on the answer sheets. The article first presents data on the question asked and the answers received. Then, it discusses the observed problems in detail and offers suggestions for the solution.

In the “data analyses” section, the answers given by the students have been divided into three different categories depending on their approach and attitude to the elderly, and then the analyses and discussions have been built upon that framework. Those three categories can be summarized as follows: The answers included in the First Group show that the relations between these students and elderly people are very weak. The students state in their answers that there are considerable insufficiencies in the communication between the young and the elderly, that the young and the elderly do not really know each other and they share very little. The answers which are collected under the Second Group emphasize, first of all, the same “intergenerational conflict” problem that is observed in the answers of the First Group. Yet, in addition to that, the answers included in the Second Group show a much more negative attitude to the elderly, which goes beyond the intergenerational conflict problem. They present a very rigid boundary between those two different generations. Even the language that they employ as they state and emphasize the lack of communication and understanding between the young and the elderly, may at some points be really harsh and show an exclusionary, discriminatory, disrespectful and even cruel attitude. This attitude ultimately deepens the gap between the young and the elderly. The very few answers which were found out to constitute a Third Group, on the other hand, present a much more positive approach compared to the first and second groups. The students who give these Third Group answers tend to show understanding with regard to the differences and the lack of communication between the young and the elderly and are willing to empathize with the elderly, to learn more about them, and to improve the weak communication and relations between the two generations. However, the number of those included in the Third Group are very few.

Having defined and discussed the answers received from the students, the article presents suggestions as to how those problems can be solved: As a

starting point, the importance of showing an inclusive attitude not only with regard to the personal relationships but also with regard to the wider socio-cultural context was emphasized and discussed in detail. The necessity of revising the exclusionary stereotypical definitions of the old age and of the elderly has been particularly and strongly put under focus. Within this framework, firstly, the “family environment” where the identities and values of the young members of society are formed and shaped was discussed as a crucial context where the attitude of the child to the elderly takes its first and most important shape. Then the “educational institutions” were analysed and discussed with regard to their potentialities to erase the intergenerational gaps and to improve and strengthen intergenerational relations with detailed examples. The “media” was also discussed in detail with regard to its impact not only as a tool which can create exclusionary stereotypical definitions of the elderly members of society but also as a potential channel through which these established stereotypes could be revisioned, criticized and invalidated. Also, the potential contributions that are and can further be made by both governmental and non-governmental bodies in strengthening the bonds between the young and the elderly in the active realm of social life are discussed in detail. The article presents a detailed list of suggestions regarding the actions that can be performed by or with the help of ministries (the Ministry of Family, Labour and social services in particular), municipalities, elderly care homes, educational institutions, among others, as well as by the more personal social environments. Having discussed the problems and potential solutions in detail, the article claims to be a starting point in this issue which, no doubt, is open to further development.

Kaynakça / References

- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 62-71.
- Çayır, K. (2011). Yaşlılık-yaşa dayalı ayrımcılık. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (seçbir)* <http://secbir.org/images/haber/2011/02-/yass1.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Çiftçi, O. (1991). Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü. *Aile ve Toplum*, 1(2), 19-22.

- Ferchoff, W. (2011). *Jugend und Jugendkulturen im 21. Jahrhundert: Lebensformen und Lebensstile*. Wiesbaden: VS Verlag.
- İstatistiklerle Yaşlılar (2016). *Türkiye İstatistik Kurumu*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644> adresinden erişilmiştir.
- Kuroğlu, H. ve Salman, S. (2017). Medyada yaşlılık ve Türk sinemasında yaşlılık temsili. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, 2(3), 1-23.
- Levent, L. (2015). *Aile: Diyanet*. 5-9
- Lofti, A., Kabiri, S., ve Ghasemlou, H. (2013). Değerler değişimi ve kuşaklararası çatışma: İran Khoy Kenti örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2). 93-113.
- Roux, P., Gobet, P., Clemence, A., ve Höpflinger, F. (1996). Generationenbeziehungen und altersbilder ergebnisse einer empirischen studie. *Nationales Forschungsprogramm 32 Alter/Vielesse* Lausanne / Zurich, 14-18.
- Power, B. (1992). *Attitudes of young people to ageing and the elderly*. National Council for the Elderly Report no:16.
- Sinan Ö. ve Bilgili N. (2019). Yaşlılıkla ilgili yaygın inanç, tutumlar ve sağlık hizmetlerine yansımaları. *HEAD Koç Üniversitesi Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 16(3), 246-251.
- Ucun, Y., Mersin, S., ve Öksüz, E. (2015). Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 143-149
- Yıldırım, F. (2015). Çocukların dünyasına yaşlıları dahil etmek: Okul temelli kuşaklararası dayanışma modelleri. *TSA*, 1, 275-296

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Ulus, T. (2020). Kuşaklararası çatışma bağlamında gençlerin yaşlılara eleştirel bakışı: Bir örneklem, sorunlar ve çözüm önerileri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1154-1182. DOI: 10.26466/opus.677142

Devletin Yükseköğretim Öğrencilerine Yönelik Yaptığı Karşılıksız Harcamalarının Mali Boyutu

DOI: 10.26466/opus.680225

Şefika Şule Erçetin* – Sait Akbaşı** –Ercan Baysülen ***

* Prof, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, Ankara/Türkiye

E-Posta: ssule@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7686-4863](https://orcid.org/0000-0002-7686-4863)

** Prof, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Yönetimi, Ankara/Türkiye

E-Posta: sakbasli@hacettepe.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9406-8011](https://orcid.org/0000-0001-9406-8011)

***Yönetici, MEB, İzmir/Türkiye

E-Posta ebaysulen@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4695-5123](https://orcid.org/0000-0002-4695-5123)

Öz

Yükseköğretim, devletler tarafından vatandaşlarına sunulması zorunluluk arz etmeyen yarı kamusal maldır. Ekonomik getirisinin yüksek olması sebebiyle bireylerin yükseköğretim hizmeti alması için devlet, yükseköğretim hizmeti vermekte ve bu hizmetin yükünü biraz hafifletebilmek adına özel sektörün de yükseköğretime desteğini teşvik etmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde de yükseköğretim ağırlıklı olarak kamu sektörünün desteğiyle sürdürülmektedir. Dünya ülkeleri temel ekonomileri, kültürleri ve politik sistemleri açısından birbirlerinden oldukça farklı olmalarına rağmen yükseköğretimin finansmanı konusunda ülkeler arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Dünyadaki egemen tema, yükseköğretim kurumları ile aileleri etkileyen, neredeyse tüm ülkeler tarafından politik hedefleri karşılamak için uygulanan bu eğitimde ciddi bir kemer sıkma politikası mevcuttur; çünkü yükseköğretim, özellikle araştırma üniversiteleri oldukça maliyetlidir ve bu kurumlara olan talep her yıl artmaktadır. Artan bu maliyetler ülkeleri; yükseköğretimin kamu gelirleri, aile katkıları ve hayırseverlerin bir kombinasyonu ile finanse edilmesi gerektiği şeklindeki anlayışa yöneltmektedir. Bu çalışmada dünya ülkelerinde ve Türkiye’de yükseköğretimde harcamaların bütçe içindeki yerini ve dünyada yükseköğretime ayrılan payı belirlemek amacıyla alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Erişilen çalışma bulguları değerlendirilerek, dünya ülkelerinde ve Türkiye’de bütçeden yükseköğretime ayrılan pay tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yükseköğretim, finansman, kamu harcaması

Financial Aspects of Unpaid Spending by the State for Higher Education Students

*

Abstract

Higher education is a semi-public property which does not have to be presented by the state. However, because the state has a high level of income for education, the state undertakes this burden for individuals to receive higher education, and provides higher education and encourages the private sector to support higher education in order to alleviate some of its burden. In many countries of the world, higher education is supported by public sector. Although the countries of the world are quite different from each other in terms of their basic economies, cultures and political systems, there are many similarities between countries in the financing of higher education. The dominant theme in the world is a serious austerity policy that affects higher education institutions and families, and is implemented by almost all countries to meet policy targets, because higher education, especially research universities, is quite costly and enrolment is increasing every year. These costs increased countries; it leads to the understanding that higher education should be financed by a combination of public revenues, family contributions and philanthropists. In this study, the countries of the world and their place within the budgets of higher education expenditures in Turkey and investigate literature was conducted to determine the share allocated. Within the scope of the literature review, studies on higher education expenditures, higher education finance and statistical data have been tried to be reached. Results are evaluated and OECD countries and share of the budget allocated to higher education in Turkey was discussed.

Keywords: *higher education, financing, public expenditure*

Giriş

Ekonomik kalkınmada beşeri yatırımın önemi büyüktür. İktisadi kalkınmanın dinamosu büyümedir ve büyüme üretim faktörlerinin etkin kullanılmasını gerekli kılar. Üretim faktörlerini yöneten ve bir araya getiren esas unsur insandır. Büyüme sürecinde, insan faktörünün nicel ve nitel olarak eğitilmesi, büyümenin ve kalkınmanın temel dinamiğidir. Bu nedenle ülkeler, mevcut insan gücünü daha nitelikli hale getirmek adına eğitimde, kendi hazinelerinden bazı harcamalar yapmaktadır. Söz konusu harcamalar burs, öğrenim kredisi şeklinde doğrudan parasal olarak yapılabilirken, diğer taraftan yükseköğretim öğrencilerinin toplu taşıma araçlarından, devlet tiyatrolarından, okul yemekhanesinden ve devlet yurtlarından çok düşük bedellerle yararlanabilmesi şeklinde de olmaktadır. Yapılan bu harcamalara ekonomi/maliye yazınında transfer harcamaları adı verilmektedir. Bu harcamaların milli gelirden herhangi bir artış yaratmadığı da bilinmektedir; ancak devletlerin bu harcamaları yapmasının altında iki amaç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal devlet anlayışının getirdiği korumacılık politikasıdır; diğeri ise yapılan bu tarz harcamalar ile öğrencilerin eğitim öğretim sürecini tam ve sorunsuz tamamlamasını sağlamaktır. Devletlerin bu amaçlarının alt metninde yatan ana unsur ise nitelikli insan gücü yetiştirerek bu insan gücünün mezuniyet sonrası ülke ekonomisine daha nitelikli katkılar sunmasıdır. Ekonomi/maliye yazınında dışsallık olarak adlandırılan bu katkı; yükseköğretimle gelecekte olumlu etki yaratacak ve muhtemel işsizlik ya da hırsızlık gibi sosyal, üretim açığı gibi ekonomik olumsuzlukları bertaraf edecektir.

Yükseköğretim hizmeti devlet tarafından sunulması zorunluluk arz etmeyen yarı kamusal maldır. Buna rağmen devlet için getirisi yüksek bir eğitim olması sebebiyle bireylerin yükseköğretim hizmeti alması için devlet bu yükün altına girmekte, yükseköğretim hizmeti vermekte ve bu hizmet yükünü biraz hafifletebilmek adına özel sektörün de yükseköğretime desteğini teşvik etmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde de yükseköğretim kamu sektörü destekli olarak sürdürülmektedir (Akça, 2012).

Eğitimde Dışsallık

Dışsallık bir ekonomik karar biriminin diğer bir ekonomik karar birimini fiyat dışı bir yolla etkilemesidir (Bati, 2017). Üretim ve tüketim faaliyetinin sonucunda dış fayda doğarsa pozitif dışsallıktan, dış zarar (dış kayıp) doğarsa negatif dışsallıktan söz edilir (Bulutoglu, 2008, s.287). Dışsallıklar devletin ekonomiyeye müdahale etmesi açısından geçerli bir gerekçe oluşturmaktadır (Pehlivanoglu, 2011).

Dışsallık kavramı ilk kez iktisatçı Alfred Marshall tarafından ortaya atılmış ve bir endüstri içerisindeki gelişme şartlarına bağlı olarak firmaların elde ettikleri faydalar şeklinde tanımlanmıştır (Stiglitz, 1994, s.261). Devletler eğitim hizmetlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer almaktadır bu nedenle eğitim de dışsallık konusunda önemli bir potansiyele sahip hizmet türüdür.

Pigou ise refah ekonomisiyle dışsallıklar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur (Akdoğan, 2005, s.53). Pigou ekonominin sosyal üretim düzeyi ile ekonomik refah arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu ve sosyal tatmine ulaşmanın refahın artmasına bağlı olduğunu ifade etmektedir (Stiglitz, 1994, s.262). Eğitim de doğrudan tüketim dışsallığı sağlayarak refah artışı gerçekleştirmektedir (Bauer and Vorell, 2010, s.5).

Genel Olarak Kamu Harcaması

Kamu harcamaları en genel anlamda, toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla devlet tarafından yapılan harcamalardır (Pehlivanoglu, 2011). Kamu harcamaları daha önceleri, devletin sadece asli görevlerini yerine getirmek için yapmış olduğu harcamalarken, küreselleşmeyle birlikte devlet anlayışı ve devlete yüklenen görevler ve dolayısıyla kamu harcamaları da değişmiştir. İktisadi büyümenin sağlanması ve toplumsal refahın artırılması için devlete yeni ve farklı sorumluluklar yüklenmiştir (Pehlivanoglu, 2011). Özellikle 1929 ekonomik krizinden sonra kamu harcamaları üzerinde daha çok durulmuş ve 1950'li yıllardan itibaren kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte devletin ekonomiyeye müdahale boyutunun ne olacağı ve yöntemlerinin neler olacağı en çok tartışılan husus olmuştur (Bulutoglu, 2008). İkinci Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomik faaliyetleri ve özel sektör için düzenleyici rolünün giderek

arttığı dikkat çekmektedir. Günümüzde kamu harcamaları; kamu otoriteleri tarafından, sosyal ve ekonomik hayata müdahale etmek ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için belirli kurallara göre yapılan harcamalar şeklini almıştır (Nadaroğlu, 2000). Kamu harcamalarını dar ve geniş anlamda ikiye ayırmak mümkündür.

Dar Anlamda Kamu Harcamaları

Merkezi yönetim bütçe kapsamındaki idareler tarafından gerçekleştirilen hizmetler dolayısıyla yapılan harcamalardır. Devletin para halinde yaptığı harcamalardır (Stiglitz, 1994). Bütçede ve bütçe ile alakalı diğer hesaplarda harcama kalemi olarak yer almamış olan giderler, kamu harcaması sayılmaz. Yani, vergi muafiyeti ve istisnalar, devlet aktifinde meydana gelen azalmalar, özel kişilerin kamu hizmetlerine doğrudan veya dolaylı olarak yaptıkları her türlü yardımlar ve bunlara benzer harcamalar kamu harcaması olarak kabul edilmemektedir (Nadaroğlu, 2000).

Geniş Anlamda Kamu Harcamaları

Merkezi idare tarafından yapılan harcamalar (dar anlamda kamu harcamaları), yerel yönetimlerin yaptığı harcamalar, kamu iktisadi teşebbüslerinin yaptığı harcamalar, sosyal güvenlik kurumlarının harcamaları, vergi harcaması, devlet aktifinde meydana gelen azalmalar ve devlete yapılan bağış ve yardımların toplamından oluşur (Akdoğan, 2005). Geniş anlamda kamu harcaması, devlet bütçesi ile yapılan harcamalara ilave olarak devlet bütçe sistemi dışında yer alan diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı harcamalar ile vergilerde istisna ve muaflik uygulaması nedeniyle devletin almaktan vazgeçtiği vergi gelirlerinin, yani vergi harcamalarının toplamından oluşur. Buna göre, kamu harcamaları sadece devletin değil, diğer kamu kuruluşlarının da nakdi ve aynı olarak doğrudan doğruya yaptıkları harcamaları da kapsamaktadır (Nadaroğlu, 2000).

Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının miktarından çok içeriğinin ekonomi üzerinde yaratacağı etkiler dikkate alınır (Pehlivanoglu, 2011). Bu sebeple kamu harcamala-

rını özelliklerine, ekonomik ve sosyal düzen içerisinde meydana getireceği etkilere göre iktisadi sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Bu sınıflandırma kamu harcamalarının yapıldığı anda ekonomik ve sosyal hayatta yarattığı etkileri öne çıkarır. Kamu harcamaları iktisadi kıstaslara göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (Nadaroğlu, 2000; Türk, 2010):

- Reel harcamalar-Transfer harcamaları
- Cari harcamalar-Yatırım harcamaları

Reel Harcamalar ve Transfer Harcamaları

Reel harcamalar devletin mal ve hizmetleri satın almak için yaptığı harcamalardır. Reel harcamaların önemli özelliklerinden biri milli gelire yansıyan harcamalar olmasıdır. Yani bu harcamalar milli geliri arttırıcı etkiler yaratır. Transfer harcamaları ise ister karşılıklı ister karşılıksız olsun milli geliri değiştirmeyen harcamalardır (Türk, 2010). Diğer taraftan karşılıksız sayılan transfer harcamaları da vardır ki bunlar; gelir dağılımını düzenlemek amacıyla yapılan harcamalardır. Dul, yetim, yaşlılık aylıkları, öğrenci bursları, sübvansiyonlar vb. karşılığında bir mal veya hizmet alımı olmayan harcamalar transfer harcamalardır. Personel giderleri, mal ve hizmet alımı reel harcamalar iken; borç faizi ödemesi, emekli aylıkları, burs vb. harcamalar transfer harcamalarıdır (Nadaroğlu, 2000).

Cari Harcamalar ve Yatırım Harcamaları

Cari harcamaların temel özelliği kamu tüketimiyle ilgili olup sağladıkları faydaların süresiz olmasıdır. Devletin, kamusal mal ve hizmet üretebilmek amacıyla, mal ve hizmetlere karşı doğrudan bir talep yaratmasıdır. Devletin idari hizmetlerini yerine getirebilmesi için yaptığı cari harcamalar her yıl tekrar edilir; yani devamlı olarak yapılır (Pehlivanoğlu, 2011). Cari harcamaların asıl amacı devletin asli fonksiyonlarının işleyişini sağlamaktır. Devletin ödediği memur maaşları, yolluklar, kırtasiye malzemeleri, kira, su ve elektrik faturaları vb. giderleri cari harcamalar içinde sayılır (Bulutoğlu, 2008). Cari harcamalar mal ve hizmet satın almaya yönelik oldukları için ekonominin makro dengelerini etkileyecek niteliktedir. Özetle faydası o bütçe dönemiyle sınırlı olan ve devamlı yapılan harcamalardır (Nadaroğlu, 2000).

Yatırım harcamaları üretim kapasitesini artırmaya yönelik ve sermaye birikimi sağlamak amacıyla yapılan harcamalardır. Yatırım harcamaları, üretimi artıran, kaynakların iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini olumlu yönde etkileyen, birkaç kez kullanılmakla tükenmeyen ve faydası uzun dönemli mallara yapılan harcamalardan oluşmaktadır (Pehlivanoğlu, 2011). Yollar, yapılar, barajlar, tesisler vb. yatırımlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yatırım harcamaları milli geliri artırırken, diğer taraftan da istihdam düzeyini yükseltir. Yatırımların milli gelir düzeyini yükseltmeleri çarpan ve hızlandıran etkisiyle gerçekleşir (Bulutoğlu, 2008). Milli gelirdeki artış ile istihdam düzeyinin yükselmesi aynı yönlü kavramlar olması nedeniyle milli gelirin yükselmesi üretim düzeyini, üretim potansiyelini ve istihdam düzeyini de yükseltecektir. Bu sebeple yatırım harcamalarının faydaları uzun yıllara sirayet eder, yatırım harcamaları sürekli ve devamlıdır (Nadaroğlu, 2000).

Yöntem

Bu çalışmada yükseköğretim harcamalarının bütçe içindeki yerini ve dünyada yükseköğretime ayrılan payı belirlemek amacıyla alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Alanyazın taraması araştırılan konu hakkında bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular

Eğitim Harcamalarının Türkiye Bütçesi İçindeki Payı

Eğitim hizmeti hem kamu hem de özel sektör tarafından üretilen yarı kamusal mal ve hizmet kapsamında ele alınmaktadır. Türkiye’de eğitim harcamaları 2016 yılında 2015 yılına göre %18,9 artarak 160 milyar 873 milyon TL olmuştur. 2016 yılında bir önceki yıla göre eğitim harcamalarının en çok arttığı eğitim düzeyleri; %31,6 ile ortaöğretim, %20,3 ile yükseköğretimdir. Eğitim harcamalarının, gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı 2015 yılında %5,8 iken, 2016 yılında %6,2’dir. Türkiye’de 2016 yılında yapılan eğitim harcamalarının %74,2’si devlet tarafından finanse edilmiştir. Eğitim harcamaları içerisinde hane halklarının yaptığı harcamaların payı ise %18,8’dir.

Devlet kurumlarınca yapılan harcamaların %29,8'ini (31 milyar 348 milyon TL) yükseköğretim, %28,1'ini (29 milyar 524 milyon TL) ilkokul oluşturmaktadır. Özel kurumlarca yapılan harcamaların ise %43,3'ü (11 milyar 613 milyon TL) yükseköğretime, %32,6'sı (8 milyar 752 milyon TL) ortaöğretime yapılmıştır. Öğrenci başına yapılan eğitim harcaması 2015 yılında 6 bin 382 TL olurken, 2016 yılında ise 7 bin 449 TL olarak gerçekleşmiştir. Öğrenci başına toplam eğitim harcaması bir önceki yıla göre %16,7 artmıştır. Eğitim harcamalarının 2016 yılında 2015 yılına göre en fazla artış gösterdiği eğitim düzeyi ise %30,7 ile ortaöğretim olmuş ve bunu %20,2 ile ilkokul takip etmiştir (TÜİK, 2017).

Tablo 1. 2016 Yılı Finans kaynağı ve eğitim düzeylerine göre eğitim harcamaları (Milyon TL)

Eğitim düzeyi	Devlet Harcamaları				Özel Harcamalar			Uluslararası Kaynaklar
	Toplam	Toplam devlet	Merkezi	Yerel	Toplam özel	Hanehalkları	Özel tüzel kişilikler	
Toplam	160 873	119 415	118 520	896	41 169	30 165	11 004	288
Okulöncesi	7 699	5 202	5 128	74	2 497	2 073	423	
İlkokul	31 568	25 536	25 212	323	6 033	4 984	1 049	
Ortaokul	27 917	20 043	19 703	340	7 873	6 819	1 054	
Ortaöğretim toplam	38 414	25 334	25 176	157	13 033	9 873	3 160	47
Yükseköğretim	55 275	43 300	43 299	1	11 733	6 415	5 318	241

Kaynak: (TÜİK, 2017).

Tablo 1'de yükseköğretime ayrılan payın diğer eğitim seviyelerine göre daha fazla olduğu ve eğitim harcamalarının devlet bütçesinden karşılanma oranının özel harcamalara nazaran yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yükseköğretimde öğrenci başına düşen eğitim harcaması, 2011-2016

Eğitim düzeyi	Yıl	Eğitim harcaması (milyon TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (TL)	Öğrenci başına yapılan harcama (\$)
Yükseköğretim	2016	55 275	14 201	4 692
	2015	45 937	12 720	4 668
	2014	42 366	12 996	5 930
	2013	37 895	13 110	6 880
	2012	33 674	12 386	6 877
	2011	28 942	12 241	7 295

Kaynak: (TÜİK, 2016)

Tablo 2’de eğitim harcamalarının yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte 2011 yılında 103’ü devlet üniversitesi olmak üzere 182 yükseköğretim kurumu bulunuyorken 31 Aralık 2017 itibariyle üniversite sayısı 113’ü devlet üniversitesi olmak üzere 182 olmuştur. Yükseköğretim harcamalarındaki artışta üniversitelerinin sayısındaki artışın da etkili olduğu söylenebilir.

Yükseköğretimde Kamusal Harcamalar

Yükseköğretim için personel çalıştırma, personellerin SGK giderleri, mal ve hizmet alımı, cari transfer harcamaları gibi harcamalar kamusal harcamaları oluşturmaktadır. Yükseköğretimin 2017 yılının ilk 6 ayı için yaptığı harcamalar; personel giderleri olarak 210.645.705 TL, SGK giderleri 38.085.740 TL, mal ve hizmet alımı 1.062.169.904 TL, cari transfer harcamaları 1.549.274.007 TL ve borç verme için yapılan harcama 3.242.687.677 TL’dir (KYK, 2017).

Yükseköğretimde Transfer Harcamaları

Yükseköğretimde transfer harcamaları, yükseköğrenim gören öğrencilerin toplu taşımadan, devlet tiyatrolarından, okul yemekhanesinden ve devlet yurtlarından çok düşük bedellerle yararlanmaları şeklinde yapılan harcamalardır. Öğrencilere verilen burs, beslenme yardımı (sabah kahvaltısı ve akşam yemeği) memurlara yapılan yemek yardımı ile SGK’ya ödenen emekli ikramiyeleri, ölüm yardımları vb. giderlerden oluşmaktadır. Yemeklerin fiyatı, piyasa fiyatları ortalamasından en az %35 oranında indirimlidir (KYK, 2017).

Yurtlarda barınan öğrencilere yapılan günlük beslenme yardımı; 11 Eylül 2017 tarihinden itibaren sabah kahvaltısı yardımı 3,50 TL, akşam yemeği yardımı ise 7,50 TL olmak üzere toplam 11,00 TL’dir. Lokanta, kantin, fotokopi-kırtasiye, kuaför, berber çamaşırhane vb. işletmelerde piyasa fiyatlarından %25 oranında daha ucuz hizmet verilmektedir (KYK, 2017). Devletin yaptığı bu harcamalarda kamunun doğrudan kazanç amacı bulunmaz.

Devletin, yükseköğrenim görmekte olan öğrencilerden çalışmadıkları süre içindeki kazançları üzerinden alabileceği vergilerden vazgeçmesi de

kamusal harcamalar olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Vazgeçilen vergiler, öğrencilerin bir yükseköğretim kurumuna devam etmeleri nedeniyle, öğrenimleri süresince kaybedilen brüt kazançlardan kesilecek vergiler toplamını ifade etmektedir. Bu maliyet kamusal vazgeçme maliyeti olarak ifade edilmektedir. Buna göre kamusal vazgeçme maliyeti= Brüt asgari ücret-net asgari ücret x ay olarak şeklinde hesaplanır. 2017 yılı için; bir yıllık kamusal maliyet (vazgeçilen vergi) $(1777.50\text{TL} - 1404.06\text{TL} = 373.44\text{TL}) \times (12 \text{ ay}) = 4481.28 \text{ TL}$ olmaktadır. Transfer harcamaları gelir dağılımındaki adaleti sağlamak amacıyla yapılır ve yükseköğretimin gelecekte yaratacağı olumlu etkiyi hedefler.

Burs ve Kredi

Krediler, ortaöğretim sonrası eğitimin her biçimine erişilebilirliği arttırmak için tasarlanan mali yardımlardır. Öğrenci kredileri yükseköğretim masraflarının bir bölümünü öğrencilere kaydırmak için tasarlanmıştır (Johnstone, 2015). Bu nedenle öğrenci kredileri dünya ülkelerinde yükseköğretimin finansmanının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

Dünya ülkelerinde; ABD, Kanada, İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Almanya, Hollanda, Portekiz, Avrupa ülkeleri, Kenya ve Güney Afrika, Şili, Japonya, Kore ve Çin'de öğrencilere kredi sağlanmaktadır. Örneğin İsveç'te 2015 yılında öğrenci finansmanının 40 haftalık bir dönem için ödenen hibe miktarı 28.280 Kron (13.088 TL), kredinin tavan tutarı 71.200 Kron'dur (32.950 TL). Tam zamanlı eğitim alan bireysel bir öğrenci için devlet tarafından desteklenen öğrenci finansmanı toplamı 99.480 Kron'dur (50.000 TL). Öğrenciler, bu mali desteği en fazla on iki dönem veya altı akademik yıl boyunca alabilmektedir. Kredinin geri ödenmesi bir emeklilik sistemine dayanmakta ve normal durumlarda toplam borç 25 yıl içerisinde veya borçlu 60 yaşına gelmeden ödenmektedir. Böylece verilen kredi tutarı değer kaybetmeden vatandaştan tahsil edilerek kamuya gelir olarak kaydedilmektedir (UKA, 2016). İngiltere'de ve ABD'de ihtiyaç temelli bağışların hızını korumaması ve yükseköğretim maliyetlerinin artmasıyla birlikte federal olarak desteklenen öğrenci kredilerinin toplam hacmi önemli ölçüde artmıştır (Dearden ve diğ. 2011). Öğrenci kredisinin ek gelir ihtiyacını sağlamada önemli bir rol oynamaya devam edeceği öngörülmektedir (Johnstone, 2015).

Burslar; kamu kurumları, üniversiteler, vakıflar ya da özel sektör gibi kaynaklardan yükseköğretim öğrencilerine karşılıksız olarak verilen maddi yardımdır ve dünyanın pek çok ülkesinde öğrenciler için önemli bir finansman kaynağıdır. Ülkemizde belediyeler, kaymakamlıkların sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, farklı okul ve üniversitelere ait vakıflar, dernekler, işverenler veya hayırsever bireyler, başarılı ve maddi desteğe ihtiyaç duyan yükseköğretim öğrencilerine burslar sağlamaktadır.

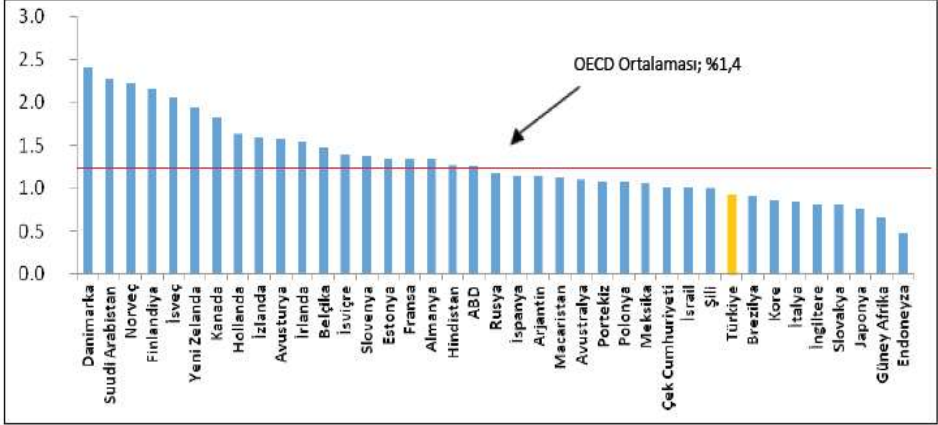
2016 yılında yurtiçinde ve yurtdışında 1.150.693 öğrenciye 5.593.073.612,86 TL öğrenim kredisi ödemesi yapılmıştır. 2016 yılında yurtiçinde ve yurtdışında 378.823 öğrenciye 1.841.537.052,86 TL burs ödemesi yapılmıştır. 2016 yılında toplamda 1.529.516 öğrenciye öğrenim kredisi, burs ödemesi yapılmıştır. Burs ve öğrenim kredisi ödemelerinin toplam bütçe giderlerine oranı %64 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı için ise KYK tarafından yükseköğretim öğrencilerine öğrenim kredisi verilmesi için ayrılan bütçe başlangıç ödeneği 5.874.649.000 TL'dir. 2017 yılının ilk altı ayındaki harcama 3.242.687.677 TL olmuştur (YURTKUR, 2017).

OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Hizmeti

Dünya ülkeleri temel ekonomileri, kültürleri ve politik sistemleri açısından birbirlerinden oldukça farklı olmalarına rağmen yükseköğretimin finansmanı konusunda ülkeler arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır (Johnstone, 2015). Dünyadaki egemen tema, yükseköğretim kurumlarını ve aileleri etkileyen ve neredeyse tüm ülkeler tarafından zorunlu tutulan politika hedeflerini karşılamak için uygulanan ciddi bir kemer sıkma politikasıdır (Johnstone, 2015). Bu kemer sıkma politikasının temelinde; yükseköğretimin, özellikle araştırma üniversitelerinin maliyetli olması, bu maliyelerin ve yükseköğretime kayıtların her yıl artması gibi dünya çapında benzer olan ekonomik gerçekler yatmaktadır (Johnstone, 2015). Artan bu maliyetler ülkeleri; yükseköğretimin kamusal gelirler, aile katkıları ve hayırseverlerin bir kombinasyonu ile finanse edilmesi gerektiği şeklindeki anlayışa yöneltmektedir.

Dünya ülkelerinde yükseköğretimin tamamen kamu kaynaklarıyla finanse edildiği ülkeler; Finlandiya, İrlanda, Almanya, Fransa olarak gösterilebilir. Bu ülkelerde yükseköğretim kamusal maldır. Yükseköğretim; ABD,

İtalya, Hollanda, Portekiz, Avusturya, İngiltere’de ise yarı kamusal maldır ve öğrenciler bu öğretimin finansmanına katkıda bulunur.

Şekil 1. OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Harcamalarının GSYH P-payları (Kaynak: OECD Education at a Glance 2012)

ABD’de yükseköğretimin finansmanında öğrencilere değişik seçenekler sunulmaktadır. Özel üniversitelerde ortalama yıllık 17.000\$, iki yıllık devlet yüksekokullarında ortalama yıllık 1500\$ öğrenci katkı payı alınırken eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için federal hükümetler dar gelirli öğrencilere yılda 160 milyar dolar yardımda bulunmaktadır. Doğu Avrupa Ülkelerinde ise genellikle ikili bir sistem uygulanmaktadır. Bu ülkelerde belli bir kontenjana kadar eğitim ücretsiz verilirken kontenjan fazlası öğrenciler için belli bir ücret alınmaktadır. Japonya, Filipinler, Kore ve Doğu ve Güney Asya’da ve Latin Amerika’nın birçoğunda, özel kolejleri ve üniversiteleri teşvik ederek artan yükseköğrenim talebi karşılanmaya çalışılmaktadır. Özel sektörün büyümesi, doğrudan ve dolaylı kamu mali yardımlarıyla teşvik edilmektedir (Johnstone, 2015).

Sonuç

Yükseköğretim, devletler tarafından vatandaşlarına sunulması zorunluluk arz etmeyen yarı kamusal mal olmasına rağmen ekonomik getirisinin fazla olması sebebiyle devletler yükseköğretim hizmeti vermekte ve bu hizmetin

yükünü biraz hafifletebilmek adına özel sektörün de desteğini teşvik etmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde de yükseköğretim ağırlıklı olarak kamu sektörünün desteğiyle sürdürülmektedir. Dünya ülkeleri temel ekonomileri, kültürleri ve politik sistemleri açısından birbirlerinden oldukça farklı olmalarına rağmen yükseköğretimin finansmanı konusunda ülkeler arasında büyük benzerlikler bulunduğu görülmüştür. Özellikle eğitim gibi alanlara yapılan harcamaların gelecekte toplumsal gelişimde göstereceği etki de dikkate alındığında yapılan kamu harcamalarının toplum ve ülke üzerinde olumlu etki yaratacağı düşünülmektedir. Devlet tarafından yükseköğretim öğrencilerine yönelik yapılan sosyal transferler, verimsiz transferler ve bütçe kanunundaki adıyla cari transferler olarak ifade edilen burs, kredi gibi harcamalarla sosyal dengenin sağlanması hedeflenmektedir. Söz konusu harcamaların ilk etapta beyhude yapıldığı düşünülse de bu destekler, öğrencilerin yükseköğrenimlerini tamamlamalarına yardımcı olmaktadır. Eğitimli birer birey yetiştirmeye katkı sağlayacağı ve yetişmiş bireylerin de daha sağlıklı ve üreten bir toplum yaratacağını da dikkate alındığında bu harcamaların kısılması ülke gelişimini olumsuz etkileyeceği söylenebilir. Bu nedenle bu tür harcamaların olumlu dışsallık yaratması münasebetiyle bütçe içindeki paylarının her geçen gün artırılması ülkenin gelişmesi ve büyümesi için önemlidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Financial Aspects of Unpaid Spending by the State
for Higher Education Students**

*

Şefika Şule Erçetin – Sait Akbaşlı – Ercan Baysülen
Hacettepe University, Ministry of National Education

Human investment is of great importance in economic development. The dynamo of economic development is growth and growth requires the efficient use of production factors. The main element that manages and brings together the factors of production is human. In the process of growth, the quantitative and qualitative training of the human factor is the fundamental dynamic of growth and development. For this reason, countries make some expenditures from their own treasures in education in order to make the existing manpower more qualified. While the mentioned expenditures can be made directly in the form of scholarship, education loan, on the other hand, higher education students can benefit from public transportation vehicles, state theaters, school cafeteria and state dormitories at very low prices. These expenditures are called transfer expenditures in economy / finance literature. It is also known that these expenditures did not cause any increase in national income; however, there are two objectives underlying states to make these expenditures. The first one is the protectionism policy brought by the understanding of the social state; the other is to ensure that students complete their education process completely and smoothly with such expenditures. The main element in the subtext of these objectives of the states is that by raising qualified manpower, this manpower provides more qualified contributions to the country's economy after graduation. This contribution called externality in the economy / finance literature; it will have a positive impact in the future with higher education and will eliminate social and production deficits such as possible unemployment or theft.

Education service is handled within the scope of semi-public goods and services produced by both public and private sectors. Higher education is also a semi-public good that does not have to be presented to its citizens

by states. The state provides higher education services for individuals to receive higher education services due to its high economic return and encourages the private sector to support higher education in order to alleviate the burden of this service. In many countries of the world, higher education is mainly carried out with the support of the public sector.

Although the countries of the world are quite different from each other in terms of their basic economies, cultures and political systems, there are large similarities between countries regarding the financing of higher education. The dominant theme in the world is a serious austerity policy that affects higher education institutions and families, implemented by almost all countries to meet political goals; because higher education, especially research universities, are very costly and the demand for these institutions is increasing every year. This situation leads to the understanding that higher education should be financed through public revenues, family contributions and a combination of philanthropists.

In this study, its place in the higher education budget of expenditures on higher education in Turkey and the world in order to determine the share allocated literature review was conducted. The literature review refers to the analysis of written materials that contain information on the subject being researched. Spending on education in Turkey was 160 billion 873 million TL with an increase of 18.9% compared to 2015 in 2016. Education levels in which education expenditures increased the most in 2016 compared to the previous year; secondary education with 31.6% and higher education with 20.3%. It was observed that the share allocated to higher education in 2016 was higher than other education levels, and the ratio of education expenditures covered by the state budget was higher than private expenditures. Countries in which the higher education is financed by public resources in the world countries are Finland, Ireland, Germany, France. It is semi-public goods in the USA, Italy, the Netherlands, Portugal, Austria and England, and students contribute to the financing of this education. Although higher education is a semi-public good that is not obliged to be presented to its citizens by the states, public expenditures are considered to have a positive effect on the society and the country, given the high economic return. It is aimed to achieve social balance through social transfers, inefficient transfers and current transfers in the budget law, such as scholarships and loans, which are expressed as current trans-

fers. Although these expenditures are thought to be futile in the first place, these supports help students to complete their higher education. Considering that it will contribute to raising educated individuals and that educated individuals will create a healthier and productive society, it can be said that the reduction of these expenditures will affect the development of the country negatively. For this reason, it is important for the country's development and growth to increase its shares in the budget day by day in order to create positive externality of such expenditures.

Kaynakça / References

- Akça, H. (2012). Yükseköğretimin finansmanı ve türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Yönetim Ve Ekonomi*, 19(1), 91-104.
- Akdoğan, A. (2005). *Kamu maliyesi*. 10. Baskı, Ankara:Gazi Kitabevi.
- Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu ekonomisine giriş*, 7. Baskı, Ankara:Maliye ve Hukuk Yayınları,
- Dearden, L, Fitzsimons, E, veWyness, G. (2011). *The impact of tuition fees and support on university participation in the UK*. <http://hereview.independent.gov.uk/hereview/report/> adresinden erişilmiştir.
- Ekinci, E. (2009). Türkiye’de yükseköğretimde öğrenci harcama ve maliyetleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(154), 119-133.
- Hanushek, E. A. (2009a). School policy: Implications of recent research for human capital investments in South Asia and other developing countries. *Education Economics*, 17(3), 291-313.
- Hanushek, E. A. (2009b). The economic value of education and cognitive skills. *Handbook of education policy research*, 39-56.
- Hanushek, E. A. (2009c). School policy: implications of recent research for human capital investments in South Asia and other developing countries. *Education Economics*, 17(3), 291-313.
- Hanushek, E. A. (2016). Will more higher education improve economic growth?. *Oxford Review of Economic Policy*, 32(4), 538-552.
- Hanushek, E. A., ve Wößmann, L. (2007). *The role of school improvement in economic development* (No. w12832). National Bureau of Economic Research.
- Johnstone, D. B. (2003). Cost sharing in higher education: Tuition, financial assistance, and accessibility in a comparative perspective. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39(3), 351-374

- Johnstone, D. B. (2015). Financing higher education worldwide perspectives and policy options. *THF Working Paper, Working Papers Series No.6/2015*, University at Buffalo, State University of New York (SUNY).
- KYK. (2017). *2017 yılı kurumsal mali durum ve beklentiler raporu*. http://yurtkur.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/KYK/MaliDurumDenetimRaporlari/2017/2017_Mali_Durum_Beklentiler_Raporu.pdf adresinden erişilmiştir.
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu maliyesi teorisi*. 11. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- OECD (2017a), *Benchmarking higher education system performance: Conceptual framework and data, Enhancing Higher Education System Performance*. OECD Paris.
- OECD (2017b). *Education at a Glance 2017: OECD indicators*. Paris:OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-en>
- Pehlivanoğlu, O. (2011). *Kamu maliyesi*. Trabzon:Murathan Yayınevi.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi*. İstanbul:Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.
- TÜİK, (2017). *Eğitim istatistikleri*. 24.12.2017 tarihinde www.tuik.gov.tr adresinden erişilmiştir.
- Türk, İ. (2010). *Kamu maliyesi*. 8. Baskı, Ankara:Turhan Kitabevi.
- Türkmen, F. (2009). *Yükseköğretim sistemi için bir finansman modeli önerisi*. DPT. <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/4230/yoksisitemi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UKA, (2016). *Status Report 2016: Higher education in Sweden*. <https://english.uka.se/about-us/publications/reports--guidelines/reports--guidelines/2016-06-16-higher-education-in-sweden---2016-status-report.html> adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YURTKUR. (2017). *2016 yılı faaliyet raporu*. http://yurtkur.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/KYK/FaaliyetRaporlar%C4%B1/2016_falliyet_raporu_1.pdf

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erçetin, Ş. Ş., Akbaşı, S. ve Baysülen, E., (2020). Devletin yükseköğretim öğrencilerine yönelik yaptığı karşılıksız harcamalarının mali bo-yutu. *OPUS—Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1183-1199. DOI: 10.26466/opus.680225

Bilişsel Davranışçı Terapi Yönteminin Zihinsel Engelli Çocukların Zihin Kuramı Becerisine Etkisinin İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.686817

*

Fatma Yalçın* – Ayşe Tuba Ceyhun** – Fatih Bal ***

*Özel Eğitim Uzmanı, Psikolog, İstanbul/Türkiye

E-Posta: ftmyacn@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9046-927X](https://orcid.org/0000-0002-9046-927X)

**Dr. Öğretim Üyesi, Biruni Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Özel Eğitim Bölümü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: aceyhun@biruni.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2770-9768](https://orcid.org/0000-0003-2770-9768)

***Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, FEF,Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye

E-Posta: fatihbal@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9974-2033](https://orcid.org/0000-0002-9974-2033)

Öz

Bu araştırmanın genel amacı, bilişsel davranışçı terapi yönteminin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine etkisini araştırmaktır. Bu araştırma yarı-deneyssel olarak planlanmıştır. “Ön Test-Son Test Eşitlenmemiş Gruplar Kontrol Grubu” modele göre desenlenmiş olan bu araştırma kapsamında biri deney, diğeri kontrol olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Deney grubundaki çocuklara Bilişsel Davranışçı Yöntemi iki hafta boyunca ortalama 30 dakika toplam 12 oturum halinde uygulanmıştır. Kontrol grubunda zihin kuramı beceri öntest sontest alınmıştır. Kontrol gruplarına ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Deney grubundaki Bilişsel Davranışçı uygulamaları araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Beyoğlu İlçesi’ndeki özel eğitim kurumuna devam eden 12- 18 yaş arası 24 çocuk oluşturmaktadır. Deney grubunda 12, kontrol grubunda 12 çocuk yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, zihin kuramı ölçümlerinde “Beklenmedik İçerik Değişikliği, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi” kullanılmıştır. Çocuklar ve ailelerinin demografik bilgileri ise araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın verileri SPSS 25.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada deney ve kontrol grubunda yer alan çocukların ön test ve son test puanları t testi ve Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına Bilişsel Davranışçı Yöntemi’nin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine önemli etkisini olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel Davranışçı Yöntemi, Zihin Kuramı, Zihinsel Engelli Çocuklar

Investigation Of The Impact Of The Cognitive Behavior Therapy Method On The Theory of Mind Skills Of Mentally Disabled Children

*

Abstract

The general purpose of this study is to investigate the effect of cognitive behavioral therapy on mind theory skills of children with intellectual disabilities. This research was planned as quasi-experimental. In this study, which was designed according to the "Pre-Test-Post-Test Unequaled Groups Control Group" model, two groups, one experiment and one control, were formed. Cognitive Behavioral Method was applied to the children in the experimental group for a total of 12 sessions of 30 minutes on average for two weeks. In the control group, mind theory, skill, pretest and posttest were taken. No intervention was made to the control groups. Cognitive Behavioral applications in the experimental group were carried out by the researcher. The study group consisted of 24 children between the ages of 12-18 who attend private education institution in Beyoğlu district of Istanbul in 2018-2019 academic year. There were 12 children in the experimental group and 12 children in the control group. In the study, "Unexpected Content Change, First-Order Incorrect Blood Attribution Task and Second-Order Incorrect Blood Attribution Task inde were used as data collection tools in mind theory measurements. The demographic information of children and their families was obtained by using the "Personal Information Form tarafından created by the researcher. Research data. SPSS 25.0 software was used for analysis. Pre-test and post-test scores of children in experimental and control groups were compared using t-test and Wilcoxon Signed Ranks Test. According to the results of the research, Cognitive Behavioral Method has a significant effect on mind theory skills of children with intellectual disabilities.

Keywords: *Cognitive Behavioral Method, Theory of Mind, Mentally Retarded Children*

Giriş

Üstbilis, öğrenme ve gelişimin en önemli basamağıdır. İkinci önemli basamağı ise zihin kuramıdır. Kişinin kendi becerilerini denetlemesine üstbilis denir. Üstbilis, çocuklarda 4 yaşlarında gelişmektedir. Bu gelişim çocukların problem çözüme ve öğrenme becerileri açısından önemlidir. Kişinin kendisi dışında başkalarının varlığını bilmesi ve farkında olması zihin kuramı (ZK) olarak tanımlanmaktadır (Heubner, 2000). Zihin kuramı, başkalarının düşünce, istek ve duygularının anlama becerisidir (Doherty, 2009). Bu beceri ile çocuk, başkalarının davranışlarının anlamlı ya da kasıtlı olup olmadığını öğrenmektedir (Rowe, Bullock, Polkey ve Morris, 2001). Genel olarak zihin kuramı, başkalarının zihinsel durumlarını kavramada kullanılan önemli bir kavramdır (Doherty, 2009). Zihin kuramı insanları diğer canlı türlerinden ayıran önemli bir özelliktir ve sosyal-duygusal gelişim açısından çok önemli bir beceridir.

Zihinsel engel, bireyin zeka seviyesinin %70'in altındaki bir seviyede olması; akranları ve diğer bireyler ile ilişkilerinde uyum sorunu bulunması, iletişim, öz bakım, sosyal beceriler, bağımsız olma, bedensel sağlığını koruma ve akademik başarısızlığı bulunmasıdır (Söhmen ve Türkbay, 2003).

Zihinsel engelli çocuğun eğitime ne kadar erken başlanırsa çocuğun gelişimi sistemli, bilinçli ve özel bir şekilde etkilenir. Doğuştan altı yaşına kadar çocuğun erken eğitimini içeren bir çok program vardır ve bu programların bazıları özel eğitimde ailenin katkısına dayanmaktadır (Üstündağ, 1994). Günümüzde çocuğun geleneksel oyun oynayabileceği alanlar azalmış, çalışan anne baba sayısı artmıştır. Genellikle çocuğu susturmak için çocuğa dijital oyun vererek, televizyon karşısına oturarak aileler çocukları ile ilgilenmemekte bu da çocuğun içinde bulunduğu yalnızlığından kaçmak için sanal dünyaya bağlanmasına ve gerçek dünyaya yabancılaşmasına neden olarak sosyal gelişimini olumsuz etkilemekte, aynı zamanda zihinsel gelişiminde sorunlar yaratabilmektedir (Okkay, 2019). Zihinsel gelişimde ailenin yakın ilgisi önem taşımaktadır. Çocuğun erken eğitimini içeren programların ortak amacı, var olan gelişimsel geriliğin önlenmesi, giderilmesi ve çocuğun davranışlarında ve yakın çevresiyle ilişkilerinde doğrudan değişiklikler ortaya çıkarmasıdır (Kanık,1993).

Zihin kuramı (ZK) insanların davranışlarını anlama ve anlamlandırma yeteneğinin ve bunlarla birlikte diğer insanların niyetini anlama yeteneğini

oluşturur. Kişinin, başkalarından daha farklı inançları olabileceğini ve bu farklı inançlarına göre davranabileceğini anlaması iletişim ve sosyalleşmesi için önemli ve olması gereken bir beceridir. Sosyal etkileşimin başarısı, diğer kişilerin duygusal ve bilişsel süreçlerini fark etme becerisine dayanır.

BDT insan davranışlarını, psikopatolojilerini temel olarak bilişsel ve davranışsal kuram çerçevesinden açıklamaya çalışır. Davranışçılık ikiciliğe (zihin-beden ayrımı) karşı çıkarak bu ikisinin birbirinden ayrılamayacağını belirtir, zihinsel içerikten çok davranışı önemser.

Bilişsel kuram klinik olarak bireyi, otomatik düşünceler ve şemalar olmak üzere iki ana başlıkta inceler. Şemalar ara inançlar (altta yatan sayılı ve kurallar) ve temel inançlar olarak iki gruba ayrılabilir (Stallard, 2017). Otomatik düşünceler; biliş akışını oluşturan sözel ve imgesel parçalara verilen addır. Zihinde birdenbire beliren düşünceler, resimlerdir. BDT özellikle duygusal sıkıntı anlarına eşlik eden olumsuz otomatik düşüncelerle ilgilenir. Sıklıkla bu düşünceler fark edilmezken eşlik eden duygu fark edilir. Otomatik düşüncelerdeki ortak ve tekrar eden temalardan, derine inme tekniği ya da ölçekler kullanılarak ara inançlar ve kurallar açığa çıkarılabilir. Kelimelerle çok fazla ifade edilmese bile, "eğer" sözcüğü ile başlayan ve "meli-malı" şeklinde gereklilik içeren düşünceler ara inanç ve kurallar olabilir. Ara inanç ve kurallar kişilerin olumsuz temel inançlardan korunmak amacıyla geliştirdikleri koruyucu bir tampondur. BDT'de amaç işe yaramayan katı kuralları fark ederek bunların değiştirilmesi ya da esnetilmesidir.

Bireyin kişisel ve çevresel bilgiyi nasıl düzenleyeceğini, kendisi, diğerleri ve dünya ile ilgili temel varsayımlarını içeren temel inançlar; geçmiş yaşantı ve deneyimler sonucu oluşurlar. Genel olmaları ile otomatik düşüncelerden, şartlı değil kesin yargılar içermeleri ile ara inanç ve kurallardan ayrılırlar. Beck temel inançları çaresizlik, sevilmemeye ve değersizlik olarak üç ana grupta toplamıştır (Stallard, 2017).

Çocukluk döneminde BDT'de gelişimsel özellikler göz önünde bulundurulmalı ve çocuğun direnç durumu gözetilmelidir. Eğlenceli, dinamik ve katılımcı bir yaklaşım çocuğun oturumlardan keyif almasını da sağlayacaktır. Duygu tanıma; okul öncesi dönemde çalışılması önemli bir tekniktir. Küçük çocuklar duygularını tanıma ve adlandırmada güçlük yaşayabilir. Bu nedenle duyguları ifade eden kartlar, duygu tahmin oyunları kullanılabilir. Duygu termometresi kullanmak bazen zorlayıcı olabilir. Bu nedenle görsel

materyallerin daha yoğun kullanıldığı seçenekler değerlendirilmelidir. Bilişleri saptama; büyük çocuklara ve ergenlere göre okul öncesi çocuklarda daha güç olmakla birlikte, küçük çocukların da düşünceleri anlayabildiği ve bunlar hakkında konuşabildiği unutulmamalıdır. Düşünce balonları ve çizimler kullanılabilir ya da kuklalar kullanılarak bilişsel temalara ulaşılmaya çalışılabilir. Sokratik sorgulama; yönlendirilmiş keşifte kullanılan tekniklerdendir. Daha çok soyut düşünce aşamasında olan ön ergenlik ve ergenlik döneminde tercih edilir. Sokratik teknik daha küçük çocuklarda kullanılacaksa somutlaştırılarak anlatılır. Terapide kullanılan sokratik diyalog sistematik sorgulama, tümevarım ve terimlerin evrensel tanımının yapılması olmak üzere üç temel özelliğe sahiptir. Sokratik sorgulamada; kanıt araştırmaya yönelik sorular, alternatif açıklamaları keşfetmeye yönelik sorular, avantaj ve dezavantajları belirleyen sorular, problemin çözüm yollarını sorgulayan sorular, felakletleştirmede arındıran sorular yer alır (Beck, 2011).

Yöntem

Bu araştırma, Bilişsel Davranışçı Terapi yönteminin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine etkisinin araştırıldığı yarı deneysel (quasiexperimental) bir çalışmadır. Deneysel desenlerde temel amaç, değişkenler arasında oluşturulan neden-sonuç ilişkisini test etmektir (Büyüköztürk, Kılıç, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Deneysel desenler bağımsız değişkende meydana gelen sistemli değişimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin yanı sıra, bu değişkenler arasındaki ilişkinin keşfedilmesine de imkân vermesi bakımından kuramların ve uygulamadaki sorunların test edilmesinde oldukça etkili olan araştırma yöntemleridir.

Araştırmanın Önemi

Ülkemizde eğitim sistemi ve eğitim programlarını inceleyen araştırma sonuçları öğrencilerin düşünme becerilerinin düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur (Gelen, 1999). Bununla birlikte zihinsel engelli çocukların bilişsel becerileri ile ilgili çalışma neredeyse yok gibidir. Bu nedenle bu araştırmada zihinsel engelli çocukların zihin kuramı işlevleri bilişsel davranışçı terapi programı çerçevesinde incelenmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın Deseni

Deneysel yöntemin kullanıldığı araştırmalarda amaç genellikle bir ya da birden fazla bağımsız değişkenin neden-sonuç ilişkisinin en az bir deney grubunun yine en az bir kontrol grubu ile karşılaştırmalı olarak incelenmesidir (Karasar, 1994). Bu bağlamda bu araştırmanın bağımlı değişkenlerini zihin kuramı becerisi bağımsız değişkenini ise sosyal öğrenme kuramı oluşturmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modelinin Simgesel Deseni

Grup	Ön test	İşlem	Son Test
	O1	x	O2
Deney	ZK testleri	Bilişsel Davranışçı Terapi	ZK testleri
Kontrol	ZK testleri		ZK testleri

Deney ve kontrol gruplarındaki çocuklara uygulamalar öncesinde ve sonrasında, ön test ve son test olarak zihin kuramı gelişimi ölçümlerinde ise üç farklı test uygulanmıştır.

Örnekleme

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Beyoğlu İlçesi'ndeki özel eğitim kurumuna devam eden 12- 18 yaş arası hafif düzeyde zihinsel engelli 24 çocuk oluşturmaktadır. Deney grubunda 12, kontrol grubunda 12 çocuk yer almıştır.

Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırmamızda 4 ölçek kullanılmıştır. Bunlar;

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada Kişisel Bilgi Formu zihinsel engelli çocukların sosyodemografik bilgilerini içermektedir.

Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi (Smarties): Bu testte çocuklara, reklamlarda sıklıkla yer alan ve hepsinin tanıyabileceği bir şeker kutusu gösterilmiştir. Çocuklara kutunun içinde ne olduğunu düşündüğü sorulmuş ve neden böyle düşündüğünü açıklaması istenmiştir. Daha sonra çocuğa kutu-

nun içinde aslında şeker değil pastel boyalar olduğu gösterilmiştir. Daha sonra çocuğa kutunun içinde ne olduğunu görmemiş başka bir çocuğa aynı şekilde, aynı soru sorulduğunda çocuğun ne cevap vereceği sorulmuştur. Çocuk “şeker” cevabını verirse 1 puan alarak testi geçmiş, bilemezse 0 puan almıştır.

Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Ann-Sally Paradigması): Hikayeye göre, Ayşe ve Ali aynı odada oyun oynamaktadır. Ali’nin bir sarı kutusu Ayşe’nin ise kırmızı kutusu vardır. Ali ve Ayşe bir süre pinpon topuyla oynarlar ve Ali dışarda arkadaşlarıyla oynamak istediğini söyler. Ali pinpon topunu sarı kutuya koyar ve odadan ayrılır. Ayşe ise Ali dışardayken sarı kutudan topu alır ve kırmızı kutuya koyar. Bir süre sonra Ali tekrar eve gelir. Hikaye okunduktan sonra çocuklara ‘topun ilk başta nerede olduğu? ve topun şuan nerede olduğu?’ kontrol soruları sorulmuştur. Kontrol sorularına doğru cevap veren çocuklarla teste devam edilmiştir. Daha sonra çocuklara “Ali şuan gerçekte topun nerede olduğunu biliyor mu?”, “ Ali şuan topun nerede olduğunu düşünüyor?” ve “Ali geri döndüğünde topunu bulmak için ilk önce nereye bakar? Sarı kutuya mı yoksa kırmızı kutuya mı bakar?” olmak üzere üç soru yöneltilir. Çocuklar doğru cevapladıkları her bir soru için 1 puan almıştır. Hiçbir soruyu cevaplayamayan çocuklar ise 0 puan almıştır.

İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Martha-Oliver Paradigması): Hikayeye göre Ali ve Ayşe mutfaktadır. Ali kırmızı dolaptan aldığı kurabiye kutusundan birkaç kurabiye yedikten sonra kurabiyeleri tekrar kırmızı dolaba koyar ve mutfaktan gider. Ayşe, Ali mutfakta değilken kırmızı dolabı acar kurabiyelerden biraz yer ve kurabiyeleri beyaz dolaba koyar. Ancak bu sırada mutfakta olup biten herşeyi Ali mutfak kapısının deliğinde izlemektedir ve Ayşe’nin kurabiyelerin yerini değiştirerek beyaz dolaba koyduğunu görür. Ayşe tekrar yerine oturduktan sonra Ali mutfaka gelir. Bu hikâyede çocuğa inanç sorusu olarak, Ayşe’nin Ali’nin kurabiyelerin nerede olduğunu düşündüğü sorulur. Eylem sorusu olarak ise, Ayşe’nin Ali’nin kurabiyeleri nerede arayacağını düşündüğü sorulur. Bu araştırmada her iki kuklanın da birbirlerinin düşüncelerine yönelik inanç ve eylem soruları sorulduğundan çocuklara toplam 4 soru yöneltilmiştir. Çocuklara doğru bildikleri her sorudan 1 puan verilmiştir.

Bu ölçekler yurt dışında geliştirilmiş, güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış ölçeklerdir.

Bilişsel Davranışçı Terapisini Uygulanması

Zihinsel engelli çocuklardan zihin kuramı becerisi uygulandıktan sonra her öğrenci ile bireysel oturumlar düzenlenmiştir. Aşağıda oturumların içeriği açıklanmıştır. Birinci Oturum: Bu oturumda öğrenciye çalışmanın amacı içeriği ve süreci anlatıldı. Zihin kuramı testlerin amacı ve içeriği anlatıldı. Bu oturumda Beck ve arkadaşları (1979) tarafından bilişsel hatalar altı ana başlık olarak ele alınmış ve zihinsel engelli çocuklara detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bilişsel çarpıtmalar dan Keyfi Çıkarsama (Arbitrary Inference) terimi ulaşılan sonucu destekleyici kanıtlar olmadığı durumlarda veya tam tersine kanıtlar olduğu durumlarda bir sonuca ulaşılan bir durumdur. Bu oturumda Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi (Smarties) testinde zihinsel engelli çocuğun bilişsel davranışçı yönteminin bilişsel çarpıtmalar terimi çerçevesinde ulaşılan sonucun desteklenmeyen kanıtlar ile açıklanmıştır. İkinci Oturum: Bu oturumda birinci ve ikinci dereceden yanlış kanı atfı testlerinde yapılan hatalar bilişsel hatalar konuşuldu. Öğrencilerle yapılan testlerin sonuçlarına göre Bilişsel Davranışçı Terapi bağlamında davranışsal müdahaleler yapıldı. Bu müdahaleler zihin kuramı hatalarını duyarsızlaşma üzerinde yapıldı. Her öğrenci bu müdahalelerle zihin kuramı becerisinde yapmış olduğu genellemelerle duyarsızlaştırıldı.

Üçüncü oturum: Bu oturumda zihin kuramı testlerinin testleri son test olarak tekrar edildi. Her öğrenci testlerin sonunda tekrar yapılan hatalar üzerinde görüşüldü. Yanlış inanışlar yenisiyle düzeltildi. Her öğrenci bu düzenlemelerle ilgili yanlışlarını paylaştılar. Bu oturum son oturum olarak düzenlendi ve her katılımcıya teşekkür edilerek araştırama sonuçları paylaşılacağı bilgisi verildi.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu

Zihinsel engelli çocukların tarafından doldurulan envanterlerin gözden geçirilmiş; hatalı formlar işlem dışı bırakılmıştır. Envanter verileri bilgisayara aktarılmıştır. Tez çalışmasının ana ve alt problemlerine yanıt bulma sürecinde, SPSS 25.0 (Statistical Packet for The Social Science) programı kulla-

nılmıştır. Araştırmanın grup karşılaştırmaları Mann Whitney U Testi ile Öntest ve sontest karşılaştırmaları ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ile yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmamızın bu bölümünde Hipotez ve alt problemlerine ilişkin bulgular ve yorumlarına yer verilmiştir.

Katılımcıların Betimsel Analiz Sonuçları

Bu bölümde araştırmaya katılan özel eğitime devam eden zihinsel engelli çocukların kişisel bilgi formunda belirtilen bazı demografik değişkenlerle ilgili frekans dağılımı ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Betimsel Analiz Sonuçları

Değişkenler	Deney Grubu		Kontrol Grubu		
	n	%	n	%	
Cinsiyet	Erkek	7	58	9	75
	Kız	5	42	3	25
	Toplam	12	100	12	100
Sınıf	1.Sınıf	7	83	10	83
	2. Sınıf	5	17	2	17
	Toplam	12	100	12	100
Kardeş Sayısı	Yok	3	25	2	17
	1 Kardeş	1	8		25
	2 Kardeş	5	42	2	17
	3 Kardeş	3	25	5	42
	Toplam	12	100	12	100
Ebeveyn Meslek	Emekli	1	8	x	
	Memur	3	25	2	17
	Öğrenci	2	17	1	8
	Diğer	1	8	1	8
	Ev hanımı	4	33	1	8
	Serbest meslek	1	8	8	58
	Toplam	12	100	12	100
Yaş	10 Yaş	2	17	x	x
	11	1	8	1	8
	12	2	17	3	25
	13	3	25	6	50
	14 yaş ve üzeri	4	33	2	17
	Toplam	12	100	12	100

Tablo 1’de, araştırmada 1. Grupta yer alan katılımcıların cinsiyeti açısından bakıldığında %58’si erkek ve %42’si kızdır. Çocukların sınıf düzeyine bakıldığında %83’ü 8 ve %17’si 9.sınıftadır. Sahip olunan kardeş değişkeni açısından %25’inin kardeşi yok, %8’inin 1 kardeşi var, %42’sinin 2 kardeşi var ve %25’inin 3 kardeşi olduğu görülmüştür. Ebeynlerin Meslek değişkeni incelebildiğinde %8’i emekli, %25’i memur, %17’si öğrenci %8’i diğer meslekler grubunda, %33’ü ev hanımı ve %8’i serbest mesleğe sahiptir. Yaş değişkeni açısından %17’si 10 yaş, %8’i 11 yaş, %17’si 12 yaş, %25’i 13 yaş ve %33’ü 14 yaş ve üzeridir.

Araştırmada kontrol grubunda yer alan katılımcıların cinsiyeti açısından bakıldığında %75’i erkek ve %25’i kızdır. Ebeveynin sınıf durumuna bakıldığında %83’ü 8 ve %17’si 9.cu sınıftadır. Sahip olunan kardeş değişkeni açısından %17’sinin kardeşi yok, %25’inin 1 kardeşi var, %17’sinin 2 kardeşi var ve %42’sinin 3 kardeşi olduğu görülmüştür. Ebeveyn Meslek değişkeni incelebildiğinde %17’si memur, %8’i öğrenci %8’i diğer meslekler grubunda, %8’i ev hanımı ve %58’i serbest mesleğe sahiptir. Yaş değişkeni açısından %8’i 10 yaş, %25’i 31-11 yaş, %50’si 12 yaş ve %17’si 14 yaş ve üzeridir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Kuramı Testleri Betimsel Analiz Sonuçları

Ölçümler	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
	Ort.	SS	Ort.	SS
Beklenmedik içerik değişikliği	21,33	9,04	11,50	8,74
Birinci dereceden yanlış kanı atfı	21,33	7,92	8,92	8,08
İkinci dereceden yanlış kanı atfı	11,67	6,14	4,00	3,81
ZK toplam puan	54,33	19,39	24,42	19,69

Tablo 2’ye göre, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından Beklenmedik içerik değişikliği puanları ortalaması $21,33 \pm 9,04$ ve kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından Beklenmedik içerik değişikliği puanları ortalaması $11,50 \pm 8,74$ olarak bulunmuştur.

Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından Birinci dereceden yanlış kanı atfı puanları ortalaması $21,33 \pm 7,92$ ve kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından Birinci dereceden yanlış kanı atfı puanları ortalaması $8,92 \pm 8,08$ olarak bulunmuştur.

Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından İkinci dereceden yanlış kanı atfı puanları ortalaması $11,67 \pm 6,14$ ve kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından İkinci dereceden yanlış kanı atfı puanları ortalaması $4,002 \pm 3,81$ olarak bulunmuştur.

Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt boyutlarından ZK toplam puan puanları ortalaması $24,33 \pm 19$, ve kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı beceri alt ZK toplam puan puanları ortalaması $24,42 \pm 19,69$ olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Deney Grubunun Zihin Kuramı Testleri Öntest Sontest Analiz Sonuçları

Ölçümler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Beklenmedik içerik değişikliği	Negatif Sıra	10	6,5	65	-2,754	0,004
	Pozitif Sıra	1	1	1		
	Eşit	1				
Birinci dereceden yanlış kanı atfı	Negatif Sıra	12	6,5	78	3,062	0,002
	Pozitif Sıra	0	0	0		
	Eşit	0				
İkinci dereceden yanlış kanı atfı	Negatif Sıra	10	6,45	64,5	-1,710	0,005
	Pozitif Sıra	1	1,5	1,5		
	Eşit	1				
ZK toplam puan	Negatif Sıra	12	6,5	78	-4,061	0,002
	Pozitif Sıra	0	0	0		
	Eşit	0				

Tablo 3 te görüldüğü üzere, Deney grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Beklenmedik içerik değişikliği üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($z = -2,754$, $p < 0,05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamı dikkate alındığında gözlenen bu farkın sıralar yani sontest lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Beklenmedik içerik değişikliği üzerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Deney grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Birinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi

uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($z=-3,062$, $p < 0,05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında gözlenen bu farkın sıralar yani sontest lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasın Birinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Deney grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden İkinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($z=1,710$, $p < 0,05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında gözlenen bu farkın sıralar yani sontest lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasın İkinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Deney grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden ZK toplam puan üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($z=4,061$, $p < 0,05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında gözlenen bu farkın sıralar yani sontest lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasın ZK toplam puanı üzerinde etkili olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Tablo 3. Kontrol Grubunun Zihin Kuramı Testleri Öntest Sontest Analiz Sonuçları

Ölçümler	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Beklenmedik içerik değişikliği	Negatif Sıra	8	23	56	4,212	0,104
	Pozitif Sıra	1	18	58		
	Eşit	1				
Birinci dereceden yanlış kanı atfı	Negatif Sıra	42	12	53	4,062	0,042
	Pozitif Sıra	4	7	44		
	Eşit	2				
İkinci dereceden yanlış kanı atfı	Negatif Sıra	4	18	45	2,583	0,605
	Pozitif Sıra	3	17	28		
	Eşit	1				
ZK toplam puan	Negatif Sıra	42	12	25	-1,061	0,407
	Pozitif Sıra	0	7	4		
	Eşit	0				

Tablo 4 te görüldüğü üzere, Kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Beklenmedik içerik değişikliği üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olmadığı tespit edilmiştir ($z=-4,1212$, $p > 0,05$).

Kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Birinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olmadığı tespit edilmiştir ($z=-4,062$, $p > 0,05$).

Kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden İkinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olmadığı tespit edilmiştir ($z=-2,583$, $p > 0,05$).

Kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden ZK toplam puan üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için Wilcoxon İşaret testi uygulanmış ve test sonucunda Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi

öntest ve sontest puanları ortalamaları arasında farklılığın istatistiksel olarak önemli olmadığı tespit edilmiştir ($z=-1,061$, $p > 0,05$).

Kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerini sonuçlarına öntest sontest puanları arasında farklılığın olmaması deney grubuna uygulanan Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerine önemli bir etkisinin olduğu yorumu yapılır.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubunun Beklenmedik İçerik Testi Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	GRUP	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Beklenmedik içerik değişikliği	Deney Grubu	12	8,85	21,03	4,383	0,003
	Kontrol Grubu	12	16,22	85,50		
	Toplam	24				

Tablo 5'e göre, deney ve kontrol grubunun zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine düzeyi sontest ortalamaları arasındaki farkın belirlenebilmesi için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test sonucunda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulaması yapılan zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisi düzeyi ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($U= 4,212$, $p < 0,05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden Beklenmedik içerik değişikliği düzeyi daha yüksektir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden Beklenmedik içerik değişikliği düzeyini arttırmada etkilidir yorumu yapılabilir.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Grubunun Birinci Dereceden Yanlış Kamı Atfı Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	GRUP	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Birinci dereceden yanlış kamı atfı	Deney Grubu	12	18,85	38,03	3,3122	0,040
	Kontrol Grubu	12	20,22	105,50		
	Toplam	24				

Deney ve kontrol grubunun zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine düzeyi sontest ortalamaları arasındaki farkın belirlenebilmesi için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test sonucunda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulaması yapılan zihinsel engelli çocukların düzzihin kuramı be-

ceriri düzeyi ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($U= 4,062$, $p < 0,05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden Birinci dereceden yanlış kanı atfı düzeyi daha daha yüksektir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden Birinci dereceden yanlış kanı atfı düzeyini arttırmada etkilidir yorumu yapılabilir.

Tablo 6. Deney ve Kontrol İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Testleri Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	GRUP	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
İkinci dereceden yanlış kanı atfı	Deney Grubu	12	7,25	16,03	1,122	0,012
	Kontrol Grubu	12	12,22	25,50		
	Toplam	2				
		4				

Deney ve kontrol grubunun zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine düzeyi sınıfta ortalamaları arasındaki farkın belirlenebilmesi için Mann Whitney U testi uygulanmış ve test sonucunda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulaması yapılan zihinsel engelli çocukların zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerileri düzeyi ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($U= 1,112$, $p < 0,05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden İkinci dereceden yanlış kanı atfı düzeyi daha daha yüksektir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden İkinci dereceden yanlış kanı atfı düzeyini arttırmada etkilidir yorumu yapılabilir.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Kuramı Testleri Karşılaştırma Sonuçları

Değişkenler	GRUP	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
ZK toplam puan	Deney Grubu	12	32,22	88,03	6,322	0,027
	Kontrol Grubu	12	72,04	141,50		
	Toplam	24				

Deney ve kontrol grubunun zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine düzeyi sınıfta ortalamaları arasındaki farkın belirlenebilmesi için

Mann Whitney U testi uygulanmış ve test sonucunda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulaması yapılan zihinsel engelli çocukların düzzihin kuramı beceriri düzeyi ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu tespit edilmiştir ($U= 6,3222$, $p < 0,05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan deney grubu zihinsel engelli çocukların kontrol grubu zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden ZK toplam puan düzeyi daha yüksektir. Bu bulgu sonucunda, Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi uygulanan zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinden ZK toplam puan düzeyini arttırmada etkilidir yorumu yapılabilir.

Tartışma ve Sonuç

Son otuz yıldır, zihin kuramı ile ilgili yapılan çalışmalar çocuk gelişiminde önemli bir rehber olmuştur. Zihin kuramı, çocuğun kendi düşüncesi ile başkasının düşüncesini ayrı olduğunu anlama yeteneği ile daha kapsamlı bileşenleri olan sosyal anlamayı içermektedir (Premack ve Woodruff, 1978). Başkalarının düşüncelerini, inançlarını, istek ve duygularını, mecazları, imaları anlama ve hatırlama çocukların sosyal gelişiminde çok önemlidir (Frith, Happe ve Siddons, 1994). Sosyal dil bağlamının, kullanılan dilin karmaşıklığı veya zihinselleştirme becerilerini geliştirmenin yararını gösteren diğer durumsal faktörler ve ipuçları gibi nitelikleri; etkileşime giren kişinin nitelikleri ile ilgili sosyal faktörler; ve istikrarlı zihinselleştirme motivasyonu ve hormonal değişiklikler gibi kişisel faktörler, bireylerin kazanılmış yeteneklerini sosyal etkileşimlerinde eyleme geçirmeye istekli olup olmadıklarını zihin kuramı etkileyebilmektedir (Doenyas, 2019).

Zihin kuramında, çocuklarda anlama ve takdir etme yeteneklerinin eğlencenin yoğunluğu ile ilişkili olabilmektedir. Uyumsuz elemanların algılanması ve anlamsal tutarlılığın oluşturulmasında bilgi empati gibi bireysel özellikler etkili olabilmektedir (Manfredi, Proverbio, Mello de Pinho, Ribeiro, Comfort, Marques ve Boggio, 2020).

Zihinsel engelli çocuk hasta grupları ile yapılan çalışmalarda daha çok şizofreni, bipolar bozukluk olan birinci derece yakınlar üzerine odaklanmış ve OSB ile şizofreni arasında performans farklılıkları tespit edilmiştir (Bliksted, Ubukata ve Koelkebeck, 2016). Remisyon dönemindeki hastalarda zeka alanındaki bozulmaların zihin kuramı becerilerindeki bozulmaya katkıda

bulunduğu gözlenmiştir (Bora ve Pantelis, 2016). Bilişsel davranışçı terapi yönteminin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine etkisi üzerine araştırmaya alan yazında rastlanmamaktadır.

Araştırmamızın birinci hipotezi, 'Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney grubundaki çocukların zihin kuramı ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır' şeklinde oluşturulmuştur.

Yapılan çalışma sonucunda deney grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Beklenmedik içerik değişikliği, Birinci dereceden yanlış kanı atfı, İkinci dereceden yanlış kanı atfı ve ZK toplam puanı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bir diğer değişle Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı becerisi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmamızın ikinci hipotezi, 'Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanan deney ve kontrol gruplarındaki zihinsel engelli çocukların zihin kuramı son test puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır' şeklinde oluşturulmuştur.

Yapılan çalışma sonucunda kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının Zihin kuramı Testlerinden Beklenmedik içerik değişikliği, Birinci dereceden yanlış kanı atfı, İkinci dereceden yanlış kanı atfı ve ZK toplam puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Yapılan çalışmada deney grubundaki zihinsel engelli çocukların kontrol grubundaki çocuklardan zihin kuramı becerisinde daha fazla puan aldıkları bulunmuştur. Bir diğer değişle Bilişsel Davranışçı Terapi uygulamasının zihin engelli çocukların zihin kuramı becerisi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmamızın ikinci hipotezi, Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanmayan kontrol grubundaki çocukların zihin kuramı ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır' şeklinde oluşturulmuştur.

Yapılan çalışma sonucunda kontrol grubunda yer alan zihinsel engelli çocuklarda bilişsel davranışçı terapi uygulanmayan zihin kuramı testlerinden beklenmedik içerik değişikliği, birinci dereceden yanlış kanı atfı, ikinci dereceden yanlış kanı atfı ve ZK toplam puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Yapılan çalışmada kontrol grubundaki zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerilerinde öntest sontest sonuçları değişmemiştir. Bir diğer değişle Bilişsel Davranışçı Terapi uygulanmayan zihin engelli çocukların zihin kuramı becerisinde ilerleme ve gerileme görülmemiştir.

Araştırma sonucuna göre Bilişsel Davranışçı Terapinin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisi üzerine önemli etkisinin olduğu bulunmuştur. Zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisi üzerine bilişsel davranışçı yönteminin etkinliği ülkemizde yapılmış ilk çalışmadır.

Zihin kuramı ile ilgili yapılan çalışmalarda okul öncesi dönemlerde başladığı ve aşamalı olarak devam ettiği görülmektedir. Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi birçok alanda kullanılan bir yöntem olmakla birlikte eğitim alanında da etkili bir yöntem olduğu çalışmalarda kanıtlanmıştır. Zihin kuramı sadece dezavantajlı gruplarda değil normal gelişim gösteren çocuklarda da önemli bir zihin becericisidir. Bu nedenle bilişsel davranışçı terapi zihinsel engelli çocukların zihin becerisi düzeylerini arttırma bakımında ihtiyaçları karşılar niteliktedir.

Araştırma sonucunda bilişsel davranışta terapi yönteminin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Yapılan çalışmamız da zihinsel engelli çocukların zihin kuramı testleri alt boyutlarından beklenmedik içerik değişikliği, birinci dereceden yanlış kanı atfı, ve ikinci dereceden yanlış kanı atfı üzerinde ayrı ayrı etkisi tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda, Bilişsel Davranışçı Terapi Programının zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisini arttırmada kullanılması önerilmektedir. Bu bağlamda Bilişsel Davranışçı Terapi yöntemi özel eğitim kurumlarındaki öğretmenler tarafından öğrenilmesi önerilmektedir. Bilişsel Davranışçı Terapi Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları tarafından Başta Rehber Öğretmenler olmak üzere, özel eğitim alanında çalışan, özel eğitim alanı öğretmeni, çocuk gelişim öğretmeni ve okul öncesi öğretmene yönelik Eğitim Kursu olarak verilmesi önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation Of The Impact Of The Cognitive Behavior Therapy Method On The Theory of Mind Skills Of Mentally Disabled Children

*

Fatma Yalçın - Ayşe Tuba Ceyhun - Fatih Bal
Biruni University, Sakarya Üniversitesi

Metacognition is the most important step of learning and development. The second important step is the theory of mind. It is called metacognition to control one's own skills. Metacognition develops in children at the age of 4. This development is important for children's problem solving and learning skills. Knowing and being aware of the existence of others other than himself is defined as the theory of mind (ZK) (Heubner, 2000). Mind theory is the ability to understand the thoughts, desires and emotions of others (Doherty, 2009). With this skill, the child learns whether the behavior of others is meaningful or deliberate (Rowe, Bullock, Polkey and Morris, 2001). Generally, the theory of mind is an important concept used in understanding the mental states of others (Doherty, 2009). The theory of mind is a feature that distinguishes man from other living things.

The first building block of cognitive development and learning is metacognition, and the second building block is the theory of mind. Metacognition is the skill of controlling one's own knowledge. Studies show that 4 metacognition, which is the knowledge of young children's own thinking processes, progressively develops between the ages of 3-5. This knowledge is the basis for the later development of the mind in terms of children's problem solving skills and learning skills. The fact that one is aware of the existence of cognition other than himself is called the theory of mind (Heubner, 2000). In ZK studies, it is attempted to determine the knowledge of children about their basic mental states such as perceptions, desires, beliefs, thoughts, desires and emotions of others (Doherty, 2009). The theory of mind is based on the ability of the child to predict and grasp that their behavior is meaningful and intentional (Rowe, Bullock, Polkey and Morris, 2001). The theory of mind is an umbrella concept used to help children un-

derstand others' mental states. Whether this skill is unique to humans has been studied for many years (Doherty, 2009). Mind theory is an important feature that distinguishes humans from other living species and is a very important skill in terms of social-emotional development.

There are different thinking education programs used in the world. However, there are a limited number of programs that can be implemented or adapted for preschool children. For this reason, cognitive behavioral therapy program was preferred in this study in terms of being applicable to children with mental disabilities.

The results of the research examining the education system and education programs in our country revealed that students' thinking skills are low (Gel, 1999). However, the study of cognitive skills of children with intellectual disabilities is almost nonexistent. Therefore, in this study, it is important to examine the mental theory functions of children with intellectual disabilities within the framework of cognitive behavioral therapy program. Accordingly, the general aim of the study is to investigate the effect of cognitive behavioral therapy method on mental theory skills of children with mental disabilities.

This research is planned semi-experimentally. Within the scope of this research, which was designed according to the "Pre-Test-Post-Test Unsynchronized Groups with a Control Group" model, two groups, one experiment and one control, were created. The Cognitive Behavioral Method was applied to the children in the experimental group in 12 sessions in total for an average of 30 minutes for two weeks. In the control group, mind theory, skill pretest, posttest were taken. No intervention was made to the control groups. Cognitive Behaviorist practices in the experimental group were carried out by the researcher. The study group of the study consists of 24 children between the ages of 12 and 18 who attend the private education institution in Beyoğlu District of Istanbul Province in the 2018-2019 academic year. There were 12 children in the experimental group and 12 children in the control group. In the research, "Unexpected Content Change, First Order Wrong Blood Attribution Task, and Second Order Wrong Blood Attribution Task" were used as data collection tools. The demographic information of the children and their families was obtained using the "Personal Information Form" created by the researcher. Data of the research. Analyzed with SPSS 25.0 package program. In the study, the pre-test and post-test

scores of the children in the experimental and control groups were compared using t test and Wilcoxon Signed Ranks Test.

Studies show that the theory of mind started in pre-school periods and continues gradually. Cognitive Behavioral Therapy method is a method used in many fields, but it has also been proven in studies that it is an effective method in the field of education. Mind theory is an important mindset, not only in disadvantaged groups, but also in children with normal development. For this reason, cognitive behavioral therapy meets the needs of mentally handicapped children in increasing their mental skills. In our study, it was determined that the unexpected content change, first-order false blood attribution, and second-order false blood attribution were separately determined from the sub-dimensions of mental theory tests of mentally disabled children. As a result of the research, it has been found that the Cognitive Behavioral Method has an important effect on mental theory skills of children with mental disabilities.

Kaynakça / References

- Baron-Cohen S., Leslie A.M., ve Frith, U. (1985) Does the autistic child have a "theory of mind"? *Cognition*, 21, 37-46.
- Baron-Cohen, S. (2000). Theory of mind and autism a fifteen year review. S. Baron-Cohen, H. Tager-Flusberg, ve D. Cohen (Eds.), *Understanding other minds: Perspectives from developmental cognitive neuroscience* içinde (2. bsm) (s. 3-20). New York: Oxfo.
- Beck, A.T., Rush, A.J., ve Show, B.F. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: Guilford Press.
- Beck, J.S. (2011). *Cognitive behavior therapy basics and beyond*. 2nd ed. New York: The Guilford Press.
- Bliksted, V, Ubukata, S., ve Koelkebeck, K. (2016) Discriminating autism spectrum disorders from schizophrenia by investigation of mental state attribution on an on-line mentalizing task: A review and meta-analysis. *Schizophr Res*, 171, 16-26.
- Bora, E., ve Pantelis, C. (2016). Social cognition in schizophrenia in comparison to bipolar disorder: A meta-analysis. *Schizophr Res*, 175, 72-78.
- Brüne M, Brüne-Cohrs U (2006) Theory of mind evolution, ontogeny, brain mechanisms and psychopathology. *Neurosci Biobehav Rev*, 30, 437-455.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doenyas, C. (2019). Theory of mind in action: use of mental state understanding in social interactions. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(1), 153-160
- Doherty, J. M. (2009). *Theory of mind. How children understand other's thoughts and feelings*. Hove, UK: Psychology Press.
- Flavell, J. H., Green, F. L., ve Flavell, E. R. (1995). The development of children's knowledge about attentional focus. *Developmental Psychology*, 31, 706-712.
- Heubner, A. (2000). *Adolescent growth and development*. Virginia: Cooperative Extension Publication.
- Kanık, N. (1993). Özürlü bebeklerin eğitimi ve ailenin katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 14-17.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel araştırma yöntemi* (6. bs.). Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Manfredi, M., Proverbio, A. M., Mello de Pinho, P. S., Ribeiro, B., Comfort, W. E., Marques, L. M., ve Boggio, P. S. (2020). Electrophysiological indexes of ToM and non-ToM humor in healthy adults. *Experimental Brain Research*, 238, 789-805.
- Okkay, İ. (2019). Dijital oyunların çocuklar üzerinde yol açtığı etiksel sorunlar. A.M. Kırık (Ed.) *Yeni medyada çocuk ve iletişim içinde* (s.115-142). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Premack, D., ve Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behav Brain Sci*, 1, 515-526.
- Rowe, A. D., Bullock, P. R., Polkey, C. E., ve Morris, R. G. (2001). Theory of mind impairments and their relationship to executive functioning following frontal lobe excisions. *Brain*, 124(3), 600-616.
- Söhmen, T., ve Türkbay T. (2003). *Engelli çocuklar*. Ankara, GATA Basımevi, 12-15.
- Stallard, P. (2017). *Çocuklar ve ergenler için bilişsel davranışçı terapi uygulamaları ve araştırmaları*. (1.Baskı). Ankara: Say Yayınları.
- Üstündağ, B. (1994). 47. *Kromozom (down sendromu)*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları,
- Wimmer, H., ve Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13, 103-128.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yalçın, F., Ceyhun A.T. ve Bal, F.(2020).Bilişsel davranışçı terapi yönteminin zihinsel engelli çocukların zihin kuramı becerisine etkisinin incelenmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1200-1222. DOI: 10.26466/opus.686817

Kompulsif Satın Alma Davranışının Y ve Z Kuşaklarında Cinsiyetler Arası Analizi

DOI: 10.26466/opus.752184

*

Asena Gizem Yiğit* – Mehmet Yiğit**

* Araş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta/Türkiye

E-Posta: asenayigit@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9791-2211](https://orcid.org/0000-0002-9791-2211)

** Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Isparta/Türkiye

E-Posta: mehmetyigit@isparta.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3921-9347](https://orcid.org/0000-0002-3921-9347)

Öz

Ekonomik ve sosyal hayattaki değişimler, bireylerin davranış biçimlerinde önemli ve kalıcı değişimler meydana getirmektedir. Yoğun dijitalleşmenin ve buna bağlı olarak kitlesel tüketimin yaşandığı çağımızda tüketim tercihleri de hızla değişmektedir. Bireyler faydacı tüketimin yanı sıra günümüzde birçok motivasyona bağlı olarak da tüketim yapmaktadır. Hatta anormal tüketim davranışlarına rastlanabilmektedir. Bu davranışlardan biri de çalışmanın konusunu oluşturan kompulsif tüketim davranışıdır. Kompulsif satın alma bireyin, aile, çevre veya içsel birçok faktörden oluşan kaygıyı, olumsuz duyguları ve düşünceleri bastırmak veya azaltmak için yaptığı, kronik olarak kendini tekrarlayan, dürtüsel bir satın alma davranışıdır. Bireyler için genellikle önemli olan ürün edinimi değil bu edinme süreci boyunca yaşadığı haz duygusudur. Literatürdeki genel kabul kompulsif satın alma davranışının çeşitli nedenlerden dolayı erkeklere göre kadınlarda çok yoğun görüldüğü yönündedir. Ancak bununla birlikte günümüzde erkeklerde de daha sık görülmeye başlandığı yönünde tartışmalar yaşanmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın amacı, kompulsif satın alma davranışının Y ve Z kuşaklarındaki cinsiyetler arası farkının araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda 222 kişiden çevrimiçi anket yoluyla toplanan veriler fark testine tabi tutulmuştur. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre Y kuşağında, genel görüş ile paralel olarak, kadınlar daha fazla kompulsif satın alma davranışında bulunmaktadır. Ancak Z kuşağında bu farklılık ortadan kalkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kompulsif satın alma, tüketim teorisi, y ve z kuşağı

Intergender Analysis Of Compulsive Buying Behavior in Y And Z Generations

*

Abstract

Changes in economic and social life create important and permanent changes in the behavior of individuals. In our age where digitalization and mass consumption are intense, consumption preferences are changing rapidly. In addition to utilitarian consumption, individuals are consumed depending on many motivations today. Even abnormal consumption behaviors can be encountered. One of these behaviors is compulsive consumption behavior, which is the subject of the study. Compulsive buying is a chronically repetitive, an impulsive buying behavior that the individual does to suppress or reduce anxiety, negative emotions and thoughts that are caused by many factors in the family, environment or internal. It is not the product that is important for individuals but the pleasure they experience throughout the buying process. The general acceptance in the literature is that compulsive buying behavior is seen in women for various reasons. However, there are discussions about the fact that it has started to be seen in men today. The purpose of this study is to investigate the difference between the sexes in the Y and Z generations of compulsive buying behavior. For this purpose, the data collected from 222 persons through the survey were analysed by independent sample t test. According to the data obtained as a result of the analysis, in generation Y, in line with the general acceptance opinion, women have more compulsive buying behavior. However, this difference disappears in the Z generation

Keywords: *compulsive buying behavior, consumption theory, y and z generations*

Giriş

Geleneksel İktisat'ın ana varsayımı olan rasyonel birey, akılcı, ekonomik ve rasyonel karar alabilen bir varlıktır. Tüketim modellerinde de bu varsayıma göre tüketici, sınırsız ihtiyaçlarını sınırlı bütçeyle en yüksek faydayı sağlayacak şekilde tatmin etme yetisine sahiptir. Birçok araştırmacı tarafından eleştirilen ancak insan davranışlarının tahmin edilebilmesini mümkün kılan yapı olarak kabul gören bu görüş zaman içinde yetersiz kalarak değişikliklere uğramıştır (Acar, 2008, s.98). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde iktisadın matematik ile iç içe geçmesi ve sosyoloji, psikoloji gibi dallarla ilişkisi tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Her ne kadar Smith (1759), Bentham (1781), Katona (1951) gibi iktisatçılar çalışmalarında davranışsal açıklamalar yapmış olsa da Herbert A. Simon'ın tarafından 1957 yılında literatüre kazandırılan Sınırlı Rasyonellik kavramı ile davranışsal modellerin sağlam bir temele oturtulması sağlanmıştır (Simon, 1957'den akt. Selten, 1990). Bu temelde kurulan modellerde psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik faktörlerin de göz önüne alınması bireyin karar verme süreçlerine yönelik daha detaylı araştırma yapabilmeye imkânı da sağlamıştır. Özellikle bireylerin tüketim kararları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar bugün ekonomik ve toplumsal birçok durumun da açıklanmasına vesile olmaktadır.

Ekonomik ve toplumsal yaşamda meydana gelen değişiklikler, bireylerin davranışlarında da önemli ve kalıcı değişikliklere neden olmaktadır. Özellikle yarım asırdır büyük bir hızla yol kat eden teknoloji kavramı, her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Değişim veya dönüşüm kavramı ile birlikte anılan bu kavram bugün hemen her alana nüfuz etmiş ve yine hemen her alanı etkisi altına almıştır. Özellikle mekân ve zaman gibi sınırları ortadan kaldırması bakımından hem toplumsal kültür hem de tüketim kültürü bu dönüşümden önemli şekilde etkilenmiştir. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra mal ve hizmetlerin çeşitliliği, reklam faaliyetleri, markalaşma, yeni tüketim alışkanlıkları, yaşam tarzı gibi etkenler tüketicileri ihtiyaçları dışında da tüketim yapmaya yönlendirmektedir. Bununla birlikte hızlı değişimlerin, toplumlarda yarattığı psikolojik ve fiziksel yorgunluklar da zaman içinde tüketim eyleminin farklı boyutlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son zamanlarda yapılan çalışmalara göre tüketim, içinde bulunulan ruh halinden bir kaçış, olumsuz duygulardan sıyrılma çabası, statü göstergesi, mutluluk arayışı gibi anlamlar da taşıyabilmektedir (Workman ve Paper, 2010). Bu durumda

satın alma eylemi anormal durumlara sebebiyet verebilmektedir. Bunlardan biri ise çalışmanın da konusu olan kompulsif satın alma davranışıdır. Kompulsif satın alma davranışı depresyon, kaygı bozukluğu gibi psikolojik durumların hem nedeni hem de sonucu olarak kendini gösteren bir bozukluktur. Bu davranış en genel tanımıyla kronik olarak tekrarlayan, satın alma duygusunun dürtüsel olarak bir baskı durumuyla beraber ortaya çıktığı, aşırı tüketim veya kontrolsüz harcama durumudur (Ridgway, Kinney ve Monroe, 2008). Aynı zamanda maddi anlamda ciddi kayıplara neden olan, aile ilişkilerini ve sosyal yaşamı olumsuz olarak etkileyen bu davranışın ekonomik ve toplumsal açıdan incelemek ve çözümler üretmek büyük önem arz etmektedir. Teorik olarak 1980’li yıllarda net bir çerçeve ile ele alınan bu davranışın zaman içinde kişilik özellikleri, demografik faktörler, diğer bozukluklarla olan ilişkileri sık olarak ele alınmıştır. Buna göre kompulsif satın alma davranışı materyalizm, düşük benlik saygısı, otokontrol eksikliği, kaygı bozukluğu, hedonik tüketim gibi durumlarla ilişkilidir (O’Guinn ve Faber, 1989; Faber ve O’Guinn, 1992; Yurchisin ve Johnson, 2004). Bununla birlikte demografik değişkenlerle olan ilişkiler incelendiğinde en çok üzerinde durulan değişkenlerin cinsiyet ve yaş değişkenleri olduğu görülmektedir. Söz konusu davranışın başlangıç yaşı 18-24 yaş arası olup en fazla kadınlarda görülmektedir (O’Guinn ve Faber, 1989; Black, 2001). Gelir ile ilişkisine yönelik olarak bir fikir birliği olmamakla beraber, cinsiyet değişkeniyle ilgili genel kabul kadınların önemli bir farkla erkeklerden daha fazla kompulsif alıcı olduklarıdır (O’Guinn ve Faber, 1989; Faber ve O’Guinn, 1992; Schlosser, Black, Repertinger ve Freet, 1994). Büyük çoğunlukla kadınların eğilim gösterdiği kompulsif satın alma davranışının 2000’li yıllarla beraber erkeklerde de sıkça görülmeye başlanmasına ve hatta cinsiyetler arası farklılaşmanın olmadığına dair önemli tartışmalar mevcuttur (Lee ve Mysyk, 2004; Aslanoglu ve Korga, 2017). Özellikle zaman içinde değişen cinsiyetler arası rollerin (Pekel, 2019), tüketim davranışlarında da kendini göstermesi beklenmektedir. Bu beklenti doğrultusunda bu çalışma, genel olarak kadınlarda görülen kompulsif satın alma davranışının günümüzde erkeklerde de önemli oranda görüldüğünü ve hatta cinsiyetler arasında farklılaşmayabileceğini iddia etmektedir.

Kompulsif Satın Alma Davranışına Teorik Bakış

İlk olarak “oniomani” yani satın alma manisi adıyla ele alınan kompulsif satın alma davranışı 1900’lü yılların başında Kraepelin ve Bleuler tarafından çalışmaya konu olmuştur. Bir tür patolojik dürtü bozukluğu olarak tanımlanan bu davranış, kişinin çeşitli nedenlerle dürtüsel olarak alışverişe yönelmesi ve bu duygusunu denetleyememesi sonucunda meydana gelen aşırı satın alma durumudur (Tamam, Diler ve Özpoyraz, 1998, s.224). Bu davranış bozukluğuna yönelik ilk tanım ise Faber, O’Guinn ve Krych (1987)’in çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Çalışma, kompulsif satın almayı tanımlayarak ilk bulguları ortaya koyan ve bu bozukluğu yaşayan bireylerin diğerlerinden farklı olan yanlarını ele alan ilk çalışma olması bakımından önem kazanmaktadır. Faber ve O’Guinn’e göre kompulsif satın alma davranışı, negatif duygular karşısında ortaya çıkan, kronik olarak tekrarlayan, engellemesi zor olan veya mümkün olmayan bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu bozukluk bir yandan maddi ve manevi olarak problemlerin ortaya çıkmasına neden olurken, diğer yandan eylem sonrasında suçluluk duygusu da yaratmaktadır (O’Guinn ve Faber, 1989, s.148). Bireyin hissettiği temel şey, bir ürünü maddi olarak elde etmekten ziyade satın alma sürecinde yaşanan haz (kaygı azaltma) duygusudur. Bundan dolayı bireyler genel itibarıyla ihtiyaç duymadıkları ürünleri satın aldıklarından bu eylem sonrasında pişmanlık duymaktadır (Cho, Kwan ve Seo, 2008). Davranış, temelinde kaygıyı barındırmaktadır. Yapılan ilk çalışmalar aile, biyolojik ve fiziksel faktörler, sosyal çevre, kültür ve reklamlar gibi birçok değişkenin kaygıyı tetikleyerek kompulsif satın alma davranışına sebebiyet verdiğini göstermektedir (Vallance vd., 1988). Bunun yanı sıra düşük özsaygı, aşırı yemek yeme gibi takıntılı davranışlara yatkınlık, negatif duygulardan kaçış gibi kişisel faktörlerin de bu davranışa temel hazırladığı bilinmektedir (Faber ve O’Guinn, 1992). Ayrıca alışveriş arzusuna karşı gösterilen düşük irade, kaygı ve gerilimi hafifletmeye çalışma, dürtülenme düzeyindeki değişiklikler, otokontrol eksiliği gibi faktörler de bu davranışın tetiklenmesine sebep olmaktadır (Edwards, 1993; Dittmar, 2005). Yapılan araştırmalar göstermektedir ki kompulsif satın alma davranışının statü algısı, metaryalizm, kendini tamamlama, aşırı yeme davranışları ve kumar alışkanlığıyla da pozitif yönde ilişkisi bulunmaktadır (Yurchisin ve Johnson, 2004; Attmann-Tautmann ve Johnson, 2009).

Literatür

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, kompulsif satın alma davranışının 1980'lerin sonunda net bir çerçeve ile tartışılmaya başlandığı görülmektedir. İlk çalışmalar kompulsif satın alma davranışının tanımlanması, davranışa neden olan motivasyonların ve demografik değişkenlerin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilmiştir (Faber, O'Guinn ve Krych 1987; Faber ve O'Guinn 1988; O'Guinn ve Faber 1988; Valence, d'Astous ve Fortier 1988; Faber ve O'Guinn, 1992). Aynı zamanda çarpık veya eksik vücut görüntüsü gibi fiziksel eksikliklerin ve zihinsel bozukluk, alkol bağımlılığı, fobik bozukluk gibi psikolojik durumların da bu davranışı tetiklediği bulgulanmıştır (Krueger, 1988; Faber ve O'Guinn, 1992). 1990'ların ortalarından itibaren kompulsif satın alma davranışını demografik yönden inceleyen çalışmaların sayısında artış görülmektedir. Bu çalışmaların bulguları göz önüne alındığında söz konusu davranışın başlangıç yaşının genellikle 18-24 arasında olduğu görülmektedir (Black, 2001; Yurchisin ve Johnson, 2004; Dittmar, 2005; Attmann-Tautmann ve Johnson, 2009). Cinsiyetler arası ilişkiye gelindiğinde ise kompulsif alıma, kadınların erkeklere göre daha fazla meyilli oldukları bulgulanmıştır (O'Guinn ve Faber, 1989; Faber ve O'Guinn, 1992; Schlosser, Black, Repertinger ve Freet, 1994; Roberts, 2000; Ergin, 2010; Türk, 2018). Kompulsif satın alma davranışının kadınlarda daha fazla kendini göstermesinin nedeninin, alışverişin "kadın"ın bir görevi olarak görülmesi olabileceği şeklinde- açıklanmıştır. Diğer bir deyişle alışveriş cinsiyetlendirilmiş bir faaliyet olarak görülmüştür (Campbell, 2000, s. 60; Elliott, 1994). Ev kadını figürünün beraberinde getirmiş olduğu, sosyalleşme isteği, boş zaman aktivitesi, duygusal olarak kendini ifade etme ve benzeni motivasyonlar kompulsif satın alma davranışı ile kadını bağdaştırmaktadır (Scherhorn, Reisch ve Raab, 1990, s.374). Her ne kadar kompulsif satın almanın cinsiyete bağlı bir bozukluk olduğu kanısı genel görüş olsa da henüz net bir fikir birliğine varılamamıştır. Ancak Dittmar ve Drury'e göre kompulsif satın alma gibi aşırı satın alma davranışları kadınlar için doğuştan gelen özelliklerden olmasa da normlar ve sosyal temsiller alışverişini cinsiyet kimliğiyle çerçevelediği sürece bu rol devam edecektir (Dittmar ve Drury, 2000, s.137-138). Ayrıca Faber ve O'Guinn (1992) kompulsif satın almanın erkeklerden daha fazla kadını etkilemesi muhtemel olsa da sadece kadınları etkilemediğini belirtmektedirler. Gelir değişkeni ile ilgili olarak ise net bir fikir birliği henüz bulunmamaktadır. d'Astous (1990)'a göre

kompulsif satın alma davranışı ile gelir arasında Ters U şekline bir ilişki mevcutken, Black (2001)'e göre düşük gelir ile aynı doğrultuya sahiptir. Koran (2006) ise yapmış olduğu çalışmada gelir ile bu davranış arasında ters orantı bulgulanmıştır. Eğitim ve medeni durum değişkenleri ise literatürde sık olarak çalışılmamasına rağmen evli bireylerin bekalara nazaran daha fazla kompulsif alım yaptıkları bulgulanmıştır (Korur, 2015). Ayrıca lisans ve lisansüstü derecesine sahip bireyler de diğerlerine göre daha fazla kompulsif alım yapmaktadırlar (Türk, 2018). Bununla birlikte kompulsif satın alma davranışının kredi kartı kullanım oranı ile arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda kredi kartının kompulsif alımı desteklediğini ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle tüketicilerin kredi kartına karşı tutumları kompulsif satın alma davranışını pozitif yönde etkilemektedir. Bununla birlikte kredi kartına sahip kişilerde fiyat algısının daha düşük olmasından dolayı daha fazla alışveriş yaptıkları vurgulanmaktadır (Robert ve Jones, 2001; Phau ve Woo, 2008; Arslan, 2015; Aslanoğlu ve Korga, 2017). Kuşaklar arasındaki kompulsif satın alma davranışının incelendiği çalışmalarda ise X ve Y kuşağında "Harcama Eğilimi", "İşlevsel Olmayan Harcamalar" ve "Harcama Zorunluluğu" istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar göstermiştir (Karaboğa ve Eroğlu Pektaş, 2020). Ayrıca bu alışveriş türü kişilik tipleri arasında da farklılıklar göstermektedir (Semiz, 2017; Yüce ve Kerse, 2017).

Veri ve Yöntem

Literatürde görüldüğü üzere genel kanı kompulsif satın alma davranışının cinsiyetler arasında farklılaşmıştır. Bu farklılaşma ise kadınların daha yüksek düzeyde kompulsif satın almaya yöneldiği şeklindedir. Günümüze kadar birçok çalışmanın sonucu bu bulguyu destekler niteliktedir. Ancak bununla birlikte zaman içinde değişikliğe uğrayan toplumsal rollerin bir gereği olarak, Z kuşağında yer alanların (1995- ve sonrası) bir önceki kuşak olan Y kuşağına (1980-1994) göre (Zemke, Raines ve Filipczak, 2000; Levickaitė, 2010; Seemiller ve Grace, 2017; Cilliers, 2017; Mohr ve Mohr, 2017) cinsiyetler arası kompulsif tüketim farkının daha az olduğu tahmin edilmektedir. Z kuşağına mensup kişilerin diğer kuşaklara oranla daha bireysel, daha sosyal, şüpheli, bilgili, kuşaklar arası değerlendirmelerde aşırı tüketimci özellikler taşıması (Altuntuğ, 2012); Y kuşağının ise alışveriş sırasında, bir ürün veya hizmeti tercih etmeden önce hem mağazadan hem de çevrimiçi ortamda detaylı bir

araştırma yapmaları bu farklılığa sebebiyet verebilmektedir. Diğer bir deyişle Y kuşağında yer alan biryerler Z kuşağındakilere göre daha fazla araştırma yapmaktadırlar (Sarı vd., 2016). Bu durumda ortaya kuşaklar arasında da tüketim algılarında farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle çalışmada cinsiyetler arasındaki farklılaşmanın Z kuşağı itibariye ortadan kalkıp kalkmadığı sınıanacaktır. Bu amaçla Y ve Z kuşağına ait bireylerden çevrimiçi anket yoluyla ve kolayda örnekleme yöntemiyle veri toplanmıştır. Güç analizi sonucu %5 anlamlılık, %80 güç ve orta düzey etki büyüklüğünde ($d = 0.5$) grup karşılaştırmaları için gereken gözlem sayısı her bir grup için 64 olarak belirlenmiştir. Ancak Z kuşağında erkekler için gözlem sayısı 30’da kalmıştır ve bu sayı ile fark testleri uygulanmıştır. Bunun sonucunda Z kuşağı için yapılan fark analizinin gücü yaklaşık %61 düzeyinde gerçekleşmiştir. Analizlerde toplam 222 gözlem kullanılmıştır. Aşağıdaki Tablo 1’de her bir grup için frekanslar verilmiştir.

Tablo 1. Kuşaklara ve Cinsiyete Göre Frekanslar

Değişken		Frekans	Oran (%)
Y Kuşağı	Kadın	64	50
	Erkek	64	50
Z Kuşağı	Kadın	64	68.1
	Erkek	30	31.9

Çalışmada kullanılan Kompulsif Satın Alma Ölçeği Edwards (1993) tarafından geliştirilen tek boyuttan ve 13 maddeden oluşan bir ölçektir. Tablo 2 bu ölçeğe ilişkin Chronbah’s Alpha istatistiğini göstermektedir.

Tablo 2. Ölçeğe İlişkin Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Ölçek	Cronbach’s Alpha
Kompulsif Satın Alma Ölçeği	0,740

Gerçekleştirilen Güvenirlilik Analiz sonucuna göre, ölçekte bulunan 13 ifadeden 2 tanesinin, ölçeğin iç tutarlılığını düşürdüğü görüldüğünden dolayı çıkarılmıştır. Çıkarılan ifadeler “Alışverişten çok az haz ediyorum veya hiç haz etmiyorum.” ile “Alışverişe gitmekten nefret ederim.” ifadeleridir. Anlaşılacağı üzere bu ifadeler ters kodlanmış ifadelerdir. Beşli Likert olarak hazırlanmış bu ölçekte “1” ifadeyi hiç onaylamamayı, “5” ise tamamen onaylamayı ifade etmektedir. Bu ifadeleri okuduklarında katılımcıların kafalarının karışmış olması ya da oldukça keskin olan bu ifadelere yönelik puanlama

yaparken daha ılımlı olma gerekliliği hissetmiş olmaları ihtimalleri, bu iki ifadenin ölçekte yarattığı tutarsızlığı açıklama potansiyeline sahiptir. Bu iki ifadenin ölçekten dışlanmasıyla Chronba's Alpha istatistiği 0.740 olarak elde edilmiştir. Bu değer genel olarak güvenilir kabul edilen 0,7 değerinin üzerindedir (Kılıç, 2016, s. 48). Ölçeğe ait ifadelerin son hali ve tanımlayıcı istatistikleri Tablo 3'te yer aldığı gibidir.

Tablo 3. Ölçekte Yer Alan Sorulara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort	ss
Kompulsif Satın Alma Ölçeği	2.350	0.538
1. Genellikle zamanımın ve paramın olmadığı zamanlarda bile harcamaya ve alışveriş yapmaya yönelirim.	1.873	0.928
2. Aşırı şekilde alışveriş yaparım.	1.959	0.928
3. Büyük indirim olduğu zamanlarda alışverişe giderken yüksek motivasyon hissederim.	3.085	1.148
4. Herhangi bir şeye ihtiyacım olmasa bile bir şeyler alırım.	2.306	1.082
5. Üzgün, hayal kırıklığına uğramış, bunalımlı veya öfkeli olduğumda alışveriş yaparım.	2.189	1.037
6. Harcama alışkanlıklarımdan dolayı endişelenirim ama yine de alışveriş yapıp para harcarım.	2.184	0.968
7. Fazla alışveriş yaptığım zaman endişeli hissederim.	3.252	1.113
8. Ödeyemeyecek olmama rağmen bir şeyler alırım.	1.680	0.819
9. Fazla alışveriş sonrasında kendimi suçlu hissederim.	3.085	1.186
10. Kullanmayacak olsam da ihtiyacım olmasa da bir şeyler alırım.	1.991	0.927
11. Bazen kendimi alışveriş yapmaya mecbur hissediyorum.	2.243	1.048

İlgili analizler sonrasında karşılaştırma yapılacak gruplara ilişkin kompulsif satın alma skorlarının normal dağılıp dağılmadıkları belirlenmelidir. Bu amaçla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Kompulsif Satın Alma Skorlarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov Shapiro-Wilk Testlerinin Sonuçları

			Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
			İstat.	S.D.	Olasılık	İstat.	S.D.	Olasılık
Y Kuşağı	Kompulsif Satın Alma Ölçeği	Kadın	0.110	64	0.055	0.970	64	0.119
		Erkek	0.109	64	0.055	0.980	64	0.388
Z Kuşağı	Kompulsif Satın Alma	Kadın	0.125	64	0.014	0.966	64	0.072
		Erkek	0.119	30	0.200	0.968	30	0.486

Tablo 4'ten de görüldüğü üzere 0.05 anlamlılık düzeyinde, kadınların ve erkeklerin kompulsif satın almaya ilişkin skorları her iki kuşakta da normal dağılıma sahip olduğu kabul edilebilmektedir. Sadece Z kuşağındaki kadınlara ilişkin skorların Kolmogorov-Smirnov Testine göre normal dağılıma sa-

hip olmadığı görülmektedir. Ancak aynı seri Shapiro-Wilk Testine göre normal dağılıma uymaktadır. Ayrıca ilgili serinin çarpıklık ve basıklık değerleri de 1.96 ile -1.96 arasındadır ($n = 64$, $\bar{x} = 2.2969$, skewness = -0.551, kurtosis = -0.148). Dolayısıyla serinin normal dağılıma uyduğu varsayılabilir (Astar ve Güriş, 2014, s.155). Serilerin normal dağılıma uydukları belirlendikten sonra cinsiyetler arasında kompulsif satın alma davranışına yatkınlık açısından beklenen farklılık parametrik testler ile sınanabilir. Aşağıda yer alan Tablo 5, cinsiyetler arasında beklenen farklılığın kuşaklar arasında farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Bağımsız Örneklem t Testi sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Farklılaşması Beklenen Kompulsif Satın Alma Davranışının Kuşaklar Arasında Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Analiz Sonuçları

Kuşak	Bağımlı Değişken	Grup	N	\bar{X}	ss	Levene		t*	P
						F	P		
Y	Kompulsif Satın Alma	Kadın	64	2.671	0.640	9.475	0.003	5.755	0.000
		Erkek	64	2.126	0.406				
Z	Kompulsif Satın Alma	Kadın	64	2.296	0.391	4.076	0.046	0.392	0.697
		Erkek	30	2.254	0.526				

* Varyansların eşit olmadığı durumda kullanılması gereken t değeri esas alınmıştır.

Yukarıdaki tabloda sonuçları sunulan Bağımsız Örneklem t Testine göre Y kuşağında kompulsif satın alma davranışı kadınlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde gözlemlenmektedir. Buna göre Y kuşağında, kadınların kompulsif satın almaya eğilimleri ortalama 2.671 düzeyinde iken erkeklerde bu eğilim ortalama 2.126 düzeyindedir. İki ortalama arasındaki bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır. Elde edilen bu sonuç, kompulsif satın alma davranışının kadınlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde olması açısından literatürle uyumluluk göstermektedir. Ancak Z kuşağında durum farklılaşmaktadır. Testin sonuçlarına göre Z kuşağında cinsiyetler arasında farklılık oldukça azalmakta ve istatistiksel olarak anlamsız hale gelmektedir. Dolayısıyla Z kuşağında kompulsif satın alma eğilimi kadınlar ve erkekler arasında farklılaşmamaktadır. Y kuşağındaki sonuçlarla kıyaslandığında azalan bu farkın nedeni özellikle Z kuşağındaki kadınların Y kuşağındaki kadınlara göre daha düşük düzeyde kompulsif satın almaya yönelmeleridir. Y kuşağında kadınların skorlarının ortalaması 2.671 iken Z kuşağındaki kadınların ortalaması 2.296'dır. Ancak aradaki farkın kapanarak istatistiksel olarak anlamsız hale gelmesinin tek nedeni kadınların ortalamasındaki azalış değil, aynı zamanda daha az bir oranla da olsa erkeklerin ortalamasındaki artıştır. Erkeklerin Y kuşağındaki ortalaması 2.126 iken Z kuşağındaki ortalaması

2.254 düzeyindedir. Z kuşağındaki erkeklere ilişkin bu küçük artış da cinsiyetler arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamsızlaşması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlar “Kompulsif satın alma davranışının Z kuşağındaki cinsiyetler arası farkının, Y kuşağına oranla daha az olacağı” yönündeki beklentimizle uyumludur. Nitekim Tablo 6’da sunulan sonuçlar beklentimizle ilgili bir kanıt daha sunmaktadır.

Tablo 6. Aynı Cinsiyetlere İlişkin Kompulsif Satın Alma Davranışının Kuşaklar Arasındaki Farklılığın İlişkin Analiz Sonuçları

Cinsiyet	Bağımlı Değişken	Grup	N	\bar{X}	ss	Levene		t	P
						F	P		
Kadın	Kompulsif Satın Alma	Y	64	2.6719	0.64029	11.072	0.001	3.998*	0.000
		Z	64	2.2969	0.39118				
Erkek	Kompulsif Satın Alma	Y	64	2.1264	0.40611	3.089	0.082	-1.294	0.199
		Z	30	2.2545	0.52653				

* Varyansların eşit olmadığı durumda kullanılması gereken t değeri esas alınmıştır.

Tablo 6’daki sonuçlar incelendiğinde kadınların göstermekte oldukları kompulsif satın alma davranışı kuşaklar arasında anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Y kuşağındaki kadınlar Z kuşağındaki kadınlara göre anlamlı şekilde daha yüksek kompulsif satın alma davranışı göstermektedir. Ancak aynı farklılık erkekler arasında görülmemektedir. Erkekler her iki kuşakta da birbirine çok yakın oranda kompulsif satın alma davranışı göstermektedir. Nitekim Levene Testi sonuçları ve standard sapma değerleri de bu tespiti desteklemektedir. Levene Testi sonuçlarına göre kadınların kompulsif satın alma skorlarına ilişkin varyanslar kuşaklar arasında farklılık göstermektedir. Y kuşağındaki kadınlarda ilgili skordaki standard sapma Z kuşağındaki kadınlara göre daha yüksektir. Buna göre Y kuşağındaki kadınların skorları kendi ortalaması etrafında Z kuşağındaki kadınlara göre daha geniş bir aralıkta dalgalanmaktadır. Buradan hareketle Z kuşağına gelindikçe kadınların hem kompulsif satın alma davranışının hem de kadınlar arasındaki kompulsif satın alma seviyesindeki farklılığın azalarak daha homojen bir hal aldığı söylenebilir.

Sonuç

Kompulsif satın alma davranışı olumsuz duygu ve düşüncelerden kaçış, sosyal statü arayışı, materyalizm gibi motivasyonlarla gerçekleştirilen; temelinde kaygı bozukluğunun yer aldığı belirtilen, kronik olarak tekrarlayan ve

maddi-manevi büyük problemlere neden olan bir davranış bozukluğudur. Literatür incelendiğinde, günümüze kadarki çalışmalar bu davranış bozukluğunun tamamına yakın oranlarda kadınlarda görüldüğüne işaret etmektedir. Gerçekleştirilen ilk çalışmalardan itibaren bu davranış bozukluğunun kadınlarda görüldüğüne dair oluşan genel kanı, zaman içinde bu temel üzerinde sabitlenmeye başlamış ve örneklem yanlılıkları kendini göstermiştir. Ayrıca alışveriş olgusunun kadının işlevi gibi görülmesi de bu temeli sağlamlaştıran etkenlerden olmuştur. Ancak bunlarla birlikte özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren toplumsal rollerin yavaş yavaş değişmesi tüketim alışkanlıklarında da kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle dijital kuşak olarak adlandırılan ve 1995 ve sonrası tarihlerde doğanları kapsayan Z kuşağındaki cinsiyetler arası rollerin giderek birbirine yaklaşması beraberinde tüketim alışkanlıklarının da bir önceki nesle göre farklılaşıp farklılaşmadığı sorusunu doğurmuştur. Buradan yola çıkarak oluşturulan hipotez, kompulsif satın alma davranışında cinsiyetler arasındaki farkın Z kuşağında Y kuşağına göre daha az olması şeklindedir. Nitekim elde edilen sonuçlar bu hipotezi doğrulamaktadır. 222 kişiyle gerçekleştirilen ve verilerin çevrimiçi anket yöntemiyle toplandığı bu çalışmanın sonuçlarında, kompulsif satın alma eğiliminin Y kuşağında cinsiyete göre farklılaştığı, buna karşılık Z kuşağında cinsiyetler arasında böyle bir farklılığın oluşmadığı gözlemlenmektedir. Bu fark iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki kadınların eskiye nazaran daha az kompulsif satın alma yapmaları, diğeri ise erkeklerin eskiye nazaran çok az da olsa daha fazla kompulsif satın alma davranışında bulunmalarıdır. Teknolojinin önemli oranda yaygınlaştığı bir zaman diliminde doğan bireylerin oluşturduğu Z kuşağı için sosyalleşmenin en büyük aracı, sosyal medya platformları olmuştur. Buradan hareketle markalar rekabet açısından bu platformları yaygın olarak reklam aracı olarak da kullanmaya başlamıştır. Bu rekabet aynı zamanda diğer kuşaklarla Z kuşağı arasındaki tüketim alışkanlıklarının farklılıklarının da bir nedenini oluşturmaktadır. Çalışmanın sonuçları neticesinde literatürdeki genel kabulün aksine bulgular söz konusudur. Günümüzdeki bu farklılığın hangi motivasyonlardan kaynaklandığının tespiti, kompulsif alıcıların kadın-erkek arasındaki dağılımına ışık tutması bakımından destek sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Intergender Analysis Of Compulsive Buying
Behavior in Y And Z Generations**

*

Asena Gizem Yiğit – Mehmet Yiğit

Süleyman Demirel University, Isparta University of Applied Science

Consumption action was discussed a completely rational process for many years. That approach which based on “homoeconomicus” assumption has made economic analyses possible to integrate with mathematic. This ongoing relationship until the last decades has begun to be shaken by being demonstrated that consumption decisions are not as rational as they were claimed. The social and economic structure that changes with an acceleration from year to year brings many elements that shape the consumption decisions. Some elements such as technological developments, varieties of goods and services, commercials, branding, new consumption patterns, changing lifestyles drive people to consume out of their needs’ range. In other words, it can be said that the concept of “need” is changing dynamically. In addition, the psychological and physical fatigue created by rapid changes in societies have led to the emergence of different dimensions of consumption action over time. According to recent studies, consumption may also have meanings such as an escape from the mood, an effort to get rid of negative emotions, a status indicator, a search for happiness. In this case, the purchase action may cause abnormal situations. One of them is compulsive buying behavior, which is also the subject of the study. Compulsive buying behavior is a disorder that manifests itself both as a cause and as a result of psychological conditions such as depression and anxiety disorder. In its most general definition, this behavior is chronically repetitive, is in which the sense of purchasing occurs impulsively with a pressure situation, and an excessive or uncontrolled purchasing situation (Ridgway, Kinney, and Monroe, 2008). At the same time, it is particularly important to analyses economic and sociological aspects, and to provide solutions for this behavior which causes serious financial loss, impacts family relations and social life negatively.

It has been found that compulsive buying behavior is associated with conditions such as materialism, low self-esteem, auto control deficiency, anxiety disorder, and hedonic consumption. However, when the relationships with demographic variables are examined, it is seen that the most emphasized variables are gender and age. The beginning age of the behavior is between the ages of 18-24 and is most common in women (O'Guinn and Faber, 1989; Black, 2001). Although there is no consensus on the relationship with income, the general acceptance related to gender variable is that women are by far more compulsive than men (O'Guinn and Faber, 1989; Faber and O'Guinn, 1992; Schlosser, Black, Reperntinger and Freet, 1994). There are important discussions about the behavior is seen in men frequently with years of 2000's and even the difference between genders have disappeared. There are important discussions related to that compulsive buying action to which women have a tendency generally was begin to seen among men by 2000s and even the difference between man and woman in compulsive buying was disappeared (Lee and Mysyk, 2004; Aslanoğlu and Korga, 2017). Especially the inter-gender roles (Pekel, 2019) that change over time are expected to show up in consumption behavior. In line with this expectation, this study claims that the compulsive buying behavior seen in women in general is seen at a significant level in men today and may not even differ between genders.

In this study, to test this claim, data was collected from individuals belonging to generation Y and Z through an online questionnaire and via convenience sampling method. As a result of power analysis, the number of observations required for group comparisons with 5% significance level, 80% power and medium effect size ($d = 0.5$) was determined as 64 for each group. However, the number of observations for men in generation Z remained at 30, and with this number of observations, difference tests were applied. As a result, the power of the difference analysis for generation Z has been around 61%. A total of 222 observations were used in the analysis.

In the study, the five-point Likert Compulsive Purchasing Scale developed by Edwards (1993) was used. From this scale, which contains 13 expressions in its original form, 2 expressions were removed because it decreased the Cronbach's Alpha coefficient below 0.7. According to the Independent Sample t Test results conducted with the series determined to fit the normal distribution, the compulsive consumption tendency in generation Y differs

by gender. According to the results, woman ($\bar{x} = 2.671$) make more compulsive consumption than men ($\bar{x} = 2.126$). However, compulsive consumption in the Z generation does not differ by gender. While the mean score of women in the Z generation for compulsive consumption is 2.296, the mean score of the men is 2.254. The difference is statistically insignificant ($t = 0.392$, $p = 0.697$). Therefore, the claim that compulsive buying behavior may not differ by gender in our day is supported. The main reason why the difference is statistically insignificant is that, contrary to the general finding in the literature, women now show less compulsive buying features. While men in generation Y and Z show almost the same compulsive buying behavior ($t = -1.294$, $p = 0.199$), the level of compulsive purchase between women in generation Y and Z differs ($t = 3.998$, $p = 0.000$). Women in generation Z ($\bar{x} = 2.2969$) show a lower level of compulsive buying behavior than women in generation Y ($\bar{x} = 2.6719$).

Kaynakça / References

- Acar, G. T. (2008). *İktisadi değiştirmek: Neoklasik iktisada eleştirel bir yaklaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 203-212
- Arslan, B. (2015). Kredi kartı kullanımının kompulsif satın almaya etkisi. *Online Academic Journal Of Information Technology*, 20, 27-40.
- Aslanoğlu, S. ve Korga, S. (2017). Kredi kartı kullanımı ve kompulsif satın alma: Kırkkale ilinde bir uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi* 9(1), 148-165
- Astar, M. ve Güriş S., (2014). *Bilimsel araştırmalarda Spss ile istatistik*. 1 Basım İstanbul: Der Yayınları.
- Attmann-Trautmann, J. ve Johnson, T. W. (2009). Compulsive consumption behaviours: investigating relationships among binge eating, compulsive clothing buying and fashion orientation, *International Journal Of Consumer Studies*, 267-273
- Black, D.W. (2001). Compulsive buying disorder: definition, assessment, epidemiology and clinical management, *CNS Drugs*, 15(1), 17-27.
- Campbell, C. (2000). Shopaholics, spendaholics, and the question of gender. In A. Benson (Ed.), *I shop, therefore, I am*. (p.57-75), Northvale, NJ: Jason Aronson Inc.
- Cho, H., Kwan, J. ve Seo, H.(2008). Compulsive shopping in Parkinson's Disease - A case report, *Journal Of Movement Disorders*, 1(2), 97-100

- D'astous, A. (1990). An inquiry into the compulsive side of "normal" consumers, *J Consumer Policy*, 13, 15-31
- Cilliers, E. J. (2017). The challenge of teaching generation Z, *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 3(1), 188-198
- Dittmar, H., ve Drury, J. (2000). Self-Image: Is it in the bag? A qualitative comparison between ordinary and excessive consumers, *Journal Of Economic Psychology*, 21, 109–142
- Dittmar, H. (2005). A new look at "compulsive buying": self-discrepancies and materialistic values as predictors of compulsive buying tendency, *Journal Of Social And Clinical Psychology*, 24(6), 832-859
- Edwards, E. A. (1993). Development of a new scale for measuring compulsive buying behaviour. *Financial Counseling and Planning* 4, 67-85
- Elliott, R. (1994). Addictive consumption: Function and fragmentation in postmodernity, *Journal of Consumer Policy*, 17, 159-179.
- Faber, R.J. ve O'Guinn, T. C. (1992). A clinical screener for compulsive buying, *Journal of Consumer Research*, 19(3), 459-469
- Faber, R.J., O'Guinn, T. C. ve Krych, R. (1987). Compulsive consumption. In eds. M. Wallendorf and P. Anderson NA - *Advances in Consumer Research* Volume 14, (p.132-135), , Provo, UT: *Association for Consumer Research*,
- Karaboğa, K. ve Eroğlu Pektaş, G.(2020). Kompulsif satın alma davranış düzey ve biçimlerinin belirlenmesi üzerine kuşaklar arası deneysel bir araştırma, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1), 155-172
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenilirlik katsayısı, *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kiliçarslan, S.C. ve Işık, T. (2014), Tüketim propagandası ile yoksulluğun tahrip edici etkisinin artırılması ve bir savunma olarak yeterizm (Enoughism), *Tüketici Yazıları*, (IV), 32-45.
- Koran, L.M., Faber, R.J., Aboujaoude, E., Large, M.D. ve Serpe, R.T., (2006). Estimated prevalence of compulsive buying behavior in the United States, *The American Journal of Psychiatry* 163, 1806-1812.
- Korur, M.G. (2015), *Kompulsif satın alma eğilimi ve alışveriş sonrası pişmanlık ilişkisinde kontrolsüz kredi kartı kullanımının rolü: AVM müşterileri üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir
- Levickaitė, R. (2010). Generations X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders:The case of Lituanya. *Limes*, 3(2), 170-183, ISSN: 2029-0187,

- Mohr, K.A.J. ve Mohr, E.S. (2017). Understanding generation z students to promote a contemporary learning environment, *Journal on Empowering Teaching Excellence*: 1(1), doi: <https://doi.org/10.15142/T3M05T>
- O'Guinn T.C. ve Faber, R.J., (1989). Compulsive buying: A Phenomenological exploration, *Journal of Consumer Research*, 16(2), 147-157
- Phau, I. ve Woo, C. (2008). Understanding compulsive buying tendencies among young Australians: The roles of money attitude and credit card usage, *Journal of Marketing Intelligence and Planning*, 5, 441-460.
- Ridgway, N., Kinney, M. K. ve Monroe, K. B. (2011). The measurement of compulsive buying and its application to internet buyers, *Journal of Retailing*, 88(1), 63-71.
- Roberts, J. (2000). Consuming in a consumer culture: College students, materialism, status consumption, and compulsive buying, *Marketing Management Journal*, 10(2), 76-91.
- Roberts, J. A. ve Jones, E. (2001). Money attitudes, credit card use, and compulsive buying among American Collage students. *Journal of Consumer Affairs*, 2, 213-240.
- Sari, S. , Gürsoy, S. ve Özmen, M . (2016). Y Kuşağının çevrimiçi satın alma davranışları, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1).
- Scherhorn, G., Reisch, L.A. ve Raab, G. (1990), Addictive buying in West Germany: An empirical study, *Journal of Consumer Policy*, 13, 355-388.
- Schlosser, S., Black, D. W., Repertinger, S. ve Freet, D. (1994). Compulsive buying: Demography, phenomenology, and comorbidity in 46 subjects. *General Hospital Psychiatry*, 16, 205-212.
- Seemiller, C. ve Grace, M. (2017). Generation Z: Educating and engaging the next generation of students, *About Campus*, 22(3), 21-26, doi: 10.1002/abc.21293
- Semiz, B.B. (2017). A ve B tipi kişilik özelliklerine göre tüketicilerin plansız, kompulsif ve hedonik satın alma davranışlarının araştırılması, *Pazarlama İçgörüsü Üzerine Çalışmalar*, 1(2), 13-22
- Simon, H.A., (1957)., *Models of Man*, New York, Wiley & Sons 'dan akt. Selten, R. (1990). Bounded rationality. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 146(4), 649-658. Retrieved May 30, 2020, from www.jstor.org/stable/40751353
- Tamam, L., Diler, R. ve Özpoyraz, N. (1998). Kompulsif satın alma: Bir gözden geçirme, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 9(3), 224-230
- Türk, Z. (2018). Kompulsif satın alma davranışının demografik özelliklere göre değerlendirilmesi: Görgül bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(10), 1198-1216

- Valence, G., D'astous, A. ve Fortier, L. (1988). Compulsive Buying: Concept and Measurement. *J Consumer Policy* 11, p. 419-433
- Workman, L. Ve Paper, D. (2010). Compulsive buying: A theoretical framework, *The Journal of Business Inquiry*, 89-126.
- Yurchisin, J. ve Johnson, K. K. P. (2004). Compulsive buying behavior and its relationship to perceived social status associated with buying, materialism, self-esteem, and apparel-product involvement. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 32(3), 291-314.
- Yüce, A. ve Kerse, Y. (2017). Kişiliğin Kompulsif satın alma davranışı üzerindeki etkisi: ampirik bir çalışma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 143-156
- Zemke, R., Raines, C. ve Filipczak, B. (2000). *Generations at work: Managing the clash of veterans, boomers, xers, and nexters in your workplace*. New York: American Management Association

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yiğit, A. G. ve Yiğit, M. (2020). Kompulsif satın alma davranışının y ve z kuşaklarında cinsiyetler arası analizi . *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1223-1240. DOI: 10.26466/opus.752184

Ergenlerin Yaşam Doyumlarının Yordayıcıları Olarak Direkt ve Dolaylı Akran Baskısı¹

DOI: 10.26466/opus.748254

*

Mustafa Kılınç* - Kıvanç Uzun **

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Burdur/Türkiye

E-Posta: mkilinc@mehmetakif.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2759-4916](https://orcid.org/0000-0002-2759-4916)

** Öğr. Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,

Mezunlarla İlişkiler ve Kariyer Planlama Koordinatörlüğü, Burdur/Türkiye

E-Posta: kuzun@mehmetakif.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6816-1789](https://orcid.org/0000-0002-6816-1789)

Öz

Bu araştırmada, ergenlerin maruz kaldıkları direkt ve dolaylı akran baskısının; yaşam doyumlarını ne derece yordandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Burdur ilinin Merkez ilçesinde yer alan ortaöğretim kurumlarında öğrenimine devam etmekte olan 289 kadın ve 237 erkek olmak üzere toplam 526 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun yaş ortalaması 15,06'dır. Araştırmada veriler; araştırmacıların geliştirdiği kişisel bilgi formu, Yetim (1993) tarafından Türk kültürüne uyarlanan Yaşam Doyumu Ölçeği ve Kıran-Esen (2003) tarafından geliştirilmiş olan Akran Baskısı Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde, değişkenlerin arasındaki ilişkinin saptanması için pearson korelasyon katsayısı ile hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılırken; farklılıkların tespitine ilişkin analiz için ise ilişkisiz örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmış, farklılıkların kaynağını test etmek adına Tukey ve Hochberg's GT2 testlerinden yararlanılmıştır. Tüm bu istatistiksel analizlerde SPSS 20.0 programı kullanılmış olup, anlamlılık düzeyi olarak ,05 alınmıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin yaşam doyumlarının maruz kalman direkt ve dolaylı akran baskısı tarafından negatif yönde anlamlı şekilde yordandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ergenlerin yaşam doyumlarının, algılanan sosyoekonomik düzeyleri açısından anlamlı olarak farklılaştığı; ancak cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, aile yapısı ve barınılan yer değişkenlerine göre anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma bulguları ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam doyumu, Direkt akran baskısı, Dolaylı akran baskısı, Ergenler

¹ Bu çalışma 04-06 Haziran 2020 tarihinde Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde düzenlenen 3.Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Direct and Indirect Peer Pressure as the Predictors of Life Satisfaction of Adolescents

*

Abstract

In the current study, it is aimed to determine the extent to which direct and indirect peer pressure on adolescents predict their life satisfaction. The study was conducted on a total of 526 high school students (289 females and 237 males) attending high schools located in the central district of the city of Burdur. The mean age of the study group is 15,06. The data of the study were collected by the personal information form developed by the researchers, the Life Satisfaction Scale adapted to Turkish by Yetim (1993) and the Peer Pressure Scale developed by Kıran-Esen (2003). In the analysis of the collected data, while Pearson correlation coefficient and hierarchic multi-linear regression analysis were used to determine the relationships between variables, independent samples t-test and one-way variance analysis were used to determine the differences and Tukey and Hochberg's GT2 tests were used to test the source of the differences. For all the statistical analyses, SPSS 20.0 program package was used and the significance level was set to be ,05. As a result of the analyses, it was concluded that the adolescents' life satisfaction was negatively and significantly predicted by the direct and indirect peer pressures they were exposed to. Moreover, the adolescents' life satisfaction was found to be varying significantly depending on the perceived social-economic level but not varying significantly depending on gender, type of the school, grade level, family structure and place of residence. Findings of the study were discussed in light of the literature.

Keywords: *Life satisfaction, Direct peer pressure, Indirect peer pressure, Adolescents*

Giriş

“Nosce te ipsum” yani “Kendinizi tanıyın”. Delphi'deki (Yunanistan) Apollo Tapınağı'nın duvarlarına yazılan bu basit cümle, tüm zamanların büyük filozofları ve düşünürleri için mutluluk üzerine olan düşüncelerinde ilham kaynağı olmuştur (Povedano-Diaz, Muñiz-Rivas ve Vera-Perea, 2020). Benzer şekilde, mutluluğun peşinde koşma ve “iyi bir yaşam” elde etme psikolojinin temel misyonlarından biri olarak kabul edilir (Maslow, 2013). Büyük filozoflar, düşünürler ve psikologlar için kendini tanıma, mutluluğun peşindeki anahtar bileşenlerden biridir ve sağlıklı bir benlik kavramının oluşturulmasına yardımcı olabilir (Povedano-Diaz vd., 2020).

Psikoloji açısından, son yıllarda yapılan mutluluk çalışmaları öznel iyi oluş yapısı etrafında dönmektedir (Sin ve Lyubomirsky, 2009). 80'li yıllarda başlayarak, öznel iyi oluş ile ilgili üç temel tanımlayıcı özellik hakkında geniş bir fikir birliği ile zengin bir araştırma alanı geliştirildi: (1)Farklı yaşam alanlarında bireyin refah algısı ve refahı değerlendirmesi (aile memnuniyeti veya iş yerinde memnuniyet); (2)Sadece olumsuz yanıtların (üzüntü veya öfke) olmaması değil, olumlu duygusal tepkiler (mutluluk veya iyimserlik); ve (3)Yaşamdan memnuniyetin genel bir değerlendirmesi (yaşam doyumunu) (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985; Huebner, Suldo, Smith ve McKnight, 2004).

Öznel iyi oluşun temel göstergesi olarak kabul edilen yaşam doyumunu, kişinin yaşam kalitesinin bilişsel, öznel ve kapsamlı bir değerlendirmesidir (Diener, Oishi ve Tay, 2018). Yaşam doyumunu, kişinin yaşamının bir bütün olarak ve / veya spesifik yaşam alanlarının bilişsel değerlendirmesi olarak tanımlanır (Huebner, Valois, Paxton ve Drane, 2005; Myers ve Diener, 1995). Yaşam doyumunu ölçümlerinden alınan yüksek puanlar genellikle mutluluğun bir göstergesi olarak kabul edilir (Proctor, Linley ve Maltby, 2009).

Ergenlerin mutluluğu üzerine çalışmalar, 1990'larda gelişen “ergenlikteki olumlu gelişme ve yeterlilikler” modelinin yoğun ilgi duyduğu bir alan olmuştur (Oliva vd., 2010). “Pozitif Gençlik Gelişimi” modeli, son yıllarda çocuklarda ve ergenlerde yaşam doyumunu ile ilgili araştırmaların önemli ölçüde artmasına katkıda bulunmuştur (Lerner vd., 2019). Yaşam doyumunu ölçümleri ise çok maddeli ölçeklerden küresel yaşam memnuniyetini değerlendirmeye yönelik tek sorulara kadar uzanmaktadır (Abdel-Khalek, 2006; Myers ve Diener, 1995).

Yetişkinlerin yaşam doyumuyla ilgili zengin araştırmaların aksine, çocuk ve ergenlerde yaşam doyumuna üzerine çok az çalışma yapılmıştır (Calmeiro, Camacho ve Matos, 2018; Povedano-Diaz vd., 2020; Raboteg-Šarić, Brajša-Žganec ve Šakić, 2009). Yapılan bu çalışmalarda genel olarak; ergenlerin çoğu, olumlu küresel yaşam doyumuna sahiptirler (Huebner vd., 2005). Yetişkinlerle yapılan bulgulara benzer şekilde, gençlik çalışmaları öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durum (Huebner, Drane ve Valois, 2000) gibi demografik değişkenlerle zayıf ilişkili olduğunu; yaşam doyumunun daha çok kişisel ve / veya sosyal kaynakların özneliğinden etkilenen bir yapı olduğu ortaya koymuştur (Huebner, 1991).

Alanyazın incelendiğinde yaşam doyumunun, benlik saygısı, kontrol duygusu, iyimserlik, dışadönüklüğün iç nitelikleri ve ergenlerin ebeveynlerle ilişkilerinin kalite ölçülerini içeren çeşitli kişilerarası değişkenlerle olumlu ilişki içerisinde olduğu görülmüştür (Demo ve Acock, 1996; Shek, 1998; Shek, 2005a; Shek, 2005b; Suldo ve Huebner, 2004). Ayrıca ergenlerin okulla ve akranlarıyla yaşadıkları deneyimler gibi duygusal destek sağladığı aile dışı ilişkileri de yaşam doyumunu üzerinde oldukça etkilidir (Konu vd., 2002). Genellikle “dirençlilik / dayanıklılık” başlığı altında, risk altındaki gençler arasındaki olumlu sonuçlar üzerine yapılan araştırmalar; bireye veya çevresine yönelik koruyucu faktörler olarak işlev görebilen özelliklerini tanımlamaya çalışmışlardır (Masten, 1994; Masten vd., 1999). Bu özellikler arasında, ebeveyn ile istikrarlı duygusal ilişkiler, aile dışından kişilerin sosyal desteği, öz-yeterlik ve olumlu benlik saygısı deneyimlerinden en az birinin bulunması gerektiği üzerinde önemle durulmuştur (Loesel, Bliesener ve Koefler, 1989). Bu araştırmada yaşam doyumunu açıklarken, bireylerin ailelerinin dışında en çok vakit geçirdiği, akranlarından aldıkları ya da alamadıkları sosyal destek üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu yaş döneminde ergenlerin vakitlerinin büyük bir bölümünü geçirdiği okullar; içerisinde öğrencileri, öğretmenleri ve okul yöneticilerini de barındıran organizmalardır. Şüphesiz ki okullarda öğrencilerin üzerinde etkisi en yüksek olan aktörler yine diğer öğrencilerdir. Ayrıca ergenler içinde buldukları gelişim dönemi itibarıyla okul dışında da akranlarını hayatlarının önemli bir noktasına yerleştirmektedirler (Brown, Feldman ve Elliott, 1990). Bu bağlamda ergenlerin kendi aralarındaki ilişkilerin, onların algıladıkları sosyal destek ve dolayısıyla yaşam doyumları üzerinde oldukça etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada ergenlerin yaşam doyumları üzerinde, maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının ne ölçüde etkili olduğunun üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Ergen gelişiminde akran etkisi merkezi olarak, önemli bir rol oynar. Akran, rütbe, sınıf veya yaşta olduğu gibi birbirleriyle eşit olarak duran kişiler anlamına gelir (Kirchler vd., 1993; akt. Kıran, 2002). Ergenler, düşünme ve karar vermede çocukluk döneminden daha bağımsızdırlar; ancak arkadaşlarının, özellikle de dış kontrol odağı varsa, davranış şekillendirme etkisine karşı son derece hassastırlar. Bu bağlamda Clasen ve Brown (1985) tarafından akran baskısı, bireyin isteyip istemediği önemsenmeden bir şeyi yapması konusunda akranlarından gelen baskı olarak ifade edilmiştir. Santor, Messervey ve Kusumakar (2000) ise akran baskısını, bireyin kendi yaş grubunun etkinliklerinden bir şeyi yapma konusunda kendisine ısrar edilmesi ve bir şeyi yapma konusunda cesaretlendirilmesi şeklinde tanımlanmışlardır.

Ergenler arasındaki akran baskısı, doğrudan yaşanabileceği gibi dolaylı olarak da yaşanabilmektedir. Akran grupları, kendisine üye olan ergenleri bir şeye razı etmek için çoğu zaman kolaylıkla fark edilemeyecek olan yollar da kullanmaktadırlar. Birbirleriyle alay etmek, dedikodu yapmak, karşısındakinin istediği gibi davranmak ve özel hayatına dair tacizlerde bulunmak; akran grubunun normlarını, üyesi olan ergene dayatmak için kullandığı bazı yollardandır. Akran baskısının dolaylı yöntemleri, ergenin akranlarından etkilendiğini tam olarak anlamadan, ergen üzerinde etkisini göstermektedir (Rayn, 2000). Akranlarının ne yaptığından çok, ne yapmayı düşündüğünden daha fazla etkilenen ergen yaş grubu, grup içerisindeki akranlarının tarzına uymaya çalışabilir (Fischhoff, Crowell ve Kipke, 1999). Bu bağlamda direkt veya dolaylı olsun, ergenin maruz kaldığı akran baskısının; ergen üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı ve yaşam kalitesini düşüreceği öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı: Ergenlerin, yaşam doyumlarının direkt ve dolaylı yollarla maruz kaldıkları akran baskısı tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesi ve yaşam doyumlarının cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, algılanan sosyoekonomik düzey, aile yapısı ve barınılan yer değişkenleri

açısından farklılaşıp farklılaşmadığının saptanmasıdır. Buna yönelik araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir.

1. Ergenlerin yaşam doyumları ile direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalmaları, yaşam doyumlarının anlamlı birer yordayıcısı mıdır?
3. Ergenlerin yaşam doyumu puanları cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, algılanan sosyoekonomik düzey, aile yapısı ve barınılan yer değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın Problemi

Alanyazın incelendiğinde, ergenlerin yaşam doyumu olgusu: Benlik saygısı (Çeçen-Eroğul ve Türk, 2013; Rey, Extremera ve Pena, 2011; Yiğit, 2010), okula bağlanma (Savi-Çakar ve Karataş, 2017), akademik performans (Leung, McBride-Chang ve Lai, 2004), genel öz-yeterlik (Erol, 2017), sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik, kendini değerlendirme (Çelik, Arıcı-Özcan ve Turan, 2014), aile, arkadaşlar, okul memnuniyeti (Leung, McBride-Chang ve Lai, 2004; Raboteg-Šarić ve Šakić, 2014), umut, iyimserlik (Marques, Lopez ve Mitchell, 2013; Wong ve Lim, 2009), dışadönüklük (McKnight, Huebner ve Suldo, 2002) ve maneviyat (Kelley ve Miller, 2007; Marques vd., 2013) ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Ayrıca ergenlerin yaşam doyumu olgusu: Depresyon (Morsünbül, 2013; Wong ve Lim, 2009), sosyal kaygı (Kermen, İlçin-Tosun ve Doğan, 2016), problemlili davranış sergileme (McKnight vd., 2002), utangaçlık (Erol, 2017), problemlili internet kullanımı (Cao, Sun, Wan, Hao ve Tao, 2011; Demir, Peker-Özköklü ve Aygün-Turğut, 2015; Köse, 2016), yalnızlık (Ogurlu, Birben, Öpengin ve Yalın, 2016), madde bağımlılığı (Zullig, Valois, Huebner, Oeltmann ve Drane, 2001), intihar (Valois, Zullig, Huebner ve Drane, 2004), şiddet davranışları ve şiddetli yaşam olayları (McKnight vd., 2002; Valois vd., 2001), okulda yetersizlik algısı (Çelik, Arıcı-Özcan ve Turan, 2014), çocukluk örselenme yaşantıları, öfke ifade tarzları (Çeçen-Eroğul ve Türk, 2013), boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler ve umutsuzluk (Tümkaya, Çelik ve Aybek, 2011) ile negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Bu bağlamda ergenlerdeki yaşam doyumu olgusunun birçok değişken-den etkilenen, karmaşık bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu

çalışmada daha önceki çalışmalardan farklı olarak; maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının ergenlerin yaşam doyumları üzerinde ne ölçüde etkili olduğu incelenmiştir. Araştırmanın bu bakımdan özgün olduğu ve ergenlerin yaşam doyumu kavramına kuramsal açıdan katkı sunacağı söylenebilir. Bu çalışma ergenlerin yaşam doyumlarının açıklanması ve artırılması ile ilgili yapılacak araştırmalarda dikkate alınması gereken faktörlerin ortaya konulması bakımından da önem arz etmektedir.

Ayrıca alanyazın incelendiğinde, cinsiyet (Gün ve Bayraktar, 2008; Çivitçi, 2009; Çivitçi vd., 2009; Funk, Huebner ve Valois, 2006; Myers ve Diener, 1995; Süpçeler, 2016; Tümkaya vd., 2011), okul türü (Çivitçi, 2009; Gün ve Bayraktar, 2008; Süpçeler, 2016), sınıf düzeyi (Çivitçi, 2009; Çivitçi vd., 2009; Süpçeler, 2016; Tümkaya vd., 2011), barınılan yer (Çivitçi, 2009; Süpçeler, 2016), algılanan sosyoekonomik düzey (Myers ve Diener, 1995; Tümkaya vd., 2011; Ünal, 2011) ve aile yapısı (Akkan, 2010; Amato ve Keith, 1991; Çivitçi vd., 2009; Dingiltepe, 2009; Richardson ve McCabe, 2001; Zullig, Valois, Huebner ve Drane, 2005) demografik değişkenlerine göre ergenlerin yaşam doyumu puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik yapılmış araştırmaların sonuçlarının birbiri ile tutarlı olmadığı görülmüştür. Bu demografik değişkenlere göre ergenlerin yaşam doyumlarının anlamlı farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi, alanyazında ortaya çıkan muğlâklığın giderilmesine, yaşam doyumu kavramının anlaşılmasına ve alanyazındaki bilgi birikimine farklı açılardan katkı sağlayabilecektir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada, Burdur ilinin Merkez ilçesinde yer alan ortaöğretim kurumlarında öğrenimine devam etmekte olan ergenlerin; yaşam doyumlarının, direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeyleri açısından incelenmesine yönelik olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok sayıda değişken arasında birlikte değişim olup olmadığını ve değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2012). Ayrıca ergenlerin demografik değişkenlerine göre yaşam doyumu puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemesi için nedensel karşılaştırma araştırması modeli kullanılmıştır. İnsan

grupları arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını koşullar ve katılımcılar üzerinde herhangi bir müdahale olmaksızın belirlemeyi amaçlayan çalışmalara nedensel karşılaştırma araştırması denir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Araştırma desenini güçlendirmek amacıyla yöntemde çeşitleme yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubu 2019–2020 eğitim öğretim yılında, Burdur ilinin Merkez ilçesinde, ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ve yaş ortalaması 15,06 olan 526 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem seçilirken, seçkisiz örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme, evrendeki alt grupların belirlenip bunların evren büyüklüğü içindeki oranlarıyla örnekleme temsili edilmelerini sağlamayı amaçlayan bir örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2016). Bu bağlamda araştırmanın evreninde bulunan 5260 öğrenciden, araştırmacıların imkânları ve sınırlılıkları (zaman, para vb.) hesaplanarak; evreni temsil gücü olduğu düşünülen %10 oranında bir örneklem oluşturulmasına karar verilmiştir (Özen ve Gül, 2007).

Oluşturulan 526 kişilik örnekleme yer alan grupların oranı, aşağıda belirtilen formül ve örnek hesaplama ile belirlenmiştir (Özen ve Gül, 2007).

<i>Örnek hesaplama;</i>			
	Evrendeki Sayısı	Tabaka Ağırlığı	Örnekleme Alınacak Kadın Sayısı
Cinsiyet	Ni	$N_i / N = a_i$	$a_i \times n = n_i$
Kadın	2893	$2893 / 5260 = 0,55$	$0,55 \times 526 = 289$

Öğrencilerin araştırmaya katılmaları hususunda gönüllülük esas alınmıştır. Çalışma grubu ile ilgili demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %54,90’ının (n=289) kadın, %45,10’unun (n=237) ise erkek ergenlerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %51,50’si (n=271) Anadolu lisesi, %24,10’u (n=127) fen lisesi ve %24,30’u (n=128) ise sosyal bilimler lisesi öğrencisidir. Katılımcıların %35,00’i (n=184) 9.sınıf, %26,80’i (n=141) 10.sınıf, %20,20’si (n=142) 11.sınıf ve %18,10’u (n=95) ise 12.sınıf öğrencisidir. Araştırmaya katılanların %9,30’u (n=49) yoksul, %34,40’ı (n=181) orta ve %56,30’u (n=296) ise iyi olarak sosyoekonomik düzeylerini değerlendirmektedirler. Katılımcıların

%85,60'ının (n=450) anne-babası birlikte, %8,20'sinin (n=43) anne-babası ayrı ve %6,30'unun (n=33) ise anne ve/veya babası vefat etmiştir. Araştırmaya katılanların %71,50'si (n=376) ailesiyle birlikte, %21,50'si (n=113) yurttan ve %7,00'si (n=37) ise akrabalarının yanında barınmaktadır.

Tablo 1. Örmeleme ait tanımlayıcı istatistik bulgular

Faktör	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kadın	289	54,90
	Erkek	237	45,10
Okul Türü	Anadolu Lisesi	271	51,50
	Fen Lisesi	127	24,10
	Sosyal Bilimler Lisesi	128	24,30
Sınıf Düzeyi	9.sınıf	184	35,00
	10.sınıf	141	26,80
	11.sınıf	106	20,20
	12.sınıf	95	18,10
SED	Yoksul	49	9,30
	Orta	181	34,40
	İyi	296	56,30
Aile Yapısı	Anne-Baba Birlikte	450	85,60
	Anne-Baba Ayrı	43	8,20
	Anne ve/veya Baba Ölü	33	6,30
Barındığı Yer	Ailesiyle Birlikte	376	71,50
	Yurttan	113	21,50
	Akrabalarının Yanında	37	7,00
Toplam Öğrenci Sayısı		526	100,00

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak ergenlere ilişkin demografik bilgilerin elde edildiği kişisel bilgi formu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Akran Baskısı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan tüm veri toplama araçları için fikir hakkı sahiplerinden e-posta yoluyla kullanım izinleri alınmıştır. Araştırmaya başlanmadan önce alınan tüm bu izinler, Etik Kurul Onayına başvuru yapılırken, başvuru dosyasına eklenmiştir. Etik Kurul Onayının alınmasından itibaren başlayan araştırma süreci boyunca yayın etiğinden kesinlikle taviz verilmemiştir.

Kişisel bilgi formu: Araştırmaya katılan ergenlerin demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacıyla araştırmacılar tarafından kişisel bilgi for-

mu geliştirilmiştir. Kişisel bilgi formunda ergenlere yönelik kişisel bilgiler (cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, barınılan yer, algılanan sosyoekonomik düzey ve aile yapısı) yer almaktadır.

Yaşam doyumu ölçeği (YDÖ): YDÖ, Diener ve diğerleri (1985) tarafından, bireylerin kendi yaşam kalitelerine ilişkin bilişsel değerlendirmelerini ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması Yetim (1993) tarafından gerçekleştirilmiştir. Toplamda 5 maddeden oluşan ölçek, '1-Hiç uygun değil' ile '7-Tamamıyla uygun' arasında değişen 7'li Likert tipinde bir kendini değerlendirme envanteridir. Ölçek tek boyutlu bir yapıya sahiptir. YDÖ'den en düşük 7 puan, en çok ise 35 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puanın artması, bireydeki yaşam doyumunun yükseldiğine işaret etmektedir. Ölçek toplam varyansın %38,00'ini açıklamaktadır. YDÖ'nün Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ,86'dır (Yetim, 1993).

YDÖ'nün bu çalışma kapsamında kullanılabilmesi için öncelikle güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Güvenirlik çalışması için ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve ,87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi için Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmış ve uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($X^2=1030,24$, $sd=394$, $p=,000$, $X^2/sd=2,61$, $RMSEA=,044$). Bu değerler göz önüne alındığında ölçeğin araştırmada kullanılabilir düzeyde güvenilir ve geçerli olduğu söylenebilir (Kline, 2014).

Akran baskısı ölçeği (ABÖ): ABÖ, Kıran-Esen (2003) tarafından ergenlerdeki akran baskısını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Toplamda 34 maddeden oluşan ölçek, '1-Hiçbir zaman' ile '5-Her zaman' arasında değişen 5'li Likert tipinde bir kendini değerlendirme envanteridir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan ise 170'tir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi ergen üzerindeki akran baskısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek, 'direkt akran baskısı' (19 madde) ve 'dolaylı akran baskısı' (15 madde) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır ve ölçekten toplam puan alınabilmektedir. Ölçek toplam varyansın %40,52'sini açıklamaktadır. ABÖ'nün genel iç tutarlık katsayısı ,90'dır. Alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları sırasıyla; direkt akran baskısı ,89, dolaylı akran baskısı ,82'dir (Kıran-Esen, 2003).

ABÖ'nün bu çalışma kapsamında kullanılabilmesi için öncelikle güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Güvenirlik çalışması için ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmış; genel iç tutarlık katsayı ölçeğin tamamında ,94, direkt akran baskısı alt boyutunda ,90 ve dolaylı akran baskısı alt boyutunda ise ,88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi için DFA yapılmış ve uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($X^2=2326,34$, $sd=827$, $p=,000$, $X^2/sd=2,81$, $RMSEA=,063$). Bu değerler göz önüne alındığında ölçeğin araştırmada kullanılabilir düzeyde güvenilir ve geçerli olduğu söylenebilir (Kline, 2014).

Verilerin Toplanması

Öncelikle çalışmaya başlanabilmesi için araştırmacılar tarafından Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığından, çalışmanın etik olarak uygunluğu açısından onay alınmıştır. Daha sonra çalışmanın Burdur/Merkez'deki ortaöğretim kurumlarında sağlıklı olarak yürütülebilmesi için Etik Kurul Onayı ile beraber Burdur İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Verilerin toplanması için araştırmacılar, örnekleme yer alan okullara bizzat gitmiştir. Araştırmacılar verilerin toplanacağı her bir sınıfa ayrı ayrı girmiş, öğrencilere araştırmanın içeriği ve ölçekler ile ilgili gerekli açıklamaları yapmıştır. Öğrencilerden gönüllülüğe esas olarak araştırmaya katılacaklardan bilgilendirilmiş onam formları imzalı olarak alınmıştır. Daha sonra ölçeklerin, öğrenciler tarafından doldurulması sağlanmıştır. Uygulama ortalama 20 dakika sürmüştür. Tamamlanan ölçekler incelenmiş ve öğrenciler tarafından tam olarak doldurulmayan ölçekler çalışma kapsamına alınmamıştır.

Verilerin Analizi

Veriler üzerinde istatistikî işlemlerin yapılabilmesi için öncelikle toplanan veriler SPSS 20.0 programına aktarılmıştır. Elde edilen veri setinde hatasızlık kontrol edilmiş, toplam yedi değer olası sınırlar (ranj) içinde olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun veri girişi sırasında yapılan hatadan kaynaklandığı anlaşılmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır (Tabachnick, Fidell ve Ullman, 2007). Veri seti, kayıp veri incelemesi için hazır hale getirilmiştir.

Daha sonra veri setindeki kayıp veri oranı incelenmiş ve bu oranın %5'ten az olduğu tespit edilmiştir. Kayıp veri örüntüsünün rastlantısal dağılıp dağılmadığı kontrol edilmiş, Little's MCAR testi sonucunun beklendiği gibi anlamsız çıktığı ($p=,122>,05$) ve kayıp verilerin rastlantısal dağıldığı anlaşılmıştır (Little, 1988).

Toplam kayıp verinin %5'in altında kalması ve veri setinin rastlantısal dağılmasından dolayı kayıp verilere Beklenti Maksimizasyonu (EM) ile kayıp değer ataması yapılmıştır (Tabachnick vd., 2007).

Veri setindeki uç değerlerin tespit edilmesi için tek değişkenli ve çok değişkenli uç değer incelemesi yapılmıştır. Öncelikle tek değişkenli uç değer incelemesi için z testi yapılmış, örneklem büyüklüğünün 100'den fazla olmasından dolayı -4,0 ile +4,0 arası z puanı referans değeri olarak alınmıştır (Mertler ve Vannatta, 2016). Yapılan analiz sonrasında standartlaştırılmış z puanı, -4,0 ile +4,0 aralığının dışında kalan dört anket formu çalışma kapsamından çıkartılmıştır. Daha sonra çok değişkenli uç değer incelemesi için Mahalonobis uzaklık katsayısı testi yapılmış ancak birlikte uç değer ifade eden herhangi bir veriye rastlanmamıştır (Tabachnick vd., 2007).

Veri setindeki maddelerin her birinin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığının test edilmesi için basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) katsayılarına bakılmıştır. Verilerin tümü için basıklık ve çarpıklık katsayılarının referans değer aralığı olan -1,0 ve +1,0 arasında yer aldığı görülmüştür (Büyüköztürk, Çokluk ve Şekercioğlu, 2011). Bu bağlamda verilerin normal dağıldığını söyleyebiliriz.

Veri setinde çoklu bağlantı problemi olup olmadığını kontrol etmek için değişkenler arasındaki basit (ikili) korelasyonlara bakılmıştır. Yapılan analiz sonrasında değişkenler arasındaki ikili korelasyonların hepsinin .90'dan düşük olduğu görülmüştür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014). Ayrıca veri setinde çoklu bağlantı probleminin olup olmadığını belirlemesi için VIF ve CI değerlerine de bakılmış; tüm maddeler için VIF değerlerinin 10'dan (Webster, 1992; akt. Albayrak, 2005), CI değerlerinin de 30'dan küçük (Gujarati, 1995; akt. Albayrak, 2005) olduğu görülmüştür. Bu bağlamda değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olmadığı söylenebilir.

Veriler analiz işlemleri için hazır hale getirildikten sonra; öncelikle, veri setinin içerisinden rastlantısal olarak seçilen 200 anket ile Yaşam Doyumu Ölçeğinin ve Akran Baskısı Ölçeğinin çalışma kapsamında kullanılabilmesi

için güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Güvenirlik değerlerinin test edilmesi için ölçeklere Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı; geçerlik değerlerinin test edilmesi için ise LISREL 8.7 programı kullanılarak DFA yapılmıştır. Ulaşılan değerler, ölçeklerin araştırmada kullanılabilir düzeyde güvenilir ve geçerli olduğunu göstermektedir. Bu değerler, makalenin veri toplama araçları ile ilgili kısmında sunulmaktadır.

Yapılan işlemlerle verilerin regresyon analizi için gerekli olan parametrik özellikleri karşıladığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda araştırma sorularına cevap bulmak adına: Değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak için pearson korelasyon katsayısı analizi; ergenlerin direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeylerinin yaşam doyumlarını ne ölçüde yordadığını anlayabilmek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Verilerin homojenlik varsayımını sağlayıp sağlamadığının test edilmesi için Levene Testi yapılmış ve homojenlik varsayımının sağlandığı anlaşılmıştır ($p < ,458$). Bunun üzerine farklılıklara ilişkin analiz için ilişkisiz örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2014). Farklılıkların kaynağını test etmek adına, örneklemin kategorilerdeki dağılımları gözetilerek; Tukey veya Hochberg's GT2 testlerinden uygun olanı kullanılmıştır (Field, 2005). Ayrıca ilişkisiz örneklem için t-testinde Cohen'in d (Cohen, 1988); tek yönlü varyans analizi için ise Omega kare (Kirk, 1996) etki büyüklüğü hesaplama formülleri kullanılmıştır. Tüm bu istatistiksel analizlerde SPSS 20.0 programı kullanılmış olup, anlamlılık düzeyi olarak ,05 alınmıştır.

Bulgular

Ergenlerin direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeylerinin yaşam doyumlarını ne ölçüde yordadığını anlayabilmek için hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı sorununun olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ikili korelasyon katsayıları hesaplanmış ve ortaya çıkan sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler arası pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları

Değişkenler	\bar{x}	S	1	2	3
1.Yaşam Doyumu	21,81	7,50	1	-,221**	-,255**
2.Direkt Akran Baskısı	25,58	9,60		1	,849**
3.Dolaylı Akran Baskısı	26,18	9,82			1

**p<,01, *p<,05

Tablo 2'ye göre ergenlerin yaşam doyumları ile direkt ($r=-,211$, $p<,05$) ve dolaylı ($r=-,255$, $p<,05$) akran baskısına maruz kalma düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkilerin kurgulanan modelde çoklu bağlantı sorunu oluşturacak düzeyde olmadığı ($,90'$ dan küçük olduğu); verilerin analizi bölümünde sunulmuş olan regresyon varsayımı için yapılan analizlerden de anlaşılmaktadır (Çokluk vd., 2014). Ayrıca elde edilen korelasyon katsayıları incelendiğinde, ergenlerin yaşam doyumları ile direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeyleri arasında düşük ($,00<r<,30$) düzeyde bir ilişkinin var olduğu görülmektedir (Büyüköztürk, 2014).

Ergenlerin direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalma düzeylerinin, yaşam doyumlarını anlamlı olarak yordayıp yordamadığını saptamak için yapılan hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizinden elde edilen sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Yaşam doyumunun yordayıcıları olarak direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalmaya ilişkin hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları

Model	Yordayıcılar	B	SH _b	β	T	p	ΔR^2	R ²	F	p
1.	Direkt Akran Baskısı	-,101	,034	-,221	-2,727**	,005	,086	,086	7,122	,005
2.	Direkt Akran Baskısı	-,112	,064	-,204	-1,039*	,032				
Mod.	Dolaylı Akran Baskısı	-,128	,074	-,238	-2,865*	,021	,082	,168	9,506	,002

**p<,01, *p<,05

Tablo 3'e görülen hiyerarşik çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre direkt ve dolaylı akran baskısı değişkenleri hep birlikte, ergenlerin yaşam doyumunu puanlarını anlamlı olarak yordamakta ve regresyon için kurgulanan modelin anlamlı olduğu görülmektedir ($R=,316$, $R^2=,168$, $F(2,523)=9,506$, $p<,01$). Kurgulanan regresyon modelinde belirtilen tüm bu de-

ğişkenler, ergenlerin yaşam doyumları üzerinde orta düzeyde etki ($.13 < R^2 < .26$) değerine sahiptir (Cohen, 1988).

Tablo 3 incelendiğinde modele ilk olarak; direkt akran baskısı değişkeninin girmekte olduğu görülmektedir. Direkt akran baskısı değişkeni ergenlerin yaşam doyumlarının %8,60'ını açıklamaktadır. İkinci adımda ise modele ek olarak, dolaylı akran baskısı değişkeninin dâhil edildiği görülmektedir. Bu adımda direkt ve dolaylı akran baskısı değişkenleri hep birlikte ergenlerin yaşam doyumlarının %16,80'ini açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde; direkt ($t = -1,039$, $p < .05$) ve dolaylı ($t = -2,865$, $p < .05$) akran baskısının, ergenlerin yaşam doyumları üzerinde negatif yönde anlamlı birer yordayıcı olduğu görülmektedir.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin, ergenlerin yaşam doyumları üzerindeki görece önem sırası; dolaylı ($\beta = .238$) ve direkt ($\beta = -.204$) akran baskısı şeklinde sıralanmaktadır. Bu sonuçlar göz önüne alındığında ergenlerin maruz kaldıkları direkt ve dolaylı akran baskısı düzeyleri arttıkça, yaşam doyumları düzeylerinin azalmakta olduğu söylenebilir.

Ergenlerin cinsiyet değişkeni açısından yaşam doyumları puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını incelemek için ilişkisiz örneklem t-testi analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Ergenlerin cinsiyet değişkeni açısından yaşam doyumları puanlarının incelenmesine yönelik ilişkisiz örneklem t-testi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{x}	S	sd	t	p	Cohen's d
Yaşam Doyumu	Kadın	289	21,58	7,29	524	-,785	,433	,022
	Erkek	237	22,10	7,75				

Tablo 4'te görüldüğü gibi kadın ve erkek ergenlerin yaşam doyumları puanları ($t_{(524)} = -,785$, $p > .05$) anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Bu sonuç kadın ergenlerin yaşam doyumları puan ortalamaları ($\bar{x} = 21,58$, $ss = 7,29$) ile erkek ergenlerin yaşam doyumları puan ortalamalarının ($\bar{x} = 22,10$, $ss = 7,75$) birbirine çok yakın olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca Tablo 4 incelendiğinde cinsiyet değişkeninin, ergenlerin yaşam doyumları puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün küçük ($d = ,022$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Cohen, 1988).

Ergenlerin öğrenim gördükleri okul türlerine göre yaşam doyumu puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Ergenlerin okul türlerine göre yaşam doyumu puanlarının incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişken	Okul Türü	n	\bar{x}	S	F	p	Fark	Ω^2
Yaşam Doyumu	Anadolu Lisesi (A)	271	21,47	7,76	,648	,528	Yok	,022
	Fen Lisesi (B)	127	22,02	7,02				
	Sosyal Bilimler Lisesi (C)	128	22,34	7,41				

Tablo 5’de görüldüğü üzere ergenlerin öğrenim gördükleri okul türü ile yaşam doyumu puanları arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{(2,523)}=,648, p>,05$). Tablo 5 incelendiğinde ergenlerin öğrenim gördükleri okul türü fark etmeksizin birbirlerine yakın düzeyde yaşam doyumu ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca Tablo 5’e bakıldığında öğrenim gördükleri okul türlerinin, ergenlerin yaşam doyumu puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün küçük ($\Omega^2=,022$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kirk, 1996).

Ergenlerin sınıf düzeylerine göre yaşam doyumu puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ergenlerin sınıf düzeylerine göre yaşam doyumu puanlarının incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Düzeyi	n	\bar{x}	S	F	p	Fark	Ω^2
Yaşam Doyumu	9.sınıf (A)	184	21,70	7,54	,677	,567	Yok	,019
	10.sınıf (B)	141	22,29	7,38				
	11.sınıf (C)	106	21,02	7,38				
	12.sınıf (D)	95	22,21	7,76				

Tablo 6’da görüldüğü gibi ergenlerin sınıf düzeyleri ile yaşam doyumu puanları arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{(3,522)}=,677, p>,05$). Tablo 6 incelendiğinde dört sınıf düzeyi için de ergenlerin birbirlerine benzer yaşam doyumu puanlarına sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca Tablo 6’ya bakıldığında sınıf düzeylerinin, ergenlerin yaşam doyumu puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün küçük ($\Omega^2=,019$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kirk, 1996).

Ergenlerin algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre yaşam doyum puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Ergenlerin algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre yaşam doyum puanlarının incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişken	Sınıf Düzeyi	n	\bar{x}	S	F	p	Fark	Ω^2
Yaşam Doyumu	Yoksul (A)	49	18,04	7,92	9,339**	,000	A-B	,096
	Orta (B)	181	20,59	6,91				
	İyi (C)	296	24,38	7,57				

**p<,01

Tablo 7’de görüldüğü üzere ergenlerin algıladıkları sosyoekonomik durumları ile yaşam doyum puanları arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($F_{(2,523)}=9,339$, $p<,01$). Tablo 7 incelendiğinde, sosyoekonomik düzeyini yüksek olarak tanımlayan ergenlerin, sosyoekonomik düzeyini düşük olarak tanımlayan ergenlere göre yaşam doyum puan ortalamalarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca Tablo 7’ye bakıldığında algıladıkları sosyoekonomik durumlarının, ergenlerin yaşam doyum puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün orta ($\Omega^2=,096$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kirk, 1996).

Ergenlerin aile yapılarına göre yaşam doyum puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Ergenlerin aile yapılarına göre yaşam doyum puanlarının incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişken	Aile Yapısı	n	\bar{x}	S	F	p	Fark	Ω^2
Yaşam Doyumu	Anne-baba birlikte (A)	450	21,89	7,45	,385	,681	Yok	,019
	Anne-baba ayrı (B)	43	20,86	8,11				
	Anne ve/veya baba ölü (C)	33	22,03	7,57				

Tablo 8’de görüldüğü gibi ergenlerin aile yapıları ile yaşam doyum puanları arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{(2,523)}=,385$, $p>,05$). Bu sonuç anne-babası ayrı olan ve anne-babası hayatta olmayan ergenlerin, örneklem içerisinde yeteri kadar temsil edilememiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca Tablo 8 incelendiğinde aile yapılarının, ergen-

lerin yaşam doyumu puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün küçük ($\Omega^2=,019$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kirk, 1996).

Ergenlerin barındıkları yerlere göre yaşam doyumu puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Ergenlerin barındıkları yerlere göre yaşam doyumu puanlarının incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Değişken	Barınılan Yer	n	\bar{x}	S	F	p	Fark	Ω^2
Yaşam Doyumu	Ailesiyle Birlikte (A)	376	22,20	7,49				
	Yurtta (B)	113	20,72	6,97	1,804	,166	Yok	,027
	Akrabalarının Yanında (C)	37	21,24	8,91				

Tablo 9’da görüldüğü üzere ergenlerin barındığı yerler ile yaşam doyumu puanları arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F_{(2,523)}=1,804$, $p>,05$). Tablo 9’a bakıldığında barındıkları yer fark etmeksizin, ergenlerin birbirine benzer düzeyde yaşam doyumu ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında akrabalarının yanında kalan ergenlerin, örneklem içerisinde yeteri kadar temsil edilememiş olması da bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olabilir. Ayrıca Tablo 9 incelendiğinde barınılan yer değişkeninin, ergenlerin yaşam doyumu puan ortalamaları üzerindeki etki büyüklüğünün küçük ($\Omega^2=,027$) düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Kirk, 1996).

Tartışma ve Sonuç

Ergenlerin yaşam doyumlarının, maruz kaldıkları direkt ve dolaylı olarak akran baskısı tarafından ne derece yordandığını incelemeyi amaçlayan bu araştırmada; maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının, ergenlerin yaşam doyumlarını negatif yönde anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Direkt ve dolaylı akran baskısına maruz kalmak, ergenlerin yaşam doyumunu; araştırmacıların beklediğinden daha düşük bir oranda yordamaktadır. Bu durumun alanyazın incelendiğinde; yaşam doyumunun, problem durumunda da belirtildiği gibi birçok faktörden etkilenen karmaşık bir yapısının olmasından ve bu şartlar altında tek bir değişkenin ergenlerin yaşam doyumu üzerinde büyük bir etki yaratamayacağından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının; ergenlerin yaşam doyumları açısından önemli bir risk faktörü oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının, ergenlerin yaşam doyumu düzeylerini azalttığı yani olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Ergenlerin akranları tarafından direkt ya da dolaylı yollarla baskı görmesi, onların yaşamlarından duydukları memnuniyetin azalmasına neden olacaktır. Böylesi bir durum da kaçınılmaz sonuç ise ergenlerin yaşam doyumlarının ciddi oranda azalmasıdır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara paralel olarak gösterilebilecek, ergenlerin yaşam doyumları ile maruz kaldıkları direkt ve dolaylı akran baskısının birlikte incelendiği bir çalışmaya yurt içinde ve yurt dışında rastlanılmamıştır. Çalışma bu yönüyle özgündür. Ancak alanyazın incelendiğinde, araştırma konusuna yakın olduğu ve araştırmanın bulgularını destekleyeceği düşünülen bazı çalışmalara ulaşılmıştır. Proctor ve diğerlerinin (2010) ergenler üzerinde yürütmüş oldukları çalışmada ortaya çıkan, olumlu akran ilişkilerinin yüksek düzeyde yaşam doyumuyla; olumsuz akran ilişkilerinin ise düşük düzeydeki yaşam doyumuyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu sonucu, araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca Çivitçi (2009) bireylerin arkadaşlık ilişkileri açısından, hoşnut olup olmadıklarına ilişkin yaptıkları genel bilişsel değerlendirmelerin; yaşam doyumları üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Paxton, Valois, Huebner ve Drene (2006) ise ergenlerin, yaşamlarının herhangi bir alanında karşılaştıkları sosyal baskının; onların yaşam doyumlarının azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Son olarak Gilman ve Huebner (2006), araştırmalarında yüksek yaşam doyumuna sahip ergenlerin özelliklerini incelemişlerdir ve sonuç olarak yaşam doyumunu ile olumlu kişilerarası ilişkiler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmişlerdir. Tüm bu bulgular, maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının; ergenlerin yaşam doyumları üzerindeki olumsuz etkisinin, alanyazın tarafından da desteklendiğini göstermektedir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise; ergenlerin yaşam doyumlarının algıladıkları sosyoekonomik düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucudur. Ulaşılan sonuçlara göre sosyoekonomik düzeyini yüksek olarak tanımlayan ergenlerin, sosyoekonomik düzeyini düşük olarak tanımlayan ergenlere göre yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda farklı sosyoekonomik düzey algısına

sahip olan ergenlerin, farklı yaşam kalitelerine sahip oldukları düşünülmektedir. Genel anlamda düşük sosyoekonomik düzey algısına sahip ergenlerin, içinde buldukları kötü ekonomik şartlardan dolayı yaşam doyumlarının düşük olabileceği söylenebilir. Düşük sosyoekonomik düzey algısına sahip ergenlerin, maddi imkânlarının kötü olmasından dolayı herhangi bir şeye ulaşmaları konusunda çok fazla çaba sarf etmeleri gerektiği için yaşamdan memnuniyetlerinin de buna bağlı olarak düşmesi beklenmektedir. Yüksek sosyoekonomik düzey algısına sahip ergenlerin ise yaşamlarından aldıkları memnuniyeti engelleyecek veya sekteye uğratacak herhangi bir çaba, emek ve feragat gibi süreçlerin içerisine girmemeleri, yaşam doyumlarının yüksek olmasına neden olmuş olabilir. Araştırmanın bulgularına paralel olarak: Tümkaya ve diğerleri (2011) tarafından yapılmış olan araştırmada elde edilen; ergenlerin yaşam doyumlarının, sahip oldukları gelir düzeyinin yükselmesi ile beraber anlamlı olarak farklılaştığı sonucu gösterilebilir. Ayrıca Ünal (2011), bireylerin yaşam doyumunu etkileyen unsurların başında, ekonomik güvenliğin de olduğunu ifade etmiştir. Ancak alanyazın incelendiğinde, araştırmanın bulgularına aykırı olarak: Myers ve Diener (1995), ergenlerin yaşam doyumunu ile ilgili yapıları çalışmada; gelir durumunun, yaşam doyumunu yordama da hemen hemen hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen diğer bulgulara göre ergenlerin yaşam doyumlarının; cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, aile yapısı ve barınılan yer değişkenleri açısından anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç yaşam doyum kavramının birçok değişkenden etkilenen karmaşık ve çok yönlü bir yapısının olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Problem durumunda da belirtildiği gibi ergenlerin yaşam doyumlarının birçok değişkenin etkisi altındadır. Bu bağlamda yukarıda belirtilen demografik değişkenlerin tek başlarına, ergenlerin yaşam doyumları üzerinde farklılaşma yaratacak etki gücüne sahip olmadıkları söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bulgularına paralel olarak, ergenlerin yaşam doyumlarının; cinsiyet (Çivitçi, 2009; Çivitci vd., 2009; Funk vd., 2006; Gün ve Bayraktar, 2008; Myers ve Diener, 1995; Süpçeler, 2016; Tümkaya vd., 2011), okul türü (Gün ve Bayraktar, 2008), sınıf düzeyi (Çivitçi, 2009; Çivitci vd., 2009; Tümkaya vd., 2011), aile yapısı (Akkan, 2010) ve barınılan yer (Süpçeler, 2016) değişkenleri açısından farklılaşmadığı sonucuna ulaşan çalışmaların var olduğu görülmektedir. Ancak alanyazında, araştır-

manın bulgularına aykırı olarak; okul türü (Çivitçi, 2009; Süpçeler, 2016), sınıf düzeyi (Çivitçi, 2009; Süpçeler, 2016), aile yapısı (Amato ve Keith, 1991; Çivitçi vd., 2009; Dingiltepe, 2009; Richardson ve McCabe, 2001; Zullig vd., 2005) ve barınılan yer (Çivitçi, 2009) değişkenlerinin ergenlerin yaşam doyumları üzerinde fark yarattığına dair çalışmalarda mevcuttur. Alanyazında ortaya çıkan bu muğlâklığın, çalışmaların yapıldığı; genelde kültürden, özelde ise örneklemden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre şu öneriler sıralanabilir;

Bu çalışmada sosyoekonomik düzeyini yüksek olarak algılayan ergenlerin, düşük sosyoekonomik düzey algısına sahip ergenlere göre yaşam doyumları yüksek bulunduğundan; sosyoekonomik düzeyini düşük olarak algılayan ergenlere, yaşam doyumlarını arttıracak psikoeğitim programları oluşturulabilir. Bu programların içeriği hazırlanırken, ergenlerin direkt ve dolaylı yollarla maruz kaldıkları akran baskısıyla nasıl başa çıkabileceklerine dair beceriler geliştirebilecekleri etkinliklere özellikle yer verilebilir.

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımıyla planlanarak farklı bir boyut kazandırılabilir. Böylece ergenlerle derinlemesine görüşmeler ya da odak grup görüşmeleri yapılarak yaşam doyumları ve akran baskısı arasındaki ilişkiye dair elde edilen bulgular zenginleştirilebilir.

Alanyazın incelendiğinde, ergenlerin yaşam doyumları ile maruz kalınan direkt ve dolaylı akran baskısının birlikte incelendiği bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı bu çalışmada ergenlerin yaşam doyumlarını yordayan direkt ve dolaylı akran baskısı değişkenleri üzerinde çalışılmıştır. Daha sonra yapılması planlanan çalışmalarda, farklı değişkenlerin (psikolojik zihinlilik, ruminasyon vb.) üzerinde durulması; ergenlerin yaşam doyumlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Direct and Indirect Peer Pressure as the Predictors of
Life Satisfaction of Adolescents**

*

Mustafa Kılınç – Kıvanç Uzun
Burdur Mehmet Akif Ersoy University

Life satisfaction of Adolescents is expected to yield meaningful changes in their academic and social lives. In this context, it becomes important to investigate possible risk factors that may occur in the circle of friends of adolescents and harm their life satisfaction. Thus, some light can be shed for the preventive studies to be conducted on possible risk factors that may harm adolescents' life satisfaction.

The purpose of the current study is to determine whether adolescents' life satisfaction is predicted by peer pressure that they are directly and indirectly exposed to and whether their life satisfaction varies significantly depending on the following variables; gender, type of the school attended, grade level, socio-economic level, family structure and place of residence.

The current study employed the relational survey model to investigate whether adolescents' life satisfaction is predicted by peer pressure that they are directly and indirectly exposed to. Moreover, the causal comparative research model was used to determine whether the adolescents' life satisfaction scores vary significantly depending on some demographic variables and triangulation was capitalized on to strengthen the research design.

The study group of the current research is comprised of 526 students attending secondary schools in the central district of the city of Burdur in the 2019-2020 school year and the mean age of the participating students is 15,06. While selecting the sample, the stratified sampling method, one of the random sampling methods, was used. The data of the study were collected by using the personal information form developed by the researchers, the Life Satisfaction Scale adapted to the Turkish culture by Yetim (1993) and the Peer Pressure Scale developed by Kıran-Esen (2003).

In the analysis of the collected data, Pearson correlation coefficient and hierarchical multiple linear regression analysis were used to determine the relationships between the variables; independent samples t-test and one-way variance analysis were used to determine the differences and to test the source of the differences, Tukey and Hochberg's GT2 tests were used. For all these statistical analyses, SPSS 20.0 program package was used and the significance level was set to be ,05.

When the paired correlation coefficients between the dependent and independent variables were calculated, a negative and significant correlation was found between the adolescents' life satisfaction and exposure to direct peer pressure ($r=-,211$, $p<,05$) and indirect peer pressure ($r=-,255$, $p<,05$). When the obtained correlation coefficients were examined, a low correlation was found between the adolescents' life satisfaction and their exposure to direct and indirect peer pressure ($,00<r<,30$) (Büyüköztürk, 2014).

According to the results of the hierarchical multiple linear regression analysis, the variables of direct and indirect peer pressure together significantly predict the adolescents' life satisfaction scores and the model established for the regression seems to be significant ($R=,316$, $R^2=,168$, $F_{(2,523)}=9,506$, $p<,01$). All these variables in the formulated regression model have a medium level effect on the adolescents' life satisfaction ($,13<R^2<,26$) (Cohen, 1988). The variables of direct and indirect peer pressure together explain 16,80% of the variance in the adolescents' life satisfaction. When the results of the t-test conducted to determine the significance of regression coefficients are examined, it is seen that direct peer pressure ($t=-1,039$, $p<,05$) and indirect peer pressure ($t=-2,865$, $p<,05$) are negative and significant predictors of the adolescents' life satisfaction.

The order of the relative importance of the predictor variables on the adolescents' life satisfaction according to the standardized regression coefficient (β) is as follows; indirect peer pressure ($\beta=-,238$) and direct peer pressure ($\beta=-,204$). In light of these results, it can be argued that with increasing levels of direct and indirect peer pressure, adolescents' life satisfaction level decreases.

Another finding of the current study is that the adolescents' life satisfaction varies significantly depending on their perceived socio-economic levels. The life satisfaction of the adolescents who described their socio-

economic level as high is significantly higher than that of the adolescents who described their socio-economic level as low. This might be because the adolescents who have the perception of low socio-economic level have to work hard to achieve something as their economic situations are bad; thus, their life satisfaction is low. Moreover, it was found that the adolescents' life satisfaction does not vary significantly depending on gender, type of the school attended, grade level, family structure and place of residence. This might be because the concept of life satisfaction has a complex and multi-faceted structure affected by many variables. As stated in the problem statement, adolescents' life satisfaction is under the influence of many variables. In this regard, it can be said that the above-mentioned variables cannot create a significant effect on adolescents' life satisfaction on their own.

In the explanation of adolescents' life satisfaction, direct peer pressure and indirect peer pressure were found to have an important role. This finding contributes to the understanding of potential risk sources of adolescents' life satisfaction. Furthermore, the fact that the life satisfaction scores of the adolescents whose socio-economic level is low are significantly lower can shed light on the comprehensive preventive activities to be directed to these adolescents.

Kaynakça / References

- Abdel-Khalek, A. M. (2006). Measuring happiness with a single item-scale. *Social Behavior and Personality*, 34(2), 139-150. doi:10.2224/sbp.2006.34.2.139
- Akkan, E. (2010). *Ortaöğretimdeki üstün yetenekli öğrencilerin duygusal zeka ve yaratıcılık düzeylerinin yaşam doyumlarını yordama gücü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Albayrak, A. S. (2005). Çoklu doğrusal bağlantı halinde enküçük kareler tekniğinin alternatifi yanlı tahmin teknikleri ve bir uygulama. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 105-126.
- Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: A meta analysis. *Journal of Marriage and The Family*, 53(1), 43-58.
- Brown, B. (1990). Peer groups and peer cultures. In S. S. Feldman & G. R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (p. 171-196). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (19.Basım). Ankara: Pegem Akademi.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (21.Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Calmeiro, L., Camacho, I. ve Matos, M. G. (2018). Life satisfaction in adolescents: The role of individual and social health assets. *The Spanish Journal of Psychology*, 21(e23), 1-8. doi:10.1017/sjp.2018.24
- Cao, H., Sun, Y., Wan, Y., Hao, J. ve Tao, F. (2011). Problematic Internet use in Chinese adolescents and its relation to psychosomatic symptoms and life satisfaction. *BMC public health*, 11(1), 802. doi:10.1186/1471-2458-11-802
- Clasen, D. R. ve Brown, B. B. (1985). The multidimensionality of peer pressure in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 14(6), 451-468. doi:10.1007/BF02139520
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2.Basım). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Çeçen-Eroğul, A. R. ve Türk, S. B. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 10(1), 1421-1439.
- Çelik, E., Anıcı-Özcan, N. A. ve Turan, M. E. (2014). Ergenlerin yaşam doyumunu algılanan okul yetersizliğinin, sosyal kaynaklı mükemmeliyetçiliğin ve kendini değerlendirmenin yordaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(4), 1143-1155.
- Çivitçi, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinde yaşam doyumu: Bazı kişisel ve ailesel özelliklerin rolü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 29-52.
- Çivitçi, N., Çivitçi, A. ve Fiyakalı, N. C. (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non-divorced parents. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 513-525.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (3.Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, I., Peker-Özköklü, D. ve Aygün-Turğut, B. (2015). Ergenlerin problemleri internet kullanımının yordanmasında denetim odağı ve yaşam doyumunun rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 720-731. doi:10.17860/efd.02132
- Demo, D. H. ve Acock, A. C. (1996). Family structure, family process, and adolescent well-being. *Journal of Research on Adolescence*, 6(4), 457-488.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75. doi:10.1207/s15327752jpa4901_13

- Diener, E., Oishi, S. ve Tay, L. (2018). Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour*, 2(4), 253. doi:10.1038/s41562-018-0307-6
- Dingiltepe, T. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Erol, M. (2017). Genç yetişkinliğin öncesinde olan ergenlerin yaşam doyumu: “Utangaçlık” ve “öz yeterlik algısı”nın rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 28(2), 95-103. doi:10.5080/u13563
- Fields, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS* (2.Basım). Beverly Hills: Sage Publications.
- Fischhoff, B., Crowell, N. A. ve Kipke, M. (1999). *Adolescent decision making: Implications for prevention programs*. Washington: National Academies Press.
- Funk, B. A., Huebner, E. S. ve Valois, R. F. (2006). Reliability and validity of a brief life satisfaction scale with a high school sample. *Journal of Happiness Studies*, 7(1), 41-54. doi:10.1007/s10902-005-0869-7
- Gilman, R. ve Huebner, E. S. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(3), 311-319. doi:10.1007/s10964-006-9036-7
- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye’de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 167-176.
- Huebner, E. S. (1991). Correlates of life satisfaction in children. *School Psychology Quarterly*, 6(2), 103-111. doi:10.1037/h0088805
- Huebner, E. S., Drane, W. ve Valois, R. F. (2000). Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *Social Psychology International*, 21(3), 281-292. doi:10.1177/0143034300213005
- Huebner, E. S., Suldo, S. M., Smith, L. C. ve McKnight, C. G. (2004). Life satisfaction in children and youth: Empirical foundations and implications for school psychologists. *Psychology in the Schools*, 41(1), 81-93. doi:10.1002/pits.10140
- Huebner, E. S., Valois, R. F., Paxton, R. J. ve Drane, J. W. (2005). Middle school student's perceptions of quality of life. *Journal of Happiness Studies*, 6(1), 15-24. doi:10.1007/s10902-004-1170-x
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kelley, B. S. ve Miller, L. (2007). Life satisfaction and spirituality in adolescents. In *Research in the Social Scientific Study of Religion, Volume 18* (pp. 233-261). Brill. doi:10.1163/ej.9789004158511.i-301.91

- Kermen, U., İlçin-Tosun, N. ve Doğan, U. (2016). Yaşam doyumunu ve psikolojik iyi oluşun yordayıcısı olarak sosyal kaygı. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 20-29.
- Kıran, B. (2002). *Akran baskısı düzeyi farklı olan öğrencilerin risk alma, sigara içme davranışı ve okul başarılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıran-Esen, B. (2003). Akran baskısı ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(3), 65-76.
- Kirk, R. E. (1996). Practical significance: A concept whose time has come. *Educational and Psychological Measurement*, 56(5), 746-759. doi:10.1177/0013164496056005002
- Konu, A. I., Lintonen, T. P. ve Rimpellä, M. K. (2002). Factors associated with school children's general subjective well-being. *Health Education Research*, 17(2), 155-165. doi:10.1093/her/17.2.155
- Köse, N. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığının yaşam doyumuna etkisi. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 15-23. doi:25.1234/0123456789
- Lerner, R. M., Tirrell, J. M., Dowling, E. M., Geldhof, G. J., Gestsdóttir, S., Lerner, J. V., . . . Sim, A. T. (2019). The end of the beginning: Evidence and absences studying positive youth development in a global context. *Adolescent Research Review*, 4(1), 1-14. doi:10.1007/s40894-018-0093-4
- Leung, C. Y. W., McBride-Chang, C. ve Lai, B. P. Y. (2004). Relations among maternal parenting style, academic competence, and life satisfaction in Chinese early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 24(2), 113-143. doi:10.1177/0272431603262678
- Little, R. J. (1988). A test of missing completely at random for multivariate data with missing values. *Journal of the American statistical Association*, 83(404), 1198-1202.
- Loesel, F., Bliesener, T. ve Koeferl, P. (1989). On the concept of "invulnerability": evaluation and first results of the Bielefeld project. In M. Bambring, F. Loesel ve H. Skowronek (Eds.), *Children at risk: Assessment, longitudinal research, and intervention* (p. 186-219). Berlin: de Gruyter.
- Marques, S. C., Lopez, S. J. ve Mitchell, J. (2013). The role of hope, spirituality and religious practice in adolescents' life satisfaction: Longitudinal findings. *Journal of Happiness Studies*, 14(1), 251-261. doi:10.1007/s10902-012-9329-3
- Maslow, A. H. (2013). *Toward a psychology of being*. New York: Simon and Schuster.

- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. C. Wang and E. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects* (pp. 3-25). New York: Erlbaum.
- Masten, A. S., Hubbard, J. J., Gest, S. D., Tellegen, A., Garmezy, N. ve Ramirez, M. (1999). Competence in the context of adversity: Pathways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence. *Development and Psychopathology*, 11(1), 143-169. doi:10.1017/S0954579499001996
- McKnight, C. G., Huebner, E. S. ve Suldo, S. (2002). Relationships among stressful life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescents. *Psychology in the Schools*, 39(6), 677-687. doi:10.1002/pits.10062
- Mertler, C. A. ve Vannatta, R. A. (2016). *Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation* (6.Basım). New York: Taylor & Francis.
- Morsünbül, Ü. (2013). Benlik kurgularının ergenlerin yaşam doyumu ve depresyon düzeylerine olan etkisi. *Klinik Psikiyatri*, 16, 18-26.
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19. doi:10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x
- Ogurlu, Ü., Birben, F. Y., Öpengin, E. ve Yalın, H. S. (2016). Üstün zekâlı ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu ilişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 161-184.
- Oliva, A., Rios, M., Antolin-Suarez, L., Parra, A., Hernando, A. ve Pertegal, M. A. (2010). Beyond the deficit: Building a model of positive youth development. *Infancia y Aprendizaje*, 33(2), 223-234. doi:10.1174/021037010791114562
- Özen, Y. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 394-422.
- Paxton, R. J., Valois, R. F., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2006). Opportunity for adult bonding/meaningful neighborhood roles and life-satisfaction among USA middle school students. *Social Indicators Research*, 79(2), 291-312. doi:10.1007/s11205-005-4129-3
- Povedano-Diaz, A., Muñiz-Rivas, M. ve Vera-Perea, M. (2020). Adolescents' life satisfaction: The role of classroom, family, self-concept and gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 19. doi:10.3390/ijerph17010019
- Proctor, C. L., Linley, P. A. ve Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. *Journal of happiness studies*, 10(5), 583-630. doi:10.1007/s10902-008-9110-9

- Raboteġ-Őarić, Z., Brajša-Őrganec, A. ve Őakić, M. (2009). Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 18(3), 547-564.
- Raboteġ-Őarić, Z. ve Őakić, M. (2014). Relations of parenting styles and friendship quality to self-esteem, life satisfaction and happiness in adolescents. *Applied Research in Quality of Life*, 9(3), 749-765. doi:10.1007/s11482-013-9268-0
- Rey, L., Extremera, N. ve Pena, M. (2011). Perceived emotional intelligence, self-esteem and life satisfaction in adolescents. *Psychosocial Intervention*, 20(2), 227-234. doi:10.5093/in2011v20n2a10
- Richardson, S. ve McCabe, M. P. (2001). Parental divorce during adolescence and adjustment in early adulthood. *Adolescence*, 36(143), 467-489.
- Ryan, A. M. (2000). Peer groups as a context for the socialization of adolescents' motivation, engagement, and achievement in school. *Educational Psychologist*, 35(2), 101-111. doi:10.1207/S15326985EP3502_4
- Santor, D. A., Messervey, D. ve Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163-182. doi:10.1023/A:1005152515264
- Savi-Çakar, F. ve Karataş, Z. (2017). Ergerlerin okula bağlanmalarının yordayıcıları olarak benlik saygısı, okul öfkesi ve yaşam doyumunu. *Eġitim ve Bilim*, 42(189), 121-136. doi:10.15390/EB.2017.6573
- Shek, D. T. L. (1998). A longitudinal study of the relationship between family functioning and adolescent psychological well-being. *Journal of Youth Studies*, 1(2), 195-209. doi:10.1080/13676261.1998.10593006
- Shek, D. T. L. (2005a). Paternal and maternal influences on the psychological well-being, substance abuse, and delinquency of Chinese adolescents experiencing economic disadvantage. *Journal of Clinical Psychology*, 61(3), 219-234. doi:10.1002/jclp.20057
- Shek, D. T. L. (2005b). Perceived parental control processes, parent-child relational qualities, and psychological well-being in Chinese adolescents with and without economic disadvantage. *The Journal of Genetic Psychology*, 166(2), 171-188. doi:10.3200/GNTP.166.2.171-188
- Sin, N. L. ve Lyubomirsky, S. (2009). Enhancing well-being and alleviating depressive symptoms with positive psychology interventions: A practice-friendly meta-analysis. *Journal of clinical psychology*, 65(5), 467-487 doi:10.1002/jclp.2059

- Suldo, S. M. ve Huebner, E. S. (2004). The role of life satisfaction in the relationship between authoritative parenting dimensions and adolescent problem behavior. *Social Indicators Research*, 66(1-2), 165-195. doi:10.1023/B:SOCI.0000007498.62080.1e
- Süpçeler, B. (2016). *Ergenlik döneminde algılanan sosyal destek ile yaşam doyumu ve özgüven ilişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. ve Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (5.Basım). Boston, MA: Pearson.
- Tümkaya, S., Çelik, M. ve Aybek, B. (2011). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 77-93.
- Ünal, A. Ö. (2011). *Lise öğrencilerinin yaşam doyumlarının bazı değişkenlere göre yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *American Journal of Health Behavior*, 25(4), 353-366. doi:10.5993/AJHB.25.4.1
- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2004). Life satisfaction and suicide among high school adolescents. *Social Indicators Research*, 66, 81-105. doi:10.1023/B:SOCI.0000007499.19430.2f
- Wong, S. S. ve Lim, T. (2009). Hope versus optimism in Singaporean adolescents: Contributions to depression and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 46(5-6), 648-652. doi:10.1016/j.paid.2009.01.009
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction: A study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*, 29, 277-289.
- Yiğit, H. (2010). *Ergenlerin benlik saygılarının yaşam doyumu ve bazı özlük nitelikleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S., Oeltmann, J. E. ve Drane, J. W. (2001). Relationship between perceived life satisfaction and adolescents' substance abuse. *Journal of Adolescent Health*, 29(4), 279-288. doi:10.1016/S1054-139X(01)00269-5
- Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2005). Associations among family structure, demographics and adolescent perceived life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 195-206. doi:10.1007/s10826-005-5047-3

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kılınç, M. ve Uzun, K. (2020). Ergenlerin yaşam doyumlarının yordayıcıları olarak direkt ve dolaylı akran baskısı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1241-1271. DOI: 10.26466/opus.748254

Örgütsel Belirsizliğin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Stresin Aracılık Rolü

DOI: 10.26466/opus.748687

*

A.Elif Yazgan* – Ebru Özer Topaloğlu **

* Dr.Öğr.Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Konya/Türkiye
E-Posta: aelifyazgan@gmail.com ORCID: [0000-0002-3065-7930](https://orcid.org/0000-0002-3065-7930)

** Öğr.Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Konya/Türkiye
E-Posta: ebruozerr@gmail.com ORCID: [0000-0002-7092-7624](https://orcid.org/0000-0002-7092-7624)

Öz

Günümüzde işletmelerde ve teknolojiye yaşanan hızlı değişimler sonucunda örgütlerdeki yöneticiler ve çalışanlar için belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. İş hayatında yaşanan örgütsel bazdaki belirsizlikler de örgütsel strese neden olmaktadır. Örgütlerde yaşanan stres ise çalışanların örgütsel bağlılıklarını etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgütsel stresin aracılık rolünü belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Konya İli merkez ilçelerde çalışan ve kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 212 banka çalışanıdır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda örgütsel stres, örgütsel bağlılık ve örgütsel belirsizlik algısı ölçeklerinden yararlanılmıştır. SPSS paket programına veri girişi yapıldıktan sonra faktör analizinden, korelasyon analizinden ve değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkilerin belirlenmesi amacıyla geliştirilen modelin testinde yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılığı negatif yönde yordadığı; örgütsel stres ile örgütsel belirsizlik arasında pozitif yönde; örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık arasında da negatif yönde bir ilişki olduğu; ayrıca örgütsel stresin örgütsel belirsizlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide aracı etkiye sahip olduğu görülmüştür

Anahtar Kelimeler: Örgütsel belirsizlik, Örgütsel stres, Örgütsel bağlılık

The Mediator Role of Organizational Stress on The Effect of Organizational Uncertainty on Organizational Commitment

*

Abstract

Today, as a result of rapid changes in businesses and technology, uncertainty emerges for managers and employees in organizations. Organizational uncertainties in business life also cause organizational stress. Stress experienced in organizations affects organizational commitment of employees. The aim of the research is assign the mediator role of organizational stress in the effect of organizational uncertainty on organizational commitment. The sample of this study is 212 bank employees working in central districts of Konya and selected by easy sampling method. Organizational stress, organizational commitment and organizational uncertainty perception scale were accessed in questionnaire form created to collect data. After entering the data to SPSS package program, was used factor analysis, correlation analysis and structural equation modeling were accessed in test of the model created to assign the predictive relationships between the variables. Consequently, organizational uncertainty predicted organizational commitment negatively; positive direction between organizational stress and organizational organizational uncertainty; A negative relationship was set up between organizational uncertainty and organizational commitment. Also it is seen that organizational stress is a mediator effect in relationship among organizational uncertainty and organizational commitment.

Keywords: *Organizational uncertainty, Organizational stress, Organizational commitment*

Giriş

İş hayatında zaman baskısının ve rekabetin arttığı, dünyada değişimin hızlandığı günümüzde belirsizlik ve buna bağlı olarak da streste artmaktadır. Stres, bireyin baskıya tepkisi olarak görülebilmektedir. İş hayatında ve ekonomide yaşanan dalgalanmalar belirsizliğe ve dolayısıyla da örgütsel strese neden olmaktadır (Weinberg, vd., 2010). Örgütsel bağlılık bir çalışanın örgütün üyesi olarak kalma arzusu olarak açıklanmaktadır. Örgütsel bağlılık, bir çalışanın örgütün bir üyesi olarak kalmasını veya başka bir iş için mevcut işinden ayrılmasını etkilemektedir (Colquitt, vd., 2015).

Bu çalışmada zaman baskısının ve rekabetin çalışanlar tarafından fazlasıyla hissedildiği bankacılık sektöründe örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgütsel stresin aracı rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Konya ili merkez ilçelerinde çalışan bankacılara uygulanan bu çalışmada bankacıların örgütsel belirsizlik, örgütsel bağlılık ve örgütsel strese ilişkin algulamaları ve ilişkileri ölçülmüş, örgütsel stresin aracılık rolü örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılığa etkisi üzerinden araştırılmıştır. Literatürde bu üç kavramın birlikte incelendiği başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat literatür tarandığında bu üç kavramın ilişkili olabileceği tespit edilmiştir. O nedenle bu üç kavramın ilişkisi iç ve dış baskının ağır olduğu bankacılık sektöründe araştırılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Örgütsel Stres

Türk Dil Kurumu'nun ruhsal gerilim olarak tanımladığı stres genel itibariyle bireyleri etkileyen ve onların davranışlarını değiştirmelerine neden olan durum veya olayların ortaya çıkardığı gerilimdir (TDK, 2020a; Sökmen, 2010). Stres, birey tarafından hem dış baskılara hem de bireyin kendinden kaynaklanan içsel baskılara karşı gösterdiği reaksiyon sonucunda fizyolojik, psikolojik ve davranışsal değişikliklere yol açan bir durumdur (Cranwell-Ward ve Abbey, 2005). Örgütlerde stres, çalışanın sağlığı ve refahının belirlenmesinde kritik bir faktördür ve aynı zamanda stresin örgütsel etkinliğin üzerinde önemli etkileri vardır (Ganster, vd., 1982). Örgütsel stres kişinin kendisi ne-

deniyle, kişinin başkalarıyla olan ilişkileri sonucunda; kişinin işi ve işyerindeki ilişkileri ile ortaya çıkabilmektedir (Cranwell-Ward ve Abbey, 2005). Çalışanlar, kendi plan ve programlarını istedikleri gibi hayata geçiremedikleri zaman ya da dışarıdan gelen baskıyla değiştirmeleri gerektiğinde stres yaşamaktadırlar (Sökmen, 2010).

Örgütsel strese sebep olan durumlar şöyledir (Zencirkıran ve Keser, 2018; Güney, 2007):

- Örgütün fiziksel çevre koşulları,
- İşin özellikleri,
- Rol çatışması / belirsizliği,
- Fazla /düşük iş yükü,
- Artan çalışma saatleri,
- İş güvenliğinin olmaması,
- Adaletsizlik,
- İşin monotonlaşması,
- Ücret yetersizliği,
- Terfi imkânlarının kısıtlı olması,
- Çalışma saatlerinin uzun olması,
- Zaman baskısı,
- Yetki eksikliği.

Çalıştığı örgütte stres altında olan bir çalışanda şu durumlar görülebilmektedir (Sutherland ve Cooper, 2000):

- İşe geç kalır veya işten erken ayrılabilir.
- İşe uzun aralar verebilir.
- Konsantrasyon düşüklüğü veya karar vermede zayıf kalması nedeniyle daha fazla hata yapabilir.
- Kalite denetimlerini reddedebilir.
- İşlerinin son teslim tarihini kaçırabilir.
- Stres altındaki çalışanlarda iş kazası daha çok görülebilir.
- İş arkadaşları ile çatışmalar yaşayabilir.
- Yenilikçilik ve yaratıcılık konusunda sıkıntı yaşayabilir.

Örgütsel Belirsizlik

Belirsiz olma durumu olarak tanımlanan belirsizlik kavramı, örgütlerde örgütün yaşamsal varlığını riske sokmaya kadar uzanan ciddi sonuçları doğurabilecek temel bir sorundur (Dinçman, 2016; TDK, 2020b). Belirsizlik çevrenin bir özelliği ya da psikolojik bir durum olarak tanımlanmaktadır (Bordia, vd., 2004). Belirsiz bir durum, yeterli ipucu olmaması nedeniyle birey tarafından yeterince yapılandırılmayan veya kategorize edilemeyen bir durum olarak tanımlanabilir (Stanley Budner, 1962). Örgütler, belirsizliğin ana sebeplerinden olan yenilik, karmaşıklık ve çözülmezlik dolayısıyla; kaotik, karmaşık ve belirsiz ortamlar içerisinde hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır (Polat ve Arabacı, 2015). Örgütler, bu değişimlerden zarara uğramadan, kolay uyum sağlayacakları biçimde stratejiler geliştirmelidirler (Dinçman, 2016). Çalışanlar için belirsizliğe neden olan en önemli sebep örgütsel değişim ve iş güvencelerinin olmaması algıları ile ilgilidir (Hui ve Lee, 2000). Örgütlerde belirsizliğin arzu edilmemesinin nedeni verimlilik ve performansın önünde engel olabilmemesinden kaynaklanmaktadır (Tınaztepe, 2010).

Örgütsel Bağlılık

Bireyin davranışı bağlılığının göstergesidir ve bu nedenle de bireyin ortaya koyduğu davranışlara göre bağlılığı anlaşılabilir (Salancik, 1977). Bir işletmeye bağlılık üye temelli olacaktır çünkü üyenin bağlılığıyla sonuçlanan olayların odağı kendi önceki davranışlarıdır (Angel ve Perry, 1983). Örgütsel bağlılık, çalışanın örgütünün hedefleri ile özdeşleştiği ve hedeflerini kolaylaştırmak için örgütünde çalışmayı sürdürmek istediği bir durum olarak tanımlanmaktadır (Blau ve Boal, 1987). Örgütün ve çalışanın amaçlarının gitikçe daha fazla bütünleştiği ya da uyumlu olmaya başladığı bir aşamadır (Hall, Schneider, ve Nygren, 1970). Örgütsel bağlılık, çalışan ve onun çalıştığı örgütün arasındaki bağın kuvvetini gösteren bir tutumdur (Aycan, vd., 2014). Çalışanların kişisel özellikleri, değerleri, inançları, işten beklentileri, seçtikleri işin özellikleri gibi faktörler çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini etkilemektedir (Mowday, vd., 1982).

1990 yılında Allen ve Meyer tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre örgütsel bağlılığı oluşturan öğeler duygusal bağlılık, devamlı bağlılık

(devam etme isteği) ve normatif (zorunluluk) bağlılık olarak üçe ayrılmaktadır. Duygusal bağlılıkta, kişisel faktörler, işle ilgili durumlar, işteki hayat ve yapısal faktörler olarak çeşitli sınıflandırmalar belirtmişlerdir. Duygusal bağlılığın yüksek olduğu çalışanlar, örgütün değerlerini güçlü bir şekilde benimserken örgütte hep yer almayı istemektedir (Çetin, 2004). Devam bağımlılığında ise çalışanlar mevcut işlerinden ayrılmak istediklerinde eğer alternatif bir iş yoksa buldukları örgütte güçlü bir şekilde devamlılık bağımlılığı hissedeceklerdir (Allen ve Meyer, 1990). Yaş, örgütte kaç yıldır çalıştıkları, terfi olanakları, örgütten ayrılma niyeti ve iş devri devam bağımlılığı ile ilişkilidir (Balay, 2000). Normatif bağımlılıkta ise örgüte sadakatle bağlanıp, örgütün görev, hedef ve icraatlarıyla uyum içerisindeki inanç ve normları kapsamaktadır (Allen ve Meyer, 1990). Örgütsel sosyalizasyon ve örgütün çalışanın eğitimi ve geleceği için yaptığı harcamalar normatif bağımlılığı etkileyen faktörlerdir (Özutku, 2008).

Örgütsel bağlılığı düşük düzeyde olan çalışanların yer almasının sonuçları şunlardır (Zencirkıran ve Keser, 2018):

- Düşük bağlılığa sahip çalışanlar olduğu zaman örgüt, çalışanından istediği performansı alamayacaktır.
- Çalışan, örgütüne bağlılığının düşük olduğu durumlarda çalışırken işi baştan savmak, iş yapıyormuş gibi bilinçli bir şekilde örgüte katkı sağlamayabilmektedir.
- Örgütüne bağlılığı düşük olan çalışan işyerinde daha az zaman geçirmek için işe geç gelebilir, işte erken çıkabilir ayrıca işe gitmemek için sağlık raporu alabilmektedir.
- Çalışan örgüte bağlılığı düşük olduğu zaman işten ayrılma yolunu da tercih edebilir.

Literatür Taraması ve Araştırma Modeline İlişkin Hipotezler

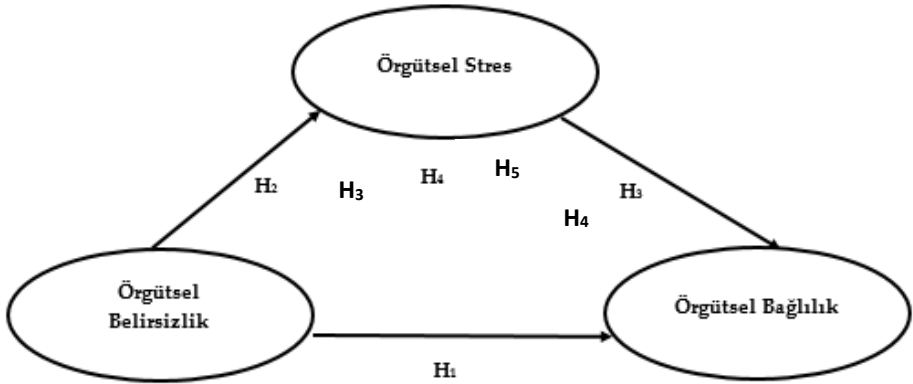
Araştırmanın konusunu oluşturan örgütsel belirsizlik, örgütsel stres ve örgütsel bağlılık konularıyla ilgili literatür taramasında ilk göze çarpan çalışma Duncan'ın (1972) algılanan belirsizlik üzerine yapmış olduğu çalışmadır. Ayrıca belirsizlik kavramını ve örgütsel belirsizliği kültürel bağlamda inceleyen (Faucheux, 1977; Hofstede 1980; Grote, 2007); örgütsel belirsizlik ve örgütsel strese örgütsel değişimin, örgütsel adaletin etkisinin araştırıldığı (Bordia, vd.,

2004; Rafferty ve Griffin, 2006); örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisini inceleyen (Bosshooff ve Mells, 1995; Ioannis ve Ioannis, 2002; Chen, vd., 2006; Lou, vd., 2007; Uzun ve Yiğit, 2011); çalışmalar da mevcuttur. Literatüre bakıldığında örgütsel belirsizlik, örgütsel stres ve örgütsel bağlılık kavramlarının ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Bu çalışmada literatürde üzerine çalışılmamış olan örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgütsel stresin aracılık rolü araştırılarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Araştırmayla ilgili literatür incelendikten sonra geliştirilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

- H₁: Örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır.
- H₂: Örgütsel belirsizlik örgütsel bağlılığı anlamlı ve negatif yönde etkilemektedir.
- H₃: Örgütsel belirsizlik ile örgütsel stres arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.
- H₄: Örgütsel stres ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır.
- H₅: Örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılığa etkisinde örgütsel stresin aracı rolü vardır.

Geliştirilen hipotezler kapsamında oluşturulan araştırma modeli ise aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Yöntem

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın evreni, Konya İli merkez ilçelerde çalışan bankacılardan oluşmaktadır. Örneklem ise ilgili merkez ilçelerde çalışan, kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen ve Eylül- Aralık 2019 tarihleri arasında anket formları online olarak ulaştırılan 212 banka çalışanıdır. Araştırmaya katılan 212 banka çalışanın demografik sonuçları incelendiğinde; % 44,3'ü kadınlardan, % 72,6'sı lisans mezunu, % 67'si özel banka çalışanından, % 75'inin evlilerden oluştuğu ve ortalama yaşları 29,4 ve ortalama meslekte çalışma süreleri ise 10,48 yıl olarak ortaya çıkmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Geçerlilik Güvenirlik Analizleri

Hipotezlerin testi için hazırlanan anket formunda dört bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, konumu, çalışılan banka, aylık gelir gibi özelliklerini belirlemek amacıyla oluşturulan demografik sorular bulunmaktadır.

İkinci bölümde örgütsel stres düzeylerini ölçmede Theorelli ve arkadaşlarının (1988) geliştirdiği, Yıldırım ve arkadaşlarının (2011) Türkçe 'ye uyarlayıp geçerlilik ve güvenilirliğini yaptığı 17 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin bu araştırmadaki Cronbach Alpha değerinin 0,77 olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde örgütsel belirsizlik düzeylerini ölçmede Schweiger ve Denisi'nin (1991) geliştirdiği, Tınaztepe'nin (2010) Türkçe 'ye uyarlayıp geçerlilik ve güvenilirliği yaptığı ölçek, Polat(2015)'tan alınarak kullanılmıştır. 21 ifadeden oluşan ölçeğin araştırmadaki Cronbach Alpha değerinin 0,859 olduğu tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde örgütsel bağlılık seviyelerini ölçmede Allen- Meyer'in (1990) geliştirdiği, Meyer ve arkadaşlarının (1993) revize ettiği ölçek Boylu ve arkadaşlarından (2007) alınarak kullanılmıştır. 17 ifadeden oluşan ölçeğin araştırmadaki Cronbach Alpha değerinin 0,888 olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Veri girişi IBM SPSS 25 paket programından yararlanılarak yapılmıştır. Veriler analiz edilirken değişkenlerle alakalı faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde korelasyon analizi ve örgütsel belirsizliğin örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisindeki aracı etkisinin incelenmesi amacıyla yapısal eşitlik modeli ile analizler yapılmıştır.

Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizine geçmeden önce araştırmada kullanılan ölçeklere (örgütsel stres, örgütsel belirsizlik ve örgütsel bağlılık) ait veri matrisinin korelasyonuna Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testiyle bakılmıştır. Araştırmada kullanılan örgütsel stres, örgütsel belirsizlik ve örgütsel bağlılık ölçeklerinin KMO örneklem yeterliliği değerleri sırasıyla 0,788; 0,837 ve 0,887 olarak tespit edilmiştir. Bulunan bu değerler örneklemin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. (Büyüköztürk, 2007; Kline, 1994). Ayrıca, araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişki düzeyini gösteren Barlett Küresellik Testinin anlamlılık değerinin de 0,05'den küçük olması gerekmektedir. İlgili ölçeklere ilişkin Barlett Küresellik Testi sonuçlarına bakıldığında da bu ölçeklerin tamamında p değerinin 0,05'den küçük olduğu görülmüştür. Bu bulgular ışığında faktör analizlerine geçilmiş ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

Tablo 1. Örgütsel stres ölçeğiyle ilgili faktör analizi bulguları

Boyutlar	Maddeler	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha	Toplam Varyans
Sosyal Destek	S13	0,777	0,820	66,816
	S14	0,767		
	S15	0,704		
	S16	0,582		
	S17	0,784		
Karar Verme	S10	0,853	0,766	
	S11	0,814		
	S12	0,637		
İş Yükü	S1	0,872	0,821	
	S2	0,878		
	S3	0,776		
Beceri Kullanımı	S6	0,677	0,702	
	S7	0,688		
	S8	0,707		

Örgütsel stres ölçeğine yönelik yapılan faktör analizi sonucunda 4, 5 ve 9. maddeler düşük faktör yükleri göstermeleri nedeniyle ölçekten çıkarılmış, geriye kalan 14 maddenin faktör analizi sonuçları tabloda özetlenmiştir. Toplam varyansın %66,8'ini açıklayan ölçek literatürle uyumlu olarak dört alt boyutta toplanmıştır. Bu boyutlar sosyal destek, karar verme, iş yükü ve beceri kullanımı olarak ifade edilmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı sosyal destek boyutunda 0,820; karar verme boyutunda 0,766; iş yükü boyutunda 0,821 ve beceri kullanımı boyutunda 0,702 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısının (3 madde çıkarıldıktan sonra) ise 0,78 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Örgütsel belirsizlik ölçeğiyle ilgili faktör analizi bulguları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Örgütsel belirsizlik ölçeğiyle ilgili faktör analizi bulguları

Boyutlar	Maddeler	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha	Toplam Varyans
Nedensel İlişkilerin Genel Belirsizliği	B1	0,582	0,850	60,732
	B10	0,627		
	B14	0,766		
	B15	0,785		
	B17	0,646		
	B18	0,423		
	B19	0,530		
Bilginin Açık Olmaması	B20	0,462	0,811	
	B6	0,679		
	B8	0,598		
	B9	0,685		
	B11	0,580		
	B12	0,639		
Geri Bildirimin Uzun Zaman Alması	B13	0,631	0,705	
	B2	0,624		
	B4	0,710		
	B21	0,604		

Örgütsel belirsizlik ölçeğine yönelik yapılan faktör analizi sonucunda 3, 5, 7 ve 16. maddeler düşük faktör yükleri göstermeleri nedeniyle ölçekten çıkarılmış, geriye kalan 17 maddenin faktör analizi sonuçları tabloda özetlenmiştir. Toplam varyansın %60,7'sini açıklayan ölçek literatürle uyumlu olarak üç alt boyutta toplanmıştır. Bu boyutlar nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, bil-

ğinin açık olmaması ve geri bildirim uzun zaman alması olarak belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı nedensel ilişkilerin genel belirsizliği boyutu için 0,850; bilginin açık olmaması boyutu için 0,811 ve geri bildirim uzun zaman alması boyutu için 0,705 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısının (4 madde çıkarıldıktan sonra) ise 0,87 olduğu görülmüştür.

Örgütsel bağlılık ölçeğiyle ilgili faktör analizi bulguları aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. Örgütsel bağlılık ölçeğiyle ilgili faktör analizi bulguları

Boyutlar	Maddeler	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha	Toplam Varyans
Duygusal Bağlılık	B.1	0,707	0,934	67,548
	B.2	0,781		
	B.3	0,872		
	B.4	0,883		
	B.5	0,892		
	B.6	0,723		
Devam Bağlılığı	B.8	0,534	0,756	
	B.9	0,851		
	B.10	0,523		
	B.11	0,812		
Normatif Bağlılık	B.12	0,748	0,838	
	B.7	0,578		
	B.13	0,538		
	B.14	0,659		
	B.15	0,744		
	B.16	0,724		
	B.17	0,774		

Tablo 3'e göre toplam varyansın %67,5'ini açıklayan ölçek literatürle uyumlu olarak 3 alt boyutta toplanmıştır. Bu boyutlar duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olarak belirlenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı duygusal bağlılıkta 0,934; devam bağlılığında 0,756 ve normatif bağlılıkta 0,838 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin tamamına ilişkin iç tutarlılık katsayısının ise 0,888 olduğu görülmüştür.

Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada kullanılan ölçeklerin tanımlayıcı istatistikleri ve normallik dağılımına ilişkin bulgular tablosu Tablo 4'te özetlenmektedir.

Tablo 4. Çalışmadaki ölçeklerin tanımlayıcı istatistiklerine ilişkin bulgular

Değişkenler	Ort.	S.S.	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal Destek	20,36	3,530	-0,781	0,435
Karar Verme	10,01	2,796	-0,362	-0,423
İş Yüğü	12,95	1,920	-0,720	-0,349
Beceri Kul.	11,92	2,136	-0,561	-0,051
Ned.İliş.Gen.Bel.	30,26	7,621	-0,176	-0,070
Bil.Aç.Olm.	25,41	5,445	-0,282	0,502
Geri Bil.Uz.Zam.Alm.	11,59	4,560	-0,189	0,578
Duy.Bağ.	22,27	6,143	-0,860	0,253
Dev.Bağ.	18,62	3,861	-0,662	0,231
Norm.Bağ.	21,08	5,420	-0,132	-0,647

Özellikle sosyal bilimlerde normallik varsayımı, çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılarak incelenebilir. Tabachnick ve Fidell (2012), çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında olduğunda veri setinin normal dağıldığını belirtmektedirler. Araştırmada ele alınan değişkenlerin bu varsayımları sağladığı görüldüğünden verilerin normal dağılıma uygun olduğu söylemek mümkündür.

Korelasyon Analizi

Değişkenler arasında ilişkinin tespitinde yapılan korelasyon analizi bulguları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 5. Korelasyon analizi sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	-								
2	,503**	-							
3	,316*	-,041	-						
4	,302**	,405**	,279**	-					
5	,280**	,473**	,015	,284**	-				
6	,292**	,391**	,130	,273**	,661**	-			
7	,154*	,034	,179**	,135	,393**	,275**	-		
8	-,461**	-,424**	-,062	-,364**	-,462**	-,472**	,012	-	
9	-,099	-,012	-,348**	-,165*	,117	-,005	-,130*	,063	-
10	-,335**	-,469**	,070	-,397**	-,496**	-,417**	-,128*	,658**	,278**

*p<,05, **p<,01

1. Sosyal Destek	2. Karar Verme	3. İş Yüğü	4. Beceri Kullanımı
5. Nedensel İlişkilerin Genel Belirsizliği	6. Bilginin Açık Olmaması		
7. Geri Bildirimin Uzun Zaman Alması	8. Duygusal Bağlılık		
9. Devam Bağlılığı	10. Normatif Bağlılık		

Tablo 5'ten de görülebileceği örgütsel stresin alt boyutlarından sosyal destek, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği ($r = ,280, p<.01$), bilginin açık olmaması ($r = ,292, p<.01$), geri bildirim uzun zaman alması ($r = ,154, p<.05$) boyutları ile pozitif yönde düşük düzeyde ilişkili bulunmuştur. Sosyal destek, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık ($r = -,461, p<.01$), normatif bağlılık ($r = -,335, p<.01$) boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel stresin alt boyutlarından karar verme, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği ($r = ,473, p<.01$), bilginin açık olmaması ($r = ,391, p<.01$) boyutları ile pozitif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Karar verme, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık ($r = -,424, p<.01$), normatif bağlılık ($r = -,469, p<.01$) boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel stresin alt boyutlarından iş yükü, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından geri bildirim uzun zaman alması ($r = ,179, p<.01$) boyutu ile pozitif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur. İş yükü, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından devam bağlılığı ($r = -,348, p<.01$) boyutu ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür.

Örgütsel stresin alt boyutlarından beceri kullanımı, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği ($r = ,284, p<.01$), bilginin açık olmaması ($r = ,273, p<.01$) boyutları ile pozitif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur. Beceri kullanımı, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık ($r = -,364, p<.01$), normatif bağlılık ($r = -,397, p<.01$) boyutları ile negatif yönde orta düzeyde; devam bağlılığı ($r = -,165, p<.05$) boyutu ile de negatif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık ($r = -,462, p<.01$), normatif bağlılık ($r = -,496, p<.01$) boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından bilginin açık olmaması, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık ($r = -,472, p<.01$), normatif bağlılık ($r = -,417, p<.01$) boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından geri bildirim uzun zaman alması, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından devam bağlılığı ($r = -,130, p<.05$), normatif bağlılık ($r = -,128, p<.05$) boyutları ile negatif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Çalışmaya konu olan aracılık etkisinden söz edebilmek için bağımsız değişkenin bağımlı ve aracı değişken ile ilişkili olması gerektiğine dair (Baron

ve Kenny, 1986; Zengin, 2019: 1343) koşulun sağlanıp sağlanamadığına ilişkin analiz aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 6. Ana değişkenlere ilişkin korelasyon analizi sonuçları

	Örgütsel Stres	Örgütsel Belirsizlik	Örgütsel Bağlılık
Örgütsel Stres	-		
Örgütsel Belirsizlik	,497**	-	
Örgütsel Bağlılık	-,309**	-,401**	-

Tablodan görüldüğü üzere, örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık ($r = -.401$, $p < .01$) arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Örgütsel belirsizlik ile örgütsel stres ($r = ,497$, $p < .01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuş ve H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Örgütsel stres ile örgütsel bağlılık ($r = -,309$, $p < .01$) arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuş ve H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında aracılık etkisine bakabilmek için gerekli olan koşulların sağlandığı görülmüştür.

Doğrulamalı Faktör Analizi(DFA)

Ölçeğin yapı geçerliliğinin testinde Doğrulamalı Faktör Analizinden yararlanılmış ve DFA'ya ait uyum iyiliği değerleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

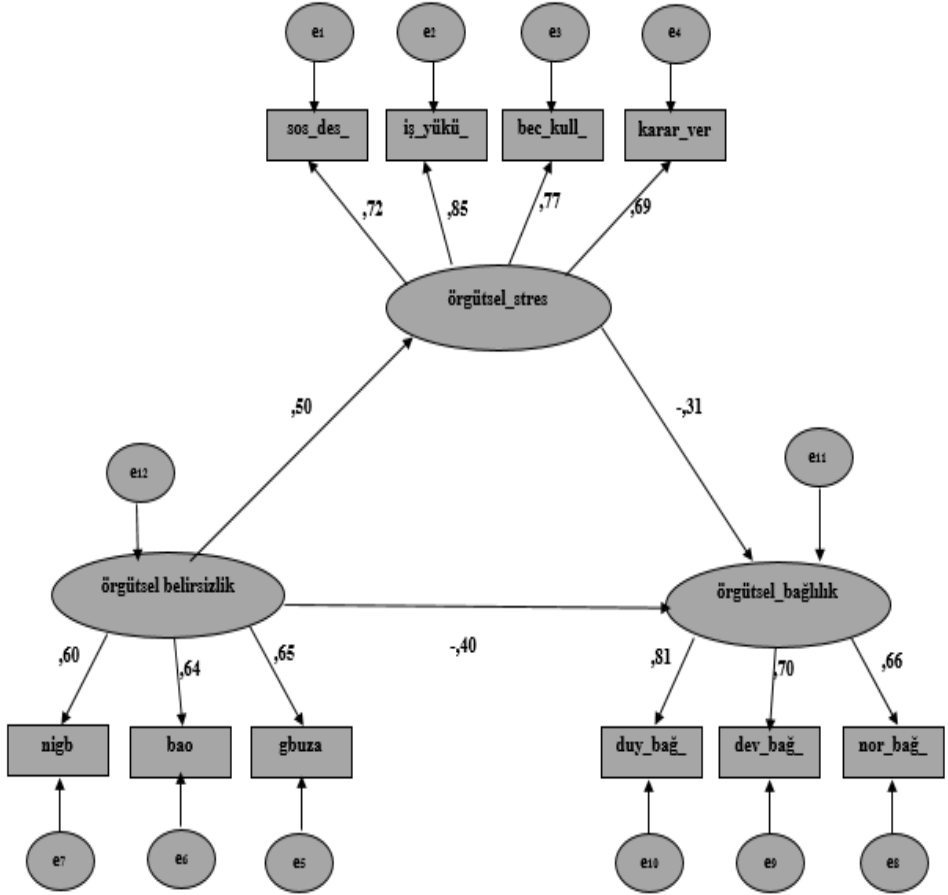
Tablo 7. Yapısal modelin uyum indeksleri

Model Uyum İndeksleri	Modelin Uyum Değerleri	Uyum Değerleri	
		İyi	Kabul Edilebilir
χ^2/sd	2,87	$0 \leq \chi^2/sd \leq 3$	$3 \leq \chi^2/sd \leq 5$
RMSEA	0,08	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$
AGFI	0,94	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90$
GFI	0,95	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$
NFI	0,92	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$
TLI	0,93	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI \leq 0,95$
CFI	0,95	$0,95 \leq CFI \leq 1,00$	$0,90 \leq CFI \leq 0,95$
SRMR	0,06	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$

Kaynak: Schermelleh-Engel ve diğ. (2003)

Araştırma modelinde χ^2/sd , AGFI, GFI, CFI değerleri iyi uyum sınırları içerisinde; RMSEA, NFI, TLI ve SRMR değerleri de kabul edilebilir uyum sınırları içerisinde olduğundan modelin veri ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen yapısal eşitlik modeli aşağıdaki şekilde ve bu modele ilişkin regresyon ağırlıkları ise Tablo 7’de özetlenmiştir.

Şekil 2. Araştırmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Yapısal Eşitlik Modellemesi

Tablo 8. Yapısal eşitlik modeli regresyon ağırlıkları

Bağımlı Değişken	Yordayıcı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	S.H.	t
Örgütsel Bağlılık	Örgütsel Belirsizlik	-0,42	-0,23	-0,19	0,06	-5,37*
Örgütsel Stres	Örgütsel Belirsizlik	0,29	0,29	.0	0,07	3,21*
Örgütsel Bağlılık	Örgütsel Stres	-0,44	-0,44	.0	0,06	-4,97*

*p<,05, **p<,01

Oluşturulan yapısal eşitlik modelinden elde edilen sonuçlar örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılığı yordadığını göstermiştir ($\beta = ,23$, $t = -5,37$ $p < .05$). Aynı zamanda örgütsel belirsizlik örgütsel stresi de yordamaktadır ($\beta = ,29$, $t = 3,21$ $p < .05$). Örgütsel stres de örgütsel bağlılığı negatif yönde yordamaktadır ($\beta = -0,44$, $t = -4,97$ $p < .05$). Örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgütsel stresin dolaylı etkisinin $\beta = -,19$ ($p < .05$) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bootstrapp analizi sonuçlarına bakıldığında da örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide örgütsel stresin kısmi aracı rolü olduğu görülmektedir (%95 GA [.07, .31]). Bu bilgiler doğrultusunda H_2 ve H_3 hipotezleri de kabul edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışanların yaşadığı örgütsel belirsizlik, örgütsel bağlılık ve örgütsel stres arasındaki ilişkilerin incelendiği bu araştırmada; örgütsel stresin örgütsel belirsizlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide aracı etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında yapılan korelasyon analizlerine göre örgütsel stresin alt boyutlarından sosyal destek, örgütsel desteğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, bilginin açık olmaması, geri bildirim uzun zaman alması boyutları ile pozitif yönde düşük düzeyde; örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel stresin alt boyutlarından karar verme, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, bilginin açık olmaması boyutları ile pozitif yönde orta düzeyde; örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel stresin alt boyutlarından iş yükü, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından geri bildirim uzun zaman alması boyutu ile pozitif yönde zayıf düzeyde; örgütsel bağlılığın alt boyutlarından devam bağlılığı boyutu ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Örgütsel stresin alt boyutlarından beceri kullanımı, örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, bilginin açık olmaması boyutları ile pozitif yönde zayıf düzeyde; örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde orta düzeyde; devam bağlılık boyutu ile de negatif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından nedensel ilişkilerin genel belirsizliği, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından bilginin açık olmaması, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından duygusal bağlılık, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Örgütsel belirsizliğin alt boyutlarından geri bildirim uzun zaman alması, örgütsel bağlılığın alt boyutlarından devam bağlılığı, normatif bağlılık boyutları ile negatif yönde zayıf düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Araştırmanın ana değişkenleriyle ilgili korelasyon analizi sonuçlarına göre örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönde orta düzeyde; örgütsel belirsizlik ile örgütsel stres arasında pozitif yönde orta düzeyde; örgütsel stres ile örgütsel bağlılık arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda H₁, H₃ ve H₄ hipotezleri kabul edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürdeki diğer araştırmalarla uyum göstermektedir (Uzun ve Yiğit, 2011; Düzgün, 2004; Bilgili ve Tekin, 2019). Örgütsel belirsizlik azaldıkça çalışanların örgütlerine bağlılığı artmakta; örgütsel stres azaldıkça çalışanların örgütlerine bağlılıkları artmaktadır. Sonuç itibarıyla çalışanlar belirsizlikten uzak stres altında olmadıkları müddetçe örgütlerine bağlılıklarını artacağını söyleyebiliriz.

Ayrıca yapısal eşitlik modelinden elde edilen sonuçlara göre örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılığı yordadığı; bootstrapp analizi sonuçlarına bakıldığında da örgütsel belirsizlik ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide örgütsel stresin kısmi aracı rolü olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda H₂ ve H₅ hipotezleri de kabul edilmiştir.

Araştırma için seçilen ilin sadece Konya ile sınırlı olması ve sadece bankacılık sektöründe uygulanması araştırmanın sınırlılıkları olarak değerlendirilebilir. Farklı bölge ya da sektörlerle yapılacak çalışmaların ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca araştırmada ele alınan değişkenlerin birarada ele alındığı bir model bulunmadığından literatürdeki bu boşluğun giderilmesiyle katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediator Role of Organizational Stress on The
Effect of Organizational Uncertainty on
Organizational Commitment**

*

Ayşe Elif Yazgan – Ebru Özer Topaloğlu
Necmettin Erbakan University

Today, as a result of rapid changes in businesses and technology, uncertainties emerge for managers and employees in organizations. Organizational uncertainties in business life also cause organizational stress. The stress experienced in organizations affects the organizational commitment of the employees. Stress can be seen as an individual's reaction to pressure. Fluctuations in business life and economy cause uncertainty and thus organizational stress (Weinberg, et al., 2010). Organizational commitment is described as an employee's desire to remain a member of the organization. Organizational commitment affects an employee staying as a member of the organization or leaving his current job for another job (Colquitt, et al., 2015).

The mediator role of organizational stress was tried to be determined in the effect of organizational uncertainty on organizational commitment in the banking sector, where time pressure and competition are highly felt by the employees in the study,. In this study, applied to bankers working in the central districts of Konya, the perceptions and relationships of bankers about organizational uncertainty, organizational commitment and organizational stress were measured, and the mediating role of organizational stress was investigated through the effect of organizational uncertainty on organizational commitment. No other study examining these three concepts together was found in the literature. However, when the literature was reviewed, it was determined that these three concepts might be related. Therefore, the relationship of these three concepts has been explored in the banking sector, where internal and external pressure is heavy.

The first study to be seen in the literature review on organizational uncertainty, organizational stress and organizational commitment, which is the

subject of the research, is the study of Duncan (1972) on perceived uncertainty. Also examining the concept of uncertainty and organizational uncertainty in a cultural context (Faucheux, 1977; Hofstede 1980; Grote, 2007); organizational uncertainty and organizational stress to the effect of organizational change and organizational justice (Bordia, et al., 2004; Rafferty and Griffin, 2006); There are also studies investigating the relationship between organizational stress and organizational commitment (Boshooff & Mells, 1995; Ioannis and Ioannis, 2002; Chen, et al., 2006; Lou, et al., 2007; Uzun & Yiğit, 2011;). When we look at the literature, the relation between organizational uncertainty, organizational stress and organizational commitment are examined separately. In this study, it was aimed to contribute to the literature by investigating the mediating role of organizational stress in the effect of organizational uncertainty on organizational commitment, which has not been studied in the literature.

The hypotheses developed after examining the literature related to the research are as follows:

- H1: There is a significant and negative relationship between organizational uncertainty and organizational commitment.
- H2: Organizational uncertainty affects organizational commitment significantly and negatively.
- H3: There is a significant and positive relationship between organizational uncertainty and organizational stress.
- H4: There is a significant and negative relationship between organizational stress and organizational commitment.
- H5: Organizational stress has a mediating role in the effect of organizational uncertainty on organizational commitment.

There are four sections in the questionnaire prepared for the test of hypotheses. In the first part, there are demographic questions created to determine the characteristics of the participants such as gender, age, educational status, location, bank worked, monthly income. In the second part, the scale consisting of 17 expressions developed by Theorelli et al. (1988) and adapted to Turkish by Yıldırım et al. (2011) was used to measure the organizational stress levels. The Cronbach Alpha value of the scale in this study was found to be 0.77. In the third part, the scale developed by Schweiger and Denisi (1991) and adapted to Turkish by Tınaztepe (2010) and validity and reliability was used from Polat (2015) in measuring organizational uncertainty levels. The

Cronbach Alpha value of the scale consisting of 21 expressions was found to be 0,859. In the fourth section, the scale developed by Allen-Meyer (1990) and revised by Meyer et al. (1993) was used from Boylu et al. (2007) to measure the levels of organizational commitment. The Cronbach Alpha value of the scale consisting of 17 expressions was found to be 0.888.

Data entry was made using the IBM SPSS 25 package program. While analyzing the data, analysis was done with the structural equation model in order to analyze factor related to variables, correlation analysis in determining the relationships between variables and to examine the mediating effect of organizational uncertainty on organizational stress and organizational commitment.

In this study, the relationship between organizational uncertainty, organizational commitment and organizational stress experienced by the employees; organizational stress has been found to have a mediating effect in the relationship between organizational uncertainty and organizational commitment.

According to the correlation analysis conducted within the scope of the research, social support, which is one of the sub-dimensions of organizational stress, general uncertainty of causal relationships from sub-dimensions of organizational support, the lack of information, and the long time of feedback; Emotional commitment, which is one of the sub-dimensions of organizational commitment, was negatively related to normative commitment dimensions. Decision-making from sub-dimensions of organizational stress, general uncertainty of causal relationships from sub-dimensions of organizational uncertainty, lack of information is moderately positive; emotional commitment, which is one of the sub-dimensions of organizational commitment, was negatively related to normative commitment dimensions. The workload, which is one of the sub-dimensions of organizational stress, is positively weak with the dimension of long-term feedback from sub-dimensions of organizational uncertainty; It was observed that the sub-dimensions of organizational commitment were negatively related to the continuation commitment dimension. Skill usage from sub-dimensions of organizational stress, general uncertainty of causal relationships from sub-dimensions of organizational uncertainty, lack of knowledge are positively weak; Among the sub-

dimensions of organizational commitment, emotional commitment is moderately negative with normative commitment dimensions; It was also found to be negatively related to the continuance commitment dimension.

Kaynakça / References

- Aldag, R. J., ve Storey, R. G. (1975, August). Environmental uncertainty: Comments on objective and perceptual indices. In *Academy of Management Proceedings* (Vol. 1975, No. 1, p. 203-205). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management. <https://doi.org/10.5465/ambpp.1975.4982411>
- Allen, N. J., ve Meyer, J. P. (1990). The Measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal Of Occupational Psychology*, 63, 1-18. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1990.tb00506.x>
- Angle, H. L., ve Perry, J. L. (1983). Organizational commitment: Individual and organizational influences. *Work and Occupations*, 10(2), 123-146. <https://doi.org/10.1177%2F0730888483010002001>
- Balay, R. (2000). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research – conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Blau, G. J., ve Boal, K. B. (1987). Conceptualizing how job involvement and organizational commitment affect turnover and absenteeism. *Academy of management review*, 12(2), 288-300. DOI: 10.2307/258536
- Bordia, P., Hunt, E., Paulsen, N., Tourish, D., ve DiFonzo, N. (2004). Uncertainty during organizational change: Is it all about control?. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 13(3), 345–365. <https://doi.org/10.1080/13594320444000128>
- Boshoff, C. ve Mels, G. (1995). A causal model to evaluate the relationships among supervision, role stress, organizational commitment and internal service quality. *European Journal of Marketing*, 29(2), 23-42. <https://doi.org/10.1108/03090569510080932>
- Boylu, Y, Pelit, E. ve Güçer, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (511), 55-74.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (12. baskı). Ankara: Pegem A Yayınları.

- Chen, J. C., Silverthorne, C., ve Hung, J. Y. (2006). Organization communication, job stress, organizational commitment, and job performance of accounting professionals in Taiwan and America. *Leadership & Organization Development Journal*, 242-249. DOI 10.1108/01437730610666000
- Colquitt, J., Lepine, J. A., Wesson, M. J., ve Gellatly, I. R. (2015). *Organizational behavior: Improving performance and commitment in the workplace* (4th Edition). New York, NY: McGraw-Hill Irwin.
- Cranwell-Ward, J., ve Abbey, A. (2005). *Organizational Stress*. Springer.
- Çetin, M. Ö. (2004). *Örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dinçman, M. P. (2016). *Eğitim ve okul yönetiminde örgütsel belirsizlikle ilgili temel konuları ele alan bilimsel yayımların analizi 1990-2016*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Düzgün, A. (2014). *Üst düzey yöneticilerde örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisi analizi: Antalya bölgesi beş yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Faucheux, C. (1977). Strategy formulation as a cultural process. *International Studies of Management and Organization*, 7(2), 127-138.
- Ganster, D. C., Mayes, B. T., Sime, W. E., ve Tharp, G. D. (1982). Managing organizational stress: A field experiment. *Journal of Applied Psychology*, 67(5), 533. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0021-9010.67.5.533>
- Grote, G. (2007). Understanding and assessing safety culture through the lens of organizational management of uncertainty. *Safety science*, 45(6), 637-652. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2007.04.002>
- Güney, S. (2007). *Yönetim ve organizasyon* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Hall, D. T., Schneider, B., ve Nygren, H. T. (1970). Personal factors in organizational identification. *Administrative Science Quarterly*, 25, 176-1. DOI: 10.2307/2391488
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: international differences in work related values*. Sage: Beverly Hills, CA.
- Hui, C., ve Lee, C. (2000). Moderating effects of organization-based self-esteem on organizational uncertainty: Employee response relationships. *Journal of Management*, 26(2), 215-232. <https://doi.org/10.1177%2F014920630002600203>
- Karakuş, Ş. ve Yardım, M. (2014). Algılanan örgütsel değişim, belirsizlik, iş doyumunu ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri. *İş ve İnsan Dergisi*, 1(1), 21-31. doi: 10.18394/iid.50336
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. UK: Routledge.

- Lou, J. H., Yu, H. Y., Hsu, H. Y., ve Dai, H. D. (2007). A study of role stress, organizational commitment and intention to quit among male nurses in Southern Taiwan. *The Journal of Nursing Research: JNR*, 15(1), 43-53. <https://doi.org/10.1097/01.jnr.0000387598.40156.d2>
- Meyer, J. P., Allen, N. J. ve Smith, C. A. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of a threecomponent conceptualization. *Journal Of Applied Psychology*, 78(4), 538-551. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0021-9010.78.4.538>
- Mowaday, R. T., Porter, L. W., ve Steers, R. M. (1982). *Employee-organization linkages: The Psychology Of Commitment, Absenteeism and Turnover*. Academic Press.
- Nikolaou, I., ve Tsaousis, I. (1993–2002). Emotional intelligence in the workplace. Exploring its effects on occupational stress and organizational commitment. *International Journal of Organizational Analysis*, 10(4), 327.
- Özutku, H. (2008). Örgüte duygusal, devamlılık ve normatif bağlılık ile iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37(2), 79-97.
- Polat, M. (2015). *Yöneticilerin açık liderlik özellikleri ve sosyal ağları benimseme durumlarının örgütsel belirsizlik üzerindeki etkileri: Fırat Üniversitesi örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi ABD, Elazığ.
- Polat, M., ve Arabacı, İ. B. (2015). Enformasyon kuramı bağlamında sosyal ağlar. Örgütsel belirsizlik ve eğitim: Kavramsal Bir Analiz. *Journal of International Social Research*, 8(37).
- Rafferty, A. E., ve Griffin, M. A. (2006). Perceptions of organizational change: A stress and coping perspective. *Journal of applied psychology*, 91(5), 1154.
- Salancik, G. R. (1977). Commitment and the control of organizational behavior and belief. *New directions in organizational behavior*, 1, 54.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online* 8(2), 23–74.
- Schweiger, D. M., ve Denisi, A. S. (1991). Communication with employees following a merger: a longitudinal field experiment. *Academy of Management Journal*, 34(1), 110-135. <https://doi.org/10.5465/256304>
- Sökmen, A. (2010). *Yönetim ve organizasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Stanley Budner, N. Y. (1962). Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*, 30(1), 29–50.

- Sutherland, V.J. and Cooper, C.L. (2000) *Strategic stress management: an organisational approach*. Basingstoke: Macmillan – now Palgrave Macmillan.
- Tett, R. P., ve Meyer, J. P. (1993). Job Satisfaction, organizational commitment, turnover intention and turnover: Path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel Psychology*, 46(2), 259-293. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1993.tb00874.x>
- Theorell, T., Perski, A., Akerstedt, T. ve ark. (1988). Changes in job strain in relation to changes in physiological state. *Scand J Work Environ Health*, 14, 189–196.
- Tınaztepe, C. (2010). *The effect of desire for change on the relationship between perceived uncertainty and job related affective well being*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Örgütsel Davranış Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK). 2020a. *Stres*. 15.02.2020 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (TDK). 2020b. *Belirsizlik*. 17.02.2020 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Uzun, Ö., ve Yiğit, E. (2011). Örgütsel stres ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine orta kademe otel yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 181-213.
- Weinberg, A., Bond, F., Cooper, C., ve Sutherland, V. J. (2010). *Organizational stress management: A strategic approach*. Palgrave Macmillan.
- Yıldırım, Y., Taşmektepligil, M.Y., ve Üzüm, H. (2011). Kısa versiyon örgütsel stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13 (1), 103-108.
- Zencirkıran, M., ve Keser, A. (2018). *Örgütsel davranış, değerlemesi ve yönetimi*. Bursa: Dora Basım Yayın.
- Zengin, Y.(2019). Dönüştürücü liderlik ile rekabet üstünlüğü performansı arasındaki ilişkide etkileşimsel liderliğin aracılık rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1325-1355. DOI: 10.26466/opus.552141.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yazgan, A. E. ve Topaloğlu Özer, E. (2020). Örgütsel belirsizliğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgütsel stresin aracılık rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1272-1295. DOI: 10.26466/opus.748687

Robin Hood İsimli Eserlerde Çocuğa Göre Olmayan Ögeler

DOI: 10.26466/opus.682939

*

Yakup Alan *

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Kilis

E-Posta: alanyakup@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9888-1357](https://orcid.org/0000-0002-9888-1357)

Öz

Hemen her çocuğun bildiği kahramandır Robin Hood. Robin, ormada yaşayan ve Hırsızlar Prensi olarak da anılan bir kahraman olarak çıkar karşımıza. Çocuk edebiyatı ürünlerinin içinde yer alan eserin kahramanı Robin, haksızlıklara ve adaletsizliğe kendi yöntemleriyle karşı çıkmaya çalışarak "Haksızlık ve adaletsizlik varsa hırsızlık yasaldır." mesajını ulaştırmaktadır okuyucusuna. Robin Hood adlı eserlerin çocuğa görelik ilkesine uygun olmayan yönlerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan yayınlar; kolay ulaşılabilirlik, fiyatının uygun olması ve en çok satılan Robin Hood kitapları arasında yer alması gibi kriterler dikkate alınarak ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu bağlamda beş farklı yayınevi tarafından basılan yayınlar temin edilmiştir. Bu yayınlar belirlenen temalara göre incelenmiş ve toplanan veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Ortaya çıkan bulgular frekanslar hâlinde sunulmuş, ayrıca bulguları desteklemesi amacıyla eserlerden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda Robin Hood adlı eserlerin içki, şiddet, yalan, hakaret ve hırsızlık gibi olumsuz birçok iletiyi bünyesinde barındırdıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Robin Hood, çocuk edebiyatı, çocuğa görelik.

Elements that are Not for the Child in Robin Hood

*

Abstract

Robin Hood is a hero known almost by all children. Robin is confronted as a noble gentleman burglar and even as a Prince of Burglars living in woods. The hero of the work belonging to children literature genre, Robin fights with injustice and unfairness with his own style and conveys the message "if there is injustice and unfairness, then theft is legal" to his readers. In this research, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. Works used in the study; it is determined by criterion sampling method considering the criteria such as easy accessibility, affordable price and being among the best-selling Robin Hood books. In this context, books published by five different publishing houses were provided. These works were examined according to the themes determined and the data collected were subjected to descriptive analysis. The resulting findings were presented in frequencies, and direct quotations from the works were made to support the findings. As a result of the study, it is revealed that the works named Robin Hood contain many negative messages such as drink, violence, lies, humiliation and theft.

Keywords: *Robin Hood, children literature, proper for child*

Giriş

Toplumları oluşturan unsurlar bireylerdir. Bir toplumun gelişmişlik düzeyi ile o toplumda yaşayan bireylerin gelişmişlik düzeyi arasında sıkı bir bağ vardır. Eğitimin başlangıcından itibaren en önemli konularından biri nitelikli insan tipi yetiştirme olmuştur (Karatay, 2011). Nitelikli insanın en önemli özelliklerinden biri ise değerlerini benimsemiş ve onları yaşayan birey olmasıdır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle, insanlar arası ilişkilerin –neredeyse- sadece teknolojik aletlerle gerçekleşmeye başladığı günümüzde, değerlerini benimsemiş bireylerin yetiştirilmesinde ailelere, çevreye ve özellikle eğitimcilerle büyük yük düşmektedir.

Gelişmiş bir toplum hâline gelmenin yollarından biri iyi eğitilmiş bireyler yetiştirmektir. Çocuklara doğruluk, sorumluluk, yardımseverlik, başkalarına saygılı olma, sevgi, dürüstlük, çalışkanlık, cesaret, güvenilirlik, kararlılık vb. değerlerin öğretilmesinin gerekliliğini kabul eden bir toplum yapısı vardır (Alan, 2012). Bu değerleri çocuklara kazandırmanın yollarından biri de çocuk edebiyatı ürünlerinden yararlanmaktır. Bu eserlerden yararlanarak değerlerini benimsemiş ve onları yaşayan bireyler ortaya çıkarılmaya çalışıldığında; anlayışla yaklaşan, ilgili, ahlaki ilkelere sahip, üretmeyi seven, yeteneklerini iyiye kullanan, güzel işler yapan ve hayatı bir amaç uğruna yaşayan iyi çocuklar görmek mümkün olacaktır (Gökçek, 2007, s. 8).

Çocuk edebiyatı ürünlerinin, çocuklara beklenen bu katkıları sunabilmeleri için çeşitli özellikleri taşımaları gerekmektedir. Çocuğa görelilik ilkesi olarak adlandırılan bu temel özellik çocuğun bakış açısını, çocuğun dünyasını, çocuğun bilişsel, duyuşsal ve fiziksel özelliklerini dikkate almayı gerektiren temel unsurlardan biridir (Aktaş ve Uzuner Yurt, 2017). Bu açıklamadan hareketle çocuğa görelilik ilkesinin eğitim açısından çok kapsamlı bir ilke olduğunu söylemek mümkündür. Fakat konuya edebiyat açısından bakıldığında ise çocuğa görelilik ilkesinin sınırlarının daraldığını ve çocuklar için hazırlanmış kitapların çocuğa göre olup olmadığını belirlemeye çalışma sürecini ifade ettiği söylenebilir (Demirel ve Kökçü, 2019). Bu bağlamda çocuk edebiyatı açısından çocuğa görelilik ilkesini “çocuklar için hazırlanan edebiyat ürünlerinde çocukların büyüme ve gelişme çağlarına, psikolojilerine, sözcük ve kavram bilgilerine, algılama düzeylerine uygun bir duyarlılık” (Şirin, 2000, s. 19) şeklinde tanımlamak mümkün olacaktır. Özdemir (1983) de çocuğa görelilik ile çocukların gelişim özellikleri arasında sıkı bir bağ olduğundan ve bu bağın

devam edebilmesi için çocukların ilgisi, beklentileri, gereksinimleri, dil özellikleri gibi unsurlara dikkat etmenin zorunlu olduğundan bahsetmektedir. Çocuğa görelik ilkesine uygun hazırlanmış eserler, değerleri içinde barındıran materyallerdir. Bu eserler aracılığıyla bireyler iyi olana, güzel olana ve doğruya yönelirler. Bu nedenle edebi eserler, değerlerin insanlar tarafından benimsenmesi ve kökleşmesi açısından çok önemli roller oynarlar (Kavcar, 1999, s. 6).

Güleryüz'e (2003) göre çocuğa görelik ilkesinin dikkate alınmasıyla oluşturulan metinlerde bulunması gereken özellikler şunlardır:

- Metinler çocuğun seviyesine uygun olmalıdır.
- Metinler çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmalıdır.
- Doğrudan ders vermemelidir. Çocuk doğruya kendisi ulaşmalıdır.
- Çocuğun dil evrenine uygun olmalıdır.
- Çocuk gerçekliğine duyarlı olmalıdır.
- Çocuğun hislerine dokunabilmelidir.
- Estetik haz uyandırmalıdır.
- Okuma isteği uyandırmalıdır.

Bu özelliklerin dikkate alınmasıyla hazırlanan eserler, bireyleri belirli hedeflere ulaştırmada aileye, eğitimcilere ve topluma katkıda bulunabilir. Bu hedeflerden bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gönen ve Veziroğlu, 2013; Oğuzkan, 2013):

- Çocukların ruhsal ihtiyaçlarını karşılama.
- Çocukları yaşam gerçeklerine hazırlama.
- Çocukta benlik algısı geliştirme ve sosyal değerleri aktarma.
- Çocuklara kültürel değerleri aktarma.
- Dili doğru ve etkili kullanmayı öğretme.
- Kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırma.
- Eleştiri gücünü ve yaratıcılığını geliştirme.
- Çocukları eğlendirme.

Edebi eserlerin çocuk kitabı sayılabilmesi ve bireyleri bu hedeflere ulaştırabilmesi için Sever'e (2012, s. 145) göre belirli ölçütler vardır. Bunlar; eserin konusu, dili ve anlatımıdır. Ayrıca yine hedeflere ulaşabilmek için hazırlanan eserlerin konularının da bazı özellikleri barındırması gerekmektedir. Çocuk

edebiyatı ürünleri sevgi, barış, iyilik, dürüstlük, iyimserlik gibi konular etrafında yazılmalı ve çocuklara insan, doğa, hayvan sevgisi kazandırmalıdır (Aktaş ve Uzuner Yurt, 2017). Ayrıca çocuk edebiyatı ürünlerinde şiddet, korku, düşmanlık, ırkçılık, cinsiyetçilik, kötümserlik, hırsızlık, içki, kumar, dolandırıcılık, kin, nefret, argo gibi unsurlara da yer verilmemelidir (Altınköprü, 2005; Demirel, 2011, s. 53; Enginün, 2006; Nas, 2004, s. 91; Oğuzkan, 1997, s. 51). Millî Eğitim Bakanlığı da ders kitaplarına alınması gereken metinlerin özelliklerini sıralarken metinlerin argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurları barındırmaması gerektiğinden bahsetmektedir (MEB, 2019). Ders kitabına alınacak metinlerde aranan bu niteliklerin çocuk kitaplarında aranmaması ise mümkün değildir.

Robin Hood İngiliz halk hikâyelerinde geçen ve 12. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen İngiliz halk kahramanıdır. Halk hikâyelerinin derlenmesiyle oluşturulan birçok kaynakta Robin, Karal John'a karşı olan bir haydut olarak ele alınır. Robin Hood'un haksızlıklara karşı geliştirmiş olduğu mücadele şekli onun İngiliz kahramanı olmasında önemli bir etkiye sahiptir. Robin'in mücadele şekli birçok kitap ve oyuna konu olmuştur. Sir Walter Scott, Howard Pyle ve Roger L. Green Robin Hood'un hayatını ve yaşadıklarını kaleme alan yazarlardan bazılarıdır. Halk hikâyelerinin derlenmesiyle oluşturulan Robin Hood isimli eserlerde bazı açılardan benzerlikler bulunmasına rağmen birçok açıdan farklılıklar vardır. Örneğin bir eserde Robin'in kanun kaçağı olmasının nedeni bir korucuyu öldürmesine dayandırılırken diğerinde askerlerin annesini öldürmelerine dayandırılmıştır. Veya bir eserde Robin bir çiftçi olarak gösterilirken başka bir eserde soylu bir kişinin oğlu olarak verilmiştir. Robin Hood derlemelerinde çevirisi yapılan kitaplardan en yaygın olanı Howard Pyle tarafından oluşturulmuştur. Fakat Roger L. Green'in derlemesi de çevirisi yapılan diğer Robin Hood kitabıdır. Hikâyelerden oluşan derlemelerden bazı bölümlerin çıkarılması konu bütünlüğünü etkilemediği için yapılan çevirilerde de farklılıklar vardır. Hem derleyenler tarafından farklı şekilde sunulması hem de bazı çevirilerde bölümlerin tamamının alınmaması farklı Robin Hood karakteriyle karşılaşmamıza sebep olabilmektedir.

Alanyazında çocuk edebiyatı ürünlerinin değerlendirilmesine yönelik çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Fakat Robin Hood adlı eserlerin içerik yönünden incelenmesine yönelik bir araştırmaya rastlanmıştır. Kardeş ve Kar-

daş (2018) tarafından yapılan bu araştırmada en çok okunan bazı çeviri eserlerin incelemesi yapılmıştır. Bunun dışında çocuk edebiyatı ürünlerinin karakter eğitiminde kullanılmasına veya karakterlerin taşınması gereken özelliklere yönelik çalışmalar mevcuttur. Karataş (2014) çocuk edebiyatında karakter kavramını ve karakterlerde bulunması gereken özellikleri incelemiş, Karatay (2011) ve Karatay, Destebaşı ve Demirbaş (2015) da çocuk edebiyatı ürünlerinin karakter eğitiminde kullanımına yönelik araştırma yapmışlardır. Ayrıca farklı çocuk edebiyatı ürünlerini incelemeye yönelik araştırmalar da mevcuttur (Akteş ve Uzuner Yurt, 2017; Bilgin, 2011; Karakuş Tayşi, 2019; Kuru ve Keklik, 2016; Özdemir ve İdi Tulumcu, 2017; Öztürk ve Giren, 2016; Sever, 2002; Turan, 2006; Varışoğlu ve Tuzcuoğlu Aksin, 2019; Yılmaz, 2016; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2019). Bu araştırmalar incelendiğinde, çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuğa görelilik ilkesi açısından değerlendirildiği veya eserlerin olumlu/olumsuz yönlerinin ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu araştırmada da Robin Hood adlı eserlerin çocuk edebiyatı eserlerinde bulunmaması gereken içerik özelliklerine göre incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın, Robin Hood adlı eserlerin incelenmesine yönelik fazla araştırmanın olmaması ve bu kitapların çok satılan çocuk edebiyatı ürünleri arasında olması nedeniyle ilgili kişilere kitaplar hakkında yol göstermesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Robin Hood isimli eserlerin “çocuğa göre olmayan yönleri” açısından incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Robin Hood isimli eserlerde yer alan çocuğa göre olmayan unsurlar nelerdir?
2. Robin Hood isimli kitapların farklı basımlarında çocuğa göre olmayan unsurlar nasıl geçmektedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin

analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Çalışmada doküman incelemesinin kullanılma nedeni incelenen eserlerin temel veri kaynağı olmasıdır.

İncelenen Dokümanlar

Robin Hood adlı eserlerin ele alındığı çalışmada incelenen materyaller, ölçüt örnekleme yöntemi dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ölçüt örneklemede esas anlayış, önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durumların çalışmasıdır. Ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabildiği gibi daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 122). Çocuk edebiyatında kahramanların önemli rolleri olduğundan hareketle çalışmada, “herkes tarafından kabul edilen bir kahramanın taşıyabileceği olumsuz özelliklerin neler olabileceği” ölçüt kabul edilmiş ve kahramanının herkes tarafından kabul görmesi açısından “Robin Hood” adlı eserin incelenmesine karar verilmiştir. Çalışmaya beş yayınevi tarafından basılan kitaplar dâhil edilmiştir. Yayınevlerinin seçiminde de kolay ulaşılabilir olması, fiyatının uygun olması ve kitap satış sitelerinde en çok satılan Robin Hood kitaplarının arasında olması gibi ölçütler dikkate alınmıştır. Ayrıca seçilen eserlerin farklı derleyiciler tarafından kaleme alınan kitaplar olmasına da dikkat edilmiştir. Böylece hem herkesin kolay elde edebileceği hem de farklı yazarlar tarafından derlenen eserlerdeki kahramanın incelenmesi sağlanmıştır. Araştırmada beş farklı yayının incelenme nedeni ise Robin Hood’u farklı eserlerde anlatılan tüm yönleriyle ele almaktır. Çalışmada kullanılan eserlerle ilgili bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Çalışmada kullanılan eserlerle ilgili bilgiler

Eser Adı	Çeviren / Uyarlayan	Sayfa Sayısı	Araştırmada kullanılan Kod
Robin Hood	Erdal Çakıcıoğlu	87	RH1
Robin Hood	Ali Aydoğan	125	RH2
Robin Hood	Tanju Anapa	166	RH3
Robin Hood	İbrahim Faruk	157	RH4
Robin Hood	Bilgin Adalı	269	RH5

Verilerin Toplanması ve Analizi

Başlangıçta eserler araştırmacı tarafından ikişer defa okunmuş ve eserler hakkında bir fikir edinilmiştir. Daha sonra belirlenen temaların ortaya çıkarılabilmesi amacıyla araştırmacı tarafından eserler tekrar okunmuş ve fişleme

yapılarak veriler elde edilmiştir. Araştırmacının dışında başka bir uzman tarafından da rastgele seçilen bir kitabın incelemesi yapılmış ve güvenilirlik açısından veriler karşılaştırılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Bu analiz yöntemine göre veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, doğrudan alıntılara sıkça yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Çalışmada da elde edilen veriler çocuk edebiyatı eserlerinde bulunmaması gereken temalara (içki, şiddet, hakaret, yalan, hile, hırsızlık,) göre kodlanmış, frekansları belirlenmiş ve tablolar hâlinde sunulmuştur. Ayrıca verileri desteklemesi amacıyla da eserlerden örnekler verilmiştir.

Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla da Miles ve Huberman'ın (1994) formülü kullanılmıştır. İki kodlayıcının yapmış olduğu kodlamaların ne derece örtüştüğüne bakılmış ve iki kodlayıcı arasındaki kodlama güvenilirliğinin .83 olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç, kodlamaların güvenilir olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde incelenen eserlerde ortaya çıkan veriler tablolar hâlinde sunulmuştur.

Robin Hood adlı eserde yer alan içki/alkol ögesine yönelik bulgular Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2. Robin Hood adlı eserlerde yer alan içki ögesine yönelik veriler

Kod	Kitap	f
İçki/Alkol	RH1	19
	RH2	3
	RH3	40
	RH4	65
	RH5	55

Tablo 2'de eserlerde yer alan içki/alkol iletilerine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Buna göre içinde içki veya alkole yönelik en fazla ileti barındıran eser RH4 kodlu eserdir. Toplam 65 farklı yerde içki veya alkol kullanımıyla ilgili veri eserde yer almaktadır. Bunu sırasıyla RH5 (55), RH3 (40), RH1 (19) ve RH2 (3) takip etmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinin, çocukları olumsuz

yönde etkileyebilecek unsurlardan kaçınması gerektiği düşüncesinden hareketle incelenen eserlerin çocuklar için uygun olmadığı söylenebilir. Çünkü bu eserleri okuyan çocuklar içki/alkol iletileriyle sürekli karşılaşacak ve bunlara karşı çocuklarda özentî ortaya çıkabilecektir. İçki/alkol iletilisine yönelik örnekler şu şekildedir:

- *İçkisinden bir yudum alan tenekeci:*
-Enfes bir şarap, dedi. Şimdiye kadar dudaklarımdan geçen en nefis içkinin bu olduğunu itiraf etmeliyim arkadaş. (RH4, 28)
- *Atına bakılırken şövalye de üstündeki ağır zırhları çıkardı, elini yüzünü yıkadı, Robin ve adamlarının sofrasına oturdu. Her şeyden bol bol vardı, geyik eti, sülün, kimi küçük av kuşları, çörek ve bira. Marian arkada bekleyip Robin'in ve konuğun kadehlerine şarap dolduruyordu. (RH5, 184)*
- *Gece Robin ve adamlarının, güzel kraliçelerine saygılarını sundukları gizli alanda ziyafet ve şenlik vardı. Yemekte elbette kızarmış geyik eti eksik değildi. Masanın üzerinde büyük şarap şişeleri, kahverengi bira kupaları ve daha pek çok lezzetli yiyecek sıralanmıştı. (RH3, 68)*
- *-Soluk almak mı! Hayır! Bir şey içmek ister misin, diye sorsaydın, evet derdim. Bir testi şarap ya da bira olsaydı, keyfime yiyecek olmazdı. (RH1, 35)*
- *Az önce tokadı yiyen asker:*
-Dolabın kapısı da kilitliydi, dedi. Kırıp açınca bu şarapları bulduk.
-Neşesi yerine gelen komutan şişelerden birini eline alıp, - vali gelinceye kadar hem eğlenir, hem de ısınırız. Haydi bakalım, herkese şarap verin. (RH2, 74)

Robin Hood adlı eserde yer alan şiddet ögesine yönelik bulgular Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3. İncelenen eserlerde yer alan şiddet ögesine yönelik bulgular

Kod	Kitap	f
Şiddet	RH1	6
	RH2	18
	RH3	35
	RH4	45
	RH5	32

Eserlerde yer alan şiddet ögesine yönelik bulgular Tablo 3'te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre şiddet iletilerini içinde en çok barındıran eser RH4 (45) kodlu eserdir. Bu eseri sırasıyla RH3 (35), RH5 (32), RH2 (18) ve RH1 (6)

takip etmektedir. İçinde şiddet barındırmayan eser yoktur. Şiddet ögesi genellikle karşımıza savaş, kavga, zorbalık şekillerinde çıkmaktadır. Eserlerde yer alan şiddet ögesine yönelik örneklerden bazıları şöyledir:

- *Hasmının kürek kemikleri arasına güçlü bir darbe indiren Robin, yabancının her tarafının kanlar içerisinde kalmasına neden oldu. Robin o kadar güçlü vurmuştu ki, yabancının köprüden yuvarlanmasına ramak kalmış, fakat son anda kendini toparlamıştı. (RH4, 14)*
- *Şerif kölenin ağzına sert bir tokat atarak, “Sus köpek!” diye bağırdı. (RH3, 14)*
- *Densiz adam babamın her şeye burnunu sokan aptal bir bunak olduğunu söylemekteydi. Hemen pencereden atlayıp “her şeye burnunu sokan aptal sensin!” diye bağırarak yanına gittim. “Bu küstahlığın ve aptallığın için!” diyerek, düştüğümünden de sert, bir yumruk indirdim. Adam yere yuvarlandı ve bir daha kalkamadı. Boynu mu kırılmış nedir... (RH5, 77)*
- *Allan’a en yakın olan askerler, yedikleri birer okla yere serildiler. Sonra ikinci bir ok dalgası havada ıslık sesi çıkararak gelmiş ve bu sefer de Allan ile kapı arasında yer alan askerlere isabet etmişti. (RH2, 107)*
- *Jack, bütün becerisine karşın, sopasını Fıçı’ya dokundurmayı başaramıyordu. Üstelik, böğrüne iki de sopa yemişti. Bu duruma çok öfkelenmiş ve karşı saldırıya geçmek istedi ama tam o sırada kendi oyunuyla yenik düştü. Fıçı, sopasını okçunun kafasına indirdi. (RH1, 45)*

Robin Hood’u kahraman yapan özelliklerinden biri kötü insanlarla savaşmasıdır. Ancak savaşın veya şiddetin olumlu bir durum gibi gösterilmesi veya haksızlıklarla mücadele ederken her durumda şiddete başvurulması çocuk edebiyatı açısından uygun değildir. Robin Hood’un veya arkadaşlarının da her durumda şiddete başvurmaları, konuşarak çözüme ulaşmayı tercih etmemeleri onların olumsuz bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Köprüden karşıya geçmesi için yol vermeyen, önce kendisi geçmek isteyen bir yabancıyla dövüşmesi ve onu kanlar içinde bırakması bu durumun en güzel örneklerinden biridir. Çocuk kitapları şiddetin bir çözüm aracı olmadığını göstermeli, çocukların şiddet ve kaba davranışlara karşı bir duyarlılık oluşturmalarına katkı sunmalıdır.

Robin Hood isimli eserde yer alan hırsızlık/el koyma ögesine yönelik bulgular Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4. İncelenen eserlerde yer alan hırsızlık ögesine yönelik bulgular

Kod	Kitap	f
Hırsızlık/ El Koyma	RH1	3
	RH2	8
	RH3	13
	RH4	15
	RH5	20

Hırsızlık/el koyma iletilerine yer verilen Tablo 4'e göre bünyesinde hırsızlık veya el koyma iletilerini en çok barındıran eser RH5 (20) kodlu kitaptır. En az barındıran ise RH1 (3) kodlu kitaptır. İçinde hırsızlığa veya el koymaya yönelik veri bulunmayan eser yoktur. Diğer eserler incelendiğinde ise RH4'ün (15), RH3'ün (13) ve RH2'nin (8) farklı yerde hırsızlık ögesine yer verdiği görülmektedir. "Zenginden alıp fakire verme" mantığı ile masumlaştırılmaya çalışılan bu iletiler; çocuklarda, gerekli olduğu durumlarda hırsızlık yapmanın veya bir şeylere zorla el koymanın bir zararının olmayacağı bilincini ortaya çıkarabilir. Eserlerde hırsızlık/el koyma ögesine yönelik örneklerden bazıları şöyledir:

- "Şerifin eviyle vedalaşsak iyi olur dostum" dedi Küçük John. "Ama gitmeden önce şerifin şu gümüş takımlarından birazını almazsak olmaz. Hem bize şerifi anımsatır hem de önemli konuklarımızı bu kaplarla ağırlarız." (RH5, 59)
- Robin haline kakkahalarla güldü, güldü ve usta parmaklarıyla cebindeki mektubu aşırı. (RH4, 29)
- Çoğu kez Robin, günlük işlerden sıkılarak, Will Scarlet'ı adamlarının başında bırakıp kendisi tek başına dolaşmaya çıkıyordu. Bu gezintilerden çoğunlukla pusuya düşürülerek soyulacak zengin yolcularla ilgili bilgilerle dönüyordu. (RH3, 42)
- -Ne izni geri zekâlılar! diye bağırdı. Gidin kapıyı kırın! Evde, dolapta değerli ne varsa alıp getirin. Askerler, aceleyle tepeyi bir kez daha tırmandılar. Yirmi dakika sonra birkaç şişe sarapla geri döndüler. (RH2, 73)
- Küçük Jean söze karıştı:
-Günün birinde bu başrahip, sandıklarından bir kısmını Jorvaulx'dan Nothingam'a, orman yoluyla göndermek gafletinde bulundu. Doğrusunu isterseniz, biz de bu fırsatı kaçıramazdık, tüm sandıklara el koyduk. (RH1, 13-14)

Robin Hood adlı eserlerde yer alan hakaret ögesine yönelik bulgular Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 5. İncelenen eserlerde yer alan hakaret ögesine yönelik bulgular

Kod	Kitap	f
Aşağılama	RH1	3
	RH2	3
	RH3	8
	RH4	7
	RH5	21

Tablo 5’e göre eserlerde hakarete yönelik en fazla veri barındıran eser RH5 (21) kodlu kitaptır. Bunu sırasıyla RH3 (8), RH4 (7), RH1 (3) ve RH2 (3) takip etmektedir. Eserlerde hakaret ifadeleri olarak genellikle insanların fiziksel özellikleriyle dalga geçme (şişko, kel vb.), argo sözcükler kullanma (aptal, alçak, bunak, pis köylü vb.) veya başka bir ırka hakaret etme şeklinde yer almaktadır. Eserlerde geçen hakaret ögesine yönelik bazı örnekler şöyledir:

- “Kutsal bildiğim tüm şeyler adına!” diye bağırdı kral kaşlarını öfkeyle çatarak, “Böyle bir ihanete, savaştığımız Arapların kamplarında bile rastlanmaz. Bir de siz kendinize Hristiyan diyorsunuz!” (RH5, 232)
- Robin tepeden bakarak, “Aptal bir eşek gibi konuşuyorsun!” dedi. (RH3, 44)
- -Yağ tulumu, diye bağırdı. Kes sesini. Ben senden nasihat değil yemek istiyorum. (RH4, 91)
- Ruffolk, çevresine bir göz attı. Kaçma olanağı yoktu. Dev yapılı adam kapıyı tutmuştu. Kont:
-Pis köylü! (RH1, 81)

Robin Hood adlı eserlerde yer alan yalan ögesine yönelik bulgular Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. İncelenen eserlerde yer alan yalan ögesine yönelik bulgular

Kod	Kitap	f
Yalan	RH1	4
	RH2	2
	RH3	8
	RH4	9
	RH5	6

Tablo 6’da Robin Hood adlı eserlerde yer alan yalan ögesine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgulara göre içinde en fazla yalan barındıran eser RH4 kodlu eserdir. Eserin 9 farklı yerinde yalan söylenmektedir. Bunu sırasıyla RH3 (8), RH5 (6), RH1 (4) ve RH2 (2) kodlu eserler takip etmektedir. Yalan ögesine yönelik örneklerden bazıları şöyledir:

- *Robin Hood tekrar kahkahalarla güler:*
-Tam üstüne bastım, dedi. İyi tahmin ettin. Beş yüz büyükbaş hayvanımız var. Kardeşlerim ve ben bir tekini olsun satamayız. Yoksa kasaplıkla ne işim var benim? (RH4, 70)
- *“Sen kimsin ki bana buralarda ne aradığımı soruyorsun” dedi adam yine kabaca. “Ben kralın orman korucularından biriyim” diye yanıtladı Robin, “Garip kılıklı gezginlerden onları korumak için burada bekliyorum.” “Garip kılıklı olabilirim ama, gezgin falan değilim. Bir orman korucusu olduğuna göre, senden yardım isteyebilirim. Kralın buyruğuyla bir kanun kaçağımı arıyorum... “Onun adamlarından biri misin yoksa?” diye sordu yabancı. “Hayır, tanrı korusun” dedi Robin... (RH5, 119)*

Tartışma ve Sonuç

Bir toplumun geleceği, değerlerini benimsemiş insanlara bağlıdır ve eğitimin tek amacı öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmak değildir. Eğitimin asli görevlerinden biri temel değerlerini kazanmış ve benimsemiş bireyler yetiştirmektir (MEB, 2019). Bu asli görevin gerçekleşmesi için çeşitli materyaller de kullanılabilir. Bu materyallerden biri olan edebi ürünlerle çocukları karşılaştırmak, onların gerek duygusal ve zihinsel gelişimlerini desteklemek gerek çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak açısından da büyük önem taşımaktadır (Özdemir ve İdi Tulumcu, 2017).

Bir eserin çocukların bilişsel, duyuşsal becerilerini geliştirebilmesi ve çocuğa göre olabilmesi için taşıması gereken bazı nitelikler vardır. Çocuk edebiyatı ürünleri sevgi, barış, iyilik, dürüstlük, iyimserlik gibi konular etrafında yazılmalı ve çocuklara insan, doğa, hayvan sevgisi kazandırılmalıdır (Aktaş ve Uzuner Yurt, 2017). Ayrıca çocuk edebiyatı ürünlerinde şiddet, korku, düşmanlık, ırkçılık, cinsiyetçilik, kötümserlik, kin, nefret, argo gibi unsurlara da yer verilmemelidir (Demirel, 2011, s. 53; Enginün, 2006; Nas, 2004, s. 91; Oğuzkan, 1997, s. 51). Millî Eğitim Bakanlığı da ders kitaplarına alınması ge-

reken metinlerin özelliklerini sıralarken metinlerin argo, küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurları barındırmaması (MEB, 2019, s. 18) gerektiğinden bahsetmektedir. Ders kitabında yer almaması gereken bu unsurların çocuk edebiyatı ürünlerinde de bulunmaması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tüm bu verilerden hareketle Robin Hood adlı eserler, bu olumsuz unsurları taşıyıp taşımadıklarına göre incelenmiştir.

Eserlerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan ve çocuk edebiyatı ürünlerinde bulunmaması gereken unsurlardan biri kahramanların içki içmesidir. Çocuklara model olması gereken eser kahramanlarının içki içmeleri ve özellikle de bu kahramanların herkes tarafından saygıyla anılıyor olması, çocukların onları her hâliyle örnek almasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, Robin'in ve arkadaşlarının içki içmeleri çocuklar üzerinde etki edebilecektir. Robin Hood adlı eserler incelendiğinde içki/alkol unsurunun çokça geçtiği görülmektedir. İçinde bu olumsuz unsura yönelik en fazla veri barındıran eser RH4 kodlu kitaptır. Kitabın 65 farklı yerinde bira, şarap veya diğer alkollü içeceklerle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Bunu sırasıyla RH5 (55), RH3 (40), RH1 (19) ve RH2 (3) takip etmektedir. Literatürde farklı çocuk edebiyatı ürünlerinin incelenmesine yönelik araştırmalarda da benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır. Ömer Seyfettin hikâyelerini çocuk edebiyatı açısından inceleyen Aktaş ve Uzuner Yurt (2017) da araştırmalarında içki, kumar gibi çocukları olumsuz etkileyecek ifadelerin eserlerde geçtiğini tespit etmişlerdir.

Araştırmada ele alınan bir diğer unsur da şiddet ögesidir. Bu olumsuz unsur da incelenen eserlerde sıkça görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre şiddet iletilerini içinde en çok barındıran eser RH4 (45) kodlu eserdir. Bunu sırasıyla RH3 (35), RH5 (32), RH2 (18) ve RH1 (6) takip etmektedir. İncelenen eserlerin içinde şiddet barındırmayan bir kitap yoktur. Şiddet ögesi genellikle karşımıza savaş, kavga, zorbalık şekillerinde çıkmaktadır. "İstedliğini yaptıramadığı zaman döverek/zorla yaptırabilmesi" mesajı çocuklara bu eserler aracılığıyla iletilebilecek olumsuz mesajlardandır. Literatürde çocuk edebiyatında ürünlerinde şiddet ögesini incelemeye yönelik hazırlanan çalışmalarda (Bilgin, 2011; Dağlıoğlu ve Çakmak, 2009; Fırat, Güleç ve Şahin, 2013; Öztürk ve Giren, 2016; Sever, 2002; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2019) da farklı eserlerde de şiddet ögesinin bulunduğu ve bunların çocuklar üzerinde olumsuz etkiye sahip oldukları ortaya çıkarılmıştır. Sever'e (2005) göre çocuk kitaplarında

baskı ve şiddetin olumlu bir durum gibi gösterilmemesi gerekmektedir. Ayrıca şiddetin sorunların çözümü için kullanılabilir yollardan biri olarak da gösterilmemesi gerekmektedir.

Altınköprü'ye (2005) göre çocuk kitapları hırsızlık gibi kötü alışkanlıkların önüne geçilmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır. Eserler hırsızlık *vb.* davranışları olumsuzlamamalıdır. Robin Hood adlı eserler incelendiğinde hırsızlığın kitapların hepsinde yer aldığı görülmektedir. Bulgulara göre bünyesinde hırsızlık ile ilgili ifadeleri en çok barındıran eser RH5 (20) kodlu kitaptır. En az barındıran eser ise RH3 (3) kodlu kitaptır. İçinde hırsızlığa yönelik veri bulunmayan eser yoktur. Diğer eserler incelendiğinde ise RH4'ün (15), RH3'ün (13) ve RH2'nin (8) farklı yerde hırsızlık ögesine yer verdiği görülmektedir. Eserlerde ana karakterin zengin insanlardan soyduğu kıymetli eşyaları, paraları fakirlere pay etmesi, zenginden al fakire ver algısı yaratarak, erdemli bir davranış olarak gösterilmektedir (Kardaş ve Kardaş, 2018, s. 115). Robin Hood'un yaptığı hırsızlıkları veya insanların mallarına zorla el koymasını masum bir sebebe dayandırmaya çalışmak da o davranışları yapmak kadar yanlıştır. Çünkü her ne sebeple olursa olsun hırsızlık yapmak veya birilerinin malını zorla almak yanlıştır ve suçtur. Amacı her ne olursa olsun hırsızlık yapması Robin Hood'u çocuklara uygun bir model olmaktan uzağa taşımaktadır (Kardaş ve Kardaş, 2018).

Çocuğa göre olmayan bir diğer unsur da hakaret içeren ifadelerdir. İncelenen eserler içinde hakarete yönelik en fazla veri barındıran RH5 (21) kodlu kitaptır. Bunu sırasıyla RH3 (8), RH4 (7), RH1 (3) ve RH2 (3) takip etmektedir. Eserlerde hakaret ifadeleri olarak genellikle insanların fiziksel özellikleriyle dalga geçme (şişko, kel *vb.*), argo ifadeler kullanma (aptal, alçak, bunak, pis köylü *vb.*) veya başka bir ırka hakaret etme şeklinde yer almaktadır. İncelenen eserler bu yönleriyle de çocuklara olumsuz örnek teşkil etmektedir. Çünkü çocuklar bu eserleri örnek alarak insanların fiziksel özellikleriyle dalga geçebilirler veya insanlara hakaret etme davranışlarını sergileyebilirler.

Çalışmada ele alınan son öge ise yalandır. Eserlerden elde edilen bulgulara göre içinde en fazla yalan barındıran kitap RH4 kodlu eserdir. Eserin 9 farklı yerinde yalan söylenmektedir. Bunu sırasıyla RH3 (8), RH5 (6), RH1 (4) ve RH2 (2) kodlu eserler takip etmektedir. Özellikle Robin Hood'un insanları kandırmak için yalana başvurması ve söylediği bu yalanlar sayesinde amacına ulaşması çocukları da yalan söylemeye yönlendirebilecek bir durumdur.

Robin Hood isimli yayınların farklı yayınevleri tarafından basılan baskıları incelendiğinde; sayfa sayısı, puntosu, baskıya dahil edilen bölümleri gibi unsurlar açısından kimi farklılıklar göstermeleriyle birlikte hepsinde çocuğa göre olmayan öğelerin çokça yer aldığı tespit edilmiştir. Yayınlardan birinde içki ögesi fazla geçerken diğerinde şiddet ögesi bir başkasında ise hırsızlık çokça yer almaktadır. Bu durum hangi baskısı olduğuna bakmaksızın Robin Hood isimli kitapların çocuklar için uygun olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde karşımıza çıkan kahramanların çocuklara iyi birer model olması gerekmektedir. Kahramanlar aracılığıyla çocuklara olumlu mesajlar gönderilirken davranışlarıyla da kahramanların çocukları iyiye yönlendirme işlevini üstlenmesi gerekmektedir. Çalışmadan elde edilen veriler Robin Hood'un çocuklar için örnek davranışlar sergilemediğini ve birçok olumsuz tutum ve davranışa sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde Kardaş ve Kardaş (2018) tarafından yapılan araştırmada da Robin Hood karakterinin haksızlığa haksızlıkla cevap veren bir çeşit eşkıya olduğu gerçeğinin arka plana atıldığı ve Robin Hood'un masum birini öldürmesinin, maksadı her ne olursa olsun hırsızlık yapmasının onu çocuklar için uygun bir model olmaktan çıkardığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Fakat yapılan araştırmalar göstermektedir ki doğru edebi ürünlerin kullanılması öğrencilerin değer geliştirmelerine, bu değerleri benimsemelerine ve onların karakter gelişimine katkı sağlamaktadır (Alan, Biçer ve Hüküm, 2016; Çiçek, 2016; Demirel ve Kökçü, 2019; Karaca ve Temizyürek, 2017; Karatay, 2011; Karatay, Destebaşı ve Demirbaş, 2015; Yılmaz, 2016). Bu yüzden öğrencilerin olumsuz alışkanlıklara yönelmelerine neden olan eserler yerine, onları iyiye, güzele, doğruya yönlendiren eserleri tercih etmek, değer aktarımı ve karakter oluşturma süreçlerinde aileye, çevreye ve eğitimcilere büyük fayda sağlayacaktır. Çalışmamıza kaynak olan eser Robin Hood, barındırdığı mesajlarla ve eser kahramanlarının davranışlarıyla çocuklarda olumsuz davranışların oluşmasına neden olacaktır. Robin Hood'u model olarak seçen bir çocuğun, kahramanın olumsuz davranışlarını da örnek alması kaçınılmazdır. Bu nedenle Robin Hood isimli eserlerin çocuk edebiyatı ürünü olarak kullanılmasının ve çocuklara okutulmasının sakıncalı olacağı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlardan hareketle şu öneriler sunulabilir:

- Çocuk kitabı olarak kullanılan eserlerdeki karakterler, çocukların model olarak seçeceği kahramanlardır. Bu yüzden eserlerdeki kahramanların çocuklara olumsuz özellikler kazandıracak yapıda olmaması gerekir.
- Çeviri eserler toplumsal veya kültürel açıdan farklılıklar gösterebilir. Bir toplumda normal olarak karşılanabilen bir unsur diğer toplumun değerleriyle örtüşmeyebilir. Bu nedenle eserlerin çevirisi yapılırken toplumun özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir.
- Robin Hood gibi kahraman olarak görülen fakat taşıdığı özellikler açısından çocuklar için uygun bir model olmayan karakterlerin bulunduğu eserler çocuk edebiyatı ürünü olarak kullanılmamalıdır.

EXTENDED ABSTRACT

Elements that are Not for the Child in Robin Hood

*

Yakup Alan

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Robin Hood is an English folk hero set in the English folk tales that is estimated to have lived in the 12th century. In many sources created by compiling folk tales, Robin is considered as an outlaw against King John. Robin Hood's way of struggle against injustices has an important effect on him being an English hero. This struggle has been the subject of many books and plays. Sir Walter Scott, Howard Pyle and Roger L. Green are some of the authors who wrote the life and experiences of Robin Hood. Although there are similarities in some aspects in the works titled Robin Hood created by compiling folk stories, there also a lot of differences. For example, the reason for Robin's being an outlaw in one work is based on killing one of the rangers, while in the other it is based on the killing of the soldiers' mother. Or, in one work, Robin is depicted as a farmer, while in another as the son of a noble person. Howard Pyle's version of the Robin Hood compilations is the most popular among the translated books. On the other hand, Roger L. Green's compilation is another Robin Hood book, which was translated as well. There are also differences in the translations since the omission of some parts from the compilations of stories does not affect the integrity of the subject. It may cause us to encounter different Robin Hood characters due to both being presented differently by the compilers and not having all of the sections in some translations.

Document review was employed in the study. Document review involves the analysis of written materials that contain information about the facts and phenomena that are aimed to be examined (Yıldırım and Şimşek, 2016, p. 189). The reason for employing the document review in the study is that the studied works are the main data source.

The materials examined in the study, in which the works titled Robin Hood were handled, were created by using criterion sampling. The main understanding in criterion sampling is to study the conditions that meet predetermined criteria. The criteria can be created by the researcher as well as a previously prepared criteria list can be used (Yıldırım and Şimşek, 2016, p.

122). In this study, with the idea that heroes have important roles in children's literature, the criterion of "what may be the negative features of a hero that is accepted by everyone" was accepted and the work titled "Robin Hood" was decided to be examined due to his acceptance as a hero by everyone. Books published by five publishers were included in the study. In the selection of publishers, the criteria such as being easily accessible, affordable, and being among the best-selling Robin Hood books on the book sales websites were taken into consideration. Furthermore, it was noted that the selected works were books written by different compilers. Therefore, the analysis of the hero was ensured by choosing both the works that everyone can access easily and the works compiled by different authors. The reason for examining five different publications in the research is to consider Robin Hood in all aspects described in different works.

The works were initially read twice by the researcher and an idea was formed about the works. Then, in order to reveal the themes determined, the works were read again by the researcher and data was obtained by profiling. A book chosen randomly by another expert besides the researcher was examined and the data were compared for reliability.

Descriptive analysis was used in the analysis of the data obtained. According to this analysis method, the data are summarized and interpreted according to the previously determined themes. Direct quotations are frequently included in descriptive analysis (Yıldırım and Şimşek, 2016, p. 239). The data obtained in the study were coded according to the themes (alcohol, violence, defamation, lying, cheating, theft, etc.) that should not be found in children's literature; their frequencies were determined and presented in tables. Furthermore, examples from the works are presented to support the data.

The formula of Miles and Huberman (1994) was used in order to ensure the reliability of the study. Inter-coder consistency was examined and coding reliability was found as .83. This result shows that the coding is reliable.

The future of a society depends on people who have embraced its values, and education is not the sole purpose of equipping students with knowledge and skills. One of the primary duties of education is to train individuals who have gained and adopted their basic values (MEB, 2019). Various materials can also be used to perform this essential task. It is also important to introduce the literary products, which is one of these materials, to children to support

their emotional and mental development, and to give them a love and habit of reading (Özdemir and İdi Tulumcu, 2017).

The heroes that we encounter in children's literature works should be good models for children. Positive messages are conveyed to the children through the heroes but the heroes also have to undertake the function of directing the children for the better with their behaviors. The data obtained from the study revealed that Robin Hood does not exhibit exemplary behaviors for children and has many negative attitudes and behaviors. Similarly, in the study conducted by Kardaş and Kardaş (2018), the fact that the Robin Hood character is a kind of outlaw treating people unfairly was ignored and it was concluded that Robin Hood's killing an innocent person or stealing for whatever purpose makes him an unsuitable role model for children. However, the studies show that the use of the correct literary products contributes to the character development of students as well as contributing them to develop values and to adopt these values (Alan, Biçer and Hüküm, 2016; Çiçek, 2016; Demirel and Kökçü, 2019; Karaca and Temizyürek, 2017; Karatay, 2011 ; Karatay, Destebaşı and Demirbaş, 2015; Yılmaz, 2016). Therefore, choosing works that direct the students towards what is good, beautiful and correct instead of choosing the works that cause students to turn towards negative habits will help the family, the society and educators in value transfer and character formation processes. The source of our work, Robin Hood, will cause negative behaviors in children with the messages that it contains and the behaviors of the heroes in the work. It is inevitable for a child who chooses Robin Hood as a role model to take the negative behaviors of the hero as an example. Therefore, it is thought that it will be undesirable to use Robin Hood as a children's literature work and to teach it in the education of the children.

Kaynakça / References

- Aktaş, E. ve Uzuner Yurt, S. (2017). The factors being not “proper for child” in the stories of Ömer Seyfettin in terms of children’ literature. *International Online Journal of Educational Sciences*. doi:10.15345/iojes.2017.01.014
- Alan, Y. (2012). *Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinin dini ve ahlaki değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bolu.

- Alan, Y., Hüküm, M. ve Biçer, N. (2016). Çocuğa görelilik ilkesi açısından Cemal Süreya'nın Aritmetik İyi, Kuşlar Pekiyi adlı eseri 1. *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, sunulmuş bildiri*, Elazığ: Asos Yayınları. 222-233.
- Altınköprü, T. (2005). Batı çocuk edebiyatının olumsuz etkileri. *İstanbul Eğitim ve Kültür Dergisi*, 9, 64-65.
- Bilgin, H. (2011). *5-6 yaş çocuklarına yönelik 1990-2010 Yılları arasında basılan resimli kitapların çocuğa görelilik kavramına göre incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. vd. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çiçek, M. (2016). İsmet Bertan, Sevim Ak ve Görkem Yeltan'ın çocuk romanlarındaki başkahramanların çözümlenmesi. *The Journal of Social Sciences*, 3(7), 113-113. doi:10.16990/SOBIDER.244
- Dağlıoğlu, H. E. ve Çakmak, Ö. Ç. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikâye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 510-534.
- Demirel, Ş. (2011). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demirel, Ş. ve Kökçü, Y. (2019). Richard Bach'ın Martı adlı eserinin çocuğa görelilik bağlamında incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-161. doi:10.18069/firatsbed.661315
- Enginün, İ. (2006). Çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-222.
- Fırat, H., Güleç, H. ve Şahin, Ç. (2013). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarının korku ve şiddet öğeleri açısından incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 6(5), 217-241.
- Gökçek, B. S. (2007). *5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Gönen, M. ve Veziroğlu, M. (2013). Çocuk edebiyatının genel hedefleri. M. Gönen (Ed.), *Çocuk Edebiyatı içinde* (s. 1-12). Ankara: Eğiten Kitap.
- Green, R. L. (1995). *Robin Hood*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Güleryüz, H. (2003). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karaca, G. ve Temizyürek, F. (2017). Sevim Ak'ın öykülerinin çocuğa görelilik ilkesi açısından incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 177-195. doi:10.14686/buefad.263572

- Karakuş Tayşi, E. (2019). Sevim Ak'ın öykülerinin duyarlık eğitimi açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 19, 303-324. doi:10.30767/diledeara.542628
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında "karakter" kavramı. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 60-79.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*, 6(1), 1398-1412. doi:10.7827/TurkishStudies.2191
- Karatay, H., Destebaşı, F. ve Demirbaş, M. (2015). Çocuk edebiyatı ürünlerinin 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin karakter gelişimine etkisi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Kardaş, D. M. ve Kardaş, D. (2018). En çok okunan çeviri çocuk kitaplarından bazıları üzerine bir araştırma. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 103-116. doi:10.17822/omad.2018.95
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kuru, H. ve Keklik, S. (2016). Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 217-237.
- MEB. (2019). *Türkçe öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Miles, M. B. ve Huberman, M. A. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage Publication.
- Nas, R. (2004). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk edebiyatı* (10. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, A.F. (1997). *Yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle çocuk edebiyatı*. Ankara: Emel Yayıncılık.
- Özdemir, E. (1983). Anadili olarak Türkçe öğretimi. *Türk Dili Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı*, 379-380.
- Özdemir, M. ve İdi Tulumcu, F. (2017). Değerler eğitiminde edebi eserlerden yararlanma: Fatma Aliye'nin Muhadarat romanı örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 720-729. doi:10.19126/suje.377548
- Öztürk, M. ve Giren, S. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan hikâye kitaplarındaki korku ve şiddet öğelerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2095-2108.
- Pyle, H. (2012). *Robin Hood*. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Pyle, H. (2014). *Robin Hood*. İstanbul: Parıltı Yayıncılık.
- Pyle, H. (2016a). *Robin Hood*. İstanbul: Arkadaş Çocuk Yayınevi.
- Pyle, H. (2016b). *Robin Hood*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarına yansıtılan şiddet :Milli Eğitim temel yasası ve çocuk haklarına dair sözleşme bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 26-37.
- Sever, S. (2005). Çocuk, yazın ve yaşam. *Çoluk Çocuk Dergisi*, 46 30-34.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. (6. Baskı). İzmir: Tudem.
- Şirin, M. R. (2000). 99 soruda çocuk ve edebiyat. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Turan, L. (2006). *Violence and death in stories of war period writer Ömer Seyfettin*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED493901.pdf> adresinden alınmıştır.
- Varışoğlu, B. ve Tuzcuoğlu Aksin, Ş. H. (2019). Andrew Clements'in Bunun Adı Findel adlı çocuk edebiyatı eserinin çocuğa görelilik açısından incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 639-656. doi:10.29000/rumelide.619651
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal nitelikli çocuk kitapları ve karakter eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 311. doi:10.16916/aded.36213
- Yılmaz, O. ve Destegüloğlu, B. (2019). Çocuk kitaplarına yansıyan şiddet. *İlköğretim Online*, 1099-1112. doi:10.17051/ilkonline.2019.610732

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Alan, Y. (2020). Robin Hood isimli eserlerde çocuğa göre olmayan ögeler. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1296-1318. DOI: 10.26466/opus.682939

Sinema Terapi: Aile Danışmanlığı Alanında Sinema Terapi Çalışmalarının İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.687535

*

Ferhat Bayram* – Eyyüp Özkamalı **

* Uzm. Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, Şanlıurfa/Türkiye

E-Posta: ferhatbyrm@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1711-7884](https://orcid.org/0000-0002-1711-7884)

** Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Gaziantep Üniversitesi/Türkiye

E-Posta: ozkamali@gantep.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3534-018X](https://orcid.org/0000-0003-3534-018X)

Öz

Bu makalenin amacı sinema terapi alanında Türkiye’de ki aile danışmanlığında kullanılan filmlerin incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Yapılan araştırmada doküman analizi ve sistemli tarama yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın kriterlerini karşılayan toplamda 7 adet çalışmaya ulaşılmış ve ulaşılan bu çalışmalar yöntem, kuram, bulgu ve sonuçlar açısından değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda araştırmaya konu olan çalışmaların terapi, danışman eğitimi ve hem terapi hemde danışman eğitimine yönelik olduğu, sinema terapinin uygulama sürecine ilişkin bilgilerin olmadığı ve araştırmaların tamamının doküman analizi yöntemiyle yapıldığı bulunmuştur. Bunlara ek olarak ülkemizde aile danışmanlığı alanında sinema terapi ile ilgili deneysel bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için araştırmacılara, film analizi araştırması sırasında bir kuramsal bilgiyi referans almak, deneysel çalışmalar yapmak, sahne, süre, sahnelerin kavramsal karşılığını açıkça belirtmek gibi öneriler sunulmuştur. Ülkemizde aile danışmanlığında sinema terapi ile ilgili yapılmış çalışmaları değerlendiren bir çalışmaya rastlanmadığı ve bundan sonra yapılacak çalışmalara bakış açısı olması açısından bu çalışmanın alan yazına ve alan uygulayıcılarına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aile terapisi, alan yazın taraması, film analizi, sinema terapi, Türkiye

Cinema Therapy: Investigation of Cinema Therapy Studies in Family Counseling

*

Abstract

This study aims to examine the films used in therapy, family counseling in Turkey in the field of cinema therapy. Document analysis and systematic review methods were used in the research. A total of seven studies meeting the criteria of the study were reached and these studies were evaluated in terms of methods, theories, findings and results. As a result of the evaluation, it was found that the studies subject to the research were directed towards therapy, consultant training and both. There was no information about the practice process of cinema therapy and all the researches were done by document analysis method. In addition, there is no experimental research on cinema therapy in the field of family counseling has been found in Turkey. Researchers for future studies, suggestions were presented to researchers such as reference to a theoretical information during the film analysis research, to conduct experimental studies, to state the stage, duration, and the conceptual equivalent of the scenes. It is thought that there is no study evaluating the studies about cinema therapy in family counseling in Turkey. This study will contribute to the literature and family counselors in terms of having a perspective on the future studies.

Keywords: *Cinema therapy, family therapy, movie analysis, literature review, Turkey*

Giriş

Sinema terapi, ruh sağlığı alanında çalışan bir profesyonelin danışanına film izleme ödevi verdiği; karakterleri ve filmde işlenen temaları, danışanın kendisini keşfetmesi ve değişimi teşvik etmesi için metafor olarak kullandığı etkili bir terapötik müdahaledir (Berg-Cross, Jennings ve Baruch, 1990, s. 135; Sharp, Smith ve Cole, 2002, s. 270). Bu tanıma benzer olarak, Gençöz ve Aka (2007)'ya göre, sinema filmlerinin psikoterapi sürecinde müdahale tekniği olarak kullanılmasına sinema terapi denmektedir.

Maratos (2006)'a göre güç, psikoterapide değişime yol açan bir katalizör görevi görür. Sinema terapinin terapötik gücü metaforlara dayanır. Metaforlar, bir kelime veya cümlenin, aralarında bir benzetme önermek için başka birinin yerine kullanıldığı sembollerdir (Merriam-Webster's Online Dictionary, 2020). Bu nedenle sinema terapi, filmlerde bulunan metaforlar, filmdeki karakterler ve davranışlar arasında danışanın yaşadığı problemin benzerliğini göstermektedir. Newton (1995)'a göre bibliyoterapi, danışanın yaşadığı zorlukları daha iyi anlamasına ve başa çıkabilmesine yardım amacıyla, onunki ile benzer yaşam zorluklarıyla uğraşmakta olan kişilerin var olduğu okuma materyalinin önerilmesidir. Sinema terapide de benzer amaçlarla film ve film kesitlerinin izletilmesi ya da ödev olarak verilmesi yoluna gidilir.

Metafor, danışanın psikoterapide değişim, kendini keşfetme ve farkındalık geliştirmek amacıyla tehdit edici olmadıkları ve danışanda savunmaya yol açmadıkları için güçlü bir araç olabilir (Aten, 2004, s. 257; Bailey, 2003, s. 15; Sims, 2003, s. 531). Metaforlar, danışanların kaçınma eğiliminde oldukları kişisel konular hakkında dolaylı olarak danışman-danışan iletişimini güçlendirmek (Nadeau, 2006, s. 215; Wedding ve Niemiec, 2003, s. 212) ve zor kavramların anlaşılması amaçlarıyla kullanılabilir (Ratray, 2004, s. 160). Oaklander (1997)'a göre, gerçek zorlu yaşantıları bir metaforla değerlendirmek bazen daha kolaydır dolayısıyla metaforlar, zor yaşantılarla yüzleşmek için güvenli bir ortam sunabilir; özellikle dirençli, reddeden veya farkındalık düzeyi düşük danışanlar için daha yararlı olabilir.

Psikoterapi alanında pek çok yöntem ve teknik kullanılmaktadır. Sinema filmlerinden de bibliyoterapi tekniği içerisinde yararlanılmaktadır. Bu tekniğin faydalarına ve kullanım alanlarına bakıldığında yayıldığı alanın kayda değer düzeyde olduğu söylenebilir. Sinema filmlerinin kullanıldığı alanlara bakıldığında; bu alanlar, arasında ruh sağlığı (Badura, 2002, s. 58), evlilik ve

çift terapisi (Shepard ve Brew, 2005, s. 406; Stinchfield, 2006, s. 123), grupla psikolojik danışma (Tyler ve Reynolds, 1998, s. 153) ve çok kültürlülük gibi alanlar yer almaktadır (Shen, 2015, s. 232; Villalba ve Redmond, 2008, s. 264). Bu alanlar içerisinde psikolojik danışma\psikoterapi alanında Türkiye’de farklı filmlerin kuramlar açısından analiz edildiği çalışmalar (Çağ ve Voltan Acar, 2015, s. 575; Derin ve Voltan Acar, 2016, s. 449; Horzum, 2011, s. 1; Mor-sümbül, 2015, s. 181; Ormanlı, 2011, s. 55; Sakızcıoğlu ve Acar, 2016, s. 1288; Ülker Tümlü ve Voltan Acar, 2014, s. 62; Yıldırım, 2011, s. 227) bulunmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı Türkiye’de aile ve evlilik danışmanlığı alanında kullanılan filmlerle ilgili yapılan araştırmaları incelemektir. Bu nedenle yukarıda bahsedilen alanlardan evlilik ve aile danışmanlığı ile ilgili literatürde yapılan sinema terapi araştırmalarına bakıldığında temelde iki açıdan farklılaştıkları görülmektedir. Bu farklılıklardan ilki, yapılan araştırmaların aile danışmanlığı eğitimi (Hudock ve Warden, 2001, s. 116; Maynard, 1996, s. 195) sürecine katkı sağlamak üzere yapıldığı görülmektedir. İkincisi ise ailelere ve çiftlere terapötik müdahale (Dermer ve Hutchings, 2000, s. 163) amacıyla aile ve evlilik danışmanlığı uygulamalarına katkı sağlamak üzere yapıldığı dikkat çekmektedir.

Aile ve evlilik danışmanlığı sürecinde sinema terapi, terapötik müdahale aracı olarak (Schneider, 2000, s. 127) kullanılmaktadır. Bu süreçte terapistler, danışanlara kendilerine verilen filmi terapötik bir lens aracılığıyla nasıl izlemeleri gerektiği konusunda yönergelerle rehberlik ederler (Wedding ve Niemiec, 2003, s. 212). Sinema terapi, filmlerin seçimi, danışana ev ödevi olarak verilmesi ve film yoluyla yaşanan deneyimlerin oturumlar sırasında işlenmesi gibi süreçlerden oluşmaktadır (Sharp, Smith ve Cole, 2002, s. 272). Bu süreçlerde danışanların problemlerine çözümler sağlayabilmekte, gelişimlerini teşvik etmekte ve problemlerini yeniden çerçevelemelerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca terapistin en önemli iyileştirici unsurlarından biri olan terapist ve danışan arasındaki terapötik bağın inşasında etkili olmaktadır (Powell, Newgent ve Lee, 2006, s. 248). Film izleme sırasında, danışanların kendi sorunlarına benzer zorluklarla karşılaşan film karakterleri ile özdeşleşmeleri, yaşadıkları zorluklar için destek ve kabul bulmaları, probleme ilişkin farkındalıklarını artırmaları, bilgi edinmeleri ve çözüm(ler) bulmaları amaçlanmaktadır (Lampropoulos ve Spengler, 2005, s. 50).

Sinema terapi uygulamalarında terapist, danışanın durumuna uygun olan filmi seçer ve ondan ödev olarak bu filmi izlemesini ister. Danışan, filmi izleyip terapi seansına geldiğinde filmde yola çıkarak problem yaratan duygu, düşünce ve davranışlar ele alınır. Film izledikten sonra danışanlar, kendi yaşamlarıyla ilgili konuların filmde nasıl işlendiğini danışmanlarla tartışır (Sharp, Smith ve Cole, 2002, s. 275). Daha sonra tartışılan bu konuların, danışanın yaşadığı problemlerle paralellikleri ele alınır. Amaç, danışanın kendi yaşadığı problemlere film aracılığı ile yeni ve alternatif bakış açıları geliştirmesidir (Gençöz, 2008, s. 7).

Koch ve Dollardhide (2000)'e göre filmler, insan yaşamını iyi yansıttığı için, insanları anlamak adına da iyi birer örnek oluştururlar. Sinema terapi için; danışanın, yaşamını iyi yansıtabilecek bir film belirlemek, karakterlerle özdeşleşmesine ve problemine ilişkin farkındalık geliştirmesine yardım etmek, filmdeki karakterlerin doğru veya yanlış kararlarından kazanım elde etmesini sağlamak ve probleminin çözümüne ilişkin stratejiler geliştirmesini sağlamak odak konulardır (Powell 2008, s. 16). Bu odak konular çerçevesinde filmler yardımıyla birey yaşadığı olaylara farklı açılardan bakabilmekte, geliştirdiği çözüm yollarının olası sonuçlarını somut bir biçimde gözlemleyebilmektedir (Sharp, Smith ve Cole, 2002, s. 275).

Sinema terapinin psikoterapi açısından kullanımının yanısıra özel gruplar için de programlar bu bulunmaktadır. Örneğin uzun süreli yatarak tedavi gören veya bakım ihtiyacı olan kişiler için sinema terapi programları oluşturulmuştur. Bu programlar, "MediCinema" adlı özel tasarlanmış sinemalarla çok sayıda hastaya "büyük ekran terapisi" (big screen therapy) sunan bir kuruluştur (Hill, 2006, s.6). Yine ölümcül hastalıkları olan çocukların hayatlarını filmler ve diğer eğlence araçları yoluyla aydınlatmaya çalışan; çocukları, hastalıklarının bir sonucu olarak hissedebilecekleri korku, acı ve izolasyondan uzaklaştırmayı amaçlayan "Starlight" bir başka programdır (Starlight Children's Foundation, 2020).

İkinci olarak filmlerin aile danışmanlığı/terapisi eğitiminde öğretim aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Nichols ve Schwartz (1991)'a göre aile danışmanlığının öğretilmesi, öğrencilere alandaki teori, teknik, süreç ve araştırmalar hakkında bilgiler verilmesini içerir. Çok boyutlu eğitim süreçlerinde (Gladding, 1994, s. 191) öğrenci, konuyu etkili bir öğrenme yöntemi ile duyarak, izleyerek ve tartışarak incelediği zaman öğrenmenin yüzde 90'lara kadar

arttığı belirtilmektedir (Demirel, 2003, s. 52-63). İyi planlanmış bir derste çoğunlukla şu yöntemler kullanılır: ders anlatımları, grup tartışmaları, dış okumalar, video gösterileri ve rol oynama denemeleri (Gladding, 1994, s. 191).

Bireylerin yaşadığı problemler ve problemlerin yaşanma biçimlerinin hayli fazla ve farklı olduğu göz önüne alındığında danışman eğitimlerinde sinema filmlerinin kullanılması öğrencilerin pek çok danışan problemini henüz meslek yaşantılarında karşılaşmadan öğrenmelerini sağlamaktadır bu da aslında modelden öğrenmenin önemini ön plana çıkarmaktadır. (Bandura ve Walters, 1977, s. 3), öğrenmenin sadece doğrudan deneme yoluyla olması durumunda gelişimin insan yaşamından daha fazla zaman ve enerji gerektireceğini belirtmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında sinema terapinin, terapi sürecinde olduğu kadar danışman eğitimi sürecinde de ön plana çıktığı söylenebilir. Eğitim süreçlerinde filmlerden faydalanmak sadece işitsel olarak değil aynı zamanda izleyicinin ilgili bağlamı görsel olarak da kavraması ve değerlendirmesi açısından avantajlı olabilmektedir (Shepard ve Brew, 2005, s. 406). Literatür incelendiğinde, sosyal problemlerden danışmanlık becerilerine kadar uzanan birçok alanın eğitim sürecinde sinema filmlerinin kullanımı ile ilgili kaynaklarla karşılaşmak mümkündür (Dowd, 1999, s. 324; Dresel, 1990, s. 226; Pescosolido, 1990, s. 337; Vinton ve Harrington, 1994, s. 71). Nadir (2014)'e göre, filmlerden görsel olarak faydalanmak, öğrencilerin bilginin yanı sıra beceri ve değer gibi ilkeleri de öğrenmesi açısından oldukça önemlidir. Danışman eğitiminde sinema filmlerinin kullanılması, literatürde savunulan ortak bir deneyimsel öğretim yöntemidir (Koch ve Dollarhide, 2000, s. 203; Pinterits ve Atkinson, 1998, s. 203; Tyler ve Guth, 1999, s. 153). Turns ve Macey, (2015), sinema terapi ile çalışacak terapistlerin uygun filmlerin listesini tutmaları ve danışanların etnik kökenleri ve kültürel farklılıklarının film seçimlerinde dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Danışman eğitimi sürecinde örnek olay incelemesi olarak da kullanılan filmler, öğrencinin konu ve karakterlerle olan etkileşimini derinleştirebilir ve öğrencinin yakınlık, saygı, sevgi, tikslenme, korku, öfke vb. duyguları hissetmesine, tanımlamasına ve iyileştirmesine katkı sağlayabilir. Filmler, izleyiciyi sıklıkla farklı bir ortama taşıyarak hayal gücünü duygusal ve bilişsel seviyelerde tetikler (Grodal, 1997, s. 6; Lowman, 1984; akt. Pescosolido, 1990, s. 338-339). Sinema filmlerindeki sahneler ile aile danışmanlığında kullanılan kavramları eşleştiren Shepard ve Brew (2005)'e göre avantajlarına bakıldığında

film tabanlı bir ders hazırlamanın harcanan çabaya değeceği söylenebilir. Ayrıca filmlerden daha iyi yararlanmak için, eğitmen filmi izletmeden veya ödev olarak vermeden önce öğrencilere filmin yazılı bir özetini vermek, derste kullanım amacını açıkça anlatmak ve dramatik sahneleri çerçevelemek gibi uygulamalar yapılmalıdır (Villalba ve Redmond, 2008, s. 268).

Literatürden yola çıkarak sinema terapinin danışman \ terapist eğitimi açısından zaman, konuları somutlaştırma, örneklendirme, öğrenme içeriğinin daha kalıcı olması, dersin daha ilgi çekici hale getirilmesi, danışmanlık becerilerini simüle etmeleri, danışanla terapötik ilişkinin kurulması ve geliştirilmesi gibi pek çok açıdan katkısı olduğu söylenebilir. Terapi \ danışmanlık sürecinde ise sinema terapinin, danışanların problemlerine farklı ve objektif bir pencereden bakmaları, perspektifler geliştirmeleri, problemlerini normalleştirmeleri ve çözüm yolları geliştirmeleri gibi katkılar sağladığı söylenebilir. Bütün bunlardan yola çıkarak sinema terapinin bir filmi sıradan bir şekilde izlemekten daha fazlası olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, ülkemizde yapılan aile danışmanlığı alanında film analizini ele almış çalışmaların detaylarının incelenebilmesi için sistematik bir tarama yapılması planlanmıştır. Bu konuda yapılan literatür taramasında ülkemizde, planlanan çalışmaya benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böylece ülkemizde aile danışmanlığı alanında gerek danışman eğitiminde gerekse terapi sürecinde kullanılan filmlerin güncel durumu değerlendirilerek ileride yapılacak çalışmalara öneriler sunulması planlanmakta, bu açıdan literatüre katkı sağlaması açısından önemli bir çalışma olacağı düşünülmektedir. Filmlerin kullanım ve uygulama alanlarına bakıldığında film analizi çalışmalarının danışma süreci ve eğitim süreci açılarından önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de şu anda var olan film analizi çalışmalarını incelemek, sistemli bir şekilde değerlendirmek ve bundan sonraki yapılacak çalışmalar için öneriler sunmaktır.

Yöntem

Bu çalışmada içerik analizi (doküman analizi) ve sistemli tarama yöntemleri kullanılmıştır. İçerik analizi, metinlerin karşılaştırılması, sınıflandırılması, benzer ve farklı yönlerinin belirlenmesi ve metinlerden teorik sonuçlar çıkarılmasından oluşan bir araştırma tekniğidir (Cohen, Manion ve Morrison, 2007, s. 475). Bu çalışmada içerik analizi, bu yönlerin yanı sıra benzer verileri

bir araya getirerek daha anlaşılır biçime dönüştürmeyi kolaylaştırması nedeniyle tercih edilmiştir (Bauer, 2000, s. 145; Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 217). Sistemli tarama yöntemi, bu araştırma konusu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmaları yöntemsel açıdan inceler. Ayrıca önceki çalışmaların bulgularını kapsamlı bir şekilde özetleyerek birbirinden farklı bulguların nedenlerini tartışar ve çalışmaların sınırlılıklarını ortaya koyar (Cook, Mulrow ve Haynes, 1997, s. 378).

Bu tarama ve içerik analizi araştırmasının amacı Türkiye’de aile danışmanlığı alanında yazılmış film analizi makalelerini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda, araştırmaya veri kaynağı olacak araştırmalar belirlenmiştir. Araştırmalara ulaşma süreci aşağıda detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tarama yöntemleri

Araştırmaya konu olan veri kaynaklarını oluşturan aile danışmanlığında kullanılan film makaleleri, Aralık 2019 ve Ocak 2020 tarihleri arasında taranmıştır. Tarama, Ulakbim, Ebscohost ve Science Direct veri tabanları, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖK-TEZ) ve Google Scholar arama motoru aracılığı ile yapılmıştır. Bu taramalara ek olarak ulaşılan çalışmaların kaynakçaları kontrol edilmiştir.

Bu çalışmalarla ilgili kapsamlı bir tarama için yukarıda bahsi geçen veri tabanlarında ve arama motorlarında anahtar kelimeler kullanılmıştır. Tarama “aile danışmanlığı, aile terapisi, çift terapisi, film analizi, sinema terapi, sineterapi, film terapisi” anahtar kelimeleri ile yapılmıştır. Ayrıca araştırmaların İngilizce yazılmış olma ihtimali göz önünde bulundurularak “family counselling, family therapy, couple therapy, movie analysis, cinetherapy, film therapy, movie therapy” anahtar kelimeleri ile de tarama yapılmıştır.

Araştırmada veri kaynağı olarak kullanılabilmesi için şu ölçütleri sağlanması belirlenmiştir: (1) Aile danışmanlığı alanında kullanılabilecek konuyu ele alan bir film olması (2) aile danışmanlığı kuramlarından en az birini kuramsal temele alması (3) ele alınan filmin ilgili kuramda kavramsal karşılıklarının olması (4) danışman eğitimi veya terapiye yönelik olması (5) araştırmanın yayınlanmış olması.

Veri Kaynakları

Yapılan tarama sonucunda film analizi yapılmış çalışmalar incelendiğinde araştırmamanın koşullarını karşılayan yedi adet çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan araştırmalar şunlardır;

1. Sembolik-Yaşantısal Aile Terapisi Kuramını referans alan “Ya Sonra” filmi. Özcan Deniz’in yönetmenliğini yaptığı film 2010 yılında yayınlanmış ve dram, komedi ve romantik türlerindedir (Çağ ve Voltan-Acar, 2015).
2. Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi Kuramını referans alan “Babam ve Oğlum” filmi. Çağan Irmak’ın yönetmenliğini yaptığı film 2005 yılında yayınlanmış ve dram türündedir (Acar ve Voltan-Acar, 2013).
3. Yapısal Aile Terapisi Kuramını referans alan “Dalgaların Prensi (The Prince Of Tides)” filmi. Barbra Streisand’ın yönetmenliğini yaptığı film 1991 yılında yayınlanmış, dram ve romantik türlerindedir (Nadir, 2013).
4. Satir, Minuchin, Bowen ve Haley kuramcılarının kuramlarını referans alan “Gilbertin Hayalleri (What’s Eating Gilbert Grape)” filmi. Lasse Hallström’in yönetmenliğini yaptığı film 1994 yılında yayınlanmış ve dram türündedir (Bozdağ, 2018).
5. Virginia Satir Aile Terapisi Kuramını referans alan “Annem Uğruna (One True Thing)” filmi. Carl Franklin’in yönetmenliğini yaptığı film 1998 yılında yayınlanmış ve dram türündedir (Şenol-Durak ve Fışiloğlu, 2007).
6. Bowlby’nin Çocukluk Dönemi Bağlanma Stilleri ve Minuchin’in Yapısal Aile Sistemleri kuramlarını referans alan “Kevin Hakkında Konuşmalıyız (We Need To Talk About Kevin)” filmi. Lynne Ramsay’in yönetmenliğini yaptığı film 2011 yılında yayınlanmış ve dram, gizem ve gerilim türlerindedir (Mert ve Soyler, 2014).
7. Yapısal Aile Terapisi Kuramını referans alan “Gelin” filmi. Lütfi Akad’ın yönetmenliğini yaptığı film 1973 yılında yayınlanmış ve dram türündedir (Yıldız, 2017).

Bulgular

Bu araştırmada taranan aile terapisi film analizi çalışmaları hakkında detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Türkiye’de aile terapisinde sinema terapi araştırmaları göz önüne alındığında,

A View of the Symbolic-Experiential Family Therapy of Carl Whitaker through Movie Analysis (Çağ ve Voltan-Acar, 2015) adlı çalışmada Sembolik-Yaşantısal Aile Terapisinin rollerin esnekliği, duygusal künftük, evlilik parçaların bütününden daha farklıdır, gelişim belirtisi olarak patoloji ve terapistin rolü gibi kavramlar açıklanmıştır. İlgili kavramlara karşılık gelen sahne sayısı, süreleri ve ilgili sahnelerin filmde hangi dakikalarda olduğu gibi bilgilere yer verilmemiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahnelerin betimlenmiş olduğu ve kavramsal olarak Sembolik-Yaşantısal Aile Terapisi için “Ya Sonra” filminin hem aile danışmanlığı hem de danışman eğitimi için kullanılabileceği söylenebilir.

“Babam ve Oğlum” filmi’nin Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi’nin Temel Kavramları Açısından Değerlendirilmesi (Acar, ve Voltan-Acar, 2013) adlı çalışmada Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi’nin temel kavramları olan benliğin farklılaşması, üçgenler/üçgen oluşturma, çekirdek ailenin duygusal sistemi, aile yansıtma süreci, duygusal geri çekilme, kuşaklararası geçiş süreci, kardeş durumu, toplumsal gerileme gibi kavramlar açıklanmıştır. Kavramlara ek olarak terapide bir teknik olarak kullanılan genogram açıklanmıştır. Ardından filme konu olan ailenin daha iyi anlaşılabilmesi için ailenin genogramı çizilmiş ve Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi’nin temel kavramlarının olduğu 16 sahne değerlendirilmiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahneler açıklanarak filmde hangi dakikalara karşılık geldiği belirtilmiştir. Kavramsal olarak Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi için “Babam ve Oğlum” filmi aile danışmanlığında terapötik bir müdahale aracı olarak kullanılabilir.

Aile Danışmanlığı Eğitimlerinde Popüler Filmlerin Kullanımı ve Yapısal Aile Terapisi Kuramı İle Dalgaların Prensi Filminin Analizi (Nadir, 2013) adlı çalışmada Yapısal Aile Terapisi Kuramının temel kavramları olan denge, sınırlar, koalisyonlar, alt sistemler, hiyerarşi (kuşaklararası ilişki), işlevsel aile yapısı, işlevsel olmayan aile yapısı kavramları açıklanmıştır. İlgili kavramların daha iyi anlaşılması için kavramlara karşılık gelen dokuz sahne değerlendirilmiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahneler açıklanmış ve kavramsal olarak “Dalgaların Prensi (The Prince Of Tides)” filmi’nin yapısal aile terapisi kuramının danışman eğitimiinde kullanılabileceği söylenebilir.

Film Analizi Yöntemi İle Aile Terapileri: Gilbert'in Hayalleri (Bozdağ, 2018) adlı çalışmada Satir, Minuchin, Bowen ve Haley kuramcılarının aile terapisinde kullandıkları denge, işlevsellik, duygusal kopma, yansıtma süreci, koalisyon, alt sistemler, hiyerarşi ve nesiller arası örüntü gibi kavramlar ele alınmıştır ve bunlara ek olarak etkilene tekerleği ve aile haritası teknikleri örneklerle açıklanmıştır. İlgili kavram ve tekniklerin daha iyi anlaşılması için 10 sahne değerlendirilmiştir. Kavramlara karşılık gelen sahneler açıklanarak filmde hangi dakikalara karşılık geldiği belirtilmiştir. Çalışma incelendiğinde "Gilbertin Hayalleri (What's Eating Gilbert Grape)" filminin yukarıdaki kavramları öğretmek için danışman eğitiminde kullanılabileceği söylenebilir.

Film Analizi Yöntemi ile Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bir Bakış (Şenol-Durak ve Fışiloğlu, 2007) adlı çalışmada Satir Aile Terapisinin temel kavramları olan ailede öz güven, aile içi iletişim, aile dengesi, aile içi duygusal paylaşım, ailede sorunun odaklandığı kişi, ailenin işlevselliği, aile içi iletişim stilleri ve olgunlaşma gibi kavramlar açıklanmıştır. İlgili kavramların daha iyi anlaşılması için kavramlara karşılık gelen yedi sahne değerlendirilmiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahneler açıklanarak filmde hangi dakikalara karşılık geldiği belirtilmiş ve Virginia Satir Aile Terapisi için "Annem Uğruna (One True Thing)" filminin hem aile danışmanlığı hem de danışman eğitimi amacıyla kullanılabileceği söylenebilir.

"Kevin Hakkında Konuşmalıyız" Filminin Bowlby'nin Çocukluk Dönemi Bağlanma Stilleri ve Minuchin'in Yapısal Aile Sistemleri Yaklaşımı Temel Kavramları Kullanılarak Değerlendirilmesi (Mert ve Soyer, 2014) adlı çalışmada, bu araştırmanın konusu ile ilgili olarak Yapısal Aile Terapisi Kuramının temel kavramları olan işlevsel olmayan aileler, sınırlar, alt sistemler, koalisyon ve üçgenleşme gibi kavramları açıklanmıştır. İlgili kavramların daha iyi anlaşılması için kavramlara karşılık 34 sahne değerlendirilmiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahneler açıklanarak filmde hangi dakikalara karşılık geldiği belirtilmiş ve Yapısal Aile Terapisi İçin "Kevin Hakkında Konuşmalıyız (We Need To Talk About Kevin)" filminin hem aile danışmanlığı hem de danışman eğitimi amacıyla kullanılabileceği söylenebilir.

Yapısal Aile Terapisi'nin Temel Kavramlarıyla Gelin Filminin İncelenmesi (Yıldız, 2017) adlı çalışmada Yapısal Aile Terapisi Kuramının temel kavramları olan koalisyon, sistemler, sınırlar, kuşaklararası ilişkiler ve hiyerarşi, denge, esneklik, güç fonksiyonel ve fonksiyonel olmayan aileler, geniş aile, kronik hastalığa sahip çocuğu olan aileler, kök ailesinden bağımsızlaşmamış

evli bireyler gibi kavramları açıklanmıştır. İlgili kavramlara karşılık gelen sahne sayısı, süreleri ve ilgili sahnelerin filmde hangi dakikalarda olduğu gibi bilgilere yer verilmemiştir. Çalışma incelendiğinde kavramlara karşılık gelen sahneler betimlenmiş ve Yapısal aile terapisi için “Gelin” filminin araştırmacılar tarafından ve aile danışmanlığında terapötik bir müdahale aracı olarak kullanılabilir.

Araştırmalara bakıldığında, (1) araştırmaların genellikle aile danışmanlığı sürecinde terapötik müdahale aracı olarak ve danışman eğitiminde kullanılacak şekilde sınıflandırıldığı, (2) iki çalışma (Bozdağ, 2008; Mert ve Soyer, 2014) dışında diğerlerinin sadece bir kuramsal bilgiyi referans aldığı, (3) filmdeki sahneler ile kuramdaki kavramların eşleştirildiği, (4) araştırmaların deneysel özellik barındırmadığı ve sadece doküman analizi yönteminden oluştuğu, (5) iki çalışma (Çağ ve Voltan-Acar, 2015; Yıldız, 2017) dışında diğerlerinin sahnelerle ilgili süre bilgisi verdiği görülmüştür. Bu araştırmada taranan aile danışmanlığında kullanılan filmler ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Bu araştırmada ele alınan çalışmalar

Kaynak	Film adı	Kuramsal altyapı	Temel kavramlar ve teknikler	Kime yönelik	Sahne Sayısı
Çağ ve Voltan-Acar (2015)	Ya Sonra	Sembolik-Yaşantısal Aile Terapisi	Rollerin esnekliği, duygusal künftük, evlilik parçaların bütününden daha farklıdır, gelişim belirtisi olarak patoloji, terapistin rolü	Danışan Danışman	Belirtilmemiş
Acar ve Voltan-Acar (2013)	Babam ve Oğlum	Çok Kuşaklı-Kuşaklararası Aile Terapisi	Benliğin farklılaşması, üçgenler/üçgen oluşturma, çekirdek ailenin d uygusal sistemi, aile yansıtma süreci, duygusal geri çekilme, kuşaklararası geçiş süreci, kardeş durumu, toplumsal gerileme, genogram	Danışan	16 sahne
Nadir (2013)	Dalgaların Prensi (The Prince of Tides)	Yapısal Aile Terapisi	Denge, sınırlar, koalisyonlar, alt sistemler, hiyerarşi (kuşaklararası ilişki), işlevsel ve işlevsel olmayan aile yapısı	Danışman	9 sahne
Bozdağ (2018)	Gilbertin Hayalleri (What's Eating Gilbert Grape)	Satir, Minuchin, B Bowen ve Haley	Denge, işlevsellik, duygusal kopma, yansıtma süreci, koalisyon, alt sistemler, hiyerarşi ve nesiller arası örtüntü	Danışman	10 sahne
Şenol-Durak ve Fıfıloğlu (2007)	Annem Uğruna (One True Thing)	Satir Aile Terapisi	Ailede öz güven, aile içi iletişim, aile dengesi, aile içi duygusal paylaşım, ailede sorunun odaklandığı kişi, ailenin işlevselliği, aile içi iletişim stilleri ve olgunlaşma	Danışman	7 sahne
Mert ve Soyer (2014)	Kevin Hakkında Konuşmalıyız (We Need to Talk About Kevin)	Bowlby Bağlanma Stilleri Yapısal Aile Terapisi	İşlevsel olmayan aileler, sınırlar, alt sistemler, koalisyon ve üçgenleşme	Danışan Danışman	34 sahne
Yıldız (2017)	Gelin	Yapısal Aile Terapisi	Koalisyon, sistemler, sınırlar, kuşaklararası ilişkiler ve hiyerarşi, denge, es-neklik, güç fonksiyonel ve fonksiyonel olmayan aileler, geniş aile, kronik Aile hastalığa sahip çocuğu olan aileler, kök ailesinden bağımsızlaşmamış evli ları bireyler	Araştırmacı danışman-	Belirtilmemiş

Tartışma ve Sonuç

Aile danışmanlığında kullanılan filmlere bakıldığında aile danışmanlığı eğitiminin; aile ve evlilik danışmanlığı uygulamaları, danışman eğitimi ve aile danışmanlığı sürecine katkı sağlamak üzere 3 farklı sınıflamada literatür bilgisi olduğu görülmektedir. Bunlardan Acar ve Voltan-Acar (2013)'ın çalışmasının terapi sürecinde kullanıma yönelik; Nadir (2013), Bozdağ (2018) ve Şenol-Durak ve Fışiloğlu (2007) çalışmalarının danışman eğitime yönelik; Çağ ve Voltan-Acar (2015), Mert ve Soyer (2014) çalışmalarının ise hem danışma sürecine hem de danışman eğitime yönelik olduğu görülmüştür. Son olarak Yıldız (2017)'ın çalışmasının ise araştırmacılara ve aile danışmanlarına yönelik bir çalışma olduğu görülmüştür.

Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında gerek terapi gerekse danışman eğitime yönelik yapılan araştırmaların herhangi bir bölümünde uygulama sürecine ilişkin bir bilgi ve bununla ilgili değerlendirmeler içermediği sadece sonuç kısmında hangi amaçla kullanılabileceğine dair bilgiye yer verdikleri görülmüştür. Bu yönüyle yapılan çalışmaların sınırlı olduğu, bundan sonra yapılacak çalışmaların süreç bilgisini daha belirgin bir şekilde yansıtmaları önerilebilir. Bu makalede ele alınan çalışmalar dışında Gençöz, (2008); Boyacı ve İlhan, (2016) ve Uçak-Şimşek, (2003) çalışmalarında uygulama süreçlerinin nasıl olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında taranan çalışmalar kuramsal altyapı olarak, Sembolik-Yaşantısal Aile Terapisi (Çağ ve Voltan-Acar, 2015, s. 575), Çok Kuşaklı/Kuşaklararası Aile Terapisi (Acar, ve Voltan-Acar, 2013, s. 37), Yapısal Aile Terapisi (Mert ve Soyer, 2014, s. 102; Yıldız, 2017, s. 159; Nadir, 2013, s. 129), Satir, Minuchin, Bowen ve Haley (Bozdağ, 2018, s. 88), Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımı (Şenol-Durak ve Fışiloğlu, 2007, s. 43) kuramlarını almışlardır. Çalışmalar her ne kadar farklı kuramsal altyapıları ele alsalar da çoğunlukla Yapısal Aile Terapisi Kuramını (Mert ve Soyer, 2014; Yıldız, 2017; Nadir, 2013) referans aldıkları gözlenmiştir. Bu nedenle bundan sonra yapılacak çalışmalarda aile süreçlerini konu alan filmlerin farklı kuramlar çerçevesinde de değerlendirilmesi önerilebilir. Bozdağ (2018), ise diğerlerinden farklı olarak çalışmasında birden fazla kuramdan yola çıkarak sadece kavram ve teknik açısından film analizi yapmıştır. Birden fazla kuramla ilerlemek ilgili kuramsal bilgiyi öğrenmeyi ve uygulamayı zorlaştırabilir, bu sebeple

bundan sonra yapılacak çalışmalarda sadece bir kuramsal temeli referans almanın önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmaya konu olan çalışmalara bakıldığında tüm araştırmaların nitel araştırma olup doküman analizi yöntemini kullandıkları görülmüştür. Ancak bu araştırmanın kapsamı dışındaki çalışmalara bakıldığında Eğeci (2010), Aka ve Gençöz (2010), Uçak-Şimşek (2003) ve Pur (2009)'un çalışmalarının sinema terapi alanında ülkemizde yapılmış olan deneysel çalışma özelliğini barındırdıkları da görülmüştür ve bu yönüyle sinema terapi alanında önemli çalışmalar olduğu söylenebilir. Ancak ülkemizde aile terapisi alanında sinema terapiyi ele alan araştırmalarda deneysel çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda sinema terapi konusunda aile danışmanlığında deneysel çalışmaların yapılması önerilebilir.

Film sahnelerine denk gelen kavramsal karşılıklar açısından incelendiğinde Çağ ve Voltan-Acar (2015), Acar ve Voltan-Acar (2013), Mert ve Soyer (2014) ve Yıldız (2017)'in çalışmalarında hangi sahnelerin hangi kavramsal karşılığı olduğu betimlenmiş olduğu ancak filmde hangi dakikalara karşılık geldiğinin açıkça belirtilmemiş olduğu görülmektedir. Nadir (2013), Bozdağ (2018), Şenol-Durak ve Fışiloğlu (2007)'nin çalışmalarında ise filmde hangi kavramların hangi sahnede karşılıkları olduğu açıkça belirtilmiştir. Hass (1995), sinema terapi olarak filmleri izlemeden önce filmi seyrederken hangi sahnelere, hangi kişi ve konulara odaklanılması gerektiğini vurgulamıştır. Sahne, süre, kavramsal karşılık gibi noktaların önceden bilinmesi sinema terapi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda bu bilgilerin açıkça belirtilmesi önerilebilir.

Son olarak ülkemizde sinema terapinin aile danışmanlığı alanında kullanımı ile ilgili yapılan bilimsel araştırmaların oldukça az olduğu görülmüştür. Bu durumun uygulama açısından standart bir model oluşmamasına yol açtığı söylenebilir. Bundan sonra aile danışmanlığı konusunda sinema terapi kullanımını farklı kuramsal temellerle, farklı örneklem gruplarıyla ele alan çalışmaların yapılmasının ve bu çalışmaların artmasının literatüre önemli katkılar sağlayacağı açıktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Cinema Therapy: Investigation of Cinema Therapy
Studies in Family Counseling**

*

Ferhat Bayram - Eyyüp Özkamalı

Ministry of National Education, Gaziantep University

Cinema therapy, a professional working in the field of mental health, gave the film to the client to watch movies; it is an effective therapeutic intervention used by characters and themes in the film as metaphors for clients' to discover themselves and promote change (Berg-Cross, Jennings and Baruch, 1990, p. 135; Sharp, Smith and Cole, 2002, p. 270). According to Maratos (2006), power acts as a catalyst that causes change in psychotherapy. The therapeutic power of cinema therapy is based on metaphors. Metaphors are symbols where a word or phrase is used instead of another to suggest an analogy between them (Merriam-Webster's Online Dictionary, 2020). For this reason, cinema therapy shows the likeness of the client's problem between the metaphors in the movies, the characters and behaviors in the movie. According to Oaklander (1997), sometimes it is easier to evaluate real tough experiences with a metaphor, so metaphors can provide a safe environment to face tough situations; may be particularly useful for resistant, refusing, or low awareness clients.

In the field of psychotherapy in Turkey, there are studies that were analyzed in terms of different theories movies (Çağ and Voltan Acar, 2015, p. 575; Derin and Voltan Acar, 2016, p. 449; Horzum, 2011, p. 1; Morsümbül, 2015, p. 181; Ormanlı, 2011, p. 55; Sakızcıoğlu and Acar, 2016, p. 1288; Ülker Tümlü & Voltan Acar, 2014, p. 62; Yıldırım, 2011, p. 227). This study main objective to examine the researches done on the movies in family and marriage counseling in Turkey. Therefore, when look at the cinema therapy researches in the literature on marriage and family counseling from the above-mentioned fields, it can be seen that they differ from two aspects basically. Firstly, it is seen that the researches are made to contribute to the family counseling education process (Hudock and Warden, 2001, p. 116; Maynard, 1996, p. 195). Secondly,

it is noteworthy that it was made to contribute to family and marriage counseling practices for therapeutic intervention for families and couples (Dermer and Hutchings, 2000, p. 163).

Cinema therapy consists of choosing a movie, giving it to the client as homework, and processing the experiences through the film during the sessions (Sharp, Smith and Cole, 2002, p. 272). This process can provide clients with solutions to their problems, promote their development and contribute to framing their problems. It is also effective in the construction of the therapeutic relationship between the therapist and the client, one of the most important healing component of therapy (Powell, Newgent and Lee, 2006, p. 248).

In terms of consultant / therapist training, cinema therapy can be said to contribute in many aspects such as concretizing the subjects, sampling, learning content is more permanent, making the course more interesting, simulating counseling skills, establishing and developing the therapeutic relationship with the client. Therapy / counseling process, it can be said that cinema therapy contributes to the clients' problems such as looking through a different and objective side, developing perspectives, normalizing their problems and developing solutions. Based on these, it can be said that cinema therapy is more than just watching a movie in an ordinary way.

The aim of this study examine of the film analysis of research in Turkey, in a systematic way to evaluate and to provide recommendations for future studies. In order to be used as a data source in the research, the following criteria have been determined: (1) Being a movie that deals with the subject that can be used in the field of family counseling. (2) Taking at least one family counseling theory on a theoretical basis. (3) The film has conceptual responses in the relevant theory. (4) Being directed towards counselor education or clients. (5) Research being published. As a result of the screening, seven studies meeting the conditions of the research were reached. These studies,

1. The movie "Ya Sonra" referring to the Symbolic-Experiential Family Therapy Theory (Çağ and Voltan-Acar, 2015).
2. The movie "Babam ve Oğlum" referring to the Multi-generational / Intergenerational Family Therapy Theory (Acar and Voltan-Acar, 2013).
3. The movie "Prince of Tides" based on Structural Family Therapy Theory (Nadir, 2013).
4. The movie "What's Eating Gilbert Grape", which references the theories of Satir, Minuchin, Bowen and Haley theorists (Bozdağ, 2018).

5. The movie "One True Thing" movie (Şenol-Durak and Fışiloğlu, 2007), which reference Virginia Satir Family Therapy Theory.
6. The movie "We Need To Talk About Kevin", based on Bowlby's Childhood Attachment Styles and Minuchin's Structural Family Systems theories (Mert and Soyer, 2014).
7. The movie "Gelin", based on Structural Family Therapy Theory (Yıldız, 2017).

Consequently, when the researches are examined, (1) researches are generally classified as a therapeutic intervention in the family counseling process and to be used in counselor education, (2) except for two studies (Bozdağ, 2008; Mert and Soyer, 2014), others refer to only one theoretical knowledge, (3) where the scenes in the movie and the concepts in theory are matched, (4) research has not an experimental feature and only consists of document analysis method, (5) except for two studies (Çağ and Voltan-Acar, 2015; Yıldız, 2017), it was seen that others gave time information about the scenes. Finally, it has been observed that there is a limited number of scientific researches on the use of cinema therapy in the field of family counseling in Turkey. It can be said that this situation leads to the lack of a standard model in terms of practice. It is clear that the studies on the use of cinema therapy on family counseling with different theoretical foundations and different sample groups and the increase of these studies will contribute to the literature.

Kaynakça / References

- Acar, T., ve Voltan-Acar, N. (2013). Babam ve Oğlum" filminin çok kuşaklı/kuşaklararası aile terapisinin temel kavramları açısından değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(1), 37-53.
- Aka, B. T., ve Gençöz, F. (2010). Sinematerapinin Mükemmeliyetçilik ve Mükemmeliyetçilikle İlgili Semalar Üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 69.
- Aten, J. D. (2004). The Rubik's cube: A therapeutic metaphor. *Journal of Psychology and Christianity*, 23, 258-260.
- Badura, A. S. (2002). Capturing students' attention: Movie clips set the stage for learning in abnormal psychology. *Teaching of Psychology*, 29(1), 58-60.
- Bailey, L. W. (2003). *Modeling the Master: Effective use of metaphor in Christian counseling*. Longwood, FL: Xulon Press.
- Bandura, A., ve Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.

- Bauer, M. W. (2000). Classical content analysis: A review. *Qualitative researching with text, image and sound*, 131-151. doi:10.4135/9781849209731.n8
- Berg-Cross, L., Jennings, P., ve Baruch, R. (1990). Cinematherapy: Theory and application. *Psychotherapy in Private Practice*, 8, 135-156. doi:10.1300/J294v08n01_15
- Boyacı M., ve İlhan, T. (2016). Bilişsel davranışçı terapi yaklaşımının film analizi yöntemiyle incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2). doi:10.17860/efd.03838
- Bozdağ, Y. (2018). Film analizi yöntemi ile aile terapileri: Gilbert'in Hayalleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 87-95. doi:10.31461/ybpd.430396
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K. (2013). Experiments, quasi-experiments, single-case research and internet-based experiments. *Research Methods in Education* içinde (s. 336-358). Routledge.
- Cook, D. J., Mulrow, C. D., ve Haynes, R. B. (1997). Systematic reviews: synthesis of best evidence for clinical decisions. *Annals of internal medicine*, 126(5), 376-380. doi:10.7326/0003-4819-126-5-199703010-00006
- Çağ, P. ve Voltan Acar, N. (2015). A view of the symbolic-experiential family therapy of Carl Whitaker through movie analysis. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 15(3), 575-586. doi:10.12738/estp.2015.3.2477
- Demirel, Ö. (2003). *Planlamadan değerlendirmeye öğretim sanatı* (5. baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Derin, S. ve Voltan Acar, N. (2016). Analitik terapi bağlamında film analizi: Tehlikeli ilişki. *Journal of International Social Research*, 9(45), 449-460.
- Dermer, S. B., ve Hutchings, J. B. (2000). Utilizing movies in family therapy: Applications for individuals, couples, and families. *The American Journal of Family Therapy*, 28(2), 163-180. doi:10.1080/019261800261734
- Dowd, J. J. (1999). Waiting for Louis Prima: On the possibility of a sociology of film. *Teaching Sociology*, 324-342. doi:10.2307/1319040
- Dressel, P. (1990). Films that put social problems in global context. *Teaching Sociology*, 18(2), 226-230. doi:10.2307/1318496
- Eğeci, İ. S., (2010). *Utilizing cinematherapy to improve relationship satisfaction: A qualitative study*. Doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Gençöz, F. (2008). Sinema filmlerinde intihar: Araştırma, eğitim ve sinematerapi. *Kriz Dergisi*, 16(2), 1-10. doi:10.1501/Kriz_0000000272
- Gençöz, F. ve Aka, B. T. (2007). Sinema tadında terapi: Sinematerapi. *Bilim ve Teknik*, 473, 58-61.

- Gladding, S. T. (1994). Teaching family counseling through the use of fiction. *Counselor Education and Supervision*, 33(3), 191-200. doi:10.1002/j.1556-6978.1994.tb00285.x
- Grodal, T. K. (1997). *Moving pictures. A new theory of film genres, feelings and cognition*. Claredon/Oxford Univ. Press
- Haas, J. W. (1995). The application of cinema in the practice of psychology. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 5(5).
- Hill, B. (2006). Cinematherapy: Moving pictures. *Hospital Development*, 1, 6-7.
- Horzum, I. (2011). 'Dövüş Kulübü' filminin ruhbilimsel çözümlemesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-24.
- Hudock Jr, A. M., ve Warden, S. A. G. (2001). Using movies to teach family systems concepts. *The Family Journal*, 9(2), 116-121. doi:10.1177/1066480701092005
- Koch, G., ve Dollarhide, C. T. (2000). Using a popular film in counselor education: Good Will Hunting as a teaching tool. *Counselor Education and Supervision*, 39(3), 203-210. doi:10.1002/j.1556-6978.2000.tb01232.x
- Lampropoulos, G. K., ve Spengler, P. M. (2005). Helping and change without traditional therapy: Commonalities and opportunities. *Counseling Psychology Quarterly*, 18(1), 47-59. doi:10.1080/09515070500099629
- Lowman, J. ve Lowman, J. (1984). *Mastering the techniques of teaching* (Vol. 1990). San Francisco: Jossey-Bass.
- Maratos, J. (2006). The power of myth as metaphor. *Group Analysis*, 39(1), 87-99. doi:10.1177/0533316406062089
- Maynard, P. E. (1996). Teaching family therapy theory: Do something different. *American Journal of Family Therapy*, 24(3), 195-205. doi:10.1080/01926189608251033
- Merriam-Webster's Online Dictionary. (2020, 10 Şubat). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/metaphor> adresinden erişilmiştir.
- Mert, A., ve Soyer, B. (2014). "Kevin Hakkında Konuşmalıyız" Filminin Bowlby'nin çocukluk dönemi bağlanma stilleri ve minuchin'in yapısal aile sistemleri yaklaşımı temel kavramları kullanılarak değerlendirilmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 100-115.
- Morsümbül, Ü. (2015). Bal, Süt ve Yumurta filmlerinin Erikson'un psikososyal gelişim kuramı açısından analizi. *İlköğretim Online*, 14(1), 181-187.
- Nadeau, J. W. (2006). Metaphorically speaking: The use of metaphors in grief therapy. *Illness, Crisis & Loss*, 14(3), 201-221. doi:10.1177/105413730601400301
- Nadir, U. (2013). Aile danışmanlığı eğitimlerinde popüler filmlerin kullanımı ve yapısal aile terapisi kuramı ile Dalgaların Prensi filminin analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 129-144.

- Nadir, U. (2014). Benefiting from the popular films integrated into the curriculum in boosting the efficacy of the social work education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 313-317. doi:10.1016/j.sbspro.2014.09.201
- Newton, A. K. (1995). Silver screens and silver linings: Using theater to explore feelings and issues. *Gifted Child Today*, 18(2), 14-43. doi:10.1177/107621759501800206
- Nichols, M. P., ve Schwartz, R. C. (1991). *Family therapy (2nd ed.)*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Oaklander, V. (1997). The rosebush. In H. Kaduson and C. Schaefer (Eds.), *101 favorite play therapy techniques* (p. 11-13). Northvale, NJ: Aronson.
- Ormanlı, O. (2011). Başlangıç filminde psikoanalitik öğeler ve rüya olgusu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 6, 55-62.
- Pescosolido, B. A. (1990). Teaching medical sociology through film: theoretical perspectives and practical tools. *Teaching Sociology*, 337-346. doi:10.2307/1317736
- Pinterits, E. J., ve Atkinson, D. R. (1998). The diversity video forum: An adjunct to diversity sensitivity training in the classroom. *Counselor Education and Supervision*, 37(3), 203. doi:10.1002/j.1556-6978.1998.tb00545.x
- Powell, M. L. (2008). *Cinematherapy as a clinical intervoention: Theoretical rationale and empirical credibility*. Doctoral dissertation. University of Arkansas, Arkansas.
- Powell, M. L., Newgent, R. A., ve Lee, S. M. (2006). Group cinematherapy: Using metaphor to enhance adolescent self-esteem. *The arts in psychotherapy*, 33(3), 247-253. doi:10.1016/j.aip.2006.03.004
- Pur, İ. G. (2009). *Cinematherapy for alcohol dependent patients*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Rattray, S. L. (2004). The use of metaphor. In J. Swartz (Ed.), *The marriage clinic casebook* (p. 155-163). New York: W.W. Norton & Co.
- Sakızcıoğlu, S. ve Voltan Acar, N. (2016). Uzak filminin varoluşçu terapinin temel kavramları açısından değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1288-1297.
- Schneider, I. (2000). Rent two films and let's talk in the morning: Using popular movies in psychotherapy. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 64(1), 127.
- Sharp, C, Smith, J. V., ve Cole, A. (2002). Cinematherapy: Metaphorically promoting therapeutic change. *Counseling Psychology Quarterly*, 15(3), 269-276. doi:10.1080/09515070210140221
- Shen, Y. J. (2015). Cultivating multiculturally competent counselors through movies. *Journal of Creativity in Mental Health*, 10(2), 232-246. doi:10.1080/15401383.2014.959679

- Shepard, D. S., ve Brew, L. (2005). Teaching theories of couples counseling: The use of popular movies. *The family journal*, 13(4), 406-415. doi:10.1177/1066480705278470
- Sims, P. A. (2003). Working with metaphor. *American journal of psychotherapy*, 57(4), 528-536. doi:10.1176/appi.psychotherapy.2003.57.4.528
- Snider, M. (1992). *Processfamily therapy*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Starlight Children's Foundation. (2020, 10 Şubat). <https://www.starlight.org.uk/what-we-do/starlight-escapes/> adresinden erişilmiştir.
- Stinchfield, T. A. (2006). Using popular films to teach systems thinking. *The Family Journal*, 14(2), 123-128. doi:10.1177/1066480705285559
- Şenol-Durak, E., ve Fışlıoğlu, H. (2007). Film analizi yöntemi ile Virginia Satir aile terapisi yaklaşımına bir bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 10(20), 43-62.
- Turns, B., & Macey, P. (2015). Cinema narrative therapy: utilizing family films to externalize children's 'problems'. *Journal of Family Therapy*, 37(4), 590-606. doi:doi.org/10.1111/1467-6427.12098
- Tyler, J. M., ve Guth, L. J. (1999). Using media to create experiential learning in multicultural and diversity issues. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 27(3), 153-169. doi:10.1002/j.2161-1912.1999.tb00221.x
- Tyler, J. M., ve Reynolds, T. (1998). Using feature films to teach group counseling. *Journal for specialists in group work*, 23(1), 7-21. doi:10.1080/01933929808411378
- Uçak-Simsek, E. (2003). *Bilisel davranışçı yaklaşımla ve rol değiştirme tekniğiyle bütünleştirilmiş film terapisi uygulamasının işlevsel olmayan düşüncelere ve iyimserliğe etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ülker Tümlü, G. ve Voltan Acar, N. (2014). "İssız Adam" filminin gerçeklik terapisine dayalı incelenmesi. *İnsan ve İnsan*, 2, 62-73. doi:10.29224/insanveinsan.279983
- Villalba, J. A., ve Redmond, R. E. (2008). Crash: Using a popular film as an experiential learning activity in a multicultural counseling course. *Counselor Education and Supervision*, 47(4), 264-276. doi:10.1002/j.1556-6978.2008.tb00056.x
- Vinton, L., ve Harrington, P. (1994). An evaluation of the use of videotape in teaching empathy. *Journal of Teaching in Social Work*, 9(1-2), 71-84. doi:10.1300/J067v09n01_06
- Wedding, D., ve Niemiec, R. M. (2003). The clinical use of films in psychotherapy. *Journal of clinical psychology*, 59(2), 207-215. doi:10.1002/jclp.10142
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, T. E. (2011). Pedagojik korku sineması: Vampir ve Kurt Adam filmlerine psikoseksüel ve psikososyal gelişim basamakları açısından bir bakış. *G.Ü. İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 32, 227-242
- Yıldız, M. (2017). Yapısal aile terapisi'nin temel kavramlarıyla gelin filminin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 157-176. doi:10.26466/opus.285054

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bayram, F. ve Özkamalı, E. (2020). Sinema terapi: Aile danışmanlığı alanında sinema terapi çalışmalarının incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1319-1341. DOI: 10.26466/opus.687535

Lojistik Bölümünü Tercih Eden Öğrencilerin Lojistik Sektöründen Beklentileri: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.679831

*

Ahmet Alper Sayın* - **Ümmü Küçük ****

* Dr.Öğr.Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üni., Uygulamalı Bilimler Y.O, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi, Karaman/TÜRKİYE

E-Posta: ahmetalpersayin@kmu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2086-6763](https://orcid.org/0000-0002-2086-6763)

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Y.O, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi ABD, Karaman/TÜRKİYE

E-Posta: ummukucuk5@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0334-0820](https://orcid.org/0000-0003-0334-0820)

Öz

Lojistik sektörü, son yıllarda hızla gelişmeye devam eden bir sektördür. Ekonomik şartlar, artan ticaret hacmi, değişen pazar ve müşteri yapısı, artan ve zorlaşan rekabet koşulları dünya çapında bir hizmet sektörü olan lojistik sektörünü her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, öğrencilerin lojistik sektörüne bakışı, aldıkları eğitimin, çevre etkisi ve lojistik sektöründe kariyer olanaklarının, lojistik sektörde çalışma niyetine etkisi üzerine ilişkisini, incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada anket yöntemiyle Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinde önlisans/lisans programlarında lojistik bölümünde okuyan ve mezun olan 232 öğrenciden veri elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analiz edilmesinde güvenilirlik, faktör analizi, ve geçerlilik analizi kullanılmış ve araştırma hipotezlerinin test edilmesinde yapısal eşitlik modellemesinden faydalanılmıştır. Analiz sonucunda; öğrencilerin lojistik sektörüne bakışı lojistik sektörde kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin lojistik sektörde kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin çevre etkisinin lojistik sektörde kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin lojistik sektörde kariyer yapma isteği ile lojistik sektörde çalışma niyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Lojistik sektörü, Öğrenci beklentileri

Expectations of Students Who Prefer Logistics Department from Logistics Sector: Example of Karamanoğlu Mehmetbey University

*

Abstract

The logistics sector is a sector that has been developing in recent years and continues to develop rapidly. Economic conditions, increasing trade volume, changing market and customer structure, and increasing and difficult competition conditions have made the logistics sector, which is a worldwide service sector, more important than ever. In this context, the purpose of the study is to examine the students' view on the logistics industry, the relationship they receive, the effect of the environment and career opportunities in the logistics industry on the impact of the intention to work in the logistics industry. In the research, data were obtained from 232 students who graduated from Karamanoğlu Mehmetbey University in associate / undergraduate programs and graduated from the logistics department. In analyzing the data obtained: reliability, factor analysis and validity analysis were used, and structural equation modeling was used to test the research hypotheses. As a result of the analysis; students' view of the logistics sector positively and significantly affect their desire to pursue a career in the logistics sector; that students' education at school positively affects their desire to pursue a career in logistics; the environmental impact of students positively and significantly affect the desire to pursue a career in logistics; It was found that students' desire to have a career in logistics sector positively and significantly affect their intention to work in logistics sector..

Keywords: Logistics, Logistics sector, Student expectations

Giriş

Günümüz dünyasında değişen ekonomik şartlar, artan ticaret hacmi, değişen pazar ve müşteri yapısı, artan ve zorlaşan rekabet koşulları ve bütün bu bileşenlerin küresel hale gelmesi neticesinde lojistik sektörü, geçmiş yıllara göre daha önemli hale gelmiştir. Bu değişimle birlikte lojistik sektörü hizmet sektörleri içinde pazar payı sürekli artan bir trend yakalamıştır (Koban, 2018, s.24). Değişen dünyada küreselleşmenin de etkileriyle birlikte karşılıklı etkileşimler artmaktadır. Etkileşimlerin artması neticesinde lojistik sektörü en hızlı gelişim gösteren sektörlerden birisi konumuna gelmiştir (Tekin, 2019, s.13).

İşletmeler sadece fiyat, kalite, maliyet gibi faktörlerle savaşmamaktadır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, hızla gelişen teknolojinin de etkisiyle müşterilerin istek ve beklentileri artmaktadır (Polat, 2018, s.1). Hem içerisinde kapsadığı faaliyetlerin fazla olması hem de doğrudan üretim, pazarlama ve uluslararası ticaret firmaları ile de bağlantılı olması nedeni ile kişiler arası, şirketler arası ya da kişi ve şirketler arası geniş bir ilişki ağına sahiptir (Ayata, 2019, s.17).

Lojistik sektörü son yıllarda süreç, alt yapı ve teknoloji açısından hızla gelişmeye devam eden bir sektördür. Bu sebeple ülkemizde uygulanmaya başlanan lojistik faaliyetleri, işletmeleri rekabet ortamına sürüklemiştir (Dalgıç, 2019, s.14). Lojistik, sipariş işleme, satın alma, ulaşım, üretim planı ve programı, envanter yönetimi, teslimat, dağıtım, depo yönetimi, malzeme ihtiyaç planlanması, yönetimin müşteriye cevap vermesi gibi bilgi sistemlerini yönetmektedir (Tuerxun, 2017, s.17).

Lojistik sektörü, ülkemiz ekonomisi için de büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin ticaret hacminin giderek yükselmesi neticesinde, lojistik sektörü çok hızlı bir gelişme göstermekte ve istihdam yaratmaktadır (Polat, 2018, s.1).

Bu çalışmanın amacı lojistik öğrencilerinin lojistik sektöründen beklentileri üzerinde odaklanmak ve sektör hakkında araştırmalar yaparak iş olanakları, istihdam ve kariyer düzeyinin ne derecede olduğu hakkında bilgilendirme yapmak amaçlamıştır.

Lojistik Sektörü ve Tarihsel Gelişimi

Lojistik bugüne kadar birçok aşamadan geçmiştir. İlk çıktığı yıllarda hiç bilinmemekte ve bu yüzdende gelişme gösterememektedir. Sanayi devrimi ile başlayarak bugüne kadar gelmeyi başarmıştır. Lojistik günümüz şartlar ve imkânlarında da etkilenmeye devam ederek gelişmesini sürdürmektedir.

Günümüzde lojistiğin kapsamına; taşıma, depolama, müşteri hizmetleri, pazarlama, sigorta, satış gibi farklı işlemlerde girmektedir. Lojistik çok geniş bir alana sahiptir. Dünyada yaşanan değişimler ve gelişmeler incelendiğinde bu kapsamın daha da genişleyebileceği düşünülmektedir (Uğur, 2019, s.41).

Lojistik sektörü, ticari hayattaki tüm sektörlerle doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olması nedeni ile de kapsamı geniştir. Kapsamının geniş olmasının dezavantajı olarak da, uyumsuzluk hususlarının yoğun olarak karşılaşıldığı işletmeleri de bünyesinde barındırmaktadır. Karşılaşılan uyumsuzluklarda, ihtiyari arabuluculuk yöntemini uyguluyor olmaları ve zorunlu arabuluculuk sürecine de dâhil olmaları nedeni ile de arabuluculuk yönteminin en fazla uygulandığı ve uygulanacağı en geniş sektör olmaktadır (Ayata, 2019, s.18).

Lojistik sektörü 20.yy başlarında iş tercihinde çok tercih edilmeyen hatta bilinmeyen bir sektör olup çok önem verilmemiştir. 2. Dünya savaşına kadar işletmelerde lojistik faaliyetlerin tamamından ziyade taşımacılık faaliyeti daha çok uygulanmamıştır uygulanmamıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde başlayarak, Avrupa'ya da Amerikan şirketleri aracılığıyla geçen bu hizmet ülkemizde temel işlemlerin taşımacılık olan nakliyeciler kurumlarının veya temel işleri depolama olan depolama kurumlarının isimlerinin ek olarak bir Lojistik kelimesi getirmeleri ile başlamıştır (www.borusanlojistik.com).

Lojistik; taşıma, gümrükleme, depolama, elleçleme, sigortalama, ambalajlama ve talep planlaması gibi faaliyetlerle, başta sanayi olmak üzere tüm sektörlerle hizmet sunarak tüm sektörleri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir (Ayata, 2019, s.17).

Dünyada gelişen ülkeler birbirleri ile bütünleşik durumdadır. Ülkemizde ise 1980 ve 1990 yıllarında karadan, havadan, denizden, demiryolundan ve kombine olarak yapılan lojistik faaliyetlerde göstermiş olduğu gelişmeler sayesinde yatırımlar artış göstermiştir. Daha sonra lojistik sektörü 1990 yılında daha da gelişme göstermeye devam etmiştir. Türkiye'de lojistik sektörü yaşanan bu gelişmelerin ardından 2000 yılı itibari ile uluslararası alanda ve yerli

firmalarla işbirliği içinde bulunarak yurtdışında da bürolar açmıştır ve kalitesini sürekli arttırarak adını duyurmuştur (Babacan, 2003, s.10).

Lojistik sektörü ve kapsamı yıllar ilerledikçe yeni şekillere bürünmüştür (Unctad, 2006, s.4). Lojistik ilk üretim yerinden son tüketim yerine kadar ürünün gidişatını sağlayan faaliyetler olarak bilinirken (Lambert Stock, Ellram, 1998, s.15) şimdilerde lojistik belirlemiş olan hedefe ve piyasaya gerekli mallar için taşıma, stok yönetimi ve sipariş işleme gibi faaliyetleri içermektedir (Rodrigue ve Hesse, 2007, s.3).

Lojistik sektörünün tarihsel gelişimini incelersek;

1950 yılı öncesi: 1950'e kadar dünya da genel olarak firmalar lojistik kelimesini bilmemekte ve faaliyetlerini farklı birimlerde ve daha farklı sorumluluklar çerçevesinde faaliyetlerine devam etmektedir. Genel olarak bu bölümlerin hedefleri birbiri ile çatışmakta ve birlikte hareket etmeyi güçleştirmektedir. 20. yüzyılın başında pazarlama kavramının öneminin artması ile birlikte lojistiğin de değeri artmıştır.

1950-1960 Dönemi: 1950 ve 1960 dönemlerinde dağıtım faaliyetleri plansız ve düzensiz bir şekilde ilerlemektedir. Bu dönemde, üreticilerden perakendecilere üretilen mallar bir şekilde dükkâna ulaşmaktaydı. Kontroller ve dağıtımlarla ilgili çeşitli fonksiyonlar arasında bağlantı bulunmamaktadır.

1960-1970 Dönemi: Firmalar, müşteri sadakatini yakalamak ve oluşturmak için pazarlama stratejileri geliştirmeye başlamışlardı. Bu değişikliği tetikleyen neden ise kitle üretimden geniş ve çeşitli boyutlu üretime geçilmiş olmasıdır.

1970-1980 Dönemi: Bu dönemde dağıtım kavramı şekil almaktadır. Bazı firmalar da kendi dağıtım alanlarında büyük perakende zincirleri geliştirmeye başlamıştır.

1980-1990 Dönemi: Lojistik kavramı 1985 yılında büyük çaplı kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra da "Tedarik Zinciri Yönetimi'ne" (TZY) geçilmiştir. Tedarik Zincirine geçilmesinin sebebi 1980 yıllarından sonra bilgi sistemleri ve iletişim sektöründe yaşanmakta olan hızlı gelişmelerdir. 1981'de Amerika Birleşik Devletlerinde telekomünikasyon sektörünün deregülasyonu ile

beraber bilgi iletişim ve teknolojilerinin kullanım artmıştır. Taşımacılık sektörünün deregülasyonu da bu döneme denk gelmektedir. Taşımacılıkta deregülasyonla fiyat esnekliği ortaya çıkmaktadır.

1990-2000 Dönemi: 1990 yıllarının başında firmalar, yeni pazar mücadelelerine karşı tepki vermek için üretim yeteneğini değiştirerek entegre lojistik yönetimi faaliyetlerini genişletmeye başlamış ve tedarik zinciri yönetiminde tüm şirketleri bir dizide toplamaya yöneltmiştir.

2000 yılı ve sonrası: Bu dönemden sonra lojistik, işletme stratejilerinin önemli bir rekabet avantajı sağlamada önemli bir etken haline gelmiştir (www.lojistik-turk.net).

Teknolojinin gelişmesi, iş olanaklarının artması ile lojistik sektöründe de yeni gelişmeler yaşanmıştır.

Tablo-1’de lojistik üç dönemde ayrılmış ve bu dönemlerde lojistiğin nelerde kullanıldığı belirtilmiştir. Birinci dönemde lojistiğin askeri alanlarda kullanıldığı belirtilmiştir. İkinci dönem ise ticaret lojistiği dönemidir ve bu dönemde lojistik kavramı ticaret alanında kullanılmaktadır. Üçüncü ve son dönemde ise modern lojistik gelmektedir. Bu dönemde kendi arasında iki ayrı başlık altında toplanmıştır. İlk olarak yönetsel lojistik gelmektedir ve yönetsel lojistikte kendi arasında başlıklara ayrılmıştır bu başlıklar tedarik yönetimi ve lojistik yönetimidir. Diğer bir başlık ise operasyonel lojistikdir. Operasyonel lojistikte kendi içerisinde ayrılmıştır. Bu alanlar materyal yönetimi, üretim-operasyon yönetimi ve dağıtım yönetimidir.

Tablo 1. Lojistiğin dönemsel olarak gruplandırma tablosu

I. DÖNEM	II. DÖNEM	III. DÖNEM
LOJİSTİK	TİCARET LOJİSTİĞİ	MODERN LOJİSTİK
Lojistiğin Askeri faaliyetlerde kullanıldığı dönem.	Lojistiğin Ticari faaliyetlerde kullanıldığı dönem.	1.Yönetsel Lojistik a-Tedarik Yönetimi b-Lojistik Yönetimi 2.Operasyonel Lojistik a-Materyal Yönetimi b-Üretim-Operasyon Yönetimi c-Dağıtım Yönetimi

Kaynak: (Tutar vd., 2009, s.193).

Dünya’da Lojistik Sektörü

Lojistik sektörü küreselleşmenin de etkisiyle dünya piyasasına önemli katkı sağlamaktadır ve gelişim dönemi ile hizmet ve sanayi sektöründen sonra üçüncü sektör olarak yer almaktadır (Tuerxun, 2017, s.14).

Dünya lojistik sektörünün kapasitesi, yaklaşık 5 trilyon dolardır ve üretimi gerçekleşen her bir dolarlık değer için en az %25’i lojistikteki uygulamalardan elde edilmektedir. Avrupa Birliği lojistik sektörü, yaklaşık 627 milyar Euro değerindedir.

LPI’nın en son yayımlanan 2016 yılı sonuçlarına göre; 160 ülke arasında Almanya, 4,23 skoru ile 1. Sürkiye 1,60 skoru ile 160. sırada yer alırken, Türkiye 3,42 derece ile 34. sırada yer almaktadır (Özkanlısoy, 2018, s.23).

2018 yılı için belirtilen Lojistik Performans Endeksi istatistiklerine göre Türkiye, 160 ülke içinde 47. sırada yer almaktadır. Diğer senelerde karşılaştırma yapıldığında Türkiye’nin bugüne kadar olan en kötü performansı 2018 yılında görülmektedir. Hem bu sıralamada hem LPI puanında Türkiye’nin 2016 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye ilerleme gösterememektedir ve hatta önemli derecede gerileme yaşanmaktadır.

Tablo 2. 2018 Türkiye performans endeksi tablosu

Yıl	Sıra	LPI Puanı	Gümrük	Alt-yapı	Uluslararası Sevkiyat	Lojistik Hizmetleri Kalitesi	Gönderilerin İzlenebilirliği ve Kalitesi	Gönderilerin Zamanında Teslimi
2007	30	3,15	3	2,94	3,07	3,29	3,27	3,38
2010	39	3,22	2,82	3,08	3,15	3,23	3,09	3,94
2012	27	3,51	3,16	3,62	3,38	3,52	3,54	3,87
2014	30	3,5	3,23	3,53	3,18	3,64	3,77	3,68
2016	34	3,42	3,18	3,49	3,41	3,31	3,39	3,75
2018	47	3,15	2,71	3,21	3,06	3,05	3,23	3,63

Kaynak: <https://www.lojistikcilerinsesi.biz>

Tablo 2 de Türkiye’nin 2018 yılı performans endeksi gösterilmektedir. 2007 yılında Türkiye 30’uncu sırada yer almaktadır. Bu yılda en yüksek performans endeksi gönderilerin zamanında tesliminde görülmektedir. 2012 yılı göz önüne alındığında Türkiye başarı göstererek sırasını 30’dan 27 ye taşıdığı görülmektedir ve birçok alanda da gelişme görülmektedir. Gönderilerin zamanında teslimi 3,38’den 3,94 yükselmiştir. Yakın zamanda 2018 Yılı dikkate

alındığında ise Türkiye 47'inci sraya gerilemiştir bazı alanlarda çok değişiklik yaşanmasa da genel olarak Türkiye gerileme yaşamaya devam etmektedir. Daha önce 2016 yılında Türkiye'nin önceki sıralarında yer alan Portekiz, Tayland, Şili, Slovenya, Estonya, Panama, Vietnam, İzlanda, Yunanistan, Umman, Hindistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Endonezya 2018 yılı verilerine göre ise Türkiye'nin önünde yer almaktadır.

Türkiye'de Lojistik Sektörü

Türkiye lojistik sektörü, bugün 50-60 milyar dolarlık bir lojistik kapasiteye sahiptir ve bu da dünya lojistik hacminin yaklaşık yüzde 1'ini oluşturmaktadır. Türkiye'nin lojistik kapasitesi içerisinde hizmet veren işletmelerin, Lojistik sektörünün Türkiye ekonomisine sağladığı katkı, lojistik değeri yıllık ortalama 6-8 milyar dolardır ve bu da dünya lojistik hacminin yaklaşık binde birini oluşturmaktadır. Lojistik sektörü yaklaşık 400 bin kişiye iş olanağı sağlamaktadır (Özkanlısoy, 2018, s.23).

Lojistiğin sağladığı katkılar arasında milli gelirin yüksek olması, alım gücünün artış göstermesi ve istihdamın artması ile işsizlik oranının azalması, moral ve motivasyonun artışı, eğitim düzeyinin artması, jeo-politik ve jeo-stratejik önemin artış göstermesi, lojistik üsler, siyasi alandaki güç ve liderlik, stratejik ortaklık, rol modeli ve model ortaklığı, gelirin dağılımındaki adaleti, vergi gelirinin artışı, rekabetin artması, ekonomik alanda büyüme ve kalkınma, dış ticaret hacminin artışı, yabancı sermaye artması bulunmaktadır (Uğur, 2019, s.42).

Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayan lojistik hizmet, ithalat ve ihracat süreçlerine etki etmektedir. Bu kapsamda taşımacılık, lojistik faaliyetler içinde önemli bir paya sahiptir. 2016 yılında dış ticarete meydana gelen mal hareketlerinin taşıma modlarına göre dağılımını incelendiğinde, ilk sırada yüzde 58,27 payla denizyolunun, onu takiben yüzde 23,18'lik bir payla karayolunun, yüzde 11,94'le havayolunun ve yüzde 0,61'le demiryolunun geldiği görülmektedir. 2017 yılında ise, ihracat 157,055 milyar dolar, ithalat 233,791 milyar dolar tutarında gerçekleşmiş ve toplam dış ticaretin yüzde 58,305'i denizyoluyla, yüzde 22,67'si karayoluyla, yüzde 12,405'i havayoluyla ve yüzde 0,45'i demiryoluyla gerçekleşmiştir (Özkanlısoy, 2018, s.23).

Türkiye’de 2016 ve 2018 yılları arasında kriterlere bakarak karşılaştırma yapılırsa;

- Gümrük kriterinde 2016 yılında Türkiye 3,18 puanlamayla 36. sırada yer alırken 2018 yılında 2,71 puanla 58. sıraya düşmüştür,
- Altyapı kriterinde 2016 yılında ise 3,49 puanla 31. Sırada bulunurken 2018 yılında 3,21 puanla 33. Sıraya düşmüştür,
- Uluslararası Sevkiyat kriterinde 2016 yılında, 3,41 puanla 35. sırada yer alırken 2018 yılında 3,06 puanla 53. sıraya düşmüştür,
- Lojistik Hizmetlerin Kalitesi kriterinde 2016 yılında 3,31 puanla 36. sıradayken 2018 yılında 3,05 puanla 51. sıraya düşmüştür,
- Gönderilerin Takibi ve İzlenebilirliği kriterinde 2016 yılında 3,39 puanla 43. Sırada bulunurken 2018 yılında 3,23 puanla 42. sıraya yükseliş olmuştur,
- Gönderilerin Zamanında Teslimi kriterinde 2016 yılında 3,75 puanla 40. Sırada yer alırken 2018 yılında 3,63 puanla 44. sıraya düşmüştür (www.lojistikcilerinsesi.biz).

Lojistik Sektöründe Meydana Gelen Gelişmeler

Nüfustaki artış sürekli artan ihtiyaçların ve endüstrileşmenin hızla büyümesi ile beraber 1950 yılı ile birlikte çok büyük gelişmeler gösteren bu sektör; değişmelere uyum sağlamaya çalışırken teknolojik gelişmelerin öne sürdüğü kaynakları kullanabilmek için büyük yatırım yapmaktadır. “Doğru ürünün, doğru yerde, doğru zamanda ve doğru bir maliyetle” teslim edilmesi amacına hizmet eden yeni teknolojiler, lojistik sektörünü sektörü daha da ileri seviyelere taşımaktadır.

Lojistik sektörünün gelişmesi ile dış ticaret kapsamında Türk firmalarının rekabet gücüne ve istihdam sorununun çözümüne de önemli katkıda bulunmaktadır. Eksikliklerin giderilmesi ile lojistik sektörünün Türk ekonomisine katkısı da önemli bir düzeyde olacaktır(Bulut, 2007, s.109-110).

Lojistik Sektörünün Ekonomiye Katkısı

Dünya’daki toplam GDP’nin (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla) yaklaşık % 15’i Lojistik sektöründen meydana gelmektedir. Türkiye’deki lojistik sektörünün büyümesi ülke büyümesiyle paralellik göstermektedir (Akan, 2015, s.5).

Lojistik sektörü, bu alandaki verilen kararların ülkenin ticaretinden dolayı önemli bir yere sahip olması, bu sektörün Türkiye’de iş yaratma ve büyüme potansiyelinden dolayı öne çıkan sektörlerden birisi olmasından ve hızla ilerlemesinden dolayı dünya ekonomisi için olduğu kadar, Türkiye ekonomisi için de büyük önem arz etmektedir. Ülkemizin Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki coğrafik ve stratejik konumundan dolayı, lojistik sektörünün değeri her geçen gün artış göstermektedir (Baki, 2004, s.43).

Lojistik ve ülke ekonomisinde ilk olarak; sektöründeki iş hacmi ülke ekonomisinden etkilenmektedir. Ekonomi de canlılık görüldüğü zaman lojistik iş olanakları artmakta ve durağan olması halinde lojistik faaliyetlerine olan talepte düşüş görülmektedir (Thuermer, 2003, s.26).

Yükseköğretim Kurumunda Lojistik Programlarının Durumu

Türkiye’de ön lisans eğitimi veren lojistik programları sürekli artış göstermektedir. Türkiye’de 2011 yılında ön lisans programında sadece Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi’nde lojistik programı yer alırken, şuan örgün eğitim veren 52 meslek yüksekokulunda “Lojistik” bölümü bulunmaktadır. Bu bölüm ve meslek yüksekokullarında toplamda 4460 öğrenciye eğitim verilmektedir. 2015 yılı verilerine göre de, Türkiye’de toplam 70 farklı üniversitede lojistik programlarında eğitim verilmektedir ve yaklaşık olarak 10 bin kadar öğrenci (9647) kontenjanı bulunmaktadır. 2011-2015 yılları arasında üniversitelerde lojistik programlarına olan ilgi her geçen gün artış göstermektedir. Sektördeki büyümede lojistik eğitime olan ilginin giderek artmasına katkı sağlamıştır. Eğitim veren meslek yüksekokullarındaki lojistik programlarında elde edilen sonuçlara bakılırsa lojistik sektörü için yeterli ve gerekli düzeyde bireyler yetiştirmek için yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir (Çıkmak, 2016, s.4).

2019 yılında ise Türkiye’de 35 Vakıf üniversitesinde lojistik bölümü bulunmaktadır. Ayrıca, Devlet Üniversitelerinde 52 ön lisans lojistik programı, 33 lojistik lisans programı ve 41 ön lisans ikinci öğretim programında eğitim verilmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de eğitim veren önlisans lojistik programları

BULUNDUĞU YER	ÜNİVERSİTE	KONTENJAN
Adıyaman	Adıyaman Üniversitesi	35
Artvin	Artvin Çoruh Üniversite	40
Erzurum	Atatürk Üniversitesi	30
Aydın	Adnan Menderes Üniversitesi	265
Bahkesir	Bahkesir Üniversitesi	100
Bayburt	Bayburt Üniversitesi	60
Bitlis	Eren Üniversitesi	40
Bolu	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	60
Burdur	M. Akif Ersoy Üniversitesi	40
Bursa	Uludağ Üniversitesi	120
Çanakkale	18 Mart Üniversitesi	145
Düzce	Düzce Üniversitesi	35
Erzincan	Binali Yıldırım Üniversitesi	55
Eskişehir	Eskişehir Teknik Üniversitesi	65
Gaziantep	Gaziantep Üniversitesi	155
Gümüşhane	Gümüşhane Üniversitesi	20
Hakkâri	Hakkâri Üniversitesi	30
Hatay	Mustafa Kemal Üniversitesi	170
Çorum	Hitit Üniversitesi	30
Iğdır	Iğdır Üniversitesi	35
Isparta	Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	270
Hatay	İskenderun Teknik Üniversitesi	45
Kars	Kafkas Üniversitesi	45
Kahramanmaraş	Sütçü İmam Üniversitesi	135
Trabzon	Karadeniz Teknik Üniversitesi	50
Karaman	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	45
Kastamonu	Kastamonu Üniversitesi	35
Kayseri	Kayseri Üniversitesi	50
Kırklareli	Kırklareli Üniversitesi	85
Kırşehir	Kırşehir Üniversitesi	35
Kocaeli	Kocaeli Üniversitesi	70
Kütahya	Dumlupınar Üniversitesi	195
Manisa	Celal Bayar Üniversitesi	90
Mersin	Mersin Üniversitesi	140
Muğla	Sıtkı Koçman Üniversitesi	50
Nevşehir	Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	45
Samsun	On Dokuz Mayıs Üniversitesi	110
Ordu	Ordu Üniversitesi	95
Denizli	Pamukkale Üniversitesi	85
Rize	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	55
Sakarya	Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	110
Konya	Selçuk Üniversitesi	275
Sinop	Sinop Üniversitesi	85
Sivas	Cumhuriyet Üniversitesi	30
Şırnak	Şırnak Üniversitesi	30

Tekirdağ	Namık Kemal Üniversitesi	180
Tokat	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	40
Edirne	Trakya Üniversitesi	225
Uşak	Uşak Üniversitesi	60
Yalova	Yalova Üniversitesi	60
Zonguldak	Bülent Ecevit Üniversitesi	10
		TOPLAM: 4460 kontenjan (öğrenci kapasitesi)

Kaynak: <https://www.tabanpuanlari.xyz>

Tablo 3'te Türkiye'de ön lisans programlarında eğitim veren devlet üniversiteleri ve bu üniversitelerin öğrenci kapasitesi, kontenjanı gösterilmektedir. Türkiye'de 52 ön lisans programlarında lojistik eğitimi verilmektedir. Bu üniversitelerde en fazla lojistik bölümü kontenjanına sahip üniversite Köşk Meslek Yüksekokulunda normal öğretimde 90 kişilik kontenjan, ikinci öğretimde 50 kişilik kontenjan, Nazilli Meslek Yüksekokulu normal öğretimde 70 kişilik kontenjan ve ikinci öğretimde ise 55 kişilik kontenjanla toplamda 265 öğrenci kapasitesi ile Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'dir. Tabloya göre bir sonraki en fazla öğrenci kapasitesine sahip olan üniversite ise Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulunun normal öğretimde 70 kişilik kontenjan, ikinci öğretimde 45 kişilik kontenjan, Havsa Meslek Yüksekokulunda 70 kişilik kontenjan ve İpsala Meslek Yüksekokulunda 40 kişilik kontenjan ile toplamda 225 öğrenci kapasitesine sahip ikinci üniversitedir. En düşük öğrenci kapasitesine sahip üniversite ise 10 kişilik kontenjan ile Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'dir. Toplamda Türkiye'de 52 üniversitede toplam 4460 öğrenci kapasitesi ile eğitim verilmektedir.

Lojistik Sektöründe İstihdam Olanakları

Türkiye Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasında uluslararası alanda lojistik üs olmak için çalışmalar yapmaktadır. Bu sebepten dolayı da lojistik sektörü iyi yetişmiş çok sayıda nitelikli elemana ve insan gücüne ihtiyaç duymaktadır. Lojistik sektörünün öneminin her geçen gün artmasından dolayı kalifiyeli eleman arayışında artış görünmektedir. Lojistik sektöründe en çok istihdama ihtiyaç duyulan bölüm karayolu operasyon ve depo yönetimi bölümleridir (<http://www.lojistikhatti.com/>). Uluslararası Nakliyeciler Derneği Başkanı Çetin Nuhoglu Türkiye'de lojistik sektöründe yaklaşık bir milyon ki-

şinin istihdamının sağlandığını belirtmiştir (www.hurriyet.com.tr/). 2023 yılında da lojistik sektöründe 1,5 milyon kişinin istihdam edilmesi beklenmektedir.

Türk lojistik sektöründe istihdamın sağlanması için bazı devlet destek programları bulunmaktadır. Ekonomik politikalar çerçevesinde kanunlar kapsamında sağlanan destekler, kalkınmada öncelikli yörelerde istihdam teşviki, işveren sigorta prim indirimi desteği, gençlerin ve kadınların istihdamını artırma desteği, ilave istihdam teşviki, işsizlik ödeneği alanların istihdamının teşviki, araştırma ve geliştirme (AR-GE) teşviki gibi desteklerle istihdama katkı sağlanmaktadır (Koban, 2013, s.38-39).

Lojistik Sektöründe Kariyer Planlaması

Kariyer basamaklarını doğru şekilde çıkabilmek ve basamakları belli bir süreçte hangi zaman dilimini kullanarak neyin nasıl yapılması gerektiğine karar vererek kariyer planlaması olarak ifade edilir (Schreuder ve Theron, 1999, s.4)

Öğrenciler için kariyer genel olarak iş ve mesleği tanımlamakta ve ailesel veya kişisel beklentilerden etkilenmektedir (Noe, 1999). Kusluyan (2000) çalışmasında Türkiye’de lisans düzeyinde eğitim alan öğrencilerin yüzde 42.75’i sektörde kariyer yapmak istemektedir. Koyuncu (2011) çalışmasında ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve dördüncü sınıfta okuyan öğrencilerin, erkeklere göre kadınların okulun başındaki öğrencilerin okulun sonlarındaki öğrencilere kıyasla sektördeki daha az deneyimli öğrencilerin daha fazla deneyimli öğrencilere kıyasla sektörde kariyer yapmak istediklerini ortaya koymuştur (Çarıkcı ve Morçin, 2014, s.71).

Okullarda uygulamaların sınırlı olması nedeniyle stajın, öğrencilerin okulda öğrendiklerini pratiğe aktarmada yardım etmektedir. Staj uygulamaları öğrencilerin sektörü daha iyi anlamalarına katkıda bulunmaktadır ve işletmelerde uyum sağlamayı kolaylaştırmaktadır. Stajını başarılı bir şekilde bitiren öğrenciler ileride kariyer yapmak istemektedirler. Öğrenciler mezun olduktan sonra hemen iş bulmaları ve kariyer planlamalarında başarılı için okullarda öğrencilere verilen eğitim kadar öğrencilerin ilgi alanlarına kişisel yetenek ve becerilerine uygun bir kariyer yapmak istediklerini belirtmektedir. Bu amaca ulaşmak için ise iyi bir kariyer planı geliştirmek istedikleri açıklanmıştır (Gürdoğan ve Atabey, 2015, s.96).

Yöntem

Araştırmanın Önemi

Lojistik sektörü hakkında günümüzde çok bilgi sahibi olunmadığı için sektörün iş tercihi konusunda zorluk yaşanmaktadır. Bu çalışma, lojistik bölümünde lisans ve önlisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin sektör hakkında beklentilerini araştırıp ölçerek sektör hakkında bilgi sahibi olmalarına olanak sağlamaktadır. Öğrencilerin kariyer planlamaları konusunda yardımcı olması ve öğretim elemanlarının öğrencileri mesleğe yönlendirmeleri konusunda önerilerde bulunma açısından çalışma önemli katkılar sunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada bulunan bilgiler kapsamında anket tekniği uygulanmıştır. Anket tekniği araştırmacıya bilgilere kolay erişim imkanı sunarak ve daha geniş bir gruba ulaşmayı sağlamaktadır (Balcı, 2001, s.179; Baş, 2001, s.11).

Araştırmada kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm ankete katılan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, kaçınıcı sınıf oldukları lojistik bölümünü seçme nedenleri, lojistik sektörü ile ilgili takip ettikleri süreli yayın olup olmadığı, çalışma durumu, çalışılıyorsa hangi bölümde çalıştıkları ve ailelerinde lojistik sektöründe çalışan olup olmadıklarını içeren demografik özellikleri sorulmuştur. İkinci bölümde 5'li likert ölçekli sorular bulunmaktadır. Ankette lojistik sektörüne ilişkin görüşler olan 6 soru, lojistik eğitimine ilişkin görüşlerin bulunduğu 5 soru, lojistik sektörde kariyere ilişkin görüşlerin bulunduğu 5 soru, çevre etkisine ilişkin görüşlerin bulunduğu 3 soru ve çalışma niyetinin bulunduğu 7 soru ile toplamda 26 soru bulunmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi ve Ölçekleri

Araştırmanın ana kütesini, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Lojistik programını okuyan veya programdan mezun olan ön lisans/lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Lisans programına öğrenci alımı 2018 güz döneminde, ön

lisans programına öğrenci alımı 2013 güz döneminde alınmaya başlandığından dolayı, 2019 yılı ön lisans/lisans devam eden öğrenci sayısı toplam 93, ön lisans programından geçmiş yıllarda toplam 242 mezun öğrenci bulunmaktadır. Yapılan anket sayısında okuyan ve mezun olan öğrenci sayısına bakıldığında, örneklem sayısının yeterli olduğu görülmektedir. Eksik veriler ise mezun olan bazı öğrencilerin iletişim adresleri değişmesinden ve geri dönüş yapmamaları nedeniyle kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile analizlere konu olan anket formu sayısı 232 adettir.

İki bölümden oluşan anketin birinci bölümü katılımcının demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve sınıfı, çalışma durumu vb.) göstermektedir. İkinci bölümde, araştırma değişkenleri (lojistik sektörü, alınan eğitim, çevre etkisi ve kariyer olanaklarının lojistik sektöründe çalışma niyetine etkisi) ölçeğin önermeler yer almaktadır.

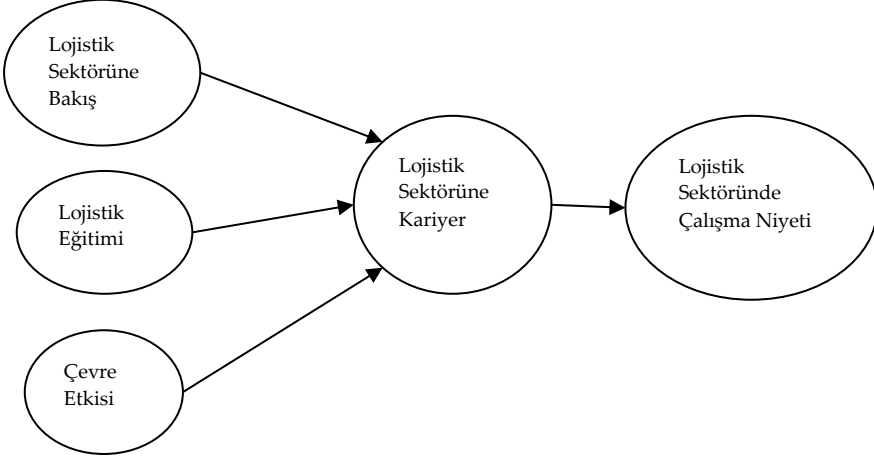
Anketin diğer bölümünde yer alan sorular 5'li Likert tipi ölçeği (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ile ölçümlenmiştir.

Düzenlenen model analizi için yapısal eşitlik modeli (YEM) kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ile analiz edildiğinde, numune kapasitesi en az 200-500 arasında olmalıdır (Mobius, 2003; Dursun ve Kocagöz, 2010). Bu çalışmada kullanılan örneklem büyüklüğü 232 olduğundan, örneklem miktarı yeterlidir. Yapısal eşitlik modellemesi ve analizi, AMOS programı kullanılarak ve diğer analizler SPSS programı kullanılarak yapılmıştır.

Bu çalışmada; kariyer olanakları ölçeği Pehlivan (2018) ve Orhan (2015) yılında yapmış oldukları çalışmalarından, lojistik sektörü, çalışma niyeti, eğitim, çevre etkisi ölçekleri ise Düzgün (2015), Çavuş vd. (2015), Üzümcü vd. (2015), Sarıışık (2015), Türkay vd. (2015) yılında yapmış oldukları çalışmalarından yararlanılmıştır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin lojistik sektörüne bakışı, aldıkları eğitimin, çevre etkisi ve lojistik sektöründe kariyer olanaklarının, lojistik sektöründe çalışma niyetine etkisi üzerine ilişkisini, Şekil-1'de sunulan çalışma modeli ile araştırmaktır. Bu bağlamda, araştırma aşağıdaki hipotez çerçevesinde yapılmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın kavramsal modeli

- **H1:** Öğrencilerin lojistik sektörüne bakışı lojistik sektörde kariyer yapma isteği arasında olumlu ilişki vardır.

Sektörde mesleki değerler; para kazanma, ün kazanma, düzenli bir hayata sahip olma, başkalarını yönetme, tekdüze olmayan bir hayat yasama, rekabet etme, yaratıcılığını geliştirme, başkalarına yardım etme, yeteneklerini geliştirme, bağımsız olma gibi durumlar sektörde yaşanan zorluklar sektörün kariyer seçimine etki ettiği görülmektedir (Kuzgun, 1989, s.5; Pehlivan, 2008, s.53).

Dinçer vd. çalışmasında İstanbul Üniversitesi ile Gümüşhane Üniversitesi meslek yüksekokullarında eğitim gören öğrencilerin kariyer hakkında yaptıkları plan ve bu planı ortaya çıkarmak için ve sektör hakkında düşüncelerini ve bakış açılarını bir anket uygulamasıyla orta koymaya çalışmıştır. Dinçer'in yaptığı çalışma sonucunda ise sektördeki imkânlar ve olanakların kariyerlerini etkilediği ve sektörde kariyer yaşamlarına devam etmek istedikleri ve bu sektörde uzun zaman çalışmak istediklerinin sonucuna varılmıştır. Bu öğrenciler üst düzey pozisyonlarda çalışmak istediklerini de belirttiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin sektör hakkında olumlu farklılıklar sergiledikleri tespit edilmiştir (Aksu, 2017, s.10).

- **H2:** Öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin lojistik sektörde kariyer yapma isteği arasında olumlu ilişki vardır.

Wu vd. (2012) çalışmasında yüksekokulların sorunları üzerinde yoğunlaşarak bu sorunlar üzerinde çözüm önerilerinde bulunarak eğitimin kalitesini iyileştirmeyi ve bu yönde öğretim elemanlarını bilinçlendirip gelişmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın sonucunda da düzenli bir şekilde kurallara uyulmak eğitimi daha iyi bir hale getirmek için önerilerde bulunarak bir analiz ve değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamıştır. İyi bir eğitim ortamı öğrencilerin başarılarında artışı neden olacaktır. İyi bir eğitim ortamında öğrenimlerine devam eden öğrencilerde kariyer alanlarında ilerlemelerine katkı sağlayacaktır (Baki, 2017, s.11).

Pekel (2016) çalışmasında öğrenciler hangi eğitim kademesinde olurlarsa okuldaki iyi yaşamları ve okul yaşamlarında eğitimlerinde iyi olmaları öğrencileri geleceğe destekleyici niteliktedir sonucuna varmıştır. Yapılan araştırmalarda okuldaki eğitim öğretim kalitesi akademik yönde başarıyı olumlu yönde etkilemektedir. Öğrencilerin aldıkları eğitimin kalitesi hem akademik yönden olumlu etkilerken kariyer ve öz yeterliliklerini de olumlu yönde etkilemektedir (Şimşir, 2018, s.166).

- **H3:** Öğrencilerin çevre etkisinin lojistik sektöründe kariyer yapma isteği arasında olumlu ilişki vardır.

Tuncer (2011) yaptığı bir çalışmanın sonucunda öğrencilerin kariyer ve gelecek beklentilerinde cinsiyetin önemli etkileri olduğu sonucuna varmıştır. Çalışmanın sonucunda kadın öğrencilerin yararına bir şekilde farklılık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin kardeş sayıları arttıkça gelecek beklentileri ve kariyer beklentilerinde anlamlı fark bulunmuştur. 3 ile 4 kardeşe sahip olan öğrenciler ile 5 ve üzeri kardeşe sahip öğrenciler arasındaki fark bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin gelecek ve kariyer beklentilerde teknoloji ve küreselleşmeye bağlı belirsizliklerin de kariyer ve gelecek beklentilerini etkilediği görülmüştür (Aksu, 2017, s.11).

Öz yeterlilikleri yüksek olanlarla kendi başarıları hakkında şüphe duyan öğrenciler kıyaslandığında derse katılma oranları hazırlıklı bulunmaları daha kararlı bir şekilde ve daha fazla çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bütün bunların öğretim elemanlarının ve çevredeki diğer başarılı öğrencilerin diğer öğrencinin başarısında ve kariyerine odaklanmasında önemli katkıları vardır (Bandura, 1997; Pajares, vd. 2001; Şimşir, 2018, s.166).

Anne Roe 1956 senesinde yayınlamış olduğu “Meleklerin Psikolojisi” adlı kitabında kariyeri kişi psikolojisi üzerinde ele alarak kişinin kariyer düşüncesini ve seçimini Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile bağlamıştır. Anne Roe bu kuramına kişilik gelişimi olarak adlandırmaktadır. Bu kuram da çevre, ihtiyaçların gelişmesi, kişiliğin farklılık göstermesi kariyer seçiminde etkili olduğunu vurgulamıştır (Pehlivan, 2008, s.44).

Riegel ve Dallas (1998) yaptıkları çalışmada insanların kariyerlerini seçerken ilgilerinin yeteneklerinin ve diğer faktörlerin yanında ekonomik ve sosyal kültürel alanda faktörlerde etkili olmaktadır. Farmer (1987) yaptığı çalışmasında insanların kariyerlerini seçerken kişiliklerinin de etkili olduğunu vurgulamıştır. Bu kuramında Farmer kişinin geçmiş yaşantısı, cinsiyeti ve yaş gibi unsurlarında kariyer seçiminde etkisi olduğunu vurgulamıştır (Pehlivan, 2008, s.51).

- **H4:** Öğrencilerin lojistik sektöründe kariyer yapma isteği ile lojistik sektöründe çalışma niyeti arasında olumlu ilişki vardır.

Öğrenciler genel olarak kariyer seçimlerinde baktıkları nokta maaş, çalışma koşulları, işin kendilerine uygun olup olmadıklarıdır. Çevresel etkiler olan kişilik, teknoloji, sosyal çevre, gibi etkenler öğrencilerin çalışma niyetlerini etkilemektedir.

Genel olarak yapılan çalışmalar sektörde kariyer yapan kişilerin işlerine saygınlığının düşük olduğu belirtilmektedir. Çalışma sürelerinin uzun olması, verilen ücretlerin yeterli miktarda olmaması, iş güvenliğinin yeterli olmadığını düşünen kariyerlerinde ilerleyen kişilerin çalışma niyetlerini etkilemektedir. Eğitim alan öğrencilere yapılan çalışmalarda da kariyer planlaması yaparken çalışma koşulları ve ücretin düşük olmasının, saygınlık görülmesinin kariyer yapmak ve ayrıca ilerde bu sektörde çalışma niyetlerini etkiledikleri görülmektedir. Sosyal yaşantı ve aile yaşam standartlarının az olması çalışma niyetinin etkilemektedir (Duman, vd. 2006, s.53).

Araştırmanın Kısıtları

Çalışma sadece Karaman ilinde yapılmasından dolayı, tüm üniversite öğrencileri ve mezunlarını yansıtmamaktadır. Ayrıca, anketlerde öznel bir değerlendirme yapıldığından, istenilen durumdan ziyade olması düşünülen durumu ortaya çıkma olasılığı nedeniyle ölçüm hataları olabilmektedir.

Bulgular

Bu bölümde, öğrencilerin demografik bilgileri ilk önce ele alınmıştır. Daha sonra güvenilirlik ve doğrulayıcı faktör analizine ilişkin sonuçlar sunulmuştur. Son olarak, araştırma hipotezini doğrulamak için yapısal eşitlik modelleme analizinin sonuçları tartışılmıştır.

Demografik Özellikler

Tablo 4. Katılımcıların demografik özellikleri

		Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	93	40.1
	Erkek	139	59.9
	Toplam	232	100
Eğitim	Önlisans	72	31
	Lisans	21	0.09
	Mezun	139	60
	Toplam	232	100
Sınıf	1	52	56
	2	41	44
	3	0	0
	4	0	0
	Toplam	93	100
Lojistik Bölümü Seçme Nedeni	Kendim İsteyerek	87	37.5
	Çevremin etkisi	82	35.3
	Puan	60	25.9
	Diğer	3	1.3
	Toplam	232	100
Sürelî Yayın	Var	62	26.7
	Yok	170	73.3
Çalışma Durumu	Kısmi süreli	59	25.4
	Tam Zamanlı	50	21.6
	Çalışmıyorum	123	53
	Toplam	232	100
Yaş	18-21	90	38.8
	22-25	81	34.9
	25-Üstü	61	26.3
	Toplam	232	100

Katılımcıların (öğrencilerin) demografik özellikleri Tablo-4’de yer almaktadır. Katılımcıların büyük bir oranda erkeklerden oluştuğu (%59.9) ve yine yüksek bir oranının (%60) mezun olduğu ve %28.8’inin 18-21 yaş aralığında bulunduğu görülmektedir.

Tablo-4’te katılımcıların lojistik bölümünü seçme nedenlerine bakıldığında en fazla oran % 37.5 ile kendisinin isteyerek seçtiği tespit edilmiş, fakat

bunun yanında yine sektörün önemli etkisinin neticesi olarak çevre yönlendirmesi ise %35.3 olduğu görülmektedir. Bu oranlara bakıldığında lojistik bölümünün bilinçli olarak seçildiği ve öneminden dolayı çevre tarafından yönlendirildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında öğrencilerin mesleki olarak kendini geliştirme çabası olarak süreli yayın takibi yapmaları %26.7 oran ile oldukça düşük çıkmıştır.

Çalışmada, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunda yer alacak ölçeklerin oluşturulmasında, kapsamlı bir literatür incelemesi yürütülmüştür. Önceki çalışmalarda kullanılan maddelerden yararlanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Özdamar'a (1999) göre Cronbach Alfa katsayısı; 0.40-0.60 arasında olursa güvenilirdir, 0.60-0.80 arasında olması oldukça güvenilirdir, eğer 0.80- 1.00 arasında olursa yüksek derecede güvenilir olduğu anlamına gelmektedir.

Geliştirilen ve bu çalışmada kullanılan tüm ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlikleri, doğrulayıcı faktör analizleri yardımıyla değerlendirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu; lojistik sektörü altında yer alan 6 değişkenden bir madde, lojistik eğitimi altında yer alan 5 değişkenden iki madde, lojistik kariyer altında yer alan 5 değişkenden bir madde, çalışma niyeti altında yer alan 7 değişkenden bir madde model uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olmadıkları neticesinde çıkarılmıştır. Analiz sonucunda, önerilen modifikasyonlar yapılmış ve modifikasyon sonrası model uyum değerleri Tablo-5'de, araştırma modelinin birleşim geçerliliğini ölçmek için AVE ve CR değerleri Tablo-6'da, yapısal eşitlik analizi ile araştırma modeli Şekil-2'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Yapısal model analizinde uyum iyiliği indeksleri ve modele ait değerler

Uyum Ölçüleri ve Sınırları		Araştırma Modeli	Ölçekler	Cronbach Alpha Katsayısı
Yeterli	İyi			
0.90	\leq NFI \leq 1.00	0,913	Lojistik Sektörü	0,917
0.95	\leq CFI \leq 1.00	0,945	Lojistik Eğitimi	0,816
0.90	\leq GFI \leq 1.00	0,840	Çevre Etkisi	0,835
0.10	$>$ RMSEA $>$ 0.00	0,81	Lojistik Kariyer	0,859
	χ^2/df $<$ 3.00	2,530	Çalışma Niyeti	0,961

Kaynak: Schermelleh-Engel vd. (2003) ve Tan vd. (2007).

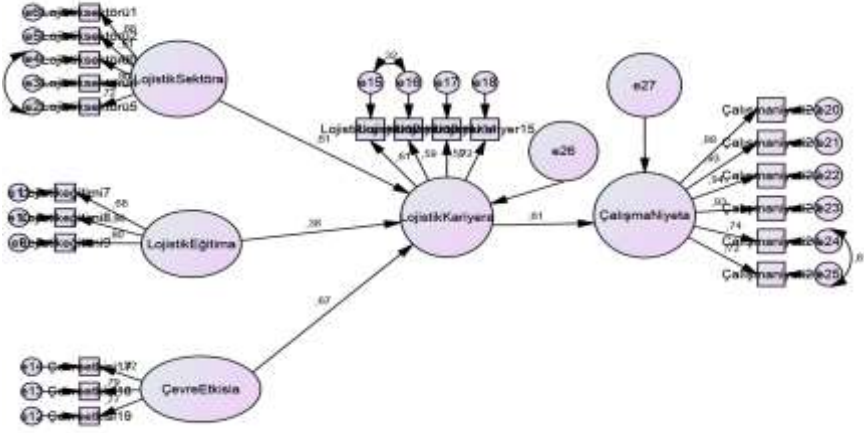
Tablo 6. AVE ve CR Değerleri

Standardized Regression Weights		Estimate	AVE	CR
Lojistiksektörü5	<---	LojistikSektöra	0,744	
Lojistiksektörü4	<---	LojistikSektöra	0,811	
Lojistiksektörü3	<---	LojistikSektöra	0,79	0,68
Lojistiksektörü2	<---	LojistikSektöra	0,884	
Lojistiksektörü1	<---	LojistikSektöra	0,88	
Lojistikeğitimi9	<---	LojistikEğitima	0,804	
Lojistikeğitimi8	<---	LojistikEğitima	0,825	0,61
Lojistikeğitimi7	<---	LojistikEğitima	0,717	
Çevreetkisi19	<---	ÇevreEtkisia	0,851	
Çevreetkisi18	<---	ÇevreEtkisia	0,669	0,58
Çevreetkisi17	<---	ÇevreEtkisia	0,761	
Lojistikkariyer12	<---	LojistikKariyera	0,757	
Lojistikkariyer13	<---	LojistikKariyera	0,728	0,59
Lojistikkariyer14	<---	LojistikKariyera	0,746	
Lojistikkariyer15	<---	LojistikKariyera	0,843	
Çalışmaniyeti20	<---	ÇalışmaNiyeta	0,909	
Çalışmaniyeti21	<---	ÇalışmaNiyeta	0,949	
Çalışmaniyeti22	<---	ÇalışmaNiyeta	0,957	0,80
Çalışmaniyeti23	<---	ÇalışmaNiyeta	0,953	
Çalışmaniyeti24	<---	ÇalışmaNiyeta	0,797	0,96
Çalışmaniyeti25	<---	ÇalışmaNiyeta	0,78	

AVE değerinin 0,5'ten büyük olması beklenmektedir. CR değerinin 0,7'den büyük olması beklenmektedir. Tablo-6'da bu sonuçlar tüm faktörlerin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu (CR değerleri. 70'in üzerindedir) göstermektedir. Faktörlere ait AVE değerinin CR değerlerinden düşük olması ve AVE değerlerinin(0,5) üzerinde olması faktörlerin birleşim geçerliliğine sahip olduğuna işaret etmektedir.

$AVE = \sum \lambda^2 / n$ (Faktör Yüklerinin karelerinin toplamı/Madde sayısı)

$CR = (\sum \lambda)^2 / ((\sum \lambda)^2 + (\sum 1 - \lambda^2))$ Faktör yüklerinin toplamının kareleri/ (Fornell ve Larcker, 1981, s.40-42)

Şekil 2. Araştırma modeli

Araştırmada kullanılan ölçeklerin, Cronbach Alfa katsayıları göre oldukça yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Tablo-5' deki uyum iyiliği indekslerinde görüldüğü üzere, model uyumunun tamamının çok iyi derecede olduğu ifade edilebilmektedir. Elde edilen sonuçlar; ortaya konulan kavramsal modelin veriler ile uyum gösterdiği, yapılan anket sayısının model için yeterli olduğu ve modelin istatistiksel olarak kabul edilebilir ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Çalışma neticesinde, araştırma modelinde sunulan hipotezlerin değerlendirilmesi için modelin istatistiksel olarak geçerli bir model olduğu ortaya konulmuştur.

Yapısal eşitlik modelinin analizi sonucunda; öğrencilerin lojistik sektörüne bakışı lojistik sektöründe kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin lojistik sektöründe kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin çevre etkisinin lojistik sektöründe kariyer yapma isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği; öğrencilerin lojistik sektöründe kariyer yapma isteği ile lojistik sektöründe çalışma niyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Hipotezlere ait standardize regresyon ağırlığına ve model uyum değerlerine bakıldığında istatistiksel bakımından anlamlı olduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda araştırma hipotezleri desteklenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı lojistik öğrencilerinin lojistik sektörden beklentilerini incelemek ve çıkan sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunmaktır. Anket sonuçları incelendiğinde sonuçların anlamlı ve pozitif yönde olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar staj, okulda uygulanan müfredat öğrencilerin beklentilerini karşılayabilecek nitelikte ve öğrencileri sektöre hazırlayıcı durumda olduğu belirtilmiştir. Anket sonuçlarına göre öğrenciler danışmalıklarla ilgili cevaplarından yola çıkarak danışmanlıkların biraz daha iyileştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca eğitim kalitesini yükseltmek biraz daha ayrıntıya girmek ve öğrencilerin seminer ve eğitimlerle daha kapsamlı eğitim istediklerine sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma, lojistik eğitimi alan Karamanoğlu Mehmetbey üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu ve Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu lojistik ve uluslararası ticaret ve lojistik yönetimi öğrencileri ve mezun olan öğrenciler ile sınırlandırılmıştır. Karaman'da sadece lojistik ve uluslararası ticaret ve lojistik yönetimi öğrencileri ile sınırlandırılan çalışmanın ilerde örneklem kütlesi genişletilerek farklı üniversite başka öğrenciler ve farklı lojistik dallarında okuyan öğrenciler ile yapılırsa faydaları artacaktır. Öğrencilerin lojistik sektörden beklentilerini araştıran çalışmalar sınırlıdır. Bu konu hakkında çalışmalar genişletilerek öğrencileri sektör hakkında bilgilendirilmelidir. Sektörün de lojistik öğrencilerinin beklentilerini önemseyebilir ve bu konu hakkında çalışmalar yapabilmeleri önerilmektedir.

Öğrencilerin derslere karşı memnuniyetini arttırarak öğrencileri hem sektöre hem de sektöre ilişkin kariyer planlamasında yönlendirilebilir. Bu sayede öğrencilerin beklentilerine göre yönlendirme yapılır ve hem kaliteli personel hem de daha bilgili eleman olmalarına fırsat verilebilir. Öğrenciler daha çok okuyarak değil görerek ve uygulayarak öğrenme gücüne sahiptirler. Bu sebepten dolayı seminer, konferans ve etkinlikler genişletilerek öğrencilerin derslere yoğunlaştırılması sağlanabilir. Öğrenciler bu sayede sektöre hızlı ve bilinçli bir şekilde girebilirler. Ankete katılan katılımcılardan kadınların büyük çoğunluğu sektörde çalışabilmek için cinsiyet ayrımcılığı yoktur sorusuna katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Öğrenciler bu konu hakkında da bilgilendirilmeli ve sektörde cinsiyet ayrımcılığı olmadığı anlatılabilir.

Öğrencilerin geniş bir kitlesi de lojistiğin toplum tarafından yük taşımacılığı olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Konferans ve seminerler düzenlenerek lojistiğin sadece yük taşımacılığından ibaret bir konu olmadığı anlatılabilir. Öğrencileri sektörü sevdirek daha zevkli ve mutlu bir şekilde çalışmalarını sağlanabilir. Öğrencilerde dâhil olmak üzere lojistik sektörü hakkında toplum yeterli bilgi ve deneyimlere sahip değildir. Yeni çalışmalarla birlikte hem toplum hem de öğrenciler bilinçlendirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Expectations of Students Who Prefer Logistics Department from Logistics Sector - Example of Karamanoğlu Mehmetbey University

*

Ahmet Alper Sayın – Ümmü Küçük
Karamanoğlu Mehmetbey University

The logistics industry has been developing rapidly in recent years. For this reason, logistics activities that have started to be implemented in our country have dragged the businesses into a competitive environment (Dalgic, 2019, p.14). Logistics; it manages information systems such as order processing, purchasing, transportation, production plan and program, inventory management, delivery, distribution, warehouse management, material requirement planning, management response to the customer (Tuerxun, 2017, p.17).

The logistics sector is also of great importance for the economy of our country. As a result of the increase in trade volume in Turkey, it shows a very rapid development in the logistics industry and create employment (Parker, 2018, p.1).

Since there is not much information about the logistics sector today, there is a difficulty in the business choice of the sector. This study enables students who are trained at the undergraduate and associate degree level in the logistics department to have information about the sector by researching and measuring their expectations about the sector. The study provides important contributions in terms of helping students with their career planning and making suggestions for instructors to direct students to the profession.

The main mass of the research consists of undergraduate / graduate students who have studied or graduated from Karamanoğlu Mehmetbey University Logistics program. The admission of students to the undergraduate program started in the fall semester of 2018, the admission of students to the associate program began in the fall of 2013. The total number of students attending the associate and undergraduate program in 2019 is 93. In the previous years, there are 242 graduate students from the associate degree program. Considering the number of students studying and graduating in the number

of surveys conducted, it is seen that the number of samples is sufficient. Missing data is due to the fact that some of the graduate students' contact addresses have changed and they have not returned. Therefore, the number of questionnaire forms subject to the analysis is 232 pieces.

In analyzing the data obtained: reliability, factor analysis, and validity analysis were used, and structural equation modeling was used to test the research hypotheses.

Validity and reliability of all scales developed and used in this study were evaluated with the help of confirmatory factor analysis. Confirmatory factor analysis result; One item from 6 variables under the logistics industry, two items from 5 variables under the logistics education, one item from 5 variables under the logistics career, and one item from 7 variables under the intention to work were excluded from the model as a result. As a result of the analysis, the proposed modifications were made and the model fit values after the modification, AVE and CR values were found to be acceptable to measure the combination validity of the research model. In addition, the scales used in the study were found to be highly reliable compared to the Cronbach Alpha coefficients.

If it is analyzed in the goodness of fit indices, it can be stated that the whole model fit is very good. The results obtained: show that the conceptual model presented is compatible with the data, the number of questionnaires conducted is sufficient for the model and that the model is statistically acceptable and significant. As a result of the study, it has been demonstrated that the model is a statistically valid model for evaluating the hypotheses presented in the research model.

As a result of the analysis of the structural equation model: the students' perspective on the logistics sector positively affects their desire to pursue a career in the logistics sector, the education they receive at school positively affects the desire to pursue a career in the logistics sector, the environmental impact of the students positively affects the desire to pursue a career in the logistics sector, It was found that students' desire to pursue a career in logistics sector positively and significantly affect their intention to work in logistics sector. When the standardized regression weight and model fit values of the hypotheses are analyzed, it is seen that they are statistically significant. As a result of the analysis, research hypotheses were supported.

The issues determined as a result of the study are as follows:

- The scope of work is limited to students of Karamanoğlu Mehmetbey University Vocational School of Social Sciences and School of Applied Sciences, Logistics and International Trade and Logistics Management and graduates. In later studies, if the sample size is expanded and it is done with different university students and students studying in different logistics branches, its contribution to academic studies will increase.
- Studies investigating students' expectations from the logistics industry are limited. Studies on this subject should be expanded and students should be informed about the sector. The industry may also care about the expectations of the logistics students and it is recommended to work on this subject.
- By increasing the satisfaction of the students towards the lessons, the students can be directed both in the sector and in the sector related career planning. In this way, students are guided according to their expectations and they can be given the opportunity to become both qualified staff and more knowledgeable staff.
- Students have the power to learn by seeing and practicing rather than reading. Because of this reason; By extending seminars, conferences and events, students can concentrate on lessons. In this way, students can enter the sector quickly and consciously.
- The vast majority of women answered "I do not agree" to the question that there is no gender discrimination in order to work in the sector. Students should be informed about this issue and it can be explained that there is no gender discrimination in the sector.
- A wide audience of students stated that logistics is seen as a freight transport by the society. By conferences and seminars, it can be explained that logistics is not just a matter of freight transport. By making students love the industry, they can work more enjoyably and happily.
- The society does not have sufficient knowledge and experience about the logistics sector, including students. With new studies, both society and students can be made conscious.

Kaynakça / References

- Akan, E. (2015). *Lojistik sektöründe entegre yönetim sistemi (Iso 9001, Ohsas 18001 ve Iso 10002) Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı İş Sağlığı ve Güvenliği Programı.
- Akyüzoğlu, D. (2008). *Anadolu Öğretmen Liselerini tercih eden öğrencilerin beklentileri ve bu beklentilerin gerçekleşme düzeyi*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayata, D. (2019). *Lojistik sektörü uyumsuzlukları ve arabuluculuk*. Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babacan, M. (2003). Lojistik sektörünün ülkemizdeki gelişimi ve rekabet vizyonu. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 3(1), 8-15.
- Baki, A., Akandere, G., Çetin, C., ve Demiralay, T. (2017). Türkiye açısından meslek yüksekokullarının önemi ve öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(2), 287-306.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman and Company.
- Baş, T. (2001). *Anket nasıl yapılır, uygulanır, değerlendirilir?*, Ankara:Seçkin Yayıncılık.
- Bulut, Ö. (2007). *Türkiye’de taşımacılık sektörünün lojistik olgusu içerisinde incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 109-110.
- Çavuş, Ş., ve Kaya, A. (2015). Turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin kariyer planları ve turizm sektörüne yönelik tutumu. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 101-117.
- Çankı, İ. H., ve Morçin, S. E. (2014). Önlisans turizm öğrencilerinin kariyer değerleri: Sankamış örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 67-81.
- Çevik, O. ve Gülcan, B. (2011). Lojistik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliği ve Marco Polo programı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 35-44.
- Çıkmak, S. (2016). Türkiye’de lojistik eğitiminin durumu ve lojistik eğitiminin geliştirilmesine yönelik öneriler, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1-13.
- Dalgıç, Y. (2019). *Lojistik sektörü çalışanlarının algısındaki liderlik tarzları ile çalışanların işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dinçer, F., İ., Akova, O., ve Kaya, F., (2015). Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği programı öğrencilerinin kariyer planlaması üzerine bir araştırma: İstanbul Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi örneği. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 45-56.
- Duman, T., Tepeci, M., ve Kamil, U., (2006). Mersin'de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin sektörün çalışma koşullarını algılamaları ve sektörde çalışma isteklerinin karşılaştırmalı analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 51-69.
- Dursun, Y., ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: Karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-17.
- Dünyada Lojistik Sektörü. (Ağustos 2, 2018). *Lojistikçinin sesi*. <https://www.lojistikcilerinsesi.biz/2018/08/02/lpi2018veturkiye/> adresinden 06 Kasım 2019 tarihinde alınmıştır.
- Düzgün (2015). *Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin turizm sektörüne yönelik görüşleri ile kariyer değerleri arasındaki ilişkinin karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
- Farmer, G. (1995) U.S. Expected to lose share of world tourism market, *Newsletter of the Travel and Tourism Research Association*, 26.
- Fornell, C., ve Larcker, D. F. (1981). *Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics*.
- Gürdoğan, A., ve Atabey, S. (2015). Öğrencilerin meslek stajından memnuniyet düzeylerinin kariyer hedeflerine etkisi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Koban E., ve Keser, H. Y. (2013). Rekabet edebilirlikte Türk Lojistik sektörünün istihdam yapısının analizi ve istihdama yönelik devlet destekleri. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 32-43.
- Koban, E. (2018). *Lojistik sektöründe pazarlama stratejilerinin rekabet avantajı (gücü) üzerinde etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Koyuncu, M., Fiksenbaum, L., Ronald J. B., ve Demirer, H. (2011). Predictors of commitment to careers in the tourism industry, *Anatolia: An International Journal of Tourism And Hospitality Research*, 19(2), 225-236
- Kusluvan, S., ve Kusluvan, Z. (2000). Perceptions and attitudes of undergraduate tourism students towards working in the tourism industry in Turkey. *Tourism Management*, 21, 251-269

- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar ve uygulamalar*, Ankara: Nobel Yayınları,
- Lambert, D. M., Stock, J. R., ve Ellram, L. M. (1998). *Fundamentals of logistics management*. McGraw-Hill/Irwin.
- Lojistikte İstihdam Olanakları. (Ekim 10, 2015). *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/lojistik-sektoru-1-milyona-yakin-istihdam-sagliyor-30347005> adresinden 09 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojistik Ön Lisans Bölüm ve Taban Puanları (Temmuz 8, 2019). *Taban Puanları* <https://www.tabanpuanlari.xyz/lojistik-2-yillik-taban-puanlari/> adresinden 27 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojistik nedir ? (t.y). *Borusan*. <https://www.borusanlojistik.com/tr/haberler/lojistik-nedir> adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojistik Sektöründe İstihdam Olanakları. (Eylül 24, 2012).*Lojistik hattı*. <http://www.lojistikhatti.com/haber/2012/09/lojistik-sektorunde-egitim-ve-istihdam> adresinden 09 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojistik Sektöründe Yaşanan Teknolojik Gelişmeler Temmuz 12, 2019). *Globelink*. Web: <https://www.globelink-unimar.com/lojistik-sektorunde-yasanan-teknolojik-gelismeler>, adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojistik Tarihsel Gelişimi(t.y). *Lojistikturk*. <http://www.lojistikurk.net/guncel/lojistik-tanimi-tarihsel-gelismesi-1341827844h.html> Adresinden 09 Kasım 2019 tarihinde alınmıştır.
- Mobius, M. (2003). The use of item parcelling in statistical analyses-a research example. In 2nd. *European Conference on Research Methodology for Business and Management*, 247-256.
- Noe, R, A. (1999). *İnsan kaynaklarının eğitim ve gelişimi*, (C, Çetin, Çev.) İstanbul: Beta Yayınevi. Sayfa: 34.
- Orhan, A. (2015). *Türkiye’de lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörü ile ilgili algılarının çalışma niyetleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Orhan Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm
- Özdamar, K., (1999). *Paket programlarla istatistiksel veri analizi-I*, Kaan Yayınları, 2. Baskı.
- Özkanlısoy, Ö. (2018). *Lojistik sektöründe çalışanların örgütsel adalet algısının iş motivasyonuna etkisi örnek bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tedarik Zinciri ve Yönetimi Anabilim Dalı.

- Pajares, F., ve Schunk, D. (2001). The development of academic self-efficacy. Wigfield & J. Eccles (Eds.), *Development of Achievement Motivation*. San Diego: Academic Press.
- Pehlivan, R. (2008). *Lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin sektör ile ilgili tutumlarının mezuniyet sonrası kariyer seçimine etkisi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, O. (2018). *Müşteri ilişkileri yönetiminin rekabet gücüne etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1
- Riegel, C., ve Dallas, M. (1998). *Hospitality and tourism careers: a Blue print for success*, Prentice Hall Inc.:New Jersey
- Rodrigue, JP ve Hesse, M. (2007). *Küreselleşmiş ticaret ve lojistikle ilgili Kuzey Amerika perspektifleri. küresel yük taşımacılığı: Intermodalite, e-ticaret, lojistik ve sürdürülebilirlik, ulaştırma ekonomisi*. Yönetim ve Politika Serileri. Cheltenham, İngiltere: Edward Elgar Yayınları , 103-134.
- Roe, A. (1956). *The psychology of occupations*, Wiley Press:New York.
- Sarışık, M. (2007). Turizm sektöründe meslek sahibi olmaya yönelten etkenler: Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir çalışma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 143-160.
- Schermelleh, E. Karin, M. ve Helfried-Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness of fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2).
- Schreuder, A. ve Al T. (1999). *Careers: An organizational perspective*. Juta Akademic, South Africa.
- Şimşir, Z., ve Tolga, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin fakülte yaşamının nitelikleri, Akademik özyeterlikleri ve öznel iyi oluşları arasındaki yordayıcı ilişkiler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48(48).
- Tan, K. C., Kannan, V. R. ve Narasimhan, R. (2007). The impact of operations capability on firm performance, *International Journal of Production Research*, 45(21).
- Tekin, Ç. M. (2019). *Marka imajının marka güvenine etkisi İzmir'de lojistik sektörü örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 13.
- Thuermer, K. E. (2003). *Transport logistics*. World Wide Shipping, July/August.
- Timur, N. (1988). Sanayi işletmelerinde lojistik faaliyetlerin organizasyonu, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları* No:58. Eskişehir.

- Tuerxun, G. (2017). *Çin Halk Cumhuriyeti'nin lojistik sektörünü geliştirmek adına uyguladığı destekler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncer, M., (2011). Yükseköğretim gençliğinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 6(2), 935-948.
- Tutar, E., Tutar, F., ve Yetişen, H. (2009). Türkiye'de lojistik sektörünün gelişmişlik düzeyinin seçilmiş AB Ülkeleri (Romanya ve Macaristan) ile karşılaştırmalı bir analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2, 190-216.
- Türkay, O., ve Yağcı, K. (2007). *Turizm eğitimi alan öğrencilerin okulda ve turizm sektöründe öğrenmelerinin sektörden ayrılma eğilimlerine Etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğur, H. (2019). *Birleşmiş Milletler küresel ilkeler sözleşmesi'nin yolsuzlukla mücadele başlıklı ilkesinin lojistik sektöründe incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstinye Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 41.
- Unctad, S. (2006). World investment report 2005, transnational corporations and the internationalization of R&D. *Foreign Trade Review*, 40(4), 85-108.
- Üzümcü, T. P., Alyakut, Ö., ve Günsel, A. (2015). Turizm eğitimi alan öğrencilerin, mesleğin geleceğine ilişkin bakış açıları. *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute*, 18(33).
- Wu, X., Chen, Y., Zhang J., ve Wang Y., (2012). On improving higher vocational college education quality assessment. *2012 International Conference on Medical Physics and Biomedical Engineering*, 1128-1132.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sayın, A. A. ve Küçük, Ü. (2020). Lojistik bölümünü tercih eden öğrencilerin lojistik sektörden beklentileri: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1342-1373. DOI: 10.26466/opus.679831

Hemşirelerde Hasta Güvenliği Kültürü: Bir Üniversite Hastanesinde Kesitsel Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.687171

*

Leyla Afşar Doğrusöz* – Şehrinaz Polat** – Azime Karakoç Kumsar ***

* Dr., İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Hemşirelik Hizmetleri Müdür., İstanbul/Türkiye

E-Posta: leyla.afsar@istanbul.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4137-4191](https://orcid.org/0000-0003-4137-4191)

** Uzman Hemşire, İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Hemşirelik Hizmetleri Müdür., İstanbul/Türkiye

E-Posta: sehrinaz.polat@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1884-897X](https://orcid.org/0000-0002-1884-897X)

*** Dr. Öğr. Üyesi, Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Böl., İstanbul/Türkiye

E-Posta: akumsar@biruni.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4137-4191](https://orcid.org/0000-0003-4137-4191)

Öz

Araştırma, hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarını ve etkileyen bireysel ve mesleki faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, İstanbul ilinde yer alan bir üniversite hastanesinde çalışan 650 hemşire ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, "Bilgi Formu" ve "Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği" kullanılarak elde edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodların (ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum, maksimum) yanı sıra Student's t testi, One-way ANOVA testi, Bonferroni testi ve Games-Howell testi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan hemşirelerin yaş ortalamaları $35,83 \pm 8,92$ yıl olup, %68,9'u lisans mezunudur. Hemşirelerin hasta güvenliği kültürü ölçeğinden alt boyut puan ortalamaları sırasıyla; "genel güvenlik" $3,27 \pm 0,57$, "örgütsel öğrenme" $3,30 \pm 0,69$, "takım çalışması" $2,86 \pm 0,93$, "hataların değerlendirilmesi" $3,23 \pm 0,73$, "istihdam" $2,72 \pm 0,55$, "hastane yönetiminin desteği" $2,92 \pm 0,83$, "birimler arası ilişkiler" $2,87 \pm 0,74$, "görev değişimi" $2,68 \pm 0,79$, "hata raporlama" $2,93 \pm 1,12$ ve "kurumsal iletişim" $3,10 \pm 1,86$ olarak bulunmuş olup; hemşireler en yüksek puanı "örgütsel öğrenme" alt boyutundan, en düşük puanı ise "görev değişimi" alt boyutundan almışlardır. Ölçek genel puan ortalaması ise $3,01 \pm 0,46$ olarak belirlenmiştir. Hasta güvenliği kültür algısının; yaşı 35 ve üzeri olan, meslekte çalışma süresi on yılı geçen, çalıştığı birim servis olan, dahili birimlerde çalışan, kurumda hasta güvenliğine yönelik çalışma yapıldığını belirten ve hata raporlandığında yönetimin tutumu tarafsız, anlayışlı ve olumlu cevabını veren hemşirelerin hasta güvenliği kültür algısı anlamlı düzeyde yüksek olarak belirlenmiştir ($p < 0,05$). Çalışmaya katılan hemşirelerde hasta güvenliği kültürünün orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Hasta güvenliği konusunda farkındalığın artırılması için kurumsal kültür oluşturmak için stratejiler geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Hasta güvenliği, hasta güvenliği kültürü, hemşire.

Patient Safety Culture for Nurses: A Sectional Study at a University Hospital

*

Abstract

Present research was carried out in prescriptive and sectional way to determine the nurses' perceptions of patient safety culture and the individual and professional factors that affect them.

The research was carried out with 650 nurses working in a university hospital in Istanbul. The data were obtained by using "The Information Form" and "The Patient Safety Culture Scale". In the evaluation of the data, Student's t test, One-way ANOVA test, Bonferroni test and Games-Howell test were used as well as descriptive statistical methods like mean, standard deviation, median, frequency, rate, minimum, maximum. The average age of the nurses participating in the study is 35.83 ± 8.92 years and 68.9% of them have bachelor's degree in their field. From the patient safety culture scale of nurses, the subscale mean scores respectively were; "general security" 3.27 ± 0.57 , "organizational learning" 3.30 ± 0.69 , "teamwork" 2.86 ± 0.93 , "evaluation of errors" 3.23 ± 0.73 , "employment" 2.72 ± 0.55 , "support of hospital management" 2.92 ± 0.83 , "inter-unit relations" 2.87 ± 0.74 , "task change" 2.68 ± 0.79 , "error reporting" 2.93 ± 1.12 and "corporate communication" was found to be 3.10 ± 1.86 ; nurses got the highest score from the "organizational learning" sub-dimension and the lowest score from the "task change" sub-dimension. The scale average score was determined as 3.01 ± 0.46 . Patient safety culture perception found meaningfully high for those nurses who are 35 years old and above; have ten years of experience in the profession, work in services in the hospitals; work in internal medicine units; reported us that they had the training for patient security in their institutions; and who received positive feedback and from management when the problems reported to. The patient safety culture was found to be moderate in the nurses participating in the study. Strategies should be developed to create corporate culture in order to raise awareness about patient safety.

Keywords: Patient safety, patient safety culture, nurse.

Giriş

Günümüzde, hasta ve çalışan güvenliği tüm ülkelerin sağlık gündeminde önemli bir yer tutmaktadır (Sezgin, 2007). Ayrıca sağlık alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte bireylerin sağlık bilinci ve sağlık hizmetlerinde kaliteli bakım isteği artmıştır (Altındiş, 2010). Ulusal Hasta Güvenliği Fonu (NPSF) hasta güvenliğini; “sağlık hizmetine bağlı hataların önlenmesi ve hastada yol açtığı olumsuz sonuçların engellenmesi veya azaltılması” olarak (National Patient Safety Foundation, 2013), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de “hastaların sağlık bakımı ile ilgili hatalar ve istenmeyen durumlardan korunması” şeklinde tanımlamaktadır (World Health Organization, 2014).

Hasta güvenliği, tüm sağlık tesislerinde sağlık hizmeti kalitesinin kilit belirleyicilerinden biri olmakla birlikte, artık çoğu ülkede bir öncelik olarak kabul edilmektedir (Chen and Li, 2010; Hughes, 2008). Literatüde, hastanede yatan hastaların %4-16 oranında, büyük ölçüde önlenemez tıbbi hatalardan etkilendiğini bildirmektedir (Aspden, Wolcott and Bootman, 2007).

Sağlık sistemlerinin karmaşıklığı, ele alınan konular arası bağlantıların fazlalığı ve her zaman öngörülebilir olmaması (Braithwaite, Runciman and Merry, 2009; Çınaroğlu ve Avcı, 2013); sağlık ile ilgili problemlerin insan, örgüt, teknoloji ve kaynaklar gibi çok sayıda birleşenden oluşan bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmasını gerektirmektedir (Çınaroğlu ve Avcı, 2013). Sistemin bütüncül ele alınması sayesinde, yöneticilerin bu farklı bileşenler ve insanlar arasında koordinasyonu sağlaması durumunda örgütsel hedeflere erişilebileceği varsayılmaktadır (Çınaroğlu ve Avcı, 2013). Olumlu hasta güvenliği kültüründe, sadece sağlık çalışanları ve yöneticileri arasında değil, aynı zamanda hastalar ve onların aileleriyle de iletişim halinde olunması gerektiği belirtilmektedir (Akgün ve Al-Assaf, 2007).

Bakım sağlayıcılarının tıbbi uzmanlıklarının kanıtlanmış olması, bakım ve tedavinin uygulanabilir tüm kural ve rehberlere bağlı kalınmış olsa da istenmeyen olay veya komplikasyonlar meydana gelebilmektedir (Braithwaite, Runciman and Merry, 2009; Charles, 2003; Ternov, 2011). Bu yüzden, sağlık sektöründeki tıbbi hatalardan kaynaklanan kayıpları en aza indirmek ve hastalara ve sağlık çalışanlarına yönelik risklere yönelik farkındalığı artırmak dünya çapında tartışılmaz hayati öneme sahiptir (Dursun, Bayram ve Aytaç, 2010). Hasta güvenliği kültürünün benimsenmesi ve iyileştirilebilmesi için tüm sağlık profesyonellerinin hasta güvenliği ile ilgili

algı ve tutumlarının ölçülmesi bu farkındalık da önemli bir yere sahiptir (Türkmen, Baysal, Seren ve Altuntaş, 2011).

Hemşireler, hasta güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesinde hastaya olan yakınlıkları, bakım faaliyetlerini 24 saat yürütmeleri açısından sağlık profesyonelleri arasında ayrı bir öneme sahiptir. Hemşireler, olası tehlikelerden hastaları korumak, hastaya uygulanacak işlem ve tedavilerin istenmeyen sonuçlarını önlemek veya en aza indirmekten sorumludurlar. Hemşirelerin bireysel bakım uygulamalarını gerçekleştirirken, bu sorumluluklarını göz önünde bulundurarak hasta güvenliğini koruma ve geliştirmeye özen göstermelidirler (Türk ve Eşer 2007). Bu bağlamda, hemşirelerin sağlık bakım ekibi içerisinde verdiği hizmetin önemi göz önüne alınarak; bu çalışma bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algılarını değerlendirmek üzere gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma, tanımlayıcı ve kesitsel tipte yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Ocak-Mart 2018 tarihleri arasında İstanbul ilinde yer alan bir üniversite hastanesinde çalışan tüm hemşireler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, araştırmanın yapıldığı dönemde çalışan ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden tesadüfe bağlı örneklem yöntemi ile randomize olarak seçilen 650 hemşire oluşturmuştur.

Örneklem sayısı aşağıdaki formül kullanılarak;

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q}$$

N= Evrendeki Birey Sayısı: 896

n= Örneklem Alınacak Birey Sayısı

p= İncelenen Olayın Görüş Sıklığı(Olasılığı) = 0,5

q= İncelenen Olayını Görüşmemiş Sıklığı (1-p) = 0,5

t= Belirli Serbestlik Derecesinde ve Saptanan Yanılma Düzeyinde Bulunan t Tablosunda Bulunan Teorik Değer = 1,96

$d = \text{Olayın Görülüş Sıklığına Göre Yapılmak İstenen} = \text{Sapma} = 0,05$

$$n = \frac{896 \times 1.96^2 \times 0.5 \times 0.5}{0.05^2 \times (896-1) + 1.96^2 \times 0.5 \times 0.5} = 269 \text{ hemşire olarak belirlenmiştir.}$$

Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen, araştırmanın yapıldığı tarihlerde (yıllık izin, doğum izni, ücretsiz izin, hastalık izni vb.) izinli olmayan ve veri formlarını eksiksiz dolduran 650 hemşire araştırma kapsamına alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler “Bilgi Formu” ve “Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir.

Bilgi formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form; hemşirelerin sosyodemografik ile mesleki özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 22 adet sorudan oluşmaktadır.

Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği: Sağlık Hizmetlerinde Araştırma ve Kalite Ajansı (Agency for Healthcare Research and Quality - AHRQ) tarafından hazırlanan “Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği”, genel olarak tüm hastanenin ya da hastane bünyesindeki herhangi bir birimin güvenlik kültürünün denetlenmesinde kullanılmaktadır (AHRQ – 2003). Ölçek, 10 alt boyuttan ve toplam 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçek yanıtlanırken hemşirelerden “Hata Raporlama” ve “Kurumsal İletişim” alt boyutlarının her bir maddesi için “asla”, “nadiren”, “ara sıra”, “çoğu zaman”, “her zaman” seçeneklerinden kendilerine uyan bir seçeneği işaretlemesi istenmektedir. Ölçeğin diğer alt boyutlarının her bir maddesi için ise “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “tamamen katılmıyorum” seçeneklerinden kendilerine uyan bir seçeneği işaretlemesi istenmektedir. Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği’nde seçeneklere, 1’den (tamamen katılmıyorum) 5’e (tamamen katılıyorum) kadar puan verilmektedir. Ölçekte bazı maddeler olumlu bazıları olumsuz yönde hazırlanmıştır. Her bir boyuttan alınan toplam puan, o boyuttaki soru sayısına bölünerek puan ortalaması elde edilerek; en yüksek puan 5.00, en düşük puan 1.00 olarak kabul edilmektedir. Yüksek puan hasta güvenliği kültür algısının yüksek olduğunu göstermektedir (Çakır, 2007). Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışması

2007 yılında Çakır tarafından yapılmış ve ölçeğin genel Cronbach Alpha değeri 0,93 bulunmuştur. Çalışmada ise, ölçeğin tümünün iç tutarlılığı $\alpha=0,863$ olarak saptanmıştır.

Uygulama

Formlar, araştırmacı tarafından ve hemşirelerin çalıştığı kliniklerde hemşirenin uygun olduğu bir zamanda anket formlarını kendilerinin doldurması istenerek toplanmıştır. Aynı gün içerisinde veri formları hemşirelerden geri alınmıştır.

Etik Boyut

Veriler toplamadan önce İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Karar no: 16/2017) ve araştırmanın yürütüldüğü kurum yazılı olarak izin alınmıştır. Ayrıca, araştırmaya katılan hemşireler çalışmanın içerik, amaç ve katılımın gönüllü olması hususunda bilgilendirilerek; önce sözlü sonrasında yazılı onamları alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler için NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodların (ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum, maksimum) yanı sıra nicel verilerin karşılaştırılmasında normal dağılım gösteren değişkenlerin iki grup karşılaştırmalarında Student's t test kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren üç ve üzeri grupların karşılaştırmalarında One-way ANOVA test ve farklılığa neden olan grubun tespitinde varyansların homojen olduğu durumlarda Bonferroni test, varyansların homojen olmadığı durumlarda Games-Howell test kullanılmıştır. Anlamlılık $p<0,05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın tek bir hastanede yürütülmesi ve veri toplama formlarında yer alan soruların hemşirelerin ifadelerine dayalı olması araştırmanın en büyük sınırlılığı olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, bu araştırmadan elde edilen sonuçlar araştırmanın yürütüldüğü hastanede çalışan hemşirelere yönelik olup; elde edilen sonuçlar tüm hemşirelere genellenemez.

Bulgular

Çalışmaya %92,9'u (n=604) kadın, %7,1'i (n=46) erkek toplam 650 hemşire ile yürütülmüştür. Çalışmaya katılan hemşirelerin yaşları 23 ile 65 arasında değişmekte olup; ortalama 35,83±8,92 yıl olarak saptanmıştır. Hemşirelerin %59,2'sinin (n=385) evli ve %68,9'unun (n=448) lisans mezunu olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelerin Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı (N=650)

	<i>Min-Maks (Medyan)</i>	
	<i>Ort±Ss</i>	35,83±8,92
Yaş (yıl)	<25 Yaş	35 (5,4)
	25-29 Yaş	159 (24,5)
	30-34 Yaş	137 (21,1)
	≥35 Yaş	319 (49,1)
Cinsiyet	Kadın	604 (92,9)
	Erkek	46 (7,1)
Medeni Durum	Evli	385 (59,2)
	Bekar	265 (40,8)
Eğitim Durumu	Lise	34 (5,2)
	Ön Lisans	65 (10,0)
	Lisans	448 (68,9)
	Lisansüstü	103 (15,8)

Sağlık çalışanlarının meslekteki deneyim süreleri 1 yıl ile 41 yıl arasında değişmekte olup; ortalama 9,49±8,51 yıl olarak saptanmıştır. Hemşirelerin %47,4'ü (n=308) meslekteki deneyim süresini 1-5 yıl arasında ve %49,8'i (n=324) kurumdaki deneyim süresini de 1-5 yıl arasında olarak ifade etmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Hemşirelerin Mesleki ve Çalışma Yaşamı Özelliklerinin Dağılımı (N=650)

	<i>Min-Maks (Medyan)</i>	1-41 (6)
	<i>Ort±Ss</i>	9,49±8,51
Mesleki Deneyim Süresi (yıl)	1-5 Yıl	308 (47,4)
	5-10 Yıl	101 (15,5)
	≥10 Yıl	241 (37,1)
	<i>Min-Maks (Medyan)</i>	1-41 (5)
	<i>Ort±Ss</i>	8,95±8,36
Kurumdaki Deneyim Süresi (yıl)	1-5 Yıl	324 (49,8)
	5-10 Yıl	99 (15,2)
	≥10 Yıl	227 (34,9)
Çalışılan Birim	Servis	316 (48,6)
	Yoğun Bakım	114 (17,5)
	Ameliyathane	66 (10,2)
	Poliklinik	57 (8,8)
	Diğer	97 (14,9)
Çalışılan Bölüm	Cerrahi	298 (45,8)
	Dahili	352 (54,2)
Yönetim Görevi (n=66)	Sorumlu Hemşire	47 (71,2)
	*HHS/ HHS Yrd.	19 (28,8)
Çalışma Şekli	Sürekli Gündüz	286 (44,0)
	Sürekli Gece	16 (2,5)
	Gündüz ve Gece	348 (53,5)
	Diğer	0
Haftalık Çalışma Süresi Aşımı	Sürekli Aşar	97 (14,9)
	Ara Sıra Aşar	396 (60,9)
	Hiç Aşmaz	157 (24,2)

*Hemşirelik Hizmetleri Sorumlusu/Yardımcısı

Hemşirelerin, %48,6'sının (n=316) servis hemşiresi olarak çalıştığı ve %17,5'inin (n=114) yoğun bakımda çalıştığı bulunmuştur. Çalışılan birim incelendiğinde; hemşirelerin %45,8'inin (n=298) cerrahi, %54,2'sinin (n=352) dahili birimlerde ve %53,5'inin (n=348) gündüz-gece vardiya sistemi ile çalıştığı saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 3. Hemşirelerin Hasta Güvenliğine İlişkin Cevaplarının Dağılımı (N=650)

Kurumunuzda hasta güvenliğine yönelik çalışmalar var mı?	Evet	468 (72,0)
	Hayır	182 (28,0)
Hasta güvenliği ile ilgili komitelerde etkin rol almak ister misiniz?	Evet	165 (25,4)
	Hayır	485 (74,6)
Bir hatayı rapor ettiğinizde yönetimin tutumu nasıl olmaktadır?	Suçlayıcı, Cezalandırıcı	228 (35,1)
	Tarafsız, Anlayışlı ve Olumlu	329 (50,6)
	Diğer	93 (14,3)
Eğer çalıştığınız hastanede yatsaydınız kendinizi güvende hisseder miydiniz?	Evet	175 (26,9)
	Hayır	475 (73,1)

Hemşirelerin, %72'si (n=468) çalıştığı kurumunda hasta güvenliğine yönelik çalışmalar yapıldığını, %25,4'ü (n=165) hasta güvenliği ile ilgili komitelerde etkin rol oynamak istediğini, %50,6'sı (n=329) bir hatayı rapor ettiğinin-

de yönetimin tutumunun tarafsız, anlayışlı ve olumlu olduğunu ifade etmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puan Dağılımı ve İç Tutarlılıklarının Dağılımı (N=650)

	Madde Sayısı	Min-Maks (Medyan)	Ort±Ss	Cronbach's Alpha
Genel Güvenlik	4	1,25-5 (3,25)	3,27±0,57	0,092
Örgütsel Öğrenme	3	1-5 (3,33)	3,30±0,69	0,659
Takım Çalışması	3	1-5 (3)	2,86±0,93	0,771
Hataların Değerlendirilmesi	3	1-5 (3,33)	3,23±0,73	0,657
İstihdam	3	1-4,67 (2,67)	2,72±0,55	-0,273
Hastane Yönetiminin Desteği	3	1-5 (3)	2,92±0,83	0,677
Birimler Arası İlişkiler	3	1-5 (3)	2,87±0,74	0,621
Görev Değişimi	2	1-5 (2,5)	2,68±0,79	0,565
Hata Raporlama	3	1-5 (3)	2,93±1,12	0,904
Kurumsal İletişim	6	1-5 (3)	3,10±1,86	0,871
Ölçek Toplam Puanı	33	1,55-4,33 (3)	3,01±0,46	0,863

Çalışmaya katılan hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği toplamından aldıkları puanlar 1,55 ile 4,33 arasında değişmekte olup, ortalama 3,01±0,46 olarak saptanmıştır. Hemşirelerin hasta güvenliği kültürü ölçeği alt ölçek puan ortalamaları incelendiğinde; hemşireler en yüksek puanı “örgütsel öğrenme” alt boyutundan, en düşük puanı ise “görev değişimi” alt boyutundan almışlardır (Tablo 4).

Yaş gruplarına göre hemşirelerin, Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmış; yaşı 35 ve üzeri olan hemşirelerin “Genel Güvenlik”, “Takım Çalışması”, “Örgütsel Öğrenme”, “İstihdam”, “Hastane Yönetiminin Desteği”, “Birimler Arası İlişkiler”, “Kurumsal İletişim” alt boyut puanı ve ölçek toplam puanı ortalaması diğer yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır (Tablo 5).

Meslekteki çalışma süresine göre hemşirelerin, Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği “Genel Güvenlik”, “Örgütsel Öğrenme”, “Hastane Yönetiminin Desteği”, “Birimler Arası İlişkiler” ve ölçek toplam puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmış; buna göre meslekteki çalışma süresi 10 yıl ve üzeri olan hemşirelerin meslekteki çalışma süresi 10 yıldan daha az olan hemşirelere göre anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır (Tablo 6).

Tablo 5. Yaş Gruplarına Göre Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Dağılımı (N=650)

		Yaş				Test Değeri *p
		<25 Yaş (n=35)	25-29 Yaş (n=159)	30-34 Yaş (n=137)	≥35 Yaş (n=319)	
Genel Güvenlik	Min-Maks (Mdeyan)	2,5-4 (3,3)	1,3-4,8 (3,3)	1,8-5 (3,3)	1,8-5 (3,5)	F:4,087
	Ort±Ss	3,17±0,45	3,15±0,63	3,27±0,61	3,33±0,51	0,008**
Örgütsel Öğrenme	Min-Maks (Mdeyan)	2-4 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	F:11,518
	Ort±Ss	3,11±0,47	3,12±0,77	3,22±0,79	3,45±0,59	0,001**
Takım Çalışması	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (2,7)	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:4,029
	Ort±Ss	2,72±1,06	2,66±0,95	2,90±0,97	2,96±0,88	0,007**
Hataların Değerlendirilmesi	Min-Maks (Mdeyan)	2-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	F:1,025
	Ort±Ss	3,32±0,67	3,19±0,76	3,3±0,82	3,2±0,67	0,381
İstihdam	Min-Maks (Mdeyan)	1,7-3,3(2,3)	1-4,7 (2,3)	1-4 (2,7)	1-4,7 (2,7)	F:6,859
	Ort±Ss	2,48±0,37	2,68±0,57	2,63±0,53	2,81±0,54	0,001**
Hastane Yönetiminin Desteği	Min-Maks (Mdeyan)	1-4 (2,3)	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:10,081
	Ort±Ss	2,49±0,84	2,73±0,88	2,88±0,84	3,07±0,76	0,001**
Birimler Arası İlişkiler	Min-Maks (Mdeyan)	1-4 (2,7)	1-5 (3)	1-4,7 (3)	1-5 (3)	F:7,884
	Ort±Ss	2,55±0,79	2,66±0,8	2,92±0,7	2,97±0,69	0,001**
Görev Değişimi	Min-Maks (Mdeyan)	1,5-4,5 (3)	1-4 (2,5)	1-5 (2,5)	1-5 (3)	F:2,468
	Ort±Ss	3,03±0,83	2,64±0,77	2,66±0,9	2,66±0,74	0,061
Hata Raporlama	Min-Maks (Mdeyan)	1-4 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:1,413
	Ort±Ss	2,69±0,98	2,82±1,15	3±1,14	2,98±1,12	0,238
Kurumsal İletişim	Min-Maks (Mdeyan)	2-10 (6)	2-10 (6)	2-10 (6)	2-10 (6,3)	F:3,851
	Ort±Ss	6,02±1,86	5,71±1,97	6,07±1,81	6,31±1,8	0,009**
Toplam Puan	Min-Maks (Mdeyan)	1,9-3,6(2,9)	1,5-4,2(2,9)	1,6-4,3 (3)	1,6-4,2(3,1)	F:9,439
	Ort±Ss	2,88±0,42	2,87±0,49	3,01±0,49	3,09±0,42	0,001**

*Oneway Anova

**p<0,01

Çalışmanın yürütüldüğü kurumda çalışma süresi 10 yıl ve üzeri olan hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalaması, kurumda çalışma süresi 10 yılın altında olanlara göre; serviste çalışan hemşirelerin yoğun bakımda çalışanlara göre ve dahili birimlerde çalışan hemşirelerin cerrahi birimlerde çalışan hemşirelere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır (sırasıyla: p=0,016, p<0,05; p=0,022, p<0,05; p=0,001, p<0,01).

Tablo 6. Meslekteki Çalışma Süresine Göre Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Dağılımı (N=650)

		Meslekteki Çalışma Süresi				Test Değeri *p
		1-5 Yıl (n=308)	5-10 Yıl (n=101)	Yıl ≥10 (n=448)	Yıl	
Genel Güvenlik	Min-Maks (Mdeyan)	1,3-4,8 (3,3)	1,5-4,5 (3,3)	1,8-5 (3,5)	1,8-5 (3,5)	F:3,772
	Ort±Ss	3,24±0,58	3,18±0,6	3,34±0,53	3,34±0,53	0,024*
Örgütsel Öğrenme	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	F:10,093
	Ort±Ss	3,25±0,73	3,11±0,76	3,44±0,59	3,44±0,59	0,001**
Takım Çalışması	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (3)	1-5 (2,7)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:2,781

	Ort±Ss	2,81±0,94	2,76±1,01	2,97±0,88	0,063
Hataların Değerlendirilmesi	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	1-5 (3)	F:2,781
	<i>Ort±Ss</i>	3,21±0,73	3,38±0,82	3,18±0,67	0,063
İstihdam	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-4,7 (2,7)	1-4,3 (2,3)	1-4,7 (2,7)	F:2,558
	<i>Ort±Ss</i>	2,72±0,56	2,63±0,57	2,77±0,52	0,078
Hastane Yönetiminin Desteği	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:7,190
	<i>Ort±Ss</i>	2,82±0,86	2,82±0,81	3,08±0,78	0,001**
Birimler Arası İlişkiler	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-4,3 (3)	1-5 (3)	F:5,860
	<i>Ort±Ss</i>	2,8±0,78	2,78±0,73	2,99±0,68	0,003**
Görev Değişimi	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (2,8)	1-5 (2,5)	1-5 (3)	F:0,319
	<i>Ort±Ss</i>	2,7±0,81	2,63±0,79	2,67±0,77	0,727
Hata Raporlama	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (3)	F:1,984
	<i>Ort±Ss</i>	2,85±1,13	2,9±1,15	3,04±1,1	0,138
Kurumsal İletişim	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	2-10 (6)	2-10 (6)	2-10 (6)	F:2,398
	<i>Ort±Ss</i>	6,05±1,89	5,82±1,71	6,28±1,86	0,092
Toplam Puan	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1,6-4,2 (3)	1,5-4,3 (2,9)	1,6-4,2 (3,1)	F:6,750
	<i>Ort±Ss</i>	2,97±0,47	2,93±0,49	3,09±0,42	0,001**

^aOneway Anova

*p<0,05

**p<0,01

Tablo 7. Kurumda Hasta Güvenliğine Yönelik Çalışma Varlığı Durumuna Göre Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Dağılımı (N=650)

		Kurumda Hasta Güvenliğine Yönelik Çalışma		Test Değeri
		Var (n=468)	Yok (n=182)	^b p
Genel Güvenlik	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1,8-5 (3,5)	1,3-4,8 (3)	t:7,766
	<i>Ort±Ss</i>	3,37±0,52	3±0,58	0,001**
Örgütsel Öğrenme	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3,3)	1-4,7 (3)	t:8,162
	<i>Ort±Ss</i>	3,43±0,64	2,96±0,72	0,001**
Takım Çalışması	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-5 (2,7)	t:6,757
	<i>Ort±Ss</i>	3,01±0,89	2,48±0,92	0,001**
Hataların Değerlendirilmesi	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3,3)	1-5 (3,3)	t:0,037
	<i>Ort±Ss</i>	3,23±0,71	3,22±0,76	0,971
İstihdam	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-4,7 (2,7)	1-4,7 (2,7)	t:-0,117
	<i>Ort±Ss</i>	2,72±0,55	2,73±0,55	0,907
Hastane Yönetiminin Desteği	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-5 (2,7)	t:8,331
	<i>Ort±Ss</i>	3,08±0,76	2,5±0,85	0,001**
Birimler Arası İlişkiler	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-4,3 (2,7)	t:6,725
	<i>Ort±Ss</i>	2,98±0,7	2,56±0,75	0,001**
Görev Değişimi	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (2,5)	1-5 (3)	t:-2,056
	<i>Ort±Ss</i>	2,64±0,77	2,78±0,82	0,040*
Hata Raporlama	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1-5 (3)	1-5 (3)	t:2,987
	<i>Ort±Ss</i>	3,01±1,11	2,72±1,14	0,003**
Kurumsal İletişim	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	2-10 (6,3)	2-10 (5,7)	t:7,799
	<i>Ort±Ss</i>	6,44±1,73	5,23±1,89	0,001**
Toplam Puan	<i>Min-Maks (Mdeyan)</i>	1,6-4,3 (3,1)	1,5-4,2 (2,8)	t:8,657
	<i>Ort±Ss</i>	3,1±0,41	2,75±0,49	0,001**

^bStudent-t Test

*p<0,05

**p<0,01

Kurumda hasta güvenliğine yönelik çalışma yapıldığını belirten hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği'nden aldıkları puan toplamları, çalışma yapılmadığını belirten hemşirelere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır (p=0,001; p<0,01), (Tablo 7).

Tablo 8. Hatanın Raporlandığında Yönetimin Tutumuna Göre Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Dağılımı (N=650)

		Hatanın Raporlandığında Yönetimin Tutumu			Test Değeri
		Suçlayıcı, Cezalandırıcı (n=228)	Tarafsız, Anlayışlı ve Olumlu (n=329)	Diğer (n=93)	^a p
Genel Güvenlik	Min-Maks (Mdeyan)	1,5-4,8 (3)	1,3-5 (3,5)	2-4,3 (3)	F:22,928
	Ort±Ss	3,1±0,54	3,41±0,55	3,17±0,54	0,001**
Örgütsel Öğrenme	Min-Maks (Mdeyan)	1-4,7 (3)	1,3-5 (3,7)	1-5 (3,3)	F:22,874
	Ort±Ss	3,07±0,73	3,46±0,61	3,28±0,72	0,001**
Takım Çalışması	Min-Maks (Mdeyan)	1-4,7 (2,7)	1-5 (3,3)	1-5 (2,7)	F:36,538
	Ort±Ss	2,54±0,87	3,15±0,89	2,61±0,92	0,001**
Hataların Değerlendirilmesi	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (3,3)	1-4,7 (3)	1-5 (3,3)	F:5,872
	Ort±Ss	3,36±0,77	3,14±0,69	3,19±0,7	0,003**
İstihdam	Min-Maks (Mdeyan)	1-4,7 (2,7)	1-4,7 (2,7)	1-4 (2,7)	F:1,492
	Ort±Ss	2,68±0,53	2,76±0,56	2,7±0,5	0,226
Hastane Yönetiminin Desteği	Min-Maks (Mdeyan)	1-4,7 (2,7)	1-5 (3)	1-4,7 (3)	F:15,591
	Ort±Ss	2,72±0,8	3,09±0,82	2,78±0,83	0,001**
Birimler Arası İlişkiler	Min-Maks (Mdeyan)	1-4 (2,7)	1-5 (3)	1-4,3 (3)	F:19,931
	Ort±Ss	2,67±0,68	3,04±0,74	2,72±0,71	0,001**
Görev Değişimi	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (3)	1-5 (2,5)	1-4,5 (3)	F:3,212
	Ort±Ss	2,73±0,75	2,6±0,83	2,81±0,71	0,041*
Hata Raporlama	Min-Maks (Mdeyan)	1-5 (3)	1-5 (3)	1-5 (2,3)	F:21,629
	Ort±Ss	2,75±1,09	3,19±1,07	2,44±1,16	0,001**
Kurumsal İletişim	Min-Maks (Mdeyan)	2-10 (5,3)	2-10 (7)	2-10 (5,7)	F:62,697
	Ort±Ss	5,25±1,78	6,83±1,6	5,6±1,86	0,001**
Toplam Puan	Min-Maks (Mdeyan)	1,5-4 (2,9)	2,1-4,3 (3,2)	1,6-3,9 (2,9)	F:53,845
	Ort±Ss	2,82±0,45	3,18±0,4	2,86±0,48	0,001**

^aOneway Anova

*p<0,05

**p<0,01

Hata raporlandığında yönetimin tutumu tarafsız, anlayışlı ve olumlu cevabını veren hemşirelerin ölçek toplam puanı, hata raporlandığında yönetimin tutumu suçlayıcı, cezalandırıcı olan ve diğer tutumlar cevabını veren hemşirelere göre anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır (p=0,001; p=0,001; p<0,01), (Tablo 8).

Çalışmada, hemşirelerin Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ile eğitim durumları, medeni durumları ve cinsiyet ile Hasta Güvenliği Kültürü Ölçeği'nden alınan puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (p>0,05).

Tartışma

Hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algı düzeylerini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada, hemşirelerin hasta güvenliği kültürü ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalaması 3,01±0,46 olup; orta düzeydedir, ancak istendik

düzeyde değildir. Benzer bir çalışmada da, hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algısı puanı orta düzey olarak bulunmuş; eğitim ve araştırma hastanelerinde çalışan hemşirelerin %48.7'si çalıştıkları birimlerin hasta güvenliği derecesini kabul edilebilir, özel hastanelerde çalışan hemşirelerin ise, %51'i çok iyi olarak değerlendirmişlerdir. Aynı çalışmada, bunun nedenleri arasında ülkemizde yeterli insan gücünün olmaması, bireylerin eşit fedakarlıkla çalışmamaları ve yoğun çalışma koşulları olduğu bildirilmiştir (Gündoğdu ve Bahçecik, 2012). Rızalar ve vd. (2016), Vural ve vd. (2014) ve Kardeş Özdemir ve Akgün Şahin (2015) çalışmalarında da, çalışma bulgumuz ile benzer şekilde hemşirelerin hasta güvenliği kültürü ölçek puan ortalamaları orta düzeyde bulunmuştur. Diğer taraftan, hemşirelerin hasta güvenliği kültürünü daha yüksek algıladığı (Ünsal Atan, Dönmez ve Taşçı Duran, 2013; Bodur ve Filiz, 2010) ve hasta güvenliği kültürü ve hemşirelerin farkındalık düzeylerinin yetersiz saptandığı çalışma sonuçlarına da rastlanmaktadır (Korkmazer, Yıldız ve Ekingen, 2016; Ünsal Atan, Dönmez ve Taşçı Duran, 2013). Çalışmaların yürütüldüğü hastanelerin yapısal özellikleri, her hastanede çalışma saatlerinin farklılık göstermesi, mesaideki ve nöbetteki hasta sayısının fazla olması gibi birçok değişkenin çalışma bulguları arasındaki farklılık nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada, yaşı 35 ve üzeri olan hemşirelerin "genel güvenlik", "takım çalışması", "örgütsel öğrenme", "istihdam", "hastane yönetiminin desteği", "birimler arası ilişkiler", "kurumsal iletişim" alt boyut puanı ve ölçek toplam puanı ortalaması diğer yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. Benzer çalışma bulguları, çalışmamız ile farklılık göstermekte ve yaşın hasta güvenlik kültürü algısı üzerine etkisi olmadığını desteklemektedir (Korkmaz, 2012; Abdou ve Saber, 2011). Çalışma bulgusu, artan yaş ile birlikte hemşirelerin kurum bağlılığı, çalışma disiplini, hata rapor etmekten çekinmemeleri gibi gelişen bazı özelliklerinin sonuçlara yansımış olabileceğini akla getirmektedir.

Çalışmada, serviste çalışan hemşirelerin yoğun bakımda çalışanlara göre ve dahili birimlerde çalışan hemşirelerin cerrahi birimlerde çalışan hemşirelere göre ölçek toplam puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. Korkmazer ve vd. (2016) tarafından, katılımcıların yarısını hemşirelerin oluşturduğu sağlık personelleri ile yürütülen benzer çalışmada da, dahili birimlerde çalışan sağlık personelinin cerrahi ve diğer birimlerde çalışanlara göre hasta güvenliği kültürü algısı daha düşük bulunmuştur. Rızalar ve vd.

(2016) çalışmasında ise, cerrahi birimde çalışan hemşirelerin, ameliyathane ve yoğun bakımda çalışan hemşirelere göre hasta güvenliği kültürü algıları anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Balanuye (2014)'nin çalışmasında da, cerrahi servislere çalışan hemşirelerin iş yükü fazlalığının hasta güvenliği kültürünü etkilediği belirtilmiştir. Korkmaz (2012) çalışmasında ise, meslekte çalışma yılının hasta güvenliği üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yoğun bakım ünitelerinde sürekli izlem gerektiren, durumu hızlıca değişebilen hastalara bakım verilmesi nedeniyle güvenlik önlemlerinin daha titiz alınması gerektiği düşünüldüğünde; hemşirelerin hasta güvenlik önlemlerine karşı daha hassas olması beklenmektedir. Buna rağmen, serviste çalışan hemşirelerin ölçek puanlarının daha yüksek olması şaşırtıcıdır. Yine, çalışma bulgularının farklılık göstermesi de hastane yapısı ve çalışılan birimin iş yükü, hasta profili, çalışma saatleri, hemşirelerin meslek tecrübesi gibi birçok faktörün hasta güvenliği kültüründe etkili olabileceği sonucunu düşündürmektedir.

Çalışmada, meslekteki çalışma süresi 10 yıl ve üzeri olan hemşirelerin meslekteki çalışma süresi 10 yıldan daha az olan hemşirelere göre hasta güvenliği kültürü algıları daha yüksektir. Benzer bir çalışmada ise, hemşirelerin meslekte çalışma sürelerine göre aldıkları hasta güvenliği ölçeği puanlarına bakıldığında 0-5 yıl çalışan hemşirelerin hem toplam hem alt ölçeklerde en yüksek puanları alan grup olduğu, 6-10 yıl çalışan hemşirelerin ise tam tersine puanlarının düşük olduğu bulunmuştur (Rızalar ve vd., 2016). Sağlık personelleri yürütülen başka bir çalışmada da, meslekte çalışma süresi 11 yıl ve üzeri olanlarda hasta güvenliği kültür algısının düşük olduğu belirtilmiştir (Korkmazer, Yıldız ve Ekingen, 2016). Çalışma bulgumuz ile benzer çalışma bulgusunun farklılık göstermesi; mesleki tecrübe ile gelişen kendine güven, ezber çalışma, tükenmişlik düzeyi, hata raporlamaktan çekinme-çekinmeme, ekip ruhu gibi zamanla gelişen bireysel özelliklerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmada, hata raporlandığında yönetimin tutumu tarafsız, anlayışlı ve olumlu cevabını veren hemşirelerin hasta güvenliği kültür algısı, hata raporlandığında yönetimin tutumu suçlayıcı, cezalandırıcı olan ve diğer tutumlar cevabını veren hemşirelere göre yüksek bulunmuştur. Gündoğdu ve Bahçecik (2012) çalışmasında, eğitim ve araştırma hastanelerindeki hemşirelerin %72'sinin, özel hastanelerdeki hemşirelerin %73.5'inin hatalı olayları hiç rapor etmedikleri belirlenmiştir. Yardımcı, Başbakkal, Beytut ve vd., (2014)

çalışmasında da, sağlık profesyonellerinin %97'sinin son bir yılda hatalı olayları raporlayıp idareye ilemedikleri, %21.3'ünün 1-2 olay raporu tuttukları bulunmuştur. Benzer çalışmalarda, raporlanan olay sayısının az olması kişilerin cezalandırılacakları endişelerinden kaynaklandığı ve hata bildirmekten çekindikleri bildirilmektedir (Erkul, Bilişli ve Özdoğan Tüm, 2015; Karaca ve Arslan, 2014; Gündoğdu ve Bahçecik, 2012; Bodur ve Filiz, 2010). Hastanedeki hataların insan, sistem ya da iletişim kaynaklı olduğu ve rapor edilmesi gerektiği unutulmayarak, hemşire ve yöneticisi arasında yargılayıcı iletişimden çok farkındalığın artırılmasına yönelik açık bir iletişimin tercih edilmesi, oluşan hataların sağlıklı bir şekilde ve zamanında raporlanmasına olanak sağlayacaktır.

Amerikan Yönetici Hemşireler Birliği, sağlık kurumlarında meydana gelen hataların açığa çıkabilmesi ve düzeltilebilmesi için hasta güvenlik kültürünün gerekliliğini savunmaktadır (Vogelsmeier and Scott-Cawiezell, 2007). Böylece, tüm sağlık çalışanları mesleki uygulamalarını yerine getirirken görevlerinde aynı hassasiyeti gösterecek ve işini kaybetme kaygısı taşımayacaklardır (Gündoğdu ve Bahçecik, 2012). Çalışmada, kurumda hasta güvenliğine yönelik çalışma yapıldığını belirten hemşirelerin ölçekten aldıkları puan toplamları, çalışma yapılmadığını belirten hemşirelere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek saptanmıştır. Benzer çalışmada, hasta güvenliği konusunda bilgi düzeylerini yeterli gören ve bu konuda eğitim almış olan hemşirelerin, hasta güvenlik kültürü algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Kardaş Özdemir ve Akgün Şahin, 2015). Literatürde, bir kurumda güvenlik kültürünün gelişebilmesi için kurum çalışanlarının tamamının bu güvenlik uygulamaları konusunda bilgi sahibi olması, uygulamalarda aktif rol alması ve ekip çalışması şeklinde çalışması gerektiği bildirilmektedir (Yardımcı ve vd., 2014).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; çalışmada hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algısı orta düzeyde olup; hemşireler en yüksek puanı ölçeğin "örgütsel öğrenme" alt boyutundan, en düşük puanı ise "görev değişimi" alt boyutundan aldıkları bulunmuştur. Hasta güvenliği kültür algısının yaşı 35 ve üzeri olan, meslekte çalışma süresi on yılı geçen, çalıştığı birim servis olan, dahili birimlerde çalışan, kurumda hasta güvenliğine yönelik çalışma yapıldığını belirten ve

hata raporlandığında yönetimin tutumu tarafsız, anlayışlı ve olumlu cevabını veren hemşirelerin hasta güvenliği kültür algısı anlamlı düzeyde yüksek olarak belirlenmiştir. Hastane ve sağlık kurum ve kuruluşlarında görev alan tüm sağlık profesyonellerinin, hata yapma olasılığının her zaman olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, hasta güvenliği kültürü her zaman gündemde olmalıdır. Hasta güvenliği konusunda farkındalığın artırılması için eğitimler düzenlenmesi, hata payı yüksek olan girişimlerin saptanması, önleme çabalarına rağmen meydana gelebilecek/gelen tıbbi hataların çekinmeden rapor edilebileceği bir iletişim kanalının sağlanması gerekliliği göz önünde bulundurularak, kurumsal kültür oluşturmak için stratejiler geliştirilmelidir.

EXTENDED ABSTRACT

**Patient Safety Culture for Nurses: A Sectional Study
at a University Hospital**

*

Leyla Afşar Doğrusöz – Şehrinaz Polat – Azime Karakoç Kumsar
İstanbul University, Biruni University

Patient safety, one of the key determinants of healthcare quality in all healthcare facilities, is now considered a priority in most countries (Chen and Li, 2010; Hughes, 2008). Although the medical expertise of care providers is proven, all applicable rules and guidelines for care and treatment are adhered to, unintended events or complications may occur (Braithwaite, Runciman and Merry, 2009; Charles, 2003; Ternov, 2011). Therefore, minimizing the deaths due to the medical errors in the health sector and raising awareness of the risks of patients and healthcare professionals is indisputably vital worldwide (Dursun, Bayram & Aytaç, 2010). In order to adopt and improve the patient safety culture, measuring the perceptions and attitudes of all healthcare professionals regarding patient safety has an important place in this awareness (Türkmen, Baysal, Seren and Altuntaş, 2011). Nurses have a special importance among healthcare professionals in terms of their proximity to the patient and their care-related activities for 24 hours in ensuring and maintaining patient safety. Nurses are responsible for protecting patients from potential dangers and preventing or minimizing the unintended consequences of the procedures and treatments to be applied. While performing individual care practices, nurses should pay special attention to the protection and improvement of patient safety by considering these responsibilities (Türk and Eşer 2007). In this context, considering the importance of the services provided by nurses within the health care team; this study was conducted to assess the patient safety culture perception of the nurses working in a University Hospital.

It is a descriptive cross-sectional study. The population of the study was composed of all nurses working in a university hospital in Istanbul province between January and March 2018. The sample of the study consisted of 650 nurses who were randomly selected by random sampling method, who

worked at the time of the study and voluntarily accepted to participate in the study. The data were obtained by using "Information Form" and "Patient Safety Culture Scale". Before collecting the data, written permission was obtained from I.U. Istanbul Medical Faculty Clinical Research Ethics Committee (Decision no: 16/2017) and the institution where the research was conducted. In addition, verbal and written consent was obtained from the nurses participating in the study. NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007 (Kaysville, Utah, USA) program was used for the statistical analysis. Descriptive statistical methods were used for the evaluation of the study data. Student's t-test was used for the comparison of two groups of variables showing normal distribution. One-way ANOVA was used in the comparisons of groups of three and above that showed normal distribution, Bonferroni test was used when the variances were homogeneous in determining the group that caused the difference, and Games-Howell test was used when the variances were not homogeneous. Significance was evaluated at $p < 0.05$ level.

The study was conducted with a total of 650 nurses, 92.9% (n=604) female and 7.1% (n=46) male. The age of the nurses involved in the study ranged between 23 and 65 years and the mean age was 35.83 ± 8.92 years. It was determined that 59.2% (n=385) of the nurses were married and 68.9% (n=448) had a bachelor's degree. It was found that 48.6% (n = 316) of the nurses worked as service nurses and 17.5% (n = 114) of them worked in intensive care. When the unit nurses work is examined; it has been determined that 45.8% (n = 298) of the nurses work in surgical unit, 54.2% (n = 352) in internal units and 53.5% (n = 348) work in day-night shift system. 72% (n=468) of the nurses stated that patient safety studies were carried out at their institution, 25.4% (n=165) claimed that they wanted to play an active role in patient safety committees, and 50.6% (n=329) stated that management's attitude was objective, understanding and positive when they reported an error. The total scores of the nurses participating in the study obtained from the Patient Safety Culture Scale ranged from 1.55 to 4.33 and the mean score was 3.01 ± 0.46 . When the patient safety culture scale mean subscale scores of the nurses were examined; nurses got the highest score from the "organizational learning" subscale and the lowest score from the "task change" subscale.

In the study carried out to determine the patient safety culture perception level of the nurses, the total mean score of the nurses obtained from the patient safety culture scale was 3.01 ± 0.46 ; it was moderate, but not at the desired level. Similar to our study finding, in the studies of Rızalar et al. (2016), Vural et al. (2014) and Kardeş Özdemir and Akgün Şahin (2015), patient safety culture scale mean scores of the nurses were moderate. On the other hand, there are other study results in which patient safety culture perception of the nurses were higher (Ünsal Atan, Dönmez and Taşçı Duran, 2013; Bodur & Filiz, 2010) and patient safety culture and nurses' awareness levels were found to be insufficient (Korkmazer, Yıldız & Ekingen, 2016; Ünsal Atan, Dönmez and Taşçı Duran, 2013). It is believed that many variables such as the structural characteristics of the hospitals in which the studies were conducted, the difference in working hours in each hospital, and the greater number of patients during the work hours and shift may be the reason for the difference between the study findings.

As a result; in the study, patient safety culture perception of the nurses was at a medium level; nurses were found to get the highest score from the "organizational learning" subscale of the scale and the lowest score from the "task change" subscale. It was determined that the patient safety culture perception of the nurses who were 35 and over, who had ten years of working time in the profession, who were working in the service unit, who worked in internal units, who indicated that patient safety studies were carried out at their institution and who stated that management's attitude was objective, understanding and positive when they reported an error were found to be significantly high. It should be remembered that all health professionals working in hospitals and health institutions and organizations always have the possibility of making mistakes. For this reason, the patient safety culture should always be at the top of the agenda. Considering the need of organizing trainings to raise awareness about patient safety, identifying initiatives that the margin of error is high, and providing a communication channel where the medical errors which may occur/ have occurred despite prevention efforts can be reported without any hesitation, strategies should be developed to create an organizational culture.

Kaynakça / References

- Abdou, A.H. ve Saber, K.M. (2011). A baseline assessment of patient safety culture among nurses at student university hospital. *World Journal of Medical Sciences*, 6(1), 17-26.
- AHRQ (2003) – Agency for healthcare research and quality, U.S. Department of health and human services, The effect of health care working conditions on patient safety, evidence report/teknoloji assessment, Number 74, 22.2.2019 tarihinde www.ahrq.gov adresinden erişilmiştir.
- Altındış, S. (2010). Bilgi yönetimi uygulamalarının hasta güvenliğine katkısı: kavramsal bir çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 325-52.
- Akgün, S. ve Al-Assaf, A.F. (2007). Sağlık kuruluşlarında hasta güvenliği kültürü nasıl oluşturabiliriz? *Hastane Yönetimi Dergisi*, 11(1-2), 1-8.
- Aspden, P., Wolcott, J.A., Bootman, J.L. (2007). Preventing medication errors. Washington (DC): National Academy Press.
- Balanuyte, B. (2014). *Cerrahi kliniklerde çalışan hemşirelerin iş yükünün hasta güvenliğine etkisi*. Yüksek Lisans tezi. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Balçık Akman, A. (2010). *Hasta güvenliği kültürü ve bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin hasta güvenliği kültürü ile ilgili algılarını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Braithwaite, J., Runciman, W.B., Merry, A.F. (2009). Towards safer, better healthcare: harnessing the natural properties of complex sociotechnical systems. *Qual Saf Health Care*, 18, 37-41. (<https://doi.org/10.1136/qshc.2007.023317> PMID:19204130 PMCID:PMC2629006).
- Bodur, S. ve Filiz, E. (2010). Validity and reliability of Turkish version “Hospital Survey on Patient Safety Culture” and perception of patient safety in public hospitals in Turkey. *BMC Health Serv Res*, 10(28), 1-9.
- Charles V. (2003). Understanding and responding to adverse events. *The New England Journal of Medicine*, 348(11), 1051-1056.
- Chen, I.C. ve Li, H.H. (2010). Measuring patient safety culture in Taiwan using the hospital survey on patient safety culture (HSOPSC). *BMC Health Services Research*, 10, 152.
- Çakır, Ali. (2007). *Hasta güvenliği kültürü ile kalite yönetim sistemi arasındaki ilişkinin analizi*. Yüksek Lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Çınaroğlu, S. ve Avcı, K. (2013). Yönetim biliminde sistem yaklaşımı ve sağlık alanı özelinde bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17(1), 83-101.
- Dursun, S., Bayram, N., Aytaç, S. (2010). Hasta güvenliği kültürü üzerine bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-14.
- Erkul, M., Bilişli, Y., Özdoğan Tüm, N. (2015). Hemşirelerde hasta güvenliği kültürü algısı: üniversite hastanesi örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 330-337.
- Gündoğdu, S. ve Bahçecik, N. (2012). Hemşirelerde hasta güvenliği kültürü algılamasının belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(2), 119-128.
- Hughes, R.G. (2008). *Patient safety and quality: An evidencebased handbook for nurses. Chapter 44: Tools and strategies for quality improvement and patient safety*. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.
- Karaca, A. ve Arslan, H. (2014). Hemşirelik hizmetlerinde hasta güvenliği kültürünün değerlendirilmesine yönelik bir çalışma. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(1), 9-18.
- Kardaş Özdemir, F. ve Akgün Şahin, Z. (2015). Hemşirelerin hasta güvenliği kültürü algıları: Kars ili örneği. *ODÜ Tıp Dergisi*, 2, 139-144.
- Korkmaz, O. (2012). Hemşirelerin hasta güvenliği konusunda yöneticilerin Tutumunu algılayışı. *DEÜ SBE Dergisi*, 14(4), 91-112.
- Korkmazer, F., Yıldız, A., Ekingen, E. (2016). Sağlık personeli hasta güvenliği kültürü algılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 141-154.
- Rızalar, S., Tural Büyük, E., Şahin, R., As, T., Uzunkaya, G. (2016). Hemşirelerde hasta güvenliği kültürü ve etkileyen faktörler. *DEUHFED*, 9(1), 9-15.
- Sezgin, B. (2007). *Kalite belgesi alan hastanelerde çalışma ortamı ve hemşirelik uygulamalarının hasta ve hemşire güvenliği açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ternov, S. (2011). The Human side of medical mistakes. In Spath LP, ed.. *Error reduction in health care a systems approach to improving patient safety*. 2nd ed. USA: Jossey-Bass, p. 21-34.
- Türk, G. ve Eşer İ. (2007). Hastane ortamında hasta güvenliği ve hemşirelik yaklaşımı. *Hastane Yönetimi Dergisi*, 11(1-2), 16-20.
- Ünsal Atan, Ş., Dönmez, S., Taşçı Duran, E. (2013). Üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerde hasta güvenliği kültürünün incelenmesi. *F.N. Hem. Derg.* 21(3), 172-180.

- Vogelsmeier, A. ve Scott-Cawiezell, J. (2007). A just culture The role of nursing leadership. *Journal of Nursing Care Quality*, 22(3), 210-212.
- Vural, F., Çiftçi, S., Fil, Ş., Aydın, A., Vural, B. (2014). Sağlık çalışanlarının hasta güvenliği iklimi algıları ve tıbbi hataların raporlanmasını. *ACU Sağlık Bil Derg*, 2, 152-157.
- Yardımcı, F., Başbakkal, Z., Beytut, D., Muslu, G., Ersun, A. (2014). Bir devlet hastanesinde sağlık çalışanlarının hasta güvenliği kültürü algısının incelenmesi. *Anatol J Clin Investig*, 8(4), 173-179.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Afşar Doğrusöz L., Polat Ş. ve Karakoç Kumsar, A. (2020). Hemşirelerde hasta güvenliği kültürü: Bir üniversite hastanesinde kesitsel bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1374 - 1395. DOI: 10.26466/opus.687171

Canlı Yayın Platformlarında Ürün Marka Uygulamaları

DOI: 10.26466/opus.738697

*

İkram Daştan*

* Doç. Dr, Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak., İşletme Bölümü Yalova/ Türkiye

E-Posta: ikram.dastan@yalova.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4366-8698](https://orcid.org/0000-0002-4366-8698)

Öz

Yeni bir iletişim kanalı olarak sosyal medya platformlarında canlı yayınlar gün geçtikçe popüler hale gelmektedir. Bu durumu fark eden şletmeler bu ortamları etkin bir şekilde kullanmaya başlanmış, canlı yayınlarda çeşitli ürün yerleştirmeler, ünlüler veya popüler kullanıcılar aracılığıyla ürün ve marka tanıtımları gerçekteştirmeye başlamışlardır. Araştırmada sosyal medya üzerinden yapılan canlı yayınların kullanım amacı, önemi, bireylere ve şletmelere olan etkisi, kullanım sıklıkları ele alınmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında canlı yayın platformlarından biri seçilerek 15 gün boyunca belirli aralıklarla günlük 10 izleme gerçekteştirilmiş. Çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak kodlamalarla izlemeler elektronik ortama aktarılmıştır. Toplamda 280 izleme gerçekteştirilmiştir. Ayrıca aynı platform kullanılarak 2015 ve 2017 yılları için ayrı ayrı izlemeler yapılarak kullanıcıların zaman içinde platformlara olan ilgisi ve geçirdiği zamanlar belirlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda yıllar itibariyle bu platformlarda izleyici sayısının arttığı, üst sınırlardaki yayınların daha fazla dikkat çektiği, belli gün ve saatlerde yapılan yayınların daha etkin olduğu, yayınların yaklaşık olarak % 50'sinde ürün tanıtımı ve reklamı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Canlı Yayın Platformları, Sosyal Medyada Ürün ve Marka Tanıtımı, Periscope, Canlı Yayın

Product / Brand Placements on Live Broadcasting Applications

*

Abstract

As a new communication channel live broadcastings have been more popular on social media platforms day by day. After the awareness of this popularity, the companies have started to use these channels more effectively such as placing products and brands on live broadcasts, promoting products and brands via celebrities and micro-celebrities. The aim of this study is to reveal the motivation and importance to watch live broadcasts on social media and to explore its effects on individuals and companies. Data was collected through a live broadcasting application and randomly selected broadcasts were watched 10 times in a day during 15 days. Totally 280 broadcasts were watched and the videos were analyzed based on previously determined criteria. These study were applied both in 2015 and 2017 to reveal the differences in time. The results of the indicated that the number audiences of live broadcasts have increased in time, the broadcasts located at the top are watched more, the day of the week and time of the broadcasts affect the numbers of the audience and approximately 50% of the broadcasts include product / brand placement. In this study, it is aimed to scale university students' leisure time activities. In addition, it was studied to determine the order of preference of leisure time activities by scaling according to students gender, class, location type and socioeconomic level variables. 64.2% of respondents (N=936) were female, 35.8% (N=521) were composed of male students. The data collection tool which has been specifically developed for this study by the researchers.

Keywords: *Social Media, Live Broadcasting Platforms, Product Placement, Brand Placement, Periscope, Live Streaming*

Giriş

İnternetin yaygınlaşmaya başlaması ve gelişmesi ile hayatımıza giren sosyal medya, gün geçtikçe bireyler ve işletmeler için daha da vazgeçilmez hale gelmektedir. İlk olarak web 1.0 ile karşımıza çıkan internet html tabanlı statik salt okunur ve tek yönlü bir yapıya sahipti (O'Reilly, 2005; Goodchild, 2007) insanlar tek taraflı alıcı durumundaydı ve profesyonel unsurlar tarafından oluşturulan, paketlenen ve yayınlanan bilgi ve medyayı pasif olarak tüketmekteydiler (Livingstone, 2005). Akabinde, dinamik yapı sağlayan ve iki yönlü iletişimi sağlayan Web 2.0 teknolojileri (Robinson, 2007), yeni bir dijital teknoloji çağını başlatmıştır. Bu teknolojilerin ana çıktısını sosyal medya oluşturmuştur. Sosyal medya, "Web 2.0'in ideolojik ve teknolojik temellerini temel alan ve kullanıcı tarafından meydana getirilen içeriğin oluşturulmasına ve değiştirilmesine izin veren internet tabanlı bir grup uygulama" olarak tanımlanmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010, s.61).

Sosyal medya, sosyal paylaşım siteleri (facebook, vkontakte gibi), mikro blog siteleri (twitter gibi), medya paylaşım siteleri (youtube, vine gibi), bokmarking siteleri, forumlar, bloglar, sanal dünyalar, ticaret toplulukları, vb. sosyal ağ uygulamalarını içerir (Mangold ve Faulds, 2009). Sosyal medya araçları ve kullanım türleri günden güne artmıştır. Facebook ve Youtube'un aylık kullanıcı sayısı 3 milyara ulaşmıştır (Webrazzi, 2018). Twitterin aylık aktif kullanıcı sayısı 320 milyona ulaşmış atılan tweet sayısı ise 500 milyonu geçmiştir (Socialbakers, 2018).

Öte yandan, sosyal medya araçları kişisel bilgileri yayınlamak için yeni olanaklar sunmakta ve milyonlarca kullanıcı sosyal medya alanlarında kendileriyle ilgili bilgileri açıklamaktadırlar. (Bazarova and Choi, 2014). Ancak çevrimiçi açıklamalarla klasik çevrimdışı açıklamalar arasında farklılıklar vardır. İnsanların sosyal medya sitelerinde paylaşmış olduğu içerik arkadaşları, takipçileri, tanıdıkları ve hatta yabancılar tarafından görülebilir (Bazarova and Choi, 2014). Günden güne yeni sosyal medya araçları yeni özellikler ile bu mecralarda yerini almaktadır. Bu mecralarda en önemli adımlardan biri ise çevrimiçi anında canlı yayın yapabilme özelliğidir (Bajarin 2015). 2014 yılında Kayvon Beykpour ve Joe Bernstein tarafından kurulan Periscope, en popüler ve büyüyen gerçek zamanlı video yayını uygulaması oldu. Dünyayı, başkalarının gözüyle gerçek zamanlı olarak keşfetmek sloganıyla yola çıkan Periscope'nin popüleritesi ve özellikleri sosyal medya

sektöründe önemli aktörlerin dikkatini çekti; ve sonunda Twitter Periscope'u satın aldı. Periskop'un kurulmasının ardındaki fikir, 2013 yılında Kayvon Beykpour'un İstanbul'da Taksim'de gerçekleşen gezi olaylarını anlık olarak yayınlama ve insanların bu yayınları canlı izleyebilme isteğiyle ortaya çıktı. Beykpour'un fikrine paralel olan Periscope'un amacı dünyayı başkasının gözünden keşfetmek olmuştur (Periscope, 2015).

Gerçek zamanlı canlı yayın platformları henüz yeni olmasına rağmen, ünlüler, politikacılar, blogcular ve şirketler bu alanları çok aktif olarak kullanmaya başlamışlardır (Reilly, 2015; Bajarin, 2015). Örneğin, en popüler çevrimiçi kişiliklerden biri olan Katy Perry, Epix konser filmini takipçilerine anında yayınlamak için Periscope'u kullandı (Reilly, 2015). Ek olarak, Spotify bazı sahne arkası videolarını Periscope aracılığıyla yayınlamıştır benzer şekilde Red Bull Konuk evinde gerçekleşen etkinlikleri canlı olarak yayınlamıştır, DKNY, modayı takip edenler için moda hakkında anlık videolar yayınlamaktadır. Periscope uygulaması bir yılını doldurduğunda 200 milyon yayına ev sahipliği yapmıştı (Reuters, 2015). Canlı deneyimin özellikle genç kuşaklar tarafından daha otantik olarak görülmesi nedeniyle genç kuşaklar üzerinde daha hızlı yayılmasına neden olmuştur (Pophal, 2016). Ayrıca, bloggerlar Periscope'u kullanarak aktif ve etkili bir şekilde çalışmaktadırlar. Seyahat Bloggerları, seyahat ettikleri yerlerden gerçek zamanlı yayın yapmaya başlamışlardır. Yine benzer şekilde yemek bloggerları alışveriş, yemek ve yemek deneyimleri hakkında yayın yapmaktadırlar (Bajarin, 2015). Kendiliğinden ve filtresiz görüşlere olan ilgi gittikçe artmakla beraber (Anderson, 2018). Öte yandan, gerçek zamanlı video akışı sağlayan platformların kullanımını bazı yasadışı durumlara ve gizlilik sorunlarına neden olmaktadır. Kullanıcılar ödemeli TV kanalları tarafından sunulan bazı spor oyunları, filmler, TV dizileri, özel şovları anında canlı olarak yayınlatabilmektedirler (ADWEEK, 2015; Bajarin, 2015). Yakın gelecekte, 5G teknolojileri, daha güçlü Wi-Fi bağlantıları ve geliştirilmiş akıllı telefonlar ve uygulamalar ile gerçek zamanlı video akışı araçları hem şirketler hem de kullanıcılar için daha güçlü araçlar haline geleceklerdir (Bajarin, 2015).

Kuramsal Çerçeve

Katz, Blumler ve Gurevitch (1974), kullanımlar ve doyumlar teorisinin odak noktasını "kitle iletişim araçlarının veya diğer kaynakların beklentilerini

oluşturan, ihtiyaç duyulan sosyal ve psikolojik kökenler” olarak tanımlamışlardır (Rubin, 1998). Kullanımlar ve doyumlar teorisi, kullanıcıların ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için medya araçlarını ve diğer iletişim formlarını nasıl kullandıklarına odaklanmaktadır (Rubin, 2002). Bu teori ilk olarak 1940’larda Radyo aracının etkinliğini ortaya çıkarmak için geliştirilmiştir (Luo, 2002). Daha sonraları TV gibi diğer kitle iletişim araçlarına uygulanmıştır (Dunne ve diğerleri, 2010; Luo, 2002). Örneğin, Rubin (1994), televizyon programlarının bilgi edinme, kaçış, duygusal serbestlik, arkadaşlık, gerçeklik araştırması ve değer pekiştirme gibi birçok ihtiyacı karşılamak için izleyici tarafından izlendiğini ortaya koymuştur. Newhagen ve Rafaeli (1996), kullanımlar ve doyumlar teorisinin, çevrimiçi medya araçlarına uygun olabileceğini ileri sürmüşlerdir ve daha sonra çeşitli yazarlar, internet ve diğer sosyal medya araçlarını kullanmanın nedenlerini analiz etmek için bu teoriyi uygulamıştır.

Daha sonra, internet ve sosyal medya araçları bağlamında kullanımlar ve doyumlar Teorisinin boyutlarını ortaya koymak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Dunne, Lawyör ve Rowley (2010) bu teoriyi İletişim, Arkadaşlık, Eğlence, Kaçakçılık ve Bilgi konularında sosyal paylaşım siteleri üzerinde uyguladılar. Urista, Dong ve Day (2009), genç yetişkinlerin neden kullanımlar ve doyumlar teorisine göre sosyal ağ sitelerini kullandıklarını araştırmışlardır. Araştırma verimli iletişim, uygun iletişim, başkaları hakkında merak, popülerlik, ilişki oluşumu ve pekiştirme konularında gerçekleşmiştir. Haridakis ve Hanson (2009) çevrimiçi video izleme nedenlerini bulmak için kullanımlar ve doyumlar teorisini uygulamışlar ve katılımcıların eğlence, birlikte çalışma ve sosyal etkileşim için videolar aradıkları ve izledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Kullanımlar ve doyumlar teorisinin sosyal medya araçları üzerine uygulanması ile ilgili diğer çalışmalar Tablo-1’de verilmektedir.

Tablo 1. İnternet araçları ile kullanımlar ve doyumlar teorisi üzerine çalışmalar

Starkman	2007	Rahatlama, eğlence, teşvik
Stafford and Gonier	2004	Web arama, bilgi edinme, kişilerarası iletişimde bulunma yeteneği ve sosyalleşme
Matsuba	2006	Bilgi, kişilerarası iletişim ve eğlence
Sheldon	2008	İlişkiler, zaman ve eğlence
Raache and Raache	2008	Yeni arkadaşlar edinme, arkadaşlarla iletişim kurma, resimlere / fotoğraflara bakma
Luo	2002	Enformatik, Eğlence

Daha önce de belirtildiği gibi, yeni özellikler sağlayan gerçek zamanlı video akışı araçları, en umut verici yeni medya iletişim araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu araçların kullanımı sadece giriş aşamasında olduğu için, bu araçları kullanmanın nedenleri kullanımlar ve doyumlar teorisi bağlamında gerçek zamanlı video akışı araçları kullanılarak hangi ihtiyaçların karşılandığıyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Kullanımlar ve doyumlar teorisini, gerçek zamanlı video akışı araçlarını kullanmaya yönelik motivasyonları ortaya çıkarmak için uygulanmalı ve bu bağlamda teorisinin varsayımları değerlendirilmelidir.

Akıllı telefonların yaygınlaşması geleneksel video tüketme yöntemlerini değiştirmektedir. Popülerlikteki bu büyümenin kanıtı, canlı akış platformlarındaki artış, kişi hikayeleri Facebook yayınlarında ve Twitter akışlarında belirgin bir video artışı gösterilebilir (Malik, 2015)

Birinin deneyimini paylaşmak, sosyal medya uygulamaları için yeni bir kavram değildir. YouTube, 2005'te başladığı günden bu yana kullanıcılara video oluşturma ve paylaşma platformu sunmaktadır. Vine, 2016 sonlarında kapatılmadan önce, kullanıcıların sosyal medya 6'lı videoları paylaştıkları son derece popüler bir uygulama olmuştu. Video paylaşma özelliğinin, sosyal medya kullanıcıları tarafından hızlı bir şekilde benimsemesiyle birlikte internet üstünde paylaşılan video içeriğinin büyük bir kısmı sosyal platformlar aracılığıyla artmaya devam etmektedir. İnternet trafiğinin yüzde 80'inin 2019'a kadar video şeklinde olacağı tahmin edilmektedir (Savage, 2015).

Canlı yayın, genellikle gerçek zamanlı oyun oynama, özel etkinlikler ve sahne arkası turları gibi yaratıcı etkinliklerden oluşan ses ve video içeriğinin açık bir şekilde yayınlanmasını içerir (Todd ve Melancon 2018). Bu yayınlarda yayıncı, canlı yayın yaparak canlı metin sohbeti aracılığıyla yanıt verebilen izleyicilerle iletişim kurabilir. İzleyici kitlesi, bir izleyici kadar küçük olabilir, ancak bugüne kadar en çok izlenen canlı akışlı video, 47 milyon toplam canlı görüntü almıştır (Spangler, 2016). Canlı yayın yapan yayıncılar, içerik oluşturucu ile tüketici arasında gerçek zamanlı interaktif bir deneyim sunarlar (Sjoblom ve Hamari, 2016). Bu açıdan bakıldığında pazarlamacılar ve reklam verenler giderek değişen, karmaşık bir ortamla karşı karşıya kalmışlardır (Philip ve Noble, 2007). Teknolojideki gelişmeler, güvenilir ve hızlı internet bağlantısının yaygınlaşması, yeni tüketici ilişki biçimleri için sürekli genişleyen küresel bir fırsat doğurmuştur. Yapılan araştırmalarda araştır-

macılar, bu süreçte tüketici katılımının önemini vurgulayarak tüketicilerin, genellikle çevrimiçi topluluklardan elde ettiği mesajları geleneksel medyadan elde edilenlerde daha güvenilir olarak görececeklerini belirttiler (Bae and Lee, 2011). Tüketici etkileşimi adına canlı yayın alanları hızlı bir şekilde artmaktadır. Dijital sektörde, Canlı yayın, video pazarlama ve video reklamcılığa yönelik harcamaların 2019 yılına kadar yıllık 14 milyar doların üzerine çıkacağı öngörülmektedir (Gehlen, 2015; Facebook Live İstatistikler, 2017). Bu durum tüketicilerin sosyal medya platformlarında canlı olarak yayınladıkları video yayınlarının sayısının fazlalığından kaynaklanmaktadır. Videonun organik erişimi, statik fotoğraf gönderilerinden yüzde 135 daha yüksektir (Savage, 2016).

Canlı yayın platformlarının Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube gibi mevcut sosyal medya devlerine entegrasyonu, bu platformun popülaritesini artırmaktadır. Sadece Facebook günde sekiz milyar video izleyiciye sahiptir ve Facebook'taki canlı videolar, canlı olmayanlardan üç kat daha uzun görüntülenmektedir (Savage, 2016). Sosyal medya pazarlama sektörünün yıllık raporunda, pazarlamacıların yüzde 60'ının video kullandığını, pazarlamacıların yüzde 75'inin videoların pazarlamada kullanımı hakkında daha fazla bilgi edinmek istediğini ve video kullanımını artırmayı planladığı tespit edilmiştir (Stelzner, 2016). Ayrıca, canlı yayın platformları özellikle pazarlamacılar tarafından yeni bir içerik dağıtım mekanizması olarak ilgi görmektedir. Pazarlamacıların yüzde 14'ü şu anda canlı yayın platformlarını kullanıyor, pazarlamacıların yüzde 50'si gelecek yıl canlı yayın platformlarını kullanmayı planlıyor ve yüzde 50'si canlı yayın platformları hakkında daha fazla bilgi edinmek istemektedir (Stelzner, 2016).

Kullanıcıların metinsel içeriklerden ziyade hareketli ve video içeriklere daha fazla ilgili olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Pazarlama faaliyeti yürüten işletmeler vermek istedikleri mesajı, yazılı olarak vermek yerine anlık olarak bu ortamlardan paylaşmayı önemli görmektedirler. Sosyal medya uygulamalarında canlı yayın yapan popülaritesi yüksek olan kullanıcılar ile iletişim kurabilen firmalar, kullanıcıların yapmış oldukları bu canlı yayınlarda farklı pazarlama politikaları ve farklı stratejiler kullanarak firmaya avantaj sağlamak istemektedirler. Sosyal medya uygulamalarında canlı yayınların yirmi dört saat erişilebilir olması, satın alma konusunda fikir oluşturması, etkileşimli olması, maliyetinin az olması, kitleyi takip etme ve yakından tanıma fırsatı vermesi bilgi toplama ve fiyat

karşılaştırabilme yapabilmesi, interaktif ve hızlı olma özelliği ile bireyler ve işletmeler açısından avantaj oluşturduğu ifade edilir.

Ünlü veya tanınmış kullanıcıların yayınlarına katılan bireyler, yayın sırasında yayını yapan kullanıcının kullandığı bir ürüne dikkat edip bu ürünü kullanmaya yönelebilir, yayını yapan kullanıcının tavsiye edeceği bir ürünü ya da hizmeti dikkate değer bulur ya da yayın esnasında yayını yapan kullanıcının reklamını yaptığı bir ürün veya hizmet ile duygusal bir bağ kurabilir. Bazen yayını yapan kişi farkında olmadan ortamda bulunan ürünü veya hizmeti hedef kitleyle tanıştırmaktadır. Ayrıca markalar doğrudan canlı yayın uygulamaları sayesinde müşterilerin sorularını cevaplayabilmekte, üretim süreçlerini göstermekte, ürün ve hizmet tanıtımı yapmakta ve çeşitli etkinliklerini paylaşmaktadır (Recelar,2017). Bu da markalarını kullanıcılara daha iyi tanıtılabilmekte ve merak edilen sorulara anında cevap verebilme imkanı tanımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Hayatın her alanında kendini gösteren sosyal medya yalnızca sosyal yaşam alanlarını değil iş alanlarını da etkilemekte ve bu alanlara yön vermektedir. Sosyal ağlar her geçen gün yeni özellikler kazanmaktadır ve bunlardan biri canlı yayınlardır. Kullanımı hızla artan ve çabuk benimsenen canlı yayınların gelecekte de önemli yere sahip olacağı düşünülmektedir. Şuan için yeni sayılabilecek canlı yayınlar ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır.

Bu çalışmanın amacı son dönemde sosyal medya platformlarında etkin bir şekilde kullanılan canlı yayınların hangi amaçlarla, ne sıklıkta kullanıldığını görmek ve yayınların ürün reklam, tanıtım vb. pazarlama faaliyetlerinin işlenip işlenmediğini analiz etmektir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma kapsamında Periscope adlı sosyal medya uygulamasından belli sayıda izlemeler yaparak veriler toplanmıştır. Bu kapsamda izlemeler Periscope (Scope) programında 2 hafta boyunca belli saatlerde, günlük 10 izleme olarak gerçekleştirilmiştir. Toplamda 280 izleme incelenmiştir. 2015 ve 2017 yılında yapılan iki ayrı uygulama bulunmaktadır ve değerlendirmeler bu iki yıl üzerinden yapılmıştır. Yapılan izlemelerde, yayınların yapıldığı yıla,

saate, güne, sıralamasına, yayını yapan kişinin cinsiyetine, izleyici sayısına, konusuna, yayını yapan kişinin kendini gösterip göstermediğine, mekanı gösterip göstermediğine, ürün reklam ve tanıtım olup olmadığına, eğer reklam ve tanıtım varsa dolaylı veya doğrudan olduğuna, yorumların içeriğine, etik açıdan sorun olup olmadığına, ihlal edilen şeyin ne olduğuna ve yayını yapanın yönlendirme talebinin olup olmadığına değinilmiştir.

Araştırma kapsamında Microsoft Excel programı ile rastgele üretilen tarih ve saatler oluşturularak herhangi bir kitle ayrımı yapılmadan 2 hafta boyunca belirlenen gün ve saatte Periscope (Scope) adlı uygulamadan yapılan canlı yayınlar izlenmiştir. Günlük 10 yayın olmak üzere 2015 yılı için iki haftalık izlemede toplam 140 2017 yılı için iki haftalık izlemede toplam 140 olmak üzere toplamda 280 izleme yapılmıştır. Yapılan izlemelerde ülke ve kişilerin sosyo-demografik özellikleri açısından ayırım yapılmamıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

Araştırma verileri Microsoft Excel adlı programda belli kategorilere göre kodlanmıştır ve daha sonra SPSS adlı program kullanılarak analiz edilmiştir. T-Test, ANOVA ve Post Hoc Test (Tukey ve LSD) analizleri yapılmıştır.

Tablo 2. Yıllar itibariyle izleyici sayısındaki artış

	Yıl	N	Ortalama	Std. Sapma	Std.Hata
İzleyici Sayısı	2015	140	59.1500	119.50112	10.09969
	2017	139	179.6043	624.47415	52.96721

Canlı yayın uygulamalarının çeşitlenmesi ve bilinirliğinin artmasıyla birlikte yıllar itibariyle izleyici sayısında belirgin bir artış görülmektedir (Tablo 2). 2015 yılında incelenen izlemelerde 140 izleme yapılmış bu izlemelerde izleyici ortalaması 59,15 olmuştur. 2017 yılında yapılan 139 izlemede izleyici ortalaması 179.60 olmuştur.

Tablo 3. Yıllara göre izleyici sayısı farklılıkları

		t-test				
		F	Sig.	t	df	Sig.
İzleyici	Varsayılan varyans eşitliği	10.257	0.002	-2.241	277	0.026
Sayısı	Varsayılan varyans eşitsizliği			-2.234	148.023	0.027

Tablo 3’de izleyici sayısı ve yıl analizlerine bakıldığında Sig.(2-tailed) değerinin 0.027 olduğu yani değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında hangi kişi veya gurubun daha fazla izlendiğini tespit etmek amacıyla canlı yayın yapanlar guruplara ayrılmıştır. Canlı yayını yapan tek erkekler 1, tek kadınlar 2 , bir veya daha fazla erkekten oluşan erkek grup 3 , bir veya daha fazla kadından oluşan kadın grup 4 ve erkek kadın karışık grup 5 olarak gösterilmiştir.

Tablo-4’e göre kadınların tek başlarına yaptıkları yayınların izlenme sayılarının tek başına yayın yapan erkeklere göre daha fazla olduğu ($p < 0.05$) görülmektedir. Ayrıca tek başına yayın yapan kadınların izleyici sayılarının grup halinde yayın yapan hem erkeklerden ($p = 0.05$) hem de kadınlardan ($p < 0.1$) daha fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 4. İzleyici Sayısı – Cinsiyet Karşılaştırmaları Post Hoc Test Sonuçları

Canlı yayın yapan	Canlı yayın yapan	Ortalama Fark.(I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Tek Kadın	Kişi yok	196.57843*	85.52526	0.022	28.2083	364.9486
	Tek Erkek	155.17492*	75.64811	0.041	6.2495	304.1003
	Erkek Grup	250.09510*	118.47391	0.036	16.8603	483.3299
	Kadın Grup	215.13399	123.11100	0.082	-27.2297	457.4976
	Karışık Grup	180.27451	125.75885	0.153	-67.3019	427.8509

Tablo 5. Kadın-Erkek izlenme oranları

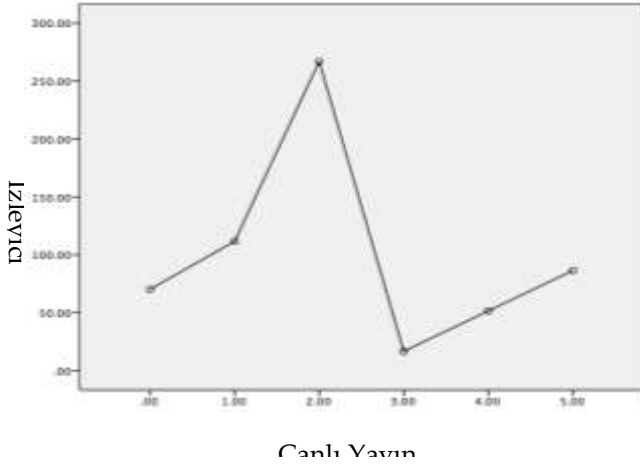
	Canlı Yayın yapan	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalama
İzleyici sayısı	Erkek	114	111.5702	229.47732	21.49252
	Kadın	51	266.7451	979.99483	137.22672

Sadece tek erkek ve tek kadın izlemeler dikkate alındığında kadınların izleyici sayısının (266.74) erkeklerden (111.57) daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6’ya bakıldığında canlı yayın yapan tek erkek ve tek kadın izlenme oranlarında anlamlı bir farklılık (Sig: 0.111) görülmemiştir. Ancak Tablo 5 ve şekil 1’e baktığımızda tek kadınların (2) tek erkekler (1) ve diğer gruplara göre daha çok izleyici sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Kadın-Erkek izlenme farklılıkları

		t-test				
		F	Sig.	t	df	Sig.
İzleyici	Varsayılan varyans eşitliği	4.571	0.034	-1.601	163	0.111
Sayı	Varsayılan varyans eşitsizliği			-1.117	52.469	0.269

Şekil 1. Canlı yayın izleyici sayısı grafiği

Canlı yayın izlemelerinde üst sıralarda yer alan yayınların alt sıralarda yer alan yayınlara nazaran daha fazla izlendiği tespit edilmiştir. Özellikle uygulama yazılımında ilk üç sıradaki yayınların ebat olarak alt sıralarda yer alan yayınlara nazaran büyük olmaları bu yayınları daha görünür kılmış ve daha ilgi çekici hale getirmiştir.

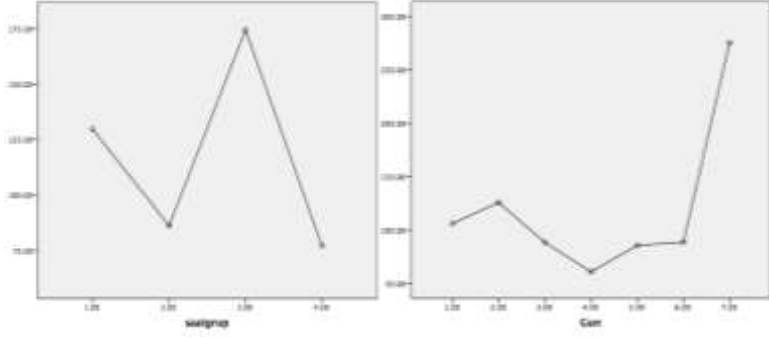
Tablo 7. İzleyici sayısı-Sıralama oranları

	Sıralama	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalama
İzleyici sayısı	Üst Sıra	84	252.7381	772.95203	84.33598
	Alt Sıra	196	61.4031	161.42327	11.53023

Araştırmada yapılan yayınlarından üst sırada olanlar (ilk üç yayın) 1, alt sırada olan yayınlar ise 2 olarak kodlanmıştır.

Tablo 8. İzleyici sayısı-Sıralama farklılıkları

		t-test				
		F	Sig.	t	df	Sig.
İzleyici	Varsayılan varyans eşitliği	10.943	0.001	3.309	278	0.001
Sayı	Varsayılan varyans eşitsizliği			2.248	86.119	0.027

Şekil 2. İzleyici sayısı-Gün /saat grafiği

İzleyici sayısı ve sıralamaya baktığımızda sig(2-tailed) değeri 0.027 dir. Yani değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bu sonuca göre üst sıralardaki yayınların izleyici sayısının (252.7381) alt sıradaki yayınların izleyici sayılarından (61.4031) daha çok olduğu görülmektedir.

İzleyici sayısı ve gün açısından incelendiğinde izleyici sayısının en yoğun olduğu günün Pazar (7) (275.5250) günü olduğu görülmektedir. Diğer günlere bakıldığında ise yoğunluğun Salı(2), Pazartesi(1), Çarşamba(3), Cumartesi(6), Cuma(5) ve Perşembe(4) şeklinde olduğu görülmektedir. İzleyicilerin hangi saat aralıklarında canlı yayınları izledikleri incelendiğinde, izleyici sayısının en çok 12.00-18.00 (174,3300) saatleri arasında olduğu görülmektedir. Daha sonra 00.00-06.00 , 06.00-12.00 ve 18.00-24.00 saatleri şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 9. Ürün ve Hizmet tanıtımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Yüzde	Reklam Yok	151	53.9	53.9
	Bilinçli Reklam	21	7.5	7.5
	Dolaylı Reklam	108	38.6	38.6
	Total	280	100.0	100.0

Ürün ve hizmet tanıtımı açısından canlı yayınlar incelediğimizde toplam yayın içinde 151 yayında (%53.9) hiç reklam ve tanıtım bulunmadığı 129 yayında (%46.1) ise ürün ve hizmet tanıtımının yer aldığı görülmektedir. Reklam bulunan yayınlarda yayınların %7,5 'inde yayıncı direkt olarak bir ürün veya hizmeti tanıtmakta, %38.6'sı ise ortamda dolaylı olarak yapılan reklamları içermektedir.

Canlı yayınların içerikleri incelendiğinde yapılan yayınların genellikle bireylerin veya gurupların kendilerini göstererek yaptıkları, bireysel çekimlerin %43,52 oranla toplam yayınlar içindeki oranının en yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bireysel çekimleri ,%20,86 oranla Eğlence içerikli yayınlar izlemektedir. Daha sonra Gezinti % 10,43 , Manzara %5,39 , Spor %5,39 , Medya %3,95 , Okul ortamı % 3,95, Dini içerikli yayınlar %2,51 , Marka Tanıtım %2,15, Siyasi içerikli yayınlar % 1,43 ve Eğitim içerikli yayınlar %0,35 şeklinde sıralanmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Hayatın her alanına işleyen sosyal medya ağları sürekli olarak güncellenip geliştirilmekte ve yeni özellikler eklenmektedir. Penetrasyon oranın çok kısa olduğu canlı yayın uygulamaları da bunlardan biridir. Bu uygulama ile kişiler istedikleri an istedikleri yerde canlı yayın yapabilmektedirler. Canlı yayınlar sadece kişiler tarafından değil kurum ve işletmeler tarafından da kullanılmaktadır.

Canlı yayın platformları arasında en popüler olanlardan biri periscope (scope)dur. Periscopla birlikte facebook instagram ve diğer sosyal medya platformlarının da bu özelliği kullanmaya başlaması ile birlikte canlı yayınlar daha popüler hale gelmiştir. Canlı yayınlar birçok alanda kullanıldığı gibi reklam, tanıtım, medya ve eğlence gibi çeşitli amaçlarla da kullanılmaktadır. Bu çalışma da Periscope adlı canlı yayın uygulaması ile yaptığımız izlemeler değerlendirilmiştir. Toplamda 280 izleme yapılmıştır.

İzlemeler sonucunda yayını yapan birey yada gurup açısından değerlendirme yapıldığında kadınların erkeklere göre daha çok izleyicisinin bulunduğu görülmektedir. Bu platformları reklam mecrası olarak kullanmak isteyen birey ve işletmeler için kadınların yapmış olduğu yayınlara odaklanmak daha yerinde bir tercih olacaktır.

Yayınların yılına bakıldığında 2015 yılının izleyici ortalaması 59,15 iken 2017 yılının izleyici ortalaması 179,60'dır. Yani 2017 yılında yapılan yayınlar daha çok kişi tarafından izlenmektedir. Bu sayının yıllar içerisinde düzenli olarak artacağı görülmektedir. Bu da canlı yayın platformlarının reklam faaliyetleri için önemli bir alan olarak öne çıkaracaktır.

Yayın sıralamaları incelendiğinde üst sıradaki yayınların(ilk üç yayın) alt sıradaki yayınlara göre daha çok izlendiği görülmüştür. Bu durumda rek-

lam vermek isteyen firmaların özellikle sponsor veya popüler yayın olarak üst sıralarda yer alan yayınlara reklam vermeleri daha uygun görülebilir.

Yayınlara gün ve saatleri açısından incelendiğinde Pazar günü izleyici sayısı açısından en yoğun gün olduğu, en çok izleyicinin 12.00-18.00 saatleri arasında olduğu görülmüştür. 280 yayının %53.9 'unda reklam bulunmazken %46.1 'inde reklam ve tanıtım bulunmaktadır. Bu reklam ve tanıtımlar bazen yayıncının bizzat kendi tarafından yapılırken, bazen de yayıncının bulunduğu ortamda yayın alanının içerisinde yer almaktadır. Yayınların konusu açısından değerlendirildiğinde en çok bireysel çekimlerin ve eğlence içerikli çekimlerin yapıldığı görülmektedir. Önümüzdeki dönemlerde büyük sosyal medya platformlarının kullanıcılarına canlı yayın imkanı sunması bu mecraları daha da hareketlendirecektir. Özellikle ünlüler, sanatçılar, tanınmış kişiler takipçilerine bu ortamlardan daha sık paylaşımlar yapacaktır. Özellikle firmaların bu noktada takipçi sayısı fazla olan kişilere çeşitli imkanlar sağlayarak ürün ve hizmet reklamı yaptırmaları son dönemde daha sık karşılaşacağımız bir durum olarak görülecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Product / Brand Placements on Live Broadcasting Applications

İkram Daştan

*

Yalova University

New social media tools with their new features have been appearing in the internet day by day. One of the most important steps in these fields is the feature of being able to broadcast an online live feed spontaneously (Bajarin 2015). Periscope, founded by Kavyon Beykpour and Joe Bernstain in 2014, became the most popular and growing real-time live stream application. The popularity and features of Periscope, which started its journey with the slogan of exploring the world in real time through the eyes of others, drew the attention of important agents in the social media industry and finally Twitter bought Periscope. The idea beyond the foundation of Periscope emerged with the desire of Kavyon Beykpour's real-time live streaming of Gezi Events occurred in Taksim in 2013 and people's being able to watch these broadcasts live. The aim of Periscope which is parallel to Beykpour's idea has been exploring the world through the eyes of others (Periscope, 2015). Although real time live stream platforms are recently new; celebrities, politicians, bloggers and companies have started to use these fields very actively (Reilly, 2015; Bajarin, 2015). As live experience is seen more authentic especially by young generations, it has caused its spreading faster among young generations (Pophal, 2016). Moreover, bloggers work effectively and efficiently by using Periscope. Travel bloggers have started to broadcast real time live feed from the places they travel.

Sharing one's experience, is not a new concept for social media apps. Real-time video streaming tools that enable special features, are accepted as one of the most promising new media communication tools. Live-streamers provide a real-time interactive experience between the content creator and the consumer (Sjoblom ve Hamari, 2016). When looked at from this perspective, marketers and advertisers are faced with a steadily changing, complicated environment (Philip ve Noble, 2007). Live-stream fields are increasing

in a fast pace for the sake of consumer interaction. In the digital sector, it is foreseen that expenditures directed at live-streaming, video marketing and video advertising until the year 2019 will exceed 14 million dollars annually (Gehlen, 2015; Facebook Live İstatistikler, 2017). It is stated by researchers that users are more intrigued by mobile and video contents rather than textual content. In the annual report of the social media advertisement sector, it is found that 60% of advertisers use videos, 75% of advertisers want to acquire more knowledge about the use of videos in advertisement and plan on increasing their usage of videos (Stelzner, 2016).

The aim of this study is to see for what purposes and how often live streaming is recently used effectively in the social media platforms and to analyze whether product advertisement, promotion and marketing activities of broadcasts etc. are processed.

Within the scope of the research, data was collected by monitoring a certain amount through the social media application called Periscope. In this context, monitorings were conducted through Periscope (Scope) programme, daily 10 monitorings, at certain times during two weeks. 280 monitorings were analyzed in total. There are two different implementations conducted in 2015 and 2017 and assessments were made over these two years. In the conducted monitorings , the year that the broadcasts were published in, the hour, the day, the ranking, the gender of the person who has conducted the broadcast, the number of viewers, the topic, whether the broadcaster shows himself/herself , whether he/she shows the environment, whether there is product advertising & promotion , if there is advertising and promotion whether it is direct or indirect, the content of comments, whether there is a problem from an ethical perspective, what is the thing that is being violated and whether the broadcaster has a referral request or not are mentioned.

Research data was coded in regard to certain categories in the programme named Microsoft Excel and then was analyzed by using the programme named SPSS. T-Test, ANOVA and Post Hoc Test (Tukey ve LSD) analyses were made.

As a result of the monitorings, when evaluated in terms of the person or group that is broadcasting it is observed that females have more viewers than males. It will be a more suitable preference to focus on the broadcasts

of the female for the person and the businesses who want to use these platforms as advertisement channel.

When looked at the years of the broadcasts, the average viewers of the year 2015 is 56,15 whereas the average viewers of the year 2017 is 179,60. It means that the broadcasts conducted in 2017 are watched more. It is foreseen that this number will increase regularly in years. And this will become prominent as an important field for the live streaming platforms.

When the ranks of the broadcasts are analyzed, the broadcasts on the top (first three broadcasts) are watched more than the broadcasts at the bottom. In that circumstance, it can be found more acceptable for the companies that want to give advertisement to the broadcasts at the top ranks especially as a sponsored and popular broadcast. When the broadcasts are analyzed in terms of day and time, it has been seen that Sunday is the busiest day in terms of viewer number and the most viewers are between 12.00-18.00 pm. In %53.9 of 280 broadcasts there aren't any advertisements whereas in %46.1 there are advertisements and promotions. These advertisements and promotions are sometimes conducted by the live-streamer himself/herself and sometimes they are in the environment of the live-streamer.

When evaluated in terms of the topics of the broadcasts, it is seen that individual footages and fun thematic footages are conducted most. In the upcoming periods, big social media platforms' providing an opportunity of live feed broadcasts to their users will activate these fields more. Especially celebrities, artists, well-known people will make more sharing from that environment to their followers. It will be seen as more often encountered situation in recent periods that companies, especially at this point, will provide various opportunities to people with a high number of followers for product and service advertisement.

Kaynakça / References

AdWeek. (2015, 12 January). *Infographic: Who's really using Facebook, Twitter, Pinterest, Tumblr and Instagram in 2015*. Retrieved June 15, 2015, from <http://www.adweek.com/news/advertising-branding/new-social-stratosphere-who-using-facebook-twitter-pinterest-tumblr-and-instagram-2015-and-beyond-1622>

- Anderson, K. E. (2017). Getting acquainted with social networks and apps: periscope up! Broadcasting via live streaming. *Library Hi Tech News*, 34(3), 16-20.
- Bae, S. ve Lee, T. (2011), Product type and consumers perception of online consumer reviews. *Electronic Markets, Heidelberg*, 21(4), 255-266.
- Bajarin, T. (2015). How Taylor Swift saved Apple music. *Time*.
- Bazarova, N. N. ve Choi, Y. H. (2014). Self-disclosure in social media: Extending the functional approach to disclosure motivations and characteristics on social network sites. *Journal of Communication*, 64(4), 635-657.
- Dunne, A., Lawlor, M.A. ve Rowley, J. (2010). Young people's use of online social networking sites – A uses and gratifications perspective. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 1(4), 46-58.
- Facebook Live Statistics (2017). *Facebook video statistics*. <http://mediakix.com/2016/08/facebook-video-statistics-everyone-needs-know/#gs.MGLVVBs> accessed 15 May 2017.
- Gehlen, S. (2015). Experts agree: Live streaming video for brands is one of 2016's biggest marketing trends [Blog Yazısı]. *Brand Live*, www.yourbrandlive.com/blog/live-streaming-video-marketing-trends-2016 accessed 7 July 2016
- Goodchild, M. F. (2007). in the World of Web 2.0. *International Journal*, 2(2), 27-29.
- Haridakis, P. ve Hanson, G. (2009). Social interaction and co-viewing with YouTube: Blending mass communication reception and social connection. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 53(2), 317-335.
- Kaplan, A. M., ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, 53(1), 59-68.
- Katz, E., Blumler, J. G., ve Gurevitch, M. (1974). The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research. *Beverly Hills*.
- Livingstone, S. (2005) On the Relation Between Audiences and Publics: why audience and public? *London: LSE Research Online*, Cilt(Sayı), xxx-xxx. Xx.xx.xxxx tarihinde http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000437_adresinden erişilmiştir.
- Luo, X. (2002). Uses and gratifications theory and e-consumer behaviors: a structural equation modeling study. *Journal of Interactive advertising*, 2(2), 34-41.
- Malik, O. (2015), Periscope, Snapchat, Meerkat: We'll do it live", *FastCompany*, available at: www.fastcompany.com/3045472/technovore/well-do-it-live accessed on 1 March 2017.

- Mangold, W. G., ve Faulds, D. J. (2009). Social media: The new hybrid element of the promotion mix. *Business horizons*, 52(4), 357-365.
- Newhagen, J. E., & Rafaeli, S. (1996). Why communication researchers should study the Internet: A dialogue. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1(4), xxx-xxx.
- O'Reilly, T., (2005). What Is Web 2.0," [Blog Yazısı], *O'Reilly*, retrieved in 15th April 2011 from <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>
- Periscope (2015). Başlık. 21.05.2017. <https://www.periscope.tv/about>
- Phillips, J., ve Noble, S. M. (2007). Simply captivating: Understanding consumers' attitudes toward the cinema as an advertising medium. *Journal of Advertising*, 36(1), 81-94.
- Pophal, L. (2016), New options and opportunities with live streaming video, *EContent*, available at: www.econtentmag.com/Articles/News/News-Feature/New-Options-and-Opportunities-With-Live-Streaming-Video-114164.htm (accessed 22 February 2017).
- Robinson, J.D., James, L.R., Thomas, A.C.I. ve Blandford, K. (2007). *ABD Patenti No. 7,168,051*. Washington, DC: ABD Patent ve Marka Ofisi.
- Roettgers, J. (2015), Periscope has been used for 200 million broadcasts, 100 Million since January alone, *Variety*, available at: <http://variety.com/2016/digital/news/periscope-200-million-broadcasts-1201740099/> accessed 4 March 2017).
- Rubin, A. M. (1994). Media uses and effects: A uses-and-gratifications perspective.
- Rubin, A. M. (2009). Uses-and-gratifications perspective on media effects. In *Media effects* (p. 181-200). Routledge.
- Savage, J. (2015), Top 5 video marketing trends for 2016. *Social Media Today*, available at: www.socialmediatoday.com/marketing/top-5-video-marketing-trends-2016-infographic accessed 9 March 2017.
- Savage, J. (2016), available at: www.socialmediatoday.com/marketing/top-5-facebook-video-statistics-2016-infographic accessed 3 March 2017.
- Sjoblom, M. and Hamari, J. (2016), Why do people watch others play video games? An empirical study on the motivations of twitch users, *Computers in Human Behavior*, Cilt(Sayı), 1-12. available at: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.10.019> accessed 1 June 2017.

- Socialbakers (2018). Başlık.: 01.05.2018 tarihinde <http://www.socialbakers.com/statistics/twitter/> adresinden erişilmiştir.
- Spangler, T. (2016), Election live-streaming video of presidential race breaks internet record, *Variety*, November. 9 2016, available at: <http://variety.com/2016/digital/news/election-2016-live-streaming-video-presidential-internet-record-1201914039/> accessed 15 January 2017.
- Stelzner, M. (2016), The 2016 social media marketing industry report: how marketers are using social media to grow their businesses, *Social Media Examiner*, Cilt(Sayı), 1-56.
- Todd, P. R., ve Melancon, J. (2018). Gender and live-streaming: source credibility and motivation. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 12(1), 79-93.
- Urista, M. A., Dong, Q., ve Day, K. D. (2009). Explaining why young adults use MySpace and Facebook through uses and gratifications theory. *Human Communication*, 12(2), 215-229.
- Papuççayan, A. (2018). Facebook aylık 2 milyar kullanıcı barajını aştı. [Blog Yazısı], *Webrazzi*, 01.05.2018 tarihinde <https://webrazzi.com/2017/06/28/facebook-2-milyar/> adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Daştan, İ. (2019). Canlı yayın platformlarında ürün marka uygulamaları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1396-1415. DOI: 10.26466/opus.738697

Sosyal Medya Konulu Araştırmaların Bilim Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi

DOI: 10.26466/opus.680835

*

Serdar Akyıldız* - Kadri Gökhan Yılmaz **

* Dr. Öğr., Gazi Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Ana Bilim Dalı, Çankaya/Ankara/Türkiye

E-Posta: serdaragonder@gmail.com

ORCID: [0000-0002-1536-5390](https://orcid.org/0000-0002-1536-5390)

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İ.İ.B.F, Beşevler/Ankara/Türkiye

E-Posta: g.yilmaz@hbv.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3702-1070](https://orcid.org/0000-0002-3702-1070)

Öz

Sosyal medya, kullanıcıların oluşturdukları içerikleri paylaşmak üzere, elektronik iletişim araçları yoluyla meydana gelen çevrimiçi topluluklar olarak tanımlanabilir. Özellikle son yıllarda sosyal medyanın hızla artan kullanım oranı, sosyal medyayı yalnızca kişilerarası iletişim ortamı olmaktan çıkarmış, toplumsal bir iletişim aracı haline dönüştürmüştür. Günümüzde sosyal medya eğitim ve öğretim faaliyetlerinde, siyasal iletişim kampanyalarında, işletmelerde, kurumsal imaj çalışmalarında, kamu diplomasisinde, uluslararası ilişkilerde, hayata dair birçok alanda ve bilimsel çalışmalarda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyal medya hayatın odak noktasında tüm paydaşlar tarafından içselleştirilen bir olgu haline geldiğinden, sosyal medya alanında yapılan araştırmaların tematik gelişim haritasının ortaya konulması, yeni trendlerin takip edilebilmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu amaçla hazırlanan bu araştırma ile sosyal medya alanında son on beş yılda yaşanan gelişmeler dönemsel olarak incelenmiştir. Araştırmada ilk olarak Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanından araştırmada kullanılacak olan makale verileri elde edilmiştir. 04.12.2019 tarihinde WoS veri tabanında "Social Media" terimi "başlık" sekmesinde taranmış ve 17.406 yayına ulaşılmıştır. Sadece "makale" tipindeki yayınlar seçilerek 9.516 makale verisi için Science Mapping Analysis Tool (SciMAT) programı ile bilim haritalaması yöntemiyle bibliyometrik analiz yapılmıştır. Sosyal medya alanındaki gelişimi dönemler bazında değerlendirebilmek için makale verileri "2005-2009", "2010-2014" ve "2015-2019" şeklinde beşer yıllık üç periyot halinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, son dönemde sosyal medya alanında yayımlanan makale sayısının belirgin şekilde artış gösterdiği, ABD'nin en fazla yayın yapılan ülke olduğu, "2005-2009" döneminin motor temasının "sosyal medya", "2010-2014" döneminin ana motor temalarının "sosyal medya", "katılım", "ağızdan ağıza pazarlama", "ağ", "2015-2019" döneminin ana motor temalarının "sosyal medya", "ağızdan ağıza pazarlama", "politik katılım" ve "ergenler" olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Bilim Haritalama, Bibliyometrik Analiz, SciMAT

Bibliometric Analysis of Research on Social Media With Science Mapping Technique

*

Abstract

Social media can be defined as online communities formed through electronic means of communication in order to share users' content they create. Especially in recent years, rapidly increasing use rate of social media has transformed social media from being only an interpersonal medium and turned into a social communication tool. Social media is now used effectively in education and training activities, political communication campaigns, businesses, corporate image studies, public diplomacy, international relation, in many areas related to life and scientific studies. Since social media has become a phenomenon internalized by all stakeholders at the focal point of life, revealing the thematic development map of the research in the field of social media is important in terms of following new trends. With this research prepared for this purpose, the developments in the field of social media in the last fifteen years were examined periodically. First of all, article data to be used in the research were obtained from the Web of Science (WoS) Core Collection database. On 04.12.2019, the term "social media" was searched in the "title" tab in the WoS database and 17.406 publications were reached. Only "article" type publications were selected and a bibliometric analysis was conducted for 9.516 article data using the Science Mapping Analysis Tool (SciMAT) program and science mapping method. In order to evaluate the developments in the field of social media on a periodic basis, the data of the articles were analyzed comparatively in three five-year periods as "2005-2009", "2010-2014" and "2015-2019". As a result of the analyzes, it is seen that the number of articles published in the field of social media has increased significantly, the USA is the most published country, "social media" was the engine theme of the "2005-2009" period, "social media", "participation", "word of mouth marketing", "network" were the engine theme of the "2010-2014" period, "social media", "word of mouth marketing", "political participation" and "adolescents" were the engine theme of "2015-2019" period.

Keywords: Social Media, Science Mapping, Bibliometric Analysis, SciMAT

Giriş

Teknolojinin çok hızlı bir şekilde ilerlemesi, internetin hem kullanım hızının hem de kullanım alanının genişlemesi ile birlikte gerek sosyal alanlarda gerekse iş hayatında eski alışkanlıkların ve iş görme şekillerinin birçoğu değişikliğe uğramış, bu değişiklikler hayatımıza sosyal medya gibi birçok yeni kavramın girmesini sağlamıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010).

Medya kelimesi, Latince’de ortada olan şey, aracı anlamına gelen “medium” kelimesinin oğulu olup “iletişim ortamı, iletişim araçları” anlamına gelmektedir (Budak, 2015, s.11). Bunlar televizyon, radyo, dergi, gazete, kitap ve internet gibi basın ve yayın araçları ile birlikte Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube gibi sosyal medya araçlarıdır.

Parr (2008) sosyal medyayı enformasyon ve deneyimleri internet ve elektronik cihazlar aracılığıyla diğer kullanıcılarla paylaşmak ve tartışmak için oluşturulan etkili yollar olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla sosyal medya, kullanıcıların internet dâhilinde birçok platform aracılığı ile gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurdukları etkileşimlerdir.

Sosyal Medyanın Ortaya ıkışı ve Gelişimi

Sosyal medya, 1995 yılından itibaren “world wide web (www)” teknolojisinin yayılmasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Bilindiği üzere web teknolojisi, Web 1.0 ile başlayan ve günümüzde Web 4.0’a ulaşan bir evrim geçirmiştir (Aghaei , Nematbakhsh ve Farsani, 2012). Web 1.0 (read-only web), kullanıcılara sınırlı etkileşim imkânı sağlayan, yalnızca bilginin araştırılıp okunmasına izin veren bir teknolojidir. Web 2.0 (read-write web), sosyal etkileşim vasıtasıyla büyük global toplulukların bir araya getirilmesine ve yönetilmesine imkân sağlayan bir teknolojidir. Web 3.0 (semantic web), web üzerinde makine ile okunabilen içerikler sağlayarak, insanların görevlerini ve kararlarını makinelere bırakmayı arzulayan bir teknolojidir. Web 4.0 (read-write-execution-concurrency web) ise insan beyni ile makinenin ortak bir alanda (simbiyoz) etkileşime geçebildiği bir teknolojidir (Aghaei vd., 2012).

Sosyal medya, yukarıda ifade edilen ve sosyal etkileşime olanak sağlayan Web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle ortaya çıkmış¹ ve bugün sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel iletişimin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Acet, 2013, s.37).

Sosyal Medya Araçları

Sosyal medya araçları, oluşturulma amacı ve içerik kıstas alınarak bloglar, mikrobloglar, wikiler, sosyal ağlar, video paylaşım ağları, fotoğraf paylaşım ağları, ses ve müzik paylaşım ağları, lokasyon araçları, sosyal işletleme ağları ve sanal dünyalar olarak sınıflandırılabilir (Bostancı, 2015, s.58).

Bloglar ve Mikro Bloglar

Blog, web günlüğü anlamına gelen “webblog” kelimesinin kısaltılmış halidir. Bloglar vasıtasıyla kişiler, ilgi alanları hakkındaki düşünce ve görüşlerini, tutumlarını, denetimden geçirmeksizin diğer kullanıcılarla paylaşma imkânı bulurlar. Aynı zamanda bloglar, kullanıcılar için arşiv işlevi de görmektedir. Bloglarda içerikler, yazı formatının yanında ses ve görüntü formatında da aktarılabilir (Çakmak, 2014, s.76-77).

Sosyal medyanın ilk örneklerinden biri olan bloglar, genellikle belli bir tarihsel sıralama içinde girilen içeriklerin bulunduğu, kişisel web sitelerinin sosyal medyadaki karşılıkları olarak tanımlanmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010).

Mikrobloglar ise bloglardan kısa, anlık mesajlaşmalardan ise uzun olan paylaşımları ifade eder. Dünyada en yaygın mikroblog “Twitter” dir. Bu sayede paylaşılan içerik çok kısa sürede milyonlarca kişiye ulaşabilmekte ve aynı anda iletişim süreci başlayabilmektedir (Karaca, 2019, s.44).

Twitter mobil cihazlardan veya bilgisayarlardan kullanılabilen, geniş bir kullanıcı ağına sahip bir uygulamadır. Bu nedenle enformasyon çok geniş kitleler arasında çok kısa bir sürede yayılabilmektedir. Bu kullanım yaygınlığı ve geniş ağ haberlerin doğrudan kaynağından ve olayın gerçekleştiği coğrafi

¹ Bilinen ilk sosyal medya ağı 1997-2001 yılları arasında faaliyet gösteren “SixDegrees.com”dur. Bu ağ sayesinde kullanıcılar, arkadaş listesi oluşturabilmekte, listede gezinebilmekte ve görüntü oluşturabilmekteydiler (Kaynak <https://www.cbsnews.com/pictures/then-and-now-a-history-of-social-networking-sites/2/>)

konumdan yayılmasına olanak sağlar (Castillo, Mendoza ve Poblete, 2011, s.675-684).

Wiki

Kullanıcı tarafından oluşturulan içeriği çevrimiçi oluşturma, birleştirme, iş birliği yapma, dzenleme ve paylaşmanın yeni yolları olan Web 2.0 teknolojilerinin srekli gelişimi ile (Churchill, 2009), Wiki hem çevrimiçi hem de karma öğrenme ortamlarındaki en önemli araçlardan biri olarak ortaya çıkmıştır (Wheeler S., Yeomans ve Wheeler D., 2008).

Wiki, sayfa yaratabilecek ve sayfaların içeriğini dzenleyebilecek, sayfalar arasında bağlantılar oluşturabilecek, grafik ekleyebilecek ve videoları sayfalara ekleyebilecek üye kullanıcılar tarafından dzenlenebilen bir sayfa koleksiyonundan oluşmaktadır (Su ve Beaumont, 2010). Dnyada en çok bilinen wiki sitesi, ansiklopedi hizmeti sunan “wikipedia.org”dur.

Sosyal Ağlar

En popüler ve yüksek profilli sosyal medya araçlarından olan sosyal ağ siteleri, insanların kendi web sayfalarını oluşturmalarına, bu sayfalar üzerinden içerikleri paylaşmalarına ve çevrimiçi olarak arkadaşlarıyla iletişim kurmalarına olanak tanır (Mayfield, 2008). Aktif sosyal medya kullanıcı hesaplarına veya her bir platformun tekil ziyaretçi istatistiklerine göre dnyada en popüler sosyal medya platformu “Facebook”dur (Wearesocial, 2019). Bunun yanında MySpace, Friendster gibi kişisel arkadaşlık temelli sosyal ağlar ile birlikte, LinkedIn gibi mesleki amaçlı olan sosyal ağ siteleri de bulunmaktadır.

İçerik Paylaşım Toplulukları

İçerik paylaşım toplulukları, medya içeriklerinin kullanıcılar arasında paylaşılabilmesi amacıyla oluşturulmuş ortamlar olarak tanımlanabilir. Bu içerikler video, fotoğraf, metin ya da başka formatlarda olabilmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2010). Bu sosyal paylaşım platformları, kullanıcıların etkileşim sağlamasıyla birlikte eğlenmeve çeşitli konularda bilgi edinme gibi birçok amaçla kullanılabilir. Etkin kullanıcı hesaplarına veya her bir platformun tekil ziyaretçi istatistiklerine göre, dnyada bu amaçla kullanılan en

yaygın içerik paylaşım platformları, Youtube ve Instagram'dır (Wearesocial, 2019).

Son zamanlarda sosyal medyanın en dikkat çekenlerinden biri de, özellikle yaşadığımız âni, fotoğraf veya videolar ile filtreler uygulayarak gönderme ve paylaşmaya adanmış bir sosyal medya platformu olan Instagram olmasıdır. Instagram kullanıcıları, başkalarının hesaplarını "takip edebilir", hashtag (#) kullanarak belirli içerikleri arayabilir, paylaşılan gönderileri kendi hesaplarında yeniden paylaşabilir, paylaşımlara "beğen" veya "yorum" yapabilirler (Tiggemann ve Anderberg, 2019). Instagram, aynı zamanda 1 milyardan fazla aktif kullanıcısı olan dünya çapında en popüler sosyal paylaşım platformlarından biri haline gelmiştir (Statista, 2019a). Amerika Birleşik Devletleri'nde, 18-29 yaşları arasındaki genç yetişkinler arasında çok popülerdir (Statista, 2019b).

Sosyal İşaretleme (İmleme) Ağları

Sosyal işaretleme (imleme) ağları vasıtasıyla kullanıcılar, beğendikleri video, fotoğraf, kitap veya herhangi bir ürünü etiketleyerek diğer kullanıcılarla paylaşmaktadırlar. En yaygın kullanılan sosyal işaretleme ağı "Pinterest" dir.

Sosyal Medyanın Özellikleri

Mayfield (2008)' a göre sosyal medya platformlarının kendilerine has bazı özellikler vardır. Sosyal medyanın önemli olan beş temel özelliğinden bahsetmektedir. Bunlar; katılımçılık, açıklık, diyalog, topluluk ve bağlanabilirlik özellikleridir(Mayfield, 2008). Bu özellikler aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Katılımçılık: Sosyal medya, kullanıcıları fikir ve görüşlerini açıklamaya cesaretlendiren bir niteliğe sahiptir. Bu sayede kullanıcılar arasındaki sınır ortadan kalkar.

Açıklık: Sosyal medya katılıma ve karşılıklı etkileşime daima açıktır. Bu sayede eleştiride bulunma, görüş bildirme, oylama vb. faaliyetler her zaman yapılabilir.

Diyalog: Sosyal medyanın geleneksel medyadan ayırt edici en önemli özelliği belki de karşılıklı diyaloga imkân vermesidir. Bu durum, kullanıcıları pasif bilgi alıcısı olmaktan kurtararak onları aktif bir konuma getirir. Bunun yanında diyalog asimetrik değil simetrik, bu sayede kullanıcılar görüşlerini özgürce ifade etme olanağı bulurlar.

Topluluk: Sosyal medya ilgi alanları aynı ya da benzer olan insanların topluluk oluşturmasına imkân sağlar. Böylece kullanıcılar ilgi alanlarına yönelik karşılıklı paylaşımda bulunabilir, sohbet edebilir ve görüş alışverişinde bulunabilirler.

Bağlanabilirlik: Sosyal medya kullanıcıları, erişim sağladığı sosyal medya platformu içerisinde bağlantı oluşturabildiği gibi, diğer sosyal medya platformları ile veya evrimii web adresleri ile de bağlantı sağlayarak kullanıcılar arası etkileşimi oluşturabilmektedir.

Sosyal Medyanın Önemi

Teknolojik gelişmeler iletişim kanallarına da etkilemiş ve insanlara paylaşım ve tartışma imkânı tanıyan yeni medya ortamını oluşturmuştur. Sosyal medya olarak adlandırılan bu sanal ortam, kullanıcı tabanlı olmasının yanında, kitleleri ve insanları bir araya getirmesi ve aralarındaki etkileşimi artırması bakımından önem taşımaktadır (Vural ve Bat).

Bazı endüstri guruları, Facebook, YouTube veya buna benzer sosyal medya araçlarını kullanmayan kuruluşların artık siber uzayın bir parçası olmayacağını iddia etmektedir. Sosyal medya, işletmelerin nispeten düşük maliyetle ve geleneksel iletişim araçlarıyla elde edilenden daha yüksek verimlilik düzeylerinde, zamanında ve doğrudan son tüketici ile iletişime girmelelerini sağlayabilmektedir. Bu durum, sosyal medyayı yalnızca büyük ölçekli işletmeler için değil, aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmeler, hatta kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve devlet kurumları için de önemli kılmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010).

Sosyal medyanın kullanım alanı gün geçtikçe artmaktadır. We Are Social (2019) Ekim 2019 Global raporuna göre, dünya nüfusunun yaklaşık %48'i (3,725 milyar) aktif olarak sosyal medyayı kullanırken, bir yıl içerisinde (Ekim

2018-Ekim 2019) kullanıcı sayısında %9,6 oranında artış gerçekleştiği görülmüştür. Bahse konu bu raporda dünyada en çok kullanılan sosyal medya araçlarının başında 2,414 milyar kullanıcı ile Facebook ve 2 milyar kullanıcı ile Youtube olduğu görülürken, 1 milyar Instagram kullanıcısı bulunmaktadır. Aktif sosyal medya kullanıcı sayısı en çok artan platform ise Instagram olmuştur. Dolayısıyla sosyal medya kullanımı, çok sayıda insan hayatında geniş bir yer tutarken, birçok konuda da kullanıcıların ihtiyaç duydukları mecralar haline gelmiştir.

Sosyal Medya Alanında Yapılan Yayınlar

Google arama motorunda “sosyal medya” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan taramada yaklaşık 208.000.000, “social media” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan aramada ise yaklaşık 9.420.000.000 sonuç bulunmuştur.² Web of Science (2019) veri tabanında 1975-2019 yılları arasında “Social Media” terimi “başlık” sekmesinde tarandığında ise 17.406 yayına ulaşılmaktadır.

Yükseköğretim kurulunun (2019) tez veri tabanında “sosyal medya” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan arama sonucunda 786 tane yayın olduğu görülmüştür. Bunlardan 101 tanesi doktora, 7 tanesi tıpta uzmanlık, geriye kalan 681 tanesi ise yüksek lisans tezidir. Konu bakımından yapılan taramada ise bu tezlerin; 4 tanesi aile hekimliği, 2 tanesi bankacılık, 3 tanesi beslenme ve diyetetik, 5 tanesi bilgi ve belge yönetimi, 24 tanesi bilgisayar mühendisliği, 21 tanesi bilim ve teknoloji, 8 tanesi din, 4 tanesi endüstri ve endüstri mühendisliği, 63 tanesi eğitim ve öğretim, 3 tanesi felsefe, 51 tanesi gazetecilik, 4 tanesi güzel sanatlar, 88 tanesi halkla ilişkiler, 7 tanesi hastane yönetimi ve hemşirelik, 2 tanesi hukuk, 73 tanesi iletişim bilimleri, 167 tanesi işletme, 11 tanesi kamu yönetimi, 78 tanesi psikiyatri ve psikoloji, 16 tanesi radyo ve televizyon, 32 tanesi reklamcılık, 20 tanesi siyasal bilimler, 29 tanesi sosyoloji ve 21 tanesinin ise turizm alanında yazıldığı tespit edilmiştir.

Son olarak DergiPark (2019) arama motorunda, “sosyal medya” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda 1036 tane makalenin bulunduğu görülmüştür.

² Erişim tarihi: 10/01/2020.

Araştırmanın Yöntemi

Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı, sosyal medya kavramsal yapısında son on beş yıldı yaşanan gelişmeleri dönemsel ve sistematik olarak incelemektir. Bu çerçevede, yapılan ilgili alan yazın incelemesinde “sosyal medya konulu araştırmaların bilim haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi” konusunda yapılan ilk çalışmalardan olma önemine sahiptir.

Veri Toplama Yöntemi ve Bibliyometrik Analizler

Pritchard (1969) tarafından 1960'ların sonlarında “matematiğin ve istatistiksel yöntemlerin kitaplara ve diğer iletişim araçlarına uygulanması” olarak ortaya çıkan “bibliyometri” terimi, disiplin sınırı koymaksızın kaydedilen kitap, makale, yayın, alıntı vb. bilgilerin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde tezahür etmesidir (Bellis, 2009). Broadus (1987) bibliyometriyi tanımlarken, “fiziksel yayınlanmış yayınların veya bibliyografik yayınların niceliksel çalışması” olarak ifade etsede 2000’li yıllarda elektronik yayınların artması bu tanıma elektronik yayınları da dahil etmiştir.

Bibliyometrik ölçümler, inceleme sırasında toplanan kaynakça materyallerini göstermek için oldukça kullanılıştır (Cancino, Merigó, Coronado, Desouky ve Dessouky, 2017). Petticrew ve Roberts (2008), bibliyometrik ölçümler gibi sistematik gözden geçirmelerin, daha alakalı ve güncel sonuçların elde edilmesini sağlayan farklı veri tabanlarından örnekler toplayarak daha verimli sonuçlar elde edeceğini savunmuşlardır. Bu bağlamda bibliyometrik analizler, nicel bir araştırma tekniği olup keşfedici ve tanımlayıcı çalışmalar olarak değerlendirilmektedir. Bu analizler geleneksel yöntemlerle yapılabildiği gibi, analize uygun verilerle çalışılabilen bazı yazılımlar vasıtasıyla da yapılabilmektedir (Kurutkan ve Orhan, 2018a).

Günümüzde, bilim haritalama veya bibliyometrik araştırmalar yapmada kullanılabilecek çok sayıda veri tabanlarından en fazla tercih edilenleri WoS, Scopus, Google Scholar, PubMed, MEDLINE veri tabanlarıdır (Chen, 2017). WoS ve Scopus arasındaki karşılaştırmalarda her iki veritabanının atıf sayılarında birbirine yakın sonuçların ortaya çıktığı; yayın sayılarına her iki veri-

tabanının konu kategorilerine göre bakıldığında, Scopus'un WoS'a göre yaşam ve sağlık bilimlerinde, WoS'un ise yayın içeriği yönünden sosyal bilimlere daha fazla ağırlık verdiği tespit edilmiştir (Jacso, 2005). WoS, sosyal bilimler alanında çok sayıda nitelikli dergiyi kapsamına almaktadır. Araştırmacılara analiz yapmada büyük kolaylıklar sağlamakta, veri tabanları içerisinde ise dünyadaki en prestijli veri tabanlarından biri olması sebebiyle de bu araştırmada tercih edilmiştir (Demir ve Erigüç, 2018).

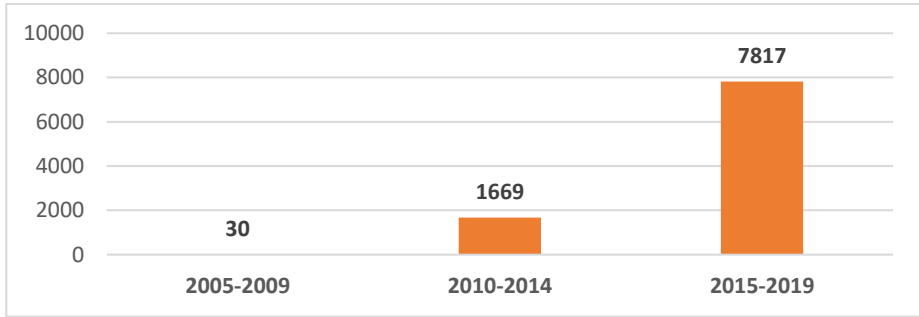
Arama Stratejisi ve SciMAT Programı

Bibliyometrik analizlerde bir takım frekans analizleri (yayın sayısı, toplam atıf sayısı, h-indeks vb.) de verilmekle birlikte, bu analizler kendi içerisinde sistematik olarak çalışan yapı ve algoritmalar ile verileri işleyen araçlardır. Bu programlardan bir tanesi olan SciMAT programında araştırmaya dâhil edilen veriler, belirlenen dönemler bazında karşılaştırmalı olarak analiz edilebilmektedir. Kullanılan analiz birimleri -bu araştırmada kelimeler- arasındaki ilişkiler belli algoritmalarla program tarafından işlenmekte, her döneme ilişkin ilgilenilen alan için önemli olan kavramsal yapılar belirlenmekte, dönemler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesini de sağlayacak şekilde bulgular görselleştirilmekte, ortaya çıkan önemli yapılar ile ilgili kalite değerlendirme ölçütleri de verilmekte ve böylece bulguların bir bütün olarak araştırmacı tarafından değerlendirilmesine imkân sağlanmaktadır (Cobo, López-Herrera, Herrera-Viedma ve Herrera, 2012).

Bu bağlamda, sosyal medya konusu ile ilgili tematik gelişimi bilim haritalama yöntemiyle yapmamıza olanak sağlayan SciMAT programında analiz edilecek gerekli makale verileri WoS Core Collection veri tabanından elde edilmiştir. 04.12.2019 tarihinde WoS veri tabanında 1975-2019 yılları arası "Social Media" terimi "başlık" sekmesinde taranmış ve ilk yayın 2005 yılına ait olmak üzere 17.406 yayına ulaşılmıştır. Sadece "makale" tipindeki yayınlar seçilerek 9.696 makaleye ulaşılmış ve bu makale verileri "plain text" formatında indirilerek bilim haritalaması yapılması için SciMAT programına yüklenmiştir. Bilim haritalama yapılabilen en önemli programlardan olan SciMAT (2019) programı, ücretsiz bir yazılım olmakla birlikte; kod, formül ve rehberleri kendi sitelerinde bulunmaktadır. Bu program, karar almayı kolaylaştıran zengin görsel özelliklere sahip olduğundan (Kurutkan ve Orhan, 2018b) bu araştırmada kullanılmıştır.

SciMAT programına verilerin yüklenmesi sonrasında yapılan incelemede 180 makale verisinin yıl bilgisinin eksik olduğu belirlenmiş ve bu makaleler analizden çıkartılarak 9.516 makale verisi ile analizlere devam edilmiştir. Bu aşamada araştırmada kullanılan makalelere ilişkin anahtar kelimelerde tekil-çoğul durumları, kısaltma yapılanlar, yazın yanlışları bulunanlar ve eş anlamlılıkları dikkate alınarak düzeltmeler sağlanmıştır.

Wos veri tabanı içerisinde, sosyal medya başlıklı makaleler tarandığında 2005-2019 yılları arasında 15 yıllık dönemde yayın yapıldığı grlmştir. Sosyal medya alanındaki gelişimi dönemler bazında değerlendirebilmek için ise makale verileri “2005-2009”, “2010-2014” ve “2015-2019” şeklinde beşer yıllık üç eşit periyot şeklinde gruplandırılmıştır. Periyotlarda yer alan makale sayıları Diyagram 1’de belirtilmiştir. Son beş yıl içerisinde yapılan çalışma sa-yılarının belirgin bir şekilde artış gösterdiği görülmektedir.

Diyagram 1. Yayınlanan Makale Sayıları

Analizlerde kullanılacak olan verilerin düzenlenmesinden sonra yorumlanabilir düzeyde bulguların elde edilebilmesi için analiz programında veri indirgemesi yapılmış (Cobo vd., 2012) ve analiz birimi olarak kelimeler seçilmiştir (Cobo, Martınez, Gutiérrez-Salcedo, Fujita, ve Herrera-Viedma, 2015). Bu kelimelerin seçilmesinde;

Matris türü seçiminde anahtar kelimelerin birlikte kullanılma sıklıklarının dikkate alındığı “co-occurrence”,

Normalizasyon işleminde anahtar kelimelerin kullanım sıklıkları ve birlikte bulunma oranlarının değerlendirilebilmesi için “equivalence index”,

Tema kümelerinin oluşturulmasında algoritma seçeneği olarak “simple centers algorithm”,

Bulguların stratejik diyagram, tematik ağ, örtüşüm haritası ve tematik gelişim haritası ile değerlendirilmesi için “core mapper”,

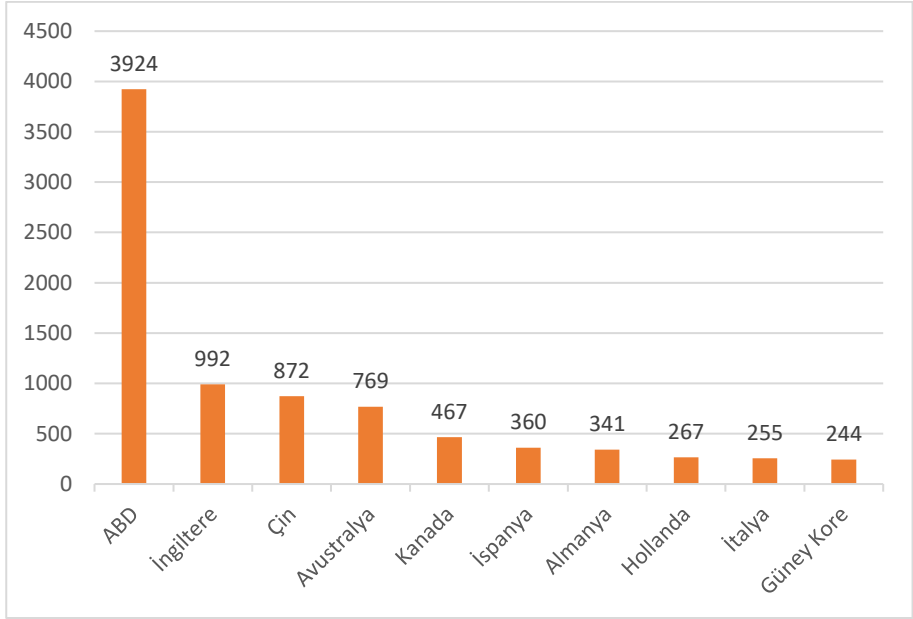
Temaların kalite değerlendirmeleri için “h-index (Martínez, Cobo, Herrera, ve Herrera-Viedma, 2015) ve toplam atıf sayısı”,

Tematik gelişim haritasında ve örtüşüm haritasında dönemler arasında boylamsal analize imkân sağlayabilmek için ise “inclusion index” seçenekleri kullanılmıştır (Murgado-Armenteros, Gutiérrez-Salcedo, Torres-Ruiz ve Cobo, 2015).

Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde stratejik diyagramlar, tematik ağlar ve tematik gelişim haritası kullanılmıştır. Stratejik diyagramda temalar merkezilik ve yoğunluk düzeylerine göre yerleşmekte, diyagramdaki dairelerin büyüklüğü ilgili tema ile ilişkili bilimsel yayın sayısı ile orantılı olarak değişmekte ve daireler içerisindeki rakamlar bilimsel yayın sayısını göstermektedir. Merkezilik, temaların diğer temalarla olan ilişkisini ifade etmekte ve diyagramda sağa yaklaştıkça merkezilik düzeyi artmaktadır. Yoğunluk, temaların gelişmişliğini göstermekte ve diyagramda yukarı çıktıkça yoğunluk artış göstermektedir. Temalar merkezilik ve yoğunluklarına göre dört farklı alanda yer almaktadır (Cobo vd., 2012). Sağ üst alanda merkezilik ve yoğunlukları yüksek olan “motor temalar”, sağ alt alanda merkeziliği yüksek fakat yoğunluğu düşük “temel ve dönüşümsel temalar”, sol üst alanda merkeziliği düşük fakat yoğunluğu yüksek “gelişmiş ve izole temalar”, sol alt alanda merkeziliği ve yoğunluğu düşük “ortaya çıkan veya kaybolan temalar” bulunmaktadır (Cobo vd., 2015). Tematik ağlarda temaların kendi aralarındaki ilişkiler görülmekte ve çizgilerin kalınlığı ilişkinin derecesine göre değişmektedir (Martínez vd., 2015). Tematik ağların değerlendirilmesinde, temalar arasındaki ilişkilerin gücü ağırlık (weight) değerleri ile verilmiştir. Tematik gelişim haritasında temaların dönemler arasındaki ilişkileri değerlendirilmektedir. Düz çizgiler temalar arasında aynı anahtar kelimelerin paylaşıldığını, kesikli çizgiler ise tema adları dışındaki ortak kelimelerin paylaşıldığını göstermektedir. Çizgilerin kalınlığı ise ilişkilerin derecesine göre artmakta (Murgado-Armenteros vd., 2015) ve ilişkinin kuvvet derecesini göstermektedir. Yani, çizgi kalınlaştığında ilişkinin kuvveti artarken, çizgi incelidikçe ilişkinin kuvvet derecesi azalmaktadır (Tabak, Barbak ve Öztürk, 2016).

Bulgular

WoS veri tabanından indirilen makalelerin yayınlandığı ülkelere göre dağılımı Diyagram 2’de yer almaktadır.

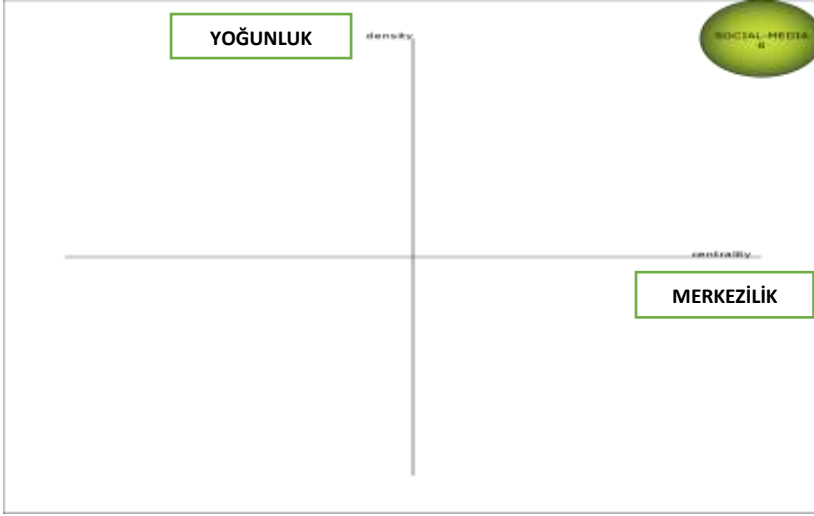

Diyagram 2. Makalelerin Ülkelere Göre Dağılımı

ABD’nin belirgin bir şekilde diğer ülkelerden daha fazla sosyal medya alanında yayın yaptığı (%40), bu ülkeyi İngiltere (%10) ve Çin’in (%8,9) takip ettiği görülmektedir. Türkiye ise ülkeler sıralamasında 202 araştırmayla 11. sırada yer alarak, tüm araştırmaların %2’lik kısmını oluşturmuştur. Ayrıca, yayınların yaklaşık %97’si İngilizce olarak yayımlanırken, 39 araştırma ise Türkçe yayımlanmıştır. Sosyal medya alanında Türkçe yayınların tüm araştırmalar içerisinde ki oranı yaklaşık olarak %0,4’tür.

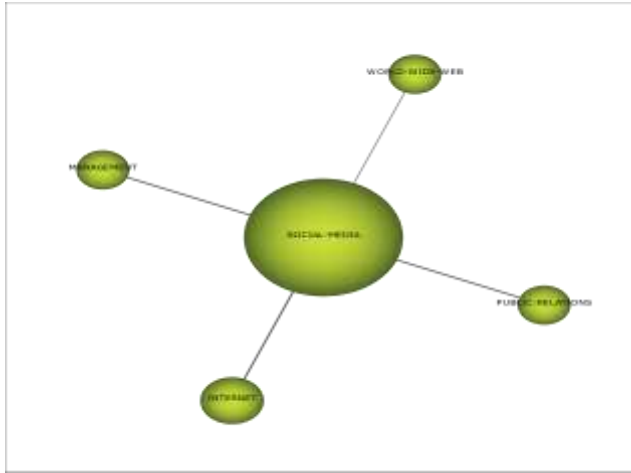
2005-2009 Dönemi Sosyal Medya Konusunun Gelişimi

Analizler sonucunda ortaya çıkan 2005-2009 dönemine ait stratejik diyagram Diyagram 3’te yer almaktadır.

Diyagram 3. 2005-2009 Dönemi Stratejik Diyagramı

Sosyal medya konusunun henüz yeni olduğu ve farklı alanlarla birlikte sosyal medya ile yapılan çalışma sayısı oldukça az olduğundan, bu dönemde yalnızca “social media” teması ortaya çıkmıştır.

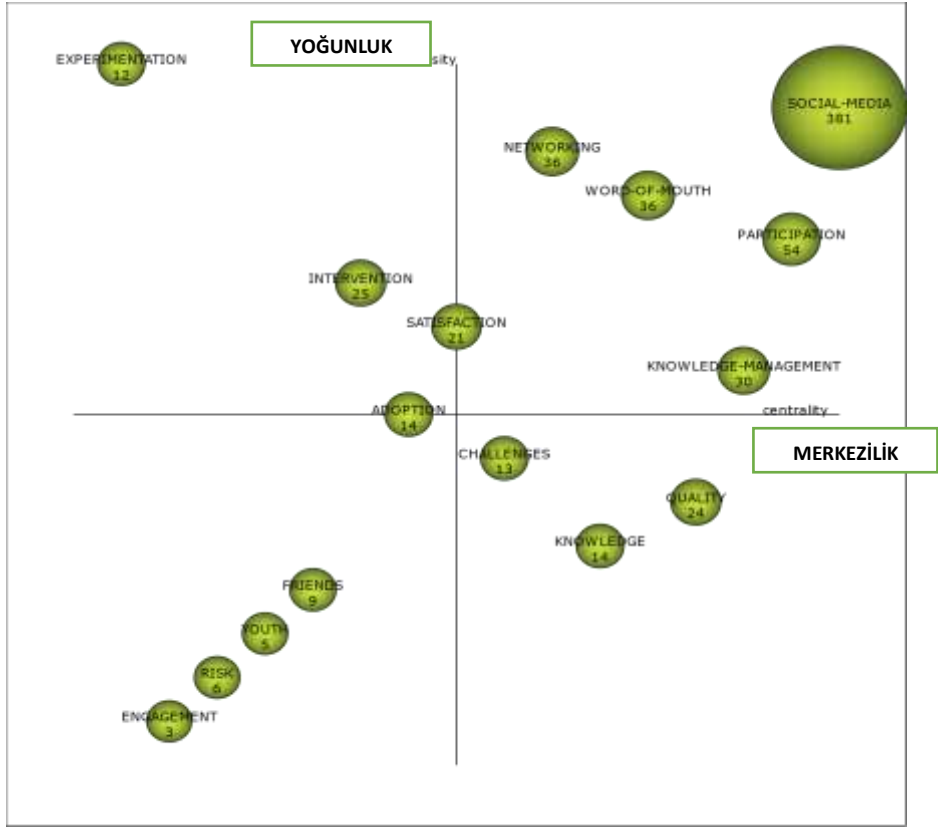
Diyagram 4. Sosyal Medya Tematik Ağı

Diyagram 4’te verilen tematik ağda görüldüğü üzere “social media” teması “management” (w=0,17), “internet” (w=0,25), “public relations”

($w=0,17$) ve “world wide web” ($w=0,04$) temaları ile ilişkilidir. Bu dönemin motor teması olan “social media” temasıyla ilişkili olarak 6 makale yayınlanmıştır ve bu temanın toplam atıf sayısının 718, h-indeksinin ise 6 olduğu belirlenmiştir.

2010-2014 Dönemi Sosyal Medya Konusunun Gelişimi

2010-2014 dönemine ait analizler sonucunda ortaya çıkan veriler Diyagram 5’te yer almaktadır.

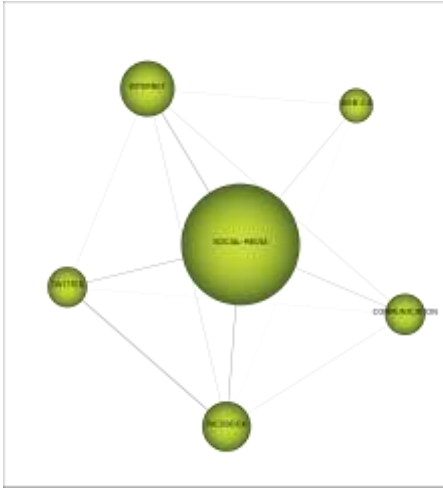

Diyagram 5. 2010-2014 Dönemi Stratejik Diyagramı

Stratejik diyagramda görüldüğü üzere bu dönemde toplam 16 tema ortaya çıkmıştır. Bu dönemin motor temaları “social media”, “participation”,

“word of mouth”, “networking”, “knowledge management”; *temel ve dönüşümsel temaları* “quality”, “knowledge”, “challenges”; *gelişmiş ve izole temaları* “experimentation”, “intervention”, “satisfaction”, “adoption”; *ortaya çıkan veya kaybolan temaları* “friends”, “youth”, “risk”, “engagement” temalarıdır.

Bu dönemde özellikle, “social media”, “participation”, “word of mouth”, “networking”, “knowledge management” sosyal medya çalışmalarının motor temasını oluşturmaktadır. “Social media” dan sonra, “participation” ilgili yapılan sosyal medya çalışmaları nispeten hem sayısal olarak yoğundur hem de diğer tematik alanlarla en fazla ilişki içerisinde. Özellikle “experimentation”, sonrasında “intervention”, “satisfaction”, “adoption” sosyal medya alanında yoğun olarak çalışılmakla birlikte diğer tematik alanlar ile bağlarının zayıf olduğu görülmektedir. Gelişmiş ve izole temalar; “quality”, “knowledge”, “challenges” ise sosyal medya alanının gelişimi için önemli olan ancak yeterince çalışılmamış temalardır. Ortaya çıkan veya kaybolan temalar; “friends”, “youth”, “risk”, “engagement” hem az çalışılmış hem de diğer tematik alanlar ile ilişki kuvveti zayıf olan temalardır.

A: Social Media

B: Participation

C: Word of mouth

D: Networking

Diyagram 6: Tematik Ağ

Tablo 1. 2010-2014 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular

İsim	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	h-İndeksi
Social media	381	27,390	75
Participation	54	4,131	27
Word of mouth	36	3,622	26
Networking	36	1,163	17
Knowledge management	30	1,375	16
Intervention	25	1,145	16
Quality	24	1,704	16
Satisfaction	21	2,507	16
Adoption	14	510	9
Knowledge	14	795	9
Challenges	13	288	8
Experimentation	12	396	9
Friends	9	394	6
Risk	6	86	4
Youth	5	41	4
Engagement	3	76	3

“Diyagram 6: Tematik Ağ” ve “Tablo 1: 2010-2014 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular”da, 2010-2014 Dönemi öne çıkan motor temaların hangi konularla beraber çalışıldığı ve bu motor temaların bilimsel verileri aşağıda sunulmuştur.

Diyagram 6A’da verilen tematik ağda belirtildiği gibi “social media” teması “internet” (w=0,12), “twitter” (w=0,09), “facebook” (w=0,10), “communication” (w=0,07) ve “Web 2.0” (w=0,05) temaları ile ilişkilidir. Bu dönemin

motor temalarından olan “social media” temasıyla ilişkili olarak 381 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 27.390, h-indeksinin ise 75 olduğu belirlenmiştir.

Diyagram 6B’de verilen tematik ağda belirtildiği gibi “participation” teması “information” (w=0,03), “online” (w=0,03), “networks” (w=0,03), “internet use” (w=0,04) ve “political participation” (w=0,03) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan olan “participation” temasıyla ilişkili olarak 54 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 4.131, h-indeksinin ise 27 olduğu belirlenmiştir.

Diyagram 6C’de verilen tematik ağda belirtildiği gibi “word of mouth” teması “sales” (w=0,09), “reviews” (w=0,13), “impact” (w=0,04), “consumers” (w=0,08) ve “user generated content” (w=0,04) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan olan “word of mouth” temasıyla ilişkili olarak 36 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 3.622, h-indeksinin ise 26 olduğu belirlenmiştir.

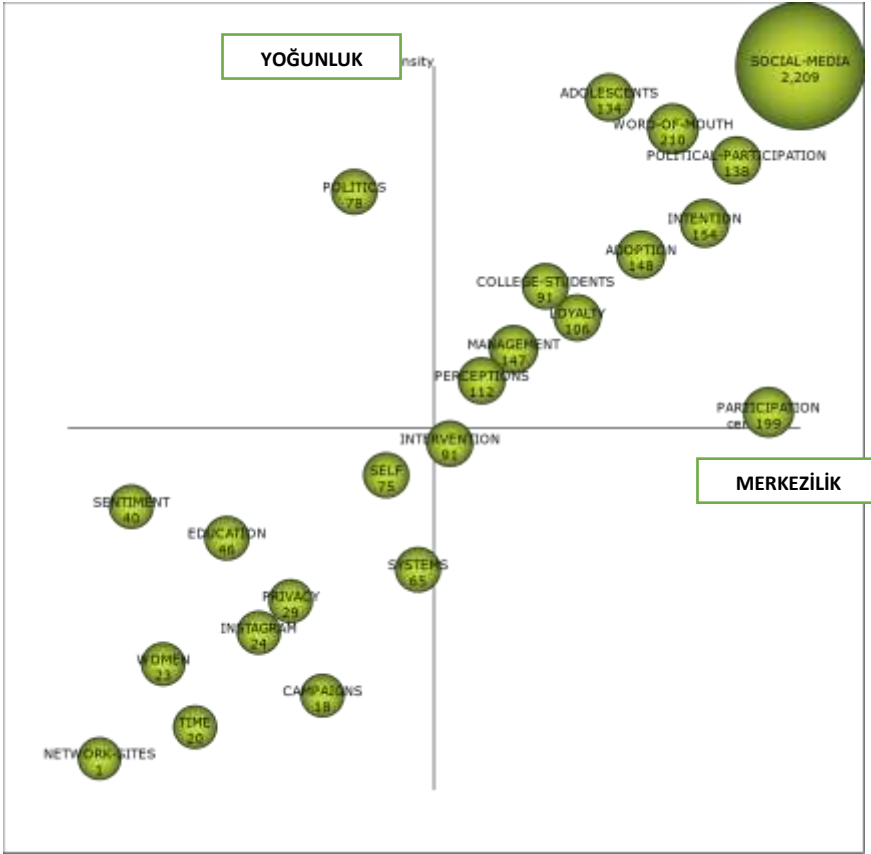
Diyagram 6D’de verilen tematik ağda belirtildiği gibi “networking” teması “professionalizm” (w=0,15), “social networking” (w=0,02), “ethics” (w=0,03), “students” (w=0,03) ve “age” (w=0,05) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan olan “networking” temasıyla ilişkili olarak 36 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 1.163, h-indeksinin ise 17 olduğu belirlenmiştir.

2015-2019 Dönemi Sosyal Medya Konusunun Gelişimi

Analizler sonucunda ortaya çıkan 2015-2019 dönemine ait stratejik diyagram Diyagram 7’de yer almaktadır.

Stratejik diyagramda görüldüğü üzere bu dönemde toplam 23 tema ortaya çıkmıştır. Bu dönemin *motor temaları* “social media”, “adolescents”, “word of mouth”, “political participation”, “intention”, “adoption”, “college students”, “loyalty”, “management”, “perceptions”, “participation”; *temel ve dönüşümsel temaları* “intervention”; *gelişmiş ve izole temaları* “politics”; *ortaya çıkan veya kaybolan temaları ise* “self”, “systems”, “education”, “privacy”, “sentiment”, “instagram”, “campaigns”, “women”, “time”, “network sites” temaları olmuştur.

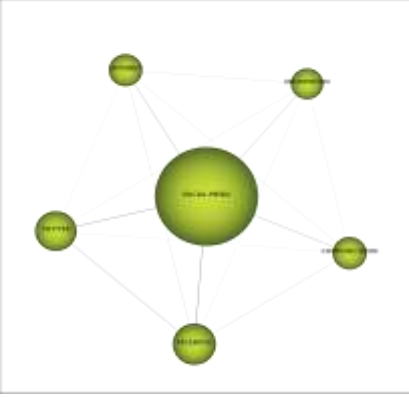
Bu dönemde özellikle, sosyal medya alanında yapılan çalışmalarda motor temanın 10 farklı konuda oluşması ve bu temalardan 8 tanesinin ilk defa motor tema olarak yer alması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, birçok bilim dalında sosyal medya konusuna yer verildiği ve sosyal medyanın artan önemine işaret etmektedir. “Participation” ve “word of mouth” ise bir önceki dönemde olduğu gibi motor tema olmaya devam etmiştir.

Diyagram 7. 2015-2019 Dönemi Stratejik Diyagramı

Sosyal medya alanında yapılan çalışmalarda, “politics” ise kendi içinde güçlü ancak izole bir yapıdadır. “Intervention” ise sosyal medya alanının gelişimi için önemli olan ancak yeterince çalışılmamış temadır. Ortaya çıkan

veya kaybolan temalar; “self”, “systems”, “education”, “privacy”, “sentiment”, “instagram”, “campaigns”, “women”, “time”, “network sites” “friends”, “youth”, “risk”, “engagement” hem az çalışılmış hem de diğer tematik alanlar ile ilişki kuvveti zayıf olan dönemsel olarak güçlü olan temalardır.

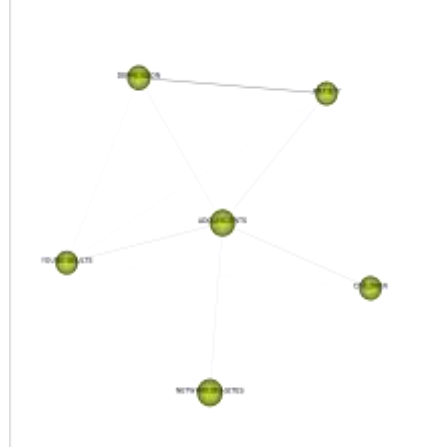
A: Social Media

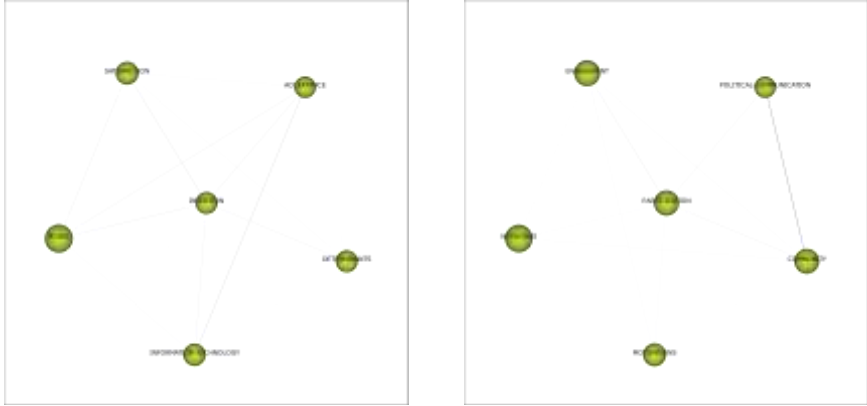
B: Word of mouth

C: Political Participation

D: Adolescents

E: Intention

F: Participation

Diyagram 8. Tematik Ağ

Tablo 2. 2015-2019 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular

İsim	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	h-İndeksi
Social media	2,209	15,372	46
Word of mouth	210	2,078	25
Participation	199	1,484	20
Intention	154	1,562	21
Adoption	148	1,272	18
Management	147	852	15
Political participation	138	1,373	19
Adolescents	134	1,046	15
Perceptions	112	816	15
Loyalty	106	1,168	18
College students	91	1,085	17
Intervention	91	608	12
Politics	78	305	8
Self	75	396	9
Systems	65	704	15
Education	46	350	10
Sentiment	40	244	8
Privacy	29	269	9
Instagram	24	225	7
Women	23	142	6
Time	20	208	8
Campaigns	18	122	6
Network sites	1	0	0

“Diyagram 8: Tematik Ağ” ve “Tablo 2: 2015-2019 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular” da, 2015-2019 döneminde motor tema sayısında belirgin bir

artış olduğu için öne çıkan 6 motor temanın hangi konularla beraber çalışıldığı ve bu motor temaların bilimsel verileri aşağıda sunulmuştur.

Diyagram 8A'da verilen tematik ağda görüldüğü üzere "social media" teması "internet" (w=0,07), "twitter" (w=0,10), "facebook" (w=0,12), "communication" (w=0,07) ve "information" (w=0,05) temaları ile ilişkilidir. Bu dönemin motor temalarından olan "social media" temasıyla ilişkili olarak 2.209 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 15.372, h-indeksinin ise 46 olduğu belirlenmiştir. Instagram'ın social media ile değerlendirmeye alınacak seviyede ilişkisinin çıkmamasında; Instagramın aynı zamanda diğer temalarda yoğun ilişki göstermesi ve Instagram konusunda yapılan çalışmalarda sosyal medya anahtar kelimesinin yer almaması etkili olmuştur. Ayrıca, sosyal medya platformları arasında aktif sosyal medya kullanıcı sayısı oranı en çok artan Instagram olduğundan ve özellikle Y ve Z kuşaklarında popülerliğini artırmasından dolayı, Instagram başlığında farklı konularda yapılan akademik çalışmaların sayısında artış olduğu Diyagram 7'den anlaşılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Instagram ile social media özelinde bağımsız bir ilişki oluşmadığı değerlendirilmektedir.

Diyagram 8B'de verilen tematik ağda görüldüğü üzere "word of mouth" teması "reviews" (w=0,04), "product" (w=0,03), "impact" (w=0,04), "consumers" (w=0,05) ve "user generated content" (w=0,03) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan "word of mouth" temasıyla ilişkili olarak 210 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 2.078, h-indeksinin ise 25 olduğu belirlenmiştir.

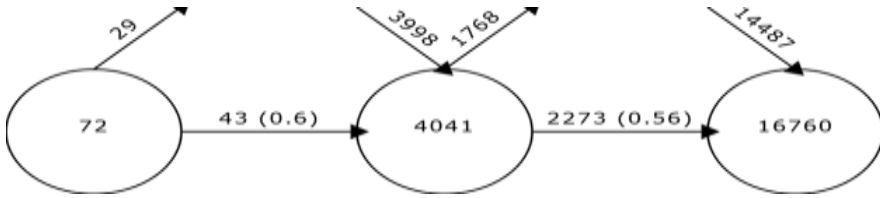
Diyagram 8C'de verilen tematik ağda görüldüğü üzere "political participation" teması "news" (w=0,02), "online" (w=0,02), "internet use" (w=0,03), "democracy" (w=0,03) ve "civic engagement" (w=0,08) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan "political participation" temasıyla ilişkili olarak 138 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 1.373, h-indeksinin ise 19 olduğu belirlenmiştir.

Diyagram 8D'de verilen tematik ağda görüldüğü üzere "adolescents" teması "depression" (w=0,02), "young adults" (w=0,04), "networking sites" (w=0,02), "children" (w=0,03) ve "anxiety" (w=0,03) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan "adolescents" temasıyla ilişkili olarak 134 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 1.046, h-indeksinin ise 15 olduğu belirlenmiştir.

Diyagram 8E’de verilen tematik ağda grldğge üzere “intention” teması “satisfaction” ($w=0,02$), “model” ($w=0,02$), “information technology” ($w=0,02$), “determinants” ($w=0,01$) ve “acceptance” ($w=0,02$) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan “intention” temasıyla ilişkili olarak 154 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 1.562, h-indeksinin ise 21 olduğu belirlenmiştir.

Diyagram 8F’de verilen tematik ağda grldğge üzere “participation” teması “engagement” ($w=0,02$), “networks” ($w=0,01$), “motivations” ($w=0,01$), “community” ($w=0,01$) ve “political communication” ($w=0,01$) temaları ile ilişkilidir. Motor temalardan “participation” temasıyla ilişkili olarak 199 makale yayınlanmış ve bu temanın toplam atıf sayısının 1.484, h-indeksinin ise 20 olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada ele alınan dönemler bazında ortaya çıkan Anahtar Kelimeler rtşm Haritası Diyagram 9’da verilmiştir.

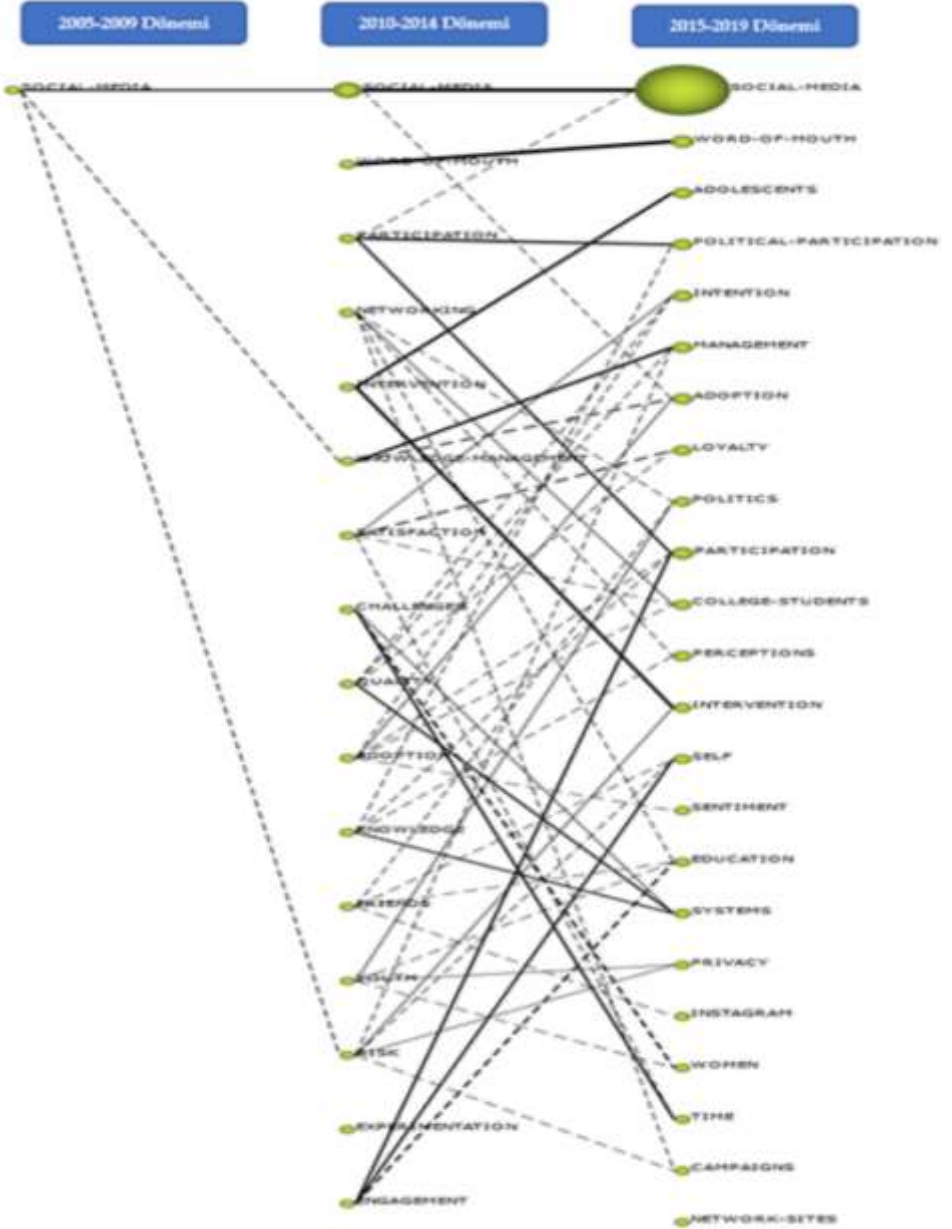

Diyagram 9. Anahtar Kelime rtşm Haritası

rtşm haritasında grldğge üzere ilk dönemde yer alan 72 anahtar kelimedenden 43 adedi ikinci dönemde de kullanılmaya devam etmekte, 3998 yeni anahtar kelime bu dönemde kullanılmaya başlanmakta ve ikinci dönemde toplam 4041 anahtar kelime yer almaktadır. İkinci dönemde yer alan 4041 anahtar kelimedenden 2273 adedi üçüncü dönemde de kullanılmaya devam etmekte, 14487 yeni anahtar kelime de bu dönemde kullanılmaya başlanmakta ve üçüncü dönemde toplam 16760 anahtar kelime yer almaktadır. Sosyal medya alanı ile ilişkili konu çeşitliliği ve bilimsel çalışma sayılarının her dönemde artış gösterdiği anlaşılmıştır.

Sosyal Medya Konusunun Stratejik Gelişim Haritası

Stratejik Gelişim Haritası aşağıda Diyagram 10’da sunulmuştur.

Diyagram 10. Stratejik Gelişim Haritası

2005-2019 yılları arasında 15 yıllık dönemde oluşan tema sayılarına bakıldığında, 2005-2009 döneminde 1 adet, 2010-2014 döneminde 16 adet ve 2015-2019 döneminde ise 23 adet temanın oluştuğu görölmektedir. Bu durum, sosyal medya alanına olan ilginin sürekli olarak arttığını ifade etmektedir.

Stratejik gelişim haritasında “social media” temasının tüm dönemlerde yer aldığı, son iki dönem arasında ilişkinin daha da güçlendiği görölmektedir. “Word of mouth” teması son iki dönemde birbirleri ile güçlü bir ilişki göstermektedir. “Participation” teması son iki dönemde yer alırken, son dönemden “political participation” ve “social media” temaları ile ilişki göstermektedir. “Intervention” teması son dönemlerde yar almakta ve son dönemden “adolescents” teması ile ilgili çalışmalarla bağ kurmaktadır. İkinci dönemde yer alan “knowledge management” teması ile ilgili çalışmaların son dönemde “management” ve “adoption” temalarına ilişkin çalışmalar ile ilişkili olduğu görölmektedir. “Challenges” temasının “systems”, “women” ve “time” temaları ile birliktelik gösterdiği görölmektedir. “Quality” teması “systems” teması başta olmak üzere “intention”, “management” ve “loyalty” temaları ile ilgili çalışmalarla ilişki içerisindedir. “Knowledge” teması başta “systems” teması olmak üzere “perceptions”, “participation” ve “political participation” temaları ile ilişki göstermektedir. “Youth” teması “politics” ve “privacy” temalarının yanı sıra “education” ve “women” temaları ile bağ kurmaktadır. “Risk” teması “privacy”, “intervention”, “self” ve “management” temalarına ilişkin çalışmalarla ilişki içerisindedir. “Engagement” teması “participation”, “self” ve “education” temaları ile güçlü bir ilişki göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bibliyometrik analiz bilimsel yayın performansını inceleyen önemli yöntemlerden biridir. Bibliyometrik analiz ile araştırılan alana özgü bilgiler detaylı olarak ilişkiler ve örüntüler halinde elde edilebilir. Buradan elde edilecek sonuçlar, araştırılan konunun ülkeler nezdinde ne derece itibar gördüğu ve bu itibara göre bahse konu ülkelerin yayın politikasına yön vermesinde ve uluslararası yayın trendinin hangi konular/temalar ile ilgili olduğunun belirlenmesi açısından önemlidir. Bir diğer anlatımla, ülkenin ilgilenilen alan ile ilgili

yayın politikasının geliştirilmesinde, uluslararası yayın trendinin bilim haritasını belirlemek oldukça önem arz etmektedir (Demir ve Erigüç, 2018).

Bu araştırmada, bilimsel haritalama yöntemi kullanılarak, WoS'ta dizinlenen yayınlar ile sosyal medya alanına ilişkin bilim haritası oluşturulmuştur. Oluşturulan stratejik gelişim haritası ve diyagramlar ile “2005-2009”, “2010-2014” ve “2015-2019” şeklinde beşer yıllık üç dönem halinde en çok çalışılan temaların hangileri olduğu belirlenerek karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Her üç döneminde en güçlü teması olan sosyal medyayı, kitlelerin bir ürün ya da olayı birbirlerine aktararak yayması durumunu ifade eden “word of mouth” (ağızdan ağıza) teması takip etmektedir. Bu temayı ise sırasıyla katılımcılık, niyet, benimseme, yönetim, politik katılım, ergenler, algı ve bağlılık kelimeleri gibi işletme, yönetim, pazarlama gibi bilim dallarında sıklıkla konu edilen temalar takip etmektedir.

Mangold ve Faulds (2009), müşterilerin doğrudan birbirleriyle konuşmalarının en iyi reklam araçlarından biri olduğunu ifade etmektedir ki “ağızdan ağıza iletişim” bu araştırmada motor temalardan biri olmuştur. Sosyal medya ile bir kişi yüzlerce, binlerce hatta milyonlarca kişiyle aynı anda etkileşim sağlayabildiği gibi, işletmeler ile de hızlı bir şekilde iletişim kurabilmektedir. Bu nedenle, ağızdan ağıza iletişim hem bireyler hem de işletmeler açısından önem kazanmıştır.

Sosyal medya etkileşimi kişilerin davranışlarına etki edebilmektedir (Nusair, Butt ve Nikhashemi, 2019). Etkileşimli web uygulamaları olarak da tanımlanabilen sosyal medyanın, küresel çapta, özellikle de ergenler ve genç yetişkinler arasında, artan ilgiyle birçok kullanım alanına sahip olduğunu belirten Zyoud, Sweileh, Awang ve Samah (2018), 2004-2015 yıllarına ait 959 yayını incelediklerinde, sosyal medyanın özellikle psikoloji alanında büyük bir ivme kazanarak yükselen bir trende sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırma bulgularında ise aynı ivmenin devam ettiği görülmektedir. Nitekim 2015-2019 dönemine ait en önemli motor temalardan ikisinin “ergenler” ve “genç yetişkinler” teması olması ve bu temaların “depresyon”, ve “anksiyete” temaları ile ilişkili olması sonucu bahse konu araştırma sonuçları ile uyumludur. Bu bağlamda sosyal medya teması ile birlikte özellikle son beş yılda yoğunluk ve merkezilik açısından motor temalar olarak değerlendirilen, ağızdan ağıza pazarlama, ergenler ve politik katılımcılık gibi alt temaları kapsayan konularda detaylı araştırmalar yapılarak önemli bulgulara ulaşılabılır.

Chen, Wang, Tang ve Hao (2019) ise, 2009-2016 yıllarını kapsayan 565 yayın üzerinden yaptıkları bibliyometrik çalışmada, sosyal medyanın artan bir trend olduğu ve bu konuda Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in öncülük ettiğini tespit etmişlerdir. Bu sonuç araştırma bulgularını desteklemektedir.

Teknolojinin hızla değişimi, dönüşümü ve dinamik yapısı insanı ve insana dair tüm kavram ve olguları etkilemiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte insan ve toplum değişimi hızlanmıştır. İnternetin toplumsal hayat açısından vazgeçilmez olması durumu artık yadsınamaz bir gerçektir. X, Y, Z ve Alfa kuşaklarının teknolojiyi, interneti ve sosyal medyayı içselleştirme düzeyleri farklı olmakla birlikte, artık sahiplendikleri ve hatta onsuz yapamadıkları aşikârdır. Kuşaklar değiştikçe bireyler eskiye kıyasla daha kültürlü, daha bilgili, daha eğitimli ve daha farkındalık düzeyi yüksek hale gelmişlerdir. Şüphesiz teknolojinin gelişmesiyle bilginin artık daha ucuz hatta ücretsiz ve kolay erişilebilir olması bu durumda ana etkindir. Daha önceki kuşaklar açısından bir anlam ifade etmeyen nomofobi (cep telefonsuz kalma korkusu), netless (internetsiz kalma), fomo (fear of missing out-gelişmeleri kaçırma korkusu) gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kuşakların değişimi ve dönüşümü perspektifi ile sosyal medya mecraları, sosyal medyanın ifade ettiği anlamlar, sosyal medya kullanım şekilleri zamanla farklılaşmıştır. Bu farklılık, odak noktasına sosyal medya kavramını alan bilimsel yayınlarda da kendini göstermiştir. Çalışma kapsamında, zaman içerisinde sosyal medya ile ilgili yayınlardaki kavram zenginliği ortaya konulmuştur.

Araştırmada veri kaynağı olarak sadece WoS, yazılım programı olarak da SciMAT programı kullanılmıştır. Araştırmacılar yapılacak benzer araştırmalarda Scopus gibi benzer veri tabanlarını kullanabilecekleri gibi Citespace, Vosviewer gibi başka programlar ve yazılımlar kullanarak farklı açılardan da konuyu derinlemesine analiz edebilir. WoS veri tabanında sosyal medya konusu ile ilgili bibliyometrik araştırmalara rastlanılmış olsa da SciMAT yazılımı ile yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırmanın sosyal medya alanına ilgi duyan tüm araştırmacılar ve paydaşlar açısından farkındalık oluşturabileceği ve önemli bir veri kaynağı olarak kullanılabilceği değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Bibliometric Analysis of Research on Social Media
With Science Mapping Technique**

*

Serdar Akyıldız – Kadri Gökhan Yılmaz
Gazi University, Hacı Bayram Veli University

Today, internet has become a very important position that can directly affect life. More than half of the world's population is internet user and the number of these users is increasing day by day as the geographies reach by the internet expand. According to the “We Are Social (2020) report”, 82% of internet users in the world and 88% in Turkey are also social media users. As the usage area of social media has expanded, it has become a medium that attracts attention by people. People need the use of social media to learn about anything, provide social interaction, position their personal identity and have fun (Pitta, Kilian, Hennigs and Langner 2012). Social media has become an indispensable element in people's lives with these needs and has brought a lot of innovations to their lives as well as changing their habits by reaching a different position from traditional media. With the advances in information and communication technology and especially with the internet, it has become faster and easier for people to access information. One of the most important tools that provide this convenience is social media. Social media can be defined as online communities through electronic communication tools to share the content created by users. The rapidly increasing usage rate of social media in recent years has made social media not only an interpersonal communication medium but also turned it into a social communication tool. Today, social media used effectively in education and training activities, political communication campaigns, businesses, corporate image studies, public diplomacy, international relations, many areas of life and scientific studies.

This research has the importance of being one of the first studies on “bibliometric analysis of research on social media with the science mapping technique” in the literature review. In various fields, there are studies measuring scientific publication performance with different methods. One of the most important methods is “bibliometric analysis”. With bibliometric analysis,

findings giving specific information about the area can be identified. The conclusions to be drawn from these findings are important in determining the broadcasting policy of the countries and determining which topics/themes the international broadcasting trend is related to. In other words, it is very important to determine the science map of the international broadcasting trend in the development of the broadcasting policy of the country in the area of interest (Demir and Erigüç, 2018).

With the ever-increasing use of social media, the change in the number of studies conducted on social media in the literature has also been a subject of curiosity. Also, along with social media, which topics have been researched have also gained importance. In this context, revealing the thematic development map of the researches in the field of social media is important in terms of following new trends. With this research prepared for this purpose, the developments in the field of social media in the last fifteen years were analyzed periodically and systematically. Firstly, the article data to be used in the research were obtained from the Web of Science (WoS) Core Collection database. On 04.12.2019, the term "Social Media" was searched in the "title" section of the WoS database and 17.406 publications were reached. By using the SciMAT program, the bibliometric analysis was performed for 9,516 article data only through publications of the "article" type using the science mapping method. In this framework, using the scientific mapping method, a science map related to the social media field was created with the publications indexed in WoS. The most studied themes were determined by the strategic development map and diagrams created. As a result of the analysis, it has been observed that the number of articles published in the field of social media has increased significantly and the USA is the country with the highest number of publications. In terms of publications originating from Turkey, as Turkey has approximately 2% articles in citation index journals indexed within the scope of WoS in the field of social media and 0.4% articles in Turkish, it can be stated that publications in the field of social media in Turkey contribute to international literature with a small number of publications. In order to evaluate the development of social media on the basis of periods, the article data was analyzed comparatively in three periods of five years as "2005-2009", "2010-2014" and "2015-2019". As a result of the analysis, the motor theme of the period of "2005-2009" was "social media", the main motor themes of the period of "2010-2014" were "social media", "participation",

"word-of-mouth marketing", "networking", and the main motor themes of the period of "2015-2019" were "social media", "word-of-mouth marketing", "political participation" and "adolescents". Social media, the strongest theme in all three periods, was followed by the theme "word of mouth," which refers to the situation where the masses spread a product or event by passing it on to each other. This theme was followed by themes that are frequently discussed in disciplines such as business, management and marketing, such as participation, intention, adoption, management, political participation, adolescents, perception and commitment. In this context, important findings can be reached by conducting detailed research on social media themes, including sub-themes such as word-of-mouth marketing, adolescents and political participation, which have been evaluated as motor themes in terms of intensity and centrality, especially in the last five years.

In this research, only WoS was used as data source and SciMAT was used as software program. Researchers can use similar databases such as Scopus in similar researches, as well as analyze the subject from different perspectives using other programs and software such as Citespace, VOSviewer. Although bibliometric research on social media has been found in the WOS database, no research has been found with SciMAT software. It is evaluated that this research can create awareness and be used as an important data source for all researchers and stakeholders who are interested in social media.

Kaynakça / References

- Acet, O. (2013). *Alternative media and democracy: Political participation and expression through social media in Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aghaei, S. Nematbakhsh, M.A, Farsani, H.K. (2012). Evolution of the World Wide Web: From Web 1.0 to Web 4.0, *International Journal of Web & Semantic Technology (IJWesT)* 3(1), 1-10. doi : 10.5121/ijwest.2012.3101
- Alotaibi, N.M., Guha, D., Fallah, A., Aldakkan, A. Nassiri, F., Badhiwala, J.H., ..., Lozano, A.M. (2016) Social media metrics and bibliometric profiles of neurosurgical departments and journals: Is there a relationship? *World Neurosurg.* 90, 574-579. doi: 10.1016/j.wneu.2016.01.087
- Bellis, N.D. (2009). *Bibliometrics and citation analysis. From the science citation index to cybermetrics*. The Scarecrow Press. Toronto, UK.
- Bostancı, M. (2015). *Sosyal medya ve siyaset*. Konya: Palet Yayınları.

- Broadus, R.N. (1987). Toward a definition of “bibliometrics”. *Scientometrics*, 12 (5–6), 373-379. doi: 10.1007/BF02016680
- Budak, S. (2015). *Halkla ilişkiler ve medya ilişkisi çerçevesinde basım bültenlerinin gazetelerde haber olarak değerlendirilmesi: Zaman ve hürriyet örneği*. T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya.
- Cancino, C., Merigó, J.M., Coronado, F. Dessouky, Y. ve Dessouky M. (2017). Forty years of computers & industrial engineering: A bibliometric analysis. *Computers and Industrial Engineering*, 113, 614-629, doi: [10.1016/j.cie.2017.08.033](https://doi.org/10.1016/j.cie.2017.08.033).
- Castillo, C., Mendoza, M., ve Poblete, B. (2011). Information credibility on Twitter. *WWW'11: Proceedings on the 20th International Conference on World Web*. 675-684. doi: 10.1145/1963405.1963500
- CBSNEWS (2020). *Then and now: a history of social networking sites*, 02.01.2020 tarihinde <https://www.cbsnews.com/pictures/then-and-now-a-history-of-social-networking-sites/2/> adresinden erişilmiştir.
- Chen, C., (2017). Science mapping: a systematic review of the literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1-40.
- Chen, X., Wang, S., Tang, Y., ve Hao, T. (2019). A bibliometric ananlysis of event detection in social media. *Online Information Review*. 43(1), 29-52. doi: 10.1108/OIR-03-2018-0068.
- Churchill D. (2009). Educational applications of Web 2.0: Using blogs to support teaching and learning. *British Journal of Educational Technology* 40(1), 179–83. doi: 10.1111/j.1467-8535.2008.00865.x
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., ve Herrera, F. (2012). SciMAT: A new science mapping analysis software tool. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(8), 1609-1630. Doi: 10.1002/asi.22688
- Cobo, M. J., Martínez, M.-Á., Gutiérrez-Salcedo, M., Fujita, H., ve Herrera-Viedma, E. (2015). 25 years at knowledge-based systems: A bibliometric analysis. *Knowledge-based systems*, 80, 3-13. doi: 10.1016/j.knosys.2014.12.035
- Çakmak, V. (2014). *İletişim kaygısının sosyal medya kullanımı üzerine olan etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine örnek olay incelemesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya.
- Demir, H., ve Erigüç G. (2018). Bibliyometrik bir analiz ile yönetim düşünce sisteminin incelenmesi, *İş ve İnsan Dergisi* 5(2), 91-114. 25.01.2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/557505> adresinden erişildi.

- DergiPark, (2019). “Sosyal medya” anahtar kelimesi arama sonuçları. 10.01.2020 tarihinde, <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=%22sosyal+medya%22§ion=articles&searchFields=rawTranslations.keywords> adresinden erişilmiştir.
- Eren Çetin, Ş. (2019). *Katılımcı kültür olgusu bağlamında sosyal medya ve çevrimiçi topluluklar: Netnografik bir analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Jacso, P. (2005). As we may search—comparison of major features of the Web of Science, Scopus, and Google Scholar citation-based and citation-enhanced databases. *Current Science*, 89(9), 1537-1547.
- Kaplan A.M., ve Haenlein M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. doi: 10.1016/j.bushor.2009.09.003
- Karaca, P. (2019). *Sosyal medya ve demokratik katılım ilişkisi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası’nda sosyal medya kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Kurutkan, N., Orhan F. (2018b). *Kalite prensiplerinin görsel haritalama tekniğine göre bibliyometrik analizi*, Ankara:SAGE Yayınevi,
- Kurutkan, N., ve Orhan F. (2018a). *Sağlık politikası konusunun bilim haritalama teknikleri ile analizi*, İKSAD Yayınları.
- Mangold, W.G., Faulds, D.J. (2009). Social media: The new hybrid element of the promotion mix. *Business Horizons*, 52, 357-365. doi: 10.1016/j.bushor.2009.03.002
- Martínez, M. A., Cobo, M. J., Herrera, M., ve Herrera-Viedma, E. (2015). Analyzing the scientific evolution of social work using science mapping. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 257-277. doi: 10.1177/1049731514522101
- Mayfield, A. (2008). *What is social media?* iCrossing. 17.12.2019 tarihinde https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf adresinden erişilmiştir.
- Merriam-webster, (2019). *Social media*, 26.12.2019 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20media> adresinden erişilmiştir.
- Murgado-Armenteros, E. M., Gutiérrez-Salcedo, M., Torres-Ruiz, F. J. ve Cobo, M. J. (2015). Analysing the conceptual evolution of qualitative marketing research through science mapping analysis. *Scientometrics*, 102(1), 519-557. doi: 10.1007/s11192-014-1443-z

- Nusair, K., Butt, I., ve Nikhashemi, S.R. (2019). A bibliometric analysis of social media in hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(7), 2691-2719. doi: 10.1108/IJCHM-06-2018-0489
- Parr, H. (2008). *Mental health and social space: Towards Inclusionary Geographies?* Wiley Online Library. doi:10.1002/9780470712924.
- Petticrew, M., ve Roberts, H. (2008). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. Wiley Online Library. doi: [10.1002/9780470754887](https://doi.org/10.1002/9780470754887).
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation* 25(4), 348-349.
- Sayımer, İ. (2008). *Sanal ortamda halkla ilişkiler*. İstanbul:Beta Yayınları.
- SciMAT, (2019). *Science Mapping Analysis Tool*, 05.12.2019 tarihinde <https://sci2s.ugr.es/scimat/> adresinden erişilmiştir.
- Statista (2019a) *Number of monthly active Instagram users from January 2013 to June 2018*. 19.12.2019 tarihinde, <https://www.statista.com/statistics/253577/number-of-monthly-active-instagram-users/> adresinden erişilmiştir.
- Statista (2019b) *Percentage of U.S. adults who use Instagram as of January 2018, by age group*. 19.12.2019 tarihinde, <https://www.statista.com/statistics/246199/share-of-us-internet-users-who-use-instagram-by-age-group/> adresinden erişilmiştir.
- Su F. ve Beaumont C. (2010). Evaluating the use of a wiki for collaborative learning. *Innovations in Education and Teaching International* 47(4), 417-431. doi: 10.1080/14703297.2010.518428
- Tabak, A., Barbak A. ve Öztürk T., (2016). Kamu politikası disiplininin kavramsal gelişimini bibliyometri kullanarak anlamak mümkün mü?:1980-2014 döneminin bilimsel haritalama analizi. *EUL Journal of Social Sciences*, 7(2), 117-143
- Tiggemann, M. ve Anderberg I. (2019). Social media is not real: The effect of 'Instagram vs reality' images on women's social comparison and body image. *New Media & Society*, 1-17. doi: 10.1177/1461444819888720
- Vural, Z.B.A., ve Bat, M. (2010). Yeni bir yerleşim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382.
- Wearesocial, (2019). *The global state of digital in october 2019*. 15.12.2019 tarihinde <https://wearesocial.com/blog/2019/10/the-global-state-of-digital-in-october-2019> adresinden erişilmiştir.
- Web of Science, (2019). *The world's largest publisher-neutral citation index and research intelligence platform*, 04.12.2019 tarihinde <https://www.webof-knowledge.com> adresinden erişilmiştir.

Wheeler S., Yeomans P. ve Wheeler D. (2008). The good, the bad and the wiki: Evaluating student-generated content for collaborative learning. *British Journal of Educational Technology* 39(6), 987–95. doi: 10.1111/j.1467-8535.2007.00799.x

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı [YÖK] (2019). *Tez Merkezi* , 15.12.2019 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden erişilmiştir.

Zyoud, S.H., Sweileh, W.M., Awang, R. ve Samah, W.A. (2018). Global trends in research related to social media in psychology: mapping and bibliometric analysis. *Int J.Ment Health Syst*, 12(4), doi: 10.1186/s13033-018-0182-6.

Ekler

Ek 1. 2005-2009 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular

Social Media	Sosyal medya
Management	Yönetim
Internet	İnternet
Public Relations	Halkla ilişkiler
World Wide Web	Dünya Çapında Ağ

Ek 2. 2010-2014 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular

Social media	Sosyal Medya
Participation	Katılım
Word of mouth	Ağızdan ağıza
Networking	Ağ
Knowledge management	Bilgi Yönetimi
Intervention	Müdahale
Quality	Kalite
Satisfaction	Memnuniyet
Adoption	Benimseme
Knowledge	Bilgi
Challenges	Zorluklar, Mücadeleler
Experimentation	Deneme
Friends	Arkadaşlar
Risk	Risk
Youth	Gençlik
Engagement	Bağlantı, Katılım
6A "Social Media" ilişik olduğu temalar	
Twitter	Twitter
Facebook	Facebook
Communication	İletişim, Haberleşme
Web 2.0	Web 2.0

6B "Participation" ilişik olduğu temalar	
Information	Bilgi
Online	İnternet üzerinden
Networks	Ağlar
Internet Use	İnternet kullanımı
Political Participation	Siyasi Katılım
6C "Word of Mouth" ilişik olduğu temalar	
Sales	Satışlar
Reviews	Gözden geçirmeler
Impact	Etki
Consumers	Tüketiciler
User Generated Content	Kullanıcı Tarafından Oluşturulan İçerik
6D "Networking" ilişik olduğu temalar	
Professionalism	Profesyonellik
Social networking	Sosyal ağ
Ethics	Ahlâk
Students	Öğrenciler
Age	Yaş

2015-2019 Dönemi Temalarına İlişkin Bulgular

Social media	Sosyal medya
Word of mouth	Ağızdan ağıza
Participation	Katılım
Intention	Niyet
Adoption	Benimseme
Management	Yönetim
Political participation	Siyasi katılım
Adolescents	Ergenler
Perceptions	Algılar
Loyalty	Sadakat
College students	Üniversite öğrencileri
Intervention	Müdahale
Politics	Siyaset
Self	Öz
Systems	Sistemler
Education	Eğitim
Sentiment	Duygusallık
Privacy	Gizlilik
Instagram	Instagram
Women	Kadınlar
Time	Zaman
Campaigns	Kampanyalar
Network sites	Ağ siteleri
8A "Social Media" ilişik olduğu temalar	
Twitter	Twitter

Facebook	Facebook
Communication	İletişim, Haberleşme
Information	Bilgi
8B " Word of mouth " ilişik olduğu temalar	
Reviews	Gözden geçirmeler
Product	Ürün
İmpact	Etki
Consumers	Tüketiciler
User generated content	Kullanıcı Tarafından Oluşturulan İçerik
8C " Political Participation" ilişik olduğu temalar	
News	Haberler
Online	İnternet üzerinden
İnternet use	İnternet kullanımı
Democracy	Demokrasi
Civic engagement	Sivil katılım
8D "Adolescents" ilişik olduğu temalar	
Depression	Depresyon
Young adults	Genç yetişkinler
Networking sites	Ağ siteleri
Children	Çocuklar
Anxiety	Anksiyete
8E "İntention" ilişik olduğu temalar	
Satisfaction	Memnuniyet
Model	Model
Information technology	Bilgi teknolojisi
Determinants	Belirleyici faktörler
Acceptance	Kabul
8F "Participation" ilişik olduğu temalar	
Engagement	Bağlantı, Katılım
Networks	Ağlar
Motivations	Motivasyonlar
Community	Topluluk
Political communication	Siyasal iletişim

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akyıldız, S. ve Yılmaz, K. G. (2020). Sosyal medya konulu araştırmaların bilim haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1416-1451. DOI: 10.26466/opus.680835

Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Olan Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz¹

DOI: 10.26466/opus.681152

*

Gökhan Konat* -Ahmet Arslan**

*Arş. Gör. İnönü Üniversitesi, İİBF, Malatya, Türkiye

E-Posta: gokhan.konat@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0964-7893](https://orcid.org/0000-0002-0964-7893)

**Dr. Öğr. Üyesi. Gaziantep Üniversitesi, İİBF, Gaziantep, Türkiye

E-Posta: ahmet.arslan@inonu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2355-7544](https://orcid.org/0000-0002-2355-7544)

Öz

Elde edilen milli gelirden pay alma konusunda öncelikle geliri dağıtma konusunda kendisine yetki verilen kişilerin bunu ihtiyaç sahibi vatandaşın lehine kullanması gerekmektedir. 5018 sayılı Kamu mali yönetiminde de belirtildiği üzere mali saydamlığın gerçekleştirilmesi için kamu kaynaklarının hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkelerine uygun harcanması gerekmektedir. Hesap verebilirlik de kamu kaynakları kullanılırken hem hukukilik hem de yerindelik ilkelerinin gerçekleşmesi gerekir. Aksi durumda kamu kaynaklarının hem yasalara uygun olmayan hem de iktisadi açıdan yerinde olmayan yerlere yönelik harcanması ile israf ve yolsuzluğun önü açılmış olmaktadır. Araştırmanın amacı seçilmiş 12 ülke (Türkiye, Danimarka, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Yunanistan, Portekiz, Hollanda, Macaristan ve ABD) için yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki saklı nedensellik ilişkisini ortaya koymaktır. Yapılan panel veri analizlerinde seçilmiş 12 ülke için 1995-2018 yıllarını kapsayan veriler kullanılmıştır. Yolsuzluk verisi olarak Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün her yıl hesapladığı yolsuzluk algı endeksi kullanılmıştır ve veri setine <https://www.transparency.org/resmi> internet adresinden ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme verilerine ise dünya bankası resmi veri tabanı olan <https://data.worldbank.org/dan> ulaşılmıştır. Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi asimetric yapı ile incelenmiştir. Önce tek yönlü bulunan nedensellik ilişkisi asimetric yapı ile incelendikten sonra çift yönlü bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme, Nedensellik, Asimetric Nedensellik

¹ Bu çalışma 21-24 Kasım 2019 tarihinde 3. Uluslararası Zeugma Kongresi'nde sunulan "Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Üzerine Ampirik Bir Analiz" adlı tam metin tebliğin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir

The Effects of Corruption on Economic Growth: An Econometric Analysis

*

Abstract

In order to get a share from the national income obtained, the people who are authorized to distribute the income should use it in favor of the needy citizen. Accountability of public resources for the realization of financial transparency as set forth in 5018 must be spent according to public financial management and transparency principles. Both accountability and law fulness must be fulfilled while using public resources. Other wise, waste of money and corruption is prevented by spending public resources for places that are both illegal and economically inappropriate. The aim of the study selected 12 countries (Turkey, Denmark, Germany, Britain, France, Italy, Belgium, Greece, Portugal, the Netherlands, Hungary and the United States) is to demonstrate the causal relationship between corruption and economic growth. In the panel data analysis, data covering the years 1995-2018 were used for 12 selected countries. Corruption perception index, which is calculated by the International Transparency Organization every year, has been used as the corruption data and the data set has been reached from the official internet address <https://www.transparency.org/>. Economic growth data were obtained from the official website of the world bank <https://data.worldbank.org/>. The causality relationship between the series was examined with an asymmetrical structure. First, the causality relationship found in one direction was found bidirectional after examining with asymmetric structure.

Keywords: *Corruption, Economic Growth, Causality, Asymmetric Causality*

Giriş

Yolsuzluk kavramının tarihsel geçmişi çok önceki devirlere dayansa da günümüzde çok değişik şekillerde varlığını sürdürerek gündem konusu olmaya devam etmektedir. Kuralların şahsi çıkarlar için yok sayılması olarak adlandırılabilir yoksulluğun ekonomik açıdan birçok etkileri bulunmaktadır. Yolsuzluğun ekonomik açıdan etkileri ile ilgili teoride farklı görüş birlikleri mevcuttur. Bazı teorisyenler yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu düşünürken diğer başka teorisyenler yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yavaşlattığı yönünde görüş birliği içindedirler. Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu olduğunu savunan düşünürler ekonomik büyüme ve kalkınmanın motoru olan yatırımların bir proje olarak hayata geçebilmesi için yolsuzluğun bir takım bürokratik prosedürleri daha hızlı aşarak bunu yerine getirdiğini ayrıca daha önce düşünemeyen projelerinin rant sağlama adına olsa da kamu kurum yetkililerinin önüne gelerek ve düşünmeleri için fırsat sunması söz konusu olabilmektedir. Etkin yağlama hipotezi olarak da adlandırılan bu hipotezin temsilcileri taraftarları (Leff, 1964; Leys, 1965; Nye, 1967; Huntington, 1968; Acemoglu ve Verdier, 1998)'dir. Yolsuzluğun ekonomik büyümeye olan etkileri konusunda daha kötümser bakan diğer grup düşünürler ise kamu kaynaklarının yolsuzluk aracılığıyla etkin kullanılmadığını verimli yatırım alanları yerine kısır toplum için faydasız yerlere harcanarak asıl gerekli yatırım alanlarına kaynakların sevk edilemediğini ve böylelikle yatırımlar için gerekli sermayenin israf edildiğini savunmaktadırlar. Bu görüşü savunan teorisyenleri ise (Murphy vd.,1993; Birleşmiş Milletler, 1990; Mauro, 1995; Mo, 2001; Monte ve Papagni, 2001) sıralamak mümkün olmaktadır (Anoruove Braha, 2005, s.43).

Yolsuzluk Kavramı Tanımı ve Türleri

Yolsuzluk bazı ülkelerde bir yaşam biçimi olarak görülse de çoğu toplumlarda hoş karşılanmayan ve devlete olan güveni sarsan bir unsur olarak görülmektedir. Çalışmanın bu kısmında yolsuzluğun tanımlanmasından sonra yoksulluk türleri üzerinde kısaca durulacaktır.

Yolsuzluğunun Tanımı

Yolsuzluk kelime anlamı olarak yıkmak, dökmek, bozmak gibi manalara gelmekte ise de kamu kurumları için yoksulluğun tanımı biraz daha farklı şekilde tarif edilmektedir. Kamu kesimi içinde yolsuzluk tanım olarak kamu yetkilerinin şahsi çıkarlara hizmet edecek şekilde kullanılması olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan kamu kesimi içerisinde yolsuzluk kavramının türleri de rüşvet, iltimas, zimmet, görevi kötüye kullanma gibi kamu görevlisinin uygulaması hakkında bir takım cezai yaptırımlara maruz kalacağı şekilde yasalara girmiştir(Gedikli, 2011, s.170; Klitgaard, 1991, s.120; Wei, 2001, s.114). Ayrıca siyasi açıdan yolsuzluk da günümüzde çok sık karşılaşılan bir olaydır. Siyasi açıdan yolsuzluk siyasilerin kendi ailesi ve akrabası lehine fakat kamu aleyhine olarak bir işingördürülmesini sağlama veya kişisel yarar elde etmeye dönük olarak davranılması ile ortaya çıkar. Burada aslında kamu kaynakları siyasilerin yakın çevresine hizmet edecek biçimde kullanılmaktadır (Ackermann, 1999, s.5).

Yolsuzluk Türleri

Yolsuzluğun türleri farklı olsa da kamu kurumlarında en sık rastlanılan yolsuzluk türleri rüşvet, irtikap ve zimmet olarak söylenebilir. Bunlar içerisinde rüşvet bir kamu hizmetinin yerine getirilebilmesi için kamu hizmetinden faydalanmayı talep eden birey tarafından kamu memuru olan kişiye bir takım faydalar vaat edilmesi ya da fiili olarak verilmesidir(Mumcu, 1996, s.1). İrtikapda ise bir memurun kendisine verilen görevi kendisine başka kişilere karşı nüfus sağlama veya bu yolla fayda sağlamaya yönelik kullanılması veya vaat verme şeklinde gerçekleştirilmesidir(Milletlerarası Andlaşmalar, Madde 2, 2014).

Zimmette ise devlet tarafından kamu memuruna zimmetlenmiş olan kamu kaynağı veya varlığının yasalara uygun olmayacak bir biçimde bir başkasına yarar sağlama amacıyla mülkiyetinin devredilmesidir (Hasdemir, 2006, s.88).

Diğer yolsuzluk türleri olarak akraba ve yakınları kayırma (Nepotizm), siyasal kayırmacılık (Partizanlık, eş-dost ve tanıdıkları kayırma (Kronizm), hizmet kayırmacılığı, nüfuz sahibi insanları kayırma, rant kollama, teşvik

kollama, yardım kollama, kota kollama, lisans kollama, tarife kollama, kara para sayılabilir(Beşel,2013, s.16-22).

Yolsuzluğun Nedenleri ve Yolsuzluğu Ölçmeye Yönelik Değişkenler

Yolsuzluğun nedenleri arasında yatan faktörler ülkelerin sosyal, politik, kültürel ve ekonomik durumlarına göre farklı nedenlere bağlı olabilmektedir. Bunlar arasında en çok öne çıkan nedenler üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Kamu kesiminde yolsuzluğa neden olan faktörlerin başında bireylerin bazı faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için bir takım yasal prosedürlere uymak zorunda olması ve bu süreçlerde kamu yetkililerinin onay vermesi ile bazı işlemlerin gerçekleşmesinin mümkün olması gelmektedir. Kamu kurum yetkilileri ile muhatap olmak zorunda olan bireyler bazı yatırımların ve projelerin hayata getirilebilmesi, ehliyet ve gayrimenkul sahibi olabilmek vs. faaliyetler için kamu yetkililerini ikna etmek, edilemiyorsa rüşvet vs. vermek zorunda kalmaktadırlar(Giray,2015, s.113).

Yolsuzluğa neden olan bir başka faktör ülkelerin vergi idare ve vergilendirme yapısıdır. Vergilerin çok yüksek olduğu yerlerde bireyler vergi vermek yerine vergi idare memuruna rüşvet vs. vererek vergilerden kurtulma çabası içine girebilirler(Giray,2015, s.113). Vergi toplama ve denetimi işi ile görevli memurlara verilen maaşlar da bu konuda belirleyici olabilmektedir. Devlet için bu kadar kritik bir noktada görev yapan memurlara verilen ücretler tatmin edici değilse bu bireyleri ahlaki yönden yozlaşmaya ve değişik yolsuzluk uygulamalarına yönelmelerine sebep olabilecektir (Topkaya, 2014, s.33).

Yolsuzluk açısından diğer etkin bir sebep de kamu harcamalarını dolayısıyla bu harcamaların nerelere harcanacağı konusunda üst düzey yetkili kişilerin ihalelerde ve bütçe dışı hesaplarda karar verirken yasal prosedürlere göre değil de kendi menfaatlerine yönelik karar verebilmesidir. Önemli projelerin kimler tarafından yapılacağı konusunda şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine aykırı hareket edilmesi yolsuzluğun önünü açabilmektedir(Tanzi,1998, s.12).

Siyasi partilerin genel amacı oylarını maksimize etmektir. Siyasi parti temsilcisi olan kişiler de halkın faydasına değil de oylarının artmasına yönelik faaliyetlere daha fazla harcama yapma eğilimindedirler. Kamu kaynak-

ları bu yüzden siyasi partilerin seçim kampanyalarına fon sağlamak üzere kullanılabilir ve bu yolla yolsuzluğun önü de açılabilir(Tanzi,1998, s.15).

Maliye literatüründe politik mübadele²olarak adlandırılan diğer bir kavram da buna benzer yolsuzluk uygulamalarını tetikleyebilir. Bu teoriye göre siyasi partiler kendilerine oy getirecek(vatandaş kısa dönemde memnun edecek) politikalara yönelik harcamaları artırırlar. Kendisini kısa dönemde memnun edecek harcamalara ağırlık veren politikacıları seçme konusunda vatandaşlar da gerekli gayreti göstermektedirler. Bu şekilde karşılıklı memnun edici uygulamaların artması politikacıları gerçek ihtiyaçlar yerine gereksiz günü birlik harcamaları yapmalarına yönlendirecektir. Vatandaşlar politik açıdan miyopturlar, uzağı göremezler. Seçim öncesi kendisi için yapılan harcamaların daha sonra vergi ve benzeri olarak yine kendilerinden alınacağını fark edemezler(Erkal vd.,2015, s.327-342).

Bir ülkede hukuka olan güven az, hukuk sistemi çarpık ve eğer cezalar da caydırıcı nitelikte değilse suç işleme miktarı da buna bağlı olarak artacaktır. Yasalarla kendilerine çıkar yol bulamayan bireyler çareyi yasal olmayan yollarla işlerini yaptırmaya yönlendirebilecek ve bu durum yolsuzluğun önünü açacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, cezaların caydırıcı olması yolsuzluk oranını azaltabileceken yolsuzluk yapmanın sonucunda ortaya çıkan risk artacağından rüşvete meyilli kişilerin bu sefer de daha fazla miktarda rüşvet vb. şeyleri talep etmelerine de yola açabilir(Topkaya,2014, s.36).

Yolsuzluğun siyasi sebepleri yanında bir de ekonomik sebepleri vardır. Bir ülkede tekeli yapılar, fiyat kontrollerinin varlığı, ülkenin dışa bağımlı olması, kamunun ekonomi içindeki ağırlığının fazla olması, gelir dağılımı yapısının daha az eşitlikçi olması gibi faktörler de yolsuzluğa yol açan ekonomik faktörlerdir (Husted, 1999, s.339; Erkal vd.,2015, s.327).

Yolsuzluğun nedenleri arasında diğer bir sebep ülkenin yaşayış biçimi ya da kültürü ile ilişkilendirilebilir. Eğer bir ülkede rüşvet, kayırmacılık, kara para aklama gibi alışkanlıklar toplumda normal karşılanıyor ve ayıplanmıyorsa, bireyler bu konuda tepki vermiyorlar ve daha da kötüsü bu duruma alışmışlarsa bu tarz ülkelerde kurumlar içerisinde etik kültürü iste-

²Bu konuda bakınız: Çimen, A. (2004). *Demokrasilerde Yozlaşma Süreci: Politik Mübadele, Ekonomik Yozlaşma ve Yolsuzluk*. *Türk İdare Dergisi*, 76, 442.

nilen düzeyde gelişmemiş demektir. Bu durumun yolsuzluğu meşrulaştıracağı açıktır(Bozkurt,2010, s.48).

Ülkelerdeki cinsiyet eşitsizliğinin varlığı, dini inanışlar açısından zafiyet, nüfusun etnik yapısı ve eğitim düzeyinin düşük olması, kentleşme oranının yüksek olması da yolsuzluğun miktarını artıracak nedenler arasında sayılabilir(Gerni vd., 2012, s.131- 132).

Bir ülkede yolsuzluk düzeyinin seviyesinin belirlenmesi tek başına bir anlam ifade etmemekte diğer ülkelerde yolsuzluk miktarı ile karşılaştırıldığında bulunan rakamın önemi ortaya çıkmaktadır. Bunun için de önce bir ülkede yolsuzluk miktarı ölçülmeli ve değişik ülkelerde benzer ölçme yöntemleri ile bulunan sonuçlar kıyaslanmalıdır (Bayar,2010, s.197). Yolsuzluğun kesin olarak ölçülebilmesi mümkün değilken ancak birtakım tahminlerden yola çıkılarak sonuçlar elde etmek mümkün olmaktadır. Yolsuzluğu tahmini olarak ölçmek için bir takım öznel ve nesnel ölçütler kullanılmaktadır. Bunlardan öznel ölçütler bireylerin yolsuzluğu algılama düzeyi ve tecrübeleri ile ilişkilendirilmekte iken nesnel ölçütler ise araştırmalar neticesinde matematiksel olarak doğrulanabilecek ölçütlerdir. Nesnel ölçütlere ulaşmada internet üzerinden yolsuzluk türü olarak sayılacak yazışmalar, mahkemelerde yolsuzluk yaptığı gerekçesi ile tutuklu ya da hükümlü bireylerin sayısı gibi verilerden yararlanılmaktadır(Berg,2011). Bu konuda Dünya bankasının da dört farklı şekilde yolsuzluğu tanımlama biçimi vardır. Bunlar(Bayar,2007, s.4);

1. Net Varlık Değerlendirmesi
2. Tutuklanmalar ve mahkumiyetler
3. Anket yöntemi
4. Makroekonomik ampirik çalışmalar.

Yolsuzluğu tahmine dayalı ölçmek için değişik yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler yayınlanan bir takım yolsuzluğu ölçmeye yönelik farklı endekslerdir. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanı yolsuzluk algılama endeksi(Corruption perception index CPI)'dir. Bu endekste 0 ile 10 arasında ölçeklendirme mevcuttur. Bireylerin yolsuzluğa verdiği tepkilerine göre puanlamanın esas olduğu bir endekstir. 10 puan bu yüzden yolsuzluğun hiç olmadığı ve hiç yolsuzluk algılanmadığı bir ülkeyi işaret ederken 0 puan ise bireylerin yolsuzluğa karşı tepkilerinin hiç olmadığı ya da yüksek düzeyde yolsuzluk algılandığı bir ülkeye işaret edilmektedir. Bir diğer yolsuzluk endeksi de rüşvet verme endeksidir. Rüşvet verme endeksi de yine 0 ile 10

arasında bir puanlamaya dayanmaktadır. Bireyler eğer ülkede çok yüksek düzeyde rüşvet alıp vermenin gerçekleştiğine inanıyorlarsa 0 puan, rüşvet alıp verme işlerinin yok denecek kadar az olduğunu düşünüyorlarsa tercihlerini 10'dan yana kullanmakta ve 0 ile 10 puan arasında bu şekilde bir değerlendirme yapmaktadırlar. Global Yolsuzluk Barometresi, toplumun genel yolsuzluk algılaması ve tecrübelerini puanlandıran bir kamuoyu araştırmasıdır. Yolsuzluğun ülke içinde kurumsal olarak puanlandırıldığı araştırmada kurumların yolsuzluk seviyesi 1-5 ölçeğinde sıraya koyulmaktadır. 1 yolsuzluğun olmadığı 5 ise yolsuzluğun tamamen var olduğu seviyeyi ifade etmektedir. Diğer yolsuzluk ölçme endeks türleri Global Rekabet Endeksi, Uluslararası İş Şirketi Yolsuzluk Eendeksi ve MIMIC Model yöntemidir (Beşel,2013, s.25-27).

Ekonomik Büyüme Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu kısmında ekonomik büyümenin tanıtımı yapıldıktan sonra ekonomik büyümeye etki eden faktörlere de kısaca değinilecektir.

Ekonomik Büyüme tanımı

Ekonomik büyüme kavramı iktisat literatüründe üretim olanakları eğrisinin sağa kayması ya da kısaca milli gelirdeki yıllık ortaya çıkan artışlar olarak tanımlanabilir. Maliye politikası amaçlarından biri olan ekonomik büyümeyi sağlamak için devlet kamu harcamaları, kamu gelirleri, bütçe ve borçlanmayı bir araç olarak kullanabilmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesi yatırımların artırılmasına; yatırımların artırılması ise tasarrufların artırılmasına bağlıdır. Ekonomik büyüme modellerine göre değişiklik gösteren ekonomik büyümenin kaynağı nüfus, doğal kaynaklar, güven ve beklentiler, sermaye ve teknolojik yeniliklerle AR-GE faaliyetleri olabilir (Demircan,2003, s.98).

Ekonomik Büyümeye Etki eden faktörler

Ekonomik büyümeye etki eden birçok faktör olmakla birlikte genel olarak nüfus, tasarruf ve yatırımların fazlalığı, yolsuzluk düzeyi, beşeri sermaye birikimi, teknolojik yenilikler, sektörel yapı ve kentleşme oranı ekonomik

kalkınma ve büyüme etki eden faktörler olarak sıralanabilir. (Alataş,2014, s.15-21).

Yolsuzluk ile Ekonomik Büyüme İlişkisi

Klasik iktisadi yaklaşımın aksine modern iktisadi yaklaşım devletin bir takım maliye politikası amaçlarını yerine getirmesi için ekonomiye aktif müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymuş ve bu faaliyet alanı genişleyen devletin bütçesinin yetmediği durumlarda borçlanmasını da olağan bir durum olarak göstermiştir. Fakat Thomas Hobbes'un 1651'de yayınlanmış ünlü kitabının adı olan Leviathan bir deniz canavarı olarak tam da devletin ekonomik hayatta yerinin büyümesi ile adeta bir canavara dönüşeceğini ve önüne ne gelirse onu yiyeceğinden bahsetmektedir. Özellikle demokrasi kültürünün fazla gelişmediği ve ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkeler açısından olay değerlendirildiğinde yolsuzluğun kaynağını devletin ekonomideki rolü ile de açıklamak gerekir (Lapalombara, 1994, s.338).

Ekonomide kaynakların kıt olması bu kaynakların doğru yerlere harcanmasını gerektirmektedir. Ekonomik açıdan etkin ve verimli alanlara yapılacak olan yatırımlar sayesinde kamu kaynakları israf edilmemiş ve ihtiyaca göre harcanmış olacağından sosyal refahın bu şekilde maksimize edilmesi de sağlanmış olacaktır. Kamu kaynaklarının kullanımında hukuki yerindelik kadar ekonomik yerindelik de önem taşımaktadır. Hukuki yerindelikten kastedilen kaynakların yasalara uygun olarak harcanması, hukuki açıdan problem teşkil etmeyecek alanlarda kullanılmasıdır. Hukuki yerindeliğin sağlanmış olması kamu kaynaklarının etkin kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Bunun yanında kamu kaynaklarının olabildiğince minimum maliyeti sağlayacak ve maksimum sosyal fayda sağlamaya yönelik alanlarda kullanılmasına azami gayret edilmesi gerekmektedir. Proje ve yatırımların belirlenirken toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak ve aynı zamanda uzun vadede yatırım maliyetini karşılamasına (kamu zarar etmesini önleyecek şekilde) dikkat edilmelidir(Göktaş, 2009, s.3; Tanzi ve Davoodi, 1997, s.3).

Kamu kaynaklarının kullanım alanları belirlenirken ekonomik büyüme olumlu katkı sağlayacak, mal ve hizmet talebini artıracak faaliyetlere yönelik olmasına dikkate edilmelidir. Karşılıklı bireysel çıkar ilişkisine dayalı (kamu kaynağını kullanmaya yetkili birey ile kamu kaynağından fayda-

lanmaya talipli birey arasında) bir sistem varsa, faydalar toplum yararına değil de özel çıkarlara hizmet ediyorsa kamu kaynaklarının rant sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Bu durumda gerçekten toplumun ihtiyacı olan hizmetler yerine gereksiz, ya da sadece az sayıda belirli bir kesimin faydalanacağı hizmetlere kaynaklar harcanabilir. Bu durum ekonomik büyümenin verimliliğini azaltacağından büyüme de yavaşlatacaktır.

Literatür Taraması

Yolsuzluğun ekonomik büyümeye olan etkisi ile ilgili yapılmış çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Literatür Taraması

Çalışmanın adı ve yılı	Çalışmanın kapsamı	Yöntem	Çalışmanın bulgu ve sonuçları
Mo (2001)	1970-1985 yılları arasında 54 ülke için Yolsuzluk ve aktarma kanallarının GSYH üzerindeki etkisini tahmin etmeye çalışmıştır		Yolsuzluk seviyesindeki % 1’lik bir artışın büyüme oranını %0,72 azalttığı ya da diğer bir ifadeyle yolsuzluk endeksindeki bir birimlik artışın büyüme oranını % 0,55 azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Tosun (2003)	44 ülkede yolsuzluğu belirleyen faktörleri incelemiştir.	Rassaletkilersıra probit modeli yöntem olarak kullanılmıştır.	Araştırmada kullanılan yedi değişken arasında hukuk düzeni, bürokrasinin kalitesi hükümet harcamaları (GSYH’nin oranı olarak) ve kentsel nüfus artış oranının istatistiksel olarak anlamlı belirleyiciler oldukları tespit edilmiştir. İlk üç değişken yolsuzluk düzeyini artırmakta, son değişken ise azaltmaktadır.
Monte ve Papagni (2001)	1963-1991 dönemi için İtalya’nın 20 bölgesine yönelik devlet görevlilerinin yaptıkları mal ve hizmet alımlarında ortaya çıkan yolsuzluk olgusu üzerinde çalışmışlardır.	Çalışmada yöntem olarak dinamik panel vary analizleri kullanılmıştır.	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki iki farklı etkisi ortaya çıkarılmıştır. Birinci etki özel yatırımların, diğeri ise kamu yatırımlarının etkinliğine yöneliktir. Monte ve Papagni eğilimlerini ortadan kaldırıncı politikalara ağırlık verirlerse bunun yerel kamu kurumlarının ekonomik gelişmeye katkısını artıracığını ifade etmişlerdir.

Salisu (2000)	Yolsuzluğun ölçülmesinde kullanılan belirleyicilerin ekonomik büyüme olan etkisini araştırmışlardır.	MIMIC modeli ve Geleneksel bir büyüme modeli	Bulgular Nijerya'da yolsuzluğun GSYH'nin büyüme oranını ters yönde etkilediğine işaret etmektedir
Sarkar ve Hassan (2001)	1986-1996 yıllarını kapsayacak şekilde 87 ülke için yolsuzluğun yatırımlara olan etkisi, yatırımların da dolayısıyla ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin hipotezi test etmişlerdir		Diğer şeyler sabitken yolsuzluk algı endeksindeki %1'lik artışın (yolsuzlukta azalmaya işaret eder) yatırımların etkinliği üzerinde %1'den daha fazla bir artışa yol açtığı sonucuna varılmıştır.
Drury veditiş. (2006)	1982-1997 dönemi için 100'den fazla ülkeye ait verilerden faydalanarak demokratik olan ve olmayan düzenleri ayırarak yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır		Demokratik ülkelerde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi ortaya konulamamıştır. Bununla birlikte demokratik düzenle yönetilmeyen ülkelerin ekonomisine yolsuzluğun negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Akai vd. (2006)	Yapılan analizler sonucunda yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşıyorsa da tersi yönde bulgulara da rastlandığından yola çıkarak Akai vd. (2006) bu durumun kısmen (ölçme hatası, dışlanandığı kişiler ve eşanlılığı bağış) içselliksapması (endogeneity bias) vetahtemin sonrası hatalar gibi yöntemsel problemlerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.		Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin, bir takım problemlerle çevrili tahminlerden daha büyük olduğu sonucuna varılmıştır.
Everhart vd. (2007)	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olabilecek potansiyel etkisi üzerinde durmuşlardır.		Yolsuzluğun kamu harcamaları üzerindeki etkisi eski çalışmalara göre daha az belirgin olduğu; yolsuzluğun özel yatırım harcamaları üzerindeki etkilerinin ise önceki çalışmalara göre negatif etkisinin daha belirgin olduğu ortaya çıkmıştır.
Ali, Grant ve Domic(2010),	1986-1996 yılları arasındaki ekonomik büyüme ve yolsuzluk ilişkisi incelenmiştir.		Asya ülkelerinde yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Powell, Manish ve Nair (2010)	Yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir.		Ekonomik özgürlüğün sınırlandırıldığı ülkelerde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler oluşturduğu bulgusu elde edilmiştir.
Karagöz ve Kara-göz(2010)	1980-2005 dönemleri arasında Türkiye’de yolsuzluk, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişki ele alınmıştır.	Değişkenlerin logaritması alınarak MIM Modeli ile analiz gerçekleştirilmiştir.	Türkiye’de ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu ve kamu harcamaları ile yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusu elde edilmiştir.
Jalles (2011)	Gelişmekte olan ülkelerde demokrasi ve yolsuzlukların borçlanmaya ve büyümeye olan etkisine dair bir analiz gerçekleştirilmiştir.	1970-2005 yılları arasındaki dönem için panel veri analizi uygulanmıştır.	Yolsuzluğun daha az olduğu ülkelerin borçların idaresinde daha başarılı olduğu yolsuzluğun az olduğu bazı ülkeler açısından borçlanmanın büyümeye etkisinin olumlu olduğu ve borçlanmadan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Uğur ve Dasgupta (2011)	Düşük gelirli ülkeler arasında yapılan araştırma	Meta analiz yöntemi kullanılmıştır.	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki negatif ve istatistiksel olarak anlamlı doğrudan etkisi küçüktür (-0.07).
Huang (2012)	1995 - 2010 yılları için 10 Asya ülkesinde yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiştir.	Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli yöntem olarak ele alınmıştır.	Araştırmada yolsuzluklar çoğaldıkça ekonomik büyümenin de çoğaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Gernivd. (2012)	23 geçiş ekonomisi için yolsuzluğun belirleyicileri ile ilgili bir çalışmagerçekleştirilmiştir.		İktisadi büyüme ve yolsuzluğun birbirlerini etkilediği ve yolsuzluktan ekonomik büyümeye olan doğru nedensellik ilişkisinin daha net olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Saha ve Gounder (2013)	1995-2010 yılları arasında gelişmekte olan ülkeler araştırılmıştır.	Polinam Gerileme	Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk ile ekonomik büyüme ve gelişmişlik arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Beşelve Savaşan (2014)	Türkiye için 1985:01- 2012:11 dönemi aylık verileri ele alınarak “Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme” ilişkisi incelenmiştir.	Zivot-Andrews birimkök-testiile, Gregory-Hansen Eşbütünleşme Toda-Yamamoto nedensellik testleri kullanılmıştır	Değişkenlerarasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığı, fakatekonomik büyümeden yolsuzluklara doğru ve tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Şahin(2016)	1980-2015 dönemlerinde Türkiye için demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzluğun ekonomik büyüme olan etkisi incelenmiştir.	Granger nedensellikanalizi-kullanılmıştır.	Yapılan çalışmada ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında bir nedenselliğin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bunun yanında ekonomik büyümeden demokrasi, yolsuzluk ve ekonomik özgürlüklere doğru bir nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
d'Agostino, Dunne, Pieroni (2016)	1996-2010 dönemleri arasında 106 ülke için yapılan çalışmada yolsuzluğun askeri harcamalar ve yatırım harcamaları aracılığıyla ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır.		Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif yönde olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Altunç ve Yıldırım(2017)	Gelişmiş ve gelişmekte olan 47 ülke verilerinden faydalanılmıştır.Çalışmada sadece yolsuzluğun ekonomik büyüme olan doğrudan etkisi değil aynı zamanda etkileme kanalları da araştırılmıştır.	En küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen regresyon modeli Kullanılmıştır.	Yolsuzluk endeksindeki bir birimlik artışın(yolsuzluğun azalmasının) ekonomik büyümeyi %8'e yakın bir düzeyde artırdığı sonucuna varılmıştır.
ErenveKüni(2018)	Yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, hızlı bir gelişim süreci gösteren E7 (Emerging Seven) ülkeleri (Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye) için incelenmiştir.	2002–2016 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılan çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönem parametrelerin tahmini için Ortak İlişkili Etkiler Modeli (CCE) ele alınmıştır.	Brezilya ve Çin için, yolsuzluk tutumundaki iyileşmenin büyüme üzerindeki etkisinin pozitif; Hindistan ve Rusya için ise negatif olduğunu ortaya koymuştur. Modele eklenen diğer ülkeler için ise değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Odabaşı ve Arıkan(2019)	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) üyesi 11 ülke için Yolsuzluğun ekonomik büyüme direk etkisi ile beraber, beşeri sermaye ve yatırım kanalları vasıtasıyla yolsuzluğun ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği araştırılmıştır.	2003-2017 yılları arası Panel veri analizi	Yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde doğrudan negatif bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca yatırım kanalı vasıtası ile yolsuzluğun ekonomik büyüme etkisi vardır. Beşeri sermaye kanalı ile yolsuzluğun büyümeye anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.
İnam ve Güzel(2019)	Araştırmada ülkelerin yolsuzluk seviyelerine göre sınıflandırılması ve bu sınıflandırmada etkili olan ayırt edici ekonomik değiş-	2013 yılıverileridiskriminantanaliziileanaliz edilmiştir.	İnsani Gelişme Endeksi, kişi başı gelir, eğitim harcamaları gibi değişkenlerin düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu OECD ülkelerinde yolsuzluk seviyesi-

kenlerin belirlenmesihedef-
lenmiştir. Bu kapsamda
ülkeminin de içinde bulun-
duğu OECD ülkeleri için
yolsuzluk seviyesini etkile-
yen farklı ekonomik değış-
kenler incelenmiştir.

nin daha yüksek olduğunu ifade
etmektedir.

Kaynak: Eren, 2018, s. 1472-1473; Erkal vd., 2014, s.149-152; Beşelve Savaşan, 2014, s.75-76;
Karagöz ve Karagöz, 2010, s.12-14'den derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada seçilmiş 12 OECD ülkesi (Türkiye, Danimarka, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Yunanistan, Portekiz, Hollanda, Macaristan ve ABD) için yolsuzluk (YOLS) ve ekonomik büyüme (GDP) serileri arasındaki saklı nedensellik ilişkisi sınanmaktadır. Bu amaçla OECD ülkelerinde ahlak seviyesi ile ekonomik anlamda refah arasındaki ilişki olup olmadığı gösterilmek istenmektedir. Bu ülkelerin seçilmesindeki asıl sebep, 1995-2018 yılları arasına ait düzenli veri setine ulaşılabildiği içindir. Yolsuzluk verisi olarak Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün her yıl hesapladığı yolsuzluk algı endeksi kullanılmıştır. Bu veri setine <https://www.transparency.org/resmi> internet hesabından ulaşılmıştır. Ekonomik büyüme verilerine ise dünya bankası resmi veri tabanı olan <https://data.worldbank.org/> üzerinden ulaşılmıştır.

Panel veri analizinin yapılırken ülkeler arasındaki yatay kesit bağımlılığın göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Ele alınan ülkeler yüksek oranda bütünleşik ise, yatay kesit bağımlılığı kullanmadan yapılacak analizde önemli sapmalara ve boyut bozulmalarına yol açabilir (Peseran, 2006). Dolayısıyla yatay kesit bağımlılık göz ardı edilerek yapılacak analizler ulaşılabilecek sonuçların etkilenmesine neden olacaktır (Breusch ve Pagan, 1980). Bu nedenle panel veri analizlerinin en önemli adımlarından biri yatay kesit bağımlılığı test etmektir. Ardından serilerin durağan yapıları incelenmektedir. Bu amaçla yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Peseran (2007) testi uygulanmıştır. Düzeyde durağan bulunan seriler asimetric nedensellik ilişkisini ortaya çıkarmak için pozitif ve negatif bileşenleri arasındaki nedensel ilişki sınanmıştır.

Sapması Düzeltilmiş Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Yatay kesit bağımlılık;

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' x_{it} + \mu_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N, t = 1, 2, \dots, T$$

$$Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) \neq 0 \quad i \neq j$$

şeklinde açıklanabilir. İfade edilen eşitlikte bulunan kalıntılar arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlılığı için Breuschand Pagan (1980)'nin LM testi kullanılmaktadır (Pesaran 2004). LM test istatistiği aşağıdaki gibi ifade edilir;

$$LM_{BP} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \chi^2_{N(N-1)/2}$$

$i \neq j$ olmak üzere yatay kesit bağımlılık testi için kurulması gereken hipotez;

$$H_0: \rho_{ij} = \rho_{ji} = 0 \text{ (Yatay kesit bağımlılık yok)}$$

$$H_1: \rho_{ij} \neq \rho_{ji} \neq 0 \text{ (Yatay kesit bağımlılık var)}$$

şeklinde dir. $\hat{\rho}_{ij}$, EKK ile oluşturulan regresyonlardan elde edilen kalıntılar arasındaki korelasyon katsayısını ifade etmektedir ve test istatistiği $\chi^2_{N(N-1)/2}$ dağılımına sahiptir.

Bias-Adjusted CD test istatistiği ise aşağıdaki gibi ifade edilir;

$$CDLM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij}^2 \frac{(T-K-1)(\hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{\tau_{ij}})}{V_{\tau_{ij}}}$$

Bu test istatistiği, $CDLM_{adj} \sim N(0,1)$ ile asimptotik olarak standart normal dağılım sergilemektedir (Pesaran vd. 2008).

CADF Panel Birim Kök Testi

Pesaran (2006) yılında yaptığı çalışmasında yatay kesit bağımlılık sorununu ortadan kaldırmak amacıyla \bar{y}_t ve $\Delta \bar{y}_t$ gecikmeli değerlerini kullanmıştır. Bu durumda CADF testinin EKK ile tahmini aşağıdaki gibi önerilmiştir;

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} c_{ij} \Delta y_{i,t-j} + d_i t + h_i \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \eta_{ij} \Delta \bar{y}_{t-j} + \varepsilon_{i,t}$$

Önerilen bu denklem için hipotezler aşağıdaki gibidir;

$$H_0^i: b_i = 0$$

$$H_1^i: b_i < 0, i = 1, 2, \dots, N \text{ için}$$

CADF test istatistiklerinin ortalamalarına dayalı olan CIPS istatistiği ise aşağıdaki gibi elde edilmektedir;

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N}$$

Panel Asimetrik Nedensellik Testi

Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi, Granger nedensellik testinin basit bir hali olarak ele alınmaktadır. Buna göre herhangi iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$Y_{i2,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k Y_{i2,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k Y_{i1,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Burada K uygun gecikme sayısını belirtmek üzere testin hipotezleri aşağıdaki gibi kurulmaktadır;

H_0 : Bütün yatay kesitlerde X' 'ten Y' 'ye nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : Bazı yatay kesitlerde X' 'ten Y' 'ye nedensellik ilişkisi vardır.

Sıfır hipotezini sınamak için bireysel Wald istatistiklerinin ortalaması alınmaktadır. Bunun için gereken formül aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

$$W_{N,T}^{HNC} = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^K W_{i,T}$$

Asimptotik dağılan $Z_{N,T}^{HNC}$ test istatistiğini, yani büyük örnekleme ($T > N$) sahip bulunduğu durumlarda aşağıdaki gibi standartlaştırılmış test istatistiğini Z_N^{HNC} kullanmayı öne sürmüşlerdir;

$$Z_{N,T}^{HNC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{HNC} - 2)$$

$$Z_N^{HNC} = \frac{\sqrt{N} [W_{N,T}^{HNC} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i,T})]}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N Var(W_{i,T})}}$$

Hatemi-J (2012), Granger ve Yoon (2002) tarafından önerilenserilerin birikimli pozitif ve negatif değişimlerini içeren bileşenlere dönüştürme fikrinde hareketle değişkenler arasında ilişki görünmezse bile negative ve pozitif bileşenler arasında asimetrik bir ilişkinin olabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple asimetrik etkinin nedensellik ilişkilerinde dikkate alınması önem arz eden bir konu olmaktadır. X_{it} ve Y_{it} serilerinin rassal yürüyüş modeli şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$Y_{i1,t} = Y_{i1,t-1} + \varepsilon_{i1,t} = Y_{i1,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i1,j}$$

$$Y_{i2,t} = Y_{i2,t-1} + \eta_{it} = Y_{i2,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i2,j}$$

Burada ε_{ij} ve η_{ij} beyaz gürültü süreci olup, sırasıyla $N(0, \sigma_{\varepsilon_{i1,j}}^2)$ ve $N(0, \sigma_{\varepsilon_{i2,j}}^2)$ ile normal dağılıma sahiptir. $X_{i,0}$ ve $Y_{i,0}$ ise başlangıç değerleridir.

Pozitif ve negatif şoklar aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$\varepsilon_{i1,t}^+ = \max(\varepsilon_{i1,t}, 0), \varepsilon_{i1,t}^- = \min(\varepsilon_{i1,t}, 0),$$

$$\varepsilon_{i2,t}^+ = \max(\varepsilon_{i2,t}, 0), \varepsilon_{i2,t}^- = \min(\varepsilon_{i2,t}, 0)$$

$$\varepsilon_{i1,t} = \varepsilon_{i1,t}^+ + \varepsilon_{i1,t}^- \text{ ve } \varepsilon_{i2,t} = \varepsilon_{i2,t}^+ + \varepsilon_{i2,t}^-$$

Serilerin pozitif ve negatif birikimli şokları aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$Y_{i1,t}^+ = Y_{i1,0}^+ + \varepsilon_{i1,t}^+ = Y_{i1,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i1,j}^+$$

$$Y_{i2,t}^+ = Y_{i2,0}^+ + \varepsilon_{i2,t}^+ = Y_{i2,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i2,j}^+$$

$$Y_{i1,t}^- = Y_{i1,0}^- + \varepsilon_{i1,t}^- = Y_{i1,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i1,j}^-$$

$$Y_{i2,t}^- = Y_{i2,0}^- + \varepsilon_{i2,t}^- = Y_{i2,0} + \sum_{j=1}^t \varepsilon_{i2,j}^-$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) yapısına uyarlanan ve şoklarına ayrılmalı yapı-
aşağıdaki gibi tanımlanır:

$$Y_{i2,t}^+ = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k Y_{i2,t-k}^+ + \sum_{k=1}^K \beta_i^k Y_{i1,t-k}^+ + \varepsilon_{it}^+$$

$$Y_{i2,t}^- = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k Y_{i2,t-k}^- + \sum_{k=1}^K \beta_i^k Y_{i1,t-k}^- + \varepsilon_{it}^-$$

Ampirik Bulgular

Çalışmanın bu kısmında yatay kesit bağımlılık test sonuçları ve birim kök testi sonuçları ile elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Sapması Düzeltilmiş Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Değişken	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
YOLS	11.822	0.000***
GDP	81.839	0.000***

NOT: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde yokluk hipotezinin reddedileceğini ifade etmektedir. GDP ile ATM sırasıyla ekonomik büyüme ve 1.000 km² başına düşen ATM sayısı kısaltması olarak kullanılmışlardır, K ise gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Uygulanan yatay kesin bağımlılık testi sonuçları Tablo 2’de ifade edildiği gibidir. Test sonucunda ele alınan ülkelerden herhangi birinde oluşan şokun diğer ülkeleri de etkilediği bulgusu elde edilmektedir. Yani ele alınan serilerde yatay kesit bağımlılığın varlığı görülmektedir. Bu nedenle ele alınan veriler için II. kuşak panel birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 3. CADF Birim Kök Sonuçları

GDP		YOLS	
Gecikme	CADF	Gecikme	CADF
4	5.524***	2	2.392
4	3.657*	3	4.017**
3	1	4	2.183
4	2.542	2	1.59
3	4.521**	4	1.807
4	2.133	2	2.83
2	0.813	3	4.539**
4	2.386	2	0.628
4	2.867	2	3.601*
3	3.948**	2	3.434
4	2.653	2	3.879**
4	0.761	2	2.452

CIPS: -2.734**

CIPS: -2.779**

NOT: Bireysel istatistikler için kritik değerler %1 de 4.68, %5 de -3.87, %10 da -3.49’dir ve CIPS istatistiği için kritik değerler %10 da 2.63, %5 de -2.72, %1 de -2.88’dir. *, **ve*** sırasıyla %10,%5 ve %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılık testi sonucuna göre seçimine karar verilen CADF panel birim kök testi sonuçları Tablo 3’te ifade edildiği gibidir. Budara CADF testi ele alınan her ülke için ayrı ayrı birim kök testi sonuçlarını verirken CIPS testi panelin geneli için birim kök testi sonuçlarını vermektedir. Buna göre CADF testi sonucunda; GDP serisi için Türkiye, Danimarka, Fransa ve Hollanda’nın bireysel durağanlık sergilediği, YOLS serisi için ise Danimarka, Belçika, Portekiz ve Macaristan’ın bireysel durağanlık sergilediği görülmektedir. CIPS testi sonucunda ise GDP ve YOLS serilerinin %5 anlamlılık seviyesinde durağan hale geldiği bulgusu elde edilmiştir.

Tablo3.Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testinin Sonuçları

Hipotez	W_{NT}^{HNC}	Z_N^{HNC}
		0.49407
YOLS \leftrightarrow GDP	263.636	(0.6213)
		6.576
GDP \leftrightarrow YOLS	7.187	(0.00)***

NOT: *** %1 seviyesinde anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Durağanlık bulgusu elde edildikten sonra yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için uygulanan Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testinin sonuçları Tablo 4'te ifade edildiği gibidir. Yapılan test sonucunda yolsuzluk değişkeninden ekonomik büyüme değişkenine doğru nedensellik ilişkisi olmadığı yani temel hipotezin reddedilemeyeceği sonucuna varılmaktadır. Ama büyüme değişkeninden yolsuzluk değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. Yani temel hipotez reddedilir ve ekonomik büyüme değişkeninden yolsuzluk değişkenine doğru (GDP \rightarrow YOLS) tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 5. Asimetrik Nedensellik Testinin Sonuçları

Hipotez	W_{NT}^{HNC}	Z_N^{HNC}
		3.5250
YOLS \leftrightarrow GDP+	28.796	(0.000)***
		6.8480
GDP \leftrightarrow YOLS+	45.405	(0.000)***
		7.1329
YOLS \leftrightarrow GDP-	46.829	(0.000)***
		1.8334
GDP \leftrightarrow YOLS-	20.341	(0.006)***

NOT:*** %1 seviyesinde anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Değişkenlerin pozitif ve negative şokları arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını incelemek için yapılan Dumitrescu-Hurlin panel asimetrik nedensellik testinin sonuçları Tablo 5'te ifade edilmektedir. Elde edilen asimetrik panel nedensellik analiz sonuçlarına göre ise değişkenlerin pozitif ve negatif şoklarının kendi aralarında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine sahip olduğu görülmektedir. Yani $YOLS^- \rightleftharpoons GDP^-$ ve $YOLS^+ \rightleftharpoons GDP^+$ 'dir. Bu kullanılan asimetrik teknik ile daha önce yolsuzluk değişkeninden büyüme değişkenine doğru bulunamayan nedensellik ilişkisi bu yöntem ile ortaya çıktığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bireyler var olduğu sürece etkisini bir şekilde sürdürecektir olan yolsuzluk çok eski yıllara dayanmaktadır. Siyasilerin oylarını maksimize etmek istemesi, bürokratların ise sağlayacakları rantı maksimize etmek istemeleri yolsuzlukların asıl nedenlerindedir. Bunun dışında ülkelerin sosyal ve ekonomik durumları ile hayat tarzları da yolsuzluğa neden olan unsurlar arasındadır. Yolsuzluğun iktisadi büyümeyi etkilediği yönünde bir fikir ortaklığı bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılar yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğunu savunurken, bazı araştırmacılar ise etkin yağlama hipotezi altında yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini iddia etmektedirler.

Yapılan bu çalışmada ekonomik büyüme ve yolsuzluk algılama endeks verileri ele alınarak 1995-2018 dönemlerini içeren aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 12 seçilmiş OECD ülkesi için yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

İlk olarak birimlerde oluşan şokun etkisini sınamak için yatay kesit bağımlılık testi yapılmış ve elde edilen sonuç ile II. kuşak birim kök testlerinden olan CADF panel birim kök testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Yapılan birim kök testi sonucunda serilerin düzeyde durağan olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu nedenle serilere Dumitrescu ve Hurlin panel nedensellik testi uygulanmasına karar verilmiştir. Yapılan nedensellik testi sonucunda ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir. Son olarak serilerin pozitif ve negatif şokları arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını incelemek için Dumitrescu-Hurlin panel asimetrik nedensellik testi uygulanmıştır. Yapılan bu test sonucunda ise değişkenlerin pozitif ve negatif şoklarının kendi aralarında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Kullanılan asimetrik yöntem ile daha önce yolsuzluk değişkeninden büyüme değişkenine doğru elde edilemeyen nedensellik ilişkisinin elde edildiği görülmektedir.

Analizler sonucunda elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde özellikle geri kalmış ülkelerde bütçe yetersizliğinden dolayı ya da hükümetlerin ekonomik büyümeyi öncelikleri arasında görmemelerinden dolayı ülkelerde yolsuzluk artışının meydana geldiği görülmektedir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması sonucunda, ülkedeki gelir dağılımında eşitsizlik, kamu

gelirlerindeki düşüğe dayalı olarak yatırımlar için gereken kaynakların yetersiz olması ve dış yardımlar için siyasi tavizler verilmesi gibi sorunlar meydana gelmektedir. Bu nedenle hükümetler ekonomik büyüme için şartlar ne olursa olsun belirledikleri amaçlar doğrultusunda ilerlemeli ve gereken sermaye birikimi için kamu gelirlerinden en iyi biçimde yararlanmalı ve bu doğrultuda vergi sistemlerinin de adil bir şekilde revize edilmesi gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effects of Corruption on Economic Growth:
An Econometric Analysis**

*

Gökhan Konat – Ahmet Arslan
İnönü University, Gaziantep University

Arguing that corruption is positive on economic growth, thinkers have implemented corruption as a project so that investments, which are the engine of economic growth and development, have overcome some bureaucratic procedures faster, and also for public sector officials to come to think and think before their unplanned projects. it may be an opportunity. Representatives of this hypothesis, which is also called effective lubrication hypothesis, are its supporters (Leff, 1964; Leys, 1965; Nye, 1967; Huntington, 1968; Acemoglu and Verdier, 1998).

Contrary to the classical economic approach, the modern economic approach has revealed that the state must actively intervene in the economy in order to fulfill some of its fiscal policy objectives, and this has made it a normal situation that the expanding state's budget is not enough. But *Leviathan*, the name of Thomas Hobbes' famous book published in 1651, mentions that as a sea monster, the state will turn into a monster with the growth of its place in economic life and eat whatever comes before it. Especially when the culture of democracy is not developed much and in terms of economically developing countries, it is necessary to explain the source of corruption with the role of the state in the economy (Lapalombara, 1994, p.338).

The scarcity of resources in the economy requires that these resources be spent in the right places. Thanks to the investments to be made in economically efficient and productive areas, public resources will not be wasted and spent according to the need, so social welfare will be maximized in this way. In the use of public resources, economic appropriateness is as important as the legal appropriateness. What is meant by legal dignity is to spend the resources in accordance with the law and to use them in areas that do not constitute a legal problem. Ensuring legal adequacy does not mean that public resources are used effectively. In addition, the utmost efforts should

be made to use public resources in areas that will provide the minimum cost and maximize social benefits. While determining the projects and investments, it should be paid attention to meet the needs of the society and at the same time to cover the investment costs in the long term (to prevent public damage) (Göktaş, 2009, p.3; Tanzi and Davoodi, 1997, p.3).

While determining the usage areas of public resources, it should be taken into consideration that it is aimed at activities that will contribute positively to economic growth and increase the demand for goods and services. If there is a system based on mutual individual interest relationship (between the individual authorized to use the public resource and the individual aspiring to benefit from the public resource), it can be said that if the benefits serve private interests rather than the benefit of the society, public resources are aimed at providing rent. In this case, resources may be spent on services that are unnecessary, or only for a limited number of people, rather than the services that society actually needs. This will slow down growth as it will reduce the efficiency of economic growth.

In order to get a share from the national income obtained, the people who are authorized to distribute the income should use it in favor of the needy citizen. As stated in Public Financial Management No. 5018, public resources must be spent in accordance with the principles of accountability and transparency in order to achieve fiscal transparency. Both accountability and lawfulness must be fulfilled while using public resources. Otherwise, waste and corruption are prevented by spending public resources for places that are both illegal and not economically viable.

The aim of the study selected 12 countries (Turkey, Denmark, Germany, Britain, France, Italy, Belgium, Greece, Portugal, the Netherlands, Hungary and USA) reserved between corruption and economic growth is to demonstrate the causal relationship. In the panel data analysis, data covering the years 1995-2018 were used for 12 selected countries. Corruption perception index, which is calculated annually by the International Transparency Organization, was used as the corruption data and the data set was accessed from the internet address <https://www.transparency.org/>. Economic growth data were obtained from <https://data.worldbank.org/>, the official database of the world bank. The causality relationship between the series was examined with an asymmetrical structure. First, the causality relationship found

in one direction was found bidirectional after examining with asymmetric structure.

Firstly, to test the effect of the shock that occurs in the units, a horizontal cross-section dependency test was performed and with the result obtained, II. It was decided to use the CADF panel unit root test which is one of the generation unit root tests. As a result of the unit root test, it was found that the series were stationary at the level. Therefore, it was decided to apply Dumitrescu and Hurlin panel causality test to the series. As a result of the causality test, it was found that there is a one-way causality relationship from economic growth to corruption. Finally, Dumitrescu-Hurlin panel asymmetric causality test was applied to examine whether there is a causality relationship between the positive and negative shocks of the series. As a result of this test, it was found that the positive and negative shocks of the variables have a two-way causality relationship among themselves. With the asymmetric method used, it is seen that the causality relationship that previously could not be obtained from the corruption variable to the growth variable was obtained.

When the results obtained as a result of the analyzes are evaluated, an increase in corruption occurs in the countries especially due to the insufficient budget in the backward countries or because the governments do not see economic growth as their priority. As a result of the slowdown in economic growth, problems such as inequality in income distribution in the country, insufficient resources for investments based on the decline in public revenues, and political concessions for foreign aid arise. For this reason, governments should proceed in line with their goals regardless of the conditions for economic growth and they should make the most of public revenues for the required capital accumulation and the tax systems should be revised fairly accordingly.

Kaynakça / References

- Acemoğlu, D., ve Verdier, T. (1997). *The choice between market failures and corruption*. MIT WorkingPaper.
- Ackermann, S. R. (1999). *Corruption and government: causes, consequences and reform*. UK: Cambridge University Press.

- Akai, N., Horiuchi, Y. ve M. Sakata (2006). Corruption and economic growth: a methodological note, paper presented at the *Bi-Annual Meeting of the Japanese Economic Association*, Kyoto Sangyo University.
- Alataş, S. (2014). *Ekonomik kalkınmayı belirleyen faktörler: ampirik bir analiz*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi: Aydın.
- Altunç, Ö. F., Ve Yıldırım, A. G. A. (2017). Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkileme kanalları: Ülkeler arası bir çalışma, *The Journal of Academic Social Science*, 5(63), 15-27.
- Baldemir, E., Özkoç, H. ve İşçi, Ö. (2009). Mimic model ve yolsuzluk üzerine Türkiye uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2).
- Bayar, G. (2010). Türkiye'de yolsuzluk-ekonometrik bir inceleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 105-131.
- Berg, E. (2001). How should corruption be measured. MSC economics extended essay. *London School of Economics and Political Science*.
- Beşel, F. ve Savaşan, F. (2014). Türkiye'de yapısal kırımlar altında yolsuzluk-ekonomik büyüme ilişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 73-86.
- Breusch, T., ve A. Pagan. (1980). The lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47 (1), 239-254.
- Bozkurt, C. (2010). Yolsuzlukla mücadele boyutuyla etik ve etik kültürü. *Denetim Dergisi*, (5), 44-53.
- Çimen, A. (2004). Demokrasilerde yozlaşma süreci: politik mücadele. *Ekonomik Yozlaşma ve Yolsuzluk. Türk İdare Dergisi*, 76, 442.
- D'Agostino, G., Dunne, J. P., ve Pieroni, L. (2016). Government spending, corruption and economic growth. *World Development*, 84, 190-205.
- Del Monte, A., ve Papagni, E. (2001). Public expenditure, corruption, and economic growth: the case of Italy. *European journal of political economy*, 17(1), 1-16.
- Drury, A.C., J. Kriekhaus, ve M. Lusztig (2006). Corruption, democracy and economic growth. *International Political Science Review*, 27(2), 121-136.
- Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin ekonomik büyüme ve kalkınmaya etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 97-116.
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.

- Erkal, G., Akıncı, M., ve Yılmaz, Ö. (2014). Yolsuzluk ve iktisadi büyüme ilişkisi: oecd ve ab ülkeleri üzerine panel sınır testi analizi. *Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıştay Dergisi*, 92.
- Erkal, G., Akıncı, M., ve Yılmaz, Ö. (2015). Politik istikrarsızlık ve yolsuzluk ilişkisi: bir panel veri analizi/relationship of political rights and corruption: a panel data analysis. *Ege Akademik Bakış*, 15(3), 327.
- Everhart, S.S., J. Martinez-Vazquez ve R.M. McNab. (2007). Corruption, governance, investment and growth in emerging markets. *AppliedEconomics*, 1-16.
- Gerni, M, Emsen, Ö.S., Özdemir, D., ve Buzdağlı Ö. (2012), Yolsuzluğun belirleyicileri ve büyüme ile ilişkileri. *International Conference On Eurasian Economies*, 1, 131-139.
- Göktan, A. (2009). Yolsuzluğun büyüme üzerindeki etkileri ve yolsuzluğu önleme stratejileri. *Çimento İşverenDergisi*, 20-27.
- Granger, C.W.J. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*. 37(3), 424-438.
- Giray, F.(2005). Yolsuzluk ve yolsuzluğun vergi yapısı üzerine etkileri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 32, 113.
- Huang, C. J. (2012). Corruption, economic growth, and income inequality: evidence from ten countries in Asia. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 66, 354-358.
- İnam, B., Güzel, S., ve Murat, D. (2019). The correlation between corruption and socio economic development: an application for OECD countries. *Hacettepe UniversityJournal of Economics&Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2).
- Jalles, J. T. (2011). The impact of democracy and corruption on the debt-growth relationship in developing countries. *Journal of Economic Development*, 36(4), 41.
- Karagöz, K., ve Karagöz, M. (2010). Yolsuzluk, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları: Türkiye için ampirik bir analiz. *Sayıştay Dergisi*, 76(1-3), 5-22.
- Lapalombara, J.(1994). Structural and institutional aspects of corruption, *Social Research*, 61(2),325-350.
- Leff, N. (1964). Economic development through bureaucratic corruption, *American Behavioral Scientist*, 8-14.
- Milletlerarası Andlaşmalar. (2014, 15 Mart). *Resmi Gazete* (2014/5870). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140315.pdf>.
- Mo, P.H. (2001). Corruption and economic growth. *Journal of Comparative Economics*, 29(1), 66-79.

- Odabaşı, Y., ve Yarıkan, K. İ. (2019). Yolsuzluğun aktarım kanalları yoluyla ekonomik büyüme etkisinin KEİ ülkeleri açısından değerlendirilmesi .*Ekev Akademi Dergisi*, 23(80), 537.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross-section dependence in panels. Cambridge Working Papers in Economics, No: 0435.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor errors structure. *Econometrica*, 74 (4), 967–1012.
- Pesaran, M. H., A. Ullah, ve T. Yamagata. (2008). A Bias-adjusted LM test of errorcross-sectionin dependence. *EconometricsJournal*. 11, 105–127.
- Saha, S., Gounder, R. ve Su, J. J. (2009). The interaction effect of economic freedom and democracy on corruption: A panel cross-country analysis. *Economics Letters*, 105, 173-176.
- Salisu, M. (2000). *Corruption in Nigeria, LancasterUniversity management school*. WorkingPaper 2000/006, Department of Economics, Lancaster.
- Sarkar, H. ve M.A. Hassan (2001). Impact of corruption on the efficiency of investment: evidence from a cross-country analysis.*Asia-Pacific Development Journal*, 8(2), 111-116.
- Şahin, İ. (2016). Türkiye’de 1980-2015 yılları arası demokrasi, ekonomik özgürlük ve yolsuzlukların ekonomik büyüme etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 317-334.
- Tanzi, V. ve Davoodi, H. (1998). Corruption, public investment, and growth. In *the welfare state, publicinvestment, and growth* (pp. 41-60). Springer, Tokyo.
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *StaffPapers*, 45(4), 559-594.
- Topkaya, A.(2014). *Yolsuzluk ve ekonomik etkileri*. Gazi Üniversitesi S.B.E. İktisat A.B.D. Ankara.
- Tosun, M. U. (2003). Yolsuzluğun nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5).
- Ugur, M., ve Dasgupta, N. (2011). *Evidence on the economic growth impacts of corruption in low-income countries and beyond: a systematicreview*. EPPI-Centre Social Science ResearchUnit, Institute of Education, University of London.
- Yüksel, H.(2010).Yolsuzluk ve ekonomik büyüme. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 43, 41-47.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Konat, G. ve Arslan, A.(2020).Yolsuzluğun ekonomik büyümeye olan etkileri: Ekonometrik bir analiz. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1452-1479. DOI: 10.26466/opus.681152

Kırsal Kalkınmada Kültürel Ekoloji Yaklaşımı: Isparta İli Eğirdir İlçesi Göктаş Mahallesi Uygulaması

DOI: 10.26466/opus.749822

*

Şekibe Şanal* - Fatma Handan Giray**

* Ziraat Yüksek Mühendisi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Isparta/Türkiye

E-Posta: sanalsekibe@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6012-7535](https://orcid.org/0000-0002-6012-7535)

** Doç. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Isparta/Türkiye

E-Posta: handan.giray@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4256-9652](https://orcid.org/0000-0003-4256-9652)

Öz

Isparta ili Eğirdir ilçesine bağlı olan Göктаş Mahalle'sinin sosyo-ekonomik yapısını kültürel ekoloji yaklaşımı ile analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, Göктаş Mahallesi insan ve ekolojinin etkileşimi açısından ele alınmıştır. Göl etrafında kurulu olan Göктаş'ta hem mahalle sakinlerinin etnik ve kültürel yapısının ekolojiye hem mahallenin ekolojisinin mahalle sakinleri üzerine etkileri değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan veriler, ilgili kültürel ekoloji literatürüne dayalı olarak oluşturulan yapılandırılmış görüşme formları ve mahallede iki yıl boyunca düzenli ziyaretler sırasındaki gözlemlerle derlenmiştir. Böylece, mahallenin kültürel ekolojik dokusu ortaya konulmuştur. Özellikleri itibarıyla kırsal bir alan olan Göктаş, eskiden köy statüsündeyken 1999 yılında yapılan bir oylama ile mahalle statüsünü, 2018 yılındaki ikinci bir oylama sonucundaya tekrar "köy" statüsüne geçmiştir. Çalışmanın saha aşamalarının gerçekleştirildiği sırada idari açıdan "mahalle" olması ve 2018 oylaması sonucunun henüz uygulamaya yansımaması nedeniyle makalede de mahalle biriminin kullanılması tercih edilmiştir. Göктаş'ın bölgedeki diğer kırsal alanlardan farklı olarak en büyük dışsal sorunu ve zayıf yanı, civardaki kötü şöhretidir. Bunun yenilememesi, halkın Göктаş dışında sosyal, ekonomik ve kültürel iletişimi ve ilişkiyi kurmasını engellemektedir. Çalışma sırasında tespit edilen Göктаş halkının istekliliği ve kamu otoritesinin olumlu girişimleri ile Göктаş'ın genç nüfusu ve birlikte çalışma geleneklerinin güçlü olması özelliklerinden ve etkileyici doğal peyzajının avantajlarından yararlanılarak Göктаş'ın örgütlü bir şekilde tekrar su ürünleri faaliyetlerinde yer alması ve kırsal turizme yönelik faaliyetlerin planlanması uygun görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göктаş Mahallesi, Eğirdir Gölü, Kültürel ekoloji, Kırsal kalkınma

Cultural Ecology Approach in Rural Development: An Emprical Study in Göктаş District of Eğirdir Town of Isparta Province

*

Abstract

This study was carried out to analyze socio-economic structure of Göктаş neighborhood of Eğirdir district in Isparta province through cultural ecology approach which discussed interactions between human and ecology with particular attention to effects of the changes in the Eğirdir Lake over time on residents of Göктаş in relation to the cultural texture of the neighborhood. The data used in the study were gathered through a structured questionnaire formed based on the relevant cultural ecology literature and observations during regular visits paid to the neighborhood for two years. Thus, cultural ecological texture of the neighborhood was revealed. Although Göктаş is a rural area in terms of its characteristics, it has been a "neighborhood" administratively during the study and became again a village through a ballot initiative in 2018. Unlike other rural areas in the region, the biggest external problem of the people in Göктаş and its weakness is its bad fame and prejudices in the region. As long as it does not overcome, it will not be possible for Göктаş people to establish an adequate social, economic and cultural communication and relationship other than Göктаş. It was determined during the study that there are willingness of the people of Göктаş and positive initiatives of the public authority. Taking advantage of these facts together with the young population of Göктаş, strong traditions of working together, and amazing landscape, it is suggested for Göктаş to be re-involved in aquaculture activities and to plan rural tourism activities in an organized way.

Keywords: Göктаş Neighborhood, Eğirdir Lake, Cultural ecology, Rural development

Giriş

Kavramsal Zemin

Bu çalışmanın ana amacı, insan ve çevre arasındaki ilişkileri inceleyen kültürel ekoloji yaklaşımının teorik ve kavramsal çerçevesini kırsal kalkınma açısından tartışmak ve bir alan çalışması ile uygulamaktır. Bunun yanı sıra uygulama alanı olarak seçilen Isparta'nın Eğirdir ilçesine bağlı Göktaş Mahallesi sakinlerinin sorunlarını ve beklentilerini belirleyerek yapılacak kalkınma çalışmalarına bir zemin oluşturmak da bu çalışmanın amaçları arasındadır. Göktaş Mahallesi'nin seçilmesinin nedeni, etnik ve kültürel olarak Isparta ve Eğirdir'den farklı bir yapıya sahip olması, son dönemde ilde değişik kurumlarca Göktaş'a yönelik projeler hazırlanmaya başlanması ve söz konusu hazırlıkların başarılı olabilmesi için doğrudan faydalanıcısı olacak olan mahallelilerin görüş ve isteklerinin bilinmesinin ve plana dâhil edilmesinin zorunlu olduğu ön kabulüdür. Böylece, hem kültürel ekoloji yaklaşımının kırsal alanda bir uygulaması yapılacak hem Göktaş Mahallesi'nde yapılacak kalkınma uygulamalarına bir zemin oluşturulacaktır.

Bu kapsamda öncelikle çalışmanın temel kavramsal çerçevesini oluşturan ekoloji ve kültürel ekolojinin tanımı, tarihçesi ve temel ilkeleri açıklanmıştır. Araştırmanın evrenini oluşturan Göktaş Mahallesi sakinlerinin etnik kökeni olan Çingenelerin tarihi ve Çingene kültürü hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın uygulama bölümünde Göktaş Mahallesi'nde yapılan gözlemler, görüşmeler ve anketlerden elde edilen kültürel bulgular açıklanmış ve saha araştırmasından elde edilen veriler analiz edilerek mahallenin altyapı ve kamusal hizmetler ile ilgili bilgileri, sağlık hizmetleri, mahallenin sorunları, istekleri ve beklentileri belirlenip sunulmuştur.

Ekolojinin tanımı: Ekoloji, canlıların birbirleriyle ve maddi çevreleriyle olan çok yönlü ilişkilerini inceleyen; en uygun çevresel koşullar altında yaşayabilmeleri için araştırmalar yürüten bilim dalıdır. Var olan her şey birbirini etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir. Bu etkileşimin sağlıklı olması, ekolojik dengenin bozulmadan devam etmesini sağlamaktır (Feyzioğlu, 2011).

İnsanlar diğer tüm canlılar gibi varoluşundan itibaren çevre ile iç içedirler. Doğa olaylarının çevreye verdiği değişimin insan-çevre ilişkisinde de aynı çerçevede geliştiğini söylemek mümkündür. Bir ormanın yakınında yer alan

bir göl nasıl ki ormanın ve yer aldığı bölgenin iklimine etkide bulunuyorsa, aynı şekilde doğanın yapısı da insanı ve insan kültürünü doğrudan etkilemektedir.

Ekolojinin tarihçesi üç aşamada özetlenebilir: “Bilinçsiz oluş devri” olarak adlandırılan ilk aşamada insanlar, insan-doğa ilişkilerinin farkında değillerdir. “Bilinçlenme dönemi” olarak adlandırılan ikinci aşama 19. yüzyıldan başlayarak 1965 yılına kadar olan dönemi içine almaktadır. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında insanların doğaya bakış açılarının değişmesine, on sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında endüstri devrimi ile oluşan sanayileşme neden olmuştur. “Bilinçli oluş dönemi” olarak adlandırılan üçüncü aşama, 1965 yılından bugüne kadar olan zamanı kapsamaktadır. Bu aşama dünyada önemli ekolojik problemlerin ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak da doğayı bu problemlerden koruma ve kurtarma arayışlarının gündeme geldiği bir dönemdir (Kocataş, 1997).

Kültürel ekolojinin tanımı: İnsanın fiziki çevresini kullanma şeklini, kültür ve fiziki çevre şartları belirlemektedir. Herhangi bir kültür ile onun doğal çevresi arasındaki çok yönlü etkileşim ve ilişki “kültürel ekoloji” olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz ve Gürbüz, 2008).

Çevresel faktörler, insan faaliyetlerini kısıtlayıcı veya teşvik edici olarak etkileyen faktörlerden sadece birisidir; ama belirleyicisi değildir. Bu etkileyen faktörler çevresel ve kültürel faktörler olabilir. İklimin sert veya ılıman olması, yağış miktarı, kuraklık vb. gibi çevresel faktörler insan faaliyetlerini kısıtlayıcı rol oynadığı gibi; siyasal sistemler, diğer toplumlarla olan ilişkiler, teknoloji, inanç sistemleri, sosyal ve ekonomik kurumlar da insan faaliyetlerini ve çevre ile ilişkilerini temelden etkilemektedir (Sutton ve Anderson, 2014).

Kültürel ekolojiyi, insanların bu kadar geniş bir çevreye nasıl uyum gösterdiğini anlamak için bir metodoloji olarak kullanan ilk isim Antropolog Julian Steward’dır. Steward, 1955 yılında yayımladığı *Kültürlerin Değişimi Teorisi: Çok Hatlı Doğrusal Evrim Metodolojisi* (Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution) isimli eserinde ‘çevreye uyumlu kültür değişiminin yaratılma yollarını’ sunmuştur. Steward, gerçek kültürlerden çok soyut olarak kültüre bakmanın, kültürel gelişmenin gerçek sürecini aydınlatmayacağını belirtmektedir. Steward’a göre ‘doğal yaşam

alanını kullanan topluluklarda doğal çevrenin gelişen siyasal ve toplumsal yapıların insanın varoluş davranışına büyük bir etkisi vardır olgusu', bu düşüncenin temelini oluşturmaktadır (Steward, 1972).

Kültürel ekoloji, bir toplumun çevresine uyarlama sürecinin incelenmesidir. Kültürel evrim ve çevresel uyum arasındaki ilişkidir. Kültürel ekoloji, insanın kültürel evrimini açıklarken, fiziksel alan, biyolojik ortam, kültürel ortam içerisinde incelemeler yapmış ve yaşama odaklanmıştır. Steward' a göre kültürel ve sosyal evrim, sadece kültür, gelenek, görenek gibi kavramlar ile incelenebilirse de, insanın yaşadığı, ilişkide bulunduğu çevre ile etkileşimlerin de ele alınması gerekmektedir (Steward, 1972).

Steward, özellikle belli fiziki koşullarda çevreye uyum sağlama ve kaynakları kullanma stratejilerinin kültürü nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Fiziki çevreye uyum sağlamanın belli davranış şekilleri mi gerektirdiği yoksa bunun çok çeşitli şekillerinin olabileceğini mi araştırarak 'çok hatlı evrim kuramı' nı ortaya koymuştur. Steward' ın ortaya attığı bu kurama göre benzer fiziki koşullarda farklı toplumlar çevreye adapte olabilmek için birbirinden çok farklı stratejiler geliştirebilirler ve bu stratejiler o toplumun başarılı veya başarısız olmasını önemli ölçüde etkiler. Böylece benzer fiziki koşullarda gelişim, kültürel seçimlere göre farklı olabilmektedir (Ateş, 2011).

Kültürel ekolojik yaklaşım, ekosistem içerisinde özellikle yiyecek üretimi, barınma ve demografik değişkenlerin doğal kaynaklara yaptığı baskıyı ele alır ve dolayısıyla sürdürülebilirlik önemli bir konu olarak ön plana çıkar. Butzer (1994)'e göre kültürel ekolojistler insanın ekosistem içerisindeki rolü ve doğal kaynakları kontrol etmesini, insanların yaşam biçimlerinin doğaya etkilerini, kültürel davranışların çeşitliliğini ve demografik değişimlerin etkilerini inceler.

Kültürel ekolojide asıl olan; insanın fiziki çevreyi kendisi için kullanması, ancak bu kullanma sırasında fiziki çevrenin kendisini yenilemesine ve var olan ekolojik dengesini sürdürmesine imkân verilmesidir. Farklı kültürler, fiziki çevreden farklı şekillerde yararlanmakta ve buna bağlı olarak farklı kültürel ekolojiler ortaya çıkmaktadır (Korkmaz ve Gürbüz, 2008).

Kültürel ekolojik çalışmalar genellikle küçük toplumları ele almaktadır. Çünkü bu yaklaşımın temel kavramları olan ekoloji, uyum, kültür bölgesi, geçim şekilleri, çevresel denge gibi kavramların en iyi küçük toplumlarda gözlenebileceğine inanılmaktadır. Küçük toplumların içerisinde buldukları doğal çevreye ve genel anlamda değişimlere ve durumlara uyum

kabiliyeti, yeni bilgi, teknoloji ve düşünceleri nasıl kabul veya reddettiklerini anlamak, bu tür çalışmaların temel amacıdır (Arı, 2003).

Ekolojinin Temel İlkeleri

Ekolojiyi diğer bilim dallarından ayıran en önemli özellik, canlı varlıkların buldukları ve yaşadıkları ortam ile çevresindeki cansız ortam arasındaki ilişkileri “bütüncül” bir yöntem ile inceleyen bir bilim dalı olmasıdır. Bu da insan merkezci düşüncenin reddi anlamına gelmektedir. Bu bütüncül yöntem on temel ilke ile şekillenmiştir. Bu ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1990):

Doğanın Bütünlüğü İlkesi: Hayvanı, bitkisi, canlı ve cansız tüm varlıklarıyla doğa bir bütündür ve yaşam için birbirleriyle etkileşim ve dayanışma içindedir.

Doğanın Sınırlılığı İlkesi: Her ne kadar doğanın kendini yenileyebilme yeteneği varsa da çoğalan nüfusu ve kirlilikleri taşıma kapasitesi sınırlıdır ve doğa sonsuz değildir.

Doğanın Özdenetim İlkesi: Ekosistemler, özdenetim ve geri beslenme işlemleriyle bütünlüklerini ve yaşamlarını kendi sınırı içinde korumaya yönelirler.

Doğanın Çeşitliliği İlkesi: Canlılar arasındaki çeşitlilik her biri birbirine bağımlı bir sistem içinde yaşamın sürekliliğini sağlar.

Doğada Hiçbir Şey Yok Olmaz İlkesi: Bu ilke termodinamik yasasına dayanır ve var olan her madde ve enerji bir şekilden başka bir şekle dönüşür fakat hiçbir yolla yok olmaz.

Doğaya Karşı Elde Edilen Her Başarının Bir Bedeli Vardır İlkesi: İkinci termodinamik yasası olan bu ilkeye göre her enerji dönüşümünde enerjinin bir kısmı iş yapamayacak kadar dağınmış bir şekle girer.

Doğanın Geri Tepmesi İlkesi: Fizikteki her etkinin bir tepkisi olduğu gerçeğinden hareketle doğa, yapılan müdahalelere karşı koyma gücüne sahiptir.

En Uygun Çözümü Doğa Bulmuştur İlkesi: Her canlı milyonlarca yıl süren evrim sonucunda en uygun şeklini almıştır ve bu doğanın temel yasası olmuştur.

Kültürel Evrim ve Geleneksel Ekolojiye Saygı İlkesi: Evrim sonucunda son haline gelmiş olan insan, biyolojik evrim sonucunda kültürü yaratmıştır ve bu da bir ekolojik uyumdur.

Doğa ile Birlikte Gitmek İlkesi: Doğanın kendi içerisinde meydana getirdiği ekolojik döngülerini, mevsimlerini göz önünde bulundurmak gerekir.

Yukarıdaki ilkeler birbirleriyle ilişkilidir. Çünkü doğa kendi kendini denetleyen bir bütündür. İnsanın ileriye görmeden, bilinçsizce çevresinde yaptığı değişiklikler, bu bütünün çeşitli dengelerini bozmaktadır. Oysa doğaya aykırı değil, doğayla birlikte ya da doğanın suyuna giderek yaşamak bütün için en yararlı yoldur (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1990).

Çingenerin Tarihi Geçmişi ve Kültürü

Türkiye’de yaşayan birçok kültürel ve etnik gruplardan biri de Çingenerlerdir. Çingenerler Anadolu’ya onuncu yüzyılda gelmiş, o günden bu yana da Anadolu halkıyla iç içe yaşamaktadırlar (Ünalı, 2012).

Anadolu’daki varlığı uzun bir geçmişe dayanan Çingenerlerin, Hindistan’dan ayrıldıktan sonra Anadolu’yu bir geçiş noktası ve yaşam alanı olarak seçtikleri bilinmektedir.

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan’dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan bir Çingene nüfusu varlığı söz konusudur. Lozan’da imzalanan ‘Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi’ uyarınca göç eden göçmenlerle birlikte belirli bir oranda Çingene nüfusu da Türkiye’ye gelmiştir (Kolukırık, 2009).

Türkiye’de genellikle bütün yerleşim yerlerinde gerek göçebe gerek yerleşik olarak yaşayan Çingenerlere rastlamak mümkündür. Çingenerler, buldukları yerlerin belirli semtlerin varoşlarında, kenar mahallelerinde, sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Çingenerlerin önemli bir kesimi ise belirli güzergâh üzerinde ilkbahar mevsiminden sonbahar

mevsimine kadar yapacakları yolculuk nedeniyle, kış aylarında barındıkları yerleri terketmek zorunda kalmaktadır (Arayıcı, 2008).

Türkiye’de yaşayan Çingenelerin pek çoğu anadilleri olan “Romani” diliyle konuşmakta ve iletişim kurmaktadır. Özgür yaşamayı sevdikleri ve birisinin emri altında çalışmayı sevmedikleri için esnek, sürekli olmayan işleri yapmayı tercih etmektedirler. Yaptıkları işler genel olarak hamallık, seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı ve müzisyenliktir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte geleneksel uğraşları olan demircilik ve kalaycılığı daha az yapmaktadırlar (Ünalı, 2012).

Türkiye’de İslam inancına sahip Çingeneler, itikadi açıdan kendilerini Bektaşî-Alevî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Özellikle göçer durumda olanların pek çoğu Bektaşî-Alevî Müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî Müslüman olarak bilinmektedir (Ünalı, 2012).

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde; Karadeniz Bölgesinde yaşayanlara Lom, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayanlara Dom adı verilmektedir; bu gruplar hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Türkiye’de kamusal söylemde ‘Roman’ olarak tanımlanan ve batı bölgelerinde yaşayan Rom grupları en fazla bilinen Çingene grubunu oluşturmaktadır (Kolukırık, 2008).

Çingenelerin esnek ve mevsimsel işleri tercih ettikleri bilinmektedir. Aslında temel olarak kalıcı işlerden uzak durdukları söylenebilir. Çingenelerin sadece müzikleri ve bununla alâkalı işlerle tanınması aslında topluluk için bir problem oluşturmaktadır. Müzik yetenekleri sosyal ve tarihi şartlardan dolayı öne çıkmıştır. Aynı zamanda bir tür “pazarlama” aracıdır. Tekelleşme ve müşterek çalışma metotları Romanlar arasında son derece yaygın bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Avrupa’ya vardıkları tarihten itibaren Romanlar, ticaretle ilgilenen sanatçılar ve şahıslar haline gelmiştir. Romanlar geleneksel olarak at satıcıları, bakıcıları ve bekçileri olarak görülmüştür. Tüm Roman ekonomisi serbest meslek, eski yeteneklerin idamesi ve yeni teknolojik ilerlemelere ayak uydurmak için yeni yeteneklerin geliştirilmesi şeklinde süregelmiştir (Kolukırık, 2005).

Çingenelelere Yönelik Algılar

Ön yargılar, sosyal etkileşimin çıktılarıdır. Sosyal etkileşim süreci içerisinde birey ve grupların birbirlerine bakış açısı veya kapalılığı ön yargıları üretmektedir. Çingene olmayanların, Çingenelelere karşı tutumları günlük dilde kullanılan deyişlere girmiştir (Ünaldı, 2008). Bunlardan bazıları şöyledir:

- Çingene çalar, Kürt oynar!
- Bahçeye erik, kapıya Çingene bastırma!
- Yetmiş iki milletin buçuğu!
- Çingeneleşme!
- Çingene pembesi!
- Çingene borcu!
- Çingene kavgası!

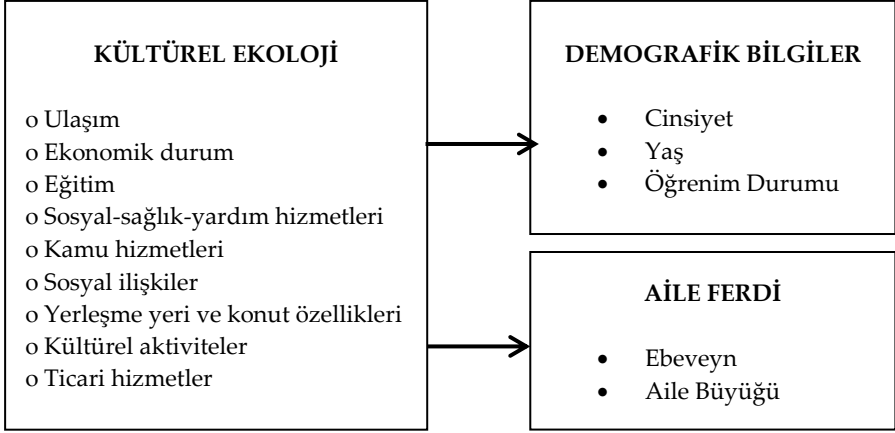
Bu tür önyargılar Çingene olmayanlarla Çingenelelerin normal ilişki kurmasına engel olmakta, Çingenelelerin daha herhangi bir bağlantı kurulmadan ötelenmesine neden olmaktadır. Çingeneleler hakkındaki bütün bu olumsuz yargılar onları yeterince tanımamaktan kaynaklanmaktadır (Ünaldı, 2008).

Materyal ve Metot

Materyal

Bu çalışmaya temel oluşturan ve mahallenin kültürel ekolojisini anlamamıza yardımcı olan ilk veriler üç yıllık süre içerisinde Göktaş Mahallesi'ndeki gözlemler ve halkla yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Araştırmanın kapsamını oluşturmakta yararlanılan bu verilerin toplanması için gerçekleştirilen saha çalışmalarında katılımlı gözlem ve etnografik yöntem kullanılmıştır.

Daha önce bu benzer bir çalışmanın yapılmaması, mahallenin mesafeli ve beklentilerinin yüksek olması sebebiyle çok sayıda ziyaretin ve görüşmenin ardından, belirli bir güven ortamı oluştuktan sonra sohbet ortamında notlar tutulmuş, daha önce kültürel ekoloji yaklaşımını kullanan diğer bilim dallarındaki çalışmalarda geliştirilen anket formlarından yararlanılarak oluşturulan hane halkına yönelik anket formları köyün ileri gelenleri ile de tartışılarak son hali verilmiştir. Araştırmada toplanan verilerin kapsamı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma sorularının ana kapsamı

Metot

Araştırmanın evrenini, Isparta Eğirdir ilçesine bağlı Göktaş Mahallesi sakinleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki anket çalışmasına, mahalledeki 138 haneden 118’ü katılmıştır. Hanehalkına yönelik olan anket formları 5’li likert (1: Kesinlikle katılmıyorum; 2: Kısmen katılmıyorum; 3: Katılıyorum; 4: Kısmen katılıyorum; 5: Kesinlikle katılıyorum) ölçeğine göre düzenlenmiştir.

Çalışma kapsamında gözlem ve görüşmelerde etnografik yöntem benimsenmiştir. Etnografi, “insan topluluklarının ilişkilerini ve davranışlarını kendi ortamlarında gözleme, belgeleme ve yorumlama” olarak tanımlanmaktadır (Akturan, 2007).

Etnografik çalışmalar antropoloji, sosyal bilimler ve daha birçok alan tarafından kullanılmaktadır. Etnografik araştırmalarda esas olan, grup üyeleriyle doğrudan ilişki kurulmasıdır. Bu açıdan etnografik araştırmalar kalitatif saha araştırmalarıdır. Bu da bireylerin davranışının oluştuğu ve geliştiği sosyal yapıya yönelik dikkat ve duyarlılık içeren bir araştırma tekniğidir (Akturan, 2007). Etnografik araştırmada tek bir olgu için anket, gözlem, kayıt gibi birden fazla yöntem kullanılabilir.

Etnografik araştırmada araştırmacı incelenen kültürün, grubun bir parçasıdır ve bu kültür tarafından etkilenmektedir. Etnografik araştırmanın dört temel prensibi vardır (Akturan, 2007):

1. Araştırmanın doğal ortamda yapılıyor olmasıdır. Başka bir deyişle etnografik araştırma, kişileri köylerinde, evlerinde, tarlalarında, sosyalleşme mekânlarında gözlemleyerek doğal ortamlarındaki davranışlarını anlamayı gerektirmektedir. Böylece kişiler gerçek dünyalarında gerçek tavır ve tutumlarıyla tanımlanabilmektedir.
2. Araştırmacı, araştırma sürecinde dünyayı karşısındakinin gözünden görmeye çalışır. Bu varsayım, çalışmaya konu olan kişilerin sembolik dünyaları anlaşılmadan kişilerin sosyal davranışlarına yönelik bir betimleme geliştirilemeyeceği görüşüne dayanmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda araştırmacı, kullanılan dili, jargonlarını, kelimelerin özel kullanım-larını bilmelidir.
3. Araştırmacının, kişilerin günlük yaşamlarının içinde yer alması ve olay-ları tecrübe etmesidir. Dolayısıyla araştırmacı gerçek zamanlı gelişen olaylara tanıklık ederek gerçek zamanlı bir öngörü geliştirme ve bu veriler ışığında sistematik analizler yapabilme imkânı bulmaktadır.

Araştırmacının kültürel ve sembolik anlamları, yerel kuralları, gelenek ve görenekleri bilmesi ve anlaması gerektiğidir. Böylece, problemler bizzat on-ları yaşayanların gözü ile görülmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, Eğirdir Gölü ve Göktaşlılar arasındaki etkileşim kültürel ekoloji yaklaşımıyla ele alınmıştır. Geçici/günlük işlerle geçimlerini sağ-lamaya alışık bir gelenekten gelen Göktaşlılar, Eğirdir Gölü'nün sağladığı fırsatlarla zamanla balık ve kerevit avcılığı ile geçinir olmuş; ancak daha gölde ortaya çıkan ve "Kerevit" olarak anılan mantar hastalığı sonrası bu geçim kaynağı ortadan kalkmıştır. Çalışmada gölün ve göldeki bu değişikliklerin Göktaş halkın yaşamını nasıl etkilediği etnografik yöntemlerle araştırılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Gözleme dayalı bulgular

Çalışmanın bu kısmı 2015 ila 2018 yılları arasındaki üç yıllık süreç içerisinde Göktaş Mahallesi'nde yapılan gözlemler ve görüşmelerden elde edilen bilgi-lerle oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında gözlem ve görüşmelerde etnog-rafik yöntem benimsenmiştir. Bu bölümde yer alan bilgiler, Göktaş Mahal-lesi'nin kültürel dokusunu daha iyi tanıma amacıyla toplanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki konulara yönelik verilerle çalışılmıştır:

- Yerleşim tarihçesi,
- Yerleşme ve konut şekilleri,
- Nüfus yapısı ve göç hareketleri,
- Aile yapısı,
- Önderlik,
- Mahallede yardımlaşma-işbirliği,
- Ekonomik yapı,
- Mülk durumu-mal varlıkları-sosyo ekonomik durum,
- Tarımsal üretim,
- Geçim kaynakları ve zaman içerisinde değişimi,
- Altyapı ve kamusal hizmetler,
- Sağlık hizmetleri,
- Mahallenin sorunları,
- Mahallede yaşayanların istek ve beklentileri,
- Yöresel olarak kullanılan kelimeler ve anlamları,
- Yakın köylerde yaşayanların Göktaş Mahalle'si hakkındaki görüşleri,
- Mahalledeki adetler

Bu konulardan bazıları önceden hazırlanmış sorular yöneltilerek yüz yüze görüşmeler şeklinde, bazıları ise gözlemler ve kayıtlardan elde edilen ek bilgilerle elde edilmiştir. Bu bölümün amacı, Göktaş Mahallesi'nin kültürel dokusunu ve ekoloji içerisinde durumunu anlamaktır. Görüşmelere mahalle halkı ile başlanmış, sonrasında görüşmelerde ortaya çıkan konulara açıklık getirmek için diğer görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer görüşmeler, Eğirdir Kaymakamlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı Eğirdir İlçe Müdürlüğü, Su Ürünleri Araştırma Enstitüsü yetkilileriyle yapılmıştır. Ayrıca mahalleli hakkındaki genel düşünce ve yargıları derleyebilmek için de civardaki yerleşim yerlerinden kişiler ile görüşülmüştür.

Göktaş Mahallesi hakkında genel bilgiler

Mahalle, Isparta İli, Eğirdir İlçesine bağlı muhtarlık bir mahalledir. Eğirdir İlçesi'ne 14 km uzaklıkta 81.500 m² yüzölçümüne sahip olan Göktaş, Eğirdir Gölü etrafında konumlanmıştır. Yolu, Eğirdir-Konya karayolu üzerinde 13 km'si asfalt ve 1 km'si ise stabilize. Mahallenin kuzeyi Eğirdir Gölü, gü-

neyi Baybuğan Mahallesi, doğusunda Eğirdir Belediyesi'ne ait hayvanat bahçesi (Rüya Park), batısı ise Sorkuncak Köyü'ne ait elma bahçeleri ile çevrilidir. Göktaş Mahallesi 1999 yılına kadar köy statüsünde iken o yıl köyde yapılan oylama ile mahalle statüsüne alınmış, Ocak 2017'de yapılan ikinci bir oylama ile de 28 Mayıs 2018 tarihinde tekrar köy statüsüne geçmiştir. Bununla beraber bu statünün uygulamaya henüz yansımadağı söylenebilir. Bu araştırmanın saha çalışmaları, yerleşim birimi mahalle statüsünde iken gerçekleştirilmiş ve o nedenle makalede de "mahalle" tabirinin kullanımı benimsenmiştir.

Göktaş Mahallesi 138 haneden oluşmaktadır. Mahallede toplam 384 kişi yaşamaktadır. Nüfus, son on yıl içinde 495 ila 312 arasında değişmektedir (TÜİK, 2020). Bugün itibariyle, köyde kayıtlı 138 hane 'Abdallar' (113 hane) ve 'Elekçiler' (25 hane) olarak kendi içlerinde ikiye ayrılmıştır. Abdallar, İran-Horasan'dan gelen grup; Elekçiler ise Aksu-Yakaavşar'dan gelen gruptur. Yaşayanların %53,4'ü erkek ve %46,6'sı kadındır.

Toplumsal ve ekonomik yapı

Göktaş'ın sosyo-ekonomisini belirleyen iki önemli faktör göl ve geleneksel yapılarıdır. Mahallenin kenarına konumlandığı Eğirdir Gölü'nün gölün sunduğu kerevit ve balık avcılığı 1970 yılından 1985 yılına kadar mahallelinin geçim kaynağı olmuştur. Fakat günümüzde bu temel geçim kaynağı yok olmuştur. Su Ürünleri Araştırma Enstitüsünden edinilen bilgilere göre, o yıllar arasında kerevit ve balık avcılığına halkın aşırı yüklenmesi ve son olarak da ortaya çıkan bulaşıcı hastalık sebebiyle bitme noktasına gelmiştir. Yukarıda bahsedilen ve 'kerevit hastalığı' olarak adlandırılan bir mantar hastalığının Çivril'in Işıklı Köyü'nde gölde ortaya çıktığı ve orada avlanmada kullanılan alet ve ekipmanın Eğirdir çevresindeki avcılarca satın alınıp ve Eğirdir Gölü'ne salınmasından itibaren burada da görülmeye başladığı belirtilmektedir. Balık avcılığı da, kerevit hastalığı ve zamansız (küçük balıkların avlanması ve/veya üreme döneminde) avlanmaya bağlı olarak yok denecek kadar azalmıştır.

Eskiden mahallelinin hemen tamamının geçim kaynağı kerevit ve balık avcılığıyken şimdilerde bu oran çok düşmüş, hatta 2000'li yıllara kadar kerevit avcılığı tamamen durmuştur. Göldeki kerevit popülasyonu 2002-2006 yılları arasında artmıştır fakat ekonomik anlamda mahalleye katkısı olmamıştır.

Eskiden mahallede çoğu kişi kayıtlı avcı iken günümüzde yeterli gelir sağlanmadığı ve bürokratik işlemlerden dolayı kayıtlı avcılık yapanların sayısı çok azdır. Avcılık yaptığı bilinen onlarca kişiden sadece dördü bugün hâlâ belediyenin balıkçılık kooperatifine kayıtlıdır ve izinli avlanma yapmaktadır. Son beş yıldır göle yoğun miktarda balık bırakılmakta ve yasaklar sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, avcılığın Eğirdir ve mahalle için tekrar geçim kaynağı olacağı tahmin edilmektedir.

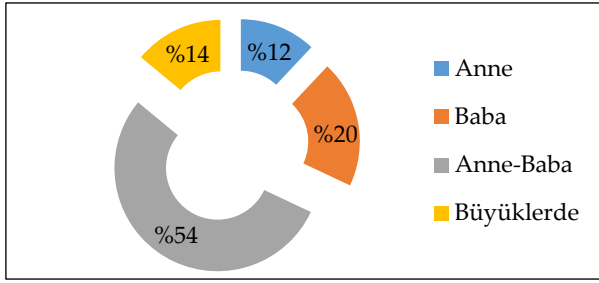
Göl ve insanlar arasındaki etkileşimler geçim kaynakları ve hayat tarzlarına yansımaktadır. Ekolojik zenginlikler yönünden son derece hassas, yamsal ve ekonomik bakımdan çok önemli olan gölün, bilinçli/bilinçsiz müdahaleler sonucunda uğradığı değişim, mahallede yaşayanların yaşam biçimlerini derinden etkilemiştir. Gölde balıkçılığın yapılabildiği ve geçim kaynağının göl olduğu dönemlerde mahalleli çoğunlukla göl üzerinden gelir sağlarken gölün değişimi ile mahalledeki hemen hemen herkes göl dışından gelir sağlama yoluna gitmiştir. Ekilebilir ve kullanılabilir arazi olmadığı için halk, mahalle dışında iş arayışı içindedir. Erkekler kış aylarında Antalya'ya giderek otellerde garsonluk ve inşaat işçiliği gibi işlerde çalışmakta, yazın mahalleye dönerek, müzisyenlik, elma toplama, soğuk hava depolarında elma seçimi, balık işleme tesislerinde çeşitli işler, bahçe budama ve inşaat işçiliği gibi günübirlik işlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar da eskiden kayıklarla gölden avcılık yaparken şimdi müzisyenlik, elma toplama, soğuk hava depolarında elma seçimi, balık işleme tesislerinde ve ev temizliğine gitmek şeklinde aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Göktaş'ta müzik hem geçim kaynağı hem mahalle hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Saha çalışmaları sırasında kapısı açık olan hemen her evde saz, org veya darbuka gibi müzik aletlerini çalan kişilere rastlanılmıştır. Erkek ve kadınlar düğünlerde çalgıcılık yapmaktadırlar. Erkekler ayrıca gazino ve müzikli restoranlarda da çalışmaktadır.

Aile yapısı

Mahallede yapılan görüşmeler ve saha çalışmalarında edinilen bilgilere göre çekirdek aile yapısı hâkimdir. Ankete katılanların çoğu evlidir. Ancak mahallede yaşayan kişilerin medeni durumla ilgili dile getirmek istedikleri bazı noktalar olmuştur. Örneğin, “çocuklarımızı nişanlıyoruz (kızların yaşı en fazla 17, erkekler ise askere gitmeden) fakat düğün masrafı olmasın diye

kaçma olayları çok görülüyor” diyen aileler olmuştur. Kızın ailesine günün şartlarına göre belli bir miktar başlık parası verilmektedir. Aileler de başlık alabilmek için kaçma olayına biraz sıcak bakmaktadırlar. Kaçma/kaçırma ve küçük yaşta evlilik kadar boşanma oranı da çok yüksektir. Aile içindeki yetki dağılımının kime ait olduğuna dair soruya, görüşülen kişilerin %54’ü anne-baba, %20’si baba, %12’si anne ve %14’ü de aile büyüklerinde (dede-nine) olduğunu ifade etmiştir. Geniş aileler için bakıldığında, aile büyüklerinin yetki ve otoritesinin ağırlığı %14’ten %35’e çıkmaktadır (Şekil 2).

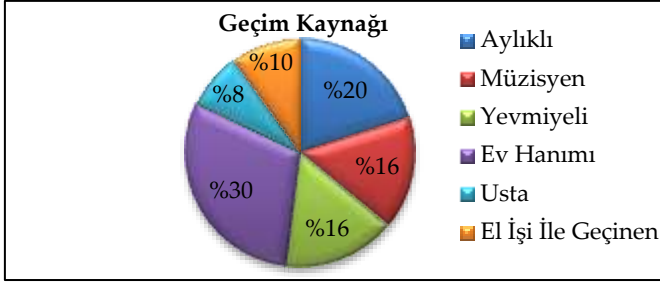

Şekil 2. Aile içinde kimin sözü geçer?

İş ve meslek dağılımı: Ekilebilir ve kullanılabilir arazi olmadığı için halk, mahalle dışında iş arayışı içindedir. Erkekler kış aylarında Antalya’ya giderek otellerde garsonluk ve inşaat işçiliği gibi işlerde çalışmakta, yazın mahalleye dönerek, müzisyenlik, elma toplama, soğuk hava depolarında elma seçimi, balık işleme tesislerinde çeşitli işler, bahçe budama ve inşaat işçiliği gibi gününbirlik işlerde çalışmaktadırlar (Şekil 3). Mahallede her iki cinsiyette de SSK ve Bağkur’dan emekli olanlar vardır. Bu kişilere sorulduğunda Eğirdir’de 1950-1996 yılları arasında kerevit ve balık işleyen işletmede (kendi deyimleriyle “fabrikada”) çalışıp daha sonra eksik gelen günleri kendileri ödeyerek emekli oldukları öğrenilmiştir.

Mahalledeki başlıca sosyo ekonomik sorunlar, işsizlik göç, göç nedeniyle ailelerin parçalanması ve sağlık ocağının sürekli olmaması olarak belirlenmiştir.

Ana sosyal-kültürel sorunlar ise kahvehanenin olmaması, sosyal ve sportif tesislerin yokluğu, çocuklar ve kadınlar için özel bir faaliyetin olmaması, park eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Şekil 3. Geçim kaynağı

Demografik Bilgiler

Araştırmanın bu bölümüne katılan 118 kişinin 61'i kadın ve 57'si erkek; bu kişilerin 100'ü anne veya baba (ebeveyn) ve 18'i de aileyle birlikte yaşayan anneanne/babaanne veya dededir (aile büyüğü). Görüşülen kişilere ait demografik veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

Katılımcılar, en çok 31-40 yaş arasında (%46,4) dağılmakta ve büyük bir çoğunluğunun eğitim düzeyleri ilkökul (%78,8) seviyesindedir. Demografik veriler arasında en dikkat çekici özellik eğitim düzeyidir. Zira eğitim düzeyi tüm katılımcılarda ortaokul ve altıdır. Bu da Göktaş Mahallesinde genel olarak düşük bir eğitim düzeyi olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Görüşülen aile ferdine ait demografik bilgiler

	Nitelik	Frekans	(%)
Aile ferdi	Ebeveyn	100	84,7
	Aile Büyüğü	18	15,3
Cinsiyet	Kadın	61	51,7
	Erkek	57	48,3
Yaş	20-30 yaş arası	35	29,4
	31-40 yaş arası	55	46,4
	41-50 yaş arası	17	14,3
	51 ve üzeri	11	9,0
Eğitim	İlkokul	93	78,8
	Ortaokul	25	21,2

Kültürel Ekoloji Yargılarına İlişkin Bulgular

Ulaşım: Katılımcıların ulaşım ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Ulaşım ile ilgili verilen cevaplara göre, katılımcılar mahalleden şehir merkezine ulaşımın çok kolay olmadığını ve mahallenin şehirle ve şehrin önemli kesimleriyle bağlantısının kesik olduğunu düşünmektedir. Katılımcılar yerleşmede bir ayrılmış yol olmasının yaşanabilirliği azalttığını düşünmektedir. Katılımcıların çoğunluğu yerleşmedeki yürüyüş yollarının oldukça dar olduğunu ve mahalledeki yolların engelli insanlar için uygun olmadığını düşünmektedir.

Tablo 2. Ulaşım ile ilgili yargılar

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahalleden şehir merkezine ulaşım çok kolaydır.	N	73	40	-	3	2	1,483	0,781
	%	61,9	33,9	-	2,5	1,7		
Mahallenin şehrin kalamıyla bağlantısı kesiktir.	N	5	-	11	49	53	4,229	0,937
	%	4,2	-	9,3	41,5	44,9		
Mahallenin şehrin önemli kesimleriyle bağlantısı iyidir	N	65	42	6	1	4	1,619	0,895
	%	55,1	35,6	5,1	0,8	3,4		
Yerleşmede bir ayrılmış yol olması yaşanabilirliği azaltmaktadır.	N	6	5	8	49	50	4,119	1,055
	%	5,1	4,2	6,8	41,5	42,4		
Yerleşmedeki yürüyüş yolları oldukça dardır.	N	3	-	1	56	58	4,407	0,753
	%	2,5	-	0,8	47,5	49,2		
Mahalledeki sokaklar hareketliliğe izin vermektedir.	N	4	7	8	46	53	4,161	1,020
	%	3,4	5,9	6,8	39	44,9		
Mahalledeki yollar engelli insanlar için uygundur.	N	63	52	3	-	-	1,492	0,550
	%	53,4	44,1	2,5	-	-		
Dışarıdan mahalleye gelen kişiler, mahalleye gelebilmek için çok kolay toplu taşıma aracı bulabilirler.	N	95	23	-	-	-	1,195	0,397
	%	80,5	19,5	-	-	-		
Mevcut otobüs hizmetleri daha sık olmalıdır.	N	-	-	1	41	76	4,636	0,500
	%	-	-	0,8	34,7	64,4		
Otobüsler, çoğunlukla uygun değildir.	N	-	-	3	56	59	4,475	0,550
	%	-	-	2,5	47,5	50		
Ulaşımında çok zaman kaybediyorum.	N	1	4	3	37	73	4,500	0,781
	%	0,8	3,4	2,5	31,4	61,9		

Ekonomi: Katılımcıların ekonomi ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 3’te görülmektedir. Cevaplarda büyük çoğunluk mahallede iş imkânının olmadığını ve işsizlik oranının yüksek olduğunu, çalışanların gelirlerinin memnun edici düzeyde olmadığını belirtmiştir. Görüşülen kişiler,

çalışanların sektörel dağılımlarının dengeli olmadığını; bununla birlikte çalışanlar arasında kadın sayısının yüksek olması nedeniyle cinsiyet dengesi açısından durumun görece daha iyi olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3. Ekonomi ile ilgili yargılar

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahallede iş imkânı çoktur.	N	91	-	27	-	-	1,220	0,421
	%	77,1	-	22,9	-	-		
Mahallede işsizlik oranı yüksektir.	N	-	-	70	-	48	4,400	0,493
	%	-	-	59,3	-	40,7		
Çalışanların sektörel dağılımı dengelidir.	N	54	-	56	8	-	1,610	0,613
	%	45,8	-	47,5	6,8	-		
Mahallede kadın çalışan çoktur.	N	-	10	51	57	-	4,398	0,642
	%	-	8,5	43,2	48,3	-		
Gelirim beni memnun ediyor.	N	71	-	42	1	4	1,474	0,688
	%	60,2	-	35,6	,8	3,4		

Eğitim: Katılımcıların eğitim ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 4'te görülmektedir. Eğitim ile ilgili verilen cevaplarda, katılımcıların büyük çoğunluğu mahalledeki eğitimi yeterli görmemekte ve taşınmalı eğitim sisteminin iyi olmadığını, taşınmalı sistemde gittikleri okulda çocuklarına iyi davranılmadığını düşünmektedirler. Ayrıca, mahallelerinde ortaöğretim kurumu olması gerektiğini düşünmektedir. Eğitimin gerekli olduğunu ve okumadıkları için pişman olduklarını belirtenlerin oranı yüksektir. Ayrıca büyük çoğunluk iyi bir meslek sahibi olmanın en büyük hayalleri olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 4. Eğitim ile ilgili yargılar

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahallede eğitim hizmetleri iyidir.	N	67		48	3		1,458	0,549
	%	56,8		40,7	2,5			
Eğitimde taşınmalı sistem çok iyidir.	N	47	63	3	2	3	1,737	0,810
	%	39,8	53,4	2,5	1,7	2,5		
Mahallede ortaöğretim kurumu olmalı.	N		1	1	44	72	4,585	0,559
	%		,8	,8	37,3	61,0		
Taşınmalı sistemde gittikleri okulda çocuklarınıza iyi davranılmaktadır	N	56	54	4	4		1,627	0,713
	%	47,5	45,8	3,4	3,4			
Eğitim gereklidir.	N		2	1	30	85	4,678	0,582
	%		1,7	,8	25,4	72,0		
Okumadığım için pişmanım.	N			2	52	64	4,525	0,534
	%			1,7	44,1	54,2		
İyi bir meslek sahibi olmak en büyük hayalimdi.	N	1	1	2	35	79	4,610	0,654
	%	,8	,8	1,7	29,7	66,9		

Sosyal ve sağlık yardımı: Katılımcıların sosyal ve sağlık yardım ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 5'te görülmektedir. Katılımcılar, yardımlarla ilgili sorulara verdikleri cevaplarda, katılımcıların tamamı mahallede kolay erişilebilen bir sağlık ocağı olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca, yaşlı yardımlarının yeterli olmadığını, yaşlılar için bir merkezin bulunmadığını ve mahallenin sağlanan sosyal hizmetler bakımından zayıf olduğunu düşünenlerin oranı da yüksektir.

Tablo 5. Sosyal ve sağlık yardımları ile ilgili yargılar

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahalleden kolayca erişilebilen bir sağlık ocağı bulunmaktadır.	N	118					1,000	1,000
	%	100,0						
Yaşlılara yardım hizmetleri yerleşmede eksik kalıyor.	N	4		2	56	56	4,355	0,821
	%	3,4		1,7	47,5	47,5		
Yerleşme sosyal hizmetlerle iyi donatılmıştır.	N		64	51	2	1	1,500	0,623
	%		54,2	43,2	1,7	,8		
Yerleşmede yaşlılar için fonksiyonları iyi olan bir merkez bulunmaktadır.	N	67	49	2			1,466	0,594
	%	56,8	41,5	1,7				

Kamu hizmetleri: Katılımcıların kamu hizmetleri ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 6'da görülmektedir. Katılımcılar, sokaklara yeterince bakılmadığını; çevrede çöp olduğunu, sokak ve kaldırımların yeterince temiz olmadığını, çöp toplama hizmetlerinin yeterli olmadığını, çöplerin ayrılması ve geri dönüştürülmesi konusunda iyi bir donanıma sahip olunmadığını düşünmektedir. Katılımcılar mahallede terkedilmiş alanların az olduğunu, buna rağmen sokak aydınlatmalarının yeterli olmadığını; insanların buluşabilecekleri bahçe/park olmadığını, dinlenmek ve yürümek için yeşil boş alanların yetersiz olduğunu ve yeşil alanların iyi durumda olmadığını; yeşil alanların kötü insanlar tarafından kullanıldığı için tehlikeli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, kurumsal hizmetlerden yeterince faydalanmadıklarını, alt yapı hizmetlerinin yeterli olmadığını, mahallede yer alan derenin ıslah edilmesi gerektiğini düşünmektedirler (Tablo 6).

Sosyal ilişkiler: Katılımcıların sosyal ilişkilerle ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 7'de görülmektedir. Verilen cevaplara göre, mahalledeki insanların genellikle çok candan olduklarını, fakat insanların çok sosyal

olmadıklarını düşünenlerin oranı yüksektir. Mahalledeki komşular çoğunlukla çevrelerinde tanındıklarını, bütün insanların kendisinden çok başkalarını düşündüğünü ve mahallede yaşlı insan sayısının fazla olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca görüşülen kişilerin çoğunluğu gençlerin birçoğunun yanlış yolda olduğunu düşünmektedir (Tablo 7).

Tablo 6. Kamu hizmetleri ile ilgili yargılar

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Sokaklara yeterince bakılmamaktadır.	N	1		3	79	35	4,245	0,583
	%	,8		2,5	66,9	29,7		
Mahallede pek çok terkedilmiş alan vardır.	N	58	44	7	7	2	1,737	0,937
	%	49,2	37,3	5,9	5,9	1,7		
Çoğunlukla çevrede çöp vardır.	N	4	17	2	54	41	3,940	1,119
	%	3,4	14,4	1,7	45,8	34,7		
Bu yerleşme toplanan çöpün geri dönüşümü ve ayrılmasında iyi donanımlıdır.	N	69	40		7	2	1,584	0,899
	%	58,5	33,9		5,9	1,7		
Çöp toplama hizmetleri yeterlidir.	N	68	39	5	5	1	1,5760	0,831
	%	57,6	33,1	4,2	4,2	,8		
Sokak aydınlatması çoğunlukla yetersizdir.	N	3	10	3	49	53	4,178	1,009
	%	2,5	8,5	2,5	41,5	44,9		
Mahallenin sokakları ve kaldırımları yeterince temizdir.	N	57	55	1	3	2	1,627	0,782
	%	48,3	46,6	,8	2,5	1,7		
Bir parka gitmek, şehrin başka kısımlarına gitmek demektir.	N	1		4	62	51	4,372	0,837
	%	,8		3,4	52,5	43,2		
İnsanların buluşabileceği en azından bahçe/park vardır.	N	76	42				1,355	0,480
	%	64,4	35,6					
Mahallede, dinlenmek ve yürümek için yeşil boşluklar vardır.	N	56	62				1,525	0,501
	%	47,5	52,5					
Mahallede yeşil alanlar iyi durumdadır.	N	54	45	2	13	4	1,881	1,102
	%	45,8	38,1	1,7	11,0	3,4		
Mahallenin yeşil alanları kötü insanlar tarafından kullanıldığı için tehlikelidir.	N	5	13	2	65	33	3,915	1,058
	%	4,2	11,0	1,7	55,1	28,0		
Mahallede pek çok işçi sınıfı sakini vardır.	N	1	1	1	64	51	4,381	0,639
	%	,8	,8	,8	54,2	43,2		
Bu mahalledeki insanlar huzur, mutluluk ararlar.	N	5	4	6	63	40	4,093	0,951
	%	4,2	3,4	5,1	53,4	33,9		
Mahalleden kolayca erişilebilen bir sağlık ocağı bulunmaktadır	N	1	12	1	59	45	4,144	0,827
	%	,8	10,2	,8	50,0	38,1		
Yaşlılara yardım hizmetleri yerleşmede eksik kalıyor	N	77	41				1,347	0,478
	%	65,3	34,7					
Yerleşme sosyal hizmetlerle iyi donatılmıştır	N		1		42	75	4,618	0,537
	%		,8		35,6	63,6		
Yerleşmede yaşlılar için fonksiyonları iyi olan bir merkez bulunmaktadır	N	55	53	3	2	5	1,720	0,932
	%	46,6	44,9	2,5	1,7	4,2		

Tablo 7. Sosyal ilişkiler ile ilgili yargular

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Bu mahalledeki insanlar genellikle çok candandır.	N	3	8	6	64	37	4,050	0,932
	%	2,5	6,8	5,1	54,2	31,4		
Bu mahalledeki insanlar genellikle çok sosyal değildirler.	N	5	26	9	45	33	3,635	1,224
	%	4,2	22,0	7,6	38,1	28,0		
Mahalledeki komşular çoğunlukla Tanınır.	N				42	76	4,644	0,480
	%				35,6	64,4		
Mahalledeki bütün insanlar kendilerini düşünürler ve diğerleriyle çok az ilgilenirler.	N	53	41	2	18	4	1,974	1,180
	%	44,9	34,7	1,7	15,3	3,4		
Mahallede pek çok yaşlı vardır.	N	3	6	8	64	37	4,067	0,903
	%	2,5	5,1	6,8	54,2	31,4		
Mahallede pek çok yanlış yolda genç insan vardır.	N	2	9	9	52	46	4,110	0,958
	%	1,7	7,6	7,6	44,1	39,0		

Yerleşime bağlılık: Katılımcıların yerleşime bağlılık ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 8’de görülmektedir. Büyük çoğunluk mahallenin yaşamak için ideal bir yerleşme yeri olduğunu düşünmekte ve “bu mahalle benim bir parçamdır” diyebilmektedir. Mahallede duygusal yönden bağlı oldukları yerler olduğunu ve mahalleden ayrılmanın zor olacağını, bunun için de mahalleden ayrılmaya sıcak bakmadıklarını belirtmektedirler. Fakat gençlerin büyük bir kısmının mahalleden kaçmaya meyilli olduklarını belirtmişlerdir. Mahalledeki ailelerin çoğunluğu çekirdek aile olmakla birlikte geniş aile oranının yüksek olduğunu düşününenlerin oranı da yüksektir. Mahallelilere göre mahallede sakin bir yaşam sürülmektedir (Tablo 8).

Kültürel aktiviteler: Katılımcıların kültürel aktiviteler ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 9’da görülmektedir. Katılımcılar, mahalledeki kültürel girişimlerin az olduğunu ve boş zamanlarını geçirebilecekleri bir yerin bulunmadığını belirtmektedirler. Mahallede herhangi bir toplanma mekânının bulunmadığını ve bu tür bir mekânın olması halinde genç insanların sokaklardan ayrılıp bu mekânlarda toplanmasının yararlı olacağını düşünmektedirler. Çoğunluk, cep telefonunun ve televizyonun çok faydalı bir iletişim aracı olduğunu düşünmektedirler (Tablo 9).

Tablo 8. Yerleşime bağlılık ile ilgili yargılar

	1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Yaşamak için ideal yerleşmedir.	N	1	2	53	62	4,492	0,581
	%	,8	1,7	44,9	52,5		
Bu mahalle benim bir parçamdır.	N		7	59	52	4,381	0,598
	%		5,9	50,0	44,1		
Mahallede duygusal yönden bağlı olduğum yerler vardır.	N	2	3	3	64	4,263	0,778
	%	1,7	2,5	2,5	54,2		
Bu mahalleden ayrılmak benim için çok zor olacaktır.	N			10	39	4,500	0,650
	%			8,5	33,1		
Bu mahalleden ayrılmaya gönüllüyüm.	N	63	55			1,466	0,501
	%	53,4	46,6				
Başka bir yer için bu mahalleden ayrılmaya gönüllü değilim.	N			57	60	4,513	0,502
	%			48,3	50,8		
Evlerimizin yapımında kullandığımız malzemeler günün koşullarına uygundur.	N			72	46	4,390	0,490
	%			61,0	39,0		
Bu mahallede çok az şey yapılabilir.	N		4	70	44	4,339	0,543
	%		3,4	59,3	37,3		
Genç insanlar bu mahalleden kaçmaya meyillidir.	N		18	11	48	3,949	1,028
	%		15,3	9,3	40,7		
Bu mahalle hareketlilikle doludur.	N	46	45	2	15	2,136	1,294
	%	39,0	38,1	1,7	12,7		
Mahallede sakin bir yaşam ritmi vardır.	N	2	6	3	48	4,322	0,886
	%	1,7	5,1	2,5	40,7		
Mahallemizde aileler çekirdek ailedir (anne-baba ve çocuklar).	N	3			53	4,500	0,551
	%	2,5			44,9		
Mahallemizde aileler geniş ailedir.	N	2	26		38	3,949	1,218
	%	1,7	22,0		32,2		

Tablo 9. Kültürel aktiviteler ile ilgili yargılar

	1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahalledeki kültürel girişimler çok azdır.	N		4	55	59	4,466	0,565
	%		3,4	46,6	50,0		
Bir toplanma mekânının olması yerleşmedeki genç insanları sokaklardan toplar.	N			5	51	4,483	0,581
	%			4,2	43,2		
Toplanma mekânlarının eksikliği bu yerleşmede genç insanların boş zamanlarını geçirmelerine izin vermemektedir.	N		4	65	49	4,381	0,554
	%		3,4	55,1	41,5		
Mahallede, her zaman boş zamanlarını geçirebileceğin bir yer bulursun.	N	48	67	3		1,619	0,538
	%	40,7	56,8	2,5			
Televizyon çok faydalı bir iletişim aracıdır.	N	3	9	5	64	4,034	0,946
	%	2,5	7,6	4,2	54,2		
Cep telefonu çok faydalı bir iletişim aracıdır.	N				54	4,542	0,500
	%				45,8		

Ticari hizmetler: Katılımcıların ticari hizmetler ile ilgili sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 10'da görülmektedir. Bu başlıktaki sorulara verilen cevaplarda, mahallenin yerel bir pazara yakın olmadığını, mahalleye ara sıra sebze meyve satan satıcıların geldiğini, bu satıcıların satış fiyatlarının normal piyasa değerinden fazla olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu para harcayabilecekleri merkezlerin olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 10. Ticari hizmetler ile ilgili yargular

		1	2	3	4	5	Ort.	Ss.
Mahalle yerel bir pazara yakındır.	N	72	45	1			1,551	1,870
	%	61,0	38,1	,8				
Mahallemize ara sıra sebze meyve satan satıcılar gelmektedir.	N				81	37	4,314	0,466
	%				68,6	31,4		
Gelen satıcılar normal piyasa değerinden fazla fiyata satış yapmaktadırlar.	N	66	41	8	3		1,559	0,734
	%	55,9	34,7	6,8	2,5			
Param var ama ihtiyaçlarımı satın alabileceğim merkezler yok.	N	7	35	3	41	32	3,475	1,325
	%	5,9	29,7	2,5	34,7	27,1		

Sonuç ve Öneriler

Göktaş Mahallesi, yerleşim yeri olarak gölün kenarında olması ve peyzajı nedeniyle avantajlı, kırsal alan olmasına rağmen ekilebilir arazisinin olmaması nedeniyle dezavantajlı durumdadır. Buna rağmen Göktaş Mahallesi sakinlerinin geleneksel olarak tarım yapan bir kültürden gelmemekte oluşu nedeniyle bu durum kendileri için ciddi bir dezavantaj olarak tanımlanmamakta ancak kırsal alanların geleneksel olarak tarım ile geçindiği bir bölge olması nedeniyle hizmet sağlayıcıların kalıplaşmış önerilerinin dışına çıkılamaması nedeniyle bir sorun teşkil etmektedir. Mahalle sakinleri çok farklı bir kültürden ve alışkanlıklardan gelmekle birlikte kültürel ekolojiye uyum sağlamış, geçim kaynakları bu yönde belirlenmiştir. Eğirdir Gölü'nden kerevit ve balık avcılığı ile yakınlardaki balık işleme tesislerinde çalışarak geçimlerini sağlarken aşırı ve zamansız avlanma ile hastalık nedeniyle ortaya çıkan sektörel gerileme ile bu işlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Burada ortaya çıkan gelir kaybını kapatmak için tekrar müzisyenliğe ve yevmiyeli işlere yönelmişler, bu da köy dışına doğru dönemsel hareketliliklere yol açmıştır. Ancak araştırma sonuçları, mahalle sakinlerinin Göktaş'ta yaşamaya devam etmek istedikleri yönündedir. Göktaş'ın bölgedeki diğer kırsal alanlardan farklı olarak

en büyük sorunu ve zayıf yanının, civardaki kötü şöhreti ve halkının sürekli bir işte çalışma konusundaki endişeleri olduğu düşünülmektedir. Söz konusu kötü şöhretin geçmişte yaşanan vakalardan çok önyargı ve tanınmaktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yenilememesi halkın Göktaş dışında sosyal, ekonomik ve kültürel iletişimi ve ilişkiyi kurmasını engellemektedir. Bundan yetişkinler kadar çocuklar da nasiplerini almakta ve en temel hakları olan eğitimden uzaklaşmaktadır. Göktaş'tan şu ana kadar hiç kimse üniversite bitirmemiş ve beyaz yakalı olarak tabir edilen işlerde çalışmamıştır.

Yapılan görüşmelerden kamunun da gayretlerinin olduğu ve bu yönde hizmetlerin sağlandığı anlaşılmaktadır. Hatta, halkın tabiatıyla uygun olması itibariyle müzisyenlik kursları düzenlenmiştir. Ancak, süreç ve sonuçlar istenilen şekilde olmamıştır. Burada esas olarak daha katılımcı yöntemlerle Göktaş için projeler ve önlemler geliştirilirken Göktaş'ın doğru tanıtımı ve kötü şöhretinin ortadan kaldırılması ilk ve zorunlu bir adım olarak düşünülmektedir. Bunun sağlanması ile Göktaşlılar, genç nüfusları ve birlikte çalışma geleneklerinin güçlü olması özelliklerinden yararlanılarak, Eğirdir Gölü'ndeki olumlu gelişmeler doğrultusunda örgütlü bir şekilde tekrar su ürünleri faaliyetlerinde yer almaya yönelebilirler; peyzajın avantajlarından yararlanarak kırsal turizme yönlendirilebilirler.

Öte yandan, Eğirdir Gölü, içerisinde ve çevresinde barındırdığı biyolojik ve kültürel değerleri ile ender bulunan alanlardan biridir. Gölün barındırdığı canlı hayatının devamı, gölden faydalanan insanların yaşamlarını ve gelecekteki yaşam biçimlerini devam ettirebilmeleri için gölün koruma - kullanma dengesine oturtulması gerekmektedir. Bunun için de en kısa zamanda gölün sürdürülebilir kullanımı yönünde, bütüncül bir yaklaşımla planlama ve uygulamalara ihtiyaç vardır. Bu alanların ekosistem içerisindeki işlevleri ve insanlar için faydaları sürdürülebilirlik prensipleri esas olarak alınmalıdır.

Uzun ve zorlu bir süreç olan kırsal kalkınma çalışmalarında farklı bileşenlerin doğru bir şekilde ortaya konulması önlemlerin geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bunun için tarım ekonomisi alanında kullanılan klasik yöntemlerin yanı sıra ve/veya onlarla birlikte çok disiplinli ve geniş kapsamlı bir yöntem olan kültürel ekoloji yaklaşımının teşhis ve planlama için yararlı olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Cultural Ecology Approach in Rural Development:
An Emprical Study in Göktaş District of Eğirdir
Town of Isparta Province**

*

Şekibe Şanal – Fatma Handan Giray
Isparta University of Applied Sciences

The first name who used the term of cultural ecology as a methodology in order to comprehend how human adapts to such a large environment was Anthropologist Julian Steward. According to Steward, although it is possible to investigate cultural and social evolution only through the concepts such as culture, tradition and custom it is necessary to consider the forms of interactions with the environment where the people live and have relationships (Steward, 1972).

The cultural ecologic studies mostly deal with small communities because the basic concepts of cultural ecology approach such as ecology, harmony, types of livelihoods, environmental balance can be observed better in small societies. Following the related scientific literature, this study was carried out to analyse socio-economic structure of Göktaş neighbourhood of Eğirdir district in Isparta province through cultural ecology approach which discussed interactions between human and ecology with particular attention to effects of the changes in the Eğirdir Lake over time on residents of Göktaş in relation to the cultural texture of the neighbourhood. Although Göktaş is a rural area in terms of its characteristics, it has been a “neighbourhood” administratively during the study and became again a village through a ballot initiative in 2018.

Recently there are 384 habitants in Göktaş and the number of the households is 138 classified into two groups which are called “Abdal” (113 households) and Elekçi (25 households). Participatory observation and ethnographic method were used in the field study where the data gathered through a structured questionnaire formed based on the relevant cultural ecology literature and observations during regular visits paid to the neighbourhood for two years. One hundred eighteen of 138 households in the neighbourhood

participated voluntarily in the interviews conducted within the scope of the research.

There are two important factors that determine the socio-economics of Göktaş, Eğirdir lake and Gypsies culture. The crayfish and fishing offered by the Eğirdir Lake, where Göktaş is located on the edge of it were the sources of livelihood for the study area from 1970 to 1985. However, this employment and income has come to an end due to an infectious fungal disease appeared in the lake. Recently, people in Göktaş work on daily and temporarily base out of Göktaş for their livelihood. Mostly they perform music, employed in entertainment sector and/or apple harvesting, cold storage, fish process plants and the other daily agricultural and construction works. The main socio-economic and socio-cultural challenges they face are unemployment, immigration, fragmentation of families due to immigration and absence of a continues health centre and lack of socializing places. These are common challenges in all rural areas in the region. However, unlike other rural areas in the region, the biggest external problem of the people in Göktaş and its weakness is its bad reputation and prejudices in the region. As long as it does not overcome, it will not be possible for Göktaş people to establish an adequate social, economic and cultural communication and relationship other than Göktaş. It is thought that this reputation in question arises from prejudice and recognition, rather than past cases and it does not affect only adults but also children. As a result, children are moving away from education which is their most fundamental right. Nobody from Göktaş has ever get a university degree and has no employees in jobs called white collar.

It was determined during the study that there are willingness of the people of Göktaş and positive initiatives of the public authority.

It is understood from the interviews that the public institutes in the region also strives and services are provided in this direction for Göktaş. In fact, musicianship courses were organized in accordance with the nature of the local people. However, the process and results were not as desired. In order to avoid that in the future, it is suggested that while developing projects and measures for Göktaş with more participatory methods, the proper promotion and elimination of bad reputation of the area should be considered as a first and mandatory step.

Taking advantage of willingness of the people and positive initiatives of the public authorities together with the young population of Göktaş, strong

traditions of working together, and amazing landscape, it is suggested for Göktaş to be re-involved in aquaculture activities and to plan rural tourism activities in an organized way and in line with the principles of sustainability.

In rural development studies, which is a long and challenging process, adequate combination of different components is important for developing proper measures. In order to achieve this, it is thought that applying the cultural ecology approach, which is a multidisciplinary and comprehensive method combining with the other conventional methods used by agricultural economists will be useful for diagnosis, planning and implementation.

Kaynakça / References

- Akturan, U. (2007). Tüketici davranışına yönelik araştırmalarda alternatif bir teknik: etnografik araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 237-252.
- Arayıcı, A. (2008). Avrupa'nın vatansızları çingeneler. Kalkedon Yayınları, 380s, İstanbul.
- Arı, Y. (2003). Manyas Gölü'nün kültürel ekolojisi: tarihi süreçte adaptasyon ve değişim. *Türk Coğrafya Dergisi*, 40, 75-97.
- Ateş, S., (2011). Julian Steward ve Karl Wittfogel ilişkisi: Antropolojik bir inceleme. *Folklor/Edebiyat*, 17(61), 127-140.
- Butzer, K. W. (1994). *Toward a cultural curriculum for the future: a first approximation, Re-reading cultural geography*. Kenneth E. Foot, et al. (Ed.). Austin: The University of Texas Press, 409-428.
- Feyzioğlu, E. (2011). *Ekoloji, din ve insan*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 86.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, N. (1990). *Ekoloji ve çevre bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 350.
- Kocataş, A. (1997). *Ekoloji ve çevre biyolojisi*. Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları, İzmir, 564.
- Kolukıncık, S. (2005). Türk toplumunda çingene imgesi ve önyargısı. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 52-71.
- Kolukıncık, S. (2008). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom gruplarının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 143-153.
- Kolukıncık, S. (2009). *Dünden bugüne çingeneler (kültür, kimlik, dil, tarih)*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 160.
- Korkmaz, H. ve Gürbüz, M. (2008). Amik Gölü'nün kültürel ekolojisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 17, 1-26.

- Steward, J. H. (1972). *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*, 244s, University of Illinois Press, Urbana.
- Sutton, M. Q. ve Anderson, E. N. (2014). *Introduction to cultural ecology*. 419s, Lanham, AltaMira.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları. 15.1.2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden erişildi.
- Ünalı, H. (2012). Türkiye’de yaşayan kültürel bir farklılık: çingeneler. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 615-626.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Şanal, Ş. ve Giray, F. H. (2020). Kırsal kalkınmada kültürel ekoloji yaklaşımı: Isparta İli Eğirdir İlçesi Göktaş Mahallesi uygulaması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1480-1507. DOI: 10.26466/opus.681887

Dijital Çağın Yeni Tehlikesi “Deepfake”

DOI: 10.26466/opus.683819

*

Mustafa Evren Berk *

* Dr. Öğr.Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV

E-Posta: meberk@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0002-5395-6204](https://orcid.org/0000-0002-5395-6204)

Öz

Bilgisayarların icat edilmesiyle hayatımız her alanda kolaylaşmış, bir o kadar da tehlikenin içine girmiş-tir. İnsanoğlu bilgisayarları günümüze kadar gündelik hayatlarını kolaylaştırmak için evlerinin içine sokmuştur. Ancak yeni yazılım dilleri ve teknolojinin ilerlemesiyle bilgisayar isteğimiz dışında olsa bile insanları tehlikeye sokmaktadır. Bunlardan bir tanesi de 2017 yılında duyduğumuz derin sahte diğer orijinal adıyla Deepfake'tir. Makalemizin konusu da son zamanlarda kamuoyunu meşgul eden ve in-sanların aslında söylemedikleri halde söylenmiş gibi gösteren yüz ifadelerinin insanları ne tür çıkmaza soktuklarını göstermektedir. Siyaset ya da sanat alanında tanınmış insanların yüzlerini başka yüzlere yerleştirme yoluyla yapılan bu işlem gelecekte insanların özel hayatlarını daha çok tehdit etmeye başla-yacaktır. Bu konu sadece ünlü insanlar için değil herhangi bir kişi için de geçerlidir. Deepfake konusu ilerleyen zamanlarda teknolojinin de yardımı ile kendini çok geliştirerek hem kullanıcıların kullanımını açıtsından kolaylaşacak hem de uygunsuz video kirliliği ortaya çıkacaktır. Bu araştırma, Deepfake ko-nusunda ülkemizde sıkıntı çeken kişilerin ne yapmaları gerektiği konusunda yol göstermek için de önem-lidir. Makalede doküman analizi yapılmış olup, Deepfake tehlikesinin hem kötü hem de iyi yönleriyle tartışılarak, ne gibi önlemler alınabileceği hakkında da bilgi vermektedir. Deepfake konusunu bu açıdan diğer çalışmalara yön vermesi bakımından da önemlidir. Araştırmada deepfake videoları yüzünden bir-çok insanın sıkıntıya düştüğü ve bu videoların ilk başta intikam amaçlı olarak yapıldığı daha sonraları da eğlenceye yönelik içeriklerin üretildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Derin Sahte, Derin Öğrenme, Yapay Zeka

The New Threat Of The Digital Age “Deepfake”

*

Abstract

With the invention of computers, our life has become easier in every area and has been in danger. Human beings have put computers in their homes to make their daily lives easier. However, with the advancement of new software languages and technology, even if the computer is out of our desire, it puts people at risk. One of them is Deepfake, which is another deep fake we heard in 2017. The subject of our article is to show what kind of deadlock people’s facial expressions have recently been busy with and that make people seem to have been told even though they don’t actually say it. This process, which is done by placing the faces of well-known people in the field of politics or art, will start to threaten the private lives of people more in the future. This topic applies not only to famous people, but also to any person. The subject of Deepfake will improve itself with the help of technology in the future and it will both be easier for users to use and inappropriate video pollution will occur. This research is also important to guide the people who have trouble in our country about Deepfake about what to do. The article has been examined with the literature review method and also gives information about what measures can be taken by discussing the danger of Deepfake with both its bad and good aspects. Deepfake is also important in terms of guiding other studies in this respect. In the research, it was seen that many people were distressed because of the deepfake videos and these videos were made for revenge at first and then entertainment content was produced.

Keywords: Deepfake Deep Learning, Artificial Intelligence

Giriş

Bilgisayarların icat edilmesiyle başlayan dijital yolculuğun günümüze gelene kadar bu denli bir değişime uğrayacağı şüphesiz insanoğlunun aklından geçmemiştir. Yine bu insanoğlunun bitmeyen istekleri ve hayalleri sayesinde bilgisayarlar kullanımı, insanların hayal edemedikleri bir ortam oluşturmuştur. İnsanların istekleri ve hayalleriyle şekillenen teknolojiler gün geçtikçe insanları tüketim yoluna teşvik ederken bir taraftan da insanların zevk aldıkları konularda ihtiyaçları oluşturanlarla karşılıklı ilişki içerisinde olmalarına sebep olmuştur. Teknolojiler insanların hayatlarını kolaylaştırırken, bir takım kötü emeller için de kullanılmaktadır. İnsanoğlu bilgisayar teknolojisini 2000'li yıllara kadar kendi çalışma alanlarında kullanmak için amaçlamışlarsa da, gelişen ve globalleşen siber dünyada oluşturulan trendler sayesinde bu amaçlar farklı alanlara kaymıştır.

2000'li yıllardan sonra artan sosyal video paylaşım platformları sayesinde insanlar, eğlence ya da bilgi vermek amacıyla videolar çekip, bunları video paylaşım platformlarına yüklemiştir. İnsanlar yüklenen içeriklere göre de gelir kazanmaya başlamasıyla birlikte bu eğlence sektörü ticari bir alana dönüşmüştür. Ancak oluşturulan video içeriklerin denetiminin de yapılması ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Yazılımların oluşturulması ile birlikte videolarda yapılan manipülasyonlar, kimisi için eğlence konusu olurken, videoda bahsi geçen şahıs ya da kurumlar için de rahatsız edici hale gelmiştir.

Makalemizin konusunu oluşturan sorunlu durumlardan bir tanesi de son zamanlarda sosyal paylaşım platformlarında sıklıkla gördüğümüz ünlü oyuncuların ya da politikacıların "deepfake" (Derin Sahte) adı verilen uygulama ile yapılan yüz ifadelerindeki video manipülasyon işlemidir. Bu işleminde deepfake yapılması istenilen herhangi bir ünlü politikacının yüzünü, başka bir insanın yüzündeki ifadeleri referans alınarak, o politikacının yüzüne monte edilmektedir.

Çalışmada, doküman analizi yapılmış olup konuyla ilgili kaynaklar taranmış ve değerlendirme yapılmıştır. Konu hakkında daha önceden yapılmış çok fazla araştırma olmaması, çalışmanın da önemini vurgulamaktadır. Araştırmada deepfake videoların başlangıç zamanı ve nasıl geliştiği ile ilgili makaleler ve haberler incelenerek konu ile ilgili doküman analizi yapılmıştır. Farklı başlıklarda Deepfake teknolojisinin geleceği hakkında bilgi verilmiştir buna istinaden gelecekte insanları ne gibi tehlikelerin beklediği ve ayrıca kişi

hakları, özel hayatın gizliliği gibi kanuni hakların nasıl kullanılabilceği konusunda da bilgi verilmiştir.

Sonuç kısmında deepfake teknolojisinin şimdi ve ileriki zamanlarda sosyal, politik anlamlarda ne derece tehlikeli olabileceğinin farkındalığını yaratmak konusu bakımından önemlidir. Yüklenen videoların kontrolü hakkında yeni tartışmalar açacaktır. Bununla ilgili hangi önlemlerin alınabileceği hakkında bilgi verilecektir.

Deepfake nedir?

Deepfake, bir kişinin, surat ifadelerini gelişmiş bir yazılım kullanılarak görsel ve sesli içerik olarak manipüle edilme işlemi olarak tanımlanabilir. Deepfake, daha çok görsel-ışitsel manipülasyonun bir bileşenidir. Görsel-ışitsel manipülasyon, medyanın yorumunu etkilemek için herhangi bir sosyoteknik araçtır.(Paris ve diğerleri, 2018, s.1). Deepfake, bir yüz ifadesinin başka bir yüz ifadesine belli bir amaç doğrultusunda eklenmesi işlemidir (Nguyen ve diğerleri, 2019, s.1).

Deep fake, gerçek insanların video ve ses kayıtlarına yüzler ve sesler eklemek için makine öğrenme algoritmalarından yararlanır ve gerçekçi taklitlerin yaratılmasını sağlar. Daha basit ifade etmek gerekirse, teknoloji “ses yaratmayı mümkün kılar ve gerçek insanların asla söylemedikleri veya yapmadığı şeyleri söyleyip yaptıkları videolardır (Siekierski, 2019, s.1).

Deepfake'in ilk geliştiricisinin bir yazılım mühendisi olduğunu belirtmek önemlidir. Ancak, deepfake yazılımının yaratılmasında kullanılan Google ve NVidia gibi yazılım şirketlerinin açık kaynaklı olmasının da payı büyüktür. Geliştirme süreci, hesaplama parametreleri ve algoritmaları hakkında teknik bir bilgi birikimine ihtiyaç duyulmaktadır (Gardiner, 2019, s.8).

İnsanları ve olayları yanlış tanıtan videolar ve diğer içerikler oluşturmak için kullanılacak çeşitli teknikler vardır. Deepfake'in yaratıcısı, reddit adlı websitede yine kendi kullanıcı adını kullanarak kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu teknoloji, yapay zekayı kullanarak derin öğrenme tekniğiyle video ve resimlerden insan yüzlerini tanımaktadır. Bu teknik, manipüle edilecek karakterin yüzünün birçok video ya da resimlerini yapay zeka dayalı algoritmalara analiz edip, bu algoritmaların çıkardıkları sonuçlara göre yüzünün değişmesini istenilen kişi üstünde manipüle edilmektedir. Bu teknik ile şahısların resimlerinin kullanım haklarına sahip olmadan, bir arkadaşınızın yüz

görüntülerini kullanarak yetişkin içerik üretmesine de sebep olabilmektedir (Dodge ve diğerleri, 2018, s.1). Ünlü sanatçıların ve politikacıların gündemde olmasından dolayı internette video ve fotoğrafların çokluğu deepfake için potansiyel hedef olarak görülmektedir (Nguyen, 2019).

Deepfake içerikli videolardan daha çok ünlü ve saygın kişiler etkilenmiştir. Ayrıca son dönemlerde bunlardan en çok siyasetler nasibini almıştır. Barack Obama, Donald Trump gibi önemli siyasetçiler deepfake kullanıcıları tarafından dalga konusu olmuşlardır. Aynı şekilde hollywood'un ünlü artist ve aktrisleri de deepfake'in mağduru olmuşlardır. Kendilerini yetişkin içerikli filmlerin içerisinde bulmuşlardır.

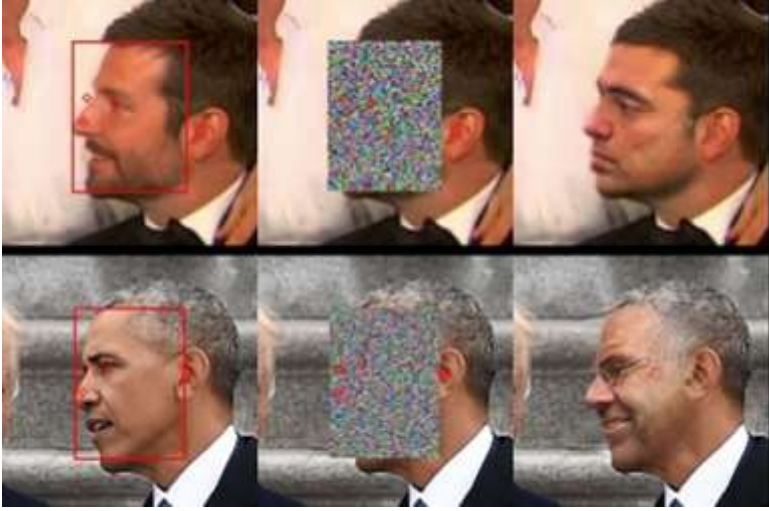
Deepfake terimi, ilk kez 2017 yılında reddit adlı web sitesinde yine sitenin deepfake kullanıcısı tarafından oluşturulan ünlülerin yetişkin içerikli uygun-suz videolarını yayınlamasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra reddit paylaşım sitesi bu içeriklerden dolayı odak noktası olmuştur. Deepfake sisteminin bilinen 3 tür kullanımı vardır;

Yüz değiştirme: Yüz yerleştirme olarak da bilinen yüz değiştirme, yüzü değiştirilecek hedef insanın fotoğraflarının, başka bir kişiyi video manipülasyon tekniği ile monte edilmesidir. Buradaki amaç yüz değiştirme yapılacak olan insanın yüzünden olabildiğince kalitesi yüksek resim ya da videoların seçilip, yine seçilen bu materyallerden yazılım, kaynak yüzden hedef yüze yapay zeka sistemiyle resimlerin monte edilmesi işlemidir.

Resim 1. Yüz değiştirme tekniğine örnek bir görsel

İfade değiştirme: Kuklacılık olarak da bilinen yüz yeniden canlandırma, bir hedefin yüzünün özelliklerini, hareketleri dahil, ağız, kaç, göz ve ifadelerin tekrar yaratılması işlemidir. İfade değiştirme tekniği, kaynak videodan alınan yüz hareketlerinin başka bir kişinin yüz videosunun üzerine eklenmesi işlemidir. Bu işlem aslında hedef kişinin o bir konu hakkında bir şey söylemese bile, kaynak videodan aldığı ifadelerin taklit edilmesi işlemidir.

Resim 2. Deepfake Yazılımlarının işleyiş mantığına bir örnek

Yüz yaratımı: Generative Adversarial Networks, (Üretken Çekişmeli Ağlar) tarafından geliştirilen bu sistemle iki farklı sinir ağı oluşturulmaktadır. Bunlarda üretken ve ayrıştırıcı olmak üzere iki ayrılmıştır. Her ikisi de birbirleriyle mücadele içerisindedir. Mücadele etmelerindeki amaç, üretken ağı resim oluştururken ayrıştırıcı ağ ise bu resmin gerçek olup olmadığı hakkında derin öğrenme sürecine girerler. Eğer üretken kısım ayrıştırıcıyı kandırırsa, ayrıştırıcı resmin gerçekliği hakkında derin öğrenmeye geçiyor. Ayrıştırıcı üretkenin ortaya çıkardığı sonucu sahte olarak anlarsa bu sefer üretken daha gerçekçi yani sahte olunmadığını anlayacak şekilde üretmeye devam ediyor (Farid ve diğerleri, 2019, s.4).

Resim 3. Üretken Çekişmeli Ağların çalışma prensibine örnek

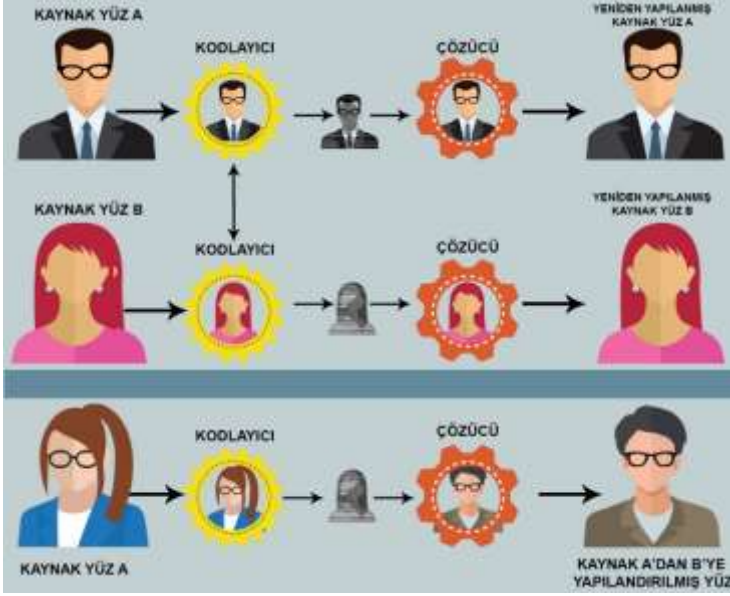
Her üç yöntemin de kendine özgü çalışma prensipleri vardır. En çok tercih edilen ve kullanılan teknik yüz değiştirme (Face Replacement) işlemidir. Bu işlem çok zaman alabilmektedir. Bilgisayarın özelliklerine ve hızına göre bu işlem uzayıp kısalabilmektedir. Ancak kısa sürede sonuç almak adına donanım olarak güçlü bir bilgisayar hesaplamaları kısa sürede yapılmasına imkan tanıyacaktır. İşlemlerin yapılabilmesi için CUDA destekli ekran kartının CPU işlemcilerle göre daha verimli olduğu, deepfake programının kurucuları tarafından da desteklenmiş olup ona göre bazı kaynakların indirilmesi için kendi sitelerinde bunları paylaşmışlardır. Görsel manipülasyon bilgisayar teknolojisinin çıkması ve yazılım sektörünün de etkisiyle beraber çok önceleri yapılmaktadır. Bu manipülasyonlar tek kare görüntü olarak yapılmıştır. Görsel efektlerin kullanılmasıyla birlikte bu işlem hareketli görüntülerde de yapılmaktadır fakat bunun için bu alanda çalışıyor olmak ya da bu işin uzmanı olmak gerekmektedir. Ancak Deepfake çıktıktan sonra gerekli yazılım ve yönergelerle bu işi herkesin yapabileceği hale getirmişlerdir. Derin öğrenme adı

altında işlem yapan yazılımlar, bu yüz değiştirme işlemine çeşitli algoritmaların hesaplanması ile birlikte daha kolay ve hızlı hale dönüşmüştür. Deepfake genel olarak üç işlemden geçmektedir.

Çıkarma: Çıkarma işleminde kaynak ve hedef video ya da resim dosyalarının yazılımın algoritmalar sayesinde yüzleri tanıyıp sadece o alanı resim olarak algılama yöntemidir. Bu yöntem sayesinde yazılım, kaynak yüzden aldığı verileri hedef yüze yerleştirmesine imkan tanıyan bir işlemi hazırlamaktadır. Çıkarma işleminde kaynak video ya da resimlerden çıkartılan yüz resimleri, derin öğrenme aşaması için kaynak olarak kullanılmaktadır.

Öğrenme: Hedef ve kaynak dosyadan çıkarılan resimler autoencoder işlemi (oto kodlayıcı) adı verilen derin öğrenme sürecine girmektedirler. Bu süreçte iki sinir ağı kullanılmaktadır. Bir tanesi kaynak yüz için diğeri ise hedef yüz için. İki sinir ağı da aynı encoder (kodlayıcı)'ı kullanırken, ayrıca iki farklı çözücü de kullanılmaktadırlar. Bunun nedeni iki yüz de benzer temel mimariye sahip olduğu içindir. Her iki sinir ağın da derin öğrenmesi otomatik kodlama işlemini, benzer bir yüzün görüntüsünü, orijinal sürümüne yeniden yapılandırana kadar devam ettirir.

Son aşama (Oluşturma): Son aşama olarak adlandırılan işlem, derin öğrenme sürecinde yazılımın kaynak ve hedef yüzlerin yer değişimini yapmasında kullandığı algoritmalar doğrultusunda yüz değiştirme işlemi gerçekleşmektedir. Yazılım her ne kadar programlandığı şekilde algoritmaları kullanarak işlem yapsa da kusursuz bir yüz değiştirme işlemi yapması beklenmemektedir. Bu tamamen kaynak dosyaların çokluğuna ya da kalitesine bağlı olarak değişmektedir. Bu aşamada yazılım derin öğrenme sürecinde kullandığı kaynak resim ya da video dosyalarından çıkardığı resimleri hedef yüze eşleştirme için programlanmıştır. Bu aşamaya gelmeden önce kaynak karakterin yüz ifadeleri ne kadar çok olursa yüz eşleştirmesi de o derece kaliteli sonuç verecektir. (Farid ve diğerleri, 2019, s.4).

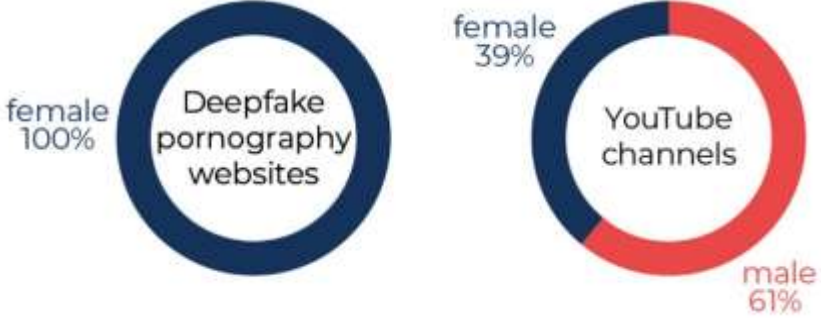
Resim 4. Deepfake yöntemlerinin şematik gösterimi. Üstteki (Üretken Çekişmeli Ağlar) gösterimin için örnektir. Alttaki görünüm ise yaygın olarak kullanılan yüz değiştirmeye örnektir.

Deepfake kullanımı tehdit olarak görülebilir mi?

Deepfake kullanımı, ilk başlarda yetişkin içeriklerle ön plana çıkmış olsa da insan zekasının farklı alanlara yönelmesiyle deepfake'ı daha tehlikeli olan siyasi platforma taşınması, konuyu bambaşka bir yöne süreklemiştir. Barack Obama, Viladamir Putin, Donald Trump gibi devlet başkanlarının konuşmalarının değiştirilmesi ve bunların kötü yönde kullanımı tehlikenin ne boyutta olduğunda bize fikir vermektedir. Ünlü sanatçılar kendilerinin rızası olmadan uygunsuz deepfake videolarında görülmektedir. Birçok sanatçı yasal olarak bir savaş başlatmışlardır. Hatta insanlar sosyal paylaşım sitelerinin yorumlarında, kendi eski kız arkadaşlarına dahi deepfake'ı uygunsuz amaçlı kullanmak için sosyal paylaşım sitelerinden bu işlemin nasıl yapılacağı hakkında yardım almaktadırlar.

Deeptrace'in araştırmasına göre deepfake kullanımı, uygunsuz sitelerde sadece bayanlar üzerinde %100 kullanılırken, Youtube videolarında ise bu

oran erkeklerde % 61, bayanlarda ise %39 olduğu görülmüştür. (www.spectrum.ieee.org , 2019).

Resim 5. Deepfake kullanım sıklığı hakkında yapılan araştırma sonucu

2016 Amerikan seçimlerinin ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Trump, fake news (yalan haber) hakkında bilgi vermesinin ardından tüm sosyal medya platformlarında bu türden haberlerle mücadele etmesi gündemin konusu olmuştur. Deepfake yazılımlarının yapay zeka kullanarak yaptıkları bu videolardan nasibini alan da Donald Trump olmuştur. Sosyal video paylaşım sitelerinde yayınlanan Amerika Birleşik devletleri eski başkanı Barack Obama'nın deepfake videosunda, " Başkan Trump tam bir ahmak" cümlesi, sanki onun ağzından çıkmış gibi gösterilmesi bütün dünyada yankı yaratmıştır. Bu yankı deepfake'in ne kadar güçlü bir manipülasyon yaratma aracı olduğunu açıkça göstermiştir.

2020 yılında gerçekleşecek olan Amerika seçimleri öncesinde deepfake videolarının, Dezenformasyon ve 2020 seçimleri raporuna göre seçmenleri yanıltabileceği vurgulanmıştır. İnsanlar önceleri gördüğüme inanırım fikrini savunurken, artık neyin gerçek ya da sahte olduğunun çelişkisi içindedirler. Bu sebeple deepfake teknolojisi tüm dünyada dengeleri değiştirebilecek bir konuma gelecektir. Yakın zamanda seslerin klonlaması işlemi de başarıyla gerçekleşmiştir. Bu işlem; klonmasını istediğiniz bir insanın sesini, yazılıma yükleterek taranması sağlanmaktadır. Yazılım kaynak sesi tarandıktan sonra, istenilen konuşma yazısının yazılıma girilerek, kaynak sesin ağzından çıkıyor muş gibi çıktı olarak sunmaktadır.

Resim 6. BuzzFeed tarafından yayımlanan deepfake videosu. Sağ taraftaki aktör Jordan Peele'in dudak hareketleri ve konuşması sol taraftaki Barack Obama'ya monte edilmiş hali

Deepfake'in ilk çıkış amacı kötü amaçlı olsa da, sosyal medyada eğlence amaçlı için de kullanıldığı sosyal medyaya yüklenen videolardan görülmektedir. Sosyal paylaşım sitelerindeki örneklerde genellikle ölen bay ya da bayan sinema sanatçılarının yüzleri başka bir karakterin yüzüne monte edilmiştir. Ayrıca sadece ölen değil, eğlence amaçlı da ünlü siyasetçiler ya da oyuncuların yüzleri başka bir insanın yüzüne yerleştirilmektedir. Deepfake'in diğer bir kullanım alanı olarak sinemada üç boyutlu olarak yüksek maliyetle yapılan bu türden yüz değiştirme işlemlerinin yerini alacağı düşünülmektedir. Ölen sinema sanatçılarının yüzleri başka kaynak insanlara aktararak yine kaynak insanın konuşma ve yüz ifadelerini kullanılması sonucu bu türden maliyetli yapımların daha az maliyetli ve hızlı sonuç çıkması açısından deepfake kullanımı amacının dışında da olsa istenilen alanda kendine yer edinecektir.

Resim 7. Star Wars Rouge One filminden bir kare üstteki orijinal sahne alttaki deepfake uygulanmış Prenses Leia karakteri

Derin fake teknolojisi, eğitimciler için öğrencilere okumalar ya da dersler gibi geleneksel araçlara göre ilgi çekici şekillerde bilgi sağlama yeteneği de dahil olmak üzere bir dizi fırsat yaratmaktadır. Bu, sıradan videoya erişimi artırarak mümkün olan daha önceki bir eğitim yeniliği dalgasına benzemektedir. Örneğin doğrudan öğrencilere konuşan tarihi bir figürün videolarını üretmek mümkün olacaktır.(Citron ve diğerleri., 2018, s.14).

Sonuç

Deepfake videolarının sayısı her geçen gün artmakta buna bağlı olarak ortaya çıkan yalan yanlış haberlerin de sayısı çoğalmaktadır. Hangi haberin doğru ya da yanlış olduğunu fark edemeyecek kadar kaliteli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İnsanlar bu türden videolarının doğruluğunun ispatının gerçek kaynak sahiplerinden duyana ya da görene kadar bir kaos ve kaygı içerisindedirler. Ayrıca yeni deepfake yazılımlarının ortaya çıkmasıyla, kimisi için tehlike gibi gözükken kimisi için de eğlence amaçlı olan bu yazılımlar akıllı cep telefonlarına kadar düşmüştür. Yazılım her şey belli bir sıralamaya göre otomatik olarak yapmaktadır. Kullanıcıya sadece gerekli resimleri bulmak kalmıştır.

Amerika seçimlerinin yaklaşmasıyla beraber deepfake'in bir korku unsuru olduğu bazı sosyal medya paylaşım sitelerinde yasaklanması bu durumu ortaya koymaktadır. Deepfake'in ileriki zamanlarda görsel propaganda aracı olarak kullanılabilmesi, yapılan videolardan da anlaşılmaktadır. Deepfake videolarından sonra akıllara genel bir soru geliyor. Kaynağına güvenmediğimiz bir videoya artık güvenebilir miyiz? Bu sorudan sonuca çıkmak gerekirse video ile ilişkili tüm karakterlerin başı ağrıyacaktır. Deepfake ile oluşturulan video ile ilgili herkes kendini temize çıkarmak için uğraşacak ya da hukuksal açıdan mücadele edecektir. Peki bu videoların yüklenmesini engelleyecek bir sistem oluşturulacak mıdır? Şu ana kadar video sosyal paylaşım sitelerinden sayısız deepfake videoları görüntülenmektedir. Birçoğunun da karakter sahibinden izin alınmadığını düşünülürse, bu video kirliliği nereye kadar devam edecektir.

Yazılım sahipleri deepfake yazılımlarının gelişmiş versiyonlarını piyasaya sürmeye devam edecektir. Yazılımlar genellikle gelen taleplere göre şekillenmektedir. Bir sonraki yazılım sadece instagram, facebook ya da kişisel fotoğraflarınıza erişim imkanı sağlayan bir algoritma oluşturularak sizin deep-

fake videosu yapmak için araştırdığınız fotoğraf kütüphanenizi çok kısa sürede kendisi otomatik olarak kaydedecektir. Bu yüzden sahip olunan sosyal paylaşım sitelerindeki ayarlarınızı güncellemeniz gerekecektir.

İnsanların internette paylaştıkları resim ya da videolardan yapılan deepfake videoları uygunsuz içerik olarak internete yüklenme imkanları oluşacaktır. Daha kötüsü sırf paylaşımına izin verilen videolar yüzünden de saldırısı yapılan kişiden para talebinde bulunabilirler.

Peki bu durumlara düşmemek için ne yapmak gerekir? Daha doğrusu bu türden saldırılardan uzak durmak için kullanıcının ne yapması gerekmektedir? Teknolojinin insan işlerini kolaylaştıran bir araç olduğu aşikârdır ancak yazılım sektörü ve insanların eğlence anlayışlarının değişmesi yaratıcılık konusunda ne tür bir çıkmaza girdiğimizin de bir göstergesidir. İnsanların "nasıl olsa ben ünlü biri değilim benim deepfake videom ile uğraşmazlar" düşüncesine girmesi şu şartlar altında yanlış bir düşünce olacaktır. Çünkü eski sevgiliniz sizden intikam almak için bu türden uygunsuz işlere başvurabilir. Yüzünüz artık sizin yüzünüz değildir. Bu yüzden paylaşım sitelerinden şahsi resimlerimizi paylaşırken tekrar düşünmemiz gerekmektedir.

Sosyal paylaşım sitelerine video yüklerken, paylaşım site sahipleri her yüklenen içerik için bir karekod uygulaması oluşturabilir. Böylelikle o videonun kontrol edildikten sonra yüklendiğine dair bir bilgi içerebilir. Ünlü devlet adamlarının ve siyasetçilerin kaos oluşturacak deepfake videolarının denetimi, yine devlet tarafından oluşturulan karekod tanıyan yazılım sayesinde, bu videoyu izlemek isteyen kullanıcının kendi telefonuyla videodaki karekodunu okutarak izlediği videonun gerçek ya da sahte bir haber olup olmadığını bu sistemle öğrenilebilir.

Böyle bir durumla karşılaşan vatandaşların ilk olarak Savcılığa suç duyurusunda bulunmaları gerekmektedir. Savcılık araştırma sonucu deepfake videolarını yapan suçluların IP numaralarından yer tespiti yapıp haklarında TCK 134. maddesinde özel hayatın gizliliğini ihlal , TCK 136. Maddesinde kişisel verileri ele geçirme ve TCK 125. maddesinde hakaret suçlarından dava açılabilir. Deepfake yazılımlarının her geçen gün hızla yayılmasıyla birlikte, yapılan videolardan insanların bu türden eğlence ya da uygunsuz içerik üretmek için başvurdukları yazılımlar her geçen gün kendini geliştirerek insanların hayatlarını kabusu çevirecektir. Özel hayatın gizliliği bu nedenle çok önemli bir konudur. Bu konuda sosyal paylaşım sitelerine üye olanların bu konuya dikkat etmeleri gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The New Threat Of The Digital Age “Deepfake”

*

Mustafa Evren Berk
Necmettin Erbakan University

Undoubtedly, the digital journey that started with the invention of computers has undergone such a change until today. Again, thanks to the endless wishes and dreams of this human being, the use of computers has created an environment that people cannot imagine. While the technologies shaped by people's desires and dreams are increasingly encouraging people to the way of consumption, they have also been in a mutual relationship with the people who create the needs in the subjects they enjoy. While technologies make people's lives easier, they are also used for a number of bad goals. Although human beings aimed to use computer technology in their own work areas until 2000s, these goals have shifted to different fields thanks to the trends created in the developing and globalizing cyber world.

Thanks to the increasing social video sharing platforms after 2000s, people took videos and uploaded them to video sharing platforms for entertainment or information. As people started to earn income based on the content uploaded, this entertainment industry has turned into a commercial space. However, controlling the created video contents also constitutes a separate problem. With the creation of software, manipulations in videos have become a subject of entertainment for some, but have become disturbing for the individuals or institutions mentioned in the video.

One of the problematic issues that constitute the subject of our article is the video manipulation process of facial expressions of famous actors or politicians, who we have frequently seen on social networks, with the application called “deepfake”. In this process, the face of any famous politician who is wanted to be deepfake is mounted on the face of that politician by taking the expressions on the face of another person.

In the study, document analysis has been done, related resources have been scanned and evaluated. The lack of much previous research on the topic emphasizes the importance of the study. In the research, articles and news related to the start time of the deepfake videos and how they evolved were analyzed and a document analysis was made on the subject. Information on

the future of Deepfake technology has been given under different headings. In addition, information was given on what dangers await people in the future and how legal rights such as personal rights and privacy can be used.

The number of Deepfake videos is increasing day by day, and the number of false news that emerge increases accordingly. Quality results appear to be too high to realize which news is true or false. People are in a state of chaos and anxiety until they hear or see the true source owners of proof of the accuracy of such videos. In addition, with the emergence of new deepfake software, some of these software, which seems to be a danger to some, have fallen down to smart phones. The software does everything automatically according to a certain order. It is up to the user only to find the necessary pictures.

With the American elections approaching, the banning of deepfake on some social media sharing sites, which is a fear factor, reveals this situation. It is understood from the videos that Deepfake can be used as a visual propaganda tool in the future. A general question comes to mind after Deepfake videos. Can we now trust a video that we don't trust in its source? To conclude from this question, all characters associated with the video will have a headache. Everybody about the video created with Deepfake will try to clear itself or fight legally. Will there be a system to prevent these videos from loading? To date, numerous deepfake videos are displayed on video social networking sites. Considering that many of them have not been given permission from the character owner, how long this video pollution will continue.

Software owners will continue to release advanced versions of deepfake software. The software is usually shaped according to the demands. The next software will automatically create an algorithm that gives you access to your instagram, facebook or personal photos, and will automatically save your photo library that you are investigating to make your deepfake video in a very short time. Therefore, you will need to update your settings on owned social networking sites.

Deepfake videos made from pictures or videos that people share on the internet will have the opportunity to upload to the internet as inappropriate content. Worse still, they can request money from the attacked person simply because of the videos that are allowed to be shared.

Kaynakça / References

- Chesney, R. ve , K., D., Citron, (2018). Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security, Boston University School of Law Scholarly Commons at Boston University School of Law.
- Dodge A., House L. ve Johnstone E., Ridder, Costa ve Johnstone, (2019). Using Fake Video Technology To Perpetuate Intimate Partner Abuse Domestic Violence Advisory
- Farid .H., Hwang T., Lyu S., Zucconi A., (2019). Deepfakes and Audio-visual Disinformation, Centre for Data Ethics and Innovation (CDEI)
- Geradts, Z., Koopman M., Rodriguez M., (2018) Detection of Deepfake Video Manipulation University of Amsterdam & Netherlands Forensic Institute.
- Gardiner, N. , (2019) Facial re-enactment, speech synthesis and the rise of the Deepfake, Edith Cowan University.
- IEEE SPECTRUM, (2019) "World's First Deepfake Audit Counts Videos and Tools on the Open Web" Erişim Adresi: <https://spectrum.ieee.org/tech-talk/computing/software/the-worlds-first-audit-of-deepfake-videos-and-tools-on-the-open-web>
- Koopman Marissa, Macarulla Rodrigez Andrea, Geradts Zeno (2018). "Detection of Deepfake Video Manipulation" University of Amsterdam & Netherlands Forensic Institute
- Nguyen T. T. , Nguyen C. M. , Nguyen D. T. , Nguyen D. T., Nahavandi S. (2019) "Deep Learning for Deepfakes Creation and Detection" School of Information Technology, Deakin University, Victoria, Australia
- NTV, (2019). 'Deepfake' videoları demokrasileri tehdit ediyor. NTV Web Sitesi. 10 Aralık 2019 tarihinde, https://www.ntv.com.tr/teknoloji/deepfake-videolari-demokrasileri-tehdit-ediyor,7Y_WMt5iZkicDkFRKSIO8A_adresinden_erişildi.
- Paris B., Donovan J. Deepfakes And Cheap Fakes, (2019) "The Manipulation Of Audio And Visual Evidence" Data&Society.
- Siekierski, B.J. (2019). Deep Fakes: What Can Be Done About Synthetic Audio And Video?, Economics, Resources and International Affairs Division Parliamentary Information and Resarch Service.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Berk, M. E. (2020). Dijital çağın yeni tehlikesi "deepfake". *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1508-1523. DOI: 10.26466/opus.683819

Türkiye’de 1960 ve 1980 Kurucu Meclisleri: Demokratik Nitelikleri Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

DOI: 10.26466/opus.688038

*

Yıldız Atmaca* -Eray Göç **

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İİBF, Van/Turkey

E-Posta: yildizatmaca@yyu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-6345-4745](https://orcid.org/0000-0001-6345-4745)

** Öğr. Gör. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Yapraklı MYO,Çankırı/Türkiye

E-Posta: eraygoc@karatekin.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3534-6645](https://orcid.org/0000-0003-3534-6645)

Öz

Devletin temel organları olarak bilinen yasama, yürütme ve yargının görev alanlarını belirleyen, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak toplumsal hayatı düzenleyen anayasalar, hukuki düzenlemelerin mimarı olarak kabul edilmektedir. Birbirinden farklı insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplumun bekası ancak demokratik bir anayasal düzenlenmenin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Anayasaları demokratik düzene koyan birimlerin adı ise anayasa hukukunda “kurucu meclis” olarak ifade edilmektedir. Kurucu meclis, yeni anayasa hazırlamakla görevlendirilmiş bir kuruldur. Bu kurulu, sınırlandıracak bir güç yoktur. Anayasa üzerinde istediği değişikliği yapabilmektedir.

Kurucu meclis, daha çok askeri darbeler sonrasında oluşturulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de uygulanan iki önemli kurucu meclisten (1960-1980) ve bu meclislerin demokratik niteliklerinden, 1961 ve 1982 Anayasalarının temel özelliklerinden de faydalanılarak karşılaştırmalı olarak bahsedilmektedir. Çalışmanın temel sorunsalı ise 1960 ve 1980 kurucu meclislerinin gerçek anlamda demokratik düşünceye hizmet eden ve kurucu meclis olgusunun niteliklerini temelinde barındıran birimler olup olmadığı yönündeki sorulara cevap aramaktır. Çalışmada, gerekli literatür taraması yapılmış ve sonrasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurucu Meclis, Demokrasi, Anayasa, Askeri Darbe, Türkiye

Constituent Assemblies 1960 and 1980 in Turkey: A Comparative Evaluation in the Context of Democratic Qualities

*

Abstract

The constitutions, which determine the duties of the legislative, executive and judiciary, which are known as the basic organs of the state, and which secure fundamental rights and freedoms, are accepted as the architects of the legal regulations. The survival of the society, which is formed by different people, is only possible with a democratic constitutional arrangement. The names of the units that put the constitutions in a democratic order are expressed as "constituent assembly" in constitutional law. The constituent assembly is a committee tasked with preparing new constitution. There is no power to limit this board. It is able to make any change on the Constitution. The constituent assembly is formed mostly after military coups. In this study, two important constituent assembly implemented in Turkey (1960-1980) of the democratic nature of this Parliament and benefiting from the basic features of the 1961 and 1982 Constitutions is mentioned in comparison. The main problematic of the study is to find answers to the question of whether the constituent assemblies of 1960 and 1980 are the units that serve the real democratic thought and which are based on the qualities of the constituent assembly. In the study, the necessary literature search was made and then the content analysis method was used.

Keywords: Constituent Assembly, Democracy, Constitution, Military Coup, Turkey

Giriş

Kurucu meclisler anayasa hukukunda, anayasa hazırlamada toplum tarafından seçilmiş kişiler olarak bahsedilmektedir. Bununla birlikte, toplumun anayasal çalışmalarının kurucu meclis eliyle yapılması gerektiği belirtilmektedir. Türkiye’de kurucu meclis eliyle hazırlanan ilk anayasal çalışma ise 1961 anayasasıdır. Bundan önce hazırlanan anayasa çalışmalarında kurucu meclisin adı, bahse dahi konu olmamıştır. İlk kez 1960 yılında yapılan çalışmalarla parlamenter düzenden kopularak 157 sayılı “Kurucu Meclis Teşkilî Hakkında Kanun” ve 158 sayılı “Temsilciler Meclisi’nin Seçimi Hakkında Kanun” ile Türk anayasal düzenine kurucu meclis olgusu kazandırılmıştır. 1960’lı yılların sonlarına doğru artan siyasal şiddet olayları ve tıkanıklıklar, 1961 Anayasasının değiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak anayasal değişiklik fayda etmemiş, 1970’li yılların sonlarına doğru tekrarlanan şiddet olayları karşısında askeri kuvvetler tarafından tekrar yönetime el koyulmuş ve yeni bir anayasa daha hazırlanmıştır. Hazırlandığı yıl, halk oylamasına sunularak oyların büyük bir ekseriyetini alan bu anayasa, 1982 Anayasasıdır. 1982 Anayasası, darbe sonrası başa gelen ve yönetimin karar mekanizması olarak bilinen Milli Güvenlik Konseyi ve Konsey üyeleri tarafından seçilerek oluşturulan Danışma Meclisinden oluşan bir kurucu meclis eliyle hazırlanmıştır.

Anayasalar, tamamen demokratik amaç gözeterek hazırlanmaktadır. Ancak her ne kadar demokratik bir amaç güdülse dahi siyasal birlik olarak halkın gerçek anlamda temsilinin sağlanmadığı bir yönetim, demokratik yönetimden çok diktatöryal bir yönetim yapısının izlerini taşımaktadır (Cristi,1997, s.197-198). Anayasa, bir ülkedeki vatandaşların büyük bir ekseriyetinin katılımı, talep ve beklentisine duyarlılığı ölçüsünde demokratik bir niteliğe haizdir. Kurucu meclisler, Anayasa hukukunun temel çerçevesini ve bir devletin anayasa hazırlarken dikkat ettiği esas aktörü oluşturmaktadır. Bu sebeple, akademik literatürün önemli bir konusu olarak kabul edilmektedir. Ancak konuya yönelik çalışma sayısı sınırlıdır. Bu doğrultuda çalışmada, kurucu meclis olgusuna ilişkin gerekli kavramsal açıklamaların ve teorik bilgilerin anlatılması sonrada 1960 ve 1980 yıllarında oluşturulan kurucu meclislerin demokratik niteliklerinin ele alınması ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi şeklinde ilerlemiştir. Çalışmada, 1960 ve 1980 kurucu meclislerinin gerçek anlamda temsil özelliğini taşıyıp taşımadığı ve

demokratik nitelikler çerçevesinde ilgili 1961 ve 1982 Anayasalarının hazırlanıp hazırlanmadığı yönündeki sorulara cevap aranmıştır. Konu ile ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, Türkiye’de kurucu meclis eliyle hazırlanan her iki anayasanın da demokratik usulden, toplumsal beklentilerden ve kurucu meclis olgusunun kapsamından tamamen uzak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurucu Meclis

Yapısal ve işlevsel anlamıyla tartışılan ve nitelikleri farklılık gösteren Kurucu Meclis olgusunun Türk siyasi ve yönetim tarihi açısından önemi büyüktür. Bu anlamda kavrama netlik kazandırmak ve demokratik nitelikleri hakkında bilgi vermek doğru olacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Anayasayı hazırlamak üzere halk tarafından seçilerek oluşturulmuş bir meclis olma özelliğini taşıyan kurucu meclis, kökenini 1787 tarihli Amerikan Federal Anayasası’ndan almaktadır. Bu meclisler, sahip oldukları yetkiler çerçevesinde Amerikan tipi ve Fransız tipi kurucu meclisler olmak üzere iki farklı kategoride sınıflandırılmaktadır (Gençkaya, 1998, s.28). Amerikan tipi kurucu meclisin tek yetkisi anayasayı hazırlamaktır. Konvansiyon “convention” adıyla anılan bu meclisin olağan kanun yapma ve anayasayı oluşturma görevi bulunmamaktadır. Bu Meclis olağanüstü dönemlerde görev yapmaktadır. Meclisin tek görevi “kurmaktır”. Kurulduktan sonra bu meclis dağılmaktadır. Amerikan tipi kurucu meclis sistemi, iktidarların sürekli aynı el altında toplanmasından doğacak sıkıntıların çıkmasına engel olması sebebiyle de beğeni toplamaktadır (Esen, 1970 s.48). Fransız tipi kurucu meclisler ise anayasa hazırlamanın yanı sıra hükümeti denetlemek ve yasa yapmak gibi olağan yasama işlemlerini de yürütmektedirler. Bu durum da asıl görevi anayasa hazırlamak olan kurucu iktidarın görevinin akşamı sonucunu doğurmaktadır (Gençkaya, 1998, s.28).

Kurucu meclisler, içerik itibari ile geçiciliği ifade etmektedirler. Anayasayı hazırlamaları ve hazırlanan anayasaların kabulü ile birlikte görevleri de sona ermektedir. Kurucu meclis fikri, milli egemenlik ilkesi ile temellendi-

ilmektedir. Bu nedenle, meclisin demokratik niteliği doğrudan ve genel oyla seçilmesi, ülkede temel bir kamu hakkı olarak tanınmış olması ve hazırlık aşamasında geniş çaplı bir tartışma yaşanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Genel itibari ile kurucu meclisler, temsili demokrasi ilkesine dayanmaktadır. Meclisin iradesi ulusun iradesi olarak kabul edilmekte ve alınan kararlar halkın onaylamasına sunulmamaktadır. Amerikan ve Fransız tipi anayasal düzenlemeler de bu perspektiftir (Gözler,2000, s.86-98).

Bu bağlamda, 1960 ve 1980 yılında oluşturulan kurucu meclislerin hazırladığı anayasal çalışmalara bakıldığında, Türkiye’de uygulanan kurucu meclislerin daha çok Fransız tipi bir kurucu meclise benzerlik gösterdiği görülmektedir. 1960 kurucu meclisi çıkardığı 157 sayılı yasa ile kurucu meclisleri anayasa yapmanın yanı sıra 1961 yılında seçilerek çalışacak olan TBMM’nin seçimine kadar yasama ve yürütmeyi denetleme yetkisine muktedir kılmıştır. Aynı yasal düzenleme anayasal düzenlemeyle birlikte yeni bir seçim kanunu hazırlama yetkisini de kurucu meclislere bırakmıştır (Resmi Gazete,1960). 1980 kurucu meclisi de yine demokratik ve hukuk devletinin gerektirdiği düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere hem 1982 anayasasını hem de seçim ve siyasi partiler kanunlarını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Yalnız, Türkiye’deki kurucu meclisler, Amerikan ve Fransız tipi kurucu meclislerden farklı olarak hazırlanan anayasal düzenlemeleri halkoyuna sunmaktadır.

Kurucu Meclisin Demokratik Niteliği

Anayasalarda olması gereken temel niteliklerin en önemlisi, demokratik meşruluk özelliği ve anayasaların hazırlanması sırasında bütün toplumsal kesimin temsil edilmesidir. Toplumsal bütünlüğün sürece katılımı ve her kesimin bu süreçte yer alması ilgili anayasanın demokratik meşruluğunu arttırmaktadır. Anayasa, bir ülkedeki vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen, siyasi iktidarın örgütlenmesini ve iktidara karşı özgürlükleri belli güvencelerle ele alan toplumun genelini ilgilendiren ve geleceğini belirleyen önemli bir kurucu belgedir. Bu sebeple, böyle bir kurucu belgenin hazırlanması sırasında sürece toplumun hemen hemen bütün kesimlerinin katılımı ve temsil edilmesi gerekmektedir (Dursun, 2001).

Kurucu meclisler, anayasa hazırlamalarında demokratik niteliği arttıracak, toplumun büyük bir kesimini temsil edecek önemli bir mekanizma

olarak kabul edilmektedir. Anayasa hukukunda kurucu meclis, “anayasa yapmak üzere toplum tarafından seçilen özel bir meclis” olarak tanımlanmaktadır. Buradaki, “toplum tarafından seçilmiş olmak” ve “anayasa yapmak amacıyla seçilmiş olmak” cümlelerine dikkat etmek gerekmektedir. Cümle, toplumun seçmediği ve anayasa yapmak üzere seçilmiş olmayan bir meclisin, kurucu meclis olarak kabul edilmeyeceğini ifade etmektedir (Teziç, 2005, s.207-208).

Temelinde temsili demokratik sistemin düşüncelerini barındıran kurucu meclislerin doğasında “milli egemenlik” teorisi yer almaktadır. Bu teoride, egemenlik yalnızca millete aittir. Bu doğrultuda, vatandaşın egemenlik hakkını doğrudan kendisi kullanamamaktadır. Zira millet, bireyden ayrı bir hukuki kişiliğe sahiptir. Millet adında sadece irade beyanında bulunabilecek temsilcilere ihtiyaç duyulmaktadır. Kurucu meclisler, anayasa hazırlama sürecinde bu temsilcilerin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan bir teşekkül olarak kabul edilmektedir. Milli egemenlik teorisinde anayasalar bir sözleşme değil daha çok milletin tek taraftan oluşan bir irade beyanıdır. Bu sebeple, milli egemenlik teorisi çerçevesinde anayasalar kurucu meclisler tarafından hazırlanmakta ve “kanun tipi anayasa” olarak da anılmaktadır (Şahin, 2017, s.552).

Anayasanın demokratik meşruiyetini sağlamak amacıyla oluşturulan özel kurullar olarak kabul edilen kurucu meclisler, toplumun bütün kesimlerini temsil eden bir kurucu iktidar yetkisine sahiptirler. Ancak kurucu meclis eliyle hazırlanan her anayasa, demokratik meşruiyeti sağlama noktasında yeterli özelliğe sahip değildir. Anayasaların kurucu meclisler tarafından hazırlanması doğal bir şarttır. Ancak yeterli değildir. Kurucu meclisler tarafından hazırlanan anayasaların içeriğinin de demokratik ilkelere, standartlara ve kurumlara sahip olması gerekmektedir. Modern demokrasinin gelişmişliklerini dikkate almayan, temel hak ve özgürlükleri kapsamlı bir şekilde düzenlemeyen, iktidarı sınırlamayan, siyasi iktidara karşı bu hak ve özgürlükleri garanti altına almayan bir anayasal düzenlemenin demokratik meşruluğa sahip olduğunu söylemek doğru olmayacaktır (Dursun,2001). Anayasa hazırlamanın demokratik meşruiyeti, farklı kimliklerin uzlaşmasını sağlayan kapsayıcı ve katılımcı bir yapıyla mümkün olabilecektir. Bu yapı, savunmasız grupları ve azınlıkları koruyan tüm bireylerin altında yer aldığı bir şemsiye görevini görmektedir. Kişilerin farklı düşünce yapılarına sahip olduğu ancak bir araya gelebildiği, korkmadan özgürce tartışabildiği

bir platform rolünü üstlenen meclisler ile anayasaların demokratik meşruiyeti daha da etkinleşecektir (Gülener,2011, s.62-65).

1961 Anayasası ve Kurucu Meclisi

1961 Anayasası bir darbe anayasasıdır. Bu darbe, 27 Mayıs 1960 tarihinde Tanzimat’tan bugüne modernleşme ve yenileşme hareketlerine öncülük eden askeri ve sivil bürokrasi ile aydın kesimin, çok partili hayata geçilmesi sonrasında çalışmalarda ikinci plana atılmalarına karşılık gösterilen bir tepkidir. 1960 darbesinin, daha çok demokratik niteliklerini kaybetmek üzere olan bir iktidara yeniden demokratik niteliklerini kazandırmak amacıyla yapıldığı belirtilmektedir (Tunç ve Bilir, 2005, s.10).

Çağdaş Türkiye’de anayasa yapılmasında parlamenter düşünce sisteminden ilk ayrılma 1960 yılında olmuştur. 13 Aralık 1960 tarihli ve157 sayılı “Kurucu Meclis Teşkilatı Hakkında Kanun” ile 158 sayılı “Temsilciler Meclisi’nin Seçimi Hakkında Kanun” Türk anayasa sistemine kurucu meclis kurumunu getirerek,kurucu meclisi “korporatif” yapıya dayandırmıştır (Parla,1984:218). Kurucu meclis, Milli Birlik Komitesi’nden ve “mevcut şartlara uygun olarak milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözetten” Temsilciler Meclisi’nden oluşmaktadır. 157 sayılı kanun iki farklı meclisten oluşan kurucu meclisin başlıca görevini ise yeni bir anayasayı görüşüp karara bağlamak ve yeni bir seçim kanunu hazırlamak olarak belirtmiştir (Resmi Gazete,1960).

Milli Birlik Komitesi (MBK), TBMM’nin yetkilerine sahiptir. Yasama yetkisini bizzat kendisi, yürütme yetkisini ise kendi seçtiği bakanlar eliyle kullanmaktadır. Devlet başkanlığı makamı olan cumhurbaşkanlığı, başbakan, başkomutan ve MBK başkanlığı yetkilerini kendi tekelinde birleştirmiştir (Tunç ve Bilir, 2005, s.10). Temsilciler meclisi ise devlet başkanı ve MBK tarafından atanacak olan temsilciler, il temsilcileri, bakanlar kurulu üyeleri, siyasi parti temsilcileri ve meslek kuruluşları temsilcilerinden oluşmaktadır(Resmi Gazete:1960). Temsilciler Meclisi, kurucu mecliste daha çok bir danışma birimi olarak, MBK ise karar mekanizması olarak işlev görmektedir.

MBK, başa geldiği ilk günde ve sonrasında sadece ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak bir anayasal çalışmanın hazırlanması gerektiği düşüncesini benimsemiştir. Bu sebeple de öğretim üyelerinden oluşturulan bir komisyo-

nu anayasa hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu komisyon, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Öğretim üyelerince hazırlanan anayasa taslağı ise “İstanbul Tasarısı” olarak kabul edilmektedir. 191 maddeden oluşan bu tasarı, siyasi partilere ve genel oya güvensizlik üzerine kurgulanmıştır. Siyasi partilerin etkisiz hale getirilmesi istenmiştir. Tasarı, iktidarı çeşitli organlar arasında bölen Devlet Şurası, Milli Savunma Şurası, Türkiye Milli Bankası, Üniversiteler, TRT, Milli Kütüphane gibi özerk kurul veya kuruluşlar ortaya çıkarmıştır. İstanbul Tasarısı, yürütmenin zayıflatılmasını istemiş, ikinci bir korporatif meclisin olması gerektiğini dile getirmiştir. Ancak İstanbul tasarısı daha çalışmalarını sonlandırmadan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari Bilimler Enstitüsü tarafından “Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüş” adında bir tasarı yayınlanmıştır. Kısaca, Ankara Tasarısı olarak kabul edilen bu tasarı, İstanbul Tasarısından farklı olarak siyasi partileri ve genel oyu benimsemiş, yürütme biriminin zayıflatılmaması gerektiğini özellikle belirtmiştir. Bu doğrultuda, 1960 yılında kurulan kurucu meclis, 1961 yılında toplanarak ilk anayasal çalışmalarına başlamak üzere bir anayasa komisyonu oluşturmuştur. Komisyon, etüt metni olarak İstanbul Tasarısını, yardımcı metin olarak da Ankara Tasarısını esas almıştır. Tasarı çalışmalarının sonucu, Temsilciler Meclisine sunulmuştur ve Tasarının, İstanbul tasarısından ziyade Ankara Tasarısına yakın olduğu anlaşılmıştır. En son MBK’de de ayrıca görüşülen Anayasa Tasarısı, 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunulularak halkın yüzde 61,7’sinin oyunu alarak kabul edilmiştir (Gözler, 2000, s.77-90).

1982 Anayasası ve Kurucu Meclisi

1960’lı yılların sonlarına doğru Türkiye’de bir takım siyasal şiddet olayları artmıştır. Bu olayların önüne geçilemeyince 12 Mart 1971 tarihinde ve Genelkurmay Başkanı ile birlikte Kuvvet Komutanları tarafından hükümete bir “muhtıra” verilerek dönemin başbakanı Demirel istifaya zorlanmıştır. İstifa eden Demirel’in ardından ordunun desteğiyle birlikte “partiler üstü” bir hükümet kurulmuş ve Anayasada değişiklikler yapılması gerektiği düşüncesi gündeme oturmuştur (Yazıcı, 1997, s.101-134).Yapılan bazı anayasal değişikliklere rağmen 1975’den sonra siyasal şiddet olayları tekrar devam etmiştir. Siyasal sistemde ciddi tikanlıklar yaşanmıştır. 6 ay boyunca

TBMM Cumhurbaşkanı seçememiştir. Meclis kanun çıkartamamış hükümetler ise karar alamaz olmuştur. Yürütmenin zayıflatılması ve devlet otoritesinin azaltılması ilkesini benimseyen 1961 Anayasası, bütün bu krizlere gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu sebeple, 1980 yılında 1961 Anayasasının tamamen değiştirilmesi gerektiği düşüncesi tartışılmaya başlamıştır (Özbuğün, 2003, s.24-25).

Siyasi iktidarsızlık ve ekonomik problemlerin devam etmesine bağlı olarak, 1980 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından emir komuta birliği yapısı içerisinde bir darbe yapılmıştır. 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 tarihinde askeri darbeyi yapanlar tarafından hazırlanmıştır. Askeri darbe iktidarı, darbenin altında yatan temel faktörün bir tarihi sorumluluk duygusu olduğunu belirtmiştir. Kendisine Milli Güvenlik Konseyi (MGK) adını yakıştıran askeri iktidar, önce 1980 yılında bir kurucu meclis oluşturmuştur (Tanör, 1994, s.97-176). MGK üyeleri, “milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir anayasa düzeni” kurulacağı düşüncesini tekrarlamış ve hazırladıkları 1982 Anayasasını referandumuna sunmuştur. Böylelikle, halkoylamasının yüzde 91,37’sinin “evet” oyunu alan 1982 Anayasası, kabul edilmiştir (Tunç ve Bilir, 2005, s.13).

1980 kurucu meclisi, iki kanattan oluşmuştur. Birinci kanadı, darbe erkini kendisinden oluşan MGK, ikinci kanadı ise doğrudan veya dolaylı olarak MGK tarafından seçilen üyelerin yer aldığı Danışma Meclisi’dir. Danışma Meclisi’nin yapısı toplumun tamamını temsil edecek nitelikte değildir. Üyelerinin büyük bir çoğunluğu bürokrat kökenlidir. 12 Eylül 1980 yılı öncesinde herhangi bir siyasi partiye üye olanların Danışma Meclisi’ne üye olması mümkün değildi. Kurucu meclis içerisinde, MGK’nın yetkisi Danışma Meclisi’ne göre daha fazladır. MGK, kurucu meclisin almış olduğu kararların en son onay merciidir. Gerekli görüldüğü zaman yasama yetkisini, Danışma Meclisi’nin görüşünü almadan da alabilmektedir. Danışma Meclisi ise en az on üyenin imzasını alarak yasa teklifinde bulunabilmektedir. Bakanlar kurulu, sadece MGK’ya karşı sorumludur (2018, s.1-4).

1960 ve 1980 Kurucu Meclislerinin Demokratik Niteliği

Gerek 1961 Anayasası gerekse 1982 Anayasası, hazırlandığı dönemin izlerini taşıyan önemli anayasal düzenlemelerdir. Bu yıllarda siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlar yönetimde iyileştirmelerin yapılmasını gerektirmiştir.

1960 ve 1980 kurucu meclisleri ise Türk tarihinde bu iyileştirmelerin hukuksal boyutunu ele alan köklü bir anayasal değişiklik durumunu gündeme getirerek anayasal çalışmaları yapan iki önemli meclis olarak kabul edilmektedir.

1961 ve 1982 Anayasaları, askeri darbeler sonrasında oluşturulmuştur. Darbe sonrası bir kanadında askerlerin (MBK ve MGK) diğer kanadında ise sivililerin (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) yer aldığı Kurucu Meclis, yeni anayasanın oluşturulmasında esas aktör olarak yer almıştır. Hem 1961 Anayasası'nı hem de 1982 Anayasası'nı hazırlamak üzere oluşturulan Kurucu Meclislerin asker, sivil hiç bir üyesi seçimle belirlenmemiştir. Bunun yanı sıra sivil üyelerin yer aldığı Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi'ne Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin herhangi bir yetki verilmemiştir (Tunç ve Bilir, 2005, s.16).

1960 Kurucu Meclisi'nde hâkim olan ideolojik düşünce, CHP kökenli aydınlara aittir. Bu durum, muhafazakâr tabanlı kesimde memnuniyetsizlik doğurmuş ve uyuşmazlıkların ortaya çıkması durumunu doğurmuştur. Seçimden çok atama ile oluşturulan 1960 kurucu meclisinde Temsilciler Meclisi, seçimlerden ziyade tabii bir üyeliği ifade etmekte, tercihli bir partiyi ve korporatif yapıyı göstermektedir. Daha da özelden, "milletin en geniş manasıyla temsili gayesini gözeten" bir yapıyı değil, iktidarın belirlediği korporatif ve korporatif olmadığı düzeyde dar bir territoryal sistemi temsil etmektedir. Kurucu meclisin karar mekanizması olarak kabul edilen MBK'nin de yine temsil ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. Tamamen darbe iktidarının aldığı kararlar yönünde hareket edilmektedir (Parla,1984, s.219). Bu sebeple, 1961 Anayasası, "serbest seçimden faydalanamayan ve büyük ölçüde otoriter rejimin kontrolü altında bulunan, temsili niteliğe sahip olmayan bir heyet veya meclis tarafından yapılması yolunun tipik bir örneği" olarak kabul edilmektedir (Özbudun,1993, s.58). Özbudun (2003, s.23),1961 yılında halk oylamasıyla kabul edilen 1961 Anayasası'nın, Türk toplumunun bazı kesimlerinde muhalefetle karşılandığını iddia etmektedir.1961 yılında toplumun %61'nin evet oyunu alarak bir anayasa oluşturulduğunu ancak seçimlerin tam bir serbestlik içerisinde gerçekleştirilmediğini, Demokrat Parti eski seçmenlerinin tam örgütlenmemiş olmasına rağmen Anayasaya karşı %40'a yakın bir hayır oyunun çıkmasını göz önünde bulundurmak gerektiğini dile getirmektedir. Bu durum da 1961 Anayasası'nın toplumun büyük bir çoğunluğunu temsil eden bir toplum sözleşmesi

olduğu yönündeki düşüncelerin şüpheyile karşılanması sonucunu doğurmuştur. Ancak genel anlamda 1961 Anayasası, kendinden önce uygulanan anayasaların aksine kuvvetlerin yumuşaklığı ilkesini benimsemiş, yerel yönetimlerdeki karar organlarının seçimle başa gelmesini düzenlemiş ve demokratik bir hayat için siyasi partileri olmazsa olmaz güç olarak göstermiştir (Gözler, 2000, s.80-92). Anayasa başlangıç kısmında yer alan, “İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için; Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan...” ibaresi ile de demokratik ve sosyal bir hukuk devlet modeli amaç güttüklerini yasal çerçeveye desteklemiştir (Resmi Gazete,1961).

1982 Anayasası’nın hazırlanmasına ilişkin süreçteki mimar ise toplum değildir. Tarihi bir sorumluluk duygusu doğrultusunda hareket edildiğinin altını çizen ve anayasadaki son düzenlemeleri yapan askeri darbe iktidarının temsilcisi, MGK’dır. Bu sebeple 1982 Anayasasını, bir toplum anayasası olarak kabul etmekten çok MGK anayasası olarak kabul etmek daha doğru olacaktır (Tanör,1994, s.97).

1982 Anayasası, 1980 askeri darbesi sonrasında Kurucu Meclis tarafından hazırlanan ve aynı yıl yapılan halk oylamasında yüzde 91,37 oranında “evet” oyu alarak kabul edilen önemli bir anayasal düzenlemedir. Darbenin neden yapıldığına ilişkin olarak yayımlanan MGK bildirisinde, “Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devletin otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.” şeklinde ortaya konmuştur. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Kurucu Meclisin karar mekanizması olan MGK’nın anayasa hazırlamasındaki temel güdüleyicisi, özgürlüklerin veya demokrasinin geliştirilmesi değil, otoritenin ve devletin güçlendirilmesi, güvenliğin tesisidir.1982 Anayasasını 1961 Anayasasından daha az demokratik kılan sebeplerden biri de budur. 1960 Kurucu Meclisi, 1980 Kurucu Meclisi’ne göre devleti ve otoriteyi daha da güçsüzleştirmiştir. Bu durum 1982 Anayasasını, özgürlüklere daha az yer veren ve devlet otoritesini arttıran bir anayasa özelliğini kazandırmıştır.1982 Anayasası, daha az katılımcı ve çoğulcu olmayan bir yapıyı benimsemiştir. Anayasa, 1980 darbesini yürütmenin zayıflatılması ve devletin etkisizleştirilmesiyle bağdaştırması se-

bebiyle 1961 Anayasasına karşın genelde yürütmeyi, özelde ise cumhurbaşkanını güçlendirmiştir (Çekiç, 2016, s.456-457).

1961 yılında yapılan halkoylamasında siyasi partilerin kamuoyu içerisindeki katılımı aktif kılınmıştır. Bu dönemde anayasanın kabulüne karşı olan düşünceler belli sınırlar dâhilinde rahatlıkla ifade edilebilmiştir. Ancak 1982 yılında yapılan halk oylamasında siyasi partilerin kamuoyu karşısındaki katılımları aktif kılınmadığı gibi görüş bildirmeleri bile yasaklanmıştır (Tunç ve Bilir, 2005, s.17). Bu durum, “Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez” ve “Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir” şeklinde Anayasanın 68. ve 69. maddelerinde belirtilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Türk Anayasa hukuku tarihinde, kurucu meclis eliyle hazırlanan sadece iki anayasa bulunmaktadır. Bu anayasalar da 1961 ve 1982 anayasalarıdır. Ancak ilgili anayasaları hazırlayan kurucu meclislere, içerik itibari ile bakıldığında bir kurucu meclis niteliğini taşımadığı ve demokratik niteliklerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Kurucu meclis, en yalın hali ile anayasa hazırlamak üzere toplum tarafından seçilen insanlar olarak tanımlanmaktadır. 1960 ve 1980 Kurucu Meclisleri vatandaşın seçtiği kişilerden oluşturulmuş, tam tersine seçimle işbaşına gelmiş siyasi iktidara karşı, bu iktidarların demokratik niteliklerden uzaklaştıkları iddiasıyla darbe gerçekleştirmiş olan askerler tarafından belirlenmiş kişilerden oluşturulmuştur. Bu meclislerin karar mekanizması ise yine darbe ile başa gelen askeri kuvvetlerin temsilcilerinden (MBK ve MGK) oluşmaktadır. Mecliste ayrıca ikinci kanat olarak kabul edilen Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi de bulunmaktadır. Bu meclisler, yapısal ve işlevsel yönleri gereği toplum tarafından seçilen kişilerden oluşmaktadır. Ancak her iki mecliste kurucu meclisin karar makamı olan MBK ve MGK üyeleri tarafından seçilmektedir. Bu durum da oluşturul-

lan istişare amaçlı meclislerin demokratik yapıdan ne derece uzak olduğunun somutlaşmış görünümü olarak ortaya çıkmaktadır.

1961 ve 1982 Anayasaları, darbe sonrası halkın psikolojik olarak yıkıldığı bir zamanda ve demokratik olmayan yapılanmaların olduğu bir ortamda kabul edilmiştir. Konu üzerine araştırmalar yapan birçok bilim insanı, böyle bir ortamda kabul edilen anayasaların hiçbir şekilde demokratik olmadığı kanaatini paylaşmaktadır. Nitekim MBK ve MGK tarafından hazırlanan anayasaların hazırlanışı esnasında da hiçbir şekilde toplumun fikri alınmamış, talep ve beklentileri sorulmamıştır. Bu doğrultuda, her ne kadar demokratik nitelikleri arttırma doğrusuyla hareket edildiği iddia edilse de 1961 ve 1982 Kurucu Meclislerini demokratik saymak mümkün değildir.

1961 Anayasası, toplumun %61’i tarafından kabul edilmiştir. O zamanki koşullarda gerçekleştirilen bir seçim perspektifiyle bakıldığında geriye kalan %40’lık kesimin temsil gücünün ne olduğunu veya ne düşündüğünü sorgulamak gerekmektedir. Zira %40’lık bu kesim, çoğulcu demokratik yönetim anlayışının, toplumsal yaşamdaki her türlü düşüncenin ülke yönetiminde söz sahibi olmasını ön gören eşitlikçi ve özgürlükçü düşünce yapısıyla uyumluluk göstermemektedir (Dow,2004, s.283-285).

Son tahlilde, ilk anayasa olarak kabul edilen 1876 Anayasası’ndan bu yana beş farklı anayasanın yürürlüğe girdiği Türkiye’de, demokratik perspektifte gerçekleştirilen bir anayasal çalışmanın söz konusu olmadığını söylemek mümkündür. Zira bugün hala Türkiye’de demokratik olmadığı gerekçesiyle yeni bir anayasanın hazırlanması gerektiği savını dile getiren eleştiriler mevcuttur. Bu durum da Türkiye’nin bir anayasa sorunu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Gerçek bir kurucu meclisin toplumun bütün kesimini temsil edecek ve hiçbir sınırlamaya tabi tutmayacak bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Türkiye, sağlıklı ve demokratik bir yapıyla yapılandırılmış bir anayasa hazırlayabilmek için bu kapsamda bir kurucu meclis oluşturmalıdır. Böyle bir Meclis, temsil sisteminin gücünü arttıracak ve demokratikleşme yolunda Türkiye’ye büyük kazanımlar sağlayacaktır (Dursun,2001). Bu sebeple yola, toplumun bütün ekseriyetini kapsayacak, demokratik bir kurucu meclis oluşturmakla başlamak gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Constituent Assemblies 1960 and 1980 in Turkey: A
Comparative Evaluation in the Context of
Democratic Qualities**

*

Yıldız Atmaca - Eray Göç

Van Yüzcüncü Yıl University, Çankırı Karatekin University

Constitutions are prepared with a completely democratic purpose. However, even though a democratic goal is pursued, a government in which the people are not really represented as a political union carries the traces of a dictatorial government rather than a democratic government. A Constitution has a democratic character in the extent of the participation of a large majority of citizens in a country, its sensitivity to demand and expectation.

The constituent assemblies express temporality in terms of content. Their duties end with the preparation of the constitution and the acceptance of the prepared constitutions. The idea of the constituent assembly is based on the principle of national sovereignty. Therefore, the democratic quality of the parliament is directly and generally voted, associated with the fact that it is recognized as a basic public right in the country, and that there is a wide-ranging debate in the preparatory phase. In general, the constituent assemblies are based on the principle of representative democracy. For this reason, the will of the council is accepted as the will of the nation and the decisions taken are not submitted to the approval of the public. American and French type constitutional regulations are also from this perspective.

Constituent assemblies are considered as an important mechanism that will increase democratic quality and represent a large part of the society in their constitution drafting. In constitutional law, the constituent assembly is defined as "a special assembly elected by the society to make a constitution". The terms "being chosen by the society" and "being chosen to make a constitution" are remarkable. In short, a assembly that is not chosen by the society and is not elected to constitute is not accepted as a constituent assembly.

The theory of “national sovereignty” is inherent in the constituent assemblies that basically contain the ideas of the representative democratic system. In this theory, sovereignty belongs only to the nation. Accordingly, the citizen cannot directly exercise its right to sovereignty. Because the nation has a separate legal personality from the individual. Only representatives who can make declaration of will in the name of the nation are needed. Constituent councils are considered as an organization that emerges as a result of these representatives coming together during the constitution preparation process. In the theory of national sovereignty, constitutions are not a contract, but rather a declaration of will from the nation. For this reason, constitutions are prepared by the constituent assemblies within the framework of the national sovereignty theory and are also referred to as “law type constitution”.

Constituent assemblies, which are accepted as special boards formed to ensure the democratic legitimacy of the Constitution, have a founding power of authority representing all segments of the society. However, every constitution prepared by the constituent assembly does not have sufficient features to ensure democratic legitimacy. It is a natural requirement that constitutions are prepared by the constituent assemblies. However, it is not enough. The content of the constitutions prepared by the constituent assemblies must also have democratic principles, standards and institutions. It would not be correct to say that a constitutional regulation that does not take into account the developments of modern democracy, does not regulate fundamental rights and freedoms comprehensively, does not limit power, does not guarantee these rights and freedoms against political power, has democratic legitimacy.

The constituent assemblies form the basic framework of the Constitutional law and the main actor a state pays attention to when preparing the Constitution. For this reason, it is accepted as an important subject of academic literature. However, the number of studies on the subject is limited. In this regard, the study proceeded as the necessary conceptual explanations and theoretical information about the phenomenon of the constituent assembly, and then the democratic qualities of the constituent assemblies formed in 1960 and 1980 were evaluated and compared. In the study, answers were sought for the questions whether the constituent councils of 1960 and 1980 were truly representative and whether the relevant 1961 and

1982 Constitutions were prepared within the framework of democratic qualifications. A comprehensive literature review was made on the subject and the data obtained were analyzed. Analysis showed that both the constitution prepared by a constituent assembly in Turkey in the democratic process as hand, it was understood that the remote is fully covered by the social expectations of the patients and the constituent assembly. It was concluded that the founding councils of the 1960s and 1980s were not made up of the people elected by the citizens, but on the contrary, they were made up of people determined by the soldiers who had taken the coup against the political power that came to power with the election.

Kaynakça / References

- Başbakanlık (1960). *Resmi Gazete* , No:10682.
- Cristi, R. (1997). Carl Schmitt on sovereignty and constituent power. *Canadian Journal Of Law & Jurisprudence* , 10(1), 189-201.
- Çekiç, M. (2016). 1982 Anayasası'nın hükümet sistemi açısından değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* , 7, 441-478
- Dow, Sheila. C. (2004). Structured pluralism. *Journal of Economic Methodology* , 11(3), 275-290.
- Dursun, D. (2001). Anayasa değişikliği değil, Yeni Bir Anayasa. *Yeni Şafak*
- Esen, B. N. (1970), *Anayasa hukuku genel esaslar*. Ankara:Ayyıldız
- Gençkaya, Ö. F. (1998). Türk Siyasal Sisteminde Kurucu Meclis. Ed. Suna Kili 27 Mayıs 1960 Devrimi, *Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, içinde İstanbul:Boyut Yayıncılık,
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa:Ekin Kitabevi.
- Gülener, S. (2011). Karşılaştırmalı bir perspektiften anayasalar ve temsil ettikleri değerler. *Liberal Düşünce* , 16, 61-75
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasiye geçiş sürecinde anayasa yapımı*.Ankara.
- Özbudun, E. (2003). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara:Yetkin Yayınları.
- Parla, T. (1984). Anayasalar ve kurucu meclisler üzerine bazı karşılaştırmalı notlar. *İktisat Fakültesi Mecmuası* , 38(3-4), 207-221
- Şahin, A. (2017). Kurucu meclis kavramı ve Türkiye. *1st International Congress on Vocational and Technical Sciences*, Nisan 8-12, Batumi- Georgia.
- T. C. 1961 Anayasası (1961). *Resmi Gazete* , Sayı:10816.
- T.C Cumhurbaşkanlığı (t.y). *Mevzuat bilgi sistemi*. www.mevzuat.gov.tr adresinden erişilmiştir.
- Tanör, B.(1994). *İki Anayasa:1961 ve 1982*. İstanbul:Beta Yayınları.

Teziç, E. (2005), *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul

Tunç, H., ve Bilir, F.(2005), *Anayasa Hukuku uygulamaları*. Ankara:Nobel Yayın,
Yardımcı Kaynaklar (t.y). 1982 *Anayasası için kurucu meclis nasıl oluştu? Özellikleri
nelerdir?* 23.04.2018 tarihinde [http://www.yardimcikaynaklar.com/1982-
anayasasi-kurucu-meclis/](http://www.yardimcikaynaklar.com/1982-anayasasi-kurucu-meclis/) adresinden erişilmiştir.

Yazıcı, S. (1997), *Türkiye’de askeri müdahalelerin anayasal etkileri*, Ankara:Yetkin Yayın-
ları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Atmaca, Y. ve Göç, E. (2020). Türkiye’de 1960 ve 1980 kurucu meclisleri:
Demokratik Nitelikleri bağlamında karşılaştırmalı bir değerlendirme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28),
1524-1540. DOI: 10.26466/opus.688038

Postmodernizm ve Özne Bağlamında Dövüş Kulübü Filminin Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.676541

*

Anıl Kaan Uçar *

* Öğr. Gör. Dr. Ordu Üniversitesi Ulubey M.Y.O. Gazetecilik ve Habercilik Bölümü/Ordu/Turkey

E-Posta: anilkaanucar@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8311-741X](https://orcid.org/0000-0002-8311-741X)

Öz

Modernizm, özne bölünmelerine, ekonomik eşitsizliklere, kimliklerin zayıflayarak parçalanmasına, kentleşme sonucu zaman ve mekân olgularının ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişmelerin merkezinde kendisine yer bulan postmodernizm, tüm sanat dallarını etkisi altına almıştır. Özellikle sinema çerçevesinde 1990'lar, postmodern filmlerin yaygınlaşmaya başladığı yıllar olmuştur. Modernizmin yarattığı toplumsal ortama karşı; şiddet, parçalanmışlık, kargaşa ve cinselliğin aktarılması noktasında diğer filmlerin ötesine geçen postmodern filmler, tür olarak net bir biçimde konumlandırılmasa da, hem Hollywood hem de avangard filmlerden özellikler taşımaktadır. Dövüş Kulübü verdiği mesajlar ile avangard sinemaya benzerlik gösterirken işaret ettiği kaos ve anlatı tarzıyla da postmodern filme yakın durmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan Dövüş Kulübü üzerine yapılan pek çok çalışma, filmin bir sistem eleştirisi olduğu üzerinden hareket etmiştir. Bu çalışmada ise Dövüş Kulübü, babasız büyümüş çocukların postmodern süreç içerisinde özne olma mücadeleleri ve toplumsal atmosferin yarattığı ruhsal problemlere dair verilen mesajlar çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, öncelikle postmodernizm kavramı; Baudrillard, Lyotard, Jameson ve Harvey'in bakış açısıyla ele alınmış ve bu bilgiler ışığında postmodern film üzerine yoğunlaşmıştır. Genellikle tüketim toplumu çerçevesinde değerlendirilen Dövüş Kulübü, derinlikli anlatısı ile bir özne kaosu işaret etmektedir. Bu kaosu açılmayı amaç edinen bu çalışma kapsamında Dövüş Kulübü filmi psikanaliz çerçevesinde çözümlenmiştir. Sonuç olarak Dövüş Kulübü filmi çerçevesinde postmodernizm, modern karşıtı bir durum olmanın ötesinde özne olma ya da olamama meselesine karşılık gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Özne, Postmodern Film, Dövüş Kulübü

Postmodernism and Evaluation of the Film of Fight Club in the Context of Subject

*

Abstract

Modernism has paved the way for subject divisions, economic inequalities, weakening of identities and the disappearance of time and space facts as a result of urbanization. Postmodernism, which has taken its place in the center of these developments, has influenced all branches of art. Especially in the context of cinema, 1990s were the years when postmodern films began to become widespread. At the point of transmitting violence, fragmentation, turmoil and sexuality against the social environment created by modernism, postmodern films that go beyond other films have features from both Hollywood and avant-garde films, although they cannot be clearly positioned in genre. While the Fight Club is similar to avant-garde cinema with its messages, it stands close to postmodern film with its chaos and narrative style. Many studies on the Fight Club that constitute the subject of the study have acted on the fact that the movie is a system criticism. In this study, Fight Club was tried to be resolved within the framework of messages given about the struggles of being a subject in the postmodern process of children who grew up without a father and the mental problems caused by the social atmosphere. In the study, primarily the concept of postmodernism; Baudrillard has been handled from the point of view of Lyotard, Jameson and Harvey, and in the light of this information, concentrated on postmodern film. The Fight Club, which is generally evaluated within the context of the consumer society, points to a subject chaos with its in-depth narrative. The Fight Club movie was analyzed within the framework of psychoanalysis within the scope of this study, which aims to explain this chaos. As a result, postmodernism, in the frame of the Fight Club movie, is about being a subject or not being more than an anti-modern situation.

Keywords: *Postmodernism, Subject, Postmodern Movie, Fight Club*

Giriş

Aydınlanmanın hükümranlığı, pozitivism ve modernizmin çizdiği sınırlar ile sağlamlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı, pozitivism sayesinde tarihin ürettiği en gelişmiş teknolojik olanakların kullanıldığı savaş olarak kayda geçerken, toplumsal anlamda derin izler bırakmıştır. Savaşın beraberinde getirdiği ekonomik problemler, pozitivism ile modernizmin ve daha derinde de kapitalizmin sorgulanmasına neden olmuştur.

1960'lı yıllarda yaşanan toplumsal hareketler, modernizme karşı bir duruş niteliği taşıırken postmodern sürecin de başlangıcını oluşturmuştur. Karışıklık, umutsuzluk, iletişimsizlik, güvensizlik ve şiddet temelli inançsızlık gibi olguları ortaya çıkaran modern dönem, postmodern dönemin habercisi olmuştur (Bayraktaroğlu ve Uğur, 2011, s.6).

Postmodernizmi açmılayan teorisyenlerin en önemlileri şüphesiz Baudrillard, Lyotard, Harvey ve Jameson'dır. Baudrillard ve Lyotard postmodernizme yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı toplumsal ortam noktasında yaklaşırken, Harvey ve Jameson gibi neomarksist teorisyenler ise postmodern süreci; sermayenin küreselleşme aracı olarak yararlandığı bir homojenleştirme dönemi olarak değerlendirmiştir.

Çok kültürlülüğün yaygınlaşması, enformasyon akışının yoğunlaşması, kentleşmeye bağlı olarak zaman ve mekân olgularının ortadan kalkması gibi durumlara ortam hazırlayan modernizm, bireysel çerçevede özne olamama ya da kimlik sorunlarına yol açarken, küresel çerçevede de ulus devletlerin sınırlarının saydamlaşmasına ve milli kodların çözülmesine yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler postmodern sürecin hızlanmasına zemin hazırlarken tasarım, mimarlık ve sanat gibi tüm entelektüel alanlar bu yeni dönemden yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Dolayısıyla postmodernizm, kargaşa, şiddet ve parçalanmışlığa dayalı anlatılar ile sinemayı da etkisi altına alarak sanatlardaki dışavurumun önüne geçmiştir (Bayraktaroğlu ve Uğur, 2011, s.6).

1980'lerde etkisini sinema alanında hissettirmeye başlayan postmodernizm, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise üretilen film örnekleriyle yoğun bir biçimde adından söz ettirmiştir. Postmodern özellikler taşıyan filmler, belirli bir öykü bütünlüğü takip etmeyerek klasik anlatıdan oldukça farklı bir yapıya bürünmüştür. Yeni Dalga gibi öyküyü kesintiye uğratması ya da bazı türlerinin mesaj kaygısı taşınması açısından postmodern filmler, melez bir tür

olarak hem avangard hem Hollywood kökenli filmlerden izler taşımaktadır. Geleneksel anlatı biçimini taşıyan Hollywood filmlerinde izleyici, öyküyü kolay anlamakta ve öykünün kahramanlarıyla özdeşim kurabilmektedir. Avangard filmlerde ise, izleyicinin anlatıdaki mesajları algılaması ve kahramanla özdeşim kurması güçtür. Postmodern filmler tam bu iki anlatı yapısının ortasında, ikisinden de özellikler taşıyan bir tür olarak dikkat çekmektedir. Postmodern filmler, *pastiş* ve *parodi* unsurlarından yararlanarak, modern filmlerin anlatı yapılarına, kahramanlarına ve öykülerine sık sık gönderme yapmaktadır. Örneğin Tarantino, *Ucuz Roman* ve *Reservuar Köpekleri* filmlerinde, Hollywood'un Amerikan mafyası ve polisiye hikâyelerini karikatürize ederken, Yeni Dalga'nın en önemli temsilcisi Godard ise *Serseri Aşıklar* filmiyle, Hollywood'un mafya tipolojisine göndermede bulunmaktadır. Bu örnekler, postmodern filmlerin melez bir tür olduğunun önemli bir göstergesidir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Dövüş Kulübü*, postmodern bir film olarak nitelendirilmektedir. David Fincher'ın 1999 yılında çektiği *Dövüş Kulübü* filmi sadece kültür endüstrisi üzerinden okumak, filmin derinliğini kavrayamamak anlamına gelecektir. Filmdeki Anlatıcının ünlü bir Amerikan araç şirketine (General Motors) sigortacı olması, kaza sonucu hayatını kaybeden insanların ailelerine şirketin kâr oranını düşürmemek kaydıyla ödeme yapması, tüketim toplumunun temel dinamiği olan *hesaplanabilirlik* ilkesiyle örtüşmektedir. Film sistemsel eleştiri taşıyan göndermelerinin yanında, özne olabilme mücadelesine dair psikolojik mesajlarıyla da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla postmodernizmin öznesel kırılmalara neden olmasından hareketle bu kırılmaların sinemadaki yansımalarına odaklanan çalışma, öncelikle "postmodernizm nedir?" sorusunun yanıtını detaylandırmaktadır. Diğer yandan da postmodern filmlerin genel özelliklerine değinmektedir. Çalışma son noktada ise, postmodernizmin özne meselesi etrafındaki etkisi çerçevesinde bilinç ve bilinçdışı bağlamında *Dövüş Kulübü* filmi değerlendirilmektedir.

Postmodernizm Nedir?

Postmodernizm, modernizmin çizdiği, akli araçsallaştıran sınırların ortadan kalktığı bir akım mıdır? Modernizme bir başkaldırı mıdır? Spartacus gibi köle-efendi sömürüsüne karşı çıkan bir devrimci midir? Yoksa tüm bunların

aksine, modernizmin sınırları içerisinde ortaya çıkmış bir geç kapitalist dönem yansıması mıdır? Tüm bu sorular aslında, şu biçimde yanıtlanmaktadır: Harvey, Lyotard ve Jameson'a göre postmodernizm, modernizmden niteliksel olarak farklı ama onun çizdiği sınırlar çerçevesinde ortaya çıkmış bir durumdur.

Bu noktada kısaca modernizmi ele almak, onun içerisinde filizlenen postmodernizmin anlaşılır olabilmesi için önemli olacaktır. Modernizm en net karşılığıyla Aydınlanma Çağı'ndan başlayarak ulusal akımların da güçlendiği İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına kadar geçen süreci kapsamaktadır. 18. yüzyılda Batı'da gelişim gösteren, toplumsal ve ekonomipolitik düzleme göndermede bulunan modernlik; günümüzde geleneksel düzenle karşıtlık içerisinde ilerlemeci, iktisadi ve yönetsel ussallaşmanın merkezine yerleşmektedir (Sarup, 1995, s.156; Featherstone, 1996, s. 21-22). Bireyin aklı ile her şeyin üstesinden gelebileceğini, tüketerek bireyselleşeceğini, çok çalışarak ve yarışarak da yükseleceğini öngören mekanik ve ilerlemeci bir nosyon olan modernizm, Max Weber ve çağdaşları için gelenekçi toplumsalın tam karşısında yer almaktadır. Kentleşme, modernleşme, metalaşma, endüstrileşme, kültürel farklılaşma, bireyselleşme ve sekülerleşme gibi süreçleri anlatan modernizm (Best ve Kellner, 2011, s.15), esasında bir homojenliğe yol açmıştır. Bu bütünleştirici anlayış; tüketim, teknoloji ve aşırı bireysellik gibi noktalarda ortaya çıkarak toplumsalı da bu kodlar etrafında biçimlendirmiştir. Baudrillard, Harvey ve Lyotard gibi teorisyenlerin yaklaşımları da esasında toplumsalın bu dönüşümünü anlatma arzusunun bir yansımasını oluşturmaktadır. Çünkü postmodernizm, modernizmin birey ve toplum üzerindeki yansımalarının dışavurumuna karşılık gelmektedir.

Lyotard'a göre (1994) postmodernizm, modernizmin bir parçasıdır. Jameson (1994) ve Harvey (1997)'ye göre ise postmodernizm, 1960'larda modern ve kültür karşıtı bir hareket olarak doğmuş, sonrasında üniversitelerde, sanat müzelerinde ve çeşitli akademik alanlarda kurumsallaşarak emperyalizmin içinde eriyen çok yönlü bir tepki haline gelmiştir. Dolayısıyla postmodernizmin 1960'larda esinlendiği devrimci ruh, emperyalist Amerikan kültürü içinde nesneleşerek etkisini yitirmiştir.

Harvey (1997), bu umutsuz yaklaşımı bir adım daha ileriye götürerek postmodernizmi, modernizmle keskin bir kopuş olarak değil postfordist dönemin kültürel boyutu olarak ele almaktadır. Ona göre postmodernizm

kapitalizmden kopuş olarak ele alınmamalı tam aksine onu maskeleyen bir süreç olarak irdelenmelidir. Dolayısıyla postmodernizmi, modernizmin karşısında konumlandırmak son derece yanlış olacaktır.

Postmodernizmin kapitalizmin sınırları içerisinde ortaya çıktığını ifade eden Jameson da böyle bir yaklaşımın devrimci bir hareket olmayacağını belirtmiştir. Çünkü ona göre, ekonomik parametreler ve o parametrelerin oluşturduğu toplumsal sistemin içerisinde gelişen her süreç, aynı sistemin bir ürünü olmaktadır ya da zaman içinde sistem tarafından dönüştürülmektedir. Jameson postmodernizmin, bireysel öznenin ortadan yok olduğu ve bunun sonucunda da kişisel biçimin varlığını yitirdiği bir ortamda ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Jameson, 1994, s.44-46). Sistemin yarattığı tüm olgu ve olaylara karşı bir güvensizlik durumunu da içerisinde taşıyan postmodernizm; Harvey'in, Jameson'ın ve özellikle de Baudrillard'ın vurguladığı gibi öznenin yok olduğu, taklitler, karmaşa ve yüzeysellikler barındıran sürecin içinde cereyan eden bir duruma karşılık gelmektedir.

Baudrillard (1998, s. 149-155)'e göre postmodernizm, simülasyonlar ile modellerin ve gerçek dünya ile görünen dünya arasındaki ayrımın silindiği teknolojik ve enformasyon biçimlerinin önemli rol oynadığı bir sürece denk gelmektedir. Baudrillard için modernizmin temel motivasyonu üretim faktörüken postmodernizm; teknoloji ve tüketim temelinde bir illüzyonun yaratıldığı, taklitlerin egemen olduğu hipergerçek bir süreçtir. Bu durumda dünya kopyanın kopyası ve görüntülerin imlediği bir yanılsama haline gelmiştir. Bu yanılsama içerisinde gerçeği kaybetmiş olan birey de bir simülakrdir.

Özetle, Baudrillard, Harvey ve Jameson'a göre postmodernizm, çağdaş toplumsal yapının parçalandığı, bireylerin simülakr ya da ekran flâneurlarına dönüştüğü bir duruma işaret eder. Kapitalist ekonomik parametrelerin değişmediği bir ortamda, postmodernizmi modernizmin bir sonu ya da ona karşı bir başkaldırı projesi olarak ele almak güçtür. Dolayısıyla Baudrillard, Jameson, Lyotard ve Harvey'in bunu bir durum ya da bir süreç olarak tanımlaması boşuna değildir.

Postmodern Film

Sanat alanında postmodernizme kayış, modernizmin toplumsal zeminde etkili olan sancılarında kaynaklanmaktadır. Postmodern sanat anlayışı

içerisinde gündelik yaşam ile sanat ürünü arasındaki ayrışma ortadan kalkmıştır. Her şeyin sanat olabileceği anlayışıyla birlikte yüksek kültür ile popüler kültür arasındaki ayrım yok olmuştur. Üslupta melezleşme hâkim hale gelerek teknoloji ile sanat birleşmiştir (Karadoğan, 2005, s.142). Bu durumun sinemadaki yansıması ise anlatıdaki giriş, gelişme ve sonuç biçiminin erimesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu yeni sinema biçiminde görüntülerin hâkim olduğu ve çoklu anlatım tarzının ağır bastığı bir yapı ortaya çıkmıştır.

“Postmodern film mi yoksa sinema mı?” tartışması, postmodernizm kavramı üzerinden, sinema alanı içerisinde sorunsallaştırılarak tartışılmaktadır. Ancak postmodernizmin modernizmin içinden çıkan ve gelişen bir durum olduğu düşünülürse, postmodern sinema demek de doğru bir yaklaşım olarak görünmemektedir. Postmodernizm, modernizmin içerisinde biçimlenen bir etki ise, sinema alanında yapılan çalışmalar da bu durumun etkisiyle ortaya koyulan eserler olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla başlı başına bir sinema akımına işaret etmeyen bu filmler için melez bir tür demek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Postmodernizm tanımlamalarında olduğu gibi postmodern filmler de kalıplar içine sıkıştırılmaz. Postmodern filmler, avangard ve klasik anlatıya sahip filmlerden izler taşısaya da, tam anlamıyla bir çerçeve içine oturtulamaz. Postmodern filmlerin belirsizliklerle dolu dili, avangard sinemanın sembolik, metaforik ve çağrışımlarla dolu dilinin pek uzağında sayılmaz. Ancak, avangard sinema sanatsal bir kaygı taşıırken, postmodern sinema da böyle bir kaygı mevcut değildir. Dolayısıyla postmodern bir film için her şey sinemasal anlatının içerisinde yer alabilir. Bu filmler, avangard sanatın özelliklerini yitkiğe postmodern olma özelliklerini sağlamlaştırmaktadır (Karadoğan, 2005, s.144-146).

Postmodern filmler, öykü açısından da farklılık taşır. Öykü temelinde klasik bir anlatı takip etmez. Benjamin'in *Hikâye Anlatıcısı* (2012) makalesinde tasvir ettiği ve modernizmle dönüşüme uğrayan hikâye, öznellik ve deneyimden ziyade, kent içinde yakınımızda gelişen anlık olaylara dayanırken, Postmodern öykü ise, ne şimdi ne de geçmişte konumlanır. Ne bireysel ne de tam anlamıyla toplumsaldır. Tamamen şimdiki, geçmiş ve geleceği birbirine karıştıran, bireyleri derinliği olmayan görsel flaneurlara çeviren bir yapıdadır. Çünkü postmodern sinema gücünü, filmsel anlatı ile reel yaşam arasındaki bağlantıyı muğlaklaştırmasından almaktadır.

Olivier (1997, s.41)'e göre postmodern filmler, *birleştirici* ve *yıkıcı tür* olarak ikiye ayrılmaktadır. *Birleştirici filmler*; klasik anlatıya sahip, bazı karakterleriyle özdeşim kurulmasına imkan sunan, postmodernizmin yüzeyselliğini aşmayan ve herhangi bir eleştiri kaygısı taşımayan filmlerdir. *Yıkıcı tür* ise, sorgulayıcı ve eleştirel nitelikler taşır. Bu bağlamda bu çalışmanın araştırma nesnesini oluşturan *Dövüş Kulübü* filmi, hem *birleştirici* hem de *yıkıcı türden* özellikler taşımaktadır. Tüketim kültürü eleştirisi ile *yıkıcı* fakat karakterlerin bazı tavırlarıyla özdeşim kurulabilmesi noktasında *birleştirici*'dir.

Bunun dışında, üç kategoriye ayrılan bir başka sınıflandırma biçimi daha vardır. Sanatsal nitelik taşıyan, zamanı ve mekânı sorunsallaştıran anlatı yapısını kırılmalara uğratan, kurmaca ve oyun nitelikleri barındıran *sanatsal tür*, tamamen izlenme kaygısı taşıyan *ticari tür* ve iki türün niteliklerini de taşıyan *melez tür*. *Berlin Üzerinde Gökyüzü* filmi sanatsal türe, *Robocop* ve *Temel İçgüdü* filmleriyse ticari türe, *Ucuz Roman* (Karadoğan, 2005, s.149) ve çalışmamızın konusunu oluşturan *Dövüş Kulübü* filmleriyse melez türe örnek oluşturmaktadır.

Postmodern filmlerde anlatı, öykü ve söylem olmak üzere ikiye ayrılır. Öykü; olaylar, karakterler ve eylemler zinciri boyunca işleyen anlama karşılık gelirken söylem ise, kurmaca dünyanın mantığını ortaya koyan olay örgüsünü, zaman kullanımını ve içeriği ileten araçları kapsamaktadır (Chatman, 1990, s.9). Klasik anlatıda giriş, gelişme ve sonuç şeklinde ilerleyen hikâye, postmodern biçimde karışık ilerleyebilir, tersten gidebilir ya da kesilebilir. *Dövüş Kulübü*'nün başlangıç sahnesi, aslında filmin son sahnesidir. Postmodern yapımlarda, klasik anlatıda olduğu gibi seyircinin kahramanlarla özdeşim kurması güçtür. *Dövüş Kulübü*'nün başlangıcında Anlatıcıyla kurulan bağ, kısa sürede kırılmaya uğrar. Klasik anlatıların sağladığı narsistik özdeşleşme, postmodern filmlerde anti-narsist bir özdeşime dönüşmektedir (Karadoğan, 2005, s.153).

Postmodern filmler, cinselliği (şiddet içeren pornografik bir cinsellik) ön plana çıkarır (Karadoğan, 2005, s.153). *Dövüş Kulübü*'nde Marla ve Tyler'ın birlikte olma sahneleri bunun örneğidir. Postmodern filmlerde şiddet normalleştirilir. *Dövüş Kulübü*'nde da bolca kan dolu şiddet sahnesi yer alır. Bu akıma ait filmlerde kahramanlar, genelde orta sınıf ya da alt sınıftan insanlardır ve kötülükle bir ilişkileri mevcuttur (Karadoğan, 2005, s.154). Anlatıcının orta sınıfı temsil etmesi ve Tyler'ın da kötü işlerle uğraşması bu duruma örnektir.

Postmodernizm ve Özne Bağlamında *Dövüş Kulübü* Filminin Okuması

Çalışmanın çözümleme kısmını oluşturan *Dövüş Kulübü* filmi, sürekli tüketim toplumu ve kapitalizm üzerinden okunmaktadır. Aslında David Fincher'ın *Dövüş Kulübü*, postmodern filmler içerisinde farklı bir yerde durmaktadır. Filmin vermek istediği mesaj ve kurgusal özellikler, *Mavi Kadife* ve *Antichrist* gibi postmodern filmlerde sunulan net göstergelere sahip değildir. Dolayısıyla *Dövüş Kulübü*, postmodern filmlerin kurgusal özelliklerinden farklı olmasının yanında özne ile ilgili sorunlara odaklanması açısından da postmodern anlatıların karmaşıklığına sahiptir.

Postmodern film anlatılarında tercih edilen psikanalitik derinlik ve karmaşıklık, *Dövüş Kulübü* filminin yanında *Matrix*, *Pi* ve *Amerikan Güzeli* gibi filmlerde de bir ekol oluştururcasına yer almaktadır (Clark, 2001, s.412-413). Bu filmlerde özellikle karakterlerin parçalanmış benlik problemleri¹ ve özne meseleleri derinlikli bir anlatımla yansıtılmaktadır.

Dövüş Kulübü, sahip olduğu derinlikli anlatısının temelinde bilinçdışı ve bilincin kavgasına odaklanmaktadır. Tam olarak bu kavga postmodernizmin toplumsal dışavurumuna karşılık gelmektedir. Çünkü Freud'a göre (2013, s.46), toplumsalın özne üzerindeki dayatmaları, bireyi nevroikleştirmektedir. *Dövüş Kulübü* de öznenin geçmişini tüketip, şimdisini de yanılısamaya çeviren sisteme karşı verilen nevroitik bir kavgayı anlatmaktadır.

Şekil 1. Fotokopi Sahnesi

¹ Bu konuda detaylı bir çalışma için Sertalp (2016) "Parçalanmış Benlikler, Parçalanmış Hayatlar ve Parçalanmış Filmler: Bir *Dövüş Kulübü* Okuması" isimli makaleye bakılabilir.

Filmde Anlatıcının bir fotokopi cihazının önünde, dördüncü dakikada, “Her şey suretinin suretinin sureti” ifadesini kullanması, filmin sürekli markalara ve reklamlara göndermelerde bulunması, Baudrillard’ın ortaya koyduğu ve Jameson’ında geç kapitalizm olarak tanımladığı çağın; usları yıkmasına, bölmesine, parçalamasına ve öznelere simülakrlara dönüştüğü bir bilinç kaosu işaret etmektedir.

Şekil 2. Açılış Sekansı

Bu kaos, daha ilk sahneyle izleyiciye hissettirilir. Film, Anlatıcının beyninin içinden geçen bir kamera görüntüsüyle başlayarak izleyiciyi, Tyler’ın elindeki silaha götürür. Fincher, bu sahneyle daha ilk aşamada, bilinçdışı ile ego savaşının ipucunu vermektedir. Ancak, Anlatıcının konuşmaları ve marka görüntüleriyle öykü kesintiye uğratarak, izleyicinin bu mesajdan uzaklaşmasına ortam hazırlanmaktadır.

Şekil 3. Yaka Kartı

Filmde yansıtılan ruhsal savaş, yani bir iç savaştır. Fincher, filmde daha ilk sahnelerde bize bunun izini gösterir. Anlatıcının katıldığı ilk terapi sahnesinde taktığı yaka kartında yazan isim *Cornelius*'dur. Cornelius, Roma İmparatorluğu döneminde, Kral Cinno'ya karşı bir iç savaş başlatmış ve onu kendi askerlerine öldürtmüştür. Süphesiz Fincher, bu ismi boşuna seçmemiştir. Çünkü Anlatıcı, postmodern bir süreç içinde iç savaş yaşamakta ve buna bağlı olarak da öznesel bir duruş sergileyememektedir. Freud'un oidipus kompleksi, *Dövüş Kulübü* filminde yansıtılan erillik mücadelesini açıklamaktadır. Tyler ve Anlatıcının kullandığı, "*Biz anneleri tarafımdan büyü-tülen çocuklarız*" "*Babamla dövüşmek isterdim*" gibi replikler, babayla ve erillik ile ilgili bir buhrana işaret eder. Çünkü Freud (2013)'e göre kahraman, mitte totemik bir canavar olarak yansıtılan babayı tek başına katleden kişi olarak aktarılmaktadır. Bu mitolojik öyküde erkek çocuklar babalarının sultanı altında yaşamakta ve erilliklerinin ispatlamalarına imkan tanınmamaktadır. Eğer erkek çocuklar eril olmak istiyorsa ailenin norm koyucu figürü olan babayı yenmek durumundadır. Freud'a göre toplumsal benliği ifade eden üstben ancak bu şekilde kurulabilir. Eğer erilleşme sağlanamaz ve üstben kurulamaz ise, çocuk için nevroz kaçınılmazdır. Dolayısıyla Tyler'ın "*Biz ne büyük buhranı gördük ne de büyük savaşı, bizim savaşımız ruhani bir savaş*" repliği, üstben krizinin ortaya çıkardığı nevroza dayalı bir ruhsal mücadeleye işaret etmektedir. İkinci Dünya Savaşı, çocukların babasız kalmasına yol açarak, bu şekilde büyüyen çocukların ruhsal olarak erilleşememesine neden olmuştur. Çocuk frustrasyonlarını, annenin söylemiyle babanın adına bağladığında, kültürün düzenine doğru çekilmiş olur. Eğer anne babaya gönderimde bulunmazsa, çocuk ruhsal gelişimini tam olarak neticelendiremez, imgesel ilişkide takılıp kalarak bir psikozun içine düşer (Kızıltan, 1998). Lacan'ın bu vurgusu, *Dövüş Kulübü*'nde kullanılan baba odaklı söylemleri ve yaşanan ruhsal mücadeleyi açıklamaktadır. Anlatıcının ve *Dövüş Kulübü*'nün diğer üyelerinin temel mücadelesinin ruhsal kökleri, babasızlıkta gizlidir. Bu frustrasyon ve psikozun yarattığı etki onları toplumsal bir devrime götürüyor gibi yansıtılsa da geçmişe ve özne olamamaya karşı bir mücadeleden söz etmek daha doğru olacaktır.

Şekil 4. Tyler ve Anlatıcı

Lacan'ın narsistik döneminde çocuk parça parça tanıdığı beden imgesini, çevresindekilerin bütünsel imgelerinden dolayımlyarak birleştirir. Bu birleştirme ve oïdipus (annenin babayı dilbilimsel bir gösterenle işaret etmesi) sayesinde, ego kurulur. (Kızıltan, 1998). Bilinçdışının ego üzerinde hâkimiyet kurması ya da yerine geçmesi çocuğun simgesel olarak baba figüründen uzak kalması neticesinde gerçekleşir. Filmde, Tyler'ın Anlatıcıyı ele geçirmesinin nedeni budur.

Tyler'ın Anlatıcıyı ele geçirme sürecinde Fincher, reklamcılık tecrübesinden kaynaklı subliminal mesaj yöntemi ve sinemanın yirmi beşinci kare tekniğiyle hem Anlatıcının bilinçdışına hem de izleyicinin bilinçdışına bu karakteri adım adım yerleştirir. Tyler, bu yöntemle beş karede belirir. Bu belirmelerin ilki, "Her şey suretinin suretinin sureti" repliğinin yer aldığı sahnede (üçüncü dakikanın elli altıncı saniyesi), ikincisi, doktorun Anlatıcıya tavsiyede bulunduğu sahnede (altıncı dakikanın üçüncü saniyesi), üçüncüsü, testis kanseri olan hastaların terapi sahnesinde (yedinci dakikanın on beşinci saniyesi), dördüncüsü, Marla'nın uzaklaşırken Anlatıcının sokakta onu izlediği sahnede (on ikinci dakikanın dördüncü saniyesi) son olarak ise, Anlatıcı yürüyen merdivendeyken (on sekizinci dakikanın elli beşinci saniyesinde) gerçekleşir. Bu sahnelerde yönetmen, Tyler'ın görüntüsünü her aşamada daha fazla ekranda tutar. Bunların dışında, Anlatıcının Bob'un göğüsünde ağladıktan sonra oluşan yüz şekli (sekizinci dakikanın elli dördüncü saniyesinde) Tyler'ın yüzüne benzemektedir. Tüm bunlar Anlatıcının postmodernite içerisinde özne olarak var olma arayışına işaretir.

Şekil 5. Oluşan Yüz Şekli

Anlatıcının Tyler'ı telefonla araması ve Tyler'ın telefona yanıt vermeyerek Anlatıcıya "Ben gelen çağrılarını yanıtlamam geri dönüş yaparım" ifadesini kullanması onun Anlatıcının bilinçdışı olduğuna işarettir. Çünkü psikanalitik yaklaşıma göre ego, bilinçdışına erişemezken, bilinçdışı egoya ulaşabilmektedir. Filmde Anlatıcının katıldığı terapi grubunun isminin testis kanserlileri olması ve bu terapide çocuğu olmadığı için karısının kendisini terk ederek başka birisiyle evlendiğini anlatan bir karaktere yer verilmesi filmin vermek istediği cinsellik ve bilinçdışı mesajlarının ipuçları arasında yer almaktadır (Horzum, 2011 s.15).

Şekil 6. Marla Karakteri

Buna ek olarak, Marla karakterinin de anlatıda ikinci planda kalması, verilen mesajı sağlamlaştırmaktadır. Çünkü uygarlık erkek egemen bir toplumsal yaratarak kadınlarla erkeklerin arasına bir sınır çizmektedir. Erkeğin toplumsal mücadelesi, libidosunu kadınlardan geri çekmesine neden olmaktadır (Freud, 2013, s. 61). Anlatıcının evinin havaya uçtuğunu anlatması üzerine, Tyler'ın "*Daha da kötüsü olabilirdi. Bir kadın penisini kesebilirdi*" söyleminde bulunması ve erkek egemen dönem olarak nitelendirilen avcılık ve toplayıcılık çağından bahsetmesi bir yandan libidonun bastırılmasına bir yandan da erkek egemen eril dönemin arzulanığına işaret etmektedir. Buna ek olarak Anlatıcının "*Tüm bunların Marla isimli bir kızla ilgisi vardı*" sözü ve Tyler'ın Anlatıcıyı tamamen ele geçirdikten sonra, yaptıkları eylemlere ve kurdukları *Dövüş Kulübü'*ne Marla başta olmak üzere, hiçbir kadının alınmaması da bu teorik çerçevede verilen bir başka mesajdır. Ayrıca, Anlatıcının Marla'nın evinin önünde Bob ile konuşurken duvarda "*I have Myself*" yazısının yer alması, erillik ve dişlilik bağlamında özneye göndermede bulunmaktadır.

Cinselliği özgürce yaşayan Tyler'dır. Çünkü Anlatıcı yani ego erilleşmemiştir. Bilinçdışında yer alan id ise, arzuları için sınır tanımaz. Anlatıcı rüyasında, Marla ile birlikte olduğunu görür fakat uyandığında Marla ile birlikte olan Tyler'dır. Bu sahne Tyler'ı bilinçdışı, Anlatıcıyı da ego olarak imlemektedir. Rüya ise, bilinçdışının dışavurumu ve öznenin maruz kaldığı bir durumdur (Lacan, 2013, s.8). Özne, rüyalarında akışı yönetemez ama anlatının ilerleyişini takip eder. "Rüyanın faili bilinç değil; bilinçdışının öznesidir". Ayrıca, "İdeolojiye bilinçli olmakla karşı çıkılmaz; aksine özneyi ideolojiye dahil eden ve bilinçdışını arzudan uzaklaştıran bizzat bilincin kendisidir" (Mcgowan, 2012 s. 41, 43). Anlatıcının Tyler ile tanıştıktan sonra sisteme ve onun yarattığı etkilere başkaldırısı bilincin etkisini yitirerek bilinçdışının öne çıkmasıyla mümkün olmuştur.

Şekil 7. Renkleri Canlı ve Temiz Amerika Bayrağı

Şekil 8. Renkleri Solgun, Kirli ve Kırışık Amerika Bayrağı

Bilinçdışı ile ego savaşının devam ettiği iki sahnede, Amerikan bayrakları dikkat çekmektedir. Filmin başlarında, terapi sahnesinde, renkleri canlı ve temiz bir Amerikan bayrağı yer alırken, filmin sonlarına doğru bir diğer sahnede, sisteme karşı yaptıkları eylemleri haberlerde gururla izlerlerken odada yer alan eskimiş, soluk ve kirli bir Amerikan bayrağı dikkat çekmektedir. Yönetmen burada bir ironi yapmaktadır. İlk sahnede bayrak canlı ve kusursuzdur. Çünkü sistem, erkekleri erillikten ve özne olma durumundan uzaklaştırarak görevini yerine getirmiştir. Diğer sahnede bayrak; eski, soluk ve kirlidir. Çünkü *Dövüş Kulübü* üyeleri; sistemin yarattığı simülasyonun içerisinden çıkmış, modernizme karşı erilliklerini kazanmak ve gerçek bir özne olabilmek için savaş başlatmıştır.

Tyler'ın "Acı gerçeğin tek kaynağıdır." ifadesi özne olabilme mücadelesi veren bireylerin hakikate giden yolda acıyla tanışmaları gerektiğine dair bir mesaj sunmaktadır. Eğer hakikate ulaşmak isteniyorsa, Anlatıcı bilinçdışıyla acıya dayanan ruhsal bir mücadele vermelidir. Filmde aşırı şiddet, kan ve acı barındıran kavgalar; aslında ruhsal acıdan geçerek hakikate ulaşma çabasıdır. Tarkovsky'nin *İz Sürücü* filmindeki *İz Sürücü* ve Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* kitabında yer alan Yeraltı İnsanı karakteri, hakikate giden yolda arzuyu başrole koyarken Fincher ise, acıyı koymuştur. Filmde Tyler'ın sabun imal etmesi ve sabunun hem temizlik hem de patlayıcı olma özelliğinin olması yıkıcı bir temizlik iması taşımaktadır. Tyler'ın "Dibe vurma'nın kutsallığı" sözü yine bu türden bir temizliğe işaretler. Yıkıcılık ve dibe vurma gibi ifadeler, postmodern bireyin öznesel problemlerine karşılık gelmektedir.

Filmin sonunda Fincher, son bir subliminal mesaj ile güçsüz, kesik ya da sertleşmemiş bir fallus göstererek bilinçdışının ego tarafından bastırıldığına işaret etmektedir. Gökdelenlerin yıkılışı genellikle kapitalist sistemin yıkılışı olarak algılanmaktadır. Freud'un bastırılmış bilinçaltı dürtülerinde sembolize ettiği sivri şeyler ve gökdelenler erkeklik organını temsil ediyorsa, gökdelenlerin yıkılışı (Horzum, 2011 s.17), dişillığe karşı savaşın, bilinçdışının bastırılmasıyla ertelendiğinin mesajını oluşturmaktadır.

Sonuç

Bilinçdışını temsil eden Tyler ile egoya karşılık gelen Anlatıcının kavgasıyla başlayan ve sonrasında toplumsal bir örgütlenmeye giden *Dövüş Kulübü*; starbucks bardakları, ikea katalogları ve çeşitli marka göndermeleriyle kapitalizm eleştirisi yaparken, anlatıcının daha derinine inildiğinde psikolojik unsurlar barındırdığı görülmektedir. Tyler ve Anlatıcının otobüste giderken Gucci reklamında yer alan modern erkek resmine karşı getirdikleri "Erkek böyle mi olmalı" cümlesi, modanın erkekleri belirli kalıpların içine sokmaya çalıştığına dair ince mesajlar vermektedir. Film; reklam, tüketim, moda, araçsallaşan akıl, hesaplanabilirlik, yanılısma ve öznenin parçalanmışlığı gibi temel sorunlara dikkat çekerek bir modernizm eleştirisi yapmaktadır.

Ancak anlatının derinlikli yapısı psikanaliz temelinde çözümlendiğinin de ortaya çıkan özne merkezli mesajlar, *Dövüş Kulübü* filminin klasik bir anlatının ötesinde modernizmin yarattığı ruhsal sarsıntılara odaklandığını gös-

termektedir. Filmde Tyler, postmodern süreç içerisinde parçalanmış benliklere, özne olarak tutunamamaya ve erkek egemen toplumsalın erkek benliği üzerinde yarattığı eril etkilere karşı bir başkaldırı da bulunmaktadır. Anlatıcı ise, toplumsal yapıya uyum sağlamaya çalışan ama bu yükü de tam olarak kaldıramayan modernizm içerisinden çıkan postmodern sarsıntılara karşılık gelen bir şizofreniye işaret etmektedir.

Dövüş Kulübü'nün anlattığı bu şizofreni, günümüzde daha da acımasız bir biçimde yoluna devam etmektedir. Bugün, kapitalizmin orta sınıfı ortadan kaldırarak, zengin ve fakir olmak üzere toplumları iki sınıfa indirgelediği ve bu iki sınıf arasında uçsuz bucaksız gelir eşitsizliğinin olduğu bir yapı mevcuttur. Ekonomik eşitsizlik, bireyin ruhsal anlamda varoluşunu engel teşkil etmektedir. Filmde Anlatıcının babasız büyüdüğü için erilleşememesi ve vahşi kapitalizmin merkezinde çektiği özne olamama problemi, günümüzde de şiddet ve intihar gibi olaylarla etkisini hissettirmektedir.

Ekonomik adaletsizlik, toplumsal adaletsizliğin temelini oluşturur. Toplumsal adaletten yoksunluk, psikolojik gelişim eşitsizliğine dönüşür. Dolayısıyla bizler, her gün yeniden üretilen bir nevrozun içine uyanırız. Filmde, Anlatıcının uyku sorunu için "*İnsan uykusuzluk çekerken hiç uyumuyor ve hiçte uyanık kalamıyor*" sözü, günümüz için de geçerlidir. Günümüz insanı, bilincinin açık mı ya da kapalı mı olduğunun belli olmadığı bir ruhsal karmaşanın tam merkezinde yer almaktadır. Baudrillard'ın suretler dünyası olarak tanımladığı bu ortam, giderek hepimizi *Dövüş Kulübü*'nün Anlatıcısına dönüştürmektedir. Aramızda borderline kişilikler çoğalmakta ve egonun, id ile süperego arasında sağladığı denge aksamaktadır.

İçinde yaşadığımız bu yapı, benliklere zarar vererek kamusal alanların ayrışmasına ya da niteliksel anlamda kamusal alan olmaktan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Richard Senett'in *Kamusal İnsanın Çöküşü* (2013) adlı çalışmasında bahsettiği kişilerin davranış değişimlerinin örnekleri *Dövüş Kulübü*'nde görülmektedir. Bu da *Dövüş Kulübü*'nün özne, hakikat, toplumsal değişim, kimlik sorunu, kültür endüstrisi ve ruhsal buhranlar gibi pek çok alana değinen postmodernist kalıpların ötesinde önemli bir film olduğunu ispatlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Postmodernism and Evaluation of the Film of Fight Club in the Context of Subject

*

Anıl Kaan Uçar
Ordu University

To understand postmodernism, it is extremely important to consider modernism first. Modernism, in its clearest sense, covers the period starting from the Age of Enlightenment until the end of the Second World War, where national currents also strengthened. Modernism that influenced the social, political and economic processes that developed in the West in the 18th century with a progressive and rational perspective; He predicted that the individual can overcome everything with his mind, become individual by consuming, and rise by working hard and competing. This reductionist and homogenizing attitude of modernism has dragged individuals intelligently and emotionally into chaos. This chaos paved the way for subject divisions, economic inequalities, weakening of identities and the disappearance of time and space phenomena as a result of urbanization. As long as these effects of modernism surround the social, postmodernism has affected all branches of art. Especially in the context of cinema, 1990s were the years when postmodern films started to become widespread. Against the social environment created by modernism; Postmodern films that go beyond other films at the point of transferring violence, fragmentation, turmoil and sexuality are far from the classical narrative style. The story that progresses in the form of introduction, development and conclusion in the classical narrative can progress from the end to the end or be cut in the postmodern film. Violence is normalized in postmodern films.

This study, which deals with the Fight Club film, which includes these features, in the context of the problem of postmodernism and non-subject, has evaluated the film's deep narrative in the context of consciousness and unconscious cases. The spiritual warfare reflected in the film is a civil war. Fincher shows us the trail of this in the early stages of the movie. Cornelius is the name written on the name badge he wore in the first therapy scene

that the narrator participated. Cornelius started a civil war against King Cinno during the Roman Empire and killed him to his own soldiers. Of course, Fincher did not choose this name for nothing. Because the Narrator experiences a civil war in a postmodern process and, accordingly, is unable to take a subjective stance. Freud's oedipus complex explains the masculinity struggle reflected in the movie Fight Club. The lines used by Tyler and the Narrator, "We are the children raised by their mothers", "I would like to fight my father," point to a crisis about father and masculinity. "We have neither seen the great depression nor the great war, our war is a spiritual war", says Tyler's spiritual struggle based on neurosis caused by the crisis of the superior. In addition, the narrator calls Tyler on the phone and Tyler uses the answer to the narrator, saying, "I answer the incoming calls, I will come back," is a sign that the narrator is unconscious. Because, according to the psychoanalytic approach, the ego cannot reach the unconscious while it can reach the unconscious ego.

In the film, a link is established between truth and pain in the background of discourse and vision. "Pain is the only source of truth." The expression provides a message that individuals struggling to become subjects should meet pain on the way to the truth. If the truth is desired, the Narrator must fight the unconscious spiritually based on pain. Fights with extreme violence, blood and pain in the movie; it is actually an effort to reach the truth through spiritual pain. The character of the Underworld in Tarkovsky's Trace Driver, Trace Driver and Dostoevsky's Notes from the Underworld, put the desire on the road to truth, while Fincher put the pain. In the film, Tyler's soap production and soap are both cleaning and explosive features imply destructive cleaning. Tyler's promise of "the holiness of hitting the bottom" again marks this kind of cleanliness. Expressions such as destructiveness and bottoming correspond to the subjective problems of the postmodern individual.

As a result, the Fight Club, which started with the fight of the Narrator, who represents the unconscious, and the ego corresponding to the ego, and then goes to a social organization; While criticizing capitalism with starbucks glasses, ikea catalogs and various brand references, the psychological elements draw attention when the narrative goes deeper. In the film, Tyler also has a revolt against the disintegrated selves in the postmodern process, the inability to hold on as a subject, and the masculine effects of the male

dominant social on the male self. The narrator points to a schizophrenia corresponding to postmodern tremors that emerge from modernism, which tries to adapt to the social structure, but cannot fully lift this burden. This schizophrenia described by the Fight Club continues on its way even more brutally today. Today, there is a structure where capitalism weakens the middle class, reduces the societies rich and poor to two classes, and there is an immense income inequality between these two classes. Economic inequality impedes the spiritual existence of the individual. In the film, the problem of the narrator's being unable to become masculine because he grew up without a father and not being a subject at the center of the wild capitalism still makes an impression with the events such as violence and suicide.

Kaynakça / References

- Baudrillard, J. (1998). *Simülakrlar ve simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Doğu Batı.
- Bayraktaroğlu, A., M. ve U., Uğur. (2011). Postmodern sinemada filmlerarasılık bağlamında pastiş ve parodi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 7, 1-20.
- Benjamin W. (2012). *Son bakışta aşk*. (N. Gürbilek, Çev.) İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Best, S. ve D. Kellner (2011). *Postmodern teori*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. ve S., R., Öztürk. (1997). *Postmodernizm ve sinema*. Ankara:Ark Yayınları.
- Chatman, S. (1990). *Coming to terms: The rhetoric of narrative in fiction and film*. London: Cornell University Press.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Fincher, D. (Yönetmen). *Dövüş kulübü* [Sinema Filmi]. ABD.
- Freud, S. (2013). *Uygurluğun huzursuzluğunda* (Çev: Haluk Barışcan). İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savran, Çev.). İstanbul:Metis Yayınları.
- Horzum, I. (2011). 'Dövüş kulübü' filminin ruhbilimsel çözümlemesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 25, 1-24.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm*. (N. Plümer, Çev.). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

- Karadoğan A. (2005). Postmodern sinema mı film mi?. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Araştırmaları Dergisi* 3, 133-160.
- Kızıltan, H. (1998). Jacques Lacan ve psikanaliz. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*. 15 Aralık 2019 tarihinde, <http://www.elestirelpsikoloji.org/eleps/eleps/kiziltan.html> adresinden erişildi.
- Lacan, J. (2013). *Fallus'un anlamı*. (S., M. Tura, Çev.). İstanbul:Altı Kırk Beş Yayın.
- Liotard, J. F. (1994). *Postmodern durum*. (A. Çiğdem, Çev.). Ankara, Vadi Yayınları.
- McGowan, T. (2012). *Gerçek bakış*. (Z. Barkot, Çev.). İstanbul, Say Yayınları.
- Olivier, B. (1997).Modernite, modernizm ve postmodernist film: Verhoeven'in temel içgüdü'sündeki yüzeysellikler. Büyükdüvenci, S. ve S., R., Öztürk (Der), *Postmodernizm ve Sinema* içinde (s. 31-54). Ankara, Ark Yayınları.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve postmodernizm*. (A. Güçlü, Çev.). Ankara, Ark Yayınevi.
- Senett, R. (2013). *Kamusal insanın çöküşü*. (S. Durak ve A. Yılmaz, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Sertalp, E. (2016). Parçalanmış Benlikler, parçalanmış hayatlar ve parçalanmış filmler: Bir dövüş kulübü okuması. *Moment Dergisi* 3(2), 385-408.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Uçar, A. K. (2020). Postmodernizm ve özne bağlamında dövüş kulübü filminin değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1541-1561. DOI: 10.26466/opus.676541

İbn Sina ve Gazali'nin Bazı Değer Kavramları Yönünden Karşılaştırılması

DOI: 10.26466/opus.684445

*

Aytekin Demircioğlu*

* Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Kuzeykent /
Kastamonu / Türkiye

E-Posta: demircioglu.aytekin@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4945-5519](https://orcid.org/0000-0003-4945-5519)

Öz

Değerlerin neliği konusunda evrensel bir uzlaşma yoktur. Değerlerin tanımı, kapsamı, hangi değerlerin ne şekilde öğretileceği, içinde bulunulan kültür, yaşanan coğrafya ve tarihsel süreçlerden etkilenmektedir. Hatta bazı davranış ve tutumların değerlendirilmesi konusunda aynı ülkede ve aynı zaman diliminde yaşayan insanlar arasında bile farklar bulunmaktadır. Bu durum, insanların ve toplumların değerler konusunda ortak bir paydada buluşmalarının zorluğunu göstermektedir. Bu zorluğa karşılık, bazı değerlerin benimsenmesi ve öğretilmesi hususunda toplumsal ya da evrensel ölçekte görüş birliğine varılan ortak yargılar da vardır. Karşılıklı ilişkilerde saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma, nezaket, sorumluluk, adalet, tevazu gibi değer kavramları teorik açıdan üzerinde uzlaşılan kavramlardan bazılarıdır. İbn Sina (980 – 1037) ve Gazali (1058 – 1111) düşünce tarihine çok önemli katkı sağlamış iki düşünürdür. İbn Sina tıp bilgini olarak, Gazali de din bilgini olarak dünya çapında üne kavuşmuşlardır. Onları ünlü yapan bu niteliklerinin yanında her iki düşünürün felsefe, metafizik ve ahlak konusunda çok önemli görüşleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, İbn Sina ve Gazali'nin, değerlerin neliği ve hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği konusundaki görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu amaçla literatür taraması yapılmış, düşünürlerin kendi eserleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, eleştirel bir bakış açısı ve yorumlama tekniği ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Değerler Eğitimi, İbn Sina, Gazali

Comparison of Avicenna and Ghazali for Some Value Concepts

*

Abstract

There is no universal consensus on the nature of values. The definition, scope and teaching of values are affect by the culture, geography and historical processes. There are even differences in the evaluation of certain attitudes and behaviors among people living in the same country and in the same time frame. This shows that it is difficult for people and communities to meet on a common ground on values. In response to this challenge, there are also common judgments that have been agreed on the adoption and teaching of certain values on a social or universal scale. The concepts of respect, love, tolerance, help, kindness, responsibility, justice, humility in mutual relations are some of the concepts agreed on theoretically. Ibn Sina (980 - 1037) and Ghazali (1058 - 1111) are two thinkers who have made a significant contribution to the history of thought. Ibn Sina has gained worldwide fame as a medical scholar and Ghazali as a religious scholar. Besides these qualities that make them famous, both thinkers have very important views on philosophy, metaphysics and morality. . In this study, the views of Ibn Sina and Ghazali about the definition of values and which values should be taught were examined comparatively. For this purpose, the literature was searched and the works of the thinkers were examined. The findings were evaluated with a critical point of view and interpretation technique.

Keywords: *Islamic Philosophy, Values Education, Avicenna, Ghazali*

Giriş

İbn Sina 980 yılında, bugünkü Özbekistan sınırları içindeki Buhara kentinde doğmuştur. Soylu bir aileden gelen İbn Sina, henüz küçük bir çocukken keskin zekâsıyla insanların dikkatini çekmeyi başarmıştır. İyi bir eğitim alan İbn Sina, küçük yaşlarda Kur'ân'ı ezberlemiş, dil, edebiyat, akaid ve fıkıh gibi alanlarda dersler almıştır. Daha sonra tıp ve felsefe konularına merak salmıştır. Henüz 16 yaşındayken görüşlerine başvurulana bir tıp otoritesi haline gelmiştir. Bir yandan tıp ve eczacılık ile ilgilenen İbn Sina diğer yandan da fıkıh eğitimine devam etmiştir. Âlimler arasındaki fıkıh tartışmaları onun mantık ve felsefeye olan ilgisini arttırmıştır. Mantık, matematik ve fizik eserlerini inceledikten sonra metafizik ve felsefe alanına yoğunlaşmıştır. Aristoteles'in "Metafizik" adlı eserini defalarca okumasına rağmen tam olarak anlayamamış; ancak Farabi'nin "El-İbane"sini (*Metafizik*'in şerhi) okuyunca bu kitabı tam olarak anlayabilmiştir. Bu durum, onu Farabi'ye yakınlaştırmış ve ikilinin birlikte anılmasına yol açmıştır. Batıda Avicenna olarak bilinen İbn Sina, 1037'de öldüğünde geriye mantık, matematik, felsefe, tıp, doğa bilimleri ve metafizik alanlarında çok geniş bir külliyat bırakmıştır. En ünlü eserleri "Eş-Şifa", "En-Necat", "El-İşarat ve't-Tenbihat", "Da-nişname-i Alai" ve "El-Kanun fi't-Tıbb"dır (Alper, 2013).

Gazali 1058'de Horasan'da doğmuştur. Küçük yaşlarından itibaren ilim tahsil eden Gazali genç yaşta, bir din âlimi olarak üne kavuşmuştur. Dini ilimlerdeki bilgisinin derinliği onu 33 yaşındayken dönemin en önemli ilim merkezi olan Bağdat Nizamiye Medresesi'nin baş müderrisliği gibi yüksek bir makama getirmiştir. Bu görevde birkaç yıl geçiren Gazali, yaşadığı içsel bir değişim sebebiyle tasavvufa yönelmiş ve 1095'te görevini bırakmıştır. İçsel arınma ve sufilerin yolunu öğrenme arzusuyla geçen bu uzlet hayatı yaklaşık 11 yıl sürmüştür. Akabinde devlet yöneticilerinden ve ilim çevrelerinden gelen ısrarlı teklifleri geri çevirmeyerek 1106 dolaylarında eğitim hayatına geri dönmüş ve Nişabur Nizamiye Medresesinin başına geçmiştir. Gazali'nin ikinci eğitim dönemi olarak adlandırılan bu süreç de çok uzun sürmemiş ve 1109'da baş müderrislik görevini tekrar bırakarak memleketi Tus'a dönmüştür. Ancak bu sefer inzivaya çekilmek için değil, eğitim öğretim faaliyetlerini daha özgürce yapabilmek için görevinden ayrılmış ve evinin yanında kendi imkânlarıyla kurduğu medresede eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde de devlet ricalinden medrese yaşantısına geri

dönmesi konusunda teklifler almış ama o bu teklifleri nazikçe geri çevirmiş tir. Gazali 1111’de genç sayılabilecek bir yaşta (53) ve ardında müthiş bir kütüphane bırakarak ölmüştür. Gazali’nin eserlerinin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, en ünlü eserlerinden bazıları “İhya’u Ulumi’d-Din”, “El-Munkız mine’d-Dalal”, “Tehafetü’l Felasife”, “Kimya’yı Saadet”, “Ey-yuhel Veled” ve “El-İktisad fi’l-İ’tikad”dır (Demircioğlu, 2014).

Bu çalışma, zekâları, ilmi kişilikleri, bıraktıkları eserler bakımından hem düşünce tarihini hem de Türk – İslam medeniyetini derinden etkilemiş olan İbn Sina ve Gazali’nin değerlerin neliği ve değerlerin öğretilmesi konusundaki görüşlerini incelemeyi ve bilim dünyasının hizmetine sunmayı amaçlamaktadır.

Her iki düşünürle ilgili ayrı ayrı yapılmış onlarca tez (2019 yılı itibariyle Gazali için 92, İbn Sina için 87 tez bitirilmiştir), araştırma – inceleme yazısı, bilimsel makale ve sayısız kitap olmasına rağmen, onların değer konusundaki görüşlerinin kıyaslandığı müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yönüyle bu çalışma alanda ilk olma özelliğini taşımaktadır (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, 2020).

Yöntem

Bu çalışmada İbn Sina ve Gazali ile ilgili literatür incelenmiş ve yeri geldiğinde kullanılmıştır. Bununla birlikte, çalışmaya esas teşkil eden eserler düşünürlerin kendi eserleri olmuştur. Baskısı bulunamayan bazı eserler için güvenilir aktarımlar kullanılmıştır. Bulgular, bu eserlerdeki ahlak ve değer konuları ile ilintili alt konular incelenerek oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular eleştirel bir bakış açısıyla ve derinlemesine incelenmiştir. Bulguların incelenmesinde içerik analizi ve yorumlama teknikleri kullanılmıştır.

İbn Sina’ya Göre Değerler ve Öğretilmesi

Bir şehzadeyi tedavi ederken kullandığı yöntem sebebiyle İbn Sina’yı psikanalizin kurucusu sayanlar vardır. Bu olayda, hastalığı hekimler tarafından teşhis edilemeyen bir şehzadeyi tedavi etmesi için İbn Sina çağırılmıştır. O, şehzadeyi görünce aşk nedeniyle melankoliye düştüğünü anlamıştır. Şehzadenin âşık olduğu kızı bulabilmek için, o bölgeyi iyi tanıyan birine civardaki şehir, mahalle ve sokak adlarını saydırmış, bu esnada da şehzadenin

nabzını ölçmüştür. Nabzının yükseldiği adlara odaklanarak şehzadenin âşık olduğu kızın oturduğu adresi tespit etmiş ve ailesine gencin âşık olduğu kızla evlendirilmesi durumunda iyileşeceğini söylemiştir. Bu türden psikolojik tahliller onun çalışmalarında bir yöntem olarak dikkati çekmektedir (Özcan, 2005).

İbn Sina açısından ahlakın kökeni Allah'tır. Allah, ilk cevher ve zorunlu varlıktır. Ontolojik açıdan her şeyin yaratıcısı odur. Bu nedenle iyilik de kötülük de onun tarafından yaratılmıştır. Ancak kötülüğü ortaya çıkaran sebepler Allah'tan gelmez, onlar maddeden ve eşyadan türemektedir. Allah, kötülükten uzaklaşıp iyiliğe yaklaşmaları konusunda insanlara yardım etmektedir. Felsefi açıdan ahlak, hem erdemleri ve onların nasıl kazanıldığını öğrenmek, hem de kötülükleri ve onlardan nasıl uzaklaşılacağını öğrenmektir (Taylan, 2011). İbn Sina kötülük problemiyle ilgili bu düşüncelerinde, kötülüğün kaynağı olarak maddi unsurları ve dünya hayatını göstermektedir. İnsan bunlardan uzaklaşmak suretiyle iyiliğe ulaşabilir.

İbn Sina, bir kişinin başka bir kişiye ahlak konusunda bir şeyler öğretebilmesi için öncelikli olarak kendisinin ahlaklı olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun en temel ölçütü de başkalarının kusurlarını araştırmamaktır. Ayrıca kişi, etrafındaki insanların iyi davranışlarını da taklit etmelidir. Çocuğun ahlaklı olması konusunda aile de görev düşmektedir. Aile çocuğuna iyi bir isim vermekle işe başlamalıdır. Çünkü isim, çocuğun gelecekteki ahlak düzeyine etki eden bir unsurdur (Dodurgalı, 1995). İbn Sina'nın bu görüşlerinden hareketle ahlaksal değerlerin öğrenilmesinde ve öğretilmesinde, *örnek alma* ve *örnek olma* kavramlarının ön plana çıktığı söylenebilir.

İbn Sina'ya göre (2013), ariflerin ve dini mertebesi yüksek kimselerin benimsemesi gereken bazı ahlaki tutumlar ve yerine getirmesi gereken davranışlar vardır. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir: Allah'tan başka bir varlıkla çokça meşgul olmak yanlıştır. İnsan kendisini meşgul eden dünyalık şeyleri terk etmelidir. Allah'tan başka bir varlığı önemsemek korkaklık ve acizliktir. İnsanın elde ettiği başarılar ve sahip olduklarıyla övünmesi şaşkınlıktır. Mutlak kurtuluş ancak hakka yönelmekle mümkündür. Arif olan kişi, neşeli, güler yüzlü ve mütevazıdır. Arif olan kişi, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri merak etmez ve onlarla ilgili haber toplamaya çalışmaz. Arif, yiğit ve cesurdur, ölümden bile korkmaz. Arif, cömerttir. Arif, geçici olan şeyleri sevmez. Arif, hoşgörülüdür, kimseye kin tutmaz. Görüldüğü üzere, İbn Sina'nın arif olarak betimlediği kimselerin ahlaki tutum ve özelliklerine

ilişkin dile getirdiği yorumlar, oldukça yüksek düzeyde metafizik içerikli olup tasavvufi bir karakter taşımaktadır.

Buna karşılık, adı klasik tasavvuf metinlerinde geçmediği için İbn Sina'nın bir mutasavvıf olup olmadığının tartışmalı olduğunu söyleyenler de vardır (Gürer, 2012). Esasen, isminin tasavvuf kitaplarında zikredilmemesi çok da önemli olmayıp, yaşadığı kişisel tecrübeleri oldukça mistik bir düzeyde açıkladığı aşıkardır.

İbn Sina birçok konuda olduğu gibi ahlak konusunda da Aristoteles'i örnek almıştır. Buna göre insan yaratılışı itibariyle hem iyilikleri hem de kötülükleri isteyebilecek potansiyel ile doğmaktadır. Erdemler ve kötü huylar aslında insanın alışkanlıklarıdır. İnsanın isterse alışkanlık haline getirdiği birtakım huylarını değiştirebilir. Öyleyse ahlak, birtakım yetenekler gibi sonradan kazanılan bir özelliktir (ağrıcı, 2012).

Ahlaki konuların ğretilmesinde İbn Sina'nın tasavvufulara yakın bir yöntem benimsediği söylenebilir. Ona göre her kötülük zıddı ile tedavi edilebilir. Beden ve ruh ilişkisi olumsuzdur. Bedenin ruhu etkisi altına alması kötü, tersi iyidir (ağrıcı, 2012). Bu bağlamda beden ve ruh birbirinin zıddı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca iyi – kötü ilişkisi bağlamında beden kötüyü, ruh iyiyi temsil etmektedir.

İbn Sina açısından tespit edilen bazı temel değer kavramları şu şekildedir:

Adalet: İbn Sina için adalet zulme uğramak ile zulmetmek arasında bir noktada bulunmaktır (İbn Sina, 2014b). Diğer bir deyişle ne kimseye zulmetmek, ne de kimsenin kendisine zulmetmesine izin vermektir. İbn Sina'nın bu tanımında orta yolcu bir tavır benimsemeye çalıştığı söylenebilir. Adalet bir boyutuyla aşırıya kaçmaktan sakınmaktır. Bu yönüyle İbn Sina'nın tanımında benimsediği yol takdire şayandır. Ancak, bu tanım, üçüncü şahışlar için adaletin nasıl tesis edileceğini içermemektedir. Çünkü burada adalet, kişinin doğrudan tarafı olduğu durumlardan hareketle tanımlanmıştır. Oysa kişinin tarafı olmadığı, doğrudan kendisini ilgilendirmeyen olay ve durumlarla ilgili de bir adalet kavramına sahip olması, adaleti daha geniş bir pencereden ele alması gerekmektedir.

Bilgi, ilim, akıl: Bilgi edinmek ve ilim öğrenmek İbn Sina için başlı başına değerli bir olgudur. O, bu nedenle kendi yaşantısında da ilmi faaliyetlerden

hiç kopmamıştır. İbn Sina'yı diğer âlimlerden ayıran en önemli yanlarından biri teoriye verdiği önemdir. O, ilmin pratik tarafını değerli bulmakla ve o alanlarda da çalışmakla birlikte ilmi düzeyi yüksek olan gerçek âlimlerin, ilimleri için gereken teorileri kurabileceğini düşünmektedir. Örneğin tıp bilimini teorik ve pratik alan olmak üzere ikiye ayırmış ve her ikisinin de birbirini tamamlayan önemli alanlar olduğunu vurgulamıştır (İbn Sina, 2014). "Danişname-i Alai"de ilimleri tasnif ederken yine teori pratik ayrımına vurgu yapmıştır. Bu eserde metafizik konuları inceleyen bilgi dallarını yüksek ilim, fizik alandaki konuları inceleyen bilgi dallarını aşağı ilim olarak tanımlamıştır (İbn Sina: 2013). Yine "El-Kanun Fi't-Tıbb"ın girişinde kitabın yazılış amacı, yöntemi, kapsamına ilişkin verdiği bilgiler günümüz modern ilmi yönetime çok uygundur (İbn Sina, 2014a).

İbn Sina, klasik İslam yaklaşımına uygun kalarak ilmin kaynağı ve en yüksek örneği olarak Allah'ın varlığını göstermiştir. Allah ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey Allah'ın izni ve bilgisi olmaksızın gerçekleşmemektedir (İbn Sina, 2004). Burada konu dışı da olsa şuna değinmek gerekmektedir. Gazali'nin 'Allah'ın küllileri bilip, cüzileri bilmediğini' iddia ettikleri gerekçesiyle Farabi ve İbn Sina'yı suçladığı bilinmektedir (Gazali, 1998; 2002) Oysa İbn Sina, Allah'ın ilmi konusunu işlerken bu tarzda bir yönelim almamış, hatta 'Allah'ın tek tek her şeyi bildiğini' ifade etmiştir (İbn Sina, 2004: 51-52). Dolayısıyla Gazali'nin eleştiriye konu olan bilgi kaynaklarıyla ilgili bir sorun olduğu görülmektedir.

İbn Sina akı beş kategoriye ayırarak incelemiştir (Yılmaz, 2011):

1. **Heyulani akıl:** Bütün insanlarda var olan bilme kabiliyetidir.
2. **Mümkün akıl:** Birinci akla kıyasla fiili bir akıldır. Akıl bu durumda, açık – seçik konuları bilmektedir.
3. **Bilfiil akıl:** İkinci aklın bir daha yüksek derecedeki halidir. Doğuştan getirilen ve sonradan kazanılan ilkeleri kavrar.
4. **Müstefad akıl:** Aklın olgunlaşmış halidir. Zihinde var olan ilkelere somut hallerini kavrayabilir.
5. **Kudsi akıl:** Eşyaların bilgilerine vasıtasız olarak sezgiyle ulaşılabilen bir seviyedir. Bu akıl seviyesine herkes ulaşamaz.

İbn Sina bilimlerde niteliğe önem vermiştir. Onun için niceliklerin çok fazla değeri yoktur (Bayrakdar, 2012). İbn Sina açısından ilim, aklın anlayabileceği şeyleri doğru bir biçimde ona aktarmaktır. Bu aktarım deliller ile yapılırsa bu ilim, hikmet adını almaktadır (İbn Sina, 2014c).

XII. yüzyılda eserlerinin batı dillerine çevrilmesiyle birlikte İbn Sina'nın ilmi ve felsefi kişiliği Avrupalılar için araştırılması gereken bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Öyle ki, İbn Sina'nın düşüncelerinin R. Bacon ile başlayan Bilim Devriminin birinci aşamasının gerçekleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir (Crombie, 1951). Doğumunun bininci yılını kutlamak amacıyla yapılan bir sempozyumda İbn Sina'nın ilim anlayışı için bu tür nitelermelerin yapılması onun ilmi etkisinin büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir (Türk Tarih Kurumu, 2014).

Sabır ve şükür: İbn Sina (2014b) sabır konusunda klasik İslam düşüncesinde ayrı düşünmemektedir. Ona göre sabır, insanın başına acı veren bir olay ya da bir kötülük geldiğinde akıl gücünü kontrol ederek bunlara tepki vermemektir. İslam düşüncesinde insanı zorlayan birtakım olumsuzluklar bu dünyadaki imtihanın bir parçasıdır. Zorluklara sabretmek imtihanı geçmenin ön koşuludur. Benzer biçimde kendisine verilen güzellikler için de onların asıl sahibi olan Allah'a teşekkür edilmesi gerekmektedir.

Tevazu: İbn Sina (2014c)'ya göre tevazu, bir kişinin kibir amacı güderek, bedensel veya akli yetenekleriyle övünmemesidir. İnsan yaratıcıya karşı eksik bir varlıktır. Bu eksik ve zayıf yanlarını bilmeli ve görece üstün yanlarıyla başkasına karşı büyüklük taslamamalıdır.

Burada da İbn Sina'nın klasik İslam düşüncesindeki tevazu tanımına bağlı kaldığı ve kavramı bu çerçevede açıkladığı görülmektedir.

Bu temel değerler dışında, İbn Sina'nın kaynakçada belirtilen temel eserlerinde ve İbn Sina hakkında yapılan bazı araştırmalarda (Bkn. Doğan, 2009) şu değerlerin geçtiği tespit edilmiştir: "cömertlik, kanaat, cesaret – yiğitlik, hilm – yumuşaklık, iffet, vefa, utanma duygusu, doğru sözlü olmak, ahde vefa, zekâ – hitabet" gibi değerler övülen değerlerdir. Bunun dışında kaçınılması gereken değer durumları da vardır: "öfke, hırs, intikam arzusu, utanmazlık, korkaklık" gibi değer durumları bu gruptadır.

Gazali'ye Göre Değerler ve Öğretilmesi

Gazali'ye göre ahlakın kaynağı Kur'an ve sünnettir. O "İhya"nın her bölümünde konuyla ilgili ayet ve hadisler vererek anlatıma başlamıştır. Yeri geldiğince, ayet ve hadislere ek olarak, mutasavvıfların ve İslam bilginleri-

nin yaşamlarından ve sözlerinden örnekler vererek konuyu zenginleştirmiştir. O halde Gazali açısından ahlakın ve değerlerin çıkış noktasının İslam dini olduğu söylenebilir.

O, İslam dininin esaslarının ve İslami değerlerin öğretilmesinin insan ruhunu olgunlaştıracağı kanaatindedir. Ona göre, insan kendi kendini eğitebilsede anne, baba ve öğretmenler, kendilerine Allah tarafından emanet olarak verilen çocuklara, değerleri kazandırmakla sorumludurlar (Durakoğlu, 2014).

Gazali, dini kaynaklara dayanan gelenekçi ahlak, felsefi ahlak ve tasavvufi ahlak arasındaki uçurumu kaldırmış, hatta onları birleştirmeyi başarmıştır (Çağrı, 2012). Hatta bazı düşünürlere göre, Gazali'yi bu ahlak yönelimlerini birleştirme ve açıklama konusunda en başarılı İslam âlimlerinden biri olarak kabul etmek gerekmektedir (İbn Haldun, 2009).

Gazali (2004b)'ye göre, güzel ahlak iki yolla kazanılmaktadır. Bunlardan ilki yaratılış, ikincisi çalışma ve mücadele etmektir. Ahlak güzelliği, Allah'ın insanı yaratırken ona verdiği en büyük armağandır. Bir insana doğuştan güzel ahlak verilmişse, onun iyi davranmak için eğitim görmesine veya aşırı bir gayret göstermesine gerek kalmaz. Bununla birlikte kişi ahlakını geliştirmek için çaba sarf ederse, onda potansiyel halde bulunan ahlaki güzellikler daha çok ortaya çıkar. Ses eğitimi nasıl güzel bir sesi daha güzel yapıyorsa, ahlak eğitimi de güzel ahlaki pekiştirmektedir.

Güzel davranışları içinden gelerek yapamayan bir insan, tıpkı acı bir ilaç içer gibi iyi olan davranışları yapma konusunda ısrar etmelidir. Böylece iyi davranışları yapmak zamanla o kişide huy haline gelecektir. Cömert olmayan bir kişinin ısrarla zekât vermesi ve fakirlere yardım etmesi onda cömertlik davranışını bir alışkanlık haline dönüştürecektir. Aynı şekilde mütevazı olmayan bir kişinin tevazuda ısrar etmesi onu mütevazı yapacaktır (Gazali, 2004a).

Gazali (2004a)'ye göre, insanın doğasında olmayan ya da onun derinliklerinde gizli olan güzellikleri ortaya çıkarmak ısrar, tekrar ve sabır ile mümkün olabilir. O, bu görüşünü desteklemek için İslam büyükleri ile peygamberinin sözlerinden ve Kur'ân ayetlerinden deliller sunmuştur. Bunların ilkinde, İslam âlimlerinin "Alışkanlık, insanın ikinci doğasıdır (yaratılışıdır)" dediklerini belirtmiştir. İkincisinde, İslam peygamberinin, "Allah'a gönüllü ve istekli olarak ibadet edin. Bunda bir zorluk hissederseniz, bu zorluğu sabırla aşın. Sabırda çok hayır ve güç vardır" şeklindeki sözünü

örnek vermiştir. Üçüncü olarak da, Kur'ân'da geçen "Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise şöyle dediler: Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir" (Kur'ân: 28/80) ve "Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur" (Kur'ân: 41/35) manasındaki ayetleri delil olarak göstermiştir.

Gazali, diğer mutasavvıflar gibi, güzel ahlakın kazanılması konusunda "riyazet" ve "mücadele" (nefsin isteklerine karşı gelme ve iyi davranışları kazanmak için gayret etme) kavramlarına vurgu yapmıştır. İyiliğe duyulan sevgi ve kötülüğe duyulan nefret sürekli olmalıdır. Çünkü erdemler duran değil (Çağrı, 2012).

Gazali, bazen doğuştan getirilen, bazen de sonradan kazanılan güzel ahlakın geliştirilmesinde, iyi insanlarla arkadaşlık etmeyi ve güzel ahlak sahibi insanlara ilişkin hikâyeleri okuyup dinlemeyi önermektedir. Güzel ahlaka benzer şekilde kötü ahlak da bazen doğuştan getirilmekte, bazen de sonradan kazanılmaktadır. Bu nedenle, kötü ahlak sahibi insanlarla arkadaşlık etmekten kaçınmak gerekmektedir (Gazali, 2004a).

Gazali (2004a)'ye göre ahlak güzelliği, aşırı uçlardan (ıfraz ve tefrit) kaçınmanın ve orta yolda bulunmanın (vasat) sonucu olarak ortaya çıkan sağlıklı bir ruhsal durumdur. Bu manadaki ruh sağlığını korumak için yapılması gerekenler şunlardır:

- Koruyucu hekimlikte olduğu gibi, ruhu zararlı huylara alışmaktan korumak
- Kazanmış olduğu zararlı huylardan arındırmak ve tedavi etmek
- Besleyici gıda hükmündeki doğru bilgilerle ruhu donatmak ve ona güzel örnekler göstermek

Her hastalık, zıddıyla tedavi edildiği için ruhsal hastalıklar da zıddıyla tedavi edilmelidir. Cehalet ilimle, kibir tevazuyla, cimrilik cömertlikle, şehvet sabırla, korku ümitle, aşırı ümit korkuyla tedavi edilebilir. Hastalıkların tedavisinde bazen acı ilaç ve ameliyatlara katlanmak gerektiği gibi, ruhsal hastalıkların tedavisinde de bazen sıkıcı gelen prensiplere ve disipline bağlı kalmak gerekmektedir. Ruhsal hastalıkların tedavisiyle uğraşan eğitimci ve müşitlerin dikkat etmesi gereken önemli bir husus vardır: Her hastanın ve her hastalığın tedavisi aynı olmaz. Bu nedenle, karşıdaki kişinin ruhsal problemi ya da ahlaksal zaafı doğru tespit edildikten sonra o konuda ilerlenmelidir. İslam peygamberinin eğitim metodu da bu şekilde olmuştur. O,

kendisine en faydalı ve güzel eylemin ne olduğunu soranlardan bazılarında bunun “sadaka” olduğunu, bazılarında “namaz” vb. olduğunu söyleyerek cevap vermiştir (Gazali, 2004a). Gazali, Hz. Muhammed'in aynı soruya farklı yanıtlar vermesini, soru soranların bireysel durumlarını dikkate almanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir.

Ahlaksal bir eğitim yapılırken konuları önem sırasına göre tasnif etmek ve daha önemli konulara öncelik vermek gerekmektedir. En öncelikli konular da inanç ve iman esaslarıdır. Çünkü inanç ve iman düzeltilmeden kişinin ahlakını düzeltmek mümkün değildir. İnsan bir şeyin doğru olduğuna inanmadan onu samimi bir şekilde benimsemez. Bu nedenle öncelikle insanları o şeyin doğru olduğuna inandırmak gerekmektedir (Gazali, 2004a). Gazali'nin inanç ile ahlak arasında kurduğu bu zorunlu bağ, onun ahlakın kaynağı olarak dini kabul etmesinin doğal bir sonucudur.

Gazali, ahlak eğitiminin ön şartı olarak sunduğu inanç ve iman eğitiminin ardından dinin emir ve yasaklarının öğretilmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak ona göre, “cihat” gibi tartışmalı konular bu eğitimin en son aşamasına bırakılmalıdır. Çünkü bu tür konuları anlayabilmek için yüksek bir ilmi ve ahlaki olgunluk gerekmektedir. Gerekli seviyeye ulaşmadan bu tür konulara girmek bile bile bir yanlışa hizmet etmek anlamına gelir. Çünkü bu tür bir eğitimden yalnızca kafa karışıklığı, ahlaki bozukluk, anarşi ve kötülük doğar (Gazali, 2004a). Gazali bu değerlendirmeleriyle yüzyıllar öncesinden günümüzü yorumlamış gibidir. Zira günümüzde hemen her dinin mensubu olarak terör ve şiddete bulaşan gruplar vardır ve gruplar kendilerinin dine dayandığını, din adına savaştıklarını dile getirmektedirler. Bu durum, Gazali'nin de dediği gibi muhtemelen, dinin temel inanç, ahlak ve ibadet esaslarını öğrenmeden tartışmalı dini konuları eksik bir bilgi ile öğrenmekten kaynaklanmaktadır.

Gazali (2004a)'ye göre, ahlakındaki bozukluğu gidermek isteyen ya da ahlakını güzelleştirmek isteyen kişi nefsinin meşru olmayan isteklerini reddetmelidir. Nefsin isteklerini reddetmek zor bir iştir. Bunu yapabilmek için kişinin elindeki en önemli silah *Allah korkusudur*.

Gazali değerlerin neliğini tartışırken ve onların nasıl öğretilbileceği konusunu işlerken sıklıkla ayetlerden, hadislerden ve din büyüklerinin sözlerinden örnekler getirmiştir. Onun bu tavrı, değerler ve eğitimi konusunda geleneksel İslami eğitim anlayışını benimsediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Gazali'nin değerler ve onların öğretilmesine ilişkin görüşleri dağınık haldedir. "İhya"nın farklı bölümlerinde ya da diğer eserlerinde bahsedilen değerler arasında tam bir eşleşme bulunmamaktadır. Bu durumu, Gazali'nin değerler konusundaki görüşlerinin bütünlükten uzak ve çelişkili olduğu yönünde yorumlayanlar olmuştur (Oruç, 2009). Bu çalışmada, Gazali'nin değerler konusundaki görüşlerinin bütünlükten uzak olduğu kabul edilmekle birlikte, çelişkili olduğu şeklindeki yorumun abartılı olduğu düşünölmektedir. Bağlamına göre konuşmak ya da yazmak İslam düşünürlerinin çoğunda var olan bir özelliktir. Zira Gazali bu tutumunu, peygamberin aynı soruya farklı cevaplar verdiğini anlattığı örneğinde ve 'Her hastanın ve hastalığın tedavisi farklıdır' (Gazali, 2004a: III/106-107) şeklinde ifade ettiği görüşlerinde zaten açıkça belirtmiştir.

Gazali'nin değerler felsefesi açısından eserlerinde dağınık halde bulunan ana değerleri şu şekilde tespit etmek mümkündür:

Adalet: Gazali (2004b)'ye göre, yönetici olmak çok önemli bir iştir ve adaletle yapılırsa insanı yeryüzünün halifesi kılar. Şayet yönetici, adalet ve insaf-tan uzaklaşırsa şeytanın halifesi olur. Gazali, adaletin büyük bir erdem olduğu ile ilgili peygamberin sözlerinden örnekler vermiştir. Bunlardan birinde Hz. Muhammed'in "Bir gün adalet ile hükmetmek, altmış yıl devamlı ibadet yapmaktan üstündür." dediğini aktarmıştır (Gazali, 2004b: 474).

Gazali (2004b)'ye göre yöneticinin adaleti on kurala uymakla gerçekleşir:

1. Kişi, yaptığı her işte kendisini memur, karşısındakini amir olarak kabul etmelidir.
2. İşi olan insanları bekletmemeli, işlerini hızlıca yapmalıdır.
3. Nefsinin emirlerine uyup süslü elbiseler giymemeli, yeme – içme peşinde koşmamalıdır.
4. Bütün işlerini yumuşaklıkla görmeli, insanlara sert davranmamalıdır.
5. Emri altında çalışanları dinin emirlerine razı etmeye çalışmalıdır.
6. İşlerinde ve kararlarında, dinin emirlerine uymayan kişilerin onaylarını almamalıdır.
7. Dindar âlimlerle birlikte hareket etmelidir.
8. İhtiraslı âlimlerden uzak durmalı, dindar âlimlerin vaaz ve sohbetlerinde bulunmalıdır.

9. Sadece kendisinin adil olmasıyla yetinmemeli, daha alt kademedeki yöneticilerin de adaletli davranmalarını sağlamalıdır.
10. Kendisine kibir bulaşmaması için özel gayret göstermelidir.

Bilgi, ilim ve akıl: Gazali (2004a)'ye göre insan bir akıl varlığıdır. O, aklı sayesinde diğer varlıklardan ayrılmakta ve onlardan üst bir konuma yükselmektedir. İnsan aklı sayesinde bilgi üretmektedir. Bu bağlamda ilimlerin dayandığı kök de akıldır.

Gazali, ilim konusuna özel bir önem vermiştir. O, "İhya"ya *ilim* bahsi ile başlamış ve oldukça uzun bir bölümü bu konuya ayırmıştır. Ona göre, ilmin bizatihi kendisiyle birlikte, ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi çok değerlidir. Bu değer o kadar yüksektir ki, hem Kur'ân ayetlerinde, hem peygamberin hadislerinde, hem de din büyüklerinin sözlerinde ilmin değerine ilişkin sayısız referans vardır. Bunlardan birer adet örnek verilecek olursa: Bir Kur'ân ayetinde yüce Allah, "...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür" (Kur'ân, 39/9) demiştir. Peygamber bir hadisinde "Peygamberlerin varisleri âlimlerdir." (Tirmizi, İlim: 19) diyerek âlimleri yüceltmıştır. Gazali bu bahiste, din büyüklerinden Hz. Ali'nin bir şiirde "Her insanın değeri ilmi kadardır" dediğini belirtmiştir (Gazali, 2004a:19-34).

Gazali, ilmin bir fazilet olduğunu belirttikten sonra, fazileti, "fayda sağlayan, mutluluk veren, övülen her türlü fazlalık" olarak tanımlamıştır (Gazali, 2004a: 34). Zenginlik, sağlık, kuvvet, güzellik de fazilettir. Bunlardan herhangi biri, birbiriyle kıyaslanan iki insandan birinde daha fazla bulunursa, o insan, diğerine oranla daha değerli olmuş olur. İlim, bu faziletlerin en üstünüdür. Çünkü onun sahibine sağladığı fayda ve mutluluk diğerlerinden fazladır. İlim insanları Allah'a yaklaştırır ve en üstün melekler seviyesine çıkarır. İlim böyle değerli olunca, onu öğrenmek ve öğretmek de çok değerli eylemlerdir (Gazali, 2004a). Gazali, "İlim öğrenmek kadın – erkek her Müslümana farzdır" (İbn Mace, Mukaddime: 17) manasındaki hadisi âlimlerin kendi ilim dallarını yüceltmek için kullandıklarını belirtmiştir. Oysa doğru olan, belli bir ilim tek başına zorunlu değildir. Kişinin bütün ilim dallarından kendisi için gerekli olan ilimleri öğrenmesi zorunludur. Diğer bir deyişle insanın kendine yetecek ve dini hayatı sürdürmesine imkân tanıyacak ilmi öğrenmesi zorunludur (Gazali, 2004b).

Gazali (2004c; 2004e)'ye göre, Allah'ı tanımak ve yaratılışın gayesini anlamak ancak ilimle mümkün olur. Bu nedenle ilim, bütün sorulara cevap veren ve karanlığı gideren bir ışıktır. Gazali, "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Kur'ân, 51/56) ayetini yorumlarken, ilmin, kulluk (ibadet) etmenin ön şartı olduğunu belirterek insanın yaratılış gayesinin ilim olduğunu söylemiştir. Bu nedenle ilim, insanın yapabileceği en şerefli iştir.

İlim Allah'ın da en önemli sıfatlarından biridir. O, ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Henüz olmamış şeyler de dâhil olmak üzere her şeyi bilmektedir. İnsanın ilmi, Allah'ın ilmine dayanmakla birlikte, Allah'ın ilmi gibi geniş değildir (2004d). Yine de Allah'a giden yol ilimden geçmektedir. Bu nedenle ilim çok değerlidir.

Sabır – şükür: Gazali, peygamberin bir hadisine dayanarak imanun yarısının sabır, diğer yarısının da şükür olduğunu belirtmiştir. Yine Kur'ân'da yetmiş civarında ayette sabır konusunun işlendiğini belirterek konunun önemine vurgu yapmış ve bu ayetlerden örnekler vermiştir (Gazali, 2004a: IV/ 85 – 88): "...Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." (Kur'ân, 8/46). Bir başka ayette "...Allah sabredenleri sever." (Kur'ân, 3/146).

Sabır, yaratılmışlar içerisinde sadece insanda bulunan ve onu özel kılan bir değerdir. Hayvanlar ve melekler iyi – kötü kavramlarına sahip olmadıkları için nefisleriyle mücadele etmezler. Bu nedenle sabır duygusuna sahip değerdirler. Ancak insanda, iyi ile kötü sürekli çatışmaktadır. Bu atışma İslam peygamberi tarafından "büyük cihat" olarak nitelenmiştir. Dolayısıyla insanın sabretmesi gereken çok sayıda durum vardır (Gazali, 2004a; 2004c). şayet insan nefisine uyup yanlış bir davranış yaparsa tevbe etmesi gerekmektedir. Tevbe de sabırsız olmaz (Gazali, 2004b).

Gazali (2004a)'ye göre, insanın yaptığı salih ameller aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aktif ameller şükür, pasif ameller ise sabırdır. Sabır da kendi içinde iki kısımdır. Biri, şehvet hissine karşı durmak, diğeri ise kızgınlığı yutmaktır.

Gazali (2004a)'ye göre sabır dört eşitir: Birincisi, haram ve günahlardan kaçınmaktır. İkinicisi, ibadetin zorluklarına katlanmaktır. Üçüncüsü, bela ve acılara tahammül etmektir. Dördüncüsü intikam hissine karşı koymaktır.

şükür de sabır gibi Kur'ân'da çok yerde övülmektedir. Örneğin bir ayette "...Biz şkrenleri mkâfatlandıracağız" (Kur'ân, 3/145) şeklinde bildi-

ilmektedir. Gazali (2004a)'ye göre Allah'ın kendisine şükredilmesine ihtiyacı yoktur. İnsan bu dünyada imtihan halindedir. Şükürün insan için manası, bu imtihanda karşılaştığı olaylara nasıl tepki verdiği ile ilgilidir. Çünkü tepki verme biçimi insanın imtihanı kazanmasına ya da kaybetmesine yol açacaktır. Şükür de bu tepkilerin en doğrularından biridir.

Şükretmek bir çeşit hikmettir. Çünkü hikmet, her şeyi yerine koymak ve yerinde kullanmayı içermektedir. Bu bağlamda şükür, bize verilen nimetlerin asıl sahibi olarak Allah'ın konumu bilmeyi gerektirmektedir (Gazali, 2004c: 280).

Tevazu : 'İnsanın sahip olduklarıyla övünmemesi' anlamına gelen tevazu ya da alçakgönüllülük İslam dinin övdüğü özelliklerdendir. Zira kâinattaki her şeyin gerçek sahibi yüce Allah'tır.

Gazali, tevazu konusunu peygamberin yaşamından ve sözlerinden örnekler vererek anlatmıştır. Buna bağlamada, peygamberin bir hadisinde, "Tevazu edip de Allah'ın şerefini yükseltmediği kimse yoktur." denildiğini aktarmıştır. Yine peygamberin, Allah'ın kendisine kral peygamber ya da kul peygamber arasında seçim yapma hakkı tanıdığını ama onun tevazu gereği kul peygamber olmayı seçtiğini anlatmıştır (Gazali, 2004b).

Bu temel değerler dışında, Gazali'nin kaynakçada belirtilen eserlerinde ele aldığı çok sayıda değer bulunmaktadır. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse: *tefekkiir* ile ilgili müstakil bir eseri bulunmaktadır (Bkn. Gazali, 2004f). Bunun dışında "temizlik, sükût etmek, doğru söylemek, çalışkan olmak, affedicilik, cömertlik, cesaret, dostluk – arkadaşlık, tevbe etmek – özür dilemek, tevekkül etmek, samimiyet – sadakat, sevgi, kanaat, merhamet – şefkat, ölçülü olmak" gibi değerler, edinilmesi övülen değerlerdendir. Bir de "yalan, gıybet, öfke, kin, nefret, intikam, cimrilik, şöhret, dünya malına düşkünlük, riya, kibir, kıskançlık" gibi kaçınılması değerli olan durumlar vardır.

Değerlerin ne olduğu ve nasıl kazanılacağı ya da öğretilebileceği konularında Gazali'nin temel referans noktası İslam dinidir. O, bu referansı üç kaynaktan hareket ederek kullanmıştır. Birincisi, Kur'ân'dır. İkincisi İslam peygamberinin hadisleridir. Üçüncüsü de İslam âlimlerinin sözleridir.

Tartışma

Her iki dūřınūr için de ölümlerinden sonra devam eden birer ekolleri olduğu söylenmektedir. Buna göre İbn Sina ekolünü, đrencisi ve yoldaşı Ebu Ubeyd el-Czcani devam ettirmiştir (Nasr, 2013). Gazali için de durum çok farklı değildir. Onun ölümünden sonra da *Gazalicilik* diye adlandırılabilir bir akım ortaya çıkmıştır (Bayrakdar, 2012). Her iki dūřınūrn ölümlerinin ardından bıraktıkları etkiler çok güçlü olmuştur. Ancak günümüz açısından değerlendirildiğinde bugün için bir İbn Sina ekolü ya da Gazali ekolünün söz konusu olmadığı ifade edilmelidir.

İbn Sina ve Gazali'nin değerler felsefesi bağlamındaki görüşleri arasında çok önemli çelişkiler yoktur. Bununla birlikte dūřınūrlerimiz arasındaki asıl tartışma metafizik konulara ilişkindir. Gazali, 'filozoflar' diye nitelendirdiği ve Aristoteles ile devam eden Yunan felsefe geleneğinin İslam dünyasındaki temsilcileri olarak kabul ettiği Farabi ve İbn Sina'yı  konu (Evrenin ezeli olduğu, Allah'ın tümelleri bilip tekileri bilemeyeceği, Cehennem azabının bedensel olamayacağı) hakkındaki görüşleri sebebiyle İslam dininden çıkmakla suçlamıştır (Gazali, 1998; 2002; şehristani, 2010; Kaya, 2011). İbn Sina'yı eleştirenler olduğu gibi onun görüşlerini savunanlar da vardır. Örneđin Nasireddin Tusi, İbn Sina'ya Fahreddin Razi, şehristani ve Sadreddin Konevi gibi dūřınūrler tarafından yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir (Demirkol, 2010).

İbn Sina, genel felsefi sistemi içinde ahlak konularına çok geniş yer ayırmamıştır. Onun bu konudaki müstakil eseri olan "İlmu'l-Ahlak"ın da Aristoteles'in "Nikomakhos Ahlakı"nın bazı bölümlerinin özetlenerek oluşturulduğu yönünde eleştiriler vardır. Buna karşılığ Gazali'nin en önemli eseri olan "İhya'u Ulumi'd-Din" başlı başına bir ahlak kitabıdır. Ayrıca, ahlaka yönelimleri itibariyle İbn Sina'nın daha teorik, Gazali'nin ise daha pratik bir bakış açısına sahip bir görünüm çizmektedir (ağrıca, 2012; şahinoğlu, 2009).

Sonuç

Her ne kadar İbn Sina'da değerlerin kaynağı olarak gösterilebilecek olan ahlak felsefesinin Aristoteles'in görüşlerinin tekrarından ibaret olduğu y-

nünde eleştiriler olsa da İbn Sina'nın bunlara tasavvufi bir yorum kattığını kabul etmek gerekmektedir.

Her iki düşünür de ahlakın kaynağı olarak İslam dini kabul etmektedirler. Buna karşılık İbn Sina'nın ahlaksal konuları ele alışı daha teorik bir tarzdadır. Gazali ise ahlaksal konuların daha çok pratiğe dönük ve biçimsel yanlarını sorumluluk bağlamında işlemiştir.

Bununla birlikte, İbn Sina ahlaksal konulara, tasavvufa ilgisi ölçüsünde girmiştir. Onun en ünlü eserleri bu alanda olmayıp metafizik ve tıp alanındadır. Buna karşılık Gazali katı bir ahlakçıdır ve en önemli eseri olan "İhya" aynı zamanda bir ahlak kitabıdır.

Gazali'nin kitaplarında çok fazla miktarda tekrar bulunmaktadır. Bu nedenle aynı konu hakkındaki benzer cümleler farklı kitaplarında görülebilmektedir. Bu durum gereksiz tekrarlar oluştursa da konuların ve Gazali'nin önemini azaltmamaktadır.

İbn Sina'nın bazı eserlerinin güncel baskılarının bulunmaması onlara ulaşmayı ve eserlerin ayrıntılı incelenmesini güçleştirmektedir. Bu durum, onun tıp ve metafizik alandaki eserlerinin önemsenip, diğerlerinin aynı ölçüde önemsenmemesinin sonucu olarak yorumlanabilir.

İbn Sina ve Gazali'nin felsefe ve ilahiyat konularında aralarında görüş ayrılıkları olduğu bilinmektedir. Buna karşılık bu çalışmada, değerler felsefesi bağlamındaki görüşlerinde böyle bir karşıtlık olmadığı; hatta görüşlerinin birbiriyle uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

**Comparison of Avicenna and Ghazali for
Some Value Concepts**

*

Aytekin Demircioğlu
Kastamonu University

Ibn Sina was born in 980 in the city of Bukhara within the borders of present-day Uzbekistan. From a noble family, Ibn Sina managed to attract people's attention with his intelligence as a young child. Having a good education, Ibn Sina memorized the Qur'an at a young age and took lessons in "Language", "Literature", "Principles of Islamic Faith" and "Fiqh". Later, he became interested in "Medicine" and "Philosophy". At the age of 16, he became a medical authority whose views were sought. Ibn Sina, who was interested in "Medicine" and "Pharmacy", continued his education on "Fiqh". The fiqh debate among scholars increased his interest in "Logic" and "Philosophy". Ibn Sina, known as Avicenna in the West, left a wide corpus of "Logic", "Mathematics", "Philosophy", "Medicine", "Natural Sciences" and "Metaphysics" when he died in 1037. His most famous works are "Es-Sifa", "En-Necat", "El-Isarat ve't-Tenbihat", "Danisname-i Alai" and "El-Kanun fi't-Tibb" (Alper, 2013).

Ghazali was born in 1058 in Horasan who was a scholar of science since his early ages, attained a reputation as a religious scholar at a young age. The depth of his knowledge in religious sciences brought him to a high authority like the chief professor of Baghdad Nizamiye Madrasah which was the most important science center of the time when he was 33 years old. Having spent a few years in this position, Ghazali turned to Sufism due to an internal change he experienced and he resigned in 1095. This life which was spent with the desire to learn the path of internal purification and Sufis, lasted for eleven years. Subsequently, he did not refuse the insistent proposals coming from the state administrators and scientific circles and returned to the education life around 1106 and became the head of Nishabur Nizamiye Madrasah. This process, which is called the second period of education of Ghazali, did not last long and in 1109 he returned to his hometown Tus to resign as the chief administrator. However, this time, he left his job

not to retreat but to continue his education in the madrasah he established next to his own home. During this period, he was asked by the state administrative to return to the madrasah, but he kindly turned them down. Ghazali died in 1111 at a young age (53), leaving behind a magnificent library. Although the number of Ghazali's works is not known exactly, some of his most famous works are "Ihya'u Ulumi'd-Din", "Al-Munkiz mine'd-Dalal", "Tehafetu'l Felasife", "Kimya'yi Saadet", "Eyyuhel Veled" and "Al-Iktisad fi'l-I'tikad" (Demircioglu, 2014).

This study aims to examine the views of Ibn Sina and Ghazali about the meaning of values and teaching values in terms of their intelligence, scientific personality, and the history of thought and Turkish-Islamic civilization in terms of their works and to present them to the scientific world.

Although there are dozens of theses, researches, scientific articles and numerous books on both thinkers, there is no independent study comparing their views on *value*. In this respect, this study is the first in the field.

In this study, the literature about Ibn Sina and Ghazali was examined and used when necessary. In addition, in this study, the philosophers' own works are examined. Some works that could not be printed were cited from reliable sources. The findings were created by examining the sub-topics related to morality and value in these works. The findings were examined from a critical point of view and in-depth. Content analysis and interpretation techniques were used to examine the findings.

For Ibn Sina, the origin of morality is Allah who is the first substance and the essential being. He is the creator of all things ontologically. Therefore, both goodness and evil were created by him. However, the reasons that reveal evil do not come from Allah; they are derived from material and earthly affairs. Allah is helping people to move away from evil and approach good. Philosophically, morality is both to learn the virtues and how they are acquired, and to learn the evils and how to get away from them (Taylan, 2011). In these thoughts about the evil problem, Ibn Sina points out the material elements and world life as the source of evil. One can reach goodness by moving away from them.

Some value concepts determined in terms of Ibn Sina are as follows: justice, knowledge, science and intelligence, patience and thank goodness, humility

According to Ghazali, the source of morality is the Qur'an and the Sunnah. He began to narrate by giving verses and hadiths on the subject in every chapter of *Ihya*. In addition to the verses and hadiths, he enriched the subject by giving examples from the lives and words of the Sufis and Islamic scholars. Therefore, it can be said that Islam is the starting point of morality and values for Ghazali.

Ghazali has lifted the gap between traditional morality, philosophical morality and mystical morality based on religious sources, and has even managed to unite them (Cagrci, 2012). Moreover, according to some thinkers, Ghazali should be regarded as one of the most successful Islamic scholars in unifying and explaining these moral orientations (Ibn Khaldun, 2009).

Some basic value concepts determined in terms of Ghazali are as follows: justice, knowledge, science and intelligence, patience and thank goodness, humility

It is said that for both thinkers, they have a school that continues after their death. According to this, the school of Ibn Sina continued with his student and comrade Abu Ubeyd al-Cuzcani (Nasr, 2013). The situation is not very different for Ghazali. After his death, a trend that could be called Gazalism emerged (Bayrakdar, 2012). The effects of both thinkers after their death have been very strong. However, when it is evaluated in terms of philosophy of values and its effects today, it should be stated that there is no Ibn Sina's school or Ghazali's school.

There are no significant contradictions between Ibn Sina and Ghazali's views within the context of the philosophy of values. However, the real debate among our thinkers concerns metaphysical issues. Ghazali, who described by him as 'philosophers' and regarded Farabi and Ibn Sina as representatives of the Greek philosophical tradition that continued with Aristotle in the Islamic world, on three topics (that the universe is eternal, that God will know all universals and can not know the singulars, the punishment of Hell will not be bodily) he accused of leaving the religion of Islam (Ghazali, 1998; 2002; Şehristani, 2010; Kaya, 2011). There are those who criticize Ibn Sina, as well as those who defend her views. For example, Nasireddin Tusi responded to criticisms directed by thinkers such as Fahreddin Razi, Şehristani and Sadreddin Konevi to Ibn Sina (Demirkol, 2010).

Ibn Sina did not devote much attention to moral issues in her general philosophical system. There are criticisms that his detached work, "İlmu'l-Ahlak", was formed by summarizing some parts of Aristotle's "Nicomachian Ethics" (Cagrici, 2012; Sahinoğlu, 2009). On the other hand, the most important work of Ghazali, "Ihya'ü Ulumi'd-Din" is a book of ethics. In addition, it can be said that Ibn Sina has a more theoretical perspective and Ghazali has a more practical perspective due to her moral orientation.

Although there are criticisms that the moral philosophy, which can be shown as the source of values in Ibn Sina, is the repetition of Aristotle's views, it is necessary to accept that Ibn Sina adds a Sufi interpretation to them.

Both thinkers accept Islam as the source of morality. On the other hand, Ibn Sina's handling of moral issues is in a more theoretical manner. Ghazali, on the other hand, handled moral issues more practically and formally, in the context of responsibility.

However, Ibn Sina entered moral issues within the extent of his interest in Sufism. His most famous works are not in this field but in metaphysics and medicine. In contrast, Ghazali is a strict moralist, and his most important work, "Ihya", is also a book of ethics.

There are a lot of repetitions in the books of Ghazali. Therefore, similar sentences about the same subject can be seen in different books. Although this creates unnecessary repetitions, it does not reduce the importance of the issues and Ghazali.

The absence of current editions of some of Ibn Sina's works makes it difficult to reach them and examine them in detail. This situation can be interpreted as the result of his works in the field of medicine and metaphysics being ignored and others not being equally important.

It is known that Ibn Sina and Ghazali have differences of opinion between philosophy and theology. On the other hand, in this study, there is no such contradiction in their views within the context of philosophy of values; it was even concluded that their views are compatible with each other.

Kaynakça / References

- Alper, Ö. M. (2013). İbn Sina ve İbn Sina Okulu M. C. Kaya (Ed.), *İslam felsefesi: Tarih ve problemler*. içinde (s. 251 – 287). İstanbul: İSAM Yayınları
- Bayraktar, M. (2012). *İslam felsefesine giriş*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

- Crombie, A. E. (1951). Avicenna's Influence on the Mediaeval Scientific Tradition. In G. E. Wickens (Ed.) *Avicenna Scientist and Philosopher. A Millenary Symposium* (p. 34 – 108). London: Trinity College
- Çağrı, M. (2012). *İslam dűşüncesinde ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları
- Demircioğlu, A. (2014). *Eleştiri ve şüphe temelinde Gazali'de bilgi meselesi*. Ankara: Gece Kitaplığı
- Demirkol, M. (2010). *Tusi'nin İbn Sina savunması*. Ankara: Fecr Yayınları
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB] (2015). *Kur'ân-ı Kerim Mealı*. 14 Aralık 2015 <http://arsiv.diyanetvaki.org.tr/meal/mealindex.htm> adresinden erişilmiştir.
- Dodurgalı, A. (1995). *İbn Sina felsefesinde eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
- Doğan, M. (2009). *İbn Sina'nın ahlak risaleleri ve ahlak felsefesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara
- Durakoğlu, A. (2014). Gazali'de ahlak eğitimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi GEFAD/GUJGEF*, 34(2), 211 – 226
- Gazali (1998). *El – Munkız mine'd-dalal*. Çev. Y. Pakiş. İstanbul: Umran Yayınları
- Gazali (2002). *Filozofların Tutarsızlığı (Tehafetü'l Felasife)*. Çev. B. Sadak. İstanbul: Ahsen Yayınları
- Gazali (2004a). *İhya'u Ulumi'd-Din*. 4 Cilt, Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazali (2004b). *Kimya'yı Saadet*. 2 Cilt, Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazali (2004c). *Yol gidenlerin kılavuzu ve arayanların bahçesi*. Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazali (2004d). *Dinde kırk prensip*. Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazali (2004e). *Ariflerin yolu*. Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gazali (2004f). *Tefekkür etmek*. Çev. A. Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- Gürer, D. (2012). *Sufi İbn Sina ve Makamatü'l Arifin*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık
- İbn Mace. (2015). *Sünen, Mukaddime*: 17. 16 Aralık 2015 tarihinde <http://kutubusitte.com/Hadisler/ilim.htm> adresinden erişilmiştir.
- İbn Sina (2004). *Risaleler*. Çev. A. Açıkgenç ve M. Hayri Kırbaşoğlu. Ankara: Kitabiyat
- İbn Sina (2013). *Arifler ve olağanüstü hadiselerin sırları*. Çev. Ö. Türker. İstanbul: Hayy Kitap
- İbn Sina (2013). *Danişname-i Alai (Alai Hikmet Kitabı)*. G. Deniz (Ed.), Çev. M. Demirkol. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
- İbn Sina (2014a). *El-Kanun Fi't -Tıbb*. Çev. E. Kahya. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

- İbn Sina (2014b). *İlmu'l-Ahlak*. Çev. A. Nevzad Ayas, *Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbn Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler (içinde)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İbn Sina (2014c). *Risale fi'l-Ahd*. Çev. M. Ali Ayni, *Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbn Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler (içinde)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kaya, M. C. (2011). *Varlık ve imkân: Aristoteles'ten İbn Sina'ya imkânın tarihi*. İstanbul: Klasik Yayınları
- Nasr, S. H. (2013). *Üç Müslüman bilge: İbn Sina, Suhreverdi, İbn Arabi*. İstanbul: İnsan Yayınları
- Oruç, C. (2009). *İmam Gazali'nin eğitim anlayışı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul
- Özcan, E. S. (2005). *Bilginler bilgini İbn Sina*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Şahinoğlu, Ş. (2009). *İbn Sina'da ahlak sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi: İstanbul
- Şehristani. (2010). *Filozoflarla mücadele (Kitabu'l-Musaraa)*. Çev. A. Akyol ve AYTEKİN ÖZEL. İstanbul: Litera Yayıncılık
- Taylan, N. (2011). *Anahatlarıyla İslam felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat
- Tirmizi. (2015). *Sünen, İlim: 19. 16 Aralık 2015 tarihinde <http://kutubusitte.com/Hadisler/ilim.htm> adresinden erişilmiştir.*
- Türk Tarih Kurumu (2014). *İbn Sina doğumunun bininci yılı armağanı* (2. Baskı). Derleyen: Aydın Sayılı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Ulusal Tez Merkezi (2020). "Gazali" ve "İbn Sina" maddeleri. 22 Nisan 2020 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden erişilmiştir.
- Yılmaz, F. (2011). *İslam felsefesi*. Ankara: Berikan Yayınevi

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demircioğlu, A. (2020). İbn Sina ve Gazali'nin bazı değer kavramları yönünden karşılaştırılması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1562-1584. DOI: 10.26466/opus.684445